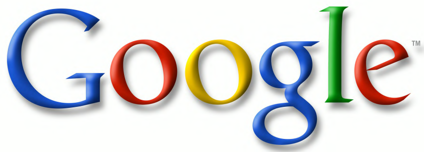

Te AMSTERDAM, bij de ERVEN D. ONDER DE LINDEN en ZOON.

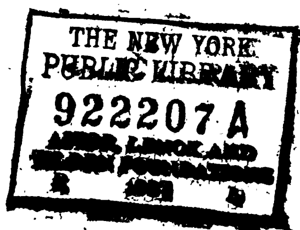
BOEKZAAL
DER
GELEERDE WERELD,
OF
TIJDSCHRIFT
VOOR
LETTERKUNDIGEN,

Voor JANUARIJ 1816.

Te AMSTERDAM, bij
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal en de
Bergstraat, N°. 320.
MDCCCXVI.

De Prijs is 6 Stuivers.

Printed in the Netherlands

BOEKBESCHOUWING.

MENSCHENBESTEMMING en LEVENSGENOT. Zedekundige Voorlezingen. Door J. L. EWALD. *Eerste Deel. Te* Amsterdam, *bij* J. van der Heij, 1814. 382. *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 3 : 12 : —

Wijlen de zeer beroemde Leipziger Hoogleeraar C. F. GELLERT, droeg eens aan de studerende Jongelingschap zedekundige lessen voor, niet zoo zeer om dezelve de zedeleer te doen kennen, zoo als zij het verstand als eene wetenschap onderrigt, ophelders en overtuigt; als wel om haar de zedeleer voornamelijk te doen beschouwen, zoo als zij het harte raakt, beschaaft en verbetert. Volgens zijnen laatsten wil, nog op zijn sterfbed bevestigd, werden dezelve, door zijne vrienden SCHLEGEL en HEIJER, na zijnen dood uitgegeven, en met veel goedkeuring ontvangen. Onze ervarene Landgenoot J. LUBLINK DE JONGE, gaf er eene schoone Nederduitsche vertaling van (1) en deed, in zijne met oordeel geschrevene Voorrede, het bijzonder doel des Grooten Schrijvers, op deze wijze, zeer juist en duidelijk nader kennen:

„ Onzes bedunkens schijnt GELLERT, in deze zedekundige lessen bijzonder bedoeld te hebben, om ons eenvoudige, duidelijke en voor al-

(1) Te *Amsterdam*, bij J. MEIJER, op den Dam, 1775. (2de Druk.)

alle menschen vatbare denkbeelden te geven, van onze gewigtigste, noodzakelijkste en algemeenste pligten: — om ons die pligten nog duidelijker te leeren kennen, door het beschrijven en afschetsen van zoodanige karakters en voorbeelden, welke onze aandacht moeten uitlokken en opwakkeren: — om tevens, door de gepaste taal eener welmeenende onderrigting en vaderlijke vermaning, ons hart te treffen, en met de edelaardigste aandoeningen te vervullen: — om, op die wijze, ons van de kennis onzer pligten op te leiden en over te halen, tot derzelver oefening; dewijl alle uitmuntendheden van verstand niets baten, indien zij op ons hart geenen dadelijken invloed hebben: — om boven al deze oefening voor ons gemakkelijker te maken, door eene duidelijke voorstelling en ernstige aanprijzing van die middelen, welke onzen afkeer voor de ondeugd en onze hebbelijkheid in de deugdsbetrachting, kunnen bevorderen; — en eindelijk, om ons gedurig in te prenten, het groote beginsel van alle onze voornemens en bedrijven, om, namelijk, alles te verrigten uit eene bestendige gehoorzaamheid, jegens den Goddelijken wil; een beginsel het geen wij, in allen gevalle, als de ware toetsteen van onze zedelijke handelingen, behoorden aan te merken.".

Dit heerlijk werk behoort nog de boekerij van elken beschaafden Jongeling te versieren, en derzelver lezing en behartiging kan nimmer te sterk worden aangeprezen.

Prof. EWALD gevoelde zich, naar zijne eigene verklaring, opgewekt, dergelijke zedekundige lessen voor onze Eeuw uit te werken en in 't licht te geven. Daarin geslaagd, liet hij ze, zich het beste en zuiverste oogmerk, even zoo goed als GELLERT, bewust, drukken, met deze regt-

regtmatige betuiging evenwel: „ maar met dat al ben ik verre verwijderd van de aanmatiging, van zoo verre en doordringend op mijne Eeuw te zullen werken, als GELLERT op de zijne heeft gewerkt, al ware het dat ook nu nog even zeer op dezelve kon gewerkt worden.

Het eerste Deel, dat wij thans, in onze taal overgezet, voor ons hebben, behelst XXI voorlezingen; waar van deze de opschriften zijn:

„ I. De Mensch in het gemeen en de menschen. II. De ligchamen der menschen. III. De Mensch, een denkend wezen. IV. De Mensch, een gevoelend wezen. V. De Mensch, een gevoelend wezen, (*Vervolg.*) VI. De Mensch, een hartstogtelijk wezen. VII. De Mensch, een zedelijk wezen. VIII. De Mensch, een Godsdienstig wezen. IX. Tegenwoordige zedelijke toestand des Menschen. X. De bestemming des Menschen. XI. Over den invloed der grondstellingen op de verbetering des menschen. XII. Zal de Mensch ligter zijne bestemming bereiken, als hij zijn gevoel verstompt, of zich aan de menschen onttrekt, of zich in den stand der onbeschaafde Natuur terugzet? Of, kan hij alleen door eene betere opvoeding tot deze bestemming geraken? XIII. Hoe moet de mensch naar den Bijbel verbeterd worden? XIV. JEZUS, het *ideaal* van een' zedelijk' mensch. XV. JEZUS, de algemeene Weldoener der menschen. XVI. Kracht des vertrouwens en der liefde voor een hoogst-zedelijk en hoogst-weldadig wezen. XVII. Belangstelling in God, opgewekt door de Natuur, door de menschen, door ons zelven, door JEZUS. XVIII. Hoogachting, eerbied, dankbaarheid jegens God. XIX. Natuur en hooge waarde van het vertrouwen op God, gegrond in de kennis van God. XX. Natuur en

 ver-

verhevene waarde van het Geduld. XXI. Liefde voor God."

Deze opgave van den inhoud vergelijkende, met de opschriften boven de voorlezingen van GELLERT, zal men het groote onderscheid reeds ontwaren, tusschen beide deze werken, met hetzelfde hoofddoel opgesteld. Maar nog veel meer zal dit, bij de lezing, in 't oog vallen. GELLERT schreef ook meer bepaald voor de studerende Jongelingschap, terwijl EWALD zoowel de jonge Dochters en Vrouwen, als de Jongelingen en Mannen aanspreekt. Zoo groot als het verschil tusschen beiden in de wijze van behandeling, is ook het onderscheid in den stijl. Die van EWALD is hier altoos niet even duidelijk, somtijds wijsgeerig duister (om ons zoo eens uit te drukken,) ja nu en dan ook wel eens wat mijstiek, en daardoor minder aangenaam, en althans niet volkomen geschikt, vreezen wij, voor een zoo groot publiek als hij zich zal hebben voorgesteld. Wij zouden dit, met verscheidene door ons onder de lezing aangestipte voorbeelden, kunnen bevestigen. Dat deze aanmerking, welke trouwens elk eenigzins geoefend lezer hier zeker zelf maken zal, maa diene, om vooral jonge redenaren te meer o hunne hoede te doen zijn, tegen het navolge van dat nieuwe en weelderige, 't welk veel ee berisping verdient, en den goeden smaak bede ven zou. Ter vorming van den stijl ontbreel het gelukkig in ons Vaderland niet aan bete modellen. Dit neemt echter niet weg, d EWALD, ook in dit werk, zoo wel eene he bijzondere eigene vaardigheid om zich uit drukken, als eenen ongemeenen rijkdom v denkbeelden en zaken, openbaart. Jammer maa dat 's mans bijzondere vlugheid en overvlo
h

kem nu en dan den tijd niet schijnen te vergunnen, om alles behoorlijk te overwegen, of het schielijk ter neêrgestelde nog eens na te zien en te verbeteren. Daaraan willen wij het althans liefst hebben toegekend, dat wij hier lezen: „Wie CHRISTUS zag, zag de Godheid zich spiegelen in een paar waterige vogtigheden; van binnen verheerlijkt door een Godlijk licht"; — „Met al zijn verstand en met alle zijne rede droeg hij (de mensch) die ware vonk der Goddelijkheid toch niet in zijn binnenste, ware hij geen beeld der Godheid, zonder liefde, zonder gevoel." — „Ja een gewisse! Zoo noemen wij *het*, wijl *het het gewisste* is, en geen bewijs behoeft." — „Zelfs het meest dwalende geweten blijft geweten, wijl het niet op de daden aankomt, maar op de gezindheid uit welke zij voortspruiten." — „Wij mogen het nu *gewisse*, *innerlijk zintuig*, *rede* of de *Logos* in ons noemen, of hoe wij ook willen, genoeg." Ja! beminnen: uit innerlijke aandrift zamenvloeijen met andere wezens; genieten terwijl men genot verschaft, gelukkig zijn door gelukkig te maken; dat is het eigenlijk Goddelijke in God: dat is de Goddelijke kiem, Goddelijke vonk in ons. Een mensch moet voor den ander een beeld der Godheid zijn." „Konden JEZUS en zijne Leerlingen aldus spreken (*Matth.* V: 48. *Joan.* XIII: 34. *Phil.* II: 5. 1 *Joan.* V: 18.) bijaldien de mensch, *zoo lang hij op aarde leeft*, altijd zondig en onvolmaakt zijn *moest?*" En een weinig later: „Ja! wij kunnen worden, dat JEZUS als mensch was, wijl Hij alles was, als mensch, alles deed door menschelijke krachten, en door die krachten, die Hij zich verschafte, door geloof en gebed. Het zal langzaam voortgaan; welligt (NB.) *sterven wij ondertusschen weg*, eer wij zoo worden; maar het is toch even-

evenwel een bereikbaar doel." — O! in de liefde legt eene almagt, welk niemand gelooven wil, gelooven kan, dan die dezelve ondervond. — „ Als wij aan *de met rozen omhangen banden van het Christendom* geleid moeten worden, zetten wij er ons vaak tegen aan, wijl wij onze vrijheid beperkt wanen." — „ Aldus schreef (1 *Joan.* IV: 8.) in verrukking de Uitverkorene, die aan de borst des liefdevolsten aardbewoners, had leeren lief hebben." — „ Hij (JEZUS) had met eigene innerlijke verzoekingen te strijden, eigendommelijke krachten daar tegen over te zetten." — Zijne grootheid en Godegelijkheid heeft Hij geheel afgelegd, toen Hij op aarde verscheen." — „ Bemint gij God, — wat zal ik zeggen? — zoo wordt gij een God." — „ Zeker had JEZUS de schrikkelijke smarten der kruisiging, over welke Hij niet een enkel woord klaagde, niet zoo gelaten kunnen verdragen, wanneer Hij niet door zwaren ligchaamsarbeid tot in zijn dertigste jaar .... zijn ligchaam gehard had." — In welke uitdrukkingen toch zeker elk, voor 't minst, of iets overdrevens, of min naauwkeurigs, vinden zal. Verre is 't er evenwel van daan, dat alles of ook 't meeste hier, op deze of soortgelijke, onder ons gelukkig niet doorgedrongene vreemde, onvoegzame en aanstotelijke manier, zou zijn voorgedragen. Dit boekdeel strekt in tegendeel ook ten bewijze, dat deszelfs Schrijver, wanneer hij niet bijzonder wil zijn, noch zich naar de mode van sommigen in zijn Land zoekt te schikken, zeer aangenaam en overtuigend de zaken weet voor te stellen, en treffend op verstand en hart werken kan. De vorm of wijze van behandeling in dit Deel, moge, zoo wel als de titel, een weinig vreemd voorkomen, men zal dezelve beter leeren verstaan, wanneer men de-

deze betuiging van den Schrijver voor oogen houdt: „*Ik heb de zedeleer door opgave van de menschelijke natuur, voor zoo verre die hiertoe behoort, gezocht te gronden, wijl ik geloof, dat dit, zoo niet voor allen, ten minsten voor* ONZEN *tijd, noodig is.*" Men treft hier vele schoone redeneringen, menschkundige aanmerkingen, en verstandige roerende raadgevingen aan, welke niet te ernstig overwogen noch te ijverig behartigd kunnen worden. Hoe wel dit boek, voor de hoogere klassen en standen in de wereld, vooral blijkt opgesteld te zijn, zullen echter ook anderen, bijzonder uit de laatste helft der hier gedrukte voorlezingen, veel nut kunnen trekken. Gelijk overal het doel, om de harten voor het Christendom in te nemen, aangenaam doorstraalt, zoo zal de hartelijke belijder van JEZUS, bijzonder in de XIV en XVde voorlezing, met veel genoegen de teekening van den Zaligmaker, *als het ideaal van een zedelijk mensch*, en *als den algemeenen weldoener der menschen*, lezen. Om te bewijzen, welke belangrijke aanmerkingen hier voorkomen, hebben wij onder andere aangestipt: „Juist in die Jongelingsjaren, als hartstogten het ligtst ontstaan, en het onbepaaldst regeren, moet gij wiskunde, oude Talen, of iets dergelijks beoefenen. Maar geene *Romans*, geene roerende liefde of drift opwekkende toneelstukken. Zij zijn vergif voor beide de geslachten; aanstekende smetstof van eene krankheid, die den dood kan aanbrengen! Wij geven ons gaarne de moeite, het volgende tot eene proeve af te schrijven, uit de IXde voorlezing:

„De *slechte Opvoeding* der meeste menschen werkt ook mede tot zedelijk verderf van den mensch, wijl zijne aandrift tot volmaaktheid niet wordt opgewekt, wijl men hem niet voor af-

dwalingen behoedt, maar uit heerschend vooroordeel, uit gebrek aan eigene beschaving, of uit bijoogmerken, op dwaalwegen brengt. Men ontzegt het kind zelfs het onschadelijkste, tot dat het weent, en geeft het dan ook het schadelijke, opdat het niet verder weene; men laat het aan zedelooze oppassters over, die bij iedere gelegenheid hare grove zinnelijke genoegens na loopen, de kinderen verwaarloozen, mishandelen, of door nadeelige lekkernijen tot stilzwijgen brengen. Men knakt de innerlijke levenskiem, dewijl men iedere uitlating der zucht tot werkzaamheid verbiedt, die mogelijk de zelfszoekende ouderen hinderlijk is, terwijl men hun volstrekt geenen wil laat, iets, hetwelk *eertijds* mode was; of men laat hen opwassen als de dieren des velds, laat hun in alles, ook in het verkeerdste, hunnen wil, opdat de oude ADAM zich toch regt ontwikkele, de zinnelijk begeerlijke Mensch en de eigenbatige Despoot toch vroeg in hen rijpe; iets, hetwelk *thans* mode is. Reeds als kinderen moeten zij zoogenaamde wellevendheid leeren, opdat zij toch regt vroeg ijdel en valsch mogen worden. Reeds als kinderen laat men hen genoegens smaken, die voor den jongeling en het meisje bestemd zijn. Zij nemen deel aan tooneelspelen, koncerten en bals, als zij er nog geen genot van hebben, of het genot daarvan hun blijkbaar schadelijk is; en daarvoor ontzegt men hun kinderspelen, ontrukt hen het kinderlijk vermaak, dat de Natuur voor hunnen leeftijd bestemd heeft. Men schrijft kindertooneelspelen, die zij veel belangrijker zelve kunnen vertoonen, legt kinderendanspartijen aan, die op iedere weide of speelplaats veel vrolijker kunnen gezien worden, ontrukt hen met geweld aan het paradijs der onschuld en rein-

reinheid, waarin zij leven, om hen toch regt vroeg in te voeren in de wereld vol ijdelheid, aanmatiging en liefdelooze eigenbaat, die aan hun kinderlijk wezen vreemd is, en nog lang vreemd blijven moest. Daarbij komt de kracht van *kwade voorbeelden*, die zij rondom zich heen zien, en waar door zij met zoo vele misdaden bekend worden, tot welker navolging, hen hunne zinnelijkheid en nabootzingsdrift aanzet, en die des te gevaarlijker zijn, naar mate het gewaad te bevalliger is, waar in zij zich kleeden. Men spreekt, zoo al niet met het kind, ten minsten in tegenwoordigheid van hetzelve, van rijkdom, eerambten, of van de gelegenheid, om alle de vermakelijkheden mede te genieten, als van het hoogste geluk. Men ontvangt vrienden met de grootste vriendelijkheid te zijnent, en spreekt kwaad van hen, zoodra zij de kamer verlaten hebben. Men schertst, op eene wijze, die het kind duistere indrukken geeft van zinnelijk genot, die voor hetzelve, juist om derzelver duisterheid, van belang zijn, en die het te zijnen tijd voor den geest komen, en duidelijk worden. Men schertst zelfs wel eens over dingen, die voor hetzelve heilig zijn, en steeds heilig blijven moeten. Het knaapje en het meisje hooren lasteren, kwaadspreken, liegen, vloeken; en men spreekt er over als over kleinigheden, die naauwlijks berispenswaardig zijn. Men verheft ten hemel menschen, die openbare snoodaards, maar rijk zijn, of grooten invloed in den staat hebben. Daarentegen spreekt men bijna met medelijden van eenen eerlijken braven man, eene goede, vlijtige huisvrouw; als zij niets meer zijn. De uitwerking op de denkwijze en gezindheid kan niet uitblijven. Ook het *gebrekkige, vaak geheel valsche, Godsdienst-onderwijs*, brengt zede-

delijk verderf aan, vermeerdert het, in plaats van het met kracht tegen te werken. Dit onderrigt, en de vaak zeer tegen het doel inloopende Godsdienstoefeningen, zijn of van dien aard, dat zelfsuitgedachte Godsdienst, bijgeloof, dweeperij er door bevorderd wordt, dat men eenzijdiglijk aan uiterlijke godsdienstige gebruiken blijft hangen, en daarmede zedelijkheid, ware vroomheid vergoeden wil, dat men er zelfs wel onverdraagzaamheid en Godsdiensthaat door aankweekt. Daartoe behoort de misbruikte leer der schuldvergiffenis, het werktuigelijke bidden van zekere formulieren, als boetmiddelen, het werktuigelijke bezoeken der openlijke Godsvereeringen, als of men daardoor alle zijne pligten jegens God vervuld had; het geen niet in maar ééne onzer Christelijke kerken, maar meer of min in allen, in gebruik is, en meer dergelijks. Doch deze feil is, dank zij der verlichting onzer Predikers, ten minsten der Evangelische, zoo zeer uit het gebruik geraakt, dat men alle openlijke Godsvereering veracht, die voor geheel overtollig, op zijn hoogst nog voor het ruuwste gemeen noodzakelijk verklaart; geene kerken meer bezoekt, aan geen avondmaal meer deelneemt, en in vollen ernst verzekert, dat het niet *daarop*, maar alleen op de vervulling onzer pligten aankome. — Juist als of men iemand zeggen wilde, dat hij niet behoeft te eten, zoo hij maar dagelijks gezet zijnen arbeid verrigt. — Of men heeft den rampzaligen waan, dat men Godsdienst alleen door Godsdienst-*onder-rigt* in het hart kan opwekken, wanneer het opwekken en opkweken van het Godsdienstig *gevoel* wordt veronachtzaamd.

Hoe behartiging waardig! Een woord op zijn tijd gesproken? — Een fraai titelplaatje rijk in zinnebeelden, versiert dit zindelijk uitgevoerd

werk,

werk, wanneer er een lijstje van *emendanda* achter gevoegd ware, zou vertrouwen wij onder andere ook het woord *verslimmeren* bl. 27, daarop aangewezen zijn. Gelijk ook bl. 114 en 142, *opsporen* voor *aansporen*, bl. 79, reg. 10, *rede* voor *verstand*; 143, 24, eenen inwendigen strijd Acc. voor Nominat. 301, *aanstalte*.

Ook dit werk moge, onder den Goddelijken zegen, medewerken, tot de in onze dagen vooral zeer noodzakelijke verbetering van zeden! Het tweede Deel dat reeds uitgekomen en ons toegezonden is, denken wij spoedig, in dit tijdschrift, te beschouwen.

De DANK- en BIDDAG van 5 Julij 1815; *gehouden te* Haamstede *door* H. W. LE SAGE TEN BROEK, *Pred. aldaar. Te* Zierikzee, *bij* A. de Vos, Jz. *Stadsdrukker*, 1815. 64 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* — 14 —

Deze Leerredenen, welke ten tekst hebben, de eerste *Deut.* XXIII: 9. en de tweede 1 *Kor.* XV: 57, waarbij ook gevoegd zijn, de Gezangen, Voorafspraken en Gebeden, uitgegeven, gelijk er bij gemeld is, ten voordeele der lijdende Overwinnaars van 18 Junij, en van de hulpbehoevende vrouwen en kinderen, der gesneuvelde helden, verdienen ook eene plaats in den niet onaanzienlijken bundel van Christelijk Godsdienstige redevoeringen, op den genoemden plegtigen dag uitgesproken, en vervolgens in 't licht gegeven. Ze zijn van eenen zeer ernstigen inhoud, en wekken bijzonder tot verbetering op. De Gemeente van *Haamstede* wordt er loffelijk in gedacht, van wegen haren ijver, in 't brengen van offers op het altaar des Vaderlands,

lands, en in eene andere noot herinnerd, dat op het feest van *Austerlitz*, 't welk men, terwijl zoo vele andere Nederlanders reeds juichten, over de verlossing op den 5den Dec. (hier staat, door eene drukfout, zeer verkeerd het jaar 1815 bij,) daar nog genoodzaakt werd te vieren, aan het hoofd der aanschrijving van den Préfect van dat Departement, de woorden las: *groote oproerigheden hebben in Holland plaats gehad, zware straffen zullen er het gevolg van zijn!"* Voorwaar eene schoone Profeetsie, het verstand en hart van eenen franschen onderdrukker waardig! Hoe geheel anders stond er in den raad van God geschreven!

De late naneef zal nog met vreugde die *oproerigheden* lezen, en voor die *zware straffen* danken. Het is gebeurd, gelijk wij lezen *Esther* IX: 1. Geloofd zij de Aanbiddelijke Albestuurder!

Wij laten hierop volgen, als te gelijk door ons onlangs ontvangen:

Twee LEERREDENEN, *behelzende de Eerste: eene opwekking ter verheerlijking van God, bij de overwinning onzer Legers op den algemeenen Vijand, over Eph.* III: 20 *en* 21*a. Uitgesproken den* 2 *Julij* 1815. *En de Laatste, eene vergelijking tusschen de Verlossing van* Juda, *onder* JOZAPHAT, *en de Verlossing van* Nederland, *onder* WILLEM DEN EERSTEN, *naar Ps.* XLVIII: 9—15. *zijnde eene Dank- en Bededagsrede, uitgesproken den* 5 *Julij, daaraanvolgende. door* C. VAN EPEN, *Leeraar der Hervormden te* Wolvega. *Te* Amsterdam, *bij* A. B. Saakes, 1815. 53 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* — 11 —

Op de keerzijde van den eenigzins breedvoerigen titel vindt men, deze niet ongepaste ver-

kla-

klaring van SALLUSTIUS, waar van de zin zijn moet: *'t is schoon wel te doen, maar ook niet ongerijmd wel te spreken voor den staat.*

De ondervinding heeft ons, bij de laatste gelukkige verandering, wel degelijk geleerd, hoe veel goeds niet alleen het doen, maar ook het spreken onder den Goddelijken zegen stichten kan, en dat de staat zoo wel voordeel trekt van welgezinde ijverige Leeraars, als van dappere krijgsbevelhebbers. Eere dus den geëerbiedigden maar even zeer ook beminden Koning, die in beiden toont belang te stellen, en voor beide Eerwaardige standen vaderlijk zorge draagt!

De hier geleverde beide Leerredenen, en vooral de *eerste*, zijn met eene warmte opgesteld, welke overal doorstraalt, en in ons oog eene meerdere waarde aan dezelve bijzetten. Zij hebben dat feestelijke, dat historische, dat verrukkende, dat Godverheerlijkende, 't welk bij zoodanige gelegenheden zoo zeer voegt. Het zijn waarlijk gelegenheids Leerredenen, den braven, nadenkenden, gevoeligen, dankbaren Nederlander waardig, waar van men, onder de lezing zelfs, gevoelen kan, dat zij uit het volle hart zijn voortgevloeid. Gemakkelijk ziet men dus kleine gebreken, als het gebruiken van de woorden *aterling*, *opdoemen*, en eene enkele reis *ons* voor *onze* over 't hoofd, en vereenigt men zich met den ijverigen VAN EPEN, al meent men, gelijk wij, dat men de verklaringen van eene *al te edelmoedige* handelwijze, der groote Vorsten van Europa, omtrent den beruchten beroerder van Europa, niet meer behoorde te bezigen.

Des

Des HEEREN AVONDMAAL. Een boek tot stichting voor geoefende Christenen: door ERNST KLOSE, *Pred. te* Grosz-Tinz, *in het Vorstendom* Liegnitz. *Uit het Hoogduitsch vertaald, naar de derde Uitgave. Te* Groningen, *bij* W. Wouters, 1815. 214 *Bladzz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* 1 : 16 : —

De Eerw. T. L. POEL, Pred. te *Hamswerum*, in *Oost-Friesland*, levert ons hier eene vertaling van een stichtelijk boek, des Heeren Avondmaal getiteld, waaromtrent de Schrijver, de Eerw. KLOSE, in eene wel geschrevene Voorrede, zich onder andere dus heeft uitgelaten: „ Geen aandachtsboek, het welk Formulieren behelst, die voor ieder toepasselijk zijn zouden, moeten mijne Lezers hier verwachten. Maar bij den wel onderwezen en denkenden Christen den lust voor den Godsdienst meer op te wekken, en te onderhouden, hem het Avondmaal van deszelfs vruchtbaarste zijde, bijzonder in deszelfs blijde en hartopbeurende gedaante voor te stellen, en het waardige gebruik van den Bijbel, deze onuitputtelijke bron van onderwijs en troost, te bevorderen —, dit was het doel, hetwelk ik mij voorstelde." De Schrijver heeft zich hier wel uitgedrukt, en is aan dit doel ook tamelijk getrouw gebleven. Men treft hier nu eens stichtelijke altoos zeer korte uitweidingen, of ook gedachten aan, vol gevoel, en die eenen wel bestuurden Christelijke smaak aanduiden, dan eenige betuigingen, vermaningen, en troostredenen van den Zaligmaker, ook van de Apostelen, van PAULUS, van JACOBUS, van PETRUS, van JOANNES, met oordeel bijeengebragt.

bragt. — Gedurig wordt de aandacht op het H. Avondmaal te rug gebragt, maar voornamelijk evenwel dient alles, om het schoone, troostvolle en heiligende van den Christelijken Godsdienst, voor deszelfs beoefenaar, in 't gemeen, en in 't bijzonder uit te doen komen. Men ontmoet hier ook wel eens merkwaardige bijzonderheden, ook wel een Tafereel, en komt ook al de gedachte op, dat men liever den belijderen van het Christendom het geheele Nieuwe Testament met een heilbegeerig en eenvoudig hart moest leeren lezen, dan hun in een boek eenige brokken bij een gevoegd te leveren, men verblijdt zich hier niet zelden evenwel, over sommige uitnemend fraaije bespiegelingen, die het hart verwarmen, en in eene stemming brengen, welke, bij het houden van 's Heeren H. Avondmaal, bijzonder voegen. Tot bewijs brengen wij gerustelijk bij:

Zijne Gedachtenis.

„ Zoete verkwikking biedt mij dikwijls het zalige uur, waarin mijn navorschende geest de rijen der Edelen doorwandelt, die als verlichters der wereld en betrachters van alle deugden leefden en stierven. Een bevende traan blinkt in mijne oogen, omdat geen lauwerkrans deze lijders bekroonde; ach! doodelijke martelingen verkortten het edelste leven, dat zoo veel leven verspreidde! ach! geene liefde beloonde, miskenning en schandelijke ondank braken het opregte hart! Hoe vol van teedere liefde klopte het niet! Maar onsterfelijk en schoon bloeijen uwe heerlijke daden; zij zegenen de wereld met vruchten, leven in de harten der goeden, en stralen met hemelschen glans om den troon der eeuwige Liefde!"

„ O hoe heilig is mij alzoo de aandoenlijke plegtigheid des Avondmaals! Ik vereer hier

 niet

niet alleen grootheid, maar ook zachte goedheid; niet enkel tot eerbied verheft mij de groote gedachte aan den Zaligmaker der wereld, maar zoeter is het voor mijne ziel, in den Zaligmaker der wereld, den vriend, den broeder te beminnen. Leeraar door woord en leven, o Lijder zonder wedergade! Onvergetelijke deugd, door geene zonde bevlekt, werkzame deugd, die onvermoeid door het land toog, zalig door weldoen, o Man Gods! zoo kondet Gij de menschen beminnen!"

„ O hoe straalt mij, als in één beeld vereenigd, werkzaamheid, hemelsche goedheid en reine liefde tot het goede tegen! Schooner en schooner ontsluijeren zich voor mij de trekken van dit beeld; warmer klopt mij het hart, hoe langer ik het aanschouwe, warmer voor werkzaamheid, teederheid en vurige liefde voor het goede. Heilig waren mij altijd de laatste plegtige uren, welke het leven van edele menschen van de poort der eeuwigheid scheidden; grooter en heiliger nog is mij het plegtige uur voor dien verschrikkelijken nacht, waarin de beste der menschen en de teederste vriend in den kring zijner vertrouwelingen, welke hij in zijn leven zoo hartelijk en in zijnen dood nog zoo getrouw beminde, bij het scheiden van hen, voor het laatst zich aan den heiligen disch verkwikte, hoogere, goddelijke leeringen en heelende balzem van vertroosting zijn hart ontvloeiden en in de harten der treurenden stroomden. Nimmer vergete mijn hart dit bange uur des scheidens!"

„ Reeds in zijn leven beschouwde men in hem de goddelijke Deugd, zigtbaar wandelende, die menschen gelukkig maakte door zegenende liefde, die liefderijk de blindheid van de oogen, het nachtelijke duister van de ziel

nam,

naam, en de harten den zaligsten vrede aanbood. Heerlijk straalde bij haren opgang deze zon' der goddelijke Deugd; maar zachter en liefelijker blonken deze stralen der ondergaande zon. Groot en heilig is haar, in het aanzigt des doods, de Pligt! Met welk eene zalige gerustheid blikt zij op het leven terug! met welk eene kalme hoop staart zij op God! Vrolijk en groot gaat zij het verschrikkelijkste lijden te gemoet, teeder jegens hare vrienden, vergevend jegens hare vijanden, zachtmoedig nog op den diepsten trap der ellende. Kalm wijdde zij zelfs den schoonsten bloei des levens, vrolijk en groot wijdt zij het zoete leven aan den dood! want het gold de waarheid, de deugd en de rust van hare broeders. Nimmer vergete mijn hart deze groote goddelijke Deugd!"

„ Schat gij liefde voor liefde de vereering der hoogste deugd, o dan zult gij in hem den gezant der Godheid beschouwen, welke, den godsdienst der liefde aan de menschen verkondigende, u alleen door liefde tot liefde, tot eenen schooneren hemel op aarde en tot een' zaliger' hemel aan de andere zijde des grafs geleidde. Nimmer vergete mijn hart deze hooge goddelijke waarde!"

„ Liefelijk en zoet klinkt voor mij de stem van den grooten Stervenden:" „ Doet dit ter
„ mijner gedachtenis! Ziet in het gebroken
„ brood mijn verbroken ligchaam! Ziet in de
„ vrucht des wijnstoks mijn bloed, het bloed
„ der voor u gedoodde onschuld! Gedenkt
„ aan mijnen harden strijd bij den heiligen
„ maaltijd; gedenkt mijner liefde, met welke
„ geen broeder u heeft lief gehad! Ziet, ik
„ scheide van u, o doet dat ter mijner gedach-

„ tenis!" Nimmer vergete mijn hart deze hartelijke woorden van den Scheidenden!

„ Duizenden zie ik in den geest, welke nu met heiligen eerbied en met teedere dankbaarheid de gedachtenis van zijnen dood vieren. Jongelingen en maagden, wier zielen voor de waarheid en de deugd geopend zijn, offerende op het verbondsaltaar, onder het storten van heete tranen hunne gelofte offerende, om Gode en der deugd te leven. Een zalig gevoel doorstroomt hunne harten bij het eerste genot, en deze heilige stemming duurt voort door hun geheele leven. Ik zie Mannen, welke zich hier, de lagere zorgen en de ondankbaarheid der wereld vergetende, versterken in het aanschouwen dier groote, miskende en nogtans nooit vermoeijende deugd, „ om nimmer te wijken van den weg des regts, en standvastig te streven naar het doel; waar — geene menschengunst — maar hun hart en hun God alleen hen beloont." Ik zie scharen van eerwaardige lijders het altaar naderen, getrouwe Vaders, wier harten de ondankbaarheid hunner zonen wondde; Moeders, de troost en de hoop hares levens in het graf beweenende; lijders van smarten, door geen menschlievend oog gezien en ongenaakbaar voor weldadige handen; dorstende naar rust, staren zij op den grootsten der lijderen, en eene rust druipt op hen neder, welke de wereld hun niet kon geven. Ik zie vijanden tot het altaar naderen, eenmaal zoo zalig door liefde. Ach! beide redelijk van hart, zagen zij met weemoedigheid de banden der vriendschap verbreken, slechts ééne dwaling verwijderde hen. O! hier zagen zij in een beeld, hoe groot het zij te vergeven, hoe zoet het zij eenen broeder te vergeven! Verzoening biddende, bieden zij elkan-

kander de hand van vriendschap, en wandelen van hier met den hemel in hunne harten. Nimmer, nimmer vermag ik alle de zegeningen te denken, nimmer alle de gelukkigen te tellen, welke hier eens altijdlevendige bronnen van moed en rust vonden, en eeuwig zullen vinden."

„ Liefelijk klinkt mij heden de stem in de ooren: „ Komt, gij beladenen! komt, gij ver„ moeiden! ik zal u verkwikken.". Ja, mijn Broeder! ik kom: o verkwik den smachtenden broeder! Groote Lijder! alleen op u den vromen blik gerigt, wil ik thans het koude hart aan uwe liefde verwarmen, wil ik den zinkenden moed aan uwen moed ontsteken. O leer mij, mijn Voorbeeld en Leidsman van waarheid en deugd! o leer mij werkzaam te leven, gelaten voor u te lijden, en blijmoedig te sterven! Uwe gedachtenis vergezelle den eenzamen wandelaar door het geheele leven, zij de vriend des verlatenen, de beschermengel des zwakken, de steun des vermoeiden, de hemelsche trooster des treurenden, en de veilige geleider door het dal des doods naar de eeuwigheid! Als uwe gezindheden in mijn hart wonen, dan bloeijen aarde en menschen en hemel liefelijker voor mij; dan blikt mijn oog welwillend op de menschen; dan schijnen mij de aarde en mijne bestemming hier beneden helderder, en dan schouwt mijn oog, vol zalige verwachtingen, vrolijk naar den hemel!"

De XXV Hoofdstukjes, of deelen waaruit dit boek bestaat, zijn alle natuurlijk niet even belangrijk, voor eenige hadden wij ook liever andere verlangd, maar alle kan men ze toch zeer stichtelijk noemen. De twaalf laatste zijn bij uitnemendheid geschikt, om tot nadenken te brengen, en de harten voor het goede in te nemen.

De overdenkingen van den werk-man wenschen wij vooral vele Lezers toe. Gelukkig roemen wij de aanzienlijke Jongelingen, die de XVI en XVIIde Hoofdstukjes met genoegen lezen. De XVIIIde en XXIIste kunnen bijna niet nalaten, op onze jonge Dochters, eene gezegende uitwerking te hebben. Het laatste leest zeker niemand zonder roering, al is hij met ons om goede redenen, tegen het afzonderlijk vieren van het H. Avondmaal in een bijzonder huisgezin, of hij zou van Christelijk gevoel t'eenemaal ontbloot moeten zijn.

Geheel dit boekdeel prijst zich, ook van wegen den stijl, zeer aan. De Eerw. vertaler, die nederig verzoekt, met een verschonend oog op deze zijne eerste proef van vertaling neder te zien, heeft doorgaans zijn werk uitnemend verrigt. Somtijds zijn zelfs de hier en daar voorkomende verzen zeer leesbaar in rijm overgebragt, echter hadden wij wel gewenscht, dat hij aan verscheidene andere wat meer moeite besteed had. De geheele uitvoering is net, en voegt voor den inhoud. Wij prijzen de lezing en het gebruik bijzonder aan, voor Jongelingen en jonge Dochters van goeden huize; die of reeds belijdenis van het Christendom afgelegd hebben, of dit binnen kort verlangen te doen. Zij zullen er voor verstand en hart veel nuttigs uit leeren.

Wij hebben echter ééne aanmerking, welke wij hunnentwege vooral niet te rug mogen houden. De Eerw. KLOSE heeft verzuimd de dierbare en troostrijke leer der *verzoening*, voor alle menschen zoo noodzakelijk, en welke de zegenrijke instelling van onzen Heer zoo treffend predikt, opzettelijk voor te dragen. In ons oog een *zeer groot* gebrek, waarin bij de vertaling, door een toevoegsel, wel had mogen

voor-

voorzien worden; vooral daar dit werkje het wel waardig was, en wel geschied zijnde, in belangrijkheid en algemeene bruikbaarheid veel zou hebben toegenomen.

De wijze — dit verlieze men toch nimmer uit het oog, — de wijze, waarop de leere der vergeving van zonden in het H. Avondmaal gepredikt en verzegeld wordt — laat niets te wenschen overig voor den heilbegeerigen, en is voorzeker, de *vruchtbaarste zijde*, en de *meest blijde en hartopbeurende geduante*, van en in welke de Christen deze eenvoudig schoone plegtigheid beschouwen kan, en moet.

Wij Nederlanders mogen het wel als een zeer groot geluk beschouwen, dat de pogingen van het ongeloof, onder ons, die schadelijke uitwerking niet hadden, dat iemand zoude schromen, hier voor openlijk uit te komen; dat, men in tegendeel algemeen de behoefte onder ons erkent en belijdt, van de door 's Heilands dood verworven' en als verzegelde vergiffenis, in het Evangelie overal gepredikt, en in het Avondmaal door op onze zinnen werkende teekenen bevestigd.

AANTEEKENINGEN, opmerkingen en gevoelens van Mevrouw M...... *ter opwekking en navolging van Christelijk geloof en Godsvrucht.* De vrucht des Geestes is Liefde. *Te* Dordrecht, *bij* A. Blussé *en* Zoon, 1815. 90 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* — 15 —

De Eerw. H. UDEN MASMAN, met goedkeuring van het Britsch Gouvernement, als Predikant aan de *Kaap de Goede Hoop* beroepen zijnde, en die beroeping aangenomen hebbende, heeft goedge-

 von-

vonden, om dit boekje, voor zijne afreize uit het Vaderland, in 't licht te geven, en dus zijne vrienden in de drie Gemeenten, bij welke hij den tijd van 13 jaren gearbeid heeft, te *Breskens*, *Herkinge* en *Koorndijk*, iets tot aandenken achter te laten. 't Is evenwel geen eigen opstel, maar een handschrift van Mevrouw M...... gevonden in de papieren van wijlen den Utrechtschen Predikant, zijnen Vader, G. MASMAN, die door den dood verhinderd werd, om zelf zijne belofte, nopens de uitgave van dit Stukje, te voldoen. Eene zeer vermogende vrouw deelt hier hare voornaamste lotgevallen, en ontmoetingen, hare gedragingen daar onder, en de uitwerkingen welke dezelve op haar hadden, mede, met bijvoeging en inmenging van zulke aanmerkingen, welke hare liefde voor den Zaligmaker, haren ijver voor de uitbreiding van den Christelijken Godsdienst, en hare zucht om zelve daartoe vooral met raad en daad mede te werken, ten duidelijkften aanwijzen. Wij weten waarlijk dit stukje niet beter te doen kennen, dan, en gelooven dus de waarde daarvan genoeg te bepalen, door de eerste pagina's van het Voorberigt over te nemen: —

„ Met de uitgave van dit stukje ontvangt de geëerde Lezer eenige aanteekeningen, opmerkingen en gevoelens van eene voorbeeldige Christin, wier oogmerk steeds was: nuttig te zijn met alle hare vermogens voor haren medemensch, en te arbeiden aan de uitbreiding van het Rijk onzes gezegenden Verlossers; alles wat in Haar was, hare schatten, hare verstandelijke vermogens, hare gesprekken, haar voorbeeld, alles wilde zij tot dit edel einde doen medewerken. Geboren in een onzer buitenlandsche Bezittingen ontbrak het haar zeker aan vele van die opwekkings, beschavings en verlichtings

tings - middelen welke wij in ons Vaderland, dank zij der goedheid Gods, zoo ruim bezitten; moet zij echter in kennis en opgeklaarde denkbeelden bij velen achterstaan, zij zal gewis door hare ijverige en werkzame menschenliefde, bestuurd en aangevuurd door den edelen geest des Christendoms vele in ons Vaderland overtreffen, en hun tot beschaming zijn; en in dit opzigt kan de verschijning van dit Stukje ook zijne nuttigheid hebben."

De Eerw. bezorger deze uitgave treffe, op de plaats zijner bestemming, vele edele Christelijke medehelpers aan, en worde daar tot eenen uitgebreiden zegen gesteld!

TAFEREEL van het Koningrijk SAKSEN, door MALTE-BRUN. *Te* Leijden, *bij* L. Herdingh *en* Zoon, 1815. 112 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* — 18 —

In den nawinter des vorigen jaars, en dus op een tijdstip, dat ieders oog op *Sakfen* gevestigd was, welks lot men vreesde, dat een twistappel zou worden, tusschen de tot hiertoe zoo gelukkig verbondene Mogenheden, en dus op het gunstigst oogenblik voor deszelfs vertier, kwam de Vertaling van dit boek, — of liever van dit opstel, uit het voortreffelijke tijdschrift *Annales des Voyages* ontleend, in het licht. Daar kort hier op de bepaalde schikking wegens *Sakfen* getroffen werd, en de onmiddelijk daarna gevolgde landing des Aartsdwingelands, ieders gedachten onweêrstaanbaar op *Frankrijk* bepaalde, terwijl *Sakfen* naderhand niet meer zoo zeer in aanmerking kwam, zoo vreezen wij, dat dit kleine, maar zeer belangrijke werkje wel-

welligt in mindere handen gekomen is, dan het verdient, daar deszelfs waarde, geheel onafhankelijk van de tijdsomstandigheden is, ons in een kort bestek een genoegzaam volledig denkbeeld geeft van eene landstreek, welke iedere Protestant, als wieg der Hervorming, elken beminnaar der *Duitsche* Letterkunde, als voedstervrouw der taal en beschaving van *Duitschland*, elken Koopman, op de herinnering van *Leipzig*, elken *Europeër* eindelijk, als tooneel der beslissing van het lot onzes werelddeels, hoogst belangrijk moet wezen. —

De Heer MALTE-BRUN is, bij beminnaars der Aardrijkskunde, reeds sedert lang als een harer kundigste beoefenaars bekend, die de bekwaamheden, daartoe vereischt, in eene hooge mate in zich vereenigt. Volkomen ervaren in de Natuurlijke Geschiedenis der Aarde, (in zoo verre dezelve reeds ontdekt is), en wel in 't bijzonder in de strekking en bestanddeelen van het Rijk der Delfstoffen, bedreven in de *Statistiek*, meester van de algemeene en bijzondere Geschiedenis, daarenboven een' goeden stijl schrijvende, is zulk een man juist tot de taak, — die niet zoo gemakkelijk is, als zich sommigen verbeelden — van landbeschrijver berekend. Tot vervaardiging van dit beknopte opstel, heeft hij zich ook van niet minder dan achttien werken, over den algemeenen of bijzonderen toestand van *Sakfen*, bediend. Het geen ons hier wordt medegedeeld, mogen wij dus gerustelijk als waarheid aannemen.

Het eerst wordt gesproken over *Sakfen's* naam, dien men reeds in de tweede (?) Eeuw onzer jaartelling bij een Volk wedervindt, 't geen in het tegenwoordige *Holstein*, *Lauenburg* en *Bremen* woonde. Daarop vindt men een kort verslag van *Sakfen's* Geschiedenis, of liever, van

van de Geschiedenis dier landen, op welke, te voren alléén onder den naam van *Meissen* en *Thuringen* bekend, de Keurvorstelijke waardigheid en tevens de naam van *Sakſen* overging (in het begin der vijftiende Eeuw). Bij het slot dezer Geschiedenis komt dan natuurlijk eene beschouwing van het gedrag des tegenwoordigen Konings van *Sakſen*, die van de tegen hem ingebragte beschuldigingen van misdadige zamenspanning met NAPOLEON op eene wijze vrijgepleit wordt, die ons althans volkomen overtuigd heeft; gelijk die Vorst ook door de Hooge Verbondene Mogendheden, met de herstelling in zijn Rijk, (behoudens eenige voor *Pruisſen's* veiligheid noodzakelijke afstanden) plegtig van deze hatelijke aantijgingen is vrijgesproken.

Hierop volgt eene zeer in bijzonderheden loopende *Natuurkundige Beschouwing van Sakſen, deszelfs Rivieren en Gebergten.* Laatstgemelden omringen *Sakſen*, (namelijk zoo als het voor de laatste deeling met *Pruisſen* bestond, die toen nog niet geschied was) halvemaansgewijze, latende slechts ten Noordoosten en Oosten het land open. De bestanddeelen dier Gebergten, vooral van het Zuidelijke, of *Ertz-Gebergte*, worden nu in eene *beknopte Geologie* (of Aardkunde) uitvoerig beschouwd, welke van DANBRUSSER ontleend is, en waarvan de *Materialistische* strekking, welke ook al de vorming der Aarde uit wilde natuurkrachten zoekt te verklaren, door den kundigen Vertaler met regt berispt wordt.

Veel korter (hoewel naar ons inzien belangrijker) is eene opgave der voortbrengselen van het planten- en dierenrijk, gevolgd door eene *Statistische* beschouwing der uitgestrektheid, en bevolking des lands, en van deszelfs bijzondere

re deelen. *Sakfens* Hoofdſtad, het beroemde *Dresden*, en derzelver omſtreken, kenſchetſen, enz. de *Opper- en Neder-Lausnitz* (twee van het eigenlijke *Sakſen* afgeſcheidene landen, die eene afzonderlijke Regeringsvorm hadden, en thans ook bijna gelijkelijk met *Pruisſen* gedeeld zijn) worden achtervolgens beſchreven; de twee laatstgemelde gewesten in een nog onuitgegeven reisverhaal, aan den Schrijver medegedeeld. Men doet daarin hoofdzakelijk de *verdraagzaamheid* opmerken, welke hier haren zetel ſchijnt gevestigd te hebben, gelijk hier ook *Herrnhut*, de hoofdplaats der Broedergemeente, is.

Na eene korte beſchrijving van *Meisſen*, waar de beroemde Porcelein-Fabriek is, wordt de Lezer bekend gemaakt, met de twee Vestingen *Torgau* en *Wittenberg*, thans aan *Pruisſen* afgeſtaan. Met leedwezen ziet men de verſtrooijing der Hoogeſchole te *Wittenberg*, zoo onvergetelijk door LUTHER's en MELANCHTHON's aandenken, doch thans geheel vernietigd, of liever (zoo wij meenen) met *Halle* vereenigd. Zeer belangrijk is de beſchrijving van het *Ertzgebergte*, met deszelfs gewigtige Mijnwerken en Fabrieken. (Dit land is aan den Koning van *Sakſen* gebleven, en het bevestigt zich daaruit, dat hij, gelijk men voor eenigen tijd in de nieuwspapieren las, de meeste Fabriekplaatſen, en *Pruisſen* de vruchtbaarſte gedeelten des Koningrijks behouden heeft.) Het *Voigtland* brengt veel vlas voort, en bereidt neteldoek. Deze tot hiertoe gemelde landen zijn meest bergachtig: daarentegen is de *Leipziger* Kreits (die nog aan *Sakſen* gebleven is) vlak, en zeer vruchtbaar. Zeer levendig is de beſchrijving der beroemde Handel en Akademieſtad *Leipzig*. Digt bij deze plaats beginnen de nieuwe

we *Saksisch Pruisfische* Provinciën in *Thuringen*, (*Messeburg*, *Lutzen*, *Naumburg*, *Rosbach*, alle in de jongste en den zevenjarigen Oorlog berucht geworden, *Langensalze*, enz.) Het *Mansfeldsche* en *Hennebergsche*, het eene rijk aan Mijnen, het andere aan Fabrieken, behooren thans meest aan *Pruisfen*. Na een verslag wegens de Staatsgesteldheid enz. van *Saksen*, besluit eene korte schets van 's Lands ellende, in 1813 en 1814 dit welgeschrevene werkje. Om den Lezer met de schrijfwijze bekend te maken, kunnen wij niet beter doen, dan de volgende uitlokkende trekken, uit de beschrijvingen van *Dresden* en *Leipzig*, te plaatsen.

„ *Dresden* is het *Duitsche Florence*. Smaak voor de fraaije kunsten is er door alle klasfen der zamenleving algemeener verspreid, dan te *Weenen*, of te *Berlijn* Geen Militaire — geen Koopmansgeest, verstoren er de aangenaamheden des levens. Er heerscht intusschen meer opgeruimdheid, dan eigenlijke vrolijkheid. Men neemt er, inzonderheid sinds de *Fransche* omwenteling, jegens vreemdelingen, en in plegtige bijeenkomsten, waar men elkanderen niet genoeg kent, zekeren ceremonielen en stijven toon in acht. Maar de *Saksen* betoonen op hunne fraaije lusthuizen, in het midden van hunne wijngaarden, eene beminnelijke wellevendheid, welke hen ver boven de *Pruisfen* en *Oostenrijkers* plaatst. Ten gevolge van eene opvoeding, welke boven die der overige *Duitschers* uitmunt, voegt de schoone sekse hier, bij persoonlijke bevalligheden, niet slechts de aangenaamheden, welke door bedrevenheid in de schilderkunst, de toonkunst, en het dansen, aan de verkeering worden bijgezet, maar zelfs al de voordeelen, welke er uit eene voegelijke ma-

mate van onderwijs spruiten. In de schouwburgen, op de bals en de publieke wandelwegen, meenden wij in de houding, den toon en de taal der beide sekfen, eene bevalligheid en welvoegelijkheid op te merken, welke de andere *Duitschers* vrij algemeen aan hunne denkbeelden van onafhankelijkheid en natuurlijke ongemaaktheid opofferen. De *Duitsche* taal verliest in den mond van een bevallig *Saksisch* meisje veel van hare hardigheid; ofschoon ik, als geboren *Deen*, erkennen moet, dat geene uitspraak, hoe ook genaamd, het *Hooge Duitsch* in mijne ooren wel doet klinken."

,, Zij (De *Leipziger* Mis) verdient door den Wijsgeer beschouwd te worden, die de zeden van verschillende volken bestuderen wil. Zij vertoont hem veeleer *Europa* in het klein, dan wel *Sakfen*. Hij ziet er groote en kleinere Kooplieden en Fabrijkeurs van allerlei soort, en uit allerlei landen; die van *Lyon* met hunne zijden stoffen en geborduurde kleederen; *Engelschen* met allerlei voortbrengselen van de *Oostindische* nijverheid, — *Hamburgers* met ontzaggelijke ladingen van koffij en suiker, — *Russen* met hun ruig bontwerk, — *Polakken* met hunne ligte en fraaije paarden, — kortom lieden van allerlei *Europische* natien, en vaak ook *Turken*, *Armeniers*, enz. De straten grimmelen er van die kakelbonte menigte; en de waren, welke zij er komen koopen of verkoopen, vormen eene mengeling, welke vooral niet minder kakelbont is. Wij zagen er in 1799 nevens elkanderen schitterend porselein, en zwart aardewerk, allerlei *Duitsche* snuisterijen, kleinoodien, en kinderrammelaars, nieuwe stelsels van Wijsgeerte, en nieuwe Kapotten van *Parijs*,

regt.

regtzinnige fermoenen, en ongebondene romans, beelden van Heiligen, en Busten van BONAPARTE."

„Eene menigte van potfenmakers en kluchtspelers vloeit alsdan te *Leipzig*, en in deszelfs voorsteden, bijeen. Ginds verrigt de deftige Duitsche tooneelspeler in zijne eigene oogen, het werk van een Priester der Zedeleer, terwijl hij een Drama opsnijdt, dat aan de Acteurs en Actrices stroomen van tranen kost. Elders lokt de betooverende harmonie eener *Italiaansche* muzijk, eene talrijke menigte bijeen. Nog talrijker is intusschen de menigte, welke zich bij het paardenspel verdringt. Andere bekijkenswaardige dingen, op krullenvolle biljetten aangekondigd, zoo als reuzen, dwergen, olijfanten, enz. enz. houden de uitgistende nieuwsgierigheid der gapers in eene bestendige levendigheid. Onder dit alles verdienen de tafels der ordinarissen ook eene beurt, waar properheid en zwier ons het gemis van rijkelijkheid hebben geschenen te vergoeden, en waar men soms uitmuntenden Champagnewijn drinkt, die in *Saksen* gebrouwen is. Voeg hierbij eene steeds in volle beweging zijnde schaar van besnedene en onbesnedene *Joden*, eene menigte van groote en kleinere Boekverkoopers, van Schrijvers en Vertalers, van nieuwsgierigen en menschen vol drukte en haast, en eindelijk van *Saksische*, *Poolsche* en andere schoonheden, welke er door de tooneelspelen, bals, en andere verlustigingen, zamengelokt worden; en gij zult een genoegzaam juist denkbeeld van het uitwendig vertoon der *Leipziger* Mis hebben."

Het

Het LEVEN van HILLEGONDA BUISMAN, *eene Hollandsche Familiegeschiedenis, uit de Zeventiende Eeuw, door* A. LOOSJES, PZ. *Met Platen. Te* Haarlem, *bij* A. Loosjes, Pz. 1814. *III. Deel.* 352 *Bladzz. IV. Deel.* 398 *Bladzz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* 6: 4: —

In onze Boekzaal voor *Maart* dezes jaars, den geest en de strekking van dezen Vaderlandschen Roman, bij de beschouwing der beide eerste Deelen, eenigzins aangetoond hebbende, zullen wij nu, in de verdere schets van, en eenige proeven uit de beide laatste Deelen, den Lezer met den afloop dezes nuttigen en aangenamen werks trachten bekend te maken. —

In de eerste Deelen zagen wij HILLEGONDA als maagd en vrijster; in het derde ontmoeten wij haar weldra, met haren Vader naar *Amsterdam* verhuisd, als bruid en echtevrouwe. Dit doet ons natuurlijk minder uithuizigheid, minder speeltogtjes aantreffen; slechts eens doet zij, gedurende den eersten Zeetogt van haren man, een binnenlandsch reisje met haren vader naar *Zwolle*, *Groningen*, *Deventer*, *Zutphen*, *Arnhem*, *Nijmegen*, en *Utrecht*, in welke laatste plaats zij de beroemde ANNA MARIA VAN SCHUURMANS, benevens TESSELSCHADE aantreffen. De bijeenstelling en vriendschap dezer twee vermaarde en gelijktijdige Vaderlandsche Vrouwen is geen onaardig denkbeeld, schoon op geene bekende daadzaak gegrond. In de terugreis naar *Amsterdam*, bevangt den ouden BUISMAN eene ziekte, waar onder hij weldra bezwijkt, en zijne Dochter eenzaam achterlaat, door al te lange tusschenpoozen van haren waarden HELLEMANS ge-

schei-

fcheiden, het welk haar aan menige verzoeking, en bij het heldhaftig wederftaan derzelve, ook aan niet weinig kommer blootftelt. Immers, zekere ondeugende rijkaard, met name VAN DER LINDEN, toevallig met haar in kennis gekomen, weet de brave Vrouw door een voorfchot, hetwelk HELLEMANS onvoorzigtiglijk aanneemt, en door de verwijdering van zijnen Echtgenoot, wien hij door lage kuiperij naar de *Oost* doet zenden, van zich afhankelijk te maken: doch zij betaalt hem met edele fierheid, en behelpt zich, bijna tot gebreklijdens toe, om zelfs den fchijn des kwaads van zich af te weren. Een min onbefcheidene wensch van den ongehuwden Geneesheer DUARTE doet haar, ook met dezen, den gemeenzamen omgang ftaken, fchoon die reeds de vinnige tong van twee fchijnvromen bezig hield. Bij alle deze zorgen komen nu nog de verwoestingen der kinderziekte, die haren zuigeling wegflepen, en ook haar aan den rand van het graf brengen. Eindelijk moet haar de zwaarfte flag van alle treffen, haar HELLEMANS fneuvelt, bijkans in haar gezigt, in den Zeeflag bij *Ter Heiden* (in 1653) welke zij van het *Scheveningfche* ftrand aanfchouwt. Alle deze harde beproevingen ftaat zij nogtans met Christelijk geduld, lijdzaamheid en ftandvastigheid door, zoo dat zij waarlijk tot model eener huisvrouw, gedurende de lange en herhaalde afwezigheid van haren echtgenoot, kan dienen. Ook in haren weduw-ftaat, gedurende welken juist de knellendfte tegenfpoed van een eerften *Engelfchen* Oorlog (1652—1654) valt, bleef zij alleszins eene zedige, befcheidene, godvruchtige, en liefderijke verzorgfter van haar huisgezin, en Moeder harer kinderen; hetwelk zij ook in geene mindere mate blijft, na haar tweede huwelijk met den alleszins achtingswaardigen

Leeraar WACHTENDORP, wien zij, bij voorkeur van Dr. DUARTE, hare hand geeft, hetwelk echter op de vriendschap van dezen edelen man geen' invloed oefent, die haar nog in zijn laatsten wil tot erfgename van de helft zijner bezittingen instelt. Deze voorkeur voor WACHTENDORP, was gedeeltelijk ook het gevolg der redding uit het dringendst gevaar van verleiding, door hem aan HILLEGONDE's Dochter BETJE betoond. Dit tweede huwelijk was echter, bij alle de goede eigenschappen van den Predikant, mede naar het uitwendige niet gelukkig: WACHTENDORP, te *Amsterdam* beroepen, wordt daar door een' dweepachtigen ambtgenoot, in de geschillen der *Voetianen* en *Coccejanen*, zoo zeer ingewikkeld, dat hij, liever dan zijn leven in onaangenaamheden te slijten, zijn ambt nedergelegt, doch reeds eene borstkwaal heeft opgedaan, tegen welke hem zoo min het verblijf op een Buiten aan *de Vecht*, als eene reis naar de wateren van *Aken* kan baten. Ook dezen echtgenoot verliest HILLEGONDA, schoon op eene zachtere wijze, dan haren eersten; doch ook dit verlies staat zij moedig door, ziet in haren tweeden weduwe-staat, hare kinderen gelukkig gehuwd; haren oudsten Zoon PIETER BELLEMANS, onder anderen, met de Dochter van hare Vriendin GUURTJE VAN AKSWIJK; beleeft nog den roem, welken deze haar Zoon in de luisterrijke overwinning bij *Chatham* behaalt, neemt nog in haren ouden dag den post van Moeder van het Weeshuis waar, en sterft eindelijk, als een schoone en vruchtbare boom, onder wiens bladeren velen eene verkwikkende schaduw, en door wiens ooft anderen eene streelende lafenis bekomen hebben. —

Wij hopen, dat dit waarlijk nuttige beeld eener echten *Nederlandsche* huismoeder, aan ve-

vele der talrijke Lezeressen, die hare Geschiedenis natuurlijk hebben moet, niet slechts tot uitspanning, maar ook tot aansporing strekken zal, om haar na te volgen. Wij vinden hier geenszins, onder den weidschen titel van *de Vrouw, zoo als zij behoort te zijn*, eene (reeds genoegzaam vergetene) *romaneske* ELIZE, die de onnatuurlijke vriendelijkheid heeft, van de boeleerster hares Echtgenoots, met weldaden te overladen, maar eene Vrouw zoo als zij, (over 't geheel genomen,) kan zijn, en zoo als zij gewis, in ons *Nederland* nog niet zeer schaarsch gevonden wordt; al heeft de verandering van tijden en zeden, (die men *nimmer uit het oog moet verliezen*) den vorm, en het uiterlijke eenigzins verschillend gewijzigd. Eenige kleine gebreken, nogtans, zouden wij in HILLEGONDA gaarne verschoond hebben, daar zij als dan nog aan sommigen een nog meer bereikbaar Modél zou hebben toegeschenen. Wij gedragen ons hieromtrent aan de reeds gemaakte aanmerking op de MAURITS LIJNSLAGER, waar van dit werk in alle opzigten een tegenhanger is, (*Boekzaal November* 1815, *Bladzz.* 592.)

Ter overneming eener proeve uit het derde Deel, kunnen wij niets treffenders vinden, dan het slot, waarin de Vaderlandsche geest des Schrijvers, zoo wel de thans, Gode zij eeuwig dank! doorgeworstelde rampen van onzen leeftijd, als het gemoedsbestaan teekent, waar door wij alléén, onder 's Hemels zegen, die rampen verder kunnen vermijden. Het volgende gesprek viel voor tusschen HILLEGONDA en hare Dochter BETJE, bij gelegenheid van den jammerlijken staat van verval der Stad *Amsterdam*, tijdens den ongelukkigen Zeekrijg met *Engeland* in 1653. Het meisje had zich eenigermate onverschillig getoond, over de algemeene rampen.

„ Denkt gij, kind! dat gij ongenaakbaar zijt voor de algemeene rampen...? denkt gij niet, dat gij er mede in zoudt kunnen deelen ...? En al waart gij zoo gelukkig, dat het u niet in perſoon raakte, zoudt gij er dan onverſchillig over zijn, hoe het met dat land, met die ſtad gaat, waarin gij geboren en opgevoed zijt? Verbeeld u eens, als de ſchoone ſtraten, grachten en gebouwen der ſtad, welke de vreemdelingen nu met verbazing ſtaan aan te zien, die zich niet kunnen verbeelden, dat, weinige eeuwen geleden, hier maar eenige verſtrooide visſchershuizen ſtonden, — verbeeld u, als dat alles eens in een' korten tijd tot een zoo groot verval kwam, dat het eene huis voor, het andere na werd afgebroken.... dat hier, in plaats van welvarende burgers van alle klasſen, de ſtraten krielden van bedelaars, en de armoede zoo hand over hand toenam, dat de Godshuizen niet meer in ſtaat zouden zijn, om de ouderlooze kinderen en arme menſchen te onderhouden... Dat 's nachts aan roof en moord de zoodanigen waren blootgeſteld, bij wie men verwachtte, dat nog iets te vinden was... Verbeeld u de Beurs met gras begroeid, de Waag geheel geſloten of afgebroken, de Laag zonder ſchepen..."

„ Betje. o Moeder! moeder! Gij maakt mij zoo akelig. Maar het zal er immers nog ver af zijn?"

„ Hillegonda. Dat geve God! mijn kind! maar, wanneer zekere onverſchilligheid, zekere koelzinnigheid, waarvan ik bij u tot mijn leedwezen de beginſels ontdek, meer en meer de overhand krijgt; wanneer men, en dit wordt zigtbaar na den vrede met *Spanje* het geval, wanneer men meer en meer van de oude Vaderlandſche Zeden afkeerig raakt, als niets goed of

fraai

fraai is, of het moet op zijn Fransch, Engelsch of Duitsch wezen, althans, als het maar geen Hollandsch is of heet... o mijn kind, dan zal dit landje, door de vlijt en deugd van de voorouders zoo groot geworden, niettegenstaande een' tachtigjarigen oorlog, spoediger dan men denkt, tot de moerassen terugkeeren, waaruit het met moeite tot die hoogte gebragt is."

„ Betje. Maar zeg mij, lieve moeder! wat kan ons land bewaren voor dat ongeluk?"

„ Hillegonda. Niets anders dan, onder den Goddelijken zegen, opregte liefde tot het Vaderland. Men behoeft, als men die in het hart heeft, daarom niet op menschen uit andere landen, als uit de hoogte neder te zien of hen te verachten... maar 't is de Vaderlandsliefde, die ons Vaderland en eigen Volk op den waren prijs leert schatten, die belet, dat meisjes van uwe jaren reeds de neusjes ophalen, en lebbig van iets spreken, omdat het Hollandsch en niet Engelsch of Fransch is; die liever dan onze goede moedertaal te spreken, eenige verkeerde Fransche woordjes weten te snaterbekken, waarover zij door de Fransche modekraamsters zelve achter haar' rug worden uitgelagchen. — Ik heb u laatst aan eene uwer vriendinnetjes wel hooren klagen, dat uwe moeder, van Noordhollandsche afkomst, nog te veel aan de oude stijve en Hollandsche manieren verkleefd was... maar gij wist niet, dat ik het opmerkte. . en gij bedacht zeker niet, dat er voor dat ellendige *Holland*, waarop gij en andere wijsneusjes met verachting nederziet, en waarin gij toch alles geworden zijt, wat gij zijt, zooveel stroomen bloed en plassen tranen gevloeid hebben; gij bedacht althans niet, dat nog zoo kort geleden uw goede vader voor de eer en de vlag van dat verachte land het dierbaar leven gelaten heeft."

Uit het vierde Deel zullen wij den zachten, doch aandoenlijken dood van Ds. WACHTENDORP, aan onze Lezers mededeelen.

„Nu verliepen er nog acht dagen, en het was in het midden van Bloeimaand. WACHTENDORP, die nog den vorigen dag een bezoek van Dr. DUARTE gehad had, welke HILLEGONDA verklaarde, dat haars mans zwakheid tot eene zeer groote hoogte was geklommen, had zeer gerust geslapen, gevoelde geene pijn, geene drukking meer, en betuigde HILLEGONDA, dat hij in geen' tijd, die hem heugde, zoo opgeruimd geweest was. Hij gevoelde zelfs ook eenigen trek tot ontbijten, maar zij moest vooraf hem het genoegen doen, van hem op den ziekenstoel te helpen. „Het is zulk fraai weêr... zeide hij, en hoe lief zingen de vogels...""

„HILLEGONDA voldeed met alle teederheid en voorzigtigheid aan zijnen wensch. In zijnen stoel gedoken, ging hij voort: „o Open, open dit venster, lieve vrouw! laat ik de lieve Meilucht eens inademen, die zal... die zal mij regt goed doen... die zal mij verkwikken." Schoon HILLEGONDA aarzelde, om aan een wensch van WACHTENDORP, die haar zoo vreemd voorkwam, te voldoen, bewilligde zij eindelijk in denzelven. Toen barstte hij uit: „o Heere! hoe groot zijn uwe werken, gij hebt ze allen gemaakt. Wat moet uw Hemel schoon zijn, daar al dit Aardsche reeds uwer handen werk verkondigt!.. (*Na een poosje zwijgens.*) HILLEGONDA! gij moest eens onze kinderen hier laten komen, opdat zij met ons die heerlijkheid Gods in hare volle pracht aanschouwen...." HILLEGONDA kantte zich hier eenigermate tegen, maar zij ontdekte, dat dit een' zeer verdrietigen trek op zijn aanschijn deed geboren

wor-

worden, en willende voorkomen, dat deze kleine ontevredenheid geen' ongunſtigen invloed op zijn geſtel had, ging zij voor eenige oogenblikken uit het vertrek, en verhaalde haren kinderen den eenigzins bijzonderen wensch van hunnen vader. Allen maakten zich terſtond gereed, om haar te volgen, en HILLEGONDA ging hen voor, maar ... o ontzettend ſchouwſpel! De man, die ſtraks blijken van zoo ſchijnbaren lust gegeven had, als in geene weken plaats had, was, bij hare terugkomst, in elkander gezegen; het hoofd hing op de borst; zijne oogen ſtonden ſtokſtijf, en bij de nadering van HILLEGONDA ſcheen hij met zijne hand nog eene poging te willen doen, om die aan haar toe te ſteken; maar dezelve gleed krachteloos en ſlap aan zijne zijde neder."

„ Schoon HILLEGONDA eerst met ſchrik op dit gezigt terug deinsde, hield zij, den beſeffeloozen ſtaat van WACHTENDORP aanſchouwende, denzelven voor eene bezwijming, gelijk hij het laatſte vierdedeel jaars meer had gehad. Zij gebruikte dus, terwijl nu de kinderen vast binnenkwamen, het gewoon middel in dit geval; maar zijn hoofd in haren arm nemende, om hem hetzelve onder den neus te houden, gaf hij eenen hevigen ſnik — en hij was niet meer. — HILLEGONDA kon het niet gelooven, doch Juffrouw RANSDORP zich niet bedwingen, van uit te roepen: „ HILLEGONDA, uw man ſterft! ..." ELIZABETH, die nooit eenen ſtervenden had bijgewoond, trad achter uit, en de overige kinderen, tot het kleinſte toe, vlogen uit de kamer, uitgezonderd WILHELMINA, de oudſte voordochter van WACHTENDORP, die, even als HILLEGONDA, nog niet overtuigd van 's vaders dood, hare moeder behulpzaam was in het toedienen van middelen, welke zij nog hoopte,

dat den dierbaren man bij het leven zou behouden ... maar eindelijk werd HILLEGONDA meer en meer overtuigd, dat hare dierbare wederhelft den laatsten adem had uitgeblazen. Hem aan haar' boezem geklemd houdende, zonk zij in eene sprakelooze droefheid, met haar hoofd op zijnen schouder... „Dood! dood! is het mogelijk?" waren de eenige woorden, die zij, tusschen hare afgebroken snikken, kon uitstamelen. En het viel hare vriendin RANSDORP zeer moeijelijk, om haar langzaam van het lijk te verwijderen. Ja eer dit HILLEGONDA toeliet, moest zij in de volle ontroering harer ziele herhalen, hoe hij, slechts weinige oogenblikken geleden, niet alleen de klaarste bewijzen van een helder verstand gegeven had, maar zelfs in eene godsdienstige verrukking was weggezonken geweest. „En nu ... nu, besloot zij, is hij niet meer, ... o mijne vriendin! mijn dierbare WACHTENDORP, mijne vreugde, mijn troost op aarde is niet meer." "

GEDICHTEN voor KINDEREN, door Vrouwe KATHARINA WILHELMINA BILDERDIJK. *Te* Haarlem, *bij* F. Bohn, 1813. 110 *Bladzz. In* 12*mo. De prijs is f* — 12 — *en met zes keurig uitgevoerde Plaatjes door* R. VINKELES *f* 1 : 4 : —

Onze beroemde Dichteresse, die boven hare zusteren in de kunst uitsteekt, gelijk haar groote Echtgenoot boven zijne kunstgenooten, geeft ons in dit bundeltje de proeve van eene Dichtsoort, die zeer verre afwijkt van die grootschheid en verhevenheid, waardoor zich hare poëtische gewrochten zoo dikwerf onderscheiden. Hier zijn duidelijkheid, gemakkelijkheid, vloeibaar-

baarheid, en zekere *naïfheid* de hoofdvereischten. De Dichteresse heeft die zelve voor hare kinderen vervaardigd, en er dus gewis de proef van genomen. Doch tot hoever strekt de naam van *Kinderen* zich uit? Zie daar eene vraag, waar op alles aankomt. Doorgaans is deze beteekenis zeer onbepaald: echter gelooven wij, dat men ze niet wel boven de 13 jaren kunnen stellen. Wanneer men nu het woord *Kind* in dien ruimen zin neemt, dan zijn *alle* deze gedichtjes waarlijk uitmuntend, doelmatig, en hoewel sommigen ook *dan* nog wel eenige inspanning zullen vereischen, nogtans niet onverstaanbaar. Doch bepaalt men den kring zoo naauw als dien b. v. waar voor VAN ALPHEN, gedicht heeft, zoo moeten wij onze beoordeeling nader omschrijven. Er heerscht zeer blijkbaar eene *opklimming* in deze verzameling. De eerste Gedichtjes zijn verre weg de gemakkelijkste, en de laatste (met uitzondering van het verhaal JOZEF, dat als 't ware op zich zelve staat) de moeijelijksten. Dan de bekwame Dichteresse vergunne ons de aanmerking, dat deze opklimming niet zoo zeer langzaam en trapsgewijze, als plotseling en éénklaps plaats heeft. Tot bladz. 42, is alles eenvoudig, gemakkelijk, verstaanbaar, en volmaakt in den geest van VAN ALPHEN, wien het zeer digt op zijde streeft. Aldaar begint dadelijk zeer merkbaar een andere, hoogere toon te heerschen. De woordvoeging wordt meer ingewikkeld, min gemeenzame woorden komen in de plaats van de uitdrukkingen des gemeene levens, er worden meer figuren gebezigd, en de denkbeelden rijzen boven het peil des eigenlijken *kinderlijken* begrips. De Recensent heeft daar van de proef genomen, met een

zeer vatbaar kind van zevendehalf jaren, het welk reeds zeer vlug en zeer gaarne leest. Het verslond bijna de vroegere Gedichtjes, en kende, na een herhaalde lezing, het Stukje getiteld, *Goede Nacht*, op bladz. 9, bijna van buiten: doch toen men het nu op bladz. 46, *het Geweten* voorleide, bekende het zulks niet te verstaan. Wij twijfelen ook geen oogenblik, of deze latere Dichtstukjes zijn, door de schrandere en menschkundige Dichteresse, ook voor andere kinderen bestemd, gelijk men ook duidelijk uit het opschrift bladz. 70, *Affcheid aan mijn Zoontje*, kan opmaken, waar onder anderen gezegd wordt.

Uw afreis treft mij, ja, mijn Zoon! het welk voor zeer jonge kinderen niet te pas komt. —

Het laatste Dichtstuk in dezen bundel, is een uittrekfel in verfen van JOZEF's aandoenlijke Geschiedenis, geheel naar den vroegen kinderlijken leeftijd bereekend, waarin men zelfs met eene kiesche hand het geval met POTIFAR's vrouw omsluijerd, en ook de droomen, als middel tot JOZEF's verheffing, niet vermeld heeft, zekerlijk om geheel niet boven de kinderlijke vatbaarheid te gaan. Bekoorlijk is deze schildering, en toont weder, hoe heerlijk zich de kinderlijke stijl der oude wereld, met voorstellingen ten behoeve van kinderen, laat vereenigen! VAN OOSTERWIJK BULSHOFF, had dit reeds in Proza getoond.

Voorts ademt deze bundel de edelste gevoelens, de reinste Godsvrucht, de teêrste menschelijkheid, en het verheugt ons uit dien hoofde zeer, dat dezelve reeds op sommige Scholen in gebruik is. De hoog ernstig en sombere stemming, aan beide zoo beroemde Echtgenooten eigen, verloochent zich ook hier niet,

Ter

Ter proeve zullen wij het reeds boven gemelde Gedichtje op bladz. 9, mededeelen, 't welk zoo geheel VAN ALPHEN's toon en manier gevat heeft.

GOEDE NACHT.

„'k wensch U goede nacht, Papaatjen,
'k Wensch U goede nacht, Mamaatjen,
Broertjes, Zusjens, goede nacht,
Henrietje
Gaat naar bedtje
Want daar slaat de klok reeds acht.

'k Heb mijn speelgoed reeds geborgen,
En mijn boekjes; dat ik morgen
Alles weêr in orde vind.
Moest ik zoeken
Naar mijn boeken,
'k Heette vast een slordig kind.

'k Hou mijn kleêrtjens bij elkander,
'k Gooi het een niet op het ander,
Alles leg ik netjes weg:
In den blinden
Kan ik 't vinden
Als ik weet waar ik het leg.

Op mijn knietjens neêrgebogen,
Sla ik eer ik slaap, mijne oogen
Biddend op tot God den Heer:
Amen, zeg ik,
En dan leg ik
Mij gerust te slapen neêr."

Van

Van dien zelfden aard is het volgende, op bladz. 53, 't welk zich tusfchen anderen bevindt, die op een' hoogere toon gestemd zijn.

LUST EN PLICHT.

„ Zie die zwaar beladen boomen!
„ Gaauw een peer of wat genomen,"
Zei een kwaad, moedwillig kind.
„ Willem (riep hij), kom, mijn broeder!
„ Gaauw aan 't plukken, haast komt moeder!
„ Als zij ons aan 't fnoepen vindt...!"

Willem was een brave jongen,
Wien de tranen 't oog ontfprongen
Toen zijn broêr den plicht verliet.
„„ Hoe! (riep hij) gestolen vruchten!
„„ Wilt gij voor Gods straf niet duchten,
„„ Ik, mijn broeder, eet ze niet."" —

„ Wel is waar, mama verbiedt het;
„ Maar zie rond ons, niemand ziet het!"
Zei de roekelooze Eduard.
„ Wie zal naar een peertjen vragen
„ Waar de boomen zoo veel dragen,
„ Of er een genomen werd." —

„„ Ziet het vader niet of moeder,
„„ God ziet alles, ô mijn broeder;""
Zei de wijze en goede zoon.
„„ Hij kan heel ons hart doorlezen;
„„ Hij zal onzen rechter wezen;
„„ Hij geeft ieders daden loon."" —

MEN.

MENGELWERK.

OVERDENKINGEN BIJ GELEGENHEID VAN DEN PLEGTIGEN DANKSTOND, IN HET KONINKRIJK DER NEDERLANDEN, VOOR DEN ALGEMEENEN VREDE;

gehouden op den 20sten Dec. 1815;

En herinnering daar aan, op den eersten dag van het Jaar 1816.

„*Geloofd zij de HEERE, die zijnen volke ruste gegeven heeft! De Heere onze God zij met ons, gelijk als Hij geweest is met onze Vaderen: Hij verlate ons niet en begeve ons niet. Neigende tot Hem ons hart, om in alle zijne wegen te wandelen, en om te houden zijne geboden, zijne inzettingen en zijne regten, dewelke Hij onzen Vaderen geboden heeft.*"

1 *Kon.* VIII: 56—58.

Deze is de plegtige betuiging van eenen der beroemdste Koningen, welke ooit geregeerd hebben, en die den naam van den wijsten en rijksten wel altoos zal blijven dragen. Deze taal voerde, zoo sprak, juichte en wenschte SALOMO, in 't openbaar, bij gelegenheid van de statelijke Inwijding des Tempels te *Jeruzalem*, tot de gansche gemeente Israëls, vol aandoening en met geestdrift.

Soortgelijke taal voert onze geliefde Koning, WILLEM DE EERSTE, thans tot alle *Nederlanders*, ter

terwijl hij, met alle weldenkenden van zijne Landgenooten en Onderdanen, die daartoe in staat zijn, in een statelijk Gebouw aan den Eerdienst van JEHOVA toegewijd, eerbiedig vergaderd is, en als een Godvruchtig Vader met geheel zijn talrijk huisgezin, zich ootmoedig buigt voor den God des Vredes.

Zoo wil hij, — eere hebbe daarvoor zijn verstand en hart, — zullen wij allen, als Christen-Nederlanders nu gezind zijn, zoo danken, zoo bidden. Daarmede stemt Gij voorzeker allen, (uwe tegenwoordigheid op dezen blijden Dankstond, in het Christelijk Kerkgebouw kunnen wij gerustelijk daarvoor ten bewijze nemen) hartelijk in.

Zoo betaamt het ons thans allen gezind te zijn, dit hebben wij heden plegtig gemeenschappelijk, met harten vol vreugde, liefde en dank te verrigten. Daartoe hebben wij de schoonste, de aangenaamste en meest dringende redenen.

WANT OP NIEUW VERHEUGT ONS DE BLIJMARE VAN DEN ALGEMEENEN VREDE, TEGEN NIEUWE SCHENNIS, DOOR VASTER WAARBORG DAN OOIT TE VOREN VERZEKERD!

In Maart laatstleden, terwijl de lieve Lente met de schoonste vooruitzigten ons aanlachte, en de bekoorlijkste droomen van bestendigen Vrede en voorspoed onze rust veraangenaamden, werd op 't alleronverwachtst voor ons, en voor millioenen met ons, de zalige rust gestoord.

Verschrikkelijk was, en werd meer en meer, van week tot week, ja van dag tot dag het aanzien; ontzettend en verwoesting spellend de oorlog, waarmede *Europa*, en in de eerste

plaats

plaats en vooral ook Nederland, waarmede wij bedreigd werden.

Nog vreesselijker de bloedige kampstrijd, waarbij niets minder dan leven en dood, eer en schande, vrijheid en slavernij, geluk en ellende op het spel stonden.

De verbazendste wedstrijd ving, op onze nieuwe grenzen en bodem, aan. Door de verwonderlijke standvastigheid het zeldzaamst beleid, en den onverschrokken moed, vooral van onze eigene strijdbare manschap, aangevoerd door eenen wel jongen maar tevens eenen der grootste Veldheeren van onzen tijd, den goed en bloed voor ons en zijn dierbaar Vaderland veil hebbenden Kroonprins, die eenen geheelen dag alleen den woedenden stroom van den Geweldenaar, met zijne naar goed en bloed dorstende talrijke benden tegen hielden, werd 't eerst het verschrikkelijk ontwerp des snoodaards ten onzen verderve verijdeld, en veroorzaakt, dat de vrees niet alle hoop verwon. Nog één dag verliep er, en nu brak de eenwig gedenkwaardige 18de van Junij aan, de Veldslag van *Waterloo* werd geleverd, geleverd met de verschrikkelijkste woede aan beide zijden; schoon aan den eenen kant met heilrijk en aan den anderen met helsche oogmerken, en die ééne slag besliste 's avonds in ons voordeel, ten voordeele van de zaak van *Europa*, van de menschheid en van het licht, ter bevestiging van het *Schoonst Verbond*.

Alles scheen, van toen af, tot ons nut te moeten medewerken.

Nu ging er licht op in de harten der verbaasden. Men begon de *heerlijkheid* Gods te zien. Uit de landing van den overweldiger en het gruwelijkst verraad, — zoo stond er, gelijk wij van achteren juichend erkennen mogen,

gen, in Gods raad geschreven, — moest het goede, een groot heil geboren worden.

Den Franschen trouwloosheid moest tot derzelver diepe vernedering verstrekken, de schrik rust baren.

Het verbreken tot bevestiging van 't verbond verstrekken.

Het min volkomene voor iets beter plaats maken.

Eene nog naauwere verbroedering onder de Vorsten en Volken tot stand komen, terwijl men alom verdeeldheid en oorlog zocht te verwekken. God schonk uit verwarring orde, deed uit het kwade het goede voortkomen, en liet den Oorlog toe, om er den Vrede uit te doen voortspruiten en door te bevestigen.

Geheel *Europa* heeft juichenstof! Nimmer werd er voor ons Vaderland schooner Vrede getroffen, en nooit was dezelve voor ons noodzakelijker.

Men denke aan de omstandigheden, waarin wij verkeerd hebben: men herinnere zich het te *Weenen* reeds gedeeltelijk ontworpen en te *Parijs* vervolgens gesloten, geteekend en bevestigd verdrag, met de onderscheidene ons bekende voorwaarden en waarborgen. Men leze de Vaderlandsche Geschiedboeken en vergelijke, onder anderen.

Den Vrede van *Munster*, in 1648.
Van *Breda*, in 1667.
—— *Nijmegen*, in 1678.
—— *Rijswijk*, in 1697.
—— *Utrecht*, in 1713.
En —— *Aken*, in 1748 gesloten.

Ons Land is een aanmerkelijk Rijk, met toestemming en medewerking van alle de Broederlijk vereenigde Vorsten in *Europa*, geworden; en

en het enkel befchouwen van de Landkaart kan overtuigend doen zien, hoe veel grooter en fterker het thans is, dan te voren (1).

Wil men over het Staatkundig belang, van de vereeniging der eertijds *Spaansche*, vervolgens *Oostenrijksche*, naderhand *Fransche* Nederlanden met ons *Vaderland*, nu bevestigd, eenigzins verftandig oordeelen, dan moet men zich vooral ook de gefchiedenis voorftellen, van het zoo genoemd, en onder dezen naam dus het best bekend, BARRIERE-*Tractaat*, tusfchen ons Land en den Keizer van *Oostenrijk*, op den 14 November 1715, (dus juist eene Eeuw geleden) gefloten.

Men heeft de vijandelijke Natie, welke zoo lang de fchrik van *Europa* was, en zoo menigwerf tot ongeluk en benaauwing van ons Vaderland verftrekte, nu voor de tweede reis verwonnen, onder een wettig Beftuur andermaal te rug gebragt, tot groote opofferingen genoodzaakt, en gezorgd voor het beter nakomen, van voor dezelve veel moeijelijkere, maar volftrekt noodzakelijk gewordene voorwaarden.

De troon van onzen geëerbiedigden voortreffelijken Koning, onzen Landgenoot, is behoorlijk

(1) Te merkwaardig vinden wij de woorden in de uitfchrijving van den Heere *Commisfaris Generaal, provifioneel belast met de zaken van de Hervormden en andere Eeredienften, behalven dien der Katholijken*, dan dat wij ze hier niet, ter bevestiging, plaatfen zouden: „Het Ne„derlandfche Rijk, welks vernietiging het eerfte hoofd„doel was van den vijand der volken, ftaat daar, ver„meerderd en verfterkt, krachtiger dan te voren; be„ftuurd volgens eene, naar de algemeene en bijzondere „belangens gewijzigde grondwet; terwijl 's Lands Oud„ften reeds met onzen beminden Monarch maatregelen „beramen, om in de behoeften van den Staat te voor„zien."

lijk gevestigd, het bestuur, voor den toestand van de *Nederlanden*, 't best berekend, wel geregeld, naar eene regtvaardige *Staatswet*, welke ieders regten en pligten aanwijst en verzekert.

In den staat van 's Lands geldmiddelen, welke door den laatsten geduchten vijandelijken inval natuurlijk veel geleden heeft, is op eene wijze voorzien, welke zelfs de allergunstigste gedachte, gegrond op de wijsheid, regtvaardigheid en zorgvuldigheid van het Hooge Lands-Bestuur, zeer veel overtreft. Hoe veel goeds hebben wij, uit hoofde ook van 't geen ons reeds bekend is geworden, niet nog van volgende maatregelen en bepalingen te verwachten!

Onze Legermagt heeft zich zeer voordeelig, gelijk wij ons reeds herinnerden, onderscheiden en is geoefend geworden. Alle nodige voorzorgen tot handhaving en verdediging van de herkregene vrijheid en rust zijn genomen, en worden meer en meer ten uitvoer gebragt. Handel, Vertier, Zeevaart, Fabrieken en Trafieken beginnen reeds te herleven, en vorige nuttige werkzaamheden worden met goede vooruitzigten hervat.

Wij mogen ons, met één woord, een aangenaam genot van dezen begeerlijken staat van rust voorstellen, in de toeneming van welvaren en bloei.

Wie nu, vragen wij met 's Lands Vader en Edelen, erkent niet, in dit alles, het aanbiddelijk en goedertieren Bestuur der Opperste Wijsheid, en Hoogste Goedheid?

Ja, 't is God, die aller lotgevallen regelt, en over Landen, Volken en Vorsten beschikt, aan wien wij dit *groote* voorregt te danken hebben.

Hij wendde zoo genadig het gevaar. Hij streed voor ons, deed het verschrikkelijk oorlog ophou-

houden, bragt eene zoo gezegende verandering tot stand, en schonk ons deze rust.

Zouden wij nu dan den Heere niet loven? Een iegelijk onzer juiche nu dan ook, in navolging van den Grooten Koning SALOMO: *Geloofd zij de Heere, die Nederland ruste gegeven heeft!*

Geloofd zij God met diepst ontzag;
Nu blijkt ons wat zijn gunst vermag!
Elk kniel voor Hem aanbiddend neêr;
Hij schonk de rust aan Neêrland weêr!
Vereenigt u tot '*s Heeren lof*,
Hij *gaf ons ruime dankenstof!*

Elk zinge met gevoel *Gezang* CLXXVII: 1, 2 *en* 5.

Maar zijn er nu geheel geene onweêrswolken meer, kan men nog geene kleine vlekjes hier en daar aan den gezigteinder ontdekken; die eenige vrees inboezemen, dat zij nog eens weder in een onweder of stormen uitbarsten, en de rust verstoren zullen? Hebben wij ons nu volkomen over te geven, aan de streelende gedachten op eenen bestendigen vrede, en steeds voortdurende toeneming van welvaren en bloei?

Dat wij toch toezien, van onze vreugde, welke wij heden smaken mogen, niet zelven te vergallen, door zwaarmoedige gedachten. De danktoon moet nu dien van klagen, waar aan wij, ach! maar al te zeer gewoon zijn geworden, vervangen. Het past ons niet in het toekomstige zoo te willen doordringen, dat wij vermetel wagen, den sluijer op te ligten, welke de Goddelijke Voorzienigheid zoo wijs als goed over het toekomstige gehangen heeft.

De wijze Koning leert ons, in den belangrijken Tekst, aan het hoofd dezer overdenkin-

gen op dit Vrede-Feest geplaatst, ook hier den regten weg te bewandelen.

Salomo vervolgde toch: „*De Heere onze God zij met ons, gelijk als Hij geweest is met onze Vaderen! Hij verlate en begeve ons niet!*"

Dit wenschte die groote Vorst, het Volk, 's Lands Edelen, Geestelijken, en zich zelven hartelijk toe, en bad hij openlijk van den Aanbiddelijken Albestuurder.

Hoe de Heere met Israël geweest was, vooronderstellen wij, uit de gewijde Geschiedenis genoeg bekend te zijn, en elk begrijpt ook gemakkelijk, wat de uitdrukkingen: *niet te verlaten* en *niet te begeven*, hier naar de Oostersche manier verwisseld, aanduiden.

Zoo zeer als de vorige, komen ook deze woorden, deze wensch en bede thans voor ons te pas. Zonder den Goddelijken zegen toch, waaraan alles gelegen is, zal de pas herborene rust niet bestendig, de gelukkig gesloten Vrede niet duurzaam, en het heil dat wij ons daarvan voorstellen niet wezenlijk zijn.

Door de Goddelijke gunst alleen, omdat hij met onze vaderen was, werd ons kleine Land zoo beroemd, zoo aanzienlijk, zoo gelukkig, en wij mogen ons vleijen met grooten voorspoed, wanneer de Heere verder met ons gelieft te zijn, zoo als hij nu ons blijken doet. *Verlaat* en *begeeft* hij ons *niet*, dan is en blijft hij *met ons*, en dit sluit alles in zich. Het zegt toch, dan is hij onze beschermer, onze Heiland, onze burgt, onze weldoener, dan zal geen vijand, hoe listig en wangunstig ook, tegen ons kunnen bestaan.

Elk bid dus ned'rig tot den Heer,
Gelijk die wijze Vorst weleer:
Wees met ons Heer! weer af 't verdriet,
Verlaat, begeef ons eeuwig niet!

Maar

Maar is dit nu reeds genoeg van ons gedaan? Behooren wij enkel dit biddende van den Almagtigen, in den naam van zijnen Zoon onzen Heer en Zaligmaker, te begeeren?

Wij kunnen, ook hierin, van SALOMO anders en beter leeren.

Hij verklaarde nog biddende:

„*Neigende tot hem ons hart, om in alle zijne wegen te wandelen, en om te houden zijne geboden, zijne inzettingen, en zijne regten dewelke hij onzen vaderen geboden heeft?*"

Die doorluchtige man, voor wiens wijsheid onze Zaligmaker zelf eerbied inboezemde (1) oordeelde, en verstandig voorzeker! dat men op den zegen van God niet hopen, maar daarom ook niet bidden mag, zonder zijne verpligting te erkennen, om de *geboden*, *inzettingen* en regten van God, den Hoogsten Wetgever te gehoorzamen, en zich naar dezelve in alles te schikken en te regelen.

Zonder Godsvrucht en deugd kan geen volk op den duur gelukkig zijn, en wordt de zegen, de rust zelve, ten vloek en verderve voor hetzelve.

SALOMO was verder overtuigd, dat de mensch, de afhankelijke zondige mensch, tot de beoefening van ware Godzaligheid, de hulp, de bewaring en medewerking van den Goddelijken Geest behoeft. Hij gaf hier, eindelijk, zijne kennis aan, en zijne hooge gevoelens omtrent de oude voorvaderlijke Goddelijke wetten voortreffelijk te verstaan.

Daarom wenschte hij Israël toe, en bad voor zich zelven en voor geheel de Natie, statelijk, dat God hunne harten neigen mogt, tot het bewandelen van zijne wegen, en tot het houden zij-

(1) *Matth.* XII: 42.

zijner geboden aan de vaderen geopenbaard, — tot getrouwheid aan zijne eer en dienst.

Deze is de beste, de eenige goede raad ook voor geheel Nederland.

Ook onze Geliefde Koning heeft openlijk doen blijken, dat deze zijne denkwijze is.

Och wierd deze algemeen!

Daartoe moet elk onzer zoo veel in hem is, medewerken, anders heeft hij geene liefde voor zijn Vaderland, noch voor zijnen Koning, noch voor zijne Familie, noch voor zijn gezin, neen ook niet voor zich zelven.

Doen wij dit, dan zal God, hier staat ons zijn eigen dierbaar woord als borg voor, ook ongetwijfeld *met ons* zijn, — dan blijven de Nederlanden vrij en onafhankelijk, dan hebben wij noch van de rotzen midden in Zee, noch van het vaste Land, dat aan het onze zoo zeer grenst, iets kwaads meer te vreezen.

Het Evangelie, de dierbare Bijbelleer is voor ons die regel, welken wij van onze vaderen als den heerlijksten schat geërfd hebben, en waar naar wij ons gedrag, humeur, bestaan en karakter hebben te besturen.

Nemen wij dan, mijne Landgenoten! op dezen voor geheel het Nederlandsche Rijk zoo statelijken en heiligen stond, van den grootsten tot den geringsten, dit waarlijk Koninklijk besluit.

Laat ons gemeenschappelijk met den Koning, en met allen die hun Vaderland waarachtig beminnen, in 's Heilands naam tot den Albestuurder bidden:

Neig tot u ons hart ô Heer!
Bereidt ons tot uw dienst en eer!
Leer ieder naar uw woord te hand'len,
En doe ons in uw' wegen wand'len!

Ver-

Verleen daartoe ons uw gena,
Opdat dit werk voorspoedig ga!

Gezang CLXXVII: 6, 7.

Mogt vooral ons hart van dank enz.

Zoo zij de gelukkig gevestigde Vrede, welken wij heden met onzen Koning en alle regtschapen Nederlanders Godsdienstig vierden, bestendig, en voor ons Vaderland vooral, zoowel als voor *Europa* en geheel de wereld voordeelig.

Het Schoon Verbond, blijve heilig voor de Vorsten en Volken.

De lieve Vrede wone in ons Vaderland, in de Kerk, in deze plaats, in deze Gemeente, in onze huizen, en in onze harten! Dezelve verspreide alomme zijne aangename geuren, schoone bloesems, en begeerlijke vruchten tot eere van God in CHRISTUS, door den H. Geest en tot onzer aller regtmatige vreugde!

Bij de nieuwe verwisseling des Jaars, welke ook wij beleven mogten, behooren wij ons deze of soortgelijke Godsdienstig historische overdenkingen vooral te herinneren.

Nu het voor geheel *Europa*, en bijzonder ook voor ons Vaderland altoos merkwaardig, ja het *Wonderjaar* van 1815 ten einde gesneld, en dit nieuwe van 1816 aangevangen is, komt gewis niets meer en beter te pas, dan dat wij ons dergelijke voorstellen, op dien plegtigen stond geschied, in onze gedachten te rug roepen.

Vooral moeten wij thans dit goede voornemen ernstig hernieuwen, en als Christen Nederlanders eerbiedig, geloovig en eenparig danken en bidden, met den grooten Koning SALOMO, bij die zoo plegtige gelegenheid, te rug ziende op 't geen gebeurd is in 't voorledene, en

ons voorstellende hoe wij ons thans, bij den aanvang van het tegenwoordige jaar bevinden, en wat wij natuurlijk de een den anderen toewenschen, en behooren te begeeren.

Dan danken wij, zoo als wij nu allen behooren te danken, voor het goede dat de Heere ons in 't voorledene jaar geschonken, en voor de weldaden welke hij ons bewezen heeft, en mogen ook verwachten, dat dit danken Gode in CHRISTUS welgevallig zijn zal.

Dan mogen wij ons vleijen, dat ook de gebeden, die wij en afzonderlijk met de onzen, en in 't openbaar met onze Land- en Plaatsgenooten, bij den aanvang van dit jaar, hebben uitgestort, niet vruchteloos geweest zijn, niet onverhoord blijven zullen (1).

Wij blijven dan bewaard voor zulke verontrustende omstandigheden, en vreesselijk dreigende gevaren; als in 't vorige jaar, eene zoo algemeene ontzetting baarden, en zullen de rampen zelve, die ons mogen treffen, ons ten goede medewerken.

Dan zal God ons verder beschermen en bewaren, gelijk hij zoo aanmerkelijk deed in den geëindigden tijdkring.

Onze hartgrondige en betamelijke wenschen mogen wij dan vertrouwen vervuld te zullen worden: — voor onzen uitmuntenden en beminnens-

(1) Hoe vertroostend en gepast is ook het slot van de boven aangehaalde Missive!

„ Met een ootmoedig hart, begeerig om dankbaarheid „ door daden te doen blijken, God onzen Vader naderen„ de; mogen wij van hem, die ons hielp in de dagen „ onzer benaauwdheid, de gunstige aanneming onzer dank„ zeggingen, en de genadige verhooring onzer gebeden, „ geloovig afwachten, in den naam van onzen Heer en „ Zaligmaker JEZUS CHRISTUS."

nenswaardigen Koning, (1) hoogst deszelfs Koninklijke en ook om hare uitstekende deugden Beminnelijke Gemalin, deszelfs Vorstelijk dappere *Zoonen*, en voor geheel het geliefde Koninklijke Huis; — Voor allen die onder en met onzen Geëerbiedigden, en tevens zoo algemeen beminden Koning, in de algemeene, Gewestelijke, Stedelijke en Plaatselijke Besturen, ons regeren. Voor onze Legers en Vloten, en die daar over het bewind met eer en braafheid uitoefenen. — Voor de eerwaardige Bedienaren van den Godsdienst, en die met hen dat alles naar vermogen behartigen, 't welk tot deszelfs instandhouding, waardige uitoefening en bloei, onder de *bescherming* en den zegen van den *aanbiddelijke* Heer der Kerke, verstrekken kan. — Voor de Hooge en lagere Scholen, voor Hoogleeraars, Meesters en Onderwijzers, en voor geheel de opvoeding en het noodzakelijk onderwijs van het opkomend geslacht. — Voor de bevordering en den bloei van alle nuttige Inrigtingen, Maatschappijen en Genootschappen, opgerigt en dienende tot aankweeking der fraaije kunsten en nuttige wetenschappen niet alleen, maar ook tot meerdere algemeenmaking van de boven alles heilzame kennis des *Bijbels*, en tot verlichting, beschaving en veredeling van den medemensch, en alle zelfs ook de minst bezochtste werelddeelen. —

Voor

(1) Op dat wij, gelijk als wij eenige jaren op eene zeer smartelijke wijze ondervonden hebben, met hoe veel reden SALOMO reeds in zijnen tijd leerde: „*Als de Godlooze heerscht zucht het Volk*," bestendig voortaan, gelijk *nu*, de waarheid aangenaam ondervinden mogen van het ander gedeelte dier merkwaardige Spreuk op den 19den Nov. l. l. behandeld, „*Als de regtvaardigen groot worden, verblijdt zich het Volk. Spreuk.* XXIX: 2.

Voor den Akkerbouw, de Zeevaart, den Handel, de Visscherijen, het Fabriek- en Trafiekwezen, in- en buitenlandsche Bezittingen, en voor alle de onderscheidene bronnen van een eerlijk bestaan, voor de bewaring en het behoud van dijken en dammen en waterweeringen, tegen alle noodlottige overstroomingen. — Voor de bevestiging en gelukkige toeneming van eene allerwenschelijkste verbroedering onder de wettige Vorsten en onderscheidene Volken van geheel *Europa*, ja ook onder die van andere Werelddeelen; tot vermindering, verstoring en eindelijke vernietiging van het heilloos on- en bijgeloof, van verfoeijelijken gewetensdwang, helsche Inquisitiën, en rampzalige vervolgingen ter zake van verschillende Godsdienstige denkbeelden.

Voor de gelukkige uitwerking op alle heilzame pogingen van die verlichte mannen, welke met mond en pen het Vaderland zoeken nuttig te zijn, en het beste gebruik van de goede zeden en den besten Godsdienst, zoo wel als het genoegen van den naar wijsheid begeerigen geest bevorderende tijdschriften en andere leerzame en stichtelijke Lettervruchten. — Voor de verschillende standen en klassen in onze zoo gelukkige en bevestigde Maatschappij, en alle die goede Gestichten der Liefde, welke voor arme wezen, weduwen, verminkten en andere ongelukkige behoeftigen tot toevlugt verstrekken. — Voor de duurzaamheid en den zegen des Vredes.

Dan zal God *met ons* zijn, en *eendragt magt maken*.

Dan levert deze Nieuwe Jaarkring de ruimste stof op voor 't algemeen, en voor alle weldenkenden in 't bijzonder, van vreugde en erkentenis. Dan snelt dezelve gewis alleraangenaamsten

ten einde, en worden aan het slot de dankbaarste Halleluja's aangeheven, ter eere van God, en ten bewijze van de Nationale algemeene, en bijzondere Christelijke blijdschap. Dan juicht *Europa*, dan juicht de wereld; dan juicht vooral ook Nederland, onder de wijze en weldadige regering van onzen voorbeeldigen Koning, gelijk het Israëlitische Rijk onder SALOMO, op het bedoelde heerlijk tijdstip.

Dit bidden wij dan ook alle Lezers, Lezeressen en begunstigers van dit Tijdschrift, bij de uitgave van dit eerste Stukje voor het nieuwe Jaar van 1816, welmeenend toe; terwijl wij vriendelijk dank zeggen, voor de veelvuldige blijken van tevredenheid, welke in het verledene Jaar onzen arbeid hier aan zoo aanmerkelijk veraangenaamd hebben, en beloven, indien het God behaagt, alles wat in ons is te zullen blijven aanwenden, door dit letterwerk, in *Boekbeschouwing* en *Mengelingen* bestaande, zoo nuttig te maken als ons doenlijk is, om de gunst van het Godsdienstig en ware beschaving minnend Publiek, waarop wij verder hopen, niet geheel onwaardig te zijn.

De Redactie.

GEDEELTE EENER BESCHRIJVING DES HEMELS.

Uit les MARTIJRS, *ou, le Triomphe de la Religion Chrétienne, par* CHATEAUBRIANT.

Het licht, dat door deze zalige oorden stroomt, vereenigt de rozen des dageraads, de vlammen der middagzon, het purper des Avondhemels, nogtans rijst geen gestarnte aan dit schitterend gewelf, in oorden waar niets begint,

gint, waar 't einde onbekend is, rijst geene Zon aan den Hemel, duikt geene Zon in de kimmen, maar, als een liefiijke dauw, verfpreidt zich verrukkende klaarheid, en vormt den eeuwigen dag der luisterrijke Eeuwigheid.

In de gewelven der Heilige Stad, en harer omringende velden, vereenen, verdeelen zich beurtelings de reijen der Cherubs, der Serafs, der Engelen, Aarts Eng'len, Troonen en Heerfchappijen, allen Dienaars van 's Heeren werken, uitvoerders van zijn' wil. Dezen voeren gezag over 't vuur, over lucht, over water en aarde; genen wijzigen de faizoenen, de winden, de ftormen. Zij zijn het, die de oogften doen rijpen, het bloemtje doen bloeijen, den alouden boom zich ter aarde doen buigen. Hunne ftem doet zich in 't fuizen der eeuwige wouden, in 't gemurmel der klotfende golven, in den donder des watervals hooren. De een' bewaart de twintigduizend Oorlogswagens van den Heer der Legerfcharen; de anderen bewaken den pijlkoker Gods, zijn' zeker treffenden blikfem, zijne vreesfelijke rosfen, die Oorlog en honger en dood, en pest aan den zondaar doen treffen. Duizendmaal duizend dier vlammende geesten befturen den loop der geftarnten, en verpoozen zich in dien heerlijken taak, gelijk de vlijtige wachten in een talrijk leger. Deze Engelen, uit Gods adem op verfchillende tijden geboren, zijn, fchoon eeuwig van duur, niet van denzelfden ouderdom. Een oneindig getal werd met den mensch gefchapen, om zijne deugden te fchragen, om zijne driften te leiden, en om den aanval der Hel van hunnen Liev'ling te weren.

Daar ziet men ook voor eeuwig die ftervelingen vereend, die op aarde de deugd beoefenden, dáár rusten de Aartsvaders onder goude-

de-

dene Palmboomen, de Profeten, wier schitterend voorhoofd met twee lichte stralen prijkt; de Apostelen, die het Evangelie in hun harte dragen; de Leeraars, die met eene onsterflijke veder nog hun hartsgevoel beschrijven; de Eenzamen, ter bespieg'ling in hemelsche grotten verscholen; de Martelaars, versierd met blinkende gewaden, de Maagden, met rozen van Eden gekroond; de vroome Weduwen, en alle die medelijdende Vrouwen, die in eenvoudigheid des harten hier onze tranen droogden, en onze smarten verzachtten.

Maar hoe? zou de zwakke, rampvolle mensch hier van 's Hemels zaligheid spreken? Weten wij, vlugtige, beklagenswaardige schimmen, weten wij wat geluk is? Wanneer de ziel van een' Christen zijn ligchaam verlaat, gelijk een kundig Stuurman het brooze schip ontvliedt, het welk de golven verzwelgen, dan eerst kent zij de gelukzaligheid. Het hoogste goed der Hemellingen is te weten, dat dit onmeetlijk geluk tevens oneindig is; zij zijn eeuwig in den verrukkenden staat van een' mensch, die hier eene edele daad verrigt, of hier met helden grootheid der Deugd een offer brengt, van een' verheven Genie, 't welk eene groote gedachte schept, van een sterv'ling, die de reine vreugd der Liefde, of der vriendschap, door 't onheil gehard, mag genieten. Dus worden in 't hart der Regtvaardigen de edele driften niet gesmoord, maar gezuiverd; broeders, echtgenooten, vrienden, beminnen zich dáár nog, en deze hartsgevoelens, die leven, en in de Godheid, als in een brandpunt, uitloopen, worden op hunne beurt versterkt door Godlijke grootheid, door Godlijke onsterflijkheid.

Nu eens rusten de zalige geesten te zamen, aan de oevers der stroomen van Wijsheid en Lief-

Liefde. 's Hoogsten Schoonheid, 's Hoogsten Magt, zie daar de stoffe voor hun eeuwig onderhoud.

„ ô God, roepen zij uit, hoe groot zijt gij! Al hetgeen gij deed worden, is bepaald in de grenzen des tijds, en deze tijd, in 't oog des stervelings eene oeverlooze zee, is slechts een onmerkbare druppel in d'Oceään uwer Eeuwigheid."

Dan weder doorkruisen die Gelukkigen, om den Koning der Koningen te beter te verheerlijken, zijne wonderbare gewrochten. De Schepping, die ze uit alle punten des Heelals beschouwen, biedt aan hun oog verrukkende Tooneelen. Dus, (zoo men groote zaken met kleine vergelijken mag), dus vertoonen zich den Reiziger: Indie's heerlijke velden, de prachtige dalen van *Delhi* of *Cachemire*, stranden met paarlen bezaaid, met ambergeuren doortrokken, waar de vreedzame golven krachtloos aan den voet der bloeijende kaneelboomen breken. Het Tooneel der Hemelen, de orde, de grootheid der spheren, die naar hunne beweging naar hunnen afstand verschillen, zijn voor de verheerlijkte zielen eene eeuwigvlietende bron van bewond'ring. Zij zoeken de kennis der wetten, die deze logge gevaarten in den ligten *Ether* doen zweven, zij bezoeken die stille Maan, die in de kalmte der nachten hier hunne gebeden bestraalde, of hunne vriendschap zag. Het gestarnte met bevende stralen, 't welk de komst van den morgen voorspelt, die andere Dwaalstar, die als een juweel in de goudene lokken der zon prijkt, die Hemelbol welke zijn' langen loop om de Zon bij het licht van vier bleeke toortsen volbrengt, die Aarde in rouw gehuld, die verre van den oorsprong des lichts eenen ring draagt, alle de-

deze zwierende fakkelen, die 's menschen woning verlichten, vestigen de aandacht der zaligen. Van daar stijgen zij op naar die Werelden, die zich om de vaste Starren, zoo vele Zonnen, bewegen, en zij luist'ren naar de onbekende melodijen en van de Hemelschen Lier, en van den Hemelschen Zwaan. God, van wien eene nooit afgebrokene schepping voorstroomt, bevredigt eeuwig hunn' onverzaadlijken weetlust, het zij hij aan den rand des Heeläls eene verouderde Wereld verbrijzelt, het zij hij door 't Englenheir gevolgd, orde en schoonheid uitstort, zelfs in het hart van den baijert.

Maar het verwonderlijkst schouwspel voor de Heiligen, *is de mensch*. Nog deelen zij in onze smarten, in onze genoegens; zij hooren onze gebeden, zij smeken den Hemelvader voor ons, zij juichen wanneer een afgedwaald zondaar tot de kudde terugkeert; eene liefderijke vrees doet hen beven, wanneer de Engel des Doods eene sidd'rende ziel tot den Troon des Regters doet nad'ren. Maar, zoo zij onze driften beschouwen, de fijne roersels onzer daden, de onuitspreeklijke kunst, die zoo veel botsende krachten in onzen boezem doet werken, deze kennen zij niet; God, die hun vergunt de wetten des Heeläls te doorgronden, behield voor zich het wond're geheim, 't welk het hart van den mensch doet bewegen.

GENEVE EN DE GENEVERS.

Vrij bewerkt naar den Spectateur van MALTE-BRUN.

Hoe zeer het misschien geenszins eene gelukkige omwenteling zou wezen, wanneer het be-

beschaafde menschdom in eene menigte kleine Volksregeringen versnipperd wierd, zoo kan men toch niet ontkennen, dat het bestaan zelve dier Volksregeringen, door de onbedenkelijke werkzaamheid en veêrkracht, die zij aan alle hare leden mededeelen, en die, meer dan de *deugd* haar levensbeginsel is, zeer veel tot gevoel van 's menschen verhevene waarde, tot bevordering der menschelijke beschaving, der wetenschappen, letteren, kunsten en van den koophandel heeft bijgedragen. Men herinnere zich *Athene* voor den slag bij *Charonne*, *Rome* voor de *Pieusche* Oorlogen, de *Italiaansche* Gemeenebesten der Middel-Eeuwen, (vooral *Venetië*, *Genua* en *Florence*) *Zwitserland* en de *Vereenigde Nederlanden*. Een Gemeenebest, kleiner dan die alle, uit eene Stad en 24,000 zielen bestaande, heeft in de zedelijke wereld twee allergewigtigste veranderingen voortgebragt. —

Het was *Génève*, waar de uit *Frankrijk* verdrevene CALVIJN den hoofdzetel vestigde dier nieuwe leere, welke, in spijt van Pauzen, Inquisitië en Jesuiten, reeds twee Eeuwen als een bolwerk tegen Despotismus van gemijterde of gekroonde alleenheerschers daarstond. In het eerst, ja, verzelde haar wel eens geestdrijverij en onverdraagzaamheid, men kan den moord van FRANÇOIS DE GUISE door POLTROT, zoo min als den geregtelijken moord van SERVETUS voorspreken; maar even als een stroom, die kort na zijn' oorsprong door eene rots gestuit, al schuimend buiten zijne oevers treedt, en de naburige dalen verwoest, weldra in de vlakte gekomen, een bedaarde, statige, weldadige vloed wordt, die geheele Koningrijken drenkt en vruchtbaar maakt, dus werd het Protestantendom (door de geleerdheid van CALVIJN mis-

schien

'schien niet minder dan door den ijver van LUTHER en ZWINGLIUS, en de zachtmoedigheid van MELANCHTHON uitgebreid) weldra, in vereeniging met alles wat den geest beschaaft en veredelt, de geheiligde zedelijke band der deugdzaamste en verlichtste Natiën van *Europa*.

In eene latere Eeuw, toen de invloed van het Protestantismus reeds voor een groot deel zijne werking gedaan had, ging nogmaals uit *Genève* een man uit, die in het staatkundige dezelfde werking trachtte te doen, als CALVIJN in het Godsdienstige. Door op groote landbouwende en Krijgshaftige Rijken de denkbeelden toetepassen, die de Staatsregeling van een kleinen bijenkorf van Kooplieden en Fabrikeurs haar opleverde, gelukte het J. J. ROUSSEAU, de beste hoofden zoo in *Frankrijk*, als in geheel *Europa* op hol te brengen. 's Mans werking op zijne Eeuw was veel grooter, en ging veel dieper dan die van VOLTAIRE. De invloed van VOLTAIRE op denkende hoofden is reeds lang voorbij: hij is veel te ligtzinnig, en ieder gevoelt thans, dat spotten geen bewijzen is; maar de stoot, door ROUSSEAU, den ernstigen, vurigen, wegsleependen welsprekenden ROUSSEAU aan de gemoederen gegeven, werkt nog voort, en zou nog sterker zijn, wanneer zijne gevaatlijke leer niet in de handen van het schuim der menschheid gevallen ware. Maar het *Contract-Social* werd uitgelegd door Struikroovers, en de naam van een man, die dweept voor de deugd, werd de leus van vereeuwiging voor een moordenaars rot. Dit heeft zeer velen van zijne gevoelens terug gebragt. De stroom, door hem aan 't vloeijen geraakt, heeft oneindig meer verwoestingen aangerigt, dan de eerste, die uit *Genève* uitging, en terwijl deze alle verlichte lieden in de *Nederlanden*, *Schotland*, zelfs *En-*

gæland, een gedeelte van *Duitschland* en *Zwitserland* met zijne weldadige wateren drenkte, heeft de tweede zich nog slechts op razende volkmenners, slaven of Despoten te beroemen.

Maar behalve dezen omzettenden invloed, heeft ook kunst en wetenschap aan *Genève* onbedenkelijk veel te danken. Daar heeft de Heer DE SAUSSURE, de welsprekende Geschiedschrijver der *Alpen*, een der Vaderen van de hedendaagsche Natuurkundige Aardrijksbeschrijvers, het licht gezien; door zijne pogingen om de *Geologie*, of *Theorie* der Aarde te scheppen, heeft die Geleerde slechts de onmogelijkheid eener *Theorie* bewezen, waar nog geene volledige beschrijving bestaat. Een ander Natuurkundige, BONNET, heeft in zijne talrijke en veel omvattende onderzoekingen, steeds het zedelijk nut in 't oog gehouden, en in het ontleden der doode Natuur, bestendig de *Materialisten* bestreden, en voor het Christendom gelijverd. De Heer DELUC, de Oude, heeft over den dampkring onderzoekingen gedaan, die zijnen naam zullen vereeuwigen. Zijne stelsels zullen wel het lot van anderen hebben, maar dienen althans ten bewijze, dat er in het Scheppingsverhaal van MOZES niets is, 't geen de tegenwoordige Natuurkennis bestrijdt, en dat alle natuurlijke omwentelingen, in den Bijbel aangewezen, in eene *Theorie* kunnen plaats vinden, die onder de zestig *Theorien* der oude en hedendaagsche nog geenszins de meest ongerijmde is.

De Kruidkunde heeft aan *Genève* een' DECANDOLLE, een SEREBIER te danken, laatstgemelde heeft ook in 't algemeen over de dierlijke huishouding veel, en zeer goed geschreven. TREMBLAIJ heeft de *Polijpen* ontdekt. In het Staat- en Geschiedkundige vak heeft DELOLME meester-

terlijk over de *Engelsche* Staatsregeling geschreven; MOLLET DU PAN met zegevierende welsprekendheid de droggronden der *Fransche* dwingelanden bestreden: en *Zwitserland* met de pen gewroken. MOLLET heeft de Oudheden en Geschiedenis van *Deenemarken* opgedolven, en de *Edda* meer algemeen doen kennen. *Genève* heeft het licht doen zien aan CASAUBONUS, dat wonder van geleerdheid, gezonde kritiek, en schoonen *Latijnschen* stijl: aan TURRETIN, SPANHEIM, PREVOST, allen zeer achtingswaardige Geleerden, aan den Aardrijkskundigen BERANGER aan dien beurtelings zoo vergoden en gevloekten NECKER, aan LEFORT, den onderwijzer van PETER *den Grooten*, en door hem herschepper van *Rusland*, en nu onlangs aan den wijsgeerigen Geschiedschrijver, SIRNONDE DE SISMONDI. Welk eene lijst van beroemde mannen, voor eene Stad van 24,000 inwoners!

DE LANDSTORM IN DUIVENVELD, NAAR HET HOOGDUITSCH VAN A. F. E. LANGBEIN.

Hurrah! de vijand komt! riep een boer, die met vliegende haren zonder hoed, op een ongezadeld paard, in de stad rende.

De bevelhebber van den Landstorm, de burgemeester GUNDRAN, kromp in een. Zadelt spoedig, schreeuwde hij in den stal, en wist uit angst niet, van waar hij lieden krijgen zoude, om zijne Adjudanten te roepen, pistolen te laden, den koster te ontbieden om storm te luiden, en honderd andere dringende bevelen te doen uitvoeren. Ondertusschen stortten reeds uit alle huizen de burgers met lange pieken en verzamelden zich op de markt. Ook de Adjudant,

de vurige Dansmeester HÄSLEIN, kwam in vollen galop. Hij zat ftijf en vast te paard, als een geoefend Ruiter, de metale fabelfchede klonk helder tegen de fporen, en vreesfelijke knevels gaven aan het jeugdig gelaat den ftempel der mannelijkheid. — Zoo vloog hij over de markt heen en weer, ordende reiën en gelederen, en fpoorde alles tot dapperheid aan.

Hij had zijn Adjudantfchap wel eigenlijk alleen aan zijn paard te danken, dat hij hield om eenige afgelegene Dans-discipelen te onderrigten, maar geheel *Duivenveld* eerde hem echter ook als den heldhaftigften man en warmften Vriend des Vaderlands. Hij droeg de nationale kokarde zelfs op zijne flaapmuts, waarmede hij des morgens zijn pijpje uit zijn venfter rookte, en bij ieder glas wijn, dat hij met vreugde dronk, fprak hij met donderende welfprekenheid: dat men verpligt was goed en bloed aan het Vaderland te wijden en deszelfs vijanden van de aarde te verdelgen. Hij ging bijna, als hij dit zeide, de palen der menfchelijkheid te buiten, dewijl hij met fchrikkelijke vloeken ftaande hield, dat hij elken vijandelijken foldaat, die hem voor de kling kwam, zonder genade of barmhartigheid zou nederhouwen —

'O niet zoo wreed, lieve HÄSLEIN, zeide dan fteeds DOORTJE, GUNDRANS fchoone Dochter, die hem, wegens zijnen heiligen ijver voor vrijheid en Vaderland, op 't hartelijkst beminde. Zij zelve nam aan het lot van het verdrukte Duitfche volk het hartelijkst deel — daarin ftemde zij geheel met den vluggen Dansmeester overeen, en hij won haar hart, zoo dat zij om zijnentwil een vroegeren Minnaar zijn affcheid gaf.

Deze vrijer was de Koopman BURGHARD, een jong lievenswaardig man. Hij fprak echter nooit van daden, die hij bij den Landftorm doen zou,

en

en daarom hield hem DOORTJE voor bang. HÄSLEIN maakte hem zelfs verdacht, als een laauw Patriot en heimlijken aanhanger van den vijand, dewijl hij zich nooit in bloeddorstige oorlogsgesprekken mengde, en somwijlen luide en in 't openbaar staande hield, dat de mensch altoos mensch blijven, en ook vijanden menschlijk behandelen moest.

HÄSLEINS gloeijende moed had zelfs de voornaamste Vrouwen en Meisjes van de stad aangestoken, — zij hadden vast besloten voor het Vaderland te strijden. De ziel van dit klein Amazonen Corps, was de Weduwe van den Vaandrig POLTERATSKI, eene Vrouw van eene bijna reusachtige grootte, mannelijk aangezigt en donderende stem. *Zij* had reeds in den voorigen krijg uitgemunt. — *Zij* trok toen met haren man, den bij zijn Regiment zeer geachten Onderofficier POLTERATSKI, als Marketenster te veld, en nam eens met eigen handen eenen vijandelijken officier gevangen, die in den nacht dronken zijnde van zijn Corps afgedwaald was. Daarvoor kreeg zij eene gouden medalje, die zij naderhand altoos om haren hals droeg. Ook die Onderofficier had van de dapperheid van zijne Vrouw dit voordeel, dat hij, na den geëindigden krijg, zijn afscheid als Vaandrig en de plaats van een Accijns ontvanger in *Duivenveld* kreeg.

Toen de Landstorm in *Duivenveld* opgerigt wierd, wilde zij mannelijke klederen aantrekken, en als Officier aangesteld worden. Uw besluit verrukt mij, Mevrouw, zeide HÄSLEIN, maar gij kunt echter, zonder uw geslacht te verloochenen, nieuwe lauren plukken. De vrouwen der vroegere Eeuwen beschermden dikwerf daardoor de steden, dat zij van de muren en uit de vensters kokend water op de hoofden der indringende vijanden gooten. Wij willen om de-

deze wijze van verdediging, nog te versterken, onze beide brandspuiten aan de poort laten brengen, en daaruit gloeijende stroomen den vijand in 't gezigt pompen. Deze natte batterij zal buiten twijfel eene groote uitwerking doen, wanneer gij Mevrouw! het commando daar over op u nemen wilt. Zij besloot daartoe en wierf ter bediening van dit zeldzaam geschut, vele vrouwen en meisjens, die zich eenige maanden daar in vlijtig oefenden. Alle andere, die niet bij de Artillerie dienen wilden, moesten zich verbinden, bij het eerste sein der stormklok, terstond ketels en andere groote vaten aan de poort te brengen, daar vuur aan te steken en het noodige water heet te maken.

De Heer HÄSLEIN verbeterde naderhand deze uitvinding nog, door het voorstel om de spuiten met dunne meelbrij te laden, omdat, gelijk hij zeide, de ondervinding geleerd had, dat zulk een mengsel niet zoo spoedig koud werd, als enkel water.

En zoo, gelijk hij dit alles ontworpen en voorbereid had, werd het nu, toen de vijand in aantogt was, met alle mogelijke behendigheid uitgevoerd. Vlugge Vrouwen spanden zich voor de spuiten, en trokken die naar de poort, anderen staken vuur aan, en droegen potten en water daar henen. De geweldige stem van de Dame POLTERATSKI, die aan de poort commandeerde, klonk door de geheele Stad. — De Adjudant kwam aanjagen! alles is goed, alles heerlijk riep hij — slechts de spuiten zoo geplaatst, dat zij de poort met eén kruisvuur bestrijken, dan wil ik den man wel zien, die ongebrand daar binnen komt.

De Heer Overste, zoo noemde hem de geheele Stad, beklom intusschen zijn hoog en dik ros met steunen en zuchten. Hij was een dik

man

man en dat verwonderde niemand, die wist dat hij een zeer voedzaam bier brouwde en zelf een goed deel daarvan verteerde, zijne brouwerij bragt hem ook in het zaal, dewijl het sterke paard, dat hem nu ten strijde zou dragen, anders den bierwagen trok.

Toen de Adjudant van de poort terug kwam, werd er krijgsraad gehouden, en besloten op den landweg tot op een zeker, van beide zijden met bosch omgeven oord, voorttérukken. Daar zouden de vleugels van de kleine armé regts en links aan het woud leunen en zoo geheel den straatweg sluiten. Dezen krijgsraad hield de Overste GUNDRAN voor zijne deur met alle zijne officieren, waar onder zich ook BURGHARD bevond. DOORTJE zag hoorend uit het venster. — de Adjudant gaf haar tot affcheid kushanden, zij beantwoordde die teeder en droogde de natte oogen af. BURGHART groette haar verscheidene reizen met zijnen degen, zij dankte hem koel.

Nu rukte de Landstorm uit — plotsling vatte DOORTJE het besluit op, om ooggetuige der heldendaden van haren geliefden te zijn. Haar voornemen kon zij zonder moeite uitvoeren, daar zij door de achterdeur der vaderlijke woning onbemerkt in 't veld sluipen en langs voetpaden nader dan op den landweg, tot het uitgekozen slagveld komen kon. Ras en moedig spoedde zij voort. In tien minuten was zij ter bestemder plaats. Maar daar zij op zijpaden er heen vloog, zoo miste zij het genoegen, om de eerste heldendaad van den Landstorm te zien, die wij, hoewel zij veel gelijkheid heeft met den bekenden ridderstrijd met windmolens, echter niet met stilzwijgen kunnen voorbijgaan.

Het stormheir had de Stad naauwlijks duizend schreden achter den rug, toen een scherpziend

Piekenier uitriep: wat wever! daar drijft een vrijbuiter, alle onze lieve koeijen weg. De Adjudant keek door zijn verrekijker en zag in de daad eenen kerel, die de gehate Uniform van den vijand droeg, en alle de Stadskoeijen voor zich heenen dreef. HÄSLEIN had hem met zijn vlug paard spoedig kunnen inhalen en nederstooten, maar hij versmaadde echter deze zoo ligt te behalene zegepraal en gaf aan een gedeeke van den Landstorm order tot den aanval. Met een vreesfelijk *hurrah* geschreeuw stormden nu te gelijk 20 à 30 grimmige leeuwen op den vijand los, en wierpen hem ter aarde. Heer wat wilt gij? schreeuwde de overwonnene. Ik ben immers de oude MICHEL, de eerlijke Stadsherder. En hij was het in de daad. Hij had voor eenigen tijd eene vreemde monteering van eenen Uitdrager gekocht, en ze juist nu voor 't eerst aangetrokken, en niemand in de Stad had hem nog hiermede gezien; want hij woonde buiten de poort, en de burgerkoeijen waren zoo verstandig, dat zij iederen morgen als de stallen opengedaan werden, zonder leidsman of drijver, den weg naar hare weide insloegen.

Toen de Adjudant den gewaanden Plonderaar overweldigd zag, reed hij spoedig daar heen, men verhaalde hem de belagchelijke vergissing, maar hij vond de zaak zeer bedenkelijk, en beschuldigde den herder, dat hij het met de vijanden eens was, en hun de koeijen had willen overleveren. De oude MICHEL verdedigde zich zoo goed hij kon, maar moest echter terstond zijn uniform uittrekken, en de Adjudant hieuw ze met zijne dappere sabel in duizend stukken.

Nu trok het heir verder, en plaatste zich op het met bosch omringde slagveld. De vreesfelijke slagordening was naauwlijks voltooid, toen een vooruit gezonden spion meldde, dat het in 't woud

aan

aan de regterhand, niet in orde was, dewijl hij daarin een vreemde taal en wapenklank duidelijk gehoord had. De Overste keerde zich naar den Adjudant en zeide: lieve HÄSLEIN, ik wil u boven alle anderen de eer gunnen, om eene proef van uwen moed te geven. Doorzoek het woud, en neem zoo veel manschappen mede als gij meent noodig te hebben.

Ik wou mij wel voor den kop schieten, riep HÄSLEIN, ik ben buiten mij zelven, dat ik uw vertrouwen niet beantwoorden kan, men kan in het woud te paard niet voort, en helaas! ik heb gisteren mijn voet verstukt, zoo dat ik volstrekt buiten staat ben om te gaan.

Dat is jammer zeide GUNDRAN, en overzag zijne schare, om een ander bekwaam Officier uit te kiezen. Toen trad BURGHARD ongeroepen uit het gelid, en verzocht om hem dit onderzoek toe te vertrouwen. HÄSLEIN wenkte den Overste met zijne oogen, om hem te herinneren, dat BURGHARD, een mensch van eene dubbelzinnige dapperheid en vaderlandsliefde was. Maar GUNDRAN verstond die waarschuwing niet, of wilde die niet verstaan, hij stemde BURGHARDS verzoek toe en riep: *vrijwilligers voor!* — Moedig sprongen 10 a 12 man uit het gelid, maar even zoo velen moesten als met de haren er uit getrokken worden. Vrienden, zeide de Overste, het is niet noodig, u tot dapperheid aan te sporen, gij zijt burgers van Duivenveld, wiens voorouders dikwerf tegen vrijbuiters dapper vochten, vernieuwt uwen ouden roem! meer zeg ik niet; de dappere is uit zich zelven dapper, indien gij lafaarts waart, al praatte ik dan nog zoo veel, zoo zou hop en mout evenwel verloren zijn.

Na deze aanspraak, waarin de Veldheer niet kon nalaten eenige uitdrukkingen den bierbrou-

 wer

wer eigen, te bezigen, leide BURGHARD zijn hoopje moedig in het woud. Dra viel er een schot, sakkerlood dat word ernst! riep de Overste, zijn Adjudant waukelde tandeklapperend in den zadel. Vriend wat scheelt u? vraagde GUNDRAN. Het is dezen morgen onzaggelijk koud! stamelde HÄSLEIN.

Nu vielen er wederom twee schoten in het woud regtsaf, snel als de blixem vloog de Adjudant linksaf in het bosch. Wat zoekt gij daar? regtsaf staat de vijand! schreeuwde GUNDRAN, zoo hard hij kon, — maar HÄSLEIN hoorde niet, hij verdween in het bosch.

Niet ver van de plaats waar zijn paard door de struiken drong, zat DOORTJE verborgen. Hij bespeurde haar niet, maar zij vertrouwde naauwlijks hare oogen, toen haar held met een doodsbleek gezigt, zoo spoedig hier aankwam. Nieuwsgierig, wat hij beginnen zoude, sprak zij hem niet aan. Hij gaf zijn paard de sporen, op dat het dieper in de struiken zoude dringen, maar toen het door de struiken verhinderd wierd, sprong hij er af, trok zijn zwaard, doorhieuw den teugel, liet het paard staan en streed te voet met de wederstrevende struiken. Toen greep hem een doorenstruik heimelijk van achteren, en hield hem vast. Hij in het denkbeeld, dat hem een vijand aangreep, gaf zonder om te zien een angstigen schreeuw, viel op de kniën en bad met opgehevene handen om zijn leven. Toen hij geen antwoord kreeg, waagde hij, na eenige minuten, een vreesachtigen blik over de schouders. Hij zag niemand achter zich, sprong vrolijk op, ontdekte den doornenstruik die hem vast hield, en hieuw met zijn zwaard zoo woedend op denzelven in, dat hij hem moest los laten.

Hij worstelde nu verder voort. Zoo kwam hij

hij eindelijk op eene vrije plaats, waar een hooge van gras en biezen opgehoopte toorn stond, dien men gewoonlijk een hooij-hoop noemt. Terstond voornemens zich in deze vesting te werpen, klom hij er met laarsen en sporen in, en bestrooide zich zoo lang met gras en biezen, tot hij er geheel mede bedekt was.

Met verwondering zag DOORTJE dit alles, en voelde tegen dezen ellendeling eene zoo hartelijke alle liefde doodende verachting, dat zij zich over hare vorige genegenheid, die hij haar door zijne pogcherij had weten te ontlokken, voor zich zelven schaamde. Hare misnoegdheid boezemde haar in, om terstond aan den grootspreeker haren moed te koelen, en hem spottend het masker te ontrukken, op dat het hem nooit wederom invallen mogt, de rol van een held te spelen. Zij trad voor den hooijtoorn, en met een nagemaakte stem en een forschen mannelijken toon, riep zij luid: Heer Adjudant! Hij verroerde zich niet. Heer Adjudant HÄSLEIN, riep zij herhaald en sterker, maar altoos hield hij zich stil als een muis. Ongeduldig woelde zij nu in den hooij-hoop, tot het hoofd van den held te voorschijn kwam. Hij zag haar nu een oogenblik met ontzetting aan, maar had echter tegenwoordigheid van geest genoeg, zijne vlugt een eerlijk manteltje te willen omhangen. Hemel! zijt gij het, riep hij, uw spotterij bederft mijn heerlijk plan, ik lag hier in een hinderlaag, om als een onweder los te breken, wanneer het de vijand beproefd had, op dezen kant door het woud te dringen, en onzen linker vleugel te omsingelen.

Stil, stil, mijnheer de ijzervreter! zeide DOORTJE, ik moest, als ik u gelooven zou, uwe vlugt niet gezien hebben.

Wat spreekt gij van vlugt, sprak hij toornig, mijn

mijn paard werd schuw, ging door, de teugel brak.

Na dat gij dien aan stukken gesabeld had, viel zij hem in de rede. Hij schrikte en verbleekte, maar terstond herstelde hij zich weder, en zeide op een weemoedigen toon: gij behandelt mij hard, en ik spaarde echter mijn leven eenig en alleen om u.

Dit was in 't geheel niet noodig, antwoordde DOORTJE, ik bemin geen laffen man, wij zijn voor altijd gescheiden.

Wilt gij dat ik mij voor uwe oogen zal vermoorden? zoo schreeuwde hij en trok zijn sabel uit de schede.

O als gij daartoe hart had, zeide zij lagchende, zoo zoudt gij niet gevlugt zijn.

Het besluit van dit tooneel was, dat zij hem stilzwijgendheid beloofde, en het aan hem overliet zijne eer te redden. Ja ik wil die redden, riep hij moedig. — Ik vlieg naar de stad, leg mijn paard een anderen toom aan, kom terug en overwin of sterf.

Geheel met gras en onkruid bedekt, klom hij als een wilde uit zijn nest, gaf zich geen tijd om zich te reinigen, knoopte spoedig den aan stuk gesneden teugel aan een, wierp zich op zijn paard, en reed hals over kop weg, dewijl juist nu aan de andere zijde van het woud het vuren op nieuw begon.

Gedurende dien tijd waren de Amazonen in de stad op hare hoede. De vrouw van den vaandrig plaatste buiten de poort, waar het zware geschut geplant was, eene schildwacht, die overal oppassen, en elke vijandige verschijning melden moest. Eene zeer noodige voorzigtigheid, dewijl ligt iemand langs de stadsmuur sluipen kon, zonder dat men het binnen de poort, waar het geschut stond, kon bemerken. De Bevel-

vertrouwde dezen voorpost aan een oud moedertje, dat volstrekt mede wilde vechten, en evenwel om hare krachteloosheid tot dadelijken krijgsdienst onbruikbaar was. Maar schreeuwen, duchtig schreeuwen, dat kon de oude, en eenen goeden bril had zij ook; zij was dus, naar het uiterlijke te oordeelen, tot schildwacht staan, volkomen bekwaam.

Terwijl zij nu met een vork in de hand, op haren post stond, en gelijk een weerhaan, die van twee tegen elkander blazende winden heen en weer gedreven wordt, haar hoofd regts en links draaide, kwam in de verte de Adjudant met losſen teugel aanrennen. Hij was door zijn verblijf in den hooijschelf zoo onkennelijk geworden, en de hoogbejaarde schildwacht, die zich met dansmeesters en de geheele danskunst in 't geheel niet ophield, kende hem ook zoo weinig, dat zij hem voor eenen vijandelijken waaghals hield, die de van mannen ontbloote stad, wilde overrompelen.

Zij gaf zich en haren bril den tijd niet, om de zaak nader te onderzoeken, en stortte met een angstig geschreeuw en met verlies van beide hare muilen binnen de poort. Spoedig werd het geschut met heete meelbrij geladen, de toezieners vloden vol angst, de Adjudant kwam in vollen galop langs de stadsmuur, zwenkte binnen de poort; de vaandrigsvrouw commandeerde vuur! en paf! schoot hem de heete lading van beide spuiten op het lijf. Hij viel als of hij door een kanonskogel getroffen was, steunend van het paard.

Verwonderd zagen de Artilleristen wien zij geveld hadden. Zij omringden hem, zij vraagden wat hij in de stad doen wilde, zijne antwoorden waren vloeken. Hij verwenschte het geheele Duivenveldsche artilleriewezen. Mijnheer gij

gij vervloekt uw eigen kind, was het antwoord van de vaandrigsvrouw, gij zelf vondt dit geschut uit, gij zelf rigtte het kruisvuur, wie kan het helpen dat het u trof! wij zullen over de oude, die hier op schildwacht stond, en u voor eenen vijand aanzag, krijgsregt houden. Verder is er bij deze zaak niets te doen.

Hij bromde nog veel, maar heimelijk was hij blijde dat hem de geledene nederlaag een goed voorwendsel gaf, om de terugkeering naar het slagveld, dat hij ook niet ernstig bedoeld had, na te laten; met meelvlekken getijgerd, en van de wijven uitgelagchen, ging hij naar huis en naar bed. Zijn paard dat de streken van zijnen heer onschuldig mede moest ontgelden, was terstond na de afvuring der heete batterij op de vlugt gegaan.

Ondertusschen werd het gevecht in het woud gedurig heviger, er moesten hulptroepen aangevoerd worden; — maar eer zij de kampplaats bereikten, had reeds BURGHART eene volkomene overwinning behaald, en keerde op twee plaatsen gekwetst, met 12 gevangenen terug. Door bloedverlies uitgeput, viel hij ter aarde, terwijl hij den Oversten rapport deed. — DOORTJE die dat zag, snelde hem met nieuw ontwaakte liefde te hulp, en verbond zijne wonden. Hij drukte haar geroerd de hand, spreken kon hij niet, GUNDRAN liet spoedig zijne koets halen, en deze werd BURGHARDS triumfwagen, waarin hij aan DOORTJES zijde zijnen intogt in de stad deed.

De wonden waren niet gevaarlijk, en de balzem der liefde heelde die spoedig. Kort daarop eindigde de krijg, en met het vredefeest hielden DOORTJE en BURGHART tegelijk de bruiloft. Bij de inzegening sprak de Predikant onder andere, de volgende woorden: gij zijt een le-

ven-

vendig bewijs, dat de bescheidenste en stilste man, steeds de dapperste is, en dat men een goed Vaderlander zijn kan, ook dan als men niet steeds en overal, als een tijger, naar het bloed van zijnen vijand dorst.

Het bruilofsfeest werd met vrolijke dansen besloten, waar bij menige font en verwarring voorviel, dewijl de gewone regelaar en bestuurder van zulke vrolijkheden, de heer Dansmeester HÄSLEIN, reeds sedert eenen geruimen tijd, uit *Duivenveld* zich stil weggemaakt had.

HET KREEFTEN FEEST.

WALTON, die een Engelsch Agent was op het Eiland *St. Domingo*, verhaalt in zijn werk over den tegenwoordigen toestand van de Spaansche Koloniën, het volgende, dat in onzen gelukkig veranderden tijd en toestand, waarin men weder lagchen kan, de lever van dezen of genen wel zal doen schudden.

Men vindt op het Eiland *St. Domingo*, Landkreeften, van eene buitengemeene grootte, welke zich in het zand begraven, en 's nachts bij troepen te voorschijn komen, en voort kruipen.

De Ingeborene Eilanders herinneren zich nog, dat de Engelschen eens midden in den nacht landden, om het Spaansche leger te overvallen, 't welk uit onregelmatige troepen bestond, en zich tegen geenen plotselingen aanval gewapend had, het kon dus gemakkelijk overrompeld en verstrooid worden. Reeds waren de eerste booten geland, en de manschappen rukten al voorwaarts, om zich achter eenen heuvel te stellen, toen zij plotseling hoefslagen van paarden in de nabijheid vernamen. Dit konde, meenden zij,

al-

alleen van de ligte Spaansche Lansdragers komen, wier behendigheid de Engelschen den vorigen dag tot hun nadeel ondervonden hadden. Zij hielden daarom hunnen aanslag voor verraden, en vreesden aangehouden te worden, eer de overige aanlanden, en hun ter hulp komen konden. In dezen nood vlugtten zij naar hunne schepen, scheepten weder in, en dus werd hunne onderneming verijdeld. Naderhand bevond men, dat de Kreeften alleen den Engelschen zoo grooten schrik hadden aangejaagd; deze dieren vloodden toen zij menschelijke voetstappen hoorden, naar hunne gaten als hunne schuilplaatsen, en veroorzaakten, terwijl zij over het dorre drooge land kroopen, een alarm 't welk den Engelschen voorkwam als hoefslagen.

Als de Spanjaarden deze zonderbare gebeurtenis vernamen, schreven zij de oorzaak daar van toe, aan een wonder van den Hemel; om den gelukkigen uitslag daar van regt te vieren, werd een feest ingesteld, dat *la Fiesta de les Cangregos*, of het *Kreeften Feest* genoemd werd.

Op dezen dag werd een verbazend groote goudene Kreeft, waar toe het volk meerendeels het goud bijeen gebragt had, bij de Procesfie rondgedragen. Anders bleef deze kostbaarheid bij de schatten der Cathedraalkerk van *St. Domingo* liggen. Zij verdween, toen de beruchte dieven van Europa, de lieve Franschen! in deze stad intrukten; soortgelijke dieren zullen de Engelschen ook op de kust van *Ferrol*, en aan de punt van *Heldor* hebben aangetroffen. Eenen in de natuurgeschiedenis onervarenen kommandant, zouden zij nog wel eene diergelijke poets kunnen spelen.

AKA-

AKADEMIE-NIEUWS.

FRANEKER.

Den 19den Januarij 1816. Onze Stad, die sedert het afwerpen van het Spaansche Juk, in het bezit was van eene der alom beroemste Hooge Scholen, doch eindelijk voor ruim vier jaren, door vreemd Geweld dat voorregt verloor, heeft thans het onuitsprekelijk genoegen, den openbaren zetel van geleerdheid en hooger onderwijs wederom hier ter plaatse te zien vestigen; daar, ingevolge Decreet van Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, van den 2den Aug. 1815, het *Athenaeum* van *Friesland* alhier is geplaatst, waar genoegzaam al het materieel der voormalige Akademie, alle de Gebouwen, de uitmuntende Bibliotheek enz. enz. nog bewaard gebleven en voorhanden waren.

Tot Curatoren dezer Illustre Akademische School, zijn door Z. M. benoemd de Heeren: A. G. CAMPER, A. J. CONRADI, Jonkh. F. G. A. BOELENS VAN LIJNDEN. Tot Professoren in de Godgeleerdheid W. A. VAN HENGEL, Pred. bij de Hervormde Gemeente te *Grootebroek*. In de Regtsgeleerdheid Mr. G. DE WAL, Raadsheer, in de Regtbank van eersten aanleg te *Leeuwarden*, in de Anatomie en Phijsiologie S. ENS, voormalig gewoon Hoogleeraar aan de Hooge School, te *Franeker*, in de Botanie, Chemie en Pharmacie, C. ALLARDI, voormalig gewoon Hoogleeraar aan de Hooge School, in de bespiegelende en natuurlijke Wijsbegeerte en Wiskunde, J. PIERSON THOLEN, voormalig gewoon Hoogleeraar aan de Hooge School, in de Grieksche en Latijnsche

Letterkunde, J. W. DE CRANE, voormalig gewoon Hoogleeraar aan de Hooge School, in de Oosterfsche Letterkunde, H. A. HAMAKER, te *Amfterdam*.

De voormalige gewone Hoogleeraar aan de Hooge School in de Griekfche Taalkunde, Griekfche Oudheden en Nederlandfche Taalkunde EV. WASSENBERGH, is ingevolge de Wet, Emeritus verklaard, met de Faculteit van, aan het *Athenaeum* te *Franeker*, zijn vorig onderwijs te hervatten; gelijk hij, te gelijk met alle zijne vorige, hier aanwezige, en op nieuw aangeftelde, Ambtgenooten, reeds op den 28ften November l. l., heeft gedaan.

De plegtige Inwijding van het *Athenaeum* zelve, heeft met buitengewonen luister, ter praefentie van den Hoog Ed. Geftr. Heere Gouverneur van de Provincie *Friesland*, Jonkh. IDS. AEBINGA VAN HUMALDA, van eene Commisfie uit de H. H. Gedeputeerde Staten, enz. voor eene zeer groote menigte van Toehoorders van allerlei rang, in de volmaaktfte orde en met de hoogfte deelneming en toejuiching plaats gehad, op den 28ften van Wintermaand l. l.

De Prefident van Curatoren, de Heer A. G. CAMPER, hield vooraf eene deftige en alleszins toepasfelijke Redevoeringe in het Nederduitsch, waar bij aan den ouden roem der voormalige Hooge School, en de voortreflijke verdienften van velen harer Hoogleeraren herinnerd, het hoog belang der nieuwe weldadige inrigting, door Z. M. tot alle takken van het hooger Onderwijs goedgunftig uitgebreid, voorgedragen en eindelijk alles, wat de plegtigheid van den dag vorderde, werd verrigt.

Hierna hebben hunne Intree-Redevoeringen gehouden: de Hoog Eerw. Hooggeleerde Heer W. A. VAN HENGEL, beroepen Hoogleeraar in de God-

Godgeleerdheid: *De Elementis Disciplinae Theologicae bene ac diligenter pertractandis.*

De Wel Ed. Hooggel. Heer H. A. HAMAKER, beroepen Hoogleeraar in de Oosterfche Letterkunde: *De Graecis Latinisque rerum fcriptoribus medii aevi ex Orientalium fontibus illustrandis.*

De Wel Ed. Hooggeleerde Heer Mr. G. DE WAL, beroepen Hoogleeraar in de Regtsgeleerdheid, ftaat zijne Inwijdings-Redevoering alhier te houden op den 30ften dezer.

SCHOOL-NIEUWS.

DOESBURG.

Op den 11den October, had alhier de gewone Jaarlijkfche promotie en prijs-uitdeeling aan de Latijnfche Schooljeugd plaats. De Onderwijzers en Leerlingen verzamelden zich ten dien einde, om half twaalf ure, in de Gasthuis-Kerk, en, nadat de Burgemeester dezer Stad, de Hoog Edele Geftrenge Heer E. A. VERHUELL, onder wiens opzigt deze plegtigheid plaats had, verfchenen was, beklom de Heer J. C. STEUERWALD, fungerend Rector, het Spreekgeftoelte en hield eene redevoering: *In laudem Erasmi.* Na het eindigen hiervan, ging men tot het werk zelve der bevordering over, en werden de navolgende Jongelingen tot hoogere klasfen bevorderd, en met prijzen begiftigd, als: van de benedenfte tot de hoogfte klasfe des Conrectors: J. J. F. BAERKEN en A. BÖMER MIDDELHOVEN. Van de hoogfte klasfe des Præceptors tot de benedenfte des Conrectors werd bevorderd: P. A. KROETS, en van de benedenfte tot de hoogfte klasfe des Præceptors: M. VAN DER HORST, M. G. MIDDEL-

HOVEN en B. COLENBRANDER, terwijl mede nog uit de Ordo Noviticrum tot de benedenste klasse overgingen: T. B. OTTENS, en G. H. VAN KROON. Met zeer veel juistheid en tot genoegen der toehoorders werden de *Gratiarum actiones* door de Jongelingen volvoerd. Aldus eindigde deze plegtigheid, om, bij eene volgende gelegenheid, zonder twijfel met geen' minderen luister weder te verschijnen. Immers daarvoor waarborgt ons de zoo weldoordachte en schoone verordening omtrent het hooger onderwijs, welks weldadige invloed zich reeds bij voorraad schijnt te doen gevoelen; door het aanmerkelijk toenemen der Leerlingen aan deze School. Met reden wenschen wij derhalven ons Vaderland en alle beminnaars der wetenschappen geluk, met dit nieuw en krachtig bewijs der vaderlijke zorg onzes Doorluchtigen en beminden Monarchs. Hij smake dan ook het genoegen, van eens onder zijne onderdanen mannen zich te zien verheffen, die den letterkundigen roem onzes Vaderlands met nieuwen luister kunnen verbreiden.

HOORN.

Den 19den December 1815. Na het op gister gehouden Examen der Latijnsche Scholen, had heden in de Groote Kerk de plegtige promotie plaats. De Rector J. S. SWAAN, opende die met eene fraaije Verhandeling. *De quâvis humanâ ætate, vitæque instituendæ ratione, literarum ope indigente.* Vervolgens werd uit de derde naar de vierde clasfis bevorderd, C. J. WIJNAENDTS (van *Delft*) uit de eerste naar de tweede WILLEM GARDÉ VAN SLOCHTEREN, uit de Novitii tot de eerste klasse, WILLEM NIJSSEN, en JACOBUS VAN SLOTT, waar na de naarstige Jongelingen, KAREL BEST, van *de Schermer*, CORNELIS JOANNES WIJNAENDTS, van *Delft*, DIRK MERENS, WILLEM LANGENBERG, WILLEM GARDÉ VAN SLOCHTEREN, DIRK SCHE-

REN-

ARENBERG, WILLEM NIJSSEN, met aanzienlijke eerepríjzen begiftigd werden. Deze door uitmuntend Orgelmuzijk voorafgegaanen en besloten Feestdag, liep tot genoegen af van allen, die daaraan deel genomen hadden, van hun voor al, die des Leermeesters bekwaamheid en der Leerlingen vorderingen konden waarderen.

KAMPEN.

Den 19den December. Nadat het Winter Examen, tot bijzonder genoegen van Heeren Curatoren, op onze Latijnsche Scholen, was afgeloopen, had heden in de Fransche Kerk, de promotie en uitdeeling van prijzen plaats, in tegenwoordigheid van eene aanzienelijke vergaderde menigte.

De geleerde Rector H. WEIJTINGH, opende de plegtigheid met een meesterlijk uitgevoerd *Carmen Elegiacum*, op den gesloten Vrede — het welk eerlang het licht zal zien.

Vervolgens tot het werk van den dag overgegaan zijnde, werd de naarstige Jongeling P. STIBBE opgeroepen, om den Predikstoel te beklimmen, die naar de Akademie bevorderd en met een fraaijen prijs beschonken — met eene declamatie *In Laudem Josuae*, van de Scholen afscheid nam.

Hierop werden van de onderste klasse van des Rectors School, naar de bovenste bevorderd L. H. SELS, — van des Conrectors School naar dat van den Rector G. ZEGERS, — van de onderste klasse naar de bovenste op des Conrectors School P. A. VAN DER UPWICH en P. VAN DER UPWICH, van des Praeceptors School naar dat van den Conrector C. F. C. BUCHMA, — op de School van den Praeceptor van de tweede naar de bovenste klasse J. H. CARPENTIER ALTING, W. VAN HAARDEN en G. J. DE FEIJFFER, — van de onderste naar de tweede klasse, G. J. VAN

WIJHE en J. H. FRICKA, — praemia victoriae, werden gegeven aan L. H. SELS, G. ZEGERS, P. A. VAN DER UPWICH, C. F. C. BUCHNA, J. H. CARPENTIER ALTING, G. J. VAN WIJHE, — prijzen van aanmoediging werden gegeven aan J. H. G. DE VRIES HOFMAN, op des Rectors School, en verder aan P. VAN DER UPWICH, W. VAN HAARDEN en J. H. FRICKA. — Schrijfprijzen bekwamen G. J. DE FEIJFFER, J. H. CARPENTIER ALTING en B. G. DE HAAN STUURMAN.

Met veel bevalligheid bedankten allen, zoo in verfen als in profa, voor de ontvangene eereprijzen. Een keurig Orgelmuzijk veraangenaamde van tijd tot tijd deze plegtigheid. —

ZWOLLE.

Den 29ften December. Gisteren het plegtig Examen der Latijnfche School plaats gehad hebbende, gefchiedde heden op het Koor der Groote Kerk de Prijs-uitdeeling. Na dat de Conrector N. STORT deze plegtigheid geopend had, met eene Redevoering *de arte critica in Scholastica veterum Scriptorum interpretatione tuenda*, hield de uitmuntende Leerling J. C. PRUIMERS, eene door hem zelven vervaardigde redevoering, *de moribus veterum Germanorum*, welke op eene allezins bevallige wijze door hem werd uitgefproken. Op de overige klasfen werden verfcheiden verdienftelijke Leerlingen met kostbare boekgefchenken begiftigd, waar voor zij op eene bevallige wijze Curatoren hunnen dank betuigden; als op de tweede klasfe G. VAN WARMELO, op de vierde, E. T. SCHAEPMAN en C. LEEK VAN DER VEGT, op de vijfde P. M. SANDBERG en C. W. NILANT, en eindelijk op de benedenfte orde der vijfde klasfe P. G. RAMAER.

Hierna werd de opklimming der Leerlingen bepaald als volgt: naar de Akademie J. C. PRUIMERS, J. A. SANDBERG en H. H. GOSSCHALK. Van de

de tweede naar de eerste klasse, G. VAN WARMELO, van de vierde naar de derde E. T. SCHAEPMAN, van de vijfde naar de vierde P. M. SANDBERG en C. W NILANT.

ELBURG.

Den 23sten December 1815. Op dezen en de twee vorige dagen hebben Curatoren van het Instituut alhier zich onledig gehouden met het Examen der Kweekelingen in die talen, kunsten en wetenschappen, welke tot eene beschaafde opvoeding behooren, of wel als voorbereiding voor de Hooge Scholen den Land- of Zeedienst, en den Koophandel moeten aangemerkt worden. Het genoegen, dat vele kundige beoordeelers meermalen hebben mogen ondervinden, door den goeden aanleg van verscheiden Jongelingen te bespeuren, en de bewijzen en vruchten van een grondig en uitstekend onderwijs bij te wonen, werd ter dezer gelegenheid ook in ruime mate genoten. Zij, die daar van getuigen zijn, worden dus te levendiger tot dankbaarheid gedrongen, dat de Held, die door de wapenen in vroegere leeftijd ook zijn Vaderland, de grootste diensten bewees, in meer gevorderden leeftijd eene inrigting heeft gesticht, en op 't krachtdadigst blijft beschermen, die tot zuiverheid van zeden en verbreiding van kundigheden zoo veel kan bijdragen, en zoo vele brave en kundige leden der maatschappij vormt.

KERK-NIEUWS.

GELDERLAND.

NIJMEGEN.

BEUGEN en halve dienst te BEERS vakant, Zie April 1815.

OVERBETUWE.

RESSEN. Zie Nov. 1815.

ZALT-BOMMEL.

ZALT-BOMMEL. De beroeping alhier uitgebragt, op den Wel Eerw. Heer J. E. VOET VAN CAMPEN, Pred. te *Bolsward*, is door de Clasſis van *Zalt-Bommel* goedgekeurd, en door Z. M. onzen geliefden Koning, op gelijke wijze bekrachtigd, zoo dat wij de komst van onzen begeerden Leeraar, met hartelijk verlangen te gemoet zien.

TIELERWAARD.

HERWIJNEN ſtaat vakant te worden. Zie Julij 1815.

METEREN. Zie Dec. 1815.

ZUTPHEN.

AALTEN, den 4den Januarij, is alhier, na eene langzame afneming van ligchaamskrachten, in den ouderdom van 69 jaren en eenige dagen, zachtelijk in den Heere ontſlapen, de Wel Eerw. zeer gel. Heer B. S. WESTERBEEK VAN EERTHEN, zeer geliefd Evangeliedienaar dezer Gemeente.

Ruim drie en veertig jaren, en hier van 2 jaren te *Lutjewolde*, 12 jaren te *Burum* en *Munnekezijl*, en bijna 30 jaren alhier, heeft zijn Wel Eerw. met alle getrouwheid en ijver, met onvermoeiden lust en hartelijke welmeenendheid, het Evangelie der genade verkondigt; en deszelfs

zelfs dienst in deze zeer talrijke Gemeente, is voor velen niet ongezegend geweest.

Wij betreuren het verlies van eenen getrouwen Leeraar, die, het geen hij predikte, door zijn geloof en wandel bevestigde.

De Wel Eerw. Heer W. L. ENTINK, Pred. te *Bredevoort*, heeft den 14den dezer, in eene opzettelijke Leerrede, na dat zijn Wel Eerw. de Gemeente aan het gemoedsbestaan, het leven en sterven van den overledenen had herinnerd, ons opgewekt, om naar zulk een regt Christelijk leven te staan, 't welk een zalig sterven ten gevolge zal hebben. — Hij rust nu in zijn Hemelsch Vaderland, en geniet ook reeds een heerlijk genadeloon. — Wij zien in deze gebeurtenis op God, en dit doet ons eerbiedig zwijgen, terwijl wij de belangen onzer Gemeente, aan Gods liefde zorg aanbevelen.

ZUTPHEN, den 10den Januarij. Op heden is alhier in eene Classis contracta peremptoir geëxamineerd, de Heer G. LAMARS, en met algemeen genoegen aan de hem roepende Gemeente van *Olden Keppel* en *Keppel Binnen* toegewezen. — Voorts ook, na gehouden examen præparatoir, de Heer A. VELZEN, met eenparigheid van stemmen, onder het getal der Proponenten aangenomen.

LOCHEM, den 14den Jan. Heden hadden wij het bijzonder genoegen, dat de Wel Eerw. Heer PHIL. ZILVERGIETER HOOGSTAD, door zijnen Ambtgenoot Ds. B. VAN DEN BROECK, in den dienst van het Evangelie bevestigd wierd, met de aanmoedigende woorden van Jesus, *Joh.* XV: 16. *Gij hebt mij niet uitverkoren, maar ik heb u uitverkoren en ik hebbe u gesteld, dat gij zoudt henen gaan en vrucht dragen, en dat uwe vrucht blijve; op dat zoo wat gij van den Vader begeeren zult in*

 mij-

mijnen name, hij u [dat] geve. Waarop onze nieuwe Leeraar des namiddags zijnen post aanvaardde, sprekende over de hooge waarde en heilige pligten des Evangeliedienaars, naar aanleiding van *Lukas* VII: 28. *Want ik zegge ulieden, onder die van Vrouwen geboren zijn, is niemand meerder Profeet dan Joannes de Doper: maar de minste in 't Koningrijke Gods is meerder dan hij.* Zijnde deze plegtigheid tot algemeen genoegen van eene zeer talrijke schare afgelopen.

DOESBURG vakant. Zie Nov. 1815.

OLDENKEPPEL EN KEPPEL BINNEN. Zie Sept. 1815. en hier boven onder *Zutphen*.

OVER-VELUWE.

APELDOORN staat vakant te worden. Zie Oct. 1815.

NEDERVELUWE.

HATTEM, den 7den Jan. Tot ons hartelijk leedwezen moeten wij melden, dat onze veel geachte jongste Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel. Heer A. SCHIM VAN DER LOEFF, in weerwil van onzen liefdedrang, na eenige dagen van beraad, de beroeping naar *Bolsward* heeft aangenomen.

HARDERWIJK, Walsche Kerk vakant. Zie Aug. 1813.

NIJKERK staat vakant te worden. Zie Nov. 1815.

's HERTOGENBOSCH.

's HERTOGENBOSCH, den 27sten Dec. 1815, is door den breedsten Kerkeraad der Nederduitsche Hervormde Gemeente, ter vervulling der vakature, door het Emeritusschap van den Wel Eerw. Heer H. H. TEN OEVER veroorzaakt, uit het te voren gemelde twaalftal van Predikanten, geformeerd het volgende zestal:

DD.

DD. THIJSSEN, Predd. te *Waardenburg*. WIJS, te *Bloemendaal*. MOREES, te *Wijk*. V. D. ZANDT, te *Grouw*. TIJDEMAN, te *Harlingen*. AUGUSTINI, in *'t Waal* en *Honswijk*.

En daar uit den 3den Jan. 1816, door die zelfde Vergadering, geformeerd het volgende drietal:

DD. AUGUSTINI, WIJS en MOREES.

Uit welk drietal den 10den daar aan volgende, met eenparige ſtemmen, en volgens Kerkeordening beroepen is, de Wel Eerw. Heer A. L. AUGUSTINI, Pred. in *'t Waal* en *Honswijk*, waar van den beroepenen per misſive is kennis gegeven, in hoop dat deze beroeping door zijn Wel Eerw. zal worden opgevolgd, waar na dezelve ter approbatie aan Zijne Majesteit onzen Koning, zal worden aangeboden.

'S HERTOGENBOSCH, Walſche Kerk vakant. Zie December 1810.

ST. MICHIELS GESTEL, GEMUNDE EN DUNGE. Zie Nov. 1815.

DRUNEN EN NIEUWKUIK vakant. Zie Dec. 1815.

BERLIKUM EN ROSMALEN. Zie Dec. 1815.

MAASTRICHT.

HODIMONT EN OLNE. Walſche Kerk Vakant. Zie Mei 1810.

ZUID-HOLLAND.

DORDRECHT.

DORDRECHT. Onze geliefde Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel. Heer A. LENS, ontving op den 20ſten December l. l. eene beroeping tot Herder en Leeraar in de Gemeente van *'s Gravenhage*, welke door zijn Wel Eerw.

na

na eenige dagen van beraad, niettegenstaande onzen sterken liefdedraug, in de vreeze des Heeren, is aangenomen. Waar door de achtste Predikantsplaats alhier, weder staat vakant te worden.

HEINENOORD vakant. Zie Junij 1815.

DORDRECHT. Zie Oct. 1815.

OTTOLAND EN NEDER-BLOKLAND vakant. Zie Nov. 1815.

ALBLASSERDAM vakant. Zie Dec. 1815.

DELFT EN DELFTSLAND.

DELFT Walsche Kerk vakant. Zie Junij 1814.

NOOTDORP vakant. Zie Dec. 1815.

LEIJDEN EN NEDERRHIJNLAND.

VOORHOUT, den 17den van Wintermaand, dezes jaars, op denzelfden dag en oogenblik, waar op onze hartelijk geliefde Leeraar, Ds. WILLEM DAVID CROMMÉ, WILH. JAC. FIL., voor veertig jaren, in de gecombineerde Gemeenten van *Grosthuizen* en *Avenhorn*, in den heiligen dienst ingezegend zijnde, te *Avenhorn* zijne intrede hield, beklom zijn Wel-Eerw. bij ons den Predikstoel, en vierde eene plegtige gedachtenis, van zijnen tot hier vervulden Evangeliedienst, in bovengemelde Gemeenten, gelijk ook te *Abbekerk* en *Lambertshagen*, te *Baambrugge*, te *Makkum* en onder ons, met eene Leerrede naar 2 *Cor.* II: 14. *En Gode zij dank, die ons allen tijd doet triumpheeren in Christus, en den reuk zijner kennisse, door ons openbaar maakt, aan alle plaatsen.* Deze plegtigheid werd door allen, die tegenwoordig waren, zoo van hier als van elders zamengekomen, met een uitnemend genoegen, en hartelijke deelneming bijgewoond; terwijl wij niets vuriger wenschen, dan dat het Gode behagen moge, dezen zijnen knecht, benevens allen die hem dierbaar zijn, nog lange te sparen,

ren, en hem bij voortduring te stellen, tot eenen uitgebreiden zegen voor eenen iegelijken van ons!

OEGSTGEEST, den 26sten van Slagtmaand 1816. Heden is onze beroepen Leeraar Ds. G. VAN DEN BERG, van *ter Aa*, tot ons overgekomen, onder ons in den heiligen dienst bevestigd, door Ds. H. VAN BLOKHUIZEN, Pred. in de *Ketel*, bij vriendelijke schikking met Ds. A. VAN VLOTEN, Pred. te *Katwijk aan Zee*. De Bevestiger predikte des voormiddags volgens *Phil.* I: 21*a*. *Het leven is mij Christus*. Des namiddags hield de Bevestigde zijne Intree-rede naar *Rom.* I: 16*a*. *Want ik en schaame mij des Evangeliums van Christus niet.*

KATWIJK AAN DEN RHIJN, als voren.

GOUDA EN SCHOONHOVEN.

LEKSMOND vakant. Zie Maart 1815.

S C H I E L A N D.

ROTTERDAM. Onze oudste Leeraar Ds. J. J. LE SAGE TEN BROEK, heeft den 25sten December 1815, in zijne namiddag beurt, na het eindigen van zijne Leerrede over den gewonen Kerstekst, *Luk.* II: 8—12, in eene plegtige dankzegging aan God, gedachtenis gevierd van de vervulling van zijnen vijftigjarigen Evangeliedienst in onderscheidene Gemeenten.

SCHIEDAM Walsche Kerk vakant. Zie December 1814.

ROTTERDAM. Zie Nov. 1815.

SCHIEDAM. Zie Dec. 1815.

HOOGVLIET staat vakant te worden. Zie Dec. 1815.

G O R I N C H E M.

SLEUWIJK. Onze geliefde Leeraar P. J. LANDSKNEGT, eene wettige en zéer voordeelige roeping naar de Gemeente van *Wissekerken* ont-

van-

vangen hebbende, heeft na eenige dagen van beraad, zich tot onze groote droefheid verpligt gevonden, dezelve optevolgen, — zoo dat onze Gemeente al spoedig vakant zal worden. — Inmiddels worden H. H. Propp., daar wij op eene gunstige handopening van zijne Excellentie den Heere Commissaris enz. hopen, verzocht hunne gaven alhier te laten hooren.

HEUSDEN. Walsche Kerk vakant. Zie Jan. 1807.

ENGELEN, ENGELERSCHANS EN CREVECOER. Zie Nov. 1815.

VOORNE EN PUTTEN.

DIRKSLAND, den 31sten van Wintermaand. Onze geliefde Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. L. MUNNEKEBULT, hield dezen dag eene plegtige Leerrede over *Psalm* CVII: 33—38. *Hij stelt de rivieren tot eene woestijne, en watertochten tot een dorstig* [*land*]. — *En hij zegent ze, zoo dat ze zeer vermenigvuldigen, en haar vee vermindert hij niet.* ter gedachtenisse van de vierde verlopene Eeuw, sedert de bedijking van deze Polder, volgens den Giftbrief van den 13den November des jaars 1415; en wekte ons bij die gelegenheid op, om, uit de wisselende lotgevallen der aarde en der menschen, tot eerbiediging van Gods Bestuur opgeleid te worden; terwijl het een en ander met aanspraken en zegenwenschen, besloten werd.

OOLTGENSPLAAT vakant. Zie Dec. 1815.

HERKINGEN vakant. Zie Dec. 1815.

'S GRAVENHAGE.

'S GRAVENHAGE. Zie Dec. 1815.

WOERDEN EN OVERRHIJNLAND.

ZWAMMERDAM, den 7den December 1815. Heden is alhier in eene Vergadering van H. H. Gedeputeerden der Eerw. Classis van *Woerden en Over-Rhijnland*, de Wel Eerw. zeer gel.

Heer

Heer P. ZILVERGIETER HOOGSTAD, na alvorens van zijne betrekking op deze Gemeente, behoorlijk ontslagen te zijn, op verzoek van den Wel Eerw. zeer gel. Heer B. HUIJZEN, Pred. te *Langeraar*, als daartoe van den Eerw. Kerkeraad te *Lochem* behoorelijk gevolmagtigd, ook van zijne betrekking op de Eerw. Classis Nomine Classis ontbonden. — Waarop Ds. ZILVERGIETER HOOGSTAD van H. H. Deputaten, en in hun van de geheele Classis een hartelijk en zegenend affcheid nam, het welk door den Præses, met betuiging van gevoelig leedwezen, dat de Eerw. Classis zulk een waardig Lid en Medebroeder missen moest, en met zegenbede, op de vriendelijkste en welmenendste wijze wierd beantwoord. —

ZWAMMERDAM, den 24sten Dec. 1815. Voor acht dagen besloot onze waardige en geliefde Leeraar, de Wel Eerw. zeer geleerde Heer P. ZILVERGIETER HOOGSTAD, alle zijne Evangelische vermaningen met die des Zaligmakers aan de Sardische Gemeente *Openb.* III: 2 en 3. *Zijt wakende en versterkt enz. — Gedenkt dan hoe gij het ontvangen en gehoort hebt, enz.* En heden hield hij voor eene groote schare zijne Affcheidsrede, met de woorden van Paulus *Hand.* XX: 36. *En als hij dit gezegd had, heeft hij nederknielende met hun allen gebeden.* — Aandoenlijk was dit uur, inzonderheid voor deze Gemeente, die het genoegen had van door dezen waardigen, kundigen Leeraar bijna 12 jaren geleerd en gesticht te worden. — Vermeerderd werd die stemming, daar het Godsdienstig Zang-Gezelschap alhier *Door oefening volmaakter*, des Leeraars roerende aanspraak, beantwoordde met hem zingend, voor alle zijne onvermoeide pogingen te bedanken, en met warm gevoel zijn gemis betreurende, hem 's Hemels beste zegeningen toetebidden.

De

De Gemeente vereenigt zich met alle deze hartelijke beden, hare wenfchen volgen den braven en kundigen man, wiens nagedachtenis bij ons fteeds in zegening zal blijven. — Van *Lochems* Leeraarlievende Gemeente hopen en verwachten wij, dat zij onzen onvergetelijken Leeraar en Vriend in zijne waarde kennen, hem om zijnes werks wille, ja om zijne vele verdienften hoogfchatten zal.

Wij bidden den Heer der Gemeente, dat het verlies 't welk wij thans lijden, moge vergoed worden door eenen Leeraar en Vriend, die dat voor ons is, 't geen ZILVERGIETER HOOGSTAD trachtte te wezen en wezenlijk voor ons was. —

WAARDER. Zie Dec. 1815.

B U U R E N.

LEERDAM. Zie Dec. 1814. en Maart 1815.

BENSCHOP ftaat vakant te worden. Zie Nov. 1815.

IJSSELSTEIN ftaat vakant te worden. Zie Nov. 1815.

ASCH vakant. Zie Dec. 1815.

NOORD-HOLLAND.

A L K M A A R.

WINKEL, den 3den December 1815. Onze zeer geliefde Leeraar W. C. VAN CAMPEN, heeft voor de beroeping naar de nabutige Gemeente van *Oudkarfpel*, met welke hij op den 15den Nov. l. l. vereerd werd, tot onze gevoelige blijdfchap bedankt. Heden verbond hij zich op nieuw aan onze Gemeente, tot tekst gebruikende *Hand.* IV: 32*a*. *En der menigte van de geenen, die geloofden, was een hart en [eene] ziel.*

ALKMAAR, den 2den Januarij 1816. In eene

eene daartoe belegde Vergadering, werd door den Wel Eerw. Heer J. M. LE COULTRE, Pred. te *Colhorn*, peremptoir geëxamineerd de Heer N. C. LETTE, beroepen te *Driehuizen* en *Zuidſchermer*. Het voorſtel geſchiedde over 1 *Joan.* II: 2*a*. *En hij is eene verzoening voor onze zonden*, in de talen werd zijn Eerw. onderzocht over *Ps.* CXXXIII. en het tekstkapittel, en vervolgens over de waarheden en leerſtukken, eerst in het latijn, en daarna in onze moedertaal, naar Sijnodaal voorſchrift, met dat gevolg, dat zijn Eerw. met zegenbede aan de roepende Gemeente werd toegewezen, hebbende zijn Eerw. aan de Kerkelijke ordening voldaan. De bevestiging zal (D. V.) plaats hebben den 3den Maart.

DRIEHUIZEN EN ZUIDSCHERMER. Zie Oct. 1815, en hier boven onder *Alkmaar*.

BERGEN. Zie Nov. 1815.

OUDKARSPEL. Zie Dec. 1815.

HAARLEM.

BENNEBROEK, den 1ſten Jan. 1816. Op het einde des vorigen jaars, ontving onze hartelijk geliefde Leeraar Ds. D. P. FARRET, eene eenparige beroeping tot Leeraar in de Hervormde Gemeente te *Harlingen*, en gaf ons daar van op den 24ſten December kennis. — Diep trof ons dit berigt, daar wij nu meenden te moeten vreezen, dat hij, hoe zeer ook aan ons verkleefd, geene vrijheid zou vinden, om voor deze beroeping te bedanken, en alle onze pogingen, om hem daar toe te bewegen, voor ditmaal vruchteloos zouden zijn. Wij gaven hem echter onze wenſchen te kennen, dat hij ons, indien het mogelijk ware, niet mogt verlaten, maar bij ons blijven. Dan heden ontvingen wij het voor ons treurig berigt, dat hij zich verpligt had gevonden, om de-

ze beroeping, onder opzien tot God, aan te nemen. Hoe zeer dit ons smarte, moeten wij echter zijne keuze billijken, terwijl wij hartelijk wenschen, dat hij die achting en liefde, welke wij hem toedragen, ook in de hem roepende Gemeente vinden, en zijn Evangeliedienst in dezelve tot eenen uitgebreiden zegen verstrekken moge. God zij met hem en met ons! Hij doe ons in zijnen wil berusten, en voorzie ons, wanneer wij Herderloos geworden zullen zijn, van eenen anderen Leeraar!

HAARLEM. De gewone Klassikale Vergadering, staat alhier gehouden te worden, dingsdags den twaalfden van Maart eerstkomende, op den ordinairen tijd.

J. W. C. TENCKINCK.
Act. Cl. Harlemensis.

HAARLEM Walsche Kerk vakant. Zie November 1811.

A M S T E R D A M.

AMSTERDAM, den 10den Jan. In onze Klassikale Vergadering van den 9 Jan. l. l, zijn, door den Wel Eerw. Heer R. J. VAN DER MEULEN, Predikant te *Amsterdam*, vier Studenten praeparatoir geëxamineerd, namenlijk: H. J. HATTINK, H. E. VAN IJZENDIJK, W. STROES JANSEN en C. HUIJSER VAN REENEN, die, door hunne vaardige antwoorden, op de voorgestelde vragen, en de oordeelkundige oplossing der gemaakte tegenwerpingen, hunne meer dan gemeene kundigheden hebben aan den dag gelegt; zoo dat zij, met algemeene toejuiching, tot Proponenten bevorderd zijn.

AMSTERDAM. Een van onze oudste Leeraren, de Wel Eerw. Heer H. HOFMANN, heeft op Zondag den 7den dezer, met de Gemeente, plegtige en dankbare gedachtenis gevierd, van zijnen vijftigjarigen Predikdienst, met eene daar-

daartoe opzettelijk ingerigte Leerrede over *Hand.* XXVI: 22 en 23. *Dan hulp van God verkregen hebbende enz.*

AMSTERDAM, Walfche Kerk vakant. Zie Febr. 1811.

HOORN.

SCHARWOUDE, den 18den Dec. 1815. Ter vervulling van de vakatuur alhier. (zie Oct. l. l.) heeft de Eerw. Kerkeraad, onder directie van den Wel Eerw. Heer H. H. GROET, Pred. te *Berkhout*, als Confulent, het volgend drietal van Heeren Proponenten geformeerd, te weeten:

DD. D. SCHOEN, Prop. onder de Eerw. Clasfis van *Leijden* en *Nederrhijnland*. H. GALLORS, Prop. onder de Eerw. Clasfis van *Overveluwe*, en H. DE GRAAFF, Prop. onder de Eerw. Clasfis van *Delft* en *Delftsland*.

Uit welke nominatie ten zelven dage, door de Mansledematen, bij meerderheid van ftemmen, tot gewoon Herder en Leeraar, bij deze Gemeente beroepen is, de Eerw. Heer D. SCHOEN, welke deze beroeping, onder afwachting van de Koninklijke en Klasfikale Approbatie, in de vreeze des Heeren, volvaardig heeft aangenomen.

HOORN, den 30ften December, des voorgaande jaars is, in Coetu Deputatorum, de beroepinge van den Prop. DIRK SCHOEN, in de Gemeente te *Scharwoude*, nomine Clasfis goedgekeurd.

De Wel Eerw. Heer J. DIJK, als beroepen Predikant van *Ooster-* en *Wester-Blokker*, door onzen geliefden Koning goedgekeurd zijnde, zal (D. V.) op Zondag den 3den Maart aanftaande bevestigd worden.

HAUWAART vakant. Zie Maart 1815.

AARDSWOUD vakant. Zie Nov. 1815.

OOSTER- EN WESTERBLOKKER. Zie Dec. 1815, en hier boven onder *Hoorn*.

WOGNUM EN WADWAIJ vakant. Zie December 1815.

ENKHUIZEN.

ENKHUIZEN, den 4den Januarij. Heden is door den Grooten Kerkeraad dezer Gemeente, met Diakenen, ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het vertrek van onzen geliefden Leeraar D°. H. WEIJLAND, naar de Gemeente van *Amsterdam*, uit een gros, het volgende twaalftal geformeerd, als:

DD. W. H. VAN GRIETHUIZEN, Predd. te *Woudenberg*. D. TIJSSEN, te *Waardenburg* en *Neerrijnen*. OTTO VAN TRICHT, te *Meerkerk*. J. LEM, te *Bovenkarspel*. J. DOZIJ, te *Hoogkarspel* M. JORISSEN, te *Hattem*. M. B. ROMENIJ, te *Hall.* N. BERKHOUT, te *Velzen*. C. J. SCHEURLEER, te *Nederhemert*. A. HOUTKAMP, te *Etershem* en *Schardam*. J. B. VAN DEN BERG, te *Andijk*, en D. SCHIFF, te *Weesp*.

Waar uit den 9den Januarij, dit zestal is gemaakt:

DD. TIJSSEN, JORISSEN, GRIETHUIZEN, BERKHOUT, ROMENIJ en LEM.

En den 12den dito, het volgende drietal:

DD. TIJSSEN, JORISSEN en GRIETHUIZEN.

En den 18den dezer, is uit hetzelve, met eenparigheid van stemmen, tot algemeen genoegen der Gemeente beroepen, de Wel Eerw. zeer geleerde Heer D. TIJSSEN, Pred. te *Waardenburg* en *Neerrijnen*.

GROOTEBROEK, den 18den Januarij. Ter vervulling der vakature, is ten overstaan van twee naburige Consulenten DD. TOERKEPPEL en LEM, Predd. te *Lutjebroek* en *Bovenkarspel*, het volgende achttal van Predd. gemaakt, als:

DD.

DD. M. B. ROMENIJ, te *Hall*. J. NIKKEL, te *Nijehorne*, *Oudehorne*, enz. C. J. SCHEURLEER, te *Nederhemert*. D. RIJKE, te *Hemmen*. P. G. JONGBLOED, te *Westwoud* en *Binnewijzend*. W. ZIMMERMAN, te *Ouddorp* en *Oterleek*. J. B. HARTMAN, te *Grosthuizen* en *Avenhorn*, en J. B. VAN DEN BERG, te *Andijk*.

En daar uit op het viertal gebragt:

DD. ROMENIJ, SCHEURLEER, NIKKEL en HARTMAN.

En is door de prefente Mansledematen, daar uit met genoegzame eenparigheid van ftemmen, beroepen: de Wel Eerw. zeer geleerde Heer M. B. ROMENIJ, Pred. te *Hall*, onder de Clasfis van *Overveluwe*.

EDAM.

MIDLIE ftaat vakant te worden. Zie Nov. 1815.

ZEELAND.

WALCHEREN.

WISSEKERKE, den 27ften October. Na bekomene handopening, zoo van de Eerw. Clasfis van *Walcheren*, als van Zijne Excellentie den Heer Secretaris van Staat voor de Binnenlandfche Zaken, volgens deszelfs dispofitie van den 1ften Augustus 1815, N°. 45. heeft het Wel Edel en Wel Eerw. Collegium Qualificatum, onder Directie van Ds. J. POPPE, Pred. te *Cortgene*, ter vervulling der vakature, dit twaalftal van Predd. gemaakt:

P. J. LANDSKNEGT, A. P. BEAUSAR, N. VAN STEENBERGEN, P. ANEMAAT, ... SCHURING, P. VAN ECK, L. F. WESTERBEEK VAN EERTEN, J. P. P. CLINGE, G. JORISSEN, A. TREFFERS, ... DAGEVOS en J. DAGEVOS, refpective Predd. te *Sleeuwijk*,

te *Groot Ammers*, te *Papendregt*, te *Cats*, te *Rockanje*, te *Sas van Gend* en *Philippine*, te *Nieuwvliet*, te *Oostburg*, te *Renesse* en *Noordwelle*, te *Waspik*, *van Ouwerkerk* in *Duiveland* en te *Nieuw-Beijerland*.

Voords daar uit dit zestal geformeerd:

P. J. LANDSKNEGT, A. P. BEAUSAR, N. VAN STEENBERGEN, P. VAN ECK, A. TREFFERS en J. DAGEVOS *van Ouwerkerk*, in *Duiveland*.

Wijders op het drietal gebragt:

P. J. LANDSKNEGT, A. P. BEAUSAR en A. TREFFERS.

En daar uit beroepen den Wel Eerw. zeer gel. Heer P. J. LANDSKNEGT, Pred. te *Sleeuwijk*, die dit beroep, in 's Heeren vreeze, en, onder inwachting van approbatie van Z. M. onzen Koning, heeft aangenomen.

IJZENDIJKE, den 15den December. In eene extraordinaire Vergadering der Consistoriale Kerk van *IJzendijke*, stond binnen, de Wel Eerw. Heer J. J. VAN DEINZE, beroepen Pred. van *Waterland* (*Kerkje*), welke verzocht, om tot het Examen peremptoir te worden toegelaten. Na dat vooraf door den Heer President dezer Vergadering berigt was, dat de benoeming van zijn Wel Eerw. tot Pred. voor de Gemeente van *Waterland* (*Kerkje*), door Zijne Koninklijke Majesteit gunstig was geapprobeerd, werd dit verzoek aan zijn Wel Eerw. toegestaan.

Zijn Wel Eerw. gaf dan eerst, door een schoon voorstel over 2 *Cor*. V: 21. eene voortreffelijke proeve van zijne bekwaamheid in het prediken. Vervolgens werd zijn Wel Eerw. door den Wel Eerw. Heer G. O. POST, Pred. te *IJzendijke*, die door de Eerw. Consistoriale Vergadering, als Examinator benoemd was, op eene uitmuntende wijze, en allezins geschikt naar de behoefte

van

van onzen tijd, onderzocht, eerst in de gewijde Talen, ten aanzien van het Hebreeuwsch over *Numeri* XXII. en het Grieksch over den Brief van *Judas*; vervolgens over die Leerstukken van den Christelijken Godsdienst, welke bij gelegenheid van een peremptoir Examen te pas komen, als mede over de Kerkelijke Geschiedenis en de pligten, die een regt geaard Leeraar in zijne Gemeente te betrachten heeft. De Wel Eerw. Heer Examinandus, gaf in alle zijne antwoorden, zoo op de Vragen van den Wel Eerw. Heer Examinator, als op die van de overige Heeren Predd., die hem van tijd tot tijd gedaan wierden, de uitmuntendste blijken van zijne bekwaamheid, zoo in de Uitlegkunde van den Bijbel, als van zijne uitstekende kunde in de gewigtigste waarheden van den Godsdienst en van de pligten, die in eenen Leeraar vereischt worden.

De Eerw. Consistoriale Vergadering was getroffen, over de voortreffelijke proeven, welke zijn Wel Eerw. had opgeleverd, zoo van zijne juiste Uitlegkunde van Gods H. Woord, als van zijne meer dan gewone kennis der gewigtigste waarheden van onzen schoonen Godsdienst, en het treffend gevoel van zijne verpligtingen als een Dienaar van JEZUS, aan wien hij zich verklaarde geheel toetewijden.

Het was dus, met hartelijke dankzegging van den verheerlijkten Koning zijner Kerk, voor de zoo milde bedeeling van zijnen Geest, welke hij aan dezen zijnen aanstaanden Dienaar geschonken heeft, dat zij zijn Wel Eerw. met volle ruimte aan de hem zoo vuurig verlangende Gemeente van *Waterland* (*Kerkje*) toewezen, met hartelijke zegenbede, dat het den Koning zijner Kerk behagen moge, den dienst van zijn Wel Eerw. te bekroonen met de heerlijkste

vruchten, zoo in zijne aanstaande Gemeente, als overal waar hij van zijnen dienst zal gelieven gebruik te maken. Terwijl ook tevens de Heer Examinator voor zijn zoo wel ingerigt Examen bedankt wierd.

OOSTBURG, Walsche Kerk vak. Zie Jan. 1796.

VLISSINGEN, Walsche Kerk, twee Predikantsplaatsen en dus geheel vakant. Zie Dec. 1803. en Aug. 1808.

BRESKENS vakant. Zie Dec. 1809.

VEERE Walsche Kerk vakant. Zie Aug. 1811.

VLISSINGEN vijf Leeraarsplaatsen vakant. Zie Sept. 1814.

AAGTEKERKE. Zie Sept. 1815.

WATERLAND (KERKJE). Zie hier boven onder *IJzendijke*.

SCHOUWEN EN DUIVELAND.

KERKWERVE. De Gemeente alhier vernam den 30sten van Wijnmaand 1815, uit den mond van haren geliefden Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel. Heer K. HERINGA, die nog maar twee jaren onder ons, het Evangelie van zijnen Heer met veel ijver verkondigd had, dat zijn Eerw. in de vorige week eene onverwachte Collatie ontvangen had, van het Herders- en Leeraarsambt, in de Gemeente te *Herwijnen*, onder de Classis van *Thielrewaard*. De ruimere werkkring naar welken zijn Eerw. geroepen werd, de nabijheid bij geliefde betrekkingen, en andere redenen, maakten de keuze voor den waardigen man niet moeilijk. Na een rijp beraad van bijna drie weken, maakte zijn Eerw. den 19den van Slagtmaand daaraanvolgende, gelijk wij voorzien hadden, aan het einde zijner Leerrede ons bekend, dat hij, om gewigtige redenen, besloten had, de uitnoodiging naar de Gemeente te *Herwijnen* aan te nemen, en ons na den winter vaarwel te zeggen.

De

De Heer zegene zijn Eerw. keuze ten nutte van zijn Kerk, in een ander gedeelte des Vaderlands; hij geve blijken zijner goedkeuring op 's mans laatste pogingen, ter bevordering van ons eeuwig heil aan te wenden, geleide zijn Eerw. op zijnen tijd derwaarts, en zorge wederom voor deze Gemeente. Zoo dat

KERKWERVE eerlang staat vakant te worden.

SEROOSKERKE, den 5den Jan. Onze geliefde Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel. Heer J. OLIVIER, nu sedert zes jaren op de treffendste wijze bezocht, met zenuw-toevallen, en daar door buiten staat om zijnen Predikdienst langer behoorlijk waar te nemen, vervoegde zich den 9den Oct. 1815, bij het Wel Ed. en Wel Eerw. Collegium Qualificatum, met vertoog der redenen zijn Eerw. moverende, om het Emeritusschap te moeten verzoeken. Deze redenen bij hetzelfde Colleg. Qualif. alleszins voldoende geoordeeld zijnde, hebben gedeputeerden uit het zelve, deze zaak in de Klassikale Vergadering van *Schouwen* en *Duiveland*, den 11den Oct. daaraanvolgende ingebragt, die diep getroffen, door den treurigen toestand van dezen haren ijverigen medebroeder, zich alleszins bereidvaardig toonde, hem te ondersteunen, in zijn rekwest bij Z. M. onzen geliefden Koning, tot verkrijging van het Emeritaat salvo honore et stipendio. Allergunstigst was dan ook de uitslag, hebbende Z. M. de Koning, bij besluit van den 19den Dec. 1815, voornoemden onzen Leeraar, uit aanmerking van deszelfs een en dertigjarigen getrouwen dienst, en verzwakten staat zijner gezondheid, verklaard Emeritus salvo honore et stipendio, en dus met behoud van zijne geheele jaarwedde. Na dat de Eerw.

 Clas-

Clasfis hier van, bij dispofitie van Z. E. den Heer Commisfaris Generaal, provifioneel belast met de zaken der Hervormde Kerk, van den 28ften Dec. daaraan volgende, berigt ontvangen had, hebben de Gedeputeerden der Clasfis, de Wel Eerw. zeer gel. Heeren P. M. LOIJSEN en F. PLEIJTE, Predd. te *Elkerzee* en *Zierikzee*, als Præfes en Scriba, op den 5den Jan. 1816, onzen geliefden Leeraar, van zijne betrekking, als ordinaris Herder en Leeraar, tot deze Gemeente, ontflagen, onder wederkerige zegenbede. — Zijn Eerw. door menigvuldige toevallen en zwakheid hier in verhinderd, zal geen affcheid prediken. De Heer verfterke zijn Eerw. om met eene verbeterde ligchaamsgefteldheid, nog lange genot te hebben, van de aan hem zoo gunstig toegeftane rust. Hij rekke zijne dagen ten nutte, van zijne moederlooze kinderen. Hij heele in zijne gunst de breuke, door zijn Eerw. vertrek veroorzaakt, waartoe wij van onze zijde alle pogingen hebben aangewend, hebbende 't Coll. Qualific. bij Z. Exc. den Commisfaris Generaal, provifioneel belast met de zaken der Hervormde Kerk, reeds handopening verzocht, tot het beroepen van eenen anderen Herder en Leeraar!

SEROOSKERKE, den 17den Jan. Wij mogen tot onze blijdfchap berigten, dat op het rekwest van het Wel Ed. en Wel Eerw. Colleg. Qualific geappuieerd door eene conductoire misfive der Eerw. Clasfis, door Z. Exc. den Heer Commisfaris Generaal, provifioneel belast met de Zaken der Hervormde Kerk, enz. bij dispofitie van den 12den dezer N°. 71 en 45, is verleend handopening tot het beroepen, onder nadere approbatie van Z. M. den Koning, van een Predikant, ter vervulling onzer vakature; en worden uit dien hoofde de H. H.

Pro-

Proponenten verzocht, hunne gaven alhier te laten hooren. Dezelve kunnen zich ter verkrijging van eene Predikbeurt, en van verdere informatiën vervoegen, bij den Wel Eerw. Heer W. H. LE SAGE TEN BROEK, Pred. te *Haamstede*, Director van het Colleg. Qualificatum.

BURGT vakant. Zie Januarij 1815.

ZUID-BEVELAND.

BAARLAND. Onze Vriend en Leeraar, de Wel Eerw. zeer geleerde Heer J. P. HOFMAN, den 29sten Nov. l. l. op het verzoek van den Wel Eerw. zeer geleerden Heer J. P. FABRICIUS, Pred. te *Oudelande*, behoorlijk daartoe gequalificeerd van de Consistoriale Vergadering van *Sluis*, door het Wel Ed. en Wel Eerw. Collegium Qualificatum alhier, ten overstaan van de Gedeputeerden der Zuid-Bevelandsche Classis, de Wel Eerw. zeer gel. Heeren C. COLMSCHATE en J. VERSPRILLE, Predd. te *Goes* en *Kruiningen*, van zijne verbindtenis aan de Gemeente alhier; ontslagen zijnde, heeft den 10den Dec. l. l. voor eene talrijke schare, ook van elders zaamgevloeid, van ons een liefderijk en zegenend afscheid genomen, met de woorden van Jezus, *Joh.* XV: 4. *Blijvet in mij, enz.* Zoo dat

BAARLAND vakant is.

KLOETINGEN, den 10den Dec. Het Wel Edel en Wel Eerw. Coll. Qual. onder directie van Ds C. COLMSCHATE, Pred. te *Goes*, het voorheen opgegeven drietal, na het bedanken van Ds. J. A. JANSSEN, Pred. te *St. Anna ter Muiden*, aangevuld hebbende met Ds. A. J. BUIJS BALLOT, Pred. te *Stand daar Buiten*, (zijnde dus het drietal Ds. A. J. BUIJS BALLOT, J. POPPE, Pred. te *Kortgene*, en J. VAN DEINSE, Prop. onder de Classis van *Walcheren*,) heeft daar uit met algemeene stemmen be-

beroepen, Ds. A. J. BUIJS BALLOT, Pred. te *Stand daar Buiten*, die tot onze blijdschap deze beroeping, na eenigen tijd van beraad, in de vreeze des Heeren, en onder afwachting der approbatie van Z. M. onzen geliefden Koning, volvaardig heeft aangenomen.

GOES Walsche Kerk vakant. Zie Maart 1814.

HEINKENSZAND vakant. Zie Junij 1815.

THOLEN EN BERGEN OP DEN ZOOM.

STAND DAAR BUITEN, den 17den Dec. 1815, maakte onze geachte Leeraar, de Wel Eerw. Heer A. J. BUIJS BALLOT, ons bekend, dat zijn Eerw. vereerd was geworden, met eene eenparige beroeping, naar de Gemeente van *Kloetingen*, op 't Eiland van *Zuid-Beveland*. Zoodra wij daar van kennis kregen, vreesden wij dat zijn Eerw. niet lang meer in die betrekking tot ons spreken zou, 't welk den 31sten December ons werd bevestigd, daar onze Leeraar ons toen berigt gaf, dat hij zich na rijpe overweging verpligt had gevonden, gemelde roepstem, in de vreeze des Heeren, op te volgen; hoewel alvorens ook aangezocht zijnde, door den Eerw. Kerkeraad van den *Ouden Bosch*, onder belofte van na verkregene handopening hem te zullen beroepen.

STAND DAAR BUITEN staat dus eerlang vakant te worden; zoo dat de Heeren Proponenten uitgenoodigd worden, hunne gaven te laten hooren, waar over na verkregene handopening, de beroeping zal worden uitgebragt.

ST. PHILIPSLAND. — In het berigt van het afscheid van Ds. W. L. VAN OOSTERZEE, (zie Boekzaal van November 1815,) is geheel buiten zijn Wel Eerw. dit abuis ingeslopen; er staat, *intusschen zelfs voor Leer in Oost-*

Fries-

Friesland bedankt hebbende: men gelieve te lezen, *intusschen zelfs voor de eer, om op het drietal te Leer in Oost-Friesland te komen prediken, bedankt hebbende.*

OUD VOSSEMEER vakant. Zie April 1815.

St. PHILIPSLAND vakant. Zie Nov. 1815.

THOLEN Walsche Kerk vakant. Zie Dec. 1815.

U T R E C H T.

U T R E C H T.

THAMEN AAN DEN AMSTEL. — Op den 10den van Wintermaand laatstleden, maakte Ds. A. SIMONS, die sedert den 7den van Grasmaand 1799, onze Leeraar en Vriend is, in de namiddag-Godsdienstoefening ons bekend, dat zijn Eerw. bij besluit van Z. M. den Koning der Nederlanden, aangesteld was tot Hoogleeraar *in de Faculteit der Wijsbegeerte en Letteren* aan de Hooge School te *Utrecht*. — Wij vernamen dit berigt met aandoeningen van verschillenden aard; — aan den eenen kant, van diep leedwezen over het aanstaande gemis van eenen, ons zoo lang dierbaar geworden Vriend; aan de andere zijde, van belangstelling in de Eer en hulde aan zijne waarde en verdiensten, door onzen Koning aan zijn Eerw. bewezen, door hem in eene loopbaan te plaatsen, in welke zijne talenten tot nut voor de Maatschappij, en de Kerk met voordeel zullen blinken. —

JUTPHAAS. Den 6den December 1815 is, Ds. J. C. VAN DIEST, die den 30sten Junij 1805, door deszelfs Vader Ds. S. H. VAN DIEST, toen nog werkend Pred. te *Bathmen*, in den Evangeliedienst onder ons ingezegend is, na eene fle-

slepende en smartelijke ziekte van eenige maanden, en verval van krachten, door den dood in het 34sten jaar zijns levens ons ontrukt.

Zijn Wel Eerw. heeft sedert dien tijd met de gaven, hem van God verleend, en met veel kundigheid, door noeste vlijt verkregen, ons het woord van God zuiver verkondigd, ons en onze kinderen in de troostleere onzer Kerke, met hartelijkheid onderwezen, de overige deelen van zijnen dienst getrouwelijk waargenomen, en de leer, die hij zelf geloofde, met eenen onberispelijken wandel bevestigd. Wij missen aan hem eenen van ons beminden Leeraar en Herder, zijne hoog bejaarde Ouders eenen braven Zoon, en zijne verdere naastbestaanden en Vrienden eenen broeder des Vredes, en eenen Vriend der opregtheid! Dan, wij vinden ons verpligt, onder opzien naar Goddelijke hulpe, ons te onderwerpen aan den vrijmagtigen wil van God: maar tevens uit dit sterfgeval van onzen vriend, in den bloei zijns levens afgesneden, onze eigene sterfelijkheid, en de nietigheid aller hope op het vergankelijke gebouwd; en aan den anderen kant de altoosdurende bestendigheid van dat Woord onzes Gods, dat hij ons verkondigd heeft ter harte te nemen, door de gewigtige waarheden aangaande den eeuwigen God, en den getrouwen Zaligmaker, als mede de heilzame beloften en pligten van het Evangelie, welke veelal de stoffen zijner predikingen naar de H. Schriften waren, tot de gedurige voorwerpen van onze toevlugt, geloof, bemoediging en dankbare betrachtingen te maken: zoo als onze nabuur Ds. C. N. VAN ZE, Pred. te *Vreeswijk*, op Zondag den 17den December, naar aanleiding van eene korte verklaring der Godspraak van *Jesaia's* Cap. XL: 6, 7, 8, ons dit uitgewikkeld onder het oog gebragt,

bragt, en ons daartoe opgewekt en aangemoedigd heeft; op dat alzoo de Overledene, door dat woord, nog onder ons mag blijven-leven, na dat hij gestorven is.

TER AA. Zie Nov. 1815.

LANGERAK BEZUIDEN DE LEK vakant. Zie Dec. 1815.

A M E R S F O O R T.

ZEIST. Het was op Zondag, den 26sten November 1815, dat onze zeer geliefde Leeraar D. KAKEBEEN, van ons een teeder affcheid nam, met de betuiging van Apostel JOANNES, in deszelfs eersten Brief, het eerste Hoofdstuk, *vs.* 3-7. *Hetgene wij* [*dan*] *gezien en gehoort hebben, enz.* zeer roerend, doelmatig en Godvruchtig was dit affcheid: en zoo wij immer onzen KAKEBEEN konden vergeten, dan zou nog deze affcheidsrede ons in gedachten moeten blijven. — God stelle zijn Eerw. in de Gemeente van *'s Hertogenbosch* tot geenen minderen zegen, dan hij voor ons is geweest, en zorge in liefde voor ons, die thans ons verstoken gevoelen van eenen gewonen Herder en Leeraar.

Ter vervulling dezer vakature, heeft de Eerw. Kerkeraad, reeds op den 18den December, handopening verzocht van Zijne Majesteit den Koning, tot het doen van eene beroeping.

NEDERHORST DEN BERG, den 7den Jan. Heden ontvingen wij uit naam van onzen waarden Leeraar, den Wel Eerw. Heer E. M. DORPER, een berigt, dat wij reeds lang voorzien hadden, maar dat des niet te min ons algemeen bedroefde. Na ons, gedurende acht jaren, het Evangelie verkondigd te hebben, werd hij, in het negende door eene zware zenuw-ongesteldheid aangetast, die hem buiten staat stelde, langer den predikdienst waar te nemen, en hem noodzaakte, de hulp zijner naburige Ambtsbroe-

broeders in te roepen, die dan ook eenen geruimen tijd het Evangelie onder ons gepredikt hebben. Wij hoopten nog, dat hij zijn werk zou kunnen hervatten, toen hij, voor eenigen tijd eene proef van preeken nam; doch deze slaagde zoo kwalijk, dat hem door de Geneesheeren, het langer vervullen van zijn dienstwerk stellig werd afgeraden. Ingevolge van dezen raad, en daar alle geneesmiddelen vruchteloos voor hem bleven, heeft hij ons dan ook heden doen verklaren, dat hij, tot zijne grievende smart, zich genoodzaakt zag, zijne bediening neer te leggen, en tevens, dat Z. M. onze geliefde Koning, hem, op het door zijn Eerw. gedaan verzoek, salvo honore, van zijne bediening ontslagen, en zelfs door het vergunnen eener jaarwedde, tot het nemen eener hem voorgeschrevene rust in staat gesteld had. Wie gevoelt niet, hoe veel deze tijding onzen waarden Leeraar moet gekost hebben, die in den bloei zijner jaren, zoo zeer bezocht is, en wiens leven het was, ons het woord Gods te verkondigen? Wie zal niet vurig wenschen, dat de hoop op het herkrijgen zijner krachten, hem door de Geneeskunde gegeven, zal vervuld, en dat hij eerlang weer in staat zal gesteld worden, om zijn werk te hervatten? Dit wenscht onze geheele Gemeente, waar onder er zeer velen zijn, die nog zeer lang aan zijn onderwijs, en verkeer onder ons, met genoegen zullen blijven denken. God trooste dien jongen ongelukkigen door de herinnering der groote waarheden, die hij ons predikte, en geve ons eerlang eenen Leeraar, niet min ijverig dan hij!

NICHTEVECHT staat vakant te worden. Zie Nov. 1815.

RHENEN EN WIJK.

RHENEN. Zie Nov. 1815.

NEDERLANGBROEK staat vakant te worden. Zie Nov. 1815.

DOORN. Zie Dec. 1815.

FRIESLAND.

LEEUWARDEN.

GARIJP vakant. Zie April 1815.

OOSTERMEER. Zie Oct. 1815.

DOKKUM.

DOKKUM vakant. Zie Maart 1815.

FRANEKER.

HARLINGEN, den 22sten Oct. 1815. Heden had alhier eene aandoenlijke plegtigheid plaats. Onze hooggeachte, in dienst oudste Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel. Heer ALBERN MENTES, die eene lange reeks van jaren, een waardig Voorganger was in deze Gemeente, en, onder den Goddelijken zegen, door zijne verstandige en hartelijke redevoeringen, door zijn uitmuntend zedelijk gedrag, door zijnen minzamen en altijd leerzamen omgang, en, met één woord, door zijne volijverige en getrouwe waarneming, van het werk hem hier te doen gegeven, onbegrijpelijk veel tot de verstandelijke en zedelijke beschaving, tot de bevordering van echte Christelijke kennis en gemoedelijke deugd en Godsvrucht in deze plaatse toebragt, — deze waardige grijsaard beklom heden morgen, onder den toevloed van eene zeer talrijke schare, den gewijden Kansel, en hield voor de laatste maal, als onze gewonen Leeraar, eene uitstekende, en, als laatste, zoo gepaste rede, over 2 *Cor.* XIII: 13. *De genade des Heeren Jezus Christus, en de liefde Gods*

en de gemeenschap des Heiligen Geestes, zij met u allen. Groot waren hier bij de aandoeningen van den waardigen man; zigtbaar getuigden zij van zijne opregte liefde tot zijnen Goddelijken Zender, en tot de Gemeente, die zoo langen tijd aan zijne zorg mede was toebetrouwd. Groot waren niet minder de aandoeningen der vergaderde menigte, en vooral der ouderen onder dezelve, die het woord der zaligheid zoo langen tijd uit zijnen mond hadden mogen hooren, en zoo veel zegen daar onder hadden mogen genieten; overvloedig getuigden zij van hunne hartelijke liefde en gevoelige dankbaarheid, jegens dezen hunnen uitmuntenden Onderwijzer, Bestuurder, Raadgever, Bemoediger, Voorganger en Vriend. — Genoegelijk zij zijne rust de overige dagen zijnes levens. De Heere verleene hem voorts genoegzame krachten, ter volvoering van zijn verklaarde voornemen, om, indien de Heere wil, van tijd tot tijd met eene Leerrede en openbare Catechisatie, de Gemeente nog te helpen stichten. Hoe aangenaam zal ons dit niet wezen! Nu de Algoede God en Vader, onzes Heeren J. C. zij en blijve, in leven en sterven, zijn God en Vader, en schenke hem uit zijne genade het zalig loon der gaarn getrouwe knechten! Hij zorge ook, dat onze Gemeente spoedig eenen nieuwen Leeraar in haren midden ontvange, zijner opvolging waardig!

HARLINGEN, den 30sten Nov. 1815. Na gunstig bekomene handopening, van het Gouvernement, heeft de Eerw. groote Kerkeraad onzer Gemeente, ter vervulling der vakature, voorheen gemeld, heden het navolgend twaalftal van Predikanten geformeerd:

DD. D. P. BARRET, Predd. te *Bennebroek.* A. GREIJDANUS, te *Zuidzijp.* W. G. REDDINGIUS, te

te *Eppenhuizen*. H. M. BOUVIN, te *Beusechum*. P. K. BROUWER, te *Joure*. M. GOUVERNEUR, te *Beesterzwaag*. A. J. VAN DER VEEN. te *Engelbert*. T. RADSMA, te *Hempens*. J. S. B. BALLOT, te *Wesepe*. J. N. VAN DER ZANDT, te *Grouw*. D. TIJSSEN, te *Waardenburg*. P. SPECHT GRIJP, te *Thiel*.

Hier uit is den 4den December dit zestal geformeerd:

DD. GOUVERNEUR, FARRET, BALLOT, VAN DER VEEN, TIJSSEN en BROUWER.

Den 12den dito dit drietal:

DD. FARRET, TIJSSEN en GOUVERNEUR.

Waar uit den 17den met eenparige stemmen is beroepen, de Wel Eerw. zeer gel. Heer D. P. FARRET, Pred. te *Bennebroek*, onder de Eerw. Classis van *Haarlem*.

S N E E K.

YLST vakant. Zie April 1815.

BALK vakant. Zie Oct. 1815.

BOLSWARD EN WORKUM.

BOLSWARD. Zie Dec. 1815.

Z E V E N W O U D E N.

GORDIJK staat vakant te worden. Zie November 1815.

GOINGARIJP EN BROEK. Zie Nov. 1815.

TERKAPLE EN AKMARIJP. Zie Nov. 1815.

SCHERPENZEEL, SPANGEN, MUNNEKEBUREN EN NIJETRIJNEN. Zie Dec. 1815.

O V E R - IJ S S E L.

D E V E N T E R.

DIEPENHEIM. Na gunstig verkregen handopening, ter vervulling der vakatuur alhier, door het vertrek van onzen Leeraar, den Wel

Eerw. Heer A. VERWIJS, na *Lange* en *Korte Zwaag*, hebben Heeren Collatoren den 21sten Nov. 1815, met eenparige stemmen, het navolgende drietal gemaakt:

DD. H. J. ROMENIJ, Prop. onder de Eerw. Clasfis van *'s Gravenhage*. J. MANKING, Prop. onder de Eerw. Clasfis van *Meppelt*, te *Zuidwolde*. GOSSEN, Prop. onder de Eerw. Clasfis van *Oldambt* en *Westerwoldingerland*, te *Oostmarsfum*.

En is dadelijk mede in tegenwoordigheid van de Wel Eerw. Heeren W. H. STROINCK, Pred. te *Marculo*, en E. L. SIEGMAN, Pred. te *Delden*, verzocht als Confulenten, met meerderheid van ftemmen, tot Herder en Leeraar beroepen, Ds. H. J. ROMENIJ, welke deze beroeping, onder inwachting der approbatie, van Z. M. den Koning der Nederlanden, heeft aangenomen.

ZWOLLE.

HASSELT, den 4den Jan. 1816. Na verzochte en gunstig bekomen handopening van Z. Exc. den Commisfaris Generaal enz. is uit een gros van Predikanten, dit twaalftal geformeerd:

DD. J. P. VERFF, Predd. te *Emmelenkamp*. P. VAN DER VEN, te *Monnikendam*. W. H. VAN GRIETHUIZEN, te *Woudenberg*. J. F. HENRIJ, te *Ovezande* en *Driewegen*. A. VISCH, te *Wilfum*. L. MEENDERINK, te *Oen*. A. DIEPERINK, te *Bunfchoten*. W. RUITMAN, te *Windesheim*. W. MIDDELVELD, te *Blokzijl*. J. J. HIEBINK, te *Heino*. E. J. VAN WESEL, te *Westbroek* en *Achtienhoven*. P. J. CALKOEN, te *Genemuiden*.

Op den 11den Jan. is uit dit twaalftal, dit zestal geformeerd:

DD. J. P. VERFF, P. VAN DER VEN, W. H. VAN GRIETHUIZEN, A. VISCH, L. MEENDERINK en

E.

E. J. VAN WESEL. — Deze laatste met het lot tegen W. MIDDELVELD, Pred. te *Blokzijl*.

STAD en LANDE.

GRONINGEN EN 'T GORECHT.

GRONINGEN vakant. Zie Junij 1815.

APPINGEDAM.

DELFZIJL, den 12den November. Den 10den April 1812, wierd ons Kerkgebouw door het Fransch Gouvernement in requisitie gesteld, weldra van zitplaatsen ontledigd, alle toegangen; behalven eene, zelfs de vensterglazen toegemuurd, op eene afstand met pallisfaden omheind, en tot eene bergplaats van vreeslijk oorlogstuig gebezigd. Hier door beroofd zijnde van de plaats, waar wij gewoon waren den Godsdienst gemeenschappelijk uit te oefenen, zochten wij dit gebrek te vergoeden, door op de gezette tijden in het Schoolgebouw ons Godsdienstig te vereenigen. Dan ook deze plaats wierd ons daartoe niet lange vergund; zij wierd zoo wel als onze Kerk, door het Fransch Garnisoen van ons gevorderd, en nu zagen wij ons ten eenemaal verstoken van alle gelegenheid, om in deze Vesting den openlijken Godsdienst naar behooren te kunnen verrigten, zoo leefden wij voort tot den 1sten Junij 1814, wanneer wij (daar deze Fortresse 's weeks te voren in de magt van Neêrlands Koning, gelukkig overgegaan; en van Franschen ontruimd was), voor het eerst weder in het Schoolgebouw Godsdienstig mogten vergaderen, om daar den Heer onzen dank blijmoedig te betuigen voor onze gunstige verlossing, uit zoo vele en bange gevaren waar in wij ruim een half jaar verkeerd hadden.

Vervolgens wierd nu den Godsdienst, door ons in het Schoolgebouw geregeld uitgeoefend, tot dat eindelijk onze Kerk van Ammunitie ontledigd, ten gewonen gebruike weder aan ons afgestaan wierd. Dan, daar noch bij het Kerkgebouw zelve, noch bij onze bijzondere Personen, die zoo veel, gedurende eene belegering van zes maanden ondervonden en geleden hadden, geen genoegzame middelen voorhanden waren, om het verwoeste aan Gods huis te herstellen, wierden wij, op ons nederig aanzoek, door onzen Geliefden Koning, zeer edelmoedig met een aanzienlijke somme begiftigd, om daar mede, onder het opzigt van Hun Edele Groot Achtbare de Heeren Gedeputeerde Staten dezer Provincie, de kosten goed te maken, ter vernieuwing van het geen vereischt wierd. En heden mogten wij dan ons Godsgebouw weder in een welgeschikte orde zien, Heden mogten wij hetzelve aan God en zijnen dienst blijgeestig en eerbiedig toewijen. De Wel Eerw. Heer J. CANNEGIETER, Pred. te *Solwerd* en *Marsum*, daartoe vriendelijk van ons verzocht, wekte ons hiertoe meer en meer op, en was ons een Voorganger in dezen. Zijn Eerw. leide tot een grondslag *Joh.* X: 22*a*. *En het was het Feest van de vernieuwing des Tempels te Jerusalem*, terwijl zijn Eerw. tevens, in onzer naam, de hartelijkste dankbetuigingen en zegenwenschen uitboezemde, aan en over Zijne Majesteit onzen beminden Koning, aan en over de Gedeputeerde Staten dezer Provincie, aan en over allen die zoo gewillig ons hunne behulpzamen hand hadden geleend.

Buitengewoon talrijk was de Vergadering bij deze plegtigheid tegenwoordig, en algemeen het genoegen over het verrigtte werk. God zorge

ge verder in gunste over ons, en schenke ons ook eerlang eenen eigenen Leeraar.

APPINGEDAM vakant. Zie Mei 1811.

DELFZIJL vakant. Zie Mei 1813.

HELLUM vakant. Zie Junij 1815.

UITWIERDA vakant. Zie Nov. 1815.

L O P P E R S U M.

STEDUM, den 19den Nov. 1815. Heden werd de Wel Eerw. Heer D. VAN HALSEMA, in den dienst dezer Gemeente bevestigd, Gecommitteerden van de Classis waren DD. H. T. C. ENSINCK, L. M. BROUWER en N. MOLTMAKER, Predd. in de *Zeerijp*, te *Garmerwolde* en te *Garsthuizen*, de laatstgenoemde deedt de bevestigingsrede, uit *Matth.* X: 16*b*. *Zijt voorzigtig als de slangen, zijt opregt als de duiven*, de bevestigde Leeraar aanvaardde 's namiddags zijne bediening predikende over 2 *Cor.* IV: 5. *Want wij prediken niet ons zelven enz.* Eene talrijke schare vereerde de plegtigheid van dezen dag met hare tegenwoordigheid, welke tot algemeen genoegen is afgeloopen.

LOPPERSUM vakant. Zie Febr. 1807.

LEERMENS vakant. Zie Mei 1814.

D E M A R N E.

BELLINGEWEER EN RANUM vakant. Zie Sept. 1814.

HORNHUIZEN EN KLOOSTERBUREN vakant. Zie Mei 1815.

EENRUM staat vakant te worden. Zie Nov. 1815.

'T WESTER-KWARTIER.

ZUIDHORN. In onze extraordinaire Vergadering van den 14den Nov., belegd tot het praeparatoir Examen van den Heer J. A. KUITERT, (waar van in de Boekzaal van Nov. 1815, melding is gemaakt,) heeft de Classis te gelijk eene resolutie genomen, (waar van het extract, door

nalatigheid, tot dus verre is agtergebleven,) van de volgende inhoud: — Het diene tot kennisgeving van dezulken, die tot den H. Predikdienst wenschen te worden toegelaten, dat de Classis van '*t Westerkwartier*, hare eerste gewone Jaarlijksche Vergadering, zal houden op Dingsdag den 5den Maart 1816; — kunnende de S. S. Th. Studiosi, alvorens zich daar toe bij de Gecommitteerden der Classis, met toereikende Kerkelijke en Akademische getuigschriften, te hebben aangegeven, more solito, adesque humano, op deze Vergadering, worden geëxamineerd; — zullende voortaan de namen der Examinatoren, in dit tijdschrift, niet worden gemeld, om onnodige verwarring voor te komen.

MIDWOLDE EN DE LEEK vakant. Zie Mei 1814.

OLDEHOVE vakant. Zie Dec. 1815.

OLDAMBT EN WESTERWOLDINGERLAND

VEENDAM, den 8sten Octob. Op heden hadden wij het genoegen van onder ons te zien bevestigd worden, den Wel Eerw. zeer geleerde Heer F. J. ABRESCH, van *Zuidlaren*, tot den dienst in deze Gemeente beroepen. De bevestigingsrede werd gehouden door Ds. J. G. OOSTERBEEK, Pred. *in de Wildervank*, over de woorden van Paulus, 1 *Cor.* III: 7. *Zoo is dan noch hij die plant*, *enz.* De hand van broederschap werd, onder het toewenschen van de dierbaarste zegeningen, aan onzen bevestigden Leeraar toegereikt, door Ds. G. PENON, Pred. te *Westerlee*, welke deze plegtigheid verrigtte in plaats van Ds. W. J. W. ABRESCH, Pred. *op de Meden*, welke door ongesteldheid verhinderd was, dat anders voor hem zoo aangenaam werk, aan zijnen geliefden

Broe-

Broeder te verwijzen. Des namiddags deed de bevestigde zijne Intreerede, over de woorden van Paulus, *Gal.* VI: 14*b.* *Maar het zij verre van mij, dat ik zoude roemen, enz.* Het werk van dezen dag is tot ongemeen genoegen van allen afgeloopen, zijnde er eene groote menigte van elders hier zamengevloeid, om de plegtigheden bij te wonen. God bekroone verder het gewigtig werk, van onzen geliefden Leeraar, in deze buitengemeen groote en aanzienlijke Gemeente, gunstig met den besten zegen!

TER APEL, den 19den Nov. Onze hartelijk geliefde Leeraar Ds. J. MENSINGA, onlangs eene wettige beroeping ontvangen hebbende, naar de meer aanzienlijke Gemeente van *Zuidlaren* in *Drenthe*, maakte ons op heden tot onze innige droefheid bekend, dat hij zich verpligt gevonden had, om die roeping in te volgen. De Heere zegene ook daar zijn werk, en doe Z. Eerw. daar die zelfde liefde en genegenheid ondervinden, welke hij hier gedurende zijnen kortstondigen Evangeliedienst mogt ondervinden. Zoo dat

TER APEL eerlang vakant zal worden.

DRENTHE.

EMMEN.

KOEVERDEN vakant. Zie Nov. 1815.

MEPPEL.

MEPPEL, den 31sten Dec. 1815. God leidt ons in donkere en diepe wegen; onze beide achtingwaardige en beminde Leeraren, behaagt het Hem van ons weg te nemen.

Het was nog maar vijf weken geleden, dat on-

onze jongste, of Landschaps Predikant, de Wel Eerw. zeer gel. Heer T. SLOT, zoo als in de Boekzaal der voorledene Maand berigt is, na eenen dienst van omtrent negen jaren, ons bekend maakte, dat zijn Wel Eerw. eene zeer aangedrongene Beroeping in de Moederkerk te *Emden*, niet durfde van de hand wijzen.

Daar over reeds zoo zeer getroffen, worden wij op nieuw en onverhoeds in diepen rouw gedompeld, door den vroegtijdigen dood van onzen oudsten Leeraar en Carspels Predikant, den Wel Eerw. en zeer geleerde Heer O. SMIT, in den ouderdom van 47 jaren, na eenen dienst van volle 19 jaren, in deze Gemeente, nalatende eene diep bedroefde Weduwe en vijf Kinderen, van welke het jongste nog maar één jaar, en een ander twee en een half jaar oud is; het welk dit sterfgeval dies te aandoenlijker maakt.

Met het navolgend Levensberigt, zal de Boekzaal-Lezer zich gelieven te vergenoegen, als de openbare hulde, welke wij den braven Overledenen brengen.

Uit Burger Ouders, den Heer L. SMIT, Koopman in Lakenen, en Mejufvrouw H. J. POMPINGA, te *Bonda* in *Oostfriesland*, in het jaar 1768 geboren, en na de Latijnsche Scholen te *Leer* doorgeloopen te hebben, is zijn Wel Eerw. in het jaar 1786, te *Groningen* ter Hooge Schoole gegaan, en, na een vlijtig gebruik maken van de onderscheidene Lessen der toenmalige Hoogleeraren, in het voorjaar van 1791, tot Prop. in den Heiligen Dienst bevorderd, en beroepen in de Gecombineerde Gemeente van *Solwert* en *Marsum*, onder de Classis van *Appingedam*, tot Herder en Leeraar, in de Zomer van hetzelfde jaar aldaar bevestigd. Zijn Wel Eerw. bleef in

in die kleine Gemeente tot het jaar 1796 arbeiden; nam intusschen tot Echtgenoote Mejuffer ANTJE MULDER, Dochter van den Heere F. J. MULDER, Koopman te *Appingedam*; verwekte bij Haar Edele twaalf Kinderen, van welke zeven reeds zeer vroeg zijn gestorven; terwijl Haar Edele de vertroosting geniet, dat de oudste Zoon, reeds in zijn derde jaar, de Groninger Hooge School bezoekt, en wegens zedigheid en vlijt, de achting zijner Leeraren zich ten vollen waardig maakt, en onze genegenheid ook in eene ruime mate tot zich trekt. Bovendien heeft Haar Edele ook het geluk, eene volwassene Dochter tot bijstand en gezelschap te bezitten.

Met dat al bewenen wij het onherstelbaar verlies van het bezochte huisgezin, tot instandhouding van hetwelke de Overledene zich veelvuldige bezigheden getrooste.

In het jaar 1796, alhier beroepen, werd zijn Wel Eerw., door deszelfs ouden en getrouwen Vriend den Wel Eerw. Heer J. P. DOORNBOSCH, thans Pred. te *Beilen*, maar toenmaals op het *Hoogeveen*, in den dienst dezer Gemeente, late in het Najaar, ingezegend. Naderhand werd hij, door de gunst der Regeering, tot School-Opziener in dit District, aangesteld. Ook was zijn Wel Eerw. in het jaar 1805, mede werkzaam in het verzamelen der Evangelische Kerkgezangen, en bewees hij in die Hooge Vergadering, vooral door zijne bedrevenheid in de Nederduitsche Taal, aanmerkelijke diensten. Wij gewagen van 's Mans menigvuldige overige werkzaamheden, met welke hij voor de Kerk en de Maatschappij arbeidde, hier niet uitvoeriger.

Zijn Ambtgenoot, heeft heden over den waardi-

digen Man eene aandoeningvolle Lijkrede gehouden, met de woorden des Apostels 1 *Cor.* XV: 30 *Waarom zijn ook wij alle ure in Perikel?* Na dit, ter bevestiging van de leere der opstanding der dooden, behandeld te hebben, nam zijn Eerw. daar uit aanleiding, tot eene schets van de nuttige bezigheden van den betreurden Man, als Leeraar, Herder, Trooster, Voorbidder en Voorbeeld; als ook, ter mededeeling, hoe de overledene eene vakatuurbeurt te *Hoogeveen*, vervullende, en insgelijks in dien omtrek de Schoolen bezoekende, op reis, door eene zware koude werd bevangen, welke zich vervolgens op de borst plaatste, en aan het huis van zijnen Vriend den Heere DE LANGE, binnen den tijd van acht dagen, op den 23sten dezer, een einde aan zijn dierbaar leven maakte; waar van wij hier het ontzettend berigt ontvingen, op het oogenblik, dat wij ons gevleid hadden, zijn Wel Eerw. hier te rug te zullen zien. Vervolgens vertrooste ons de deelnemende Lijkredenaar met de leere der onsterfelijkheid. Wekte ons daarmede te gelijk op ter billijking van Gods handelwijze in het vroegtijdig wegnemen van nuttige menschen. En ten laatsten, om de Lessen en het voorbeeld des Overledenen natevolgen, en voor de eeuwigheid te leven, welke onze Voorganger, in den bloei zijner jaren, als een gevolg van de gestadige gevaren dezes ondermaanschen stands is ingegaan, in Christelijke hope en verwachting op de gronden van het Evangelie, het welk hij zoo getrouw. en voor de laatstemaal, op het *Hoogeveen*, uit *Joan.* XVII: 3, verkondigd heeft.

Het liefdejaar wordt voor de Weduwe, door de Classis waargenomen. En wij zijn hiermede

in

in de treurige noodzakelijkheid, van te moeten aankondigen, dat

MEPPEL voor de beide Predikantsplaatsen, staat vakant te worden. De tweede. Zie Dec. 1815.

WASPERVEEN vakant. Zie Oct. 1815.

HOOGEVEEN vakant. Zie Nov. 1815.

R O L D E.

ZUIDLAREN. Zie Octob. 1815.

CONSISTORIALE KERK van AXEL.

SAS VAN GEND EN PHILIPPINE. Zie Junij 1815.

OOST-FRIESLAND.

CANHUIZEN } vakant.
KLEIN MIDLUM } vakant.

VELLAGE vakant. Zie Aug. 1815.

EMDEN. Zie Nov. 1815.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

SCHUTTORF vakant. Zie Mei 1815.

FREREN vakant. Zie Nov. 1815.

L I N G E N.

LINGEN, eerste en derde Leeraarsplaats vakant.

WE-

WEZEL.

KERVENHEIM vakant. Zie Aug. 1813.
KRANENBURG. Zie Aug. 1813.
GELDERN. Zie Aug. 1813.
WEZEL, vierde Leeraarsplaats vakant. Zie Febr. 1815.
BISLICH vakant. Zie Febr. 1815.
HAMINKELEN vakant. Zie Julij 1815.

BREMEN.

ANSGARIE KERK vakant. Zie Junij 1804.
MARIENKERK, tweede en derde Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1804.

HANAU vakant. Zie Mei 1812.

RUSLAND.

St. PETERSBURG vakant. Zie Sept. 1815.

DRUKFEIL.

Bladz. 779 reg. 3 van onder, staat op eenen Godsdienstige wijze, lees op eene Godsdienstige wijze.

Naam.

Naamlijst der DD. Proponenten, met aanwijzing onder welke Claase hun Eerw. geëxamineerd zijn, of wonen.

NIJMEGEN.

P. P. F. Corell.
G. H. Becking.
F. W. Rappard.

OVERBETUWE.

F. A. Coenen.

ZUTPHEN.

Johannes Diesel.

OVERVELUWE.

H. Gallors.
G. Lamars.
G. Kool.

MAASTRUCHT.

Theophilus Carolus Essers, Joh. Fil. Henr. Joh. Fr. *Litt. et Ling. Gr. Prof.*

DELFT EN DELFTSLAND.

Wilhelmus van Bijlert, Ant. Ger. Fil. Wil. Nep.
H. de Graaf.

LEIJDEN EN NEDER-RHIJNLAND.

Dirk Schoen
Gerrit Harlees.
Gerardus Franciscus Heenk.
Adrianus Rudolphus Bergsega.
Willem Fredrik Verweij Stolberg.
Abraham Verweij.

SCHIELAND.

A. Soetermeer.

GORINCHEM.

G. J. Duijser.
P. Hagoort.

'SGRAVENHAGE.

J. Amersfoort.
B. van der Elst.

J. J. Roozeboom.
R. Alberthoma Chevallier.
J. A. de Lorraine Hollander.
H. J. Romenij.

WOERDEN EN OVER-RHIJNLAND.

Jean Baptiste Didier Wibmer.

HAARLEM.

C. de Visser.

AMSTERDAM.

H. de Haan Hugenholtz.

THOLEN EN BERGEN OP DEN ZOOM.

Jacobus Diederik Jansen, Jac. Fil.

UTRECHT.

T. van Spall.

AMERSFOORT.

J. C. van de Velde.
J. J. Neuman.

LEEUWARDEN.

W. S. B. Florison.
L. M. Lobrij.
D. M. Miedema.
J. T. Dijkstra.
P. Sijtsema.
J. N. Hesseling.

DOKKUM.

Jac. Nic. Talma.
P. Talma.

SNEEK.

D. de Clercq.

KAMPEN.

Antoine Henri Elie Bourdeau.

GRONINGEN.

J. Kuijper.
P. van Ameren.
F. Krull.
J. van Ameren.
. . . . Dethmers.

APPINGEDAM.

H. Buurma.

LOPPERSUM.

S. van den Broek.

. . . . . Dechmers.

F. Mees.

MIDDELSTUM.

A. J. Goofen.

J. J. Damſté.

R. Damſté.

'T WESTERKWARTIER.

G. Noorde.

A. J. M. Timmerman.

B. J. Winter.

J. A. Kuitert.

OLDAMBT EN WESTERWOLDINGERLAND.

J. A. de Jonge.

EMMEN.

H. Lambers.

A. Scheuerkogel.

J. J. Kruiſinga.

MEPPEL.

H. Beckering Ebl.

A. Radijs.

C. Buwama van Aardenburg.

Arend Manking.

ROLDE.

J. Waten Begemann.

H. Hamster.

OOSTFRIESLAND.

Lucas Pannenborg.

Jan Cornelis Bilker.

P. van Bolhuis.

J. W. Kahrel.

U. Claasſen.

Samuel Knottrerus Cramer.

Heere Srooman.
Cornelius Albert.
Wilhelmus Nicolai.

L I N G E N.

F. W. Zimmerman, *Præceptor, te Lingen.*
J. H. L. Kreckler, *Conrector, te Oldenzaal.*
F. Melchior, *Schoolopziener, te Berlijn.*
J. J. Tamling.
Arnoldus Henricus Groen.
B. Meijeringh.

B E N T H E I M.

Gerardus Tigler, Lamb. Fr.
E. Sikkens.
J. B. T. Hugenholtz.
J. W. Henschen.
J. B. T. Nieuhuis.

K L E V E.

Godfried Arnold Maas, *Rector te Kleeve.*

W E Z E L.

Theodorus Christianus Bender, *Rector te Rees.*
Joh. Ad. Heijmans, Adolph. Nep. Joh. Phil. Fil. *Conrector van 't Gymnasium, te Wezel.*
Johan Daniel Hoffman, *Rector, te Orsoi.*
Franciscus Fredericus Graeber.

GROOT HERTOGDOM BERG.

A. Tilgenkamp.

D U I S B U R G.

Johan Pieter Taljan.
Henricus Jacobus Berkenkamp.
Fredrich Wilhelm Dahlhof, *Collaborator aan 't Gymnasium, te Duisburg.*
Henrich Wilhelm Cramer, *Conrector, te Duisburg.*

Re-

Register der DD. Proponenten, die, in de zes laatste Maanden van het jaar 1815, tot Predikanten beroepen zijn.

J. H. OOSTERDIJK, te *Lunteren*.
P. N. CRAMER, te *Opwierda*.
S. TALMA, te *Jukwert*.
S. G. JORISSEN, te *Herveld*.
J. F. HOFF, te *Ressen*.
H. M. DE WILDE, te *Klaaswaal*.
W. J. BERGHUIS, te *Cadzant*.
R. POSTHUMUS, te *Waaxens* en *Brandgum*.
J. STEENBERG, te *Groot Borssum*.
J. DOUWES, te *Gandersum*.
A. A. HUMMELINCK, te *Lage*.
D. LENTING, in de *Oost-Indische Bezittingen van den Staat*.
J. C. VAN DOORNE, te *Rheewijk*.
N. C. LETTE, te *Driehuisen* en *Zuidschermer*.
R. WASSENAAR, te *Wier*.
J. BAKKER, te *Buitenpost*.
P. VAN VELDEN, te *Gaastmeer* en *Nieuwhuizen*.
G. H. VAN SENDEN, te *Nendorp*.
J. H. VAN AAKEN, te *St. Michiels Gestel* en *Gemunde*.
D. G. BORGSTEIN, te *Engelen*, *Engelerschans* en *Crevecoer*.
G. DOEDES, te *Langerak* over de *Lek*.
H. F. T. FOEKENS, te *Goingarijp* en *Broek*.
H. IJNZONIDES, te *Ter Kaple* en *Akmarijp*.
B. S. TEN HARMSEN, te *London*.
J. STERK, te *Meeteren*.
J. J. VAN DEINZE, te *Waterland* (*Kerkje*.)
J. J. VAN VOORST, te *Doorn*.
H. S. NANNINGA, te *Scherpenzeel*, *Spangen*, *Munnekeburen* en *Nijetrijnen*.
G. B. BOSCH, te *Curaçao*.

Naamlijst der DD. Proponenten, onder de Walsche Sijnode dezer Landen.

Lambertus Sanderus.
Jean Charles Bousquet.
Vincent Elie Menil.
George Schlenker.
Barend Jacob Berkhoff.

NB. *Zoo er in deze Naamlijst der DD. Proponenten iets abusiefs mogte geplaatst zijn, verzoekt men daar van opgave te doen, aan de Uitgevers dezer.*

LETTER-NIEUWS.

AANHANGSEL tot het 12den Deel van IJPEIJ's *Kerkelijke Geschiedenis in de XVIIIde Eeuw*, en *Register* op alle de Deelen. Hier mede is nu dit zoo algemeen geachte Werk compleet, en zal door geene Bijvoegselen of Vervolgen vermeerdert worden. Voor hun die een of ander Deel van dit werk ontbreken, is er nu nog gelegenheid, dezelve te bekomen. Van het 6den tot 't 12den Deel dezes Werks, veel minder exemplaren gedrukt zijnde, dan van het 1sten tot 't 5de Deel, heeft de Drukker en Uitgever *O. J. van Paddenburg*, te *Utrecht*, daar door gezorgd, dat dit Werk, tot verminderde Prijs, nimmer kan worden aangeboden.

III.

III. P. BOSSCHA, Vaderlandsche Zegepraal. f — : 4 : —

IV. Mr. JAN TEN BRINK, kort Betoog dat de Verbondene Mogendheden geregtigd en verpligt zijn, om NAPOLEON BUONAPARTE van den Franschen troon met geweld van Wapenen te verdrijven. f — : 5 : 8

V. J. CLARISSE, over MOZES als Dichter beschouwd. gr. 8vo. f — : 8 : —

VI. J. L. EWALD, Verwachtingen van den Christen, of Overdenkingen over de Opstanding, het laatste Oordeel en Eeuwige Leven, met gegraveerden titel en vignet, gr. 8vo. f 2 : 8 : —

VII. ——— Menschenbestemming en Levensgenot, Zedekundige Voorlezingen, tweede en laatste Deel, met gegraveerden titel en vignet, gr. 8vo. f 4 : 10 : —

VIII. Mr. P. G. VAN GHERT, Mnemosyne, of Aanteekeningen van Merkwaardige Verschijnsels van het Animalisch Magnetismus. f 1 : 10 : —

IX W. GOEDE, de Onzigtbare, of de Goddelijke Voorzienigheid, werkzaam in de lotgevallen der Menschen. Een Historisch Zedekundig en Godsdienstig Leesboek, derde en laatste Deel, gr. 8vo. met platen. f 3 : 10 : —

X. DAVID HEILBRON, CZ. Korte Schets van eene in den jare 1808, in een gedeelte van de Provincie Gelderland en Braband geheerscht hebbende kortstondige Koortsziekte onder het Rundvee, (bekend onder de benaming van het Vuur, het Bloed of Miltvuur) en de gevolgen van dezelve voor vele Bewoners dier Streken. f 1 : 8 : —

XI. De Herkaauwer, IIIde Deel, met platen f 6 : 12 : —

XII. B. KLYN, BZ. Krijgsliederen, opgedragen aan alle Verdedigers van het Vaderland. f — : 4 : —

XIII. MAURITS VON KOTZEBUE, Verhaal der Fransche Krijgsgevangenschap, (Augustus 1812 tot April 1814.) uitgegeven door deszelfs Vader AUGUST VON KOTZEBUE. f 2 : 18 : —

XIV. W A OCKERSE, Napoleóntische Redevoeringen, tweede Tweetal, met eenen gegraveerden titel en vignet, gr. 8vo. f 1 : 16 : —

XV. ——— Nederlanders, Geen geloof aan NAPOLÉON. Geen Vrede met de Franschen. Te Wapen Moed! f — : 12 : —

XVI. C. G SALZMANN, Vertellingen, Gesprekken en Brieven voor Kinderen, tweede Deeltje, met gekleurde platen, 8vo. f 1 : 10 : —

XVII.

XVII. J. W. C. TENCKINCK, tweetal van Leerredenen uitgesproken op den Dank- en Bededag, den 15den van Hooimaand 1815. ƒ —: 12: —

XVIII. De Recensent ook der Recensenten, voor 1815. ƒ 10: 16: —

De verdienstelijke J. H. CAMPE, schreef voor eenige jaren, eene *Handleiding tot de Natuurlijke Opvoeding*; of ROBINSON CRUSOE, ten dienste der jeugd: de tweede druk van hetzelve geheel uitverkocht zijnde; ziet op algemeene begeerte eene derde druk het licht; welke heden wordt uitgegeven, bij de Boekverkoopers J. ten Brink, Gz. en J. de Vries, te *Amsterdam*, verbeterd volgens de spelling van den Hoogleeraar M. SIEGENBEEK, en nu versierd met 6 platen, de prijs is ƒ 2: 10: - bij gemelde zijn noch eenige exemplaaren te bekomen, van het nuttig werkje ALWIN en THEODOOR, voor Kinderen, met platen, à ƒ 1: 5: -

---

EEN WERK VAN ONZEN VOLKSDICHTER JACOB CATS.

Bij de Boekverkooper P. G. Geljsbeek, op de Lelijgragt, N°. 21. te *Amsterdam*, zijn eenige Exemplaaren voor handen, en voor den extra goedkoopen prijs van slechts achttien Stuivers te bekomen, een zeer fraaije kl. 8vo. Druk van J. CATS, *Nuttelijk Huisboek*, een Werkje, dat nimmer in Folio en Quarto gedrukt is, en dus in die formaten volstrekt ontbreekt. Het zelve is, gelijk alle de overige leerzame en nuttige Werken van dezen beroemden Volksdichter, met eene menigte fijne koperen Platen versierd, en handelt over de voortbrengselen van Aarde, Zee en Lucht, over alles wat onder de gedaante van spijze, drank en geneesmiddelen, voor 's menschen gezondheid nuttig en schadelijk is, zoo wel als over den voor- en nadeeligen invloed der hartstochten op het menschlijk ligchaam: in leerzaam proza en bevallige poëzij, en in den eenvoudigen, gemeenzamen stijl, die onzen geliefden CATS zoo bijzonder eigen is, dat niemand vóór of na hem den volkstoon zoo gelukkig heeft weten te vatten, dat hij door alle tijden heen de geliefkoosde Schrijver van jong en oud, rijk en arm, stedeling en landbewoner gebleven

bleven is, wiens schriften in ieder echt Vaderlandsch huisgezin aangetroffen worden, waar zij als het ware eene aangename winteravondlectuur uitmaken. Iets tot aanbeveling van dit Werkje te zeggen, ware de nagedachtenis van deszelfs beroemden Schrijver beledigen; de sterkste aanbeveeling is zijn geëerbiedigde naam en de extra goedkoope prijs; en vooral ook de daarbij gevoegde *Lijkdichten* op den Heere CATS, en een goed aantal overgeblevene *Gedichten* van hem zelven, die in geen van zijne andere Werken gevonden worden.

I N H O U D.

BOEKBESCHOUWING.

M E N G E L W E R K.

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

OF

TIJDSCHRIFT

VOOR

LETTERKUNDIGEN,

Voor FEBRUARIJ 1816.

Te AMSTERDAM, bij
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal en de
Bergstraat, N°. 320.
MDCCCXVI.

De Prijs is 6 Stuivers.

BOEKBESCHOUWING.

Selecta e Scholis LUD. CASP. VALCKENARII *in libros quosdam Novi Testamenti. Editore Discipulo* EV. WASSENBERGH, *qui dissertationem præmisit de Glossis Novi Testamenti. Tomus I. In quo Scholæ in* LUCÆ *Evangelium et Actus Apostolorum; cum brevi Editoris annotatione. Amstelodami Sumtibus* P. den Hengst *et* Filii, CIƆIƆCCCXV. *Constat. f* 5: 10: —

Of:

Uitgelezene ophelderende aanmerkingen (voorlezingen) van wijlen den Hoogl. L. C. VALCKENAAR, *over eenige Boeken des Nieuwen Testaments. Uitgegeven door zijnen Leerling* E. WASSENBERGH, *die er eene verhandeling voor geplaatst heeft, over de invoegsels in den Tekst van het N. Testament. Eerste Deel; waarin de aanmerkingen ter opheldering van het Evangelie en van de Handelingen der Apostelen, door* LUKAS, *met korte aanteekeningen van den Uitgever. Te* Amsterdam, *bij* P. den Hengst *en* Zoon, 1815. *Behalve het Voorwerk en de Verhandeling te zamen* 100 *Bladzz. uitmakende*, 606 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* 5: 10: —

EERSTE BESCHOUWING.

De namen van TIB. HEMSTERHUIS, en LOD. CASP. VALCKENAAR worden, door de beminnaren der Grieksche Letterkunde, voorzeker altoos met zekeren eerbied genoemd, en niemand, die eenige stem heeft in het Rijk der Letteren, zal de verdiensten van den laatstgenoemden Grooten

 Man,

Man, ook ten aanzien van de letterkundige verklaring des Nieuwen Testaments, durven miskennen. Behalve het *Schediasma*, te bekend dan dat wij het hier noodig zouden vinden meer dan te noemen, verstrekten toch jaren lang reeds daarvoor tot de aangenaamste bewijzen, de zoogenoemde *Collegia*, welke de beroemde man gewoon was te houden, over eenige Boeken van het N. Testament, en die, offchoon geschreven, ja dikwerf zeer gebrekkig geschreven, evenwel door deskundigen als goud gezocht, en gewaardeerd werden. Natuurlijk ontstond dus menigwerf bij hen vooral die, hoe zeer van het ongemeen belangrijke dezer Lessen overtuigd, evenwel in dezelver bezit niet geraken konden, het verlangen, dat dezelve eenmaal door eene bekwame hand bijeenverzameld, algemeen verkrijgbaar mogten gemaakt worden. Van wien nu kon men dit ook sterker begeeren, en liever verlangen, dan van eenen zijner weinige nog levende Discipelen, die gedurende een aantal jaren deszelfs leerstoel bekleed, zoo uitmuntend zijne voetstappen gedrukt, en zeer vele voortreffelijke leerlingen zelf geleverd heeft, en daarenboven nog, door eene vereerende begunstiging van den eenigen Zoon en waardigen Erfgenaam van zoo veel roems, in de schoone gelegenheid zich bevond, om de eigene Handschriften van den onsterfelijken eerst Franeker, naderhand Leidschen Hoogleeraar te gebruiken.

Met zeer velen verblijden wij ons dus hartelijk, in de aangename gelegenheid gesteld te zijn, om in dit Tijdschrift te gewagen, van de eindelijke vervulling van dezen wensch, door het in 't licht verschijnen van het boven genoemd uitmuntend geschenk voor alle geoefende Beminnaren, bijzonder voor wel opgeleide aan-

aanstaande Uitleggers der H. Schrift, van de letterkundige zoo noodzakelijke uitlegging der H. Schriften van het Nieuwe Verbond. Den titel vergelijkende met de Voorrede; en met de overvloedig bekende bekwaamheid en het welwikkend oordeel niet alleen, maar ook met den diepen eerbied voor den heiligen en troostrijken inhoud der Gewijde Schriften, van den beroemden Hoogleeraar WASSENBERGH, ontwaart men reeds met een bijzonder genoegen, welke gunstige gedachten men voeden mag, van dit oorspronkelijk Nederlandsche werk. Men zal zich ook, in deze voorlopig hoog gespannene verwachting, bij de lezing en het gebruik, geheel niet ter loor gesteld vinden; maar den, ook in het vak der uitlegkunde van het N. Testament, Geleerden WASSENBERGH, voor zijne zoo verstandig als heilzaam aangewende moeite in dezen, en de Heeren Uitgevers, voor hunne bereidvaardigheid en wel gebezigde vlijt, om dezen schat van ware geleerdheid in eene behoorlijke gedaante te doen verschijnen, benevens den verdienstelijken JOHAN VALCKENAAR, aan wien dit werk is opgedragen, voor dat hij, ter meerdere volmaking, de nagelatene eigene schriften zijnes vaders, zoo gedienstig zijnen waardigen vriend verschafte — bedanken.

In de Voorrede, hoe kort ook, (zij beslaat slechts 12 bladzijden,) komt echter zoo veel merkwaardigs voor, dat men er eene wezenlijke waarde aan moet toekennen. De Hoogleeraar WASSENBERGH doet daarin rekenschap van zijne handelwijze en oogmerk, in en met deze uitgave, — geeft, terwijl hij den onvergetelijken meester, die hem als een vader was, openlijk zijne bijzondere hulde bewijst, te kennen, hoe men over de verdiensten van VALCKENAAR, als onderwijzer in de schoone Grieksche Taal in

't gemeen en in 't bijzonder in de uitlegging van het N. Testament, behoort te oordeelen, en doet den opmerkzamen Lezer duidelijk gevoelen, hoe hem de smartelijke dood van den Hoogleeraar J. LUZAC, eenen insgelijks zeer waardigen Leerling en vereerder van VALCKENAAR (1), bij *Leijdens* ramp getroffen, maar vooral, hoe zeer hem gegriefd heeft, dat men hem ruim 3 jaren geleden eene rust opdrong, welke hij, om geen eene reden, zich als aangenaam kon voorstellen. Hebben wij daaraan evenwel voornamelijk deze uitgave te danken, dan verblijden wij er ons in zekeren zin, met verlof van den Hoogleeraar over, en doen dit te meer, daar wij wel meenen onderrigt te zijn, dat het Vaderlijk Bestuur van onzen zeer Geëerbiedigden en Geliefden Koning hem eene waardige onderscheiding heeft doen toekomen, waarvan hij in 's Hemels gunst nog eenige jaren het aangenaamst genot hebbe, tot voordeel ook voor de Geleerde wereld, en bijzonder voor *Franekers* aloude en vermaarde School (2).

Naar de orde in dit Boekdeel gehouden, moeten wij eerst de verhandeling des Uitgevers beschouwen, over *de invoegsels in den Tekst van het N. Testament*, in 't bijzonder namelijk de zul-

(1) Van wien hier te regt aangemerkt wordt, dat men, al ware het alleen uit hoofde van de uitgave der door VALCKENAAR in zijn leven bewerkte *Fragmenta* CALLIMACHI *Cum Elegia* CATULLIANA, en de Diatribe, de *Aristobulos*, *Jud. Alex.* had moeten wenschen, dat hij ten voordeele der fraaije Letteren, en tot nut van *Leijdens* Hooge School, eenen zeer hoogen ouderdom had mogen bereiken.

(2) In de publieke berigten lazen wij met groot genoegen, dat zijn Hoog Geleerde hoe zeer Emeritus, zijne lessen in de Grieksche letteren ten dienste van de studerende Jeugd, wel heeft gelieven te hervatten. Men zie ook het School berigt van het vorige Nommer.

zulke, welke er, door de afschrijvers, ter opheldering eerst op den rand, of anderzins, en later door anderen, als tot den Tekst behoorende, zijn geplaatst geworden. Zij is in drie Hoofdstukken verdeeld.

Het eerste levert een in onze dagen, althans in sommige Landen helaas! zeldzaam geworden bewijs op, van de groote omzigtigheid en het zedig en verstandig overleg, waarvan zich een Uitlegger der H. Schriften behoort te bedienen, die over een zoo delicaat onderwerp leeren of schrijven wil, als dit is, ten einde, ja wel met eene gepaste vrijmoedigheid, zijne wel getoetste gedachte te kennen te geven, maar tevens met alle mogelijke zorgvuldigheid, om zelfs in 't allergerinste niet, den nederigen eerbied te kwetsen, welken elk mensch voor deze H. Schriften verschuldigd is altoos te bewijzen. Ligtzinnige zoo wel als angstvallige Schriftverklaarders ontvangen hier, zoo wel als in 't werk van VALCKENAAR, de beste geneesmiddelen.

In het IIde Hoofdstuk, erlangt men veertien wel verdedigde Stellingen, over deze invoegsels in den Tekst van het N. Testament, in 't gemeen. Onder de lezing hernieuwde zich bij ons de gedachte, hoe moeijelijk het althans is (1), voor ons nu te bepalen, of niet dat zelve, 't welk wij, om deze of gene redenen, voor eene latere invulling soms aanmerken, van den Gewijden Schrijver zelven is voortgevloeid, of naauwkeurigheidshalve (*Hand.* X: 2. en XIII: 8.) of ter verklaring, b. v. van uitheemsche, vreemde woorden, of om den Lezer eenen op dat tijd-

stip

(1) De Geleerde Schrijver blijkt dit zelf gevoeld te hebben. Op *Hebr.* VII: 2, leest men toch, *occurrunt quidem hic Orientalium vocabulorum interpretationes Græcæ; neque tamen illas hoc loco in Glossarum ausim referre numerum.*

ſtip noodig geachten wenk te geven, b. v. *Joan.* III: 24. of als uit den overvloed des harten (1). Vooral mag dit laatſte wel, dunkt ons, in aanmerking komen, bij de ſchriften van PAULUS, die zoo menigwerf woorden en uitdrukkingen als op een ſtapelde (2), in zijnen heiligen ijver, terwijl het eerſte meer van de Historiſche boeken gelden moet. Dit neemt evenwel niet weg, dat eenige van de hier ook reeds bijgebragte voorbeelden, zoo zeker latere invoegſels blijken, dat men er niet aan twijfelen mag. Sterk heeft WASSENBERGH zich uitgelaten, over de betwiste plaats *Luk.* II: 2. en den wensch niet kunnen onderdrukken, dat de Godgeleerden eindelijk afzien van alle nutteloozе pogingen, om dezelve als van den Geſchiedſchrijver zelven (die uitmunt in eenvoudigen historiſchen ſtijl) afkomſtig te verdedigen; wij zien er ook geen het minſte nadeel in, dat men die woorden voor een onwaardig bijvoegſel verklare, waar voor trouwens zoo vele duchtige redenen pleiten.

Het IIIde Hoofdſtuk, eindelijk, is verre het grootſte, handelt over de *invoegſels* in 't bijzonder, en levert ons als de toepasſing van de opgegevene regelen, in voorbeelden, in eene verzameling uit de Evangeliën van *Mattheus*, *Marcus*, *Lukas* en *Joannes*, uit de *Handelingen der Apostelen*, uit de Brieven aan de *Romeinen*, *Korintheren*, *Galatiers*, *Ephezeren*, *Philippenſen*, *Ko-*

(1) Offſchoon wij de waarſchuwing: *Ne quaeso, Scriptores ſacros vocabulorum a ſe adhibitorum faciamus* Gloſſatores *aut* Scholiastas! geheel niet afkeuren. *Vid* pag. 70. *ad Gal.* IV: 6.

(2) Vergelijk 't geen de Hoogleeraar zelf, bladz. 59 op *Rom.* I: 9 zoo regtrijdig herinnerde, over de manier van Apostel PAULUS, om gelijkluidende woorden gaarne bij een te voegen; ook VALCKENAAR over *Luk.* I. pag. 31. *hujus operis.*

Kolossensen, *Thessalonicensen*, *Timotheus*, *Titus*, *Philemon*, en de *Hebreërs*, uit de brieven van *Jacobus*, *Petrus*, *Joannes* en *Judas*, en uit de *Openbaringen*; waaromtrent zeer verstandig de gewone volglijst gehouden is, tot groot gemak voor het gebruik.

Men vindt hier niet alleen eene aanmerkelijke Collectie van ingeslopene glossen, maar er worden ook eenige, daarvoor van sommigen gehouden, met reden daarvan vrij gepleit.

Voorbeelden daarvan zijn *Matth.* II: 6, 23. IV: 18. IX: 13 *Mark.* XIII: 32. *Hand.* II: 30. XIII: 33. XVII: 26. *Rom.* II: 28. 1 *Kor.* XV: 47, 52. *Gal* IV: 8. en *Jak.* IV: 2. Niet altoos heeft de Hoogleeraar zich stellig durven verklaren, b. v. over de door sommigen erkende glossen in *Matth.* V. 22. *Mark.* X: 30. XI: 13. XIV: 42 *Luk.* IV: 13. *Joh.* XIX: 14 *Hand.* XV: 34 *Rom.* XVI: 18. 1 *Kor* IX: 22. XI: 10. en 2 *Thess.* I: 10. terwijl zijn Hooggeleerde, in eene korte aanmerking op pag. 67, ook blijken doet, met de stoutheid van eenen SEMLER geenszins in te stemmen. De voornaamste plaatsen, waarin, naar zijn oordeel, zulke invoegsels voorkomen, zijn onder andere *Matth.* VI: 13. de *doxologie* aldaar. XI: 2. het woord *twee*. 8. *bekleed*. XVI: 20. *Jezus* XVII: 25. *schatting*. XXVII: 8. geheel *vs* 46. de woorden *dat is — verlaten?* (waarom zou deze geene vertaling van den Evangelist zelven kunnen zijn?) XXVIII: 9 „*En als zij henen gingen*, *om zijnen Discipelen te boodschappen*." (zeker overtollige woorden.) *vs.* 15 „ *En dit woord is verbreid geworden bij de Joden tot op den huidigen dag.*" *Mark.* I: 13. *in de woestijn*. V: 15. *die het legioen gehad had*. X 21. „ *neem het kruis op* " XIV: 67. *Jezus*. *Luk.* III: 22. *in ligchamelijke gedaante*. (zeer voldoende bewezen) *Joh.* XIV: 26. *de Heilige*

 Geest.

Geest Hand. VIII: 26. *welke woest is.* XIII: 8. *want alzoo wordt zijn naam overgezet.* XVIII: 17. *de Grieken.* XXIII: 9. *Laat ons tegen God niet ſtrijden!* wordende het vorige dan dus gepast verklaard: *wat weet men het, of niet misſchien een Geest, of Engel met hem geſproken hebbe!* *Rom.* VII: 18. *dat is, in mijn vleesch, vs.* 21. *deze wet,* (hier toe vinden wij voor ons geene noodzakelijkheid) VIII: 21. *het ſchepſel,* XI: 6. „ *en indien het is — geen werk meer.*" *vs.* 9. *en tot een val.* 1 *Kor.* I: 18. *ons.* VIII: 4. *ander.* 2 *Kor.* IV: 4. namelijk *der ongeloovige. Gal.* I: 10. of *zoeke ik menſchen te behagen?* V: 15. *en vereet. Eph.* II: 5. *uit genade zijt gij zalig geworden.* 't Geen eerst *vs* 8. op de regte plaats voorkomt. IV: 16. *des ligchaams. Phil.* III: 9. namelijk *de regtvaardigheid die uit God is door het geloof,* als overtollig en enkel verklaring: welke echter van PAULUS zelven zeer wel zijn kan. 1 *Theſſ.* II: 18. *immers ik* PAULUS. 1 *Petr.* III: 20. *dat is acht.* Wij zwijgen nu van andere, als van *Matth.* III: 11. waarin wij geen invoegſel meenen aan te treffen, vergeleken niet alleen met *Hand.* I: 5, maar ook met *Hand.* II: 2—4. Van *Mark.* IV: 39. waar wij de beide woorden, vertaald: *zwijgt, weest ſtille,* oordeelen te moeten behouden; als hebbende het eerſte betrekking op de *winden,* en het laatſte op de *wateren,* en van verſcheidene waaromtrent weinig verſchil kan plaats hebben. De aangevoerde kunnen ondertusſchen ten bewijze verſtrekken, dat men, in gevalle men zelfs alle de hier aangemerkte, aangeprezene, of ook weg genomene glosſen, meende te mogen uitmonſteren, de Geloofs-, zoo min als de Zedeleer van het N. T. daar niet het allergeringſte bij lijden zou of kon.

Onder de lezing van geheel deze bewerkte verhandeling, hebben wij ons vermaakt, van we-

wegen den echten Romeinfche ftijl niet flechts, (voorwaar eene niet geringe aanprijzing van dit geheele werk voor de ftuderende Jongelingfchap!) maar ook uit hoofde van zoo vele bewijzen van het fijn en fchrander oordeel des zeer Geleerden Schrijvers, als wij hier aantroffen. Men lette bijzonder op het aangemerkte omtrent *Mark.* XIV: 67. *Luk.* III: 22. *Hand.* IX: 20. 1 *Kor.* V: 6. *Gal.* IV: 6. V: 15. en vele andere. Voor de aanmerking op *Tit.* III: 1. *etiam hic* (relate ad πειθαρχεῖν) *recta ratio plus valeat Confenfu Codicum*, vonden wij eenige verzachting in het flot van den 2den regel (*Hoofdft.* II. *Aanmerking* 2.): *Inde est, quod codices tantum non omnes, etiam antiquiores, vulgo occupant glosfemata.* Men handelt voorzeker voorzigtig, als men, de beste Handfchriften, aanhalingen, en vertalingen daar tegen vindende, zijne gedachte aan eene invoeging voor verdacht houdt. 't Geen Jonge Uitleggers ook van den Hoogleeraar hier leeren kunnen, bladz. 40, op *Mark.* XIII: 32.

(*Het Vervolg en Slot in de volgende Maand*)

JEZUS HOOGE WIJSHEID, doorftralende in den omgang met zijne Discipelen, na zijne Opftanding uit den Dood. Door T. SLOT, *Pred. te Meppel. Te* Amfterdam, *bij* A. B. Saakes, 1815. 145 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is* ƒ 1: 8: —

Alle berigten, welke ons de Evangelisten aangaande den Heiland hebben medegedeeld, zijn voor ons zeer belangrijk, naardien wij er ons zoo volkomen op verlaten kunnen, als of wij

er

er zelve als oog- en oorgetuigen van gewagen konden; en uit hoofde dat wij er door in staat gesteld worden, om met dien eerbied, en te gelijk met die onderwerping en liefde, voor Hem vervuld te zijn, welke van wegen zijne Hoogheid, en onvergelijkelijke ja onwaardeerbare verdiensten, maar ook krachtens de betrekking, waarin wij tot hem als zijne belijders en vereerders staan mogen, van ons dringend gevorderd worden. Dit moeten wij dus ook wel degelijk erkennen, van de mededeelingen welke in hunne onfaalbare schriften vervat zijn, aangaande zijne woorden en daden, gesproken en verrigt in dien tusschentijd, welke er verlopen is, tusschen zijne heerlijke opstanding, en statelijke terugtogt naar den Hemel. 't Is waar, hunne verhalen zijn daaromtrent zeer kort, doch 't geen zij berigten is evenwel van dien aard, dat men het niet alleen zeer merkwaardig noemen moet, maar er ook genoegzame aanleiding in erlangt, om er verder op- na- en door te denken, en er zich zulke denkbeelden van te vormen, als noodig zijn, om ons de wijsheid en de zorge en liefde van den Heere JEZUS voor de zijnen vooral te doen bewonderen en aanbidden Heeft men dit als Christen bij ervaring leeren opmerken, dan zal men ook zeker met ons erkennen, hoe wel het der moeite waardig moet genoemd worden, alle de bijzonderheden in de Evangeliën hier aangaande voorkomende in eene zoo naauwkeurig mogelijke orde bij een te voegen, en dat geheel dan te stellen tot het onderwerp van eene opzettelijke verhandeling. Aan stof zal men dan immers waarlijk geen gebrek hebben, en groot is het nut te noemen, dat men, wanneer men daartoe behoorlijk toegerust, en zijn onderwerp volkomen meester is, daardoor stichten kan.

De

De Eerw. SLOT, (nu wij dit schrijven waarschijnlijk reeds op zijn vertrek naar *Embden*, als Leeraar,) heeft, blijkens het Voorberigt, hierover meermalen nagedacht, over de gezegde berigten in die van Apostel PAULUS I *Kor.* XV. voorkomende, van tijd tot tijd opzettelijk gewerkt en gepredikt, en eindelijk het besluit genomen, om zelf zulk eene Verhandeling te schrijven, en die vervolgens als eene zedige *proeve* uit te geven. Dit is geschied, en daardoor zijn wij in staat, en verpligt, den Lezer bij het Stukje, waarvan de titel hier boven staat, te bepalen, 't welk als het eerste moet worden aangemerkt, waarop een tweede, genoegzaam van dezelfde grootte, volgen zal, ter *ontwikkeling van het bewijs, 't welk uit den hier beschouwden gang der omstandigheden in de verschijningen van* JEZUS *voortvloeit, voor de waarheid der opstanding van* JEZUS CHRISTUS *uit den dood, en daarmede dan ook van den ganschen Christelijken Godsdienst.*

De Inhoud van dit eerste Stukje is:

Inleiding. Volgreeks der verschijningen. Nadere opgave van de oogmerken in de verschijningen, en van de behandeling van dezelve. *Eerste Afdeeling.* De overtuiging van JEZUS dadelijk herleven uit den dood. § I. JEZUS *ontdekt zich trapsgewijze aan de zijnen.* A. *Ter voorbereiding voor de Discipelen op den eersten dag.* B. *In de volgende Verschijningen.* §. 2. JEZUS *ontdekt zich aan de zijnen, naar gelang van betrekking en van behoefte; en schikt zich ook naar derzelver onderscheidene karakters.* A. *De betrekking, en daaruit voortgevloeide* behoefte. B. *De onderscheidene* karakters. §. 3. JEZUS *maakt zich aan de zijnen bekend, in zulke bijzonderheden, als aan zijn bestaan eigen waren; en in zulke omstandigheden, welke zijnen Persoon bij-*

zon-

zonder kenmerkten. A. *In hetzelfde* bestaan *en* gezindheid *jegens hen.* B. *In* andere *hoedanigheden en* krachten. C. *Door voorige* gesprekken *te herinneren.* §. 4. *De Discipelen hebben* JEZUS, *als uit zichzelven, herkend. Tweede Afdeeling.* Over de opleiding der Discipelen tot aanstaande Verkondigers van het Evangelie. §. 1. JEZUS *handelt met de Discipelen, naar gelang van derzelver bevooroordeelde begrippen* §. 2. JEZUS *bevestigt zijne Discipelen, op nieuw, in het karakter van Apostelen.* §. 3. JEZUS *leidt zijne Discipelen op, naar de mate van derzelver vatbaarheid; en belooft hun nog verdere inlichting, bemoediging en leiding van den Heiligen Geest.* §. 4. JEZUS *verschijnt, na zijne Hemelvaart, aan zulken, welke dat, in derzelver omstandigheden, behoefden.*

De Lezer begrijpt dus wat hij hier vinden kan, en bemerkt, dat de Eerw. Schrijver, in dit vertoog, met orde te werk is gegaan, en zich een waardig doel heeft voorgesteld. Misschien zijn er, die met ons wel verwacht of gewenscht hadden, dat zijn Eerw. had kunnen goedvinden, dit Stukje aan te vangen, met eene korte overweging in 't gemeen van 's Heilands langer verblijf op deze Aarde, na zijne opstanding, en over de geaardheid van hetzelve, waartoe *Hand*, I: 1—4. den tekst had kunnen leveren; — daarop te laten volgen: eene naauwkeurige opgave der berigten van de Evangelisten en van PAULUS 1 *Kor.* XV. welke niet vele bladzijden had behoeven te beslaan; — vervolgens te antwoorden op de vraag: waarom geen meer en uitvoeriger berigten? — en zoo te komen tot het eigenlijke oogmerk der Verhandeling zelve: eene aanwijzing, namelijk, van het belangrijke en voldoende van het geheel, uit die berigten op te merken, als duidelijk strekkende,

de, om ons te bevestigen in onze hooge denkbeelden aangaande de wijsheid van JEZUS, en bijzonder, ook omtrent zijne liefde en zorge voor zijne vrienden en vriendinnen, vooral voor zijne Discipelen welke zijne Zendelingen zijn zouden, en in hen voor geheel zijne Gemeente. Voegzaam had dan hierop, wanneer het niet onderwijlen geschied ware, in een tweede Stukje, eene beredeneerde wederlegging (1) van de zoogenoemde Neologen kunnen volgen.

Te regt heeft SLOT doen opmerken, dat de Heiland met zijn veertig daagsch verkeer hier op aarde, na zijne Opstanding deze twee hoofdbedoelingen heeft willen bereiken: 1.) de zijnen van zijn *dadelijk* herleven te overtuigen, en 2.) zijne Discipelen nader op te leiden, tot aanstaande Verkondigers van het Evangelie. Zou men hier niet nog deze derde bij mogen voegen: en de berigten desaangaande, gedurende alle de Eeuwen die nog verlopen zouden voor zijne toekomst ten oordeele, eene heilzame uitwerking te doen hebben, op de uitbreiding van zijn Rijk op aarde, tot veler zaligheid? Wij voor ons aarzelen althans niet, hierop bevestigend te antwoorden.

Vele nuttige aanmerkingen komen hier voor, om opmerkzaam te maken, vooral op de wijsheid van JEZUS doorstralende, en in de onderscheidene manieren, waarop hij zich aan de zijnen kenbaar maakt, naar hunne verschillende gesteldheid, en in de woorden welke hij bij die gelegenheden sprak.

Het

(1) Nog altoos blijft zeer lezenswaardig: *De Christelijke Godsdienst betoogd door de Opstanding van* JEZUS CHRISTUS, *tot overtuiging van de Deïsten en andere Ongeloovigen*, door H. DITTON, in onze taal overgezet, door J. VAN OSTADE. Te *Amsterdam*, bij WETSTEIN en SMITH, 1729.

Het geheel getuigt zeer van de moeite, door den Eerw. SLOT aan dit Stukje besteed, en strekt ten bewijze van zijnen hartelijken ijver voor de eer en den dienst van den Aanbiddelijken Zoon van God, den Verlosser der wereld. Iets ter proeve van den stijl en wijze van behandeling verlangende te leveren, kiezen wij daartoe het volgende:

„ En m t dit aangevoerde moeten en kunnen wij ons ook vergenoegen De Evangelisten hebben niet alles beschreven, en, het geen zij ons leveren, zijn maar losse aanteekeningen. De opgegevene proeven zullen nogtans duidelijk genoeg gerekend worden, om er het besluit uit op te maken, dat alles zoodanig was ingerigt, dat de Discipelen hunnen Heer wederom, als *uit Hemzelven*, kennen leerden, en als uit zichzelven ook herkenden; en dat Hij hen, uit de omstandigheden zelve, wilde doen nadenken, beseffen, en zelfs als gevoelen, dat Hij het was. Nergens hooren wij Hem hier toch zeggen, „ ziet, hier ben ik!" en, „ ik ben het zelf!" zoo als Hij, in heerlijkheid verkeerende, tot Paulus op den weg naar Damascus, om zich aan hem bekend te maken, zeggen moest: „ ik ben Jezus!" Maar Hij laat het den Discipelen zelve, en als uit eigen bevind van zaken, ontdekken, den eenen uit dit, en den anderen wederom uit wat anders. Hij nam daartoe zelfs hunne onderscheidene karakters, en andere voorkomende aanleidingen, en omstandigheden zoodanig in acht, dat Hij ook daarna de wijze van ontdekken inrigtede Alzoo maakte Hij, bij voorbeeld, in de wonderdadige vischvangst, gebruik van hunne gewone bezigheden. Joan. XXI: 1. Doch, waar eindigen wij, in het geven van proeven, wilden wij alles, in bijzonderheden, navorschen. — Laten deze wenken

ken genoeg zijn, om de Evangelische berigten met zulk een oog te lezen, hetwelk de groote verscheidenheid, in de wijze van bekendmaken, opmerkt. Wij zullen daardoor gedurig en met vermaak vernemen, hoe de Heiland, met zachtmoedige wijsheid, zijne Jongeren, naar hunne eigene gemoedsgesteldheid, toetste, hoe zij zich daarbij hielden: alles intusschen ten duidelijksten blijke, dat het den Heere wijsselijk behaagd heeft, met den eenen dezen, en met den anderen wederom eenen anderen gang te houden, om hen tot opmerking en herkenning terug te brengen; ja, om hun, bij de hooge gunst zijner Verschijningen, te gelijk de eer aan te doen, en teffens het genoegen te geven, van Hem, als uit henzelven, volzeker wedertevinden, en uit zoo vele en menigerlei, als onbedriegelijke en sprekende kenteekenen, weder met Hem bekend te doen worden. — Voorts mogen wij, uit zulke schikking naar de onderscheidene karakters, nog besluiten, dat Jezus de naauwkeurigste kennis aan de Jongeren moet gehad hebben. Deze komen hier ook voor, als *dezelfde* Discipelen, in *dezelfde* denkwijze, en ook in zulk eene gemoedsgesteldheid, als zeer juist en volkomen, met hunnen tegenwoordigen toestand, overeenstemt: en — wie zoude aldus hebben kunnen verdichten?! ... Laten wij deze wijze van ontdekken, bij neerslagtige en hopelooze Discipelen, ook nog mogen roemen als eene soort van ontwaking voor henzelven, doch die waarlijk alleraangenaamst teffens, en aandoenlijk zelfs en treffend voor hen moet geweest zijn; ja, die hun vele genoegelijke nagedachten zal verschaft en nagelaten hebben. Trouwens, onderwijlen de wijze en goede Leermeester, met vermaak, aan de nieuwe ontwikkeling van zijne Leerlingen werk-

te, spreekt het nu toch ook van zelf, dat deze zijne gangen, hoe meer zij dezelve leerden inzien, hen dan ook des te meer met nieuw geloof, met nieuwe liefde en hoogachting, ja met dankzegging en aanbidding, zullen vervuld hebben."

„Wij maken dan het besluit op. Met zulk eene *uitwerking* op de Jongeren, mogen wij het immers daarvoor houden, dat Jezus zijn oogmerk, in hen van zijn herleven te overtuigen, langs de gehoudene, en van ons beschouwde wegen, bereikt heeft. — En hiermede eindigen wij deze Afdeeling, om, in de volgende, de *opleiding* der Discipelen tot aanstaande Verkondigers van het Evangelie gadetestaan."

Hartelijk wenschen wij, dat dit Stukje, naar het oogmerk des waardigen Schrijvers, dienen moge ter bevordering van het wezenlijk nut der Lezeren.

UITGELEZENE GEDACHTEN, *bij een gezameld uit het werk: De Navolging van* JEZUS, *door* J. M. SCHRANT. *Te* Amsterdam, *bij* B. J. Crajenschot, 1814. 63 *Bladzz. In* 12*mo*, *De prijs is f* — 10 : — *en op best velein f* — 14 : —

De Eerwaardige SCHRANT, R. P. te *Bovenkarspel*, in Noord-Holland, die eene nieuwe vertaling van het bekende werk, over de *Navolging van* JEZUS geleverd, en bij die gelegenheid beloofd heeft, eene verzameling der uitgezochtste gedachten daaruit in 't licht te zullen geven, voldoet met dit bundeltje voorlopig aan deze belofte, en maakt in het korte Voorberigt bekend, dat hij hierop eene andere meer breedvoerige verzameling zal laten volgen, in den

smaak

smaak en onder eenen gelijken naam als BLAIRS *Zedekundige Schoonheden*; indien dit bundeltje, namelijk, eene goeden aftrek heeft. De Lezer ontvangt hier 200 korte gedachten of spreuken, waaronder vele zeer belangrijke, welke waardig zijn gedurig voor oogen gehouden te worden, en het getuigenis in zich bevatten van menschenkennis, schranderheid en ervaring. Niet alle zijn ons echter even nuttig en juist voorgekomen, en eenige mag men ook wel wat overdreven noemen.

Om iets over te nemen, schrijven wij deze volgende af:

„ CXCV. Zoo lang gij nog gezond zijt, kunt gij veel goeds verrigten; maar wat gij ziek wordende zult doen, daarvan heb ik geen begrip."

„ CXCVI. Sla nu de handen aan het werk, en doe al wat gij kunt: gij weet toch niet, wanneer gij sterven zult, noch ook wat u na uwen Dood gebeuren zal."

„ CXCVII. Bij alles wat gij doet, let op het einde, en overweeg, hoe gij het voor dien strengen Regter zult goed maken, wien niets verborgen is, die zich door geene geschenken laat omkoopen noch eenige uitvlugten aanneemt; maar die oordeelt volgens het gene regtvaardig is."

Des waardigen Schrijvers welmeenende pogingen, mogen in en buiten zijne Gemeente, de gelukkigste uitwerking hebben, ter bevordering ook van ware levenswijsheid en Christelijke deugd!

H. LICHTENSTEIN, *Reizen in het Zuidelijk Gedeelte van Afrika, in de jaren* 1803—1806. *Uit het Hoogduitsch vertaald door* W. GOEDE. *Met Platen. Vierde en laatste Deel. Te* Dordrecht, *bij* A. Blussé *en* Zoon, 1815. 422 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 4 : 16 : —

Offschoon de lezing gedurig onaangename herinneringen bij den Nederlandschen Lezer veroorzaakt, en het smartelijke gevoel van afstand en verlies opwekt; verschaft aan den anderen kant echter, de veelvuldige vermelding hier van Hollandsche namen, inrigtingen, plannen en bemoeijingen in de te voren Hollandsche Bezittingen van het Zuidelijk Afrika, ook een zeker genoegen. Het werk van L. is voorzeker het beste, dat wij van dit werelddeel bezitten, en mag in eenige opzigten wel als klassiek worden aangemerkt. Al is het dan ook, dat de *Kaap* voor ons thans niet meer is, 't welk het te voren was, dezelve kan toch voor ons althans niet onverschillig zijn. En zouden wij, als regtschapen' Nederlanders, geen belang blijven stellen, in een in vele opzigten zoo merkwaardig en belangrijk Gewest, dat te voren aan ons behoorde, waar velen betrekkingen hebben, en 't welk, bij de gewenschte herleving van Zeevaart en ook Indischen handel, zulke groote en noodzakelijke diensten bewijzen kan? Wij herhalen daarom, bij de aankondiging van dit Vierde en laatste Deel, de verklaring van ons genoegen, dat de Eerw. GOEDE dit aangenaam en nuttig werk in onze taal heeft overgebragt, terwijl wij vertrouwen, dat noch vertaler noch uitgevers zich de moeite en kosten beklagen zullen

len, daaraan besteed. Aangenaam zal het ons zijn, wanneer de Heer LICHTENSTEIN, het verder in de Voorrede voor het Eerste Deel beloofde levert, en dan ook dat vervolg den Nederlandschen Lezer bezorgd wordt, met de tweede kaart, welke in het vorige Deel beloofd was, maar, daar dezelve door den Heer L. niet nog uitgegeven is, ook hier onmogelijk kon geplaatst worden.

In dit Deel ontvangen wij de VIde en VIIde Afdeelingen, waarvan de eerste *de reis door het land der Boschjesmannen, Koranen en Beetjuanen*, en de 2de *het verblijf* vermeldt, *bij den Beetjuanen-stam der Maatjaping, aan de Rivier Kuruhman, benevens de terugreize naar de Kaapstad.* Om het doel van die reis, door vele Colonisten als zeer gevaarlijk beschouwd en afgeraden, te kennen, moet men weten, dat de Regering van de *Kaap*, aan de rooverijen der Boschjesmannen (arme Wilden!) door vriendschappelijke verbonden, een einde wenschte te maken, en op deze wijze de Colonisten van het *Roggeland* en *Onder-Bokkeveld* langzamerhand den ouden haat te doen vergeten. Zie hier wat de Heer L. hieraangaande zelf verhaalt:

„ Den nieuwen landdrost van *Tulbagh* werd daarom, spoedig na de aanvaarding van zijnen post, opgedragen, de verst afgelegene oorden zijns districts te doorreizen en aan de grenzen voorloopig met de Boschjesmannen in onderhandeling te treden. Het gelukte hem, in de maand December 1804, een aanzienlijk getal dezer wilden aan de *Zakrivier* te verzamelen, en hen tot vredelievende gezindheden te stemmen. Men koos een hunner, die bij de overige eenigzins van belang scheen, en die met den naam van *kapitein* GOEDHART bestempeld werd, tot spreker, en poogde dezen, zoo mo-

gelijk, tot werkelijk opperhoofd der anderen te maken, die hem de vereischte gehoorzaamheid moesten bewijzen. Offchoon alle moeite, die men zich daartoe gaf, in het eerst vergeefs scheen, dewijl de Boschjesmannen niet te bewegen waren, om dit nieuwe over hen gestelde gezag te erkennen, en bijzonder bij de onderscheidingen, welke men hunnen kapitein bewees, veel misnoegdheid en ijverzucht aan den dag leiden, gelukten evenwel de onderhandelingen in zoo verre, dat zij beloofden, zich voor eene zekere, nog te bepalene, jaarlijksche opbrengst aan vee, tot een rustig en vreedzaam gedrag te zullen verbinden, en de overtreders van dit verbond ter bestraffing uit te leveren. Daarentegen werd hun plegtig beloofd, dat geen Colonist eigen wraak aan zoodanige overtreders uitoefenen, noch hen, wegens vroegere rooverijen, vervolgen zoude. Men voegde er bij, dat de regering zelve voor de beslissing van alle ontstaande twistgedingen zorgen en jaarlijks eenige reizen afgevaardigden zenden zou, om hunne klagten te hooren en hun regt te verschaffen. Deze zamenkomst, welke eene gansche week duurde, werd hun, door vrij onderhoud en een aanzienlijk geschenk van levende schapen, nog aangenamer gemaakt, en, bij het afscheid, beloofde de landdrost, binnen zes maanden, tot eene plegtige sluiting van het verdrag, met eene menigte van allerhande geschenken te zullen terugkeeren."

„De gouverneur, die het gansche gewigt dezer zaak kende, besloot, om de aangevangene onderhandelingen, zoo spoedig mogelijk, tot het sluiten van eenen werkelijken en duurzamen vrede te doen dienen. De landdrost van *Tulbach* werd daarom, terstond in Maart van het volgende jaar, benoemd, om de reis op nieuw te on-

ondernemen; doch deze zijne afvaardiging moest zich niet tot de zaak van dit verdrag met de Boschjesmannen alleen bepalen, maar de reis, nadat de vrede gesloten was, verder naar het noorden, buiten de colonien voortgezet worden, alwaar verscheidene voorwerpen de opmerkzaamheid der regering tot zich hadden getrokken, die haar een naauwkeuriger onderzoek schenen te vorderen, en voornamelijk in de navolgende drie hoofdzaken bestonden: vooreerst het gedrag en de staatsgesteldheid der zoogenaamde *Grootriviers-Hottentotten*, vervolgens de verrigtingen der zendelingen bij deze, naar alle berigten, zeer dubbelzinnige en gevaarlijke menschen, en eindelijk de toestand der groote natie, welke men, tot dus verre, onder den naam van *Briqu'as*, eenigzins gekend, maar, sedert de Engelsche expeditie, welke in den jare 1801 van wege den veehandel tot haar ondernomen werd, *Butschuana's* genoemd had. Daar er, wegens het gansche land aan gene zijde der *Zakrivier*, geene geheel en al onverdachte narigten bekend waren, en, ondanks de zoo evengenoemde expeditie, nog steeds de tegenstrijdigste geruchten deswege verbreid werden, zoo scheen het der regering van belang te zijn zekere berigten aangaande den staat van zaken in te winnen; vooral daar de toestand en de gezindheden dier ververwijderde volksstammen met den tijd even zulk eenen veel beteekenenden invloed op het wel- en kwalijk varen der Colonie verkrijgen konden, als de naburige Boschjesmannen. Daar nu buitendien de reis naar de *Zakrivier* in de juiste rigting naar die streken lag, en de zaken van den landdrost, gedurende eene lange afwezigheid, thans nog door den commissaris BLETTERMANN konden waargenomen worden, zoo gaf zelfs deze reis

de geschiktste gelegenheid aan de hand, om de gewenschte navorschingen te doen. Men behoefde slechts de buitendien vereischte toerustingen eenigzins te vergrooten en het reisgezelschap met eenige personen te versterken, om, zonder groot gevaar, eene reis naar die verafgelegene oorden te kunnen ondernemen en zich een goed gevolg daarvan te beloven "

„ Terwijl nu de daartoe noodzakelijke voorbereidselen werden gemaakt, behaagde het den gouverneur JANSSENS, mij tot deelneming aan deze expeditie te roepen, en mij inzonderheid het voorgenomen naauwkeurig onderzoek, nopens de natuur des lands aan gene zijde der *Oranje-rivier* en wegens den toestand van deszelfs bewoners, op te dragen; terwijl de landdrost de onderhandelingen met de Boschjesmannen en de zaken met de zendelingen leiden zou. Niets kon met mijne wenschen, die reeds lang naar deze weinig bekende landen gerigt waren geweest, meer overeenstemmen, dan zulk eene opdragt."

Het geheele verhaal is onderhoudend geschreven, en wel voorzien van zulke waarnemingen en aanmerkingen, als men van iemand met de kunde en geestgesteldheid van eenen LICHTENSTEIN, uit de vorige Deelen genoeg kenbaar geworden, verwachten kon. Twee platen, waarvan de eerste KIRCHERERS *Zendelings-Instituut aan de Zakrivierspoort* (1), en de andere: *Het ge-*

(1) Welke beter tusschen bladz. 64 en 65, dan tusschen pag. 48 en 49 geplaatst ware geworden. Daar wordt toch eerst van dit Instituut berigt gegeven, en ook gemeld dat de drie Hottentotten, waarmede KIRCHERER in 1803, naar *Europa* reisde, en welke wij ook hier gezien hebben, reeds verscheidene jaren te voren, door den Predikant FLECK, in de *Kaapstad* gedoopt waren, schoon door K. (over

gezigt van eene groep der Karreebergen, in de vlakte van welk een troep van wel dertig Struisvogels, met eene menigte van wilde paarden, verschrikt door de onverwachte verschijning van dit reisgezelschap, zich op de vlugt begevende, voorstelt, versieren dit Deel.

De *Boschjesmannen* leert men hier nog nader kennen, als zijnde er geene wilden op aarde, wier geheel natuurlijk bestaan nader aan het zuiver dierlijke verwant is, dan het hunne, wier behoeften, zorgen en vermaken minder beteekenend, en die daarom ook minder geschikt voor beschaving zijn, dan zij. Terwijl aan den anderen kant getuigt, en met stalen bevestigd wordt, dat men geen wild volk vindt, bij het welk een dergelijke graad van dierlijke ruwheid, met zoo veel arglistigheid en met zoo vele bewijzen (NB.) van geoefende zielsvermogens gepaard gaat. Met genoegen verbeeldt men zich vervolgens, na het doorworstelen van vele moeijelijkheden en ook wezenlijke gevaren, vooral door de woeste Boschjesmannen veroorzaakt, en na op reis zich gedurig door de jagt en door het beschouwen van verscheidene vreemde en vele bijzondere en ook schoone voorwerpen, wezenlijk zoowel zinnelijk als redelijk genot verschaft te hebben, eenigen tijd met het reisgezelschap uit te rusten, onder de *Beetjuanen*, en met blijde verwondering op te merken, hoe voordeelig zich dit goede en voor beschaving bijzonder vatbare volk, van meest alle wilden, althans van die welke deze reisbeschrijving ons in het Zuidelijk Afrika deed ontmoeten, onderscheidt.

Wij

(over wiens verdiensten L. zich hier niet verkoos uit te laten) voorgesteld, als Kweekelingen van zijn Instituut.

Wij vernemen hier, dat zij uitmunten in zindelijkheid, openhartigheid, beleefdheid, regtvaardigheid, naarstigheid, kunde en verscheidene voor hen onontbeerlijke kundigheden, en vatbaar en bereidvaardigheid, om van anderen te leeren.

„Wat ik — schrijft L. onder andere, — aangaande het algemeene karakter der gansche groote *Kaffernatie* heb gezegd (1), is ook volkomen op de Beetjuanen toepasselijk, en wat ik, met betrekking tot de ligchaamsvorming, kleur, haar enz. der Koosfa's heb berigt; kan ook omtrent haar gelden. Hetgeen, dat de Kaffers van dit laatstgenoemde volk het meest, en wel tot hun voordeel, onderscheidt, is de vastere bouw hunner dorpen en huizen, de grootere kunst in de bereiding hunner wapenen, kleederen en huisraad doorstralende, het hoogere aanzien hunner vorsten bij hen, en hunne duurzamer staatsinrigting. De Koosfa is ruwer, oorlogzuchtiger, driftiger in zijne begeerten en handelingen; de Beetjuaan houdt meer van volksvlijt, is bestendiger, meer tot een stil en bedaard leven en tot den akkerbouw genegen, ja zelfs, ten opzigte van dit laatste, veel meer ervaren. Reeds in hunne uitwendige gestalte is dit onderscheid blijkbaar. Men vindt onder de Beetjuanen weinige mannen van eene zoo buitengewone grootte en ligchaamssterkte, weinig een stoutmoedig uitzigt, als onder de Koosfa's zoo menigvuldig aangetroffen wordt. Daarentegen heeft het gelaat der meeste Beetjuanen iets innemend zachts en vriendelijks, en het vrouwelijke geslacht onder hen is van eene uitmuntender schoonheid,

(1) Zie het 2de deel der Nederduitsche vertaling dezer reis, bladz. 5 enz.

heid, dan bij de Koosſa's. De ganſche natie ſchijnt zachtaardiger en meer verwijfd, of de laatstgenoemden zijn menigvuldiger door vijanden van buiten aangevallen en oneeniger van binnen, in het bergachtige kustland, hetwelk zij bewonen, hardvochtiger en ruwer geworden en in de beſchaving verſcheidene ſchreden achteruit gegaan. Dat zij van eenen en denzelfden oorſprong zijn, bewijst ook hun beider ſpraak, in welke de meeste wortelwoorden veel overeenkomst met elkander hebben, en er is niet aan te twijfelen, dat een *Koosſa* en een *Beetjuaan*, hoewel mèt eenige moeite, elkander verſtaan zouden. Men heeft hiervan echter de proef nog niet genomen; want beide weten niet van elkander, en de waarſchijnlijk zeer eenzame en woeste ſtreken aan de noordzijde der oostelijke *Oranjerivier* hebben tot dus verre hunne onderlinge zamenkomst nog ſteeds verhinderd."

„ Met den naam van *Beetjuana*, *Sithjuana* of *Muthjuana* wordt de ganſche natie beſtempeld als een en hetzelfde volk, hetwelk zich van den *Kuruhman*, als zijnde het zuidelijkſte punt, dertig tot veertig dagreizen naar het noorden uitſtrekt, en waarvan verſcheidene ſtammen, onder dezelfde breedte, tot aan de oostkust toe wonen. Hetzelve weet echter, dat de Hottentotten-ſtammen, de *groote Namaaqua's* en *Dammara's* deszelfs naburen zijn, en kent den ganſchen omtrek tot aan de *Oranjerivier*, als de verblijfplaats der *Korana*-Hottentotten."

Alle de voornaamſte ſtammen van welke L. iets vernam, zonder ze allen, hoe gaarne hij ook gewild had, te kunnen bezoeken (1) (negen

(1) Het verst afgelegene punt dezer reis, ligt 178 mijlen van de *Kaapſtad*. Men had dus, in den korten tijd van naau-

gen in getal) spraken eene en dezelfde taal, terwijl ook hunne levenswijze, zeden en gebruiken, in de hoofdzaak, niet van elkander verschillen.

De rundveeteelt is hun voornaamste bestaan. Melk, wei en kaas zijn hun meest geliefde voedsel, en ook bij dit volk heerschen zekere denkbeelden, aangaande ligchamelijke en zedelijke zuiverheid, die zich tot op het gebruik der levensmiddelen, ja zelfs tot op het vee, in sommige gevallen uitstrekken. Buitendien verschaft hun de jagt menigerlei onderhoud, en er is geene soort van wildbraad, 't welk zij geheel en al versmaden. Naast het rundvee houden zij de geiten het meest in eere, en gebruiken zoo wel de melk als het vleesch der Jongen, maar inzonderheid houden zij dit dier in waarde, wegens zijn vel, waarvan zij fijn leder tot onderkleederen en schorten bereiden, zij leggen zich meer op den akkerbouw toe, dan de *Kaffers*. De werktuigen die zij daartoe gebruiken, zijn ijzeren hakken en spaden van hard hout; de oogst wordt zorgvuldig ingezameld en tot voedsel in de koude maanden bewaard.

Van visschen en dieren die op het land en in het water leven, hebben zij eenen grooten afkeer, om dat zij die voor onrein houden. Hunne kleeding bestaat enkel uit kunstig bereide huiden van dieren. De aanstootelijke naaktheid der *Koosa's* treft men bij hen niet aan; zij zijn ook onder elkander zeer schaamachtig, en het midden van 't ligchaam is met eenen breeden glad toesluitenden gordel bedekt, van welken eene nederhangende slip tusschen de beenen doorgetrokken en van achteren aan den gordelband

nauwelijks drie maanden, bijna 350 Duitsche mijlen afgelegd.

band vastgemaakt wordt. De vrouwen dragen lange fchorte-kleeden, zoo wel van voren als van achteren, en altijd verfcheiden over elkander, van welke de buitenfte de grootfte zijn, zoo wel de vrouwen als mannen dezer natie dragen halsbanden van metalen plaatjes, gevlochten biezen, of aan elkander geregen beentjes van dieren, als amuletten of befchermmiddelen tegen rooverij. Zij maken elpenbeenen ringen, en weten op eene bewonderenswaardige wijze koperdraad tot die elastieke ringen te vervaardigen. In hunne oorlogen gedragen zij zich even eens, als de *Koosfa's*, en in de onderhandelingen, welke het ontftaan der vijandelijkheden vooraf en daarmede gepaard gaan, befpeurt men aangename bewijzen van openhartigheid en verfmading van arglist, als gevolgen van een bedaard gevoel van kracht en van eene natuurlijke regtvaardigheid. — Voorts zijn ze ook bijgeloovig, en koesteren aangaande de Godheid weinig verlichter' begrippen, dan de *Koosfa's*, zij vereeren het Onzigtbare Wezen, 't welk zij *Muhrihmo* noemen, en dat zij fomtijds danken, maar ook wel de ergfte lastertaal durven toevoeren. Zij kennen voor het overige, geene foort van uitwendige Godsvereering, en zelfs de Zendelingen hebben hun niet kunnen overtuigen, dat zulk eene vereering der Godheid welbehagelijk kan zijn. Meer merkwaardigs kunnen wij, uit deze reis, hier niet aanftippen.

Dit Deel eindigt met een berigt van het vertrek uit de *Kaapftad*, en de terugkeering in *Europa*. Den 6den Maart, ging het transportfchip *Bellona*, waarop L. zich met den Generaal JANSSENS bevond, met eenen gunftigen Zuid-Oosten wind onder zeil. Op den 20ften bereikte men het Eiland *St. Helena*, en zij kwamen op den middag voor *Jamestown*, ten anker.

ker. Toen ontving onze Reiziger gelegenheid, om een klein reisjé door dat nu in alle monden bekende Eilandje te doen, waaraan wij de korte befchrijving, hier voorkomende, te danken hebben. Spoedig weder aan boord te rug gekeerd, werden de ankers den 24sten Maart geligt, en de reis voortgezet, met dit gevolg, dat het vaartuig reeds den 20sten Mei te *Plijmouth* voor anker kwam, en men den 5den Junij te *Vlisfingen* gelukkig aan wal ftapte.

Iets voor MIJN KIND. *Te* Leijden, *bij* L. Herdingh *en* Zoon, 1815. 16 *Bladz. In gr. 8vo. De prijs is f* — 5: 8

Schoon wij de redenen eerbiedigen, die den Schrijver van dezen lijkzang bewogen hebben, zijnen naam te verzwijgen, valt het niet moeijelijk, bij eenig kennis der omftandigheden daarin eenen onzer beroemdfte Geleerden te herkennen, die in het voorleden jaar, omftreeks den tijd, dat de *Triomf-Liederen werden aangeheven*, zijne Gade verloor. Waarom hetzelve ter kennisfe van het publiek wordt gebragt, meldt ons de Voorrede niet, en het komt ons voor, dat deze openbare uitgave den naam des Schrijvers, aan het hoofd van zijn werk vereischte, daar *de menfchelijke ramp*, die hier bezongen wordt, zonder aanwijzing van eenen bepaalden perfoon, wien zij treft, veel van de fterkte des indruks, en van het medelijden, 't welk zij moet inboezemen, verliest; terwijl aan de andere zijde, zoo ieder een toch den Schrijver weet te noemen, zijn *incognito* zonder doel is. Niemand, die menfchelijk gevoel heeft, zal hem om deze vermelding van zijn

naam

naam van de ijdelheid beschuldigen, *eene eerezuil te willen oprigten op het graf zijner Echtgenoote.*

Het vers zelve draagt alle teekenen van gevoel. Geen zwier van beelden of vergelijkingen, zet aan hetzelve een' toon bij, die zoo slecht bij het rouw gewaad voegt. Hier en daar nogtans, vooral in de aanspraak aan zijn Kind, bezigt de Dichter eenige gezochte uitdrukkingen, die ons voorkomen, met den echten toon der treurigheid minder instemmen, bij voorbeeld:

Geduld, mijn dierbaar kind! zijn eens uw enkels vast,
Dan gaat gij aan mijn hand naar Moeders lijkgesteente;

Zoo lang geduld, mijn kind! — Nog slechts een' korten stond,
Dan staan die enkels vast — dit uitstel moet ik vragen:
Hoe ligt de last ook zij, het bloeden van mijn wond
Ontrooft mijn' arm de kracht, om u bij 't graf te dragen.
En zoo uws vaders wil iets op uw hart vermogt,
Dan rolde vóór dien tijd geen traan meer over 't koontje;
De breuke van mijn ziel geneest geen bijtend vocht,
En Moeder wordt beroofd van 't offer van haar zoontje.

'k Herroep het wreed verzoek — uw tranen mogen vlieten;
Al vallen zij dan niet op 't moederlijke graf,

Dan

Dan moogt gij ze op de speen van uwe min vergieten.
Maar als dan met de melk zich mengt het wrange vocht,
Vertrek uw mondje niet: want, kind! dit moet gij weten,
Schoon de aard, waar op gij woont, op zaligheden pocht,
Zij voedt met tranenbrood, en dat moet gij ook eten.

Maar diep, tot in het binnenste der ziel, moet daarentegen de volgende plaats, elken echtgenoot, elken vader treffen.

Die in den kerker zucht, kan met geen sterker drift
Verlangen naar den dag, die band en boei zal slaken,
Dan nu mijn Hartvriendin verlangde naar die gift,
Die 't huisselijk geluk ten top toe zou volmaken.
Reeds zagen wij het kind, en grepen 't beurtlings aan,
En streden om zijn gunst, en prachten om zijn streelen;
Het dartelde aan den disch, 't kon op zijn voetjes staan,
En Moeder wees de plaats, waar 't in den hof zou spelen.
Reeds groeit het knaapjen op voor God en voor de deugd;
Reeds is de jongeling de blijdschap zijner magen;
De zoon is reeds een man, en naamloos onze vreugd —
Het toppunt is bereikt — wij hebben niets te vragen.

Zoo

Zoo droomden zij en ik — daar prangt de barensnood —
Zij roept den hemel aan om bijstand en genade —
'k Ben vader van een zoon — zij, offer van den dood. —
Betreurt ge uw Moeder, kind! uw vader mist zijn Gade.

De verbijstering des bedroefden Vaders, doet hem ook, in een ijlingwekkend schrikbeeld, zijn zoontje in 't verschiet beschouwen als een booswicht, als zijnde dit de reden, waarom de Hemel zijne Moeder tot zich roept, om haar dit gezigt te besparen. Hier bereikt het *pathetieke* het toppunt. Gaarne zouden wij ook deze plaats geheel of grootendeels mededeelen, doch wij gevoelen, dat wij ons bestek reeds zijn te buiten gegaan, en eindigen dus slechts met dit vers, 't welk de uitdrukking eener mannelijke smart bevat, aan onze Lezers aan te bevelen.

LOUISE. *Naar het Hoogduitsch van* A. VON KOTZEBUE. *Te* Leeuwarden, *bij* Steenbergen van Goor, 1814. *I. Deel.* 231 *Bladzz. II. Deel.* 259 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs der beide Deelen is f* 5 : 4 : —

Het ligt in den aard der dingen, dat de man, die gelukkig in het blijspel en zoogenoemde burgerlijke Tooneelspel (*drama*) slaagt, ook niet weinig bekwaamheden zal ten toon spreiden, in den Roman. Immers, die kennis zoo wel aan het menschelijk hart, als aan de zamenleving, welke de beide genoemde soorten van tooneelvertooning vereischen, is ook onmisbaar nood-

zakelijk in den Roman, welke niet is dan een gedicht in een' *prozaïschen* vorm, en even zoo goed als een tooneel- of helden-dicht, een' knoop en eene ontknooping moet hebben. Toen wij derhalve dezen Roman van den beroemden Schrijver van *Menschenhaat en Berouw*, *den onechten Zoon*, *den Lasteraar*, *enz* zagen, beloofden wij ons daaruit eene aangename *Lectuur*, en wij werden niet te leurgesteld. De grootste verdienste van dit boek is de ongemeene natuurlijkheid, de geregelde afloop en eenvoudige ontwikkeling der gebeurtenissen, die, zonder het belangwekkende van den knoop te benadeelen, of de geschiedenis tot een nietsbeduidend alledaagsch verhaal te vernederen, nogtans zeer gunstig afsteekt bij die onnatuurlijke, onwaarschijnlijke, avontuurlijke ontwikkelingen, die zelfs de Romans van LAFONTAINE zóó zeer ontsieren. Een ander (ten minsten in ons oog) zeer groot voordeel, boven vele andere, bezit deze LOUISE door hare duidelijke, eenvoudige, algemeen verstaanbare taal. Sommige Lezers mogen zich gaarne met eenige helden van LAFONTAINE altijd in de wolken verliezen, en met versmading van de spraak des gemeenen levens, in de starren, of in eene wereld huisvesten, die veel van de *Astrea* van D'URFÉ, of van de *Fransche* Romandichters van het midden der zeventiende Eeuw heeft: ons behaagt oneindig meer de nabootsing der Natuur en van het werkelijk leven; die ons ook deze waarlijk uitmuntende en treffende geschiedenis aanbiedt, en wij gelooven, dat onder de lezers en lezeresfen, wier smaak door al te veel zoetigheid niet voor gezonden en smakelijken kost verwend is, nog al van ons gevoelen zullen zijn.

Zie hier in 't kort, hoe de Geschiedenis afloopt.

loopt. LOUISE, een schoon en rijk landmeisje, heeft het ongeluk, in hare vroege jeugd eene brave en verstandige moeder, en een' voortreffelijken Oom te verliezen, met wiens dochter CAROLINA, een minder schoon, doch alleszins braaf en beminnelijk meisje, zij was opgevoed. De goede vader, die zijne dochter afgodisch beminde, doch minder de gaaf had, haar te leiden, heeft in de stad eene zuster, die hare dochter JULIA tot een volslagene coquette vormt. Bij ongeluk neemt de Tante LOUISE, die reeds, bij een zeer goed hart, en vele goede eigenschappen, toch ook aanleg tot *coquetterie* heeft, met zich naar de stad, waar die noodlottige neiging zich, door het voorbeeld der reeds bedorvene JULIA, en door de vele vermaken eener hofplaats, op eene wijze begint te ontwikkelen, die weldra voor LOUISE's deugd noodlottig wordt.

De *Assessor* BRAUNAU, die onder een voegzaam voorwendsel met den ouden ROZEN kennis maakt, en, schoon veel genegenheid voor CAROLINE koesterende, toch door de schoonheid van LOUISE verblind en weggesleept wordt, ziet zich echter door haar, volgens het voorbeeld en de lessen der steedsche Tante en Nicht, aangemoedigd en — om den tuin geleid; daar zekere Heer VAN ESSEN, een schatrijk, niet ongevallig, allerbraafst en — smoorlijk verliefd Jongeling haar zijn hof maakt. Hier uit komt dan ook een huwelijk voort; terwijl naderhand CAROLINE met den braven BRAUNAU uit liefde voor wien zij deszelfs vriend, den Predikant FABER, hare hand geweigerd had, insgelijks zeer gelukkig vereenigd wordt, door eene kunstgreep van BRAUNAU's zuster, Mevrouw SODEN. — Een geschrift van LOUISE's moeder betoomt voor een tijd lang hare overhellende neiging tot behagen,

gen, doch de ondeugende JULIE sleept haar weldra, in weêrwil der teedere liefde van VAN ESSEN, die veel meer geneigdheid voor het landleven koestert, in den draaikolk der stadsvermaken mede. Deze JULIE was intusschen, na vergeefs hare netten naar den jongen VAN ESSEN te hebben uitgespreid; met deszelfs Oom, den Heer ROZENBERG, een' allerbest, maar eenigzins bejaard' man, gehuwd, daar het haar niet om *liefde*, maar uiterlijken *glans* te doen was, schikte zij zich voor 't oog wel in dezen nieuwen staat, doch verkwistte niet alléén het vermogen van den goede ROZENBERG, die haar blindelings vertrouwde, maar bedroog hem ook op de schandelijkste wijze, door een' liefdehandel met zekeren *Italiaan* MORELLI, een' man van het verfoeijelijkste karakter. VAN ESSEN, wien deze verstrooijende levenswijze geheel niet aanstaat, tracht zijne vrouw daarvan aftebrengen, doch JULIE, en om zich op VAN ESSEN te wreeken, die bij haren echtgenoot eenige pogingen gedaan had, om ook hem met JULIE naar buiten te lokken, en om LOUISE te straffen, om dat zij haar de liefde des schoonen Jongelings ontrukt had, en zoo gelukkig met hem leefde, doet alle pogingen, om dit geluk der beide echtgenooten te verwoesten, zij brengt daartoe den Graaf van S***, een' losfen, doch meer onbedachten dan slechten Jongeling in gezelschap met LOUISE, doet hem zelfs een paar malen in vrouwenkleederen, als 't ware om eene onschuldige grap, in een kransje verschijnen, waarop zich JULIE met LOUISE, en 's Graven zuster bevond; ja hij waagt het kort daarop, alléén in vrouwengewaad bij LOUISE te komen, geholpen door eene ondeugende kamenier; daar juist VAN ESSEN terug kwam, moest

moest men den ſtouten minnaar verbergen, en dus de kamenier ontzien. Door eene reeks van zulke, telkens toenemende onvoorzigtigheden, (wier trapsgewijze voortgang uitnemend menschkundig ontwikkeld wordt) gevoegd bij het bedrog der kamenier, die zich bij avond half in donker als LOUISE bij den Graaf in een *tête a tête* doet voorkomen, daalt de ongelukkige Mevrouw VAN ESSEN, (die intusſchen ook haren teêrbeminnenden Vader verloren had) telkens dieper in het hart van haren man; over zijne gemelijkheid klaagt zij bij de ondeugende JULIE, die haar raadt hem door de opwekking zijner jaloezij te genezen, een ongelukkig middel, 't welk VAN ESSEN, die middelerwijl ook in zijnen voormaligen opvoeder GROSS een ſlagtoffer van vrouwelijke ontrouw, (zoo hij meent) gevonden heeft, haar langs zoo meer verbittert. Herhaalde afwezigheden van VAN ESSEN, een tweegevecht van hem met den Graaf, noodlottige toevallen, en vooral de lastertong van JULIE, brengen de zaak eindelijk zoo verre, dat LOUISE's echtgenoot, de wettige geboorte van haar tweede kind, een dochtertje, verdenkende, en door GROSS in zijn vermoeden verſterkt, wanhopig met dezen op reis gaat, en van zijne vrouw voor eeuwig afſcheid neemt. Deze lag juist op den oever des doods, in eene zware ziekte, doch door de onvermoeide zorg harer brave nicht BRAUNAU en van derzelver man, herſtelt zij langzamerhand, en tevens volkomen genezen van de gevaarlijke ziekte harer ziel, — de behaagzucht. Zij beſluit nu voortaan, na dat de doodelijke droefheid en wroeging over de jammerlijke uitwerkſelen van haar gedrag, iets bedaard zijn, op de ingetogenſte wijze te leven, dan, een nieuwe ſlag verwacht haar, de

 tij-

tijding van haars echtgenoots overlijden, door MORELLI en JULIE uitgestrooid, en met zulke waarschijnlijke omstandigheden verzeld, dat zelfs de BRAUNAU's overtuigd worden. De Graaf van S*** doet nu aanzoek om de hand van LOUISE, die hem echter ten stelligsten weigert, en, om alle verdere pogingen van dien kant (waartoe 's Graven zuster de hand biedt) te ontgaan, vertrekt LOUISE met de BRAUNAU's die zich toevallig in *Silezië* gevestigd hebben, en doet het gerucht van haren dood verspreiden. —

Intusschen zwerft haar man met GROSS naar den kant van *Zwitserland* om, en beiden houden zich te zamen, met de opvoeding hunner kinderen, beide veelbeloovende knapen, bezig. Toevallig ontmoeten zij hier JOHANNA, de zuster der vrouw van GROSS, die hij meende, dat hem bedrogen had. Door deze vernamen zij de echte toedragt der zake, en dat zijne vrouw hem eigenlijk nooit bemind, maar zich uit inschikkelijkheid naar den wil harer ouderen gedragen had, schoon zij vóór het huwelijk genegenheid voor eenen Heer DASDORF had opgevat, zij was GROSS voor 't overige nooit ongetrouw geweest. VAN ESSEN, hier door met de hoop vervuld, dat ook *zijne* vrouw in het zelfde geval zal zijn, keert in stilte naar hare woonplaats terug; daar zij zich echter voor dood heeft uitgegeven, verneemt hij niets dan dit, den dood van den goeden ROZENBERG, en het huwelijk van JULIE met MORELLI. Deze booswicht had, om het groote vermogen magtig te worden, den ouden man buiten weten zijner vrouw vergiftigd; JULIE bleef erfgename van het geheel, en gaf hare hand aan den *Italiaan*. GROSS kort daarna overleden zijnde, ontmoette VAN ESSEN, die zich met de opvoeding

van

van deszelfs Zoon belast had, op eene reis naar *Italië*, de Graaf van S*** die hem het leven redde. Deze reisde thans met DASDORF, den ouden medeminnaar van GROSS, en was geheel verbeterd. Te *Rome* kwamen zij nu gezamenlijk bij JOHANNA, de schoonzuster van GROSS, die bij eene zeer edeldenkende Gravin, Dame van gezelschap was. Na eene menigte van ingewikkelde voorvallen, ontvangt eindelijk ook MORELLI, die zijne vrouw in armoede verlaten had, doch te *Rome* door haar was opgezocht, het loon zijner euveldaden, en sterft door een' gifdrank, die hij voor zijne vrouw had gereed gemaakt. Thans werd VAN ESSEN volkomen van de boosheid dezer menschen, en van de onschuld zijner vrouw overtuigd. De Weduwe van MORELLI keerde naar hare Moeder terug, waar het haar eene hel was, in een' geringen staat te moeten verkwijnen, in die zelfde plaats, waar zij weleer geschitterd had. Toevallig leerden JOHANNA, en de Gravin in *Silesië* LOUISE en de BRAUNAU's kennen; eerstgemelde nam de opvoeding van LEONORE, het nichtje der Gravin op zich; de Graaf van S*** kwam met den Zoon en Kweekeling van VAN ESSEN, daar ook; op die wijze werd de kennis spoedig algemeen, en de thans geheel verbeterde Graaf verliefde op LOUISE's dochter, gelijk de Zoon van GROSS op EMILIE, de dochter van BRAUNAU, en de jonge KAREL VAN ESSEN op de nicht der Gravin. LOUISE echter, die meer afgezonderd woont, heeft slechts door CAROLINE BRAUNAU een' enkele straal van hoop ontvangen: zij is dus nog in 't onzekere, toen haar man, die met den ouden Graaf van S***, Staatsminister reist, haar toevallig bij een gedenkteeken dat zij aan zijne gedachtenis gewijd heeft,

 ont-

ontmoet. — Hier mede moest de Roman, volgens den regel, geëindigd zijn, maar een met het overige weinig zamenhangend geval van zekere Mevrouw van L** schijnt er nog bij gevoegd, om den goeden DASDORF ook eene vrouw te bezorgen. Men zou dit met minder moeite hebben kunnen doen, door hem aan Juffrouw JOHANNA uittetrouwen, de eenige, die ongehuwd blijft, CAROLINE VAN ESSEN huwt den Graaf van S*** eerst om alle opspraak van hare Moeder geheel te doen vervallen, doch dan ook uit genegenheid. Zoo loopt de Roman geregeld, en niet onwaarschijnlijk, af. De meer of min avontuurlijke gevallen, in *Italië* laten zich door den imborst van dit Volk gemakkelijk verdedigen. —

Daar de stijl, gelijk wij gezien hebben, eenparig duidelijk en vloeijend is, zoo kunnen wij juist geene *schitterende* plaatsen, ten proeve van schrijfwijze mededeelen. Zie hier echter het aandoenlijk tooneel der hereeniging van beide echtgenooten.

Het rijtuig van VAN ESSEN, en den ouden Graaf was bij het boschje van LOUISE, 't welk zij niet kenden, gebroken.

„ Daar men ligtelijk vooruit kon zien, dat er wel een uur zou verloopen, eer men de reis zou kunnen voortzetten, sloeg de graaf eene wandeling in het boschje voor, in welks nabijheid het rijtuig gebroken was. Nadat zij een einde wegs in hetzelve afgelegd hadden, kwamen zij aan een zijpad, 't welk naar iets leidde, dat hen van verre een gedenkteeken scheen te zijn. Hoe digter zij het naderden, hoe nieuwsgieriger zij werden: eindelijk ontdekten zij eene lijkbus op een voetstuk, aan welks beide kanten genien schenen te staan. Doch, wijl

wijl zij het slechts van ter zijde konden beschouwen, waren zij eerst in staat, het naauwkeurig te onderscheiden, toen zij er digt voor stonden."

„ Hemel! wat zie ik! riep *van Essen*, die het 't eerst bereikte, vol verbazing uit. Welk eene sprekende gelijkenis! Zie slechts *Dasdorf*, wat dunkt u van dit gedenkteeken? Is dit niet de beeldtenis mijner *Louise?* — En hier uwe eigene beeldtenis! zeide *Dasdorf*, die intusschen naderbij was gekomen. — Waarschijnlijk zijn wij reeds te *Waldau*, waar vermoedelijk *Braunau* u beiden dat gedenkteeken heeft opgerigt."

„ Daartoe passen de woorden niet, die hier onder staan — hernam *van Essen* — *in de andere wereld vinden wij elkander weder!* — Gij hebt gelijk — zeide de graaf, die insgelijks het gedenkteeken met verwondering beschouwde — dat *wij* zou hier immers geheel verkeerd geplaatst zijn. Maar wien verbeeldt het derde *medaillon?*"

„ *Van Essen* en *Dasdorf* bezagen het naauwkeurig, doch konden niet ontdekken, wien het voorstelde. Terwijl zij nog daarover spraken en gisten, zagen zij van de tegenovergestelde zijde eene dame komen, die iets las en hen dus nog niet ontwaar was geworden. Om haar niet te storen, verwijderden zij zich eenige schreden in het boschje. Toen zij echter nader kwam, merkten zij, dat zij eenen brief in de hand hield: ook viel hen voornamelijk de schoone en edele gestalte van deze onbekende vrouw in het oog; ofschoon zij haar gelaat, 't welk door eenen grooten hoed bedekt was, niet konden onderscheiden. — Zij wierp zich aan den voet van het gedenkteeken neder en

weende. — Eindelijk riep zij met eene half luide stem uit: *o mijn God! indien hij nog leeft, zal hij ook voor mij leven!*"

„ De bekende toon van deze stem trof *van Essen* ten sterkste: hij wilde naar haar toe snellen; doch *Dasdorf* en de graaf hielden hem tegen. — Na eenig zwijgen riep zij weder: *o mijn Karel! zoudt gij mij ook mijne ligtzinnigheid kunnen vergeven!*"

„ Dat was te veel voor *van Essen*: onmogelijk kon hij zich langer bedwingen, maar stortte er heen, terwijl hij uitschreeuwde: *Louise! Louise! zijt gij het wezenlijk!* — Bij deze woorden lag hij in de armen zijner vrouw. Zij beefde terug en gaf eenen luiden gil; want haar viel het zoo ligt niet, haren *van Essen* te herkennen."

„ Op *Louise's* gillen kwamen de beide andere heeren ijlings toesnellen; doch hunne tegenwoordigheid vermeerderde hare ontsteltenis. — O mijne waarde, ongelukkige *Louise!* hoe hard straft gij uwen berouwvollen *Karel!* riep *van Essen* uit, dien het ten hevigste smerte, door zijne *Louise* miskend te zijn. Hij bedacht niet, dat zijn jeugdig voorkomen in dien tusschentijd tot het ernstig mannelijk gerijpt en zijn gelaat door zijne veelvuldige reizen eenigzins bruin geworden was. Eindelijk werd ook hij door haar herkend; en nu deed de vreugde van haren *Karel* weder te zien, haar alles om zich heen vergeten. — Zijt gij het waarlijk? zijt gij weder geheel de mijne? riep zij een- en andermaal uit — mag ik mijne oogen vertrouwen? Deze steenen zouden een gedenkteeken voor mijnen diep beleedigden, voor mijnen ontslapen *Karel* zijn, en thans zijn zij getuigen van onze hereeniging!"

„ *Ka-*

„ *Karel* en *Louise* waren dermate verrukt, dat zij noch aan het verledene, noch aan het toekomende dachten: zelfs van het tegenwoordige zagen zij volstrekt niets anders, dan zich zelve. *Karel* had zijne vrienden bijna geheel vergeten, en door *Louise* werden zij niet eens opgemerkt. Met eene innige aandoening van hartelijke deelneming beschouwden deze brave mannen het onuitsprekelijke geluk der hereenigde echtgenooten, en wachten zich wel, dat heerlijke tooneel van het eerste wederzien, zelfs door een enkel woord, te storen en af te breken. Zij zouden dus nog eene geruime poos zwijgende aanschouwers hebben kunnen blijven, ten zij 's graven bediende gekomen ware, om hen te berigten, dat het rijtuig weder hersteld was."

Iets over RAADSELS, met Raadsels tot Toegift. Te Amsterdam, *bij* A. B. Saakes, 1815. 48 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 12 —

A. Al weder een Boekje met raadsels! En er zijn reeds zoo vele gedrukte raadsels in de wereld!

B. Het zijn toch weder andere raadsels, als die, welke wij gehad hebben, waarvan vele vergeten zijn, en andere niet meer vermaken, omdat wij die zoo dikwijls hebben geraden, en laten raden.

A. Nu dan! Ik zal het Boekje lezen: verandering van spijs doet wel smaken.

B. En het is toch geheel anders, als andere Raad-

Raadfelboekjes. — Hier hebben wij nog eene Verhandeling over de raadfels bij.

A. Dat zie ik, en het bevalt mij wel. Hierdoor kan ik leeren, wat er tot een raadfel behoort. Zoo kunnen deze en andere raadfels mij nog meer vermaken, en misfchien kan ik dan zelf wel eens nieuwe raadfels bedenken en opgeven. Maar ik wenschte wel te weten, of de raadfels er bijftaan om de Verhandeling, of de Verhandeling om de raadfels.

B. Het is moeijelijk dit te raden. Als wij de Schrijvers eens ontmoeten, mogen wij het hunzelven vragen.

Deze zamenfpraak bekleedt hier de plaats van een Voorberigt voor het werkje, dat met een fraai pasfend plaatje op den titel, SIMSON voorftellende, die den honig uit den muil van den door hem te voren gevelden Leeuw haalt — prijkt, en beftaat uit eene kleine Verhandeling over raadfels, met een eenenzestig-tal van voorbeelden van verfchillende foorten, namelijk: zakelijke, woordelijke en letterlijke, alle in dichtmaat, met een verklarend Register.

De Verhandeling is oordeelkundig opgefteld, en heeft eene uitnemende ftrekking. De voorbeelden beantwoorden ook wel aan de opgegevene vereischten, en dienen voor de Jeugd tot opfcherping en vermaak. Het verklarend Register behoort men er echter uit te ligten, voor men het den kinderen in de handen geeft.

Met den Schrijver wenfchen wij, dat het gebruik van dit Boekje een aangenaam en nuttig tijdverdrijf voor de Nederlandfche Jeugd zal opleveren.

MEN-

MENGELWERK.

MIJNE HEEREN!

Welligt oordeelt Gijlieden deze eenvoudige maar hartelijke opdragt eenes werks, (1) aan den Doorluchtigen Voorvader van Neêrlandsch Geliefden Koning, WILLEM I, van den ook om zijne bijzondere welfprekenheid en geleerdheid van ouds beroemden BEZA, eene plaats in het Mengelwerk van uw Geacht Tijdfchrift waardig. Zij, die met de gefchiedenis van de zestiende Eeuw onzer Christelijke Jaartelling een weinig bekend, en niet door vooroordeelen verblind zijn, zullen vertrouwen wij, niet alleen de hulde aan dien onvergetelijken Prins, den herfteller van Godsdienst en Vrijheid hier toegebragt, maar ook den welverdienden lof aan den ijverigen Kerkhervormer CALVIJN gegeven, door eenen man die hiertoe 't meest gefchikt en 't best bevoegd was, met een bijzonder genoegen lezen. — Te vernemen, dat de plaatzing der vertaling, van dit in ons oog nog al eenigzins merkwaardig Stukje, aan eenigen althans van onze Geachte Landgenooten, die uwe Boekzaal gewoon zijn te lezen, niet onaangenaam was, en vooral, dat het ftrekt ter bereiking van het beste oogmerk, zal bijzonder aangenaam zijn, aan hem die zich met de meeste achting teekent,

eenen beftendigen Lezer,
van uw nuttig Tijdfchrift.

Febr. 1816.

....

DEN

(1) *J. Calvini Tractatus varii in unum volumen congesti.* Vid. Tom. VII. J. CALVINI operum omn. Theolog. Genevæ apud J. VIGNON, P. et J. CHOUET CIƆIƆCXVII.

DEN DOORLUCHTIGSTEN EN MAGTIGSTEN VORST EN HEER, DEN HEER WILLEM, PRINS VAN ORANJE, GRAAF VAN NASSAU, ENZ. ALLERDAPPERSTEN VOORSTANDER EN HANDHAVER VAN HET EVANGELIE VAN CHRISTUS IN HOLLAND, EN IN DE EILANDEN VAN ZEELAND, GENADE EN VREDE VAN DEN HEERE!

Of ik bedrieg mij zeer, Allerdoorluchtigst Vorst! of ik bied thans een tevens aangenaam en nuttig gefchenk Uwe Hoogheid aan, maar van eenen ander' ontleend; opdat er niemand zij, die wane dat of hetzelve van mij met te geringe zedigheid aanbevolen, of ietwes van mij, gelijk als eerzuchtige menfchen plegen, behalven uw en het algemeen welzijn, beoogd worde. Deszelfs Schrijver is zoodanig een, dat wij voor zijne grootheid, drie allerrijkfte getuigen hebben. En wel in de eerfte plaats, den allerovervloedigften oogst zijner werken, te weten bijna tallooze Kerken, vooral door geheel *Frankrijk* verfpreid, welke naast God van hem met regt belijden gefticht te zijn; verder zoo vele zoo geleerd, zoo oordeelkundig, zoo welfprekend ook, zoo verwonderlijk eindelijk van hem geftelde fchriften, dat, 't welk zonder eenigen naijver gezegd zij, — waarlijk de voortreffelijke bijzonderheden, welke in anderen afzonderlijk uitblinken, in dezen alle te gelijk vereenigd, helder fchijnen te fchitteren. Daar voeg ik dit allerzekerst getuigenis van zijne niet gemeene deugd bij, dat de Satan niemand heviger dan CALVIJN alleen heeft aangerand, van welken hij zich namelijk vooral, (zoo als men zegt) tot aan het leven toe gewond gevoeld heeft. Nu is het wel niet te verwonderen, dat deze

deze eeuwige vijand van het geluk der menschen, of zij die der waarheid openlijk den oorlog verklaard hebben; de Slaven bedoele ik van den Grooten (1) Antichrist, hem, van wien zij bestreden worden, op hunne beurt vervolgen. Maar dat is allerdroevigst, dat deels de kracht der dwaling, deels de Goddeloosheid van sommigen, die, tegen hun eigen geweten aan, uit eigene beweging zondigen, zoo groot zijn kan, dat zij schier uit de bestrijding van dien eenen den palmtak der overwinning begeeren, van wien zij 't meest hebben kunnen geleerd worden. Dit is evenwel tot hier toe zoo nieuw niet, daar in tegendeel geen ander ooit het geval geweest is met de grootste mannen; waarvan ons voornamelijk ATHANASIUS en CHRIJSOSTHOMUS de voorbeelden opleveren. Want ORIGENES hebben zelfs zij niet genoeg kunnen verontschuldigen, die van hem betooverd zijn. Voor 't overige zal het ook wel der moeite waardig wezen, te overwegen, of met regt of ten onregte zoo vele vijanden van overal tegen hem gedreven worden. De Heer vermaant, dat wij *uit de vruchten de valsche Profeten zullen onderkennen.* Deze twee stel ik mij als die vruchten voor, het leven namelijk en de leer. Wat zullen die vervolgers toch, in het leven van CALVIJN, berispen kunnen, ten zij dit hun berispelijk voorkome, dat hij hun geenszins gelijk geweest is. Een man, anders ook een zondig mensch, (dat niemand zoo zot zij, van uit te roepen met die Antichristische Slaven, dat deze van mij als onder de Goden gerekend worde) maar, om alles met weinige woorden te zeggen, aan hun geheel ongelijk, die zelfs nimmer iemands gunst bejaagd, die naar geene eerambten ooit gestaan, die geene schatten immer

(1) *Antichristi nimirum Romani mancipia.*

mer ergens gezegd kan worden gezocht te hebben, aan wien evenwel niets van die dingen ontbroken heeft, welke vele menschen maar al te zeer gewoon zijn te misbruiken, om tot die zaken te geraken. Of dat nu op hen past die zijne tegenstrevers zijn, beoordeelen zij allen, onder wier oogen zij verkeeren. Maar wat hebben zij in zijne leer te berispen? Eenigen beknabbelen deze of die plaats uit zijne schriften getrokken, — menschen voor 't grootst gedeelte zoo onkundig, dat zij zelfs niet behoeven wederlegd te worden, — als of men, uit het geen iemand op zekere plaats kortelijk geschreven heeft, terstond zou moeten opmaken en vaststellen, wat zijn gevoelen over zeker leerstuk geweest is. Anderen keuren eenige van zijne verklaringen niet goed. En voorzeker, mits dat men slechts niets zegge, 't welk met de analogie des geloofs niet overeenkomt, moet aan elk hier zijn oordeel vrij, en de *geesten der Profeten den Profeten onderworpen zijn.* Maar welke eene Goddeloosheid is 't die uitmuntende gave van uitlegging, welke God dezen mensch had toegestaan, 't zij ge op fijnheid van oordeel, 't zij op geleerdheid, 't zij op helderheid ziet, of geheel te verachten, of te ontveinzen, opdat men eenige of niet opgemerkte of geschikt genoeg gezegde dingen berispe? Niet minder onbillijk zijn zij, die in hem niet verdragen kunnen, dat hij niet dezelfde woorden, uitdrukkingen en onderscheidingen bezigt als anderen, dat hij b. v het geloof geen gedeelte van het berouw gemaakt heeft, dat hij de vermurving des harten geene dooding noemt, dat hij de onderscheiding van vergeeflijke en dodelijke zonde niet gebruikt, — dat hij niet leert, dat het geloof en de hoop der aanneming verloren worden. — en die aan

op-

onze tegenstrevers aanleiding geven, om ons als verschillende onderling te beschuldigen, daar in tegendeel iemand die alles eens wat nader overweegt, bevinden zal, dat er of geen of een allerkleenst verschil in de zaken zelve plaats heeft, of misschien ('t welk ik met vertrouwen zegge) belijden dat CALVIJN niet zonder reden, over sommige stukken, een weinig anders gesproken heeft. Als of bij die ouden, welke sommigen boven alle aanmerking verheven willen stellen, alles hetzelfde en op dezelfde wijze uitgedrukt bevonden wordt! Anderen, eindelijk, beschuldigen hem als eenen Godslasteraar en deugniet. Maar om welke reden? Omdat hij, namelijk, God tot de oorzaak van de zonde stelt, daar hij echter, terwijl die allergodsdienstigste verdedigers der vroomheid snorken, dit zelve leerstelsel in de *Libertijnen* opzettelijk gelaakt en veroordeeld heeft. Het leerstelsel van het *Stoïcijnsche* noodlot, wrijven hem zelfs ook al sommigen aan, het gezag van den Heer PHILIPPUS misbruikende „ die echter over deze zaak zelve aan CALVIJN schrijvende, zegt: ik weet dat onze gezegden en gevoelens met de uwe geheel overeenstemmen. Maar de onze zijn (παχύτερα) ruwer en meer geschikt tot verstand van het gemeen." Tot deze beschuldigingen van geleerde mannen moeten zij vervallen, die of derzelver schriften, welke zij evenwel durven berispen, niet opmerkzaam lezen; of bevooroordeelde gevoelens medebrengen, die voor hunne oogen duidelijk nadeelig zijn moeten; of meer en liever naar den zin van anderen, dan naar het oordeel van hun eigen verstand spreken en schrijven. Wat hen aangaat, die hem voor eenen *Arriaan* of voor iemand die over de drie persönen in het Goddelijk wezen niet regtzinnig dacht, beschuldi-
 gen,

gen, terwijl de bestrijders van de leere der Drieëenheid en der Godheid van CHRISTUS, in onze tijden, geen' scherper partij, dan in hem gevonden hebben, — ik maak geene zwarigheid dat men uit zijne schriften zelve leere oordeelen. Het is, namelijk, eene zekere misdaad van onvroomheid, dat hij niet overal onderscheiden heeft tusschen VAN *zich* en DOOR *zich* naar de Schoolsche Godgeleerdheid, en ontkent dat de Zoon God is van God, daar hij geleerd heeft, dat de Godheid van God den Vader en den Zoon eenig en bijzonder is. Maar dit is toch de doodschuldige misdaad, dat hij standvastig geleerd heeft, dat het ligchaam van CHRISTUS nu nergens anders is dan in de hemelen, en diensvalve niet met den mond maar met het geloof alleen, waarlijk echter, genoten wordt ook in het Avondmaal des Heeren, en geoordeeld heeft, dat de Sacramentele vereeniging dit alleen vordert: dat 't geen door het bijgevoegde teeken beloofd ook wezenlijk aangeboden wordt, maar niet, dat het teeken en de aangeduide substantiën op dezelfde plaats gesteld worden.

Van hier dat geschreeuw, dat Gods Almagt, geloochend wordt, dat het Testament van den Zoon Gods vernietigd wordt, dat de naturen in CHRISTUS afgezonderd worden, en dergelijke stinkende valsche beschuldigingen meer, welke met verontwaardiging door allen, die maar eenigzins doortrokken zijn met de kennis van den Christelijken Godsdienst, vernomen worden van hen te hebben kunnen voortvloeijen, die voor Leeraars van anderen willen gehouden worden; en dat niet liever van allen voor Godloozen en Godslasteraars gehouden worden, die de *Unio. Hijpostatica* (vereeniging der personen) met NESTORIUS en de *Mani-*

Nophkiffiten bepalen alleen door de kracht der Godheid, en openlijk met EUTIJCHES leeren, dat de eigenschappen der Godheid in het vleesch met er daad zijn uitgestort, de vleeschwording met de Hemelvaart, en deze weder met de zitting aan de regterhand des Vaders verwarren, die eene eenige werking der Godheid door het vleesch met de *Monotheliten* stellen, eindelijk zoo verre zelfs hunne onbeschaamdheid drijven, dat zij met den verfoeijelijken SERVETUS aan een en hetzelfde subject twee tegenstrijdige dingen, omschreven te zijn, namelijk en niet omschreven te zijn, toekennen: of met de *Marcioniten* het vleesch van CHRISTUS in een spooksel veranderen. Maar hiervan zal, als de menschen dezer Eeuw, welken de kracht der dwaling betooverd heeft, niet meer zijn zullen, zoo de nakomelingschap als Gods Zoon zelf, eindelijk zeker oordeelen. En van deze dingen wordt zelfs hij beschuldigt, wiens behandelingen van die onderwerpen in een boekdeel zamengebragt wij hier leveren, van welke het mij, naar ik hope, met toestemming van alle Geleerden geoorloofd zal zijn te betuigen, dat er naauwelijks eene in dezen onzen leeftijd vernieuwde, of nieuwelings uitgedachte ketterij is, welke in deze stukjes, niet met de sterkste en zekerste bewijzen uit het binnenste van Gods woord ontleend, wederlegd is. Want die man bezat zulk eene fijnheid van oordeel, en was door de weldadigheid Gods met zulk een goed verstand begaafd, dat hij in alle geschillen terstond opmerkte, wat in aanmerking komen moest, en welke de zaak in geschil was, en door het inwendige der zaak met de krachtigste bewijsredenen aantetasten, de vijanden der waarheid ter nederwierp, vermijdende ijdele beuzelingen, een allersterkst vijand van alle sophisterij, en met zulk eenen bran-

brandenden ijver om de waarheid te handhaven alomme aangedaan, dat hij ook nog den vlugtenden vijand vervolgde. Dit heeft veroorzaakt, dat hij somwijlen heviger schijnt uitgevaren te zijn tegen de personen zelve; maar ik wenschte zeer, dat zij die hem daarmede beschuldigen, zoo dat zij hem ook eenen schelder en lasteraar noemen, bij zich zelve bedenken, dat die heldengeesten, van Gods wege en door zekere bijzondere aanblazingen, gedreven worden. Bijaldien wij dat ons niet voorstellen, zoo zullen wij vele dingen tegen hen zelve die boven alle verdediging verheven zijn, de Heilige Profeten namelijk, te berispen in die dingen moeten oordeelen, over welke zij den hoogsten lof verdienen. De zachtste inborst hadden JACOB, SALOMO, HISKIA, eene heviger JOZUA, GIDEON, SIMSON, ASA, JOSIAS, eene gematigde JOZEF, MOZES, DAVID. Men kan zich somtijds niets scherper, somtijds niets zachter en zoeter voorstellen dan de Profeten. De Heere toch leidde en dreef hen naar de tijden en de zeden van hen vorderden, tot welke zij gezonden werden. Hoe zult gij anders JESAIA billijken, als hij uitroept: *Gij volk van Sodom en Gomorra*, en als hij met zoo vele bijtende schimpredenen NEBUKADNEZAR in den persoon der gestorvenen bespot? (1) En door welk eenen geest zullen wij anders ELIAS bezield verklaren, die in eene zoo ernstige zaak de dienaars van BAAL bespot? En 't geen voorkomt bij EZECHIËL over OHOLA en OHOLIBA, (2) en bijna tallooze vergelijkingen bij de Profeten, ook van de schandelijkste zaken ontleend. - Dat — *adderen gebroedsel* van JOHANNES DEN DOOPER hen ook toegeduwd, die zich bij hem vervoegden om van hem gedoopt te worden: die gezegden en daden van CHRISTUS, in wien geene zonde was; na-

(1) *Jes* XIV. (2) *Ezech* XXIII: 4.

namelijk: *Huichelaars*, *gewitte Wanden*, *geborenen uit den Vader den Duivel*, *Moordenaars*, — de roede of geesfel van touwen, het omstorten van de tafels der wisselaren met het geld daarop, — of die van Paulus, *uitzinnige Galatiers*, *wacht u voor de honden*; van welk eenen aard zullen die dan geweest zijn, en hoe moeten ze beoordeeld worden? Alhoewel nu, met die boven alle berisping verhevenen, geenszins de volgende Leeraars der Kerk te vergelijken zijn, als of zij met eene gelijke mate des geestes begaafd waren; aarzel ik echter geheel niet, hen hierin gelijk te verklaren, dat zij, met denzelfden geest naar hunne mate begiftigd, dezelfde zaak behartigd hebben. Zoodanig is geweest tegen MARCION, PRAXEAS en HERMOGENES, TERTULLIANUS, tegen EUDOXIA, CHRIJSOSTHOMUS, tegen JULIANUS NAZIANZENUS, met welke ik zeker HIERONIJMUS niet wil vergelijken. Hoedanig eenen betoont zich EPIPHANIUS tegen de Ketters? Zoodanige zijn ook in onzen leeftijd eenigen met eenen waarlijk heldhaftigen geest; omdat men namelijk voor harde kwasten, harde wiggen noodig heeft. Ondertusschen verschillen, — de zaak van God handhaven met eene zoo gij wilt onbedaarde onmatige hevigheid, en ligtelijk en ondeugend te toornen — zoo zeer van elkander, als het licht en de duisternis onderscheiden zijn. Indien derhalve iemand zal hebben kunnen beweren, dat CALVIJN tegen iemand in deze schriften gelasterd, of in zijne bijzondere zaak zich aan toorn heeft overgegeven, en veel meer, wanneer iemand zal hebben aangetoond, dat hij de leugen in zijne bescherming genomen heeft, dan zal ik geheel van mijn gevoelen zijn afgegaan. Maar indien hij de hevigheid, welke hem aangeboren was, tegen de bedorvene *Sophisten* gebruikt heeft, zoo dat

dat hij somtijds ook de maat niet schijnt te hebben kunnen houden, dan verzoek ik die allergematigdste menschen, bij welke zij allen al te warm schijnen te worden, die niet op hunne wijze koud zijn, dat zij een weinig naauwkeuriger overwegen, voor welke en tegen welke gesproken wordt, en dat zij die heldengeesten niet naar hunne inborst afmeten. En hier over nu genoeg, want voor hen zijn die dingen geenszins noodzakelijk, bij welke de waarheid door haar zelve aangenaam is. Maar bij hen, welke de Heere zoo verblind heeft, dat zij niet alleen aan hun geweten maar ook van hunne kennis, of gelijk de Apostel spreekt, van hun geloof schipbreuk geleden hebben, zou ik raaskallen, en als een dwaas handelen, indien ik mij voorstelde eenigerwijze hen te zullen kunnen voldoen. Maar de waarheid zal zegevieren, of heeft liever overwonnen. Aan uwe Hoogheid, Doorluchtigst Vorst! heb ik vooral dit uitmuntend boek geoordeeld te moeten opdragen, bijzonder om twee redenen. Want daar gij de grootste onregtvaardigheden u aangedaan tot nu toe zoo met den dappersten en hoogsten moed gewroken hebt, dat gij werwaarts het regt en de billijkheid u heeft omgeleid, te gelijk CHRISTUS waar gij gekomen zijt hebt ingevoerd, en zijn Koninkrijk op deze wijze meer dan eenig ander Vorst, van wien wij weten, hebt uitgebreid, heb ik geoordeeld, niet beter u over eene zoo voortreffelijk uitgevoerde zaak geluk te wenschen, dan door de zoo geleerde schriften van dien man, als tot een ligchaam gebragt, aan u op te dragen, verder dan welken niemand in deze Eeuw, (door eene bijzondere weldaad der Hoogst Geëerbiedigde Godheid) de grenzen van den Christenstaat heeft uitgebreid. Ten tweeden, om dat die

Pro-

Provinciën u van God zijn toegekend, welke het zeker is, dat tot nog toe de vruchtbaarste (door wiens schuld dit dan ook wezen mogé) geweest zijn in de vreemdste en vreesselijkste ketterijen, heb ik met regt, geloof ik, geoordeeld, dat ik niets geschikter doen kan, dan dat ik voor uwe allerdapperste legerhoofden welke gij gebruikt om den Satan, dien boven allen verschrikkelijken vijand, te beoorlogen, niet zoo zeer wapenen als wel een tuighuis zond, waaruit zij allerlei soorten van pijlen zonder eenige moeite halen, waar onder zij ook eenige bevinden zullen met het bloed zelve van beoorloogde vijanden bevlekt. Zekerlijk wanneer zij deze wel gebruiken, en gij u daarop voornamelijk zult hebben toegelegd, dat gij hen, die in dat werk des Heeren arbeiden, helpt, ('t welk ik vertrouwe dat het geval zijn zal) dan zullen of die monsters den eersten indruk zelfs niet kunnen weerstaan, of gij zult hoe veel te hardnekkiger zij wederstand zullen hebben geboden, eene dies te heerlijkere overwinning over hen behalen. Dat deze hoop ons niet bedriege, Doorluchtigst Vorst! en dat wij Uwe Hoogheid binnen kort de vervulling uwer heiligste wenschen deelachtig zien mogen, bid ik van den Almagtigen God.

Geneve, den 17den van Maart, in 't Jaar onzes Heeren 1576.

Uwer Hoogheids allergenegenste en zeer toegedane.

THEODORUS BEZA.

ANEKDOTEN VAN GRIEKSCHE VROUWEN,

Uit PLUTARCHUS.

De maagden van *Chios*, waren gewoon bij de volksfeesten bijeen te komen, en den dag aldaar onderling doortebrengen; dan beschouwden haar de vrijers, hoe zij speelden en dansten. Des avonds leïden dezen dan bij elk van haar een bezoek af, en bedienden hare ouders en broeders, zoo dat zij hun zelfs de voeten waschten. Veeltijds beminden velen ééne maagd, maar zoo bescheiden en betamelijk, dat wanneer het meisje aan één' hunner verloofd was, de anderen terstond van hunne liefde afzagen. Men behoeft slechts het volgende te weten, om de zedigheid der Vrouwen op prijs te stellen; men hoorde in zevenhonderd jaren noch van overspel, noch van maagdenschennis onder dit Volk. —

De meisjes van *Milete*, kwam eens een felle en ongehoorde drift over, waarvan de oorzaak onbekend is. De waarschijnlijkste oorzaak was eene schadelijke luchtsgesteldheid, die met vergif bezwangerd, op haar verstand werkte. Allen toch beving eensklaps een razend verlangen naar den dood, en wel — om zich op te hangen. Velen deden dit in 't geheim. Woorden en tranen van echtgenooten, vermaningen van vrienden, niets baatte, in tegendeel zij kwamen alle schranderheid en list van degenen die op haar pasten, te boven; het kwaad scheen bovennatuurlijk, en alle menschelijke hulp te zwak, tot dat door het beleid van een' verstandig' man een besluit werd uitgevaardigd, dat de

Vrou-

Vrouwen, die zich opgehangen hadden, naakt over de markt heen, naar 't graf zouden gedragen worden. Dit ſtuitte niet alléén de kwaal, maar deed zelfs geheel en al de begéerte der Jonkvrouwen tot ſterven verdwijnen. Een groot bewijs voorwaar van edelaardigheid en deugd, dat men dus de ſchande ontzag; dat men dood en pijn het ergſte dat er is, niet vreesde, doch het denkbeeld van onteering na den dood onverdragelijk vond! —

Voor dat de *Kelten* of *Galliërs* over de *Alpen* gingen, om het gedeelte van *Italië*, 't welk langen tijd door hun bewoond werd, te veröveren, ontſtond er een hevig en ontembaar oproer, 't welk tot een' burgerlijken Oorlog overſloeg. Toen traden de Vrouwen midden onder de gewapenden te voorſchijn, namen kennis van het geſchil, en beſlisten hetzelve zoo onberispelijk, dat eene verwonderlijke vriendſchap, zoo wel der Staten, als der bijzondere Familiën onderling het gevolg was. Van dien tijd af raadpleegden zij over Oorlog of Vrede, met hunne Vrouwen, en onderwierpen ook de geſchillen met hunne bondgenooten aan hare uitſpraak. Daarom ſtelden zij ook in hun verbond met HANNIBAL vast, dat, wanneer de *Galliërs* iets tegen de *Karthagers* in te brengen hadden, de Landvoogden en Bevelhebbers der *Karthagers* in *Spanje* uitſpraak zoude doen: doch wanneer laatstgemelde Volk iets tegen de *Galliërs* had in te brengen, dat als dan de *Galliſche* Vrouwen het vonnis moesten vellen. —

De *Tijrrheniers*, de eilanden *Lemnos* en *Imbros* bezet hebbende, roofden *Atheenſche* Vrouwen van *Brauzön*, en teelden daarmede kinderen, welke de *Atheners* als halve Barbaren zijnde, uit

uit de eilanden verbanden. Zij leenden vervolgens hunnen arm aan de *Lacedemoniërs*, in derzelver oorlog tegen de *Heloten*, of slaven. Uit hoofde van dezen dienst, gaf men hun het burgerregt en verlof, om met *Spartaansche* (of *Lacedemonische*) Vrouwen te huwen. Daar zij echter noch tot posten van bestuur, noch tot den Raad werden toegelaten, hield men hen van zucht tot nieuwigheden, en een Plan tot omverwerping der bestaande Regering verdacht, zoo dat de *Spartanen* hen gevangen zetteden, in afwachting van stellige en vaste bewijzen. Doch de Vrouwen der vastgezetten vergaderden bij den Kerker, en verwierven met veel smeken en bidden van de wachters, dat zij hare mannen mogten begroeten en toespreken. Binnengelaten, gelastten zij hun dadelijk van gewaad te veranderen, de hunne voor de Vrouwen achter te laten, het hare aantetrekken, en zoo doende verkleed uit de gevangenis te gaan. Dit geschiedde, de Vrouwen bleven, het ergste getroost, in den Kerker, de Mannen werden, als Vrouwen gekleed, door de niets vermoedende wachters doorgelaten. Terstond begeven zij zich naar den berg *Taijgetus*, ruijen de *Heloten* op, en nemen die als hun bondgenootschap aan. De *Spartanen*, hier door verschrikt, knoopten onderhandelingen aan, met dat gevolg, dat men overeenkwam, hen hunne Vrouwen, benevens schatten, en schepen af te staan, op dat zij van daar vertrekken, en elders een ander Vaderland zoeken mogten, terwijl men hun den naam van Volkplanters en Landgenooten der *Lacedemoniers* gaf. —

CHIOMARA.

Toen de *Romeinen* onder CN. MANLIUS de *Aziatische Galaten* overwonnen, namen zij onder an-

anderen ook CHIOMARA, de Vrouw van ORTIAGAN, gevangen. De Hopman, wien zij ten deele viel, behandelde haar naar (het toenmalige) krijgsregt en onteerde haar. Hij was een tevens wellustig en geldgierig man, die zich aan beide ondeugden blindelings overgaf, doch zegevierde thans hebzucht, en op de belofte van een zwaar losgeld bragt hij haar op eene plaats van eene rivier doorsneden, waar hare landslieden hem het goud ter hand stelden, en de Vrouw overnamen. Toen wenkte zij een' derzelven om den *Romein*, terwijl hij haar bij 't afscheidnemen omhelsde, doodelijk te grieven. Deze gehoorzaamt, slaat den Hopman het hoofd af; zij neemt het, wikkelt het in haar voorschoot, komt daarmede bij haren man, en werpt het hem voor de voeten. Deze stond verbaasd, en riep uit: ô Vrouw, de goede trouw is eene schoone zaak! Schooner nog, hernam de beleedigde, is het dat nu slechts één man leeft, die zich op mijne gunst kan beroemen! POLIJBIUS meldt, dat hij deze Vrouw te *Sardes* gesproken, haren hoogen geest en schranderheid bewonderd heeft. —

THEAGENES een *Thebaan*, die dezelfde gevoelens nopens het Staatswezen koesterde als EPAMINONDAS, PELOPIDAS, en andere der voortreffelijkste mannen, sneuvelde in de gemeene nederlaag der *Grieken* bij *Chæronea*, terwijl hij reeds aan 't overwinnen was, en zijne tegenstanders vervolgde. Tot hoe verre vervolgt gij ons dan? had een derzelver geroepen. Tot *Macedonië* toe, was zijn antwoord geweest." Na zijnen dood bleef zijne zuster over, die door haar gedrag de edelheid van zijn en haar geslacht en bloed beloonde, zij mogt eene vrucht van haren mannenmoed zien, die haar troosten

moest

moest over haar aandeel, in den algemeenen rampfpoed.

Nadat ALEXANDER *Theben* had ingenomen, en de foldaten zich tot plundering door de Stad verfpreidden, kwam een man bij TIMOKLEE (dus heette de heldin) in huis, die alles behalve redelijk of zacht, maar een dolle geweldenaar was, zijnde een *Thracifche* Ritmeester van denzelfden naam als de Koning, maar wel zeer verfchillend van aard. Want noch de afkomst noch het onbefmette levensgedrag der Vrouwe ontziende, doet hij haar, na het avondeten, toen hij zich met wijn had opgevuld, tot zich komen, en dwingt haar tot zijn' wil. Of dit nog niet genoeg ware, dwingt hij haar ook, haar goud en zilver uitteleveren, alles gedeeltelijk met bedreiging des doods, gedeeltelijk met belofte, haar ter vrouwe te nemen. Gretiglijk vat zij dit voorwendfel bij de hand. 'T is waar, zegt ze, beter ware 't mij geweest dezen nacht te fterven, dan te leven, en mijn ligchaam, nadat al het andere verloren was, ten minfte rein van overmoed te bewaren. Dan, gedane zaken hebben geene keer. Zoo ik u op Gods beftel, als mijnen verzorger, Heer en Echtgenoot moet achten, zal ik u niet van het uwe berooven; want ik zie, dat voortaan uw wil over mij en het mijne zal befchikken. Ik had eenigen fieraden, zilvere bekers, ook eenig goud en gemunt geld. Toen de Stad ingenomen werd, deed ik mijne dienstmeid terftond alles bij een pakken, en wierp het — neen, leide het neder in eenen droogen put, die aan weinigen bekend is. Immers er is een dekfel boven op, en digt geboomte rondom. Veel geluk er mede, het ftrekke u tot een blijk der deftigheid en van de welvaart onzes huizes. De Macedoniër, dit

dit vernemende, wachtte den dag niet af, maar ging dadelijk naar die plaats; onder geleide van TIMOKLEE, gelast haar den tuin te fluiten, op dat niemand het zien zou, en daalt in zijn onderkleed in de put af. Hier toefde hem de fcherpe ftraf des noodlots, door de hand van TIMOKLEE van boven beftuurd. Toen zij aan zijne ftem hoorde dat hij beneden was, werpt zij hem met fteenen, ook hare dienstmeiden wentelen vele groote fteenbrokken derwaarts, die zij in den put werpen, tot zij hem geheel gefmoord en begraven hadden. Daarna werd, toen reeds bevel gegeven was, niemand der *Thebanen* om te brengen, het lijk door de *Macedoniers* gevonden, die daarop de zaak vernamen, TIMOKLEE vatten, voor den Koning brengen, en dezen hare ftoutheid melden. Aan den bedaarden blik, en den deftigen gang ziet hij terftond, dat hier eene edele verhevene geaardheid fchuilt. Wie zijt gij, Vrouw? zegt hij; Onbedeesd en ftoutmoedig geeft zij ten antwoord: Mijn broeder was THEAGENES, die als Veldheer bij *Cheronee*, tegen ulieden voor de *Griekfche* vrijheid ftrijdende gevallen is, op dat wij niet ondergaan zouden 't geen thans gebeurt. Maar, nu de waardigheid van ons geflacht gefchonden is, ontzie ik den dood niet. Het is misfchien ook beter, dat ik zulk eenen nacht niet weder levend afwachte, ten zij gij het beletten mogt. De edelaardigften der omftanders konden zich op deze taal van tranen niet onthouden; maar bij ALEXANDER kwam het niet op haar te beweenen; zij was in zijn oog te groot voor medelijden. Hij bewonderde veeleer hare deugd en hare aanfpraak, die niet weinig fcherp was ten zijnen aanzien; en gaf zijnen Veldheeren last, om zorg te dra-

dragen en te waken, dat zulke ongeregeldheden voortaan niet meer in fatzoenlijke huizen gebeurden. Doch TIMOKLEE, en allen die tot haar geslacht behoorden, schonk hij de vrijheid. (1)

(1) De Inwoners eener met geweld veroverde Stad, werden namelijk toen, in zoo verre zij het levend ontsnapten, als slaven verkocht.

DE NATIE DER ARANCANA'S.

In *Chili*, aan de Zuidwestkust van het Zuidelijk *America*, leeft eene onafhankelijke Natie, die de stof heeft opgeleverd tot het eenige Heldendicht, het welk *Spanje* bezit, en waarvan VOLTAIRE aan eene plaats zelfs boven HOMERUS de voorkeur geeft, (*l'Arancana de* D. ALONZO D'ERCILLE). Het onderwerp is de worsteling der heldhaftige *Indianen* (*Indios bravos*, dus noemen haar de *Spanjaards* zelve) tegen hunne *Europische* onderdrukkers, welke de Dichter zelf, als *Spaansch* krijgsman, bijwoonde, en waarbij hij den lof zijner vijanden breed uitmeet. Nimmer is dit dappere volk onder het juk gebragt. LA PEIJROUSE verhief, nog derdenhalf honderd jaren later, (in 1786) deszelfs lof. Het zal derhalven onzen Lezeren niet onaangenaam zijn, eene kleine schets van de waarlijk zonderlinge zeden dezes Volks te lezen, getrokken uit de *Annales des Voyages*, van den kundigen MALTE BRUN, (*T.* XVI. *p.* 67. *et suiv. p.* 145.) Men zal daarin met verwondering sporen van dit Krijgswezen, en den Godsdienst van zeer beschaafde oude Natiën, en over 't algemeen meer beschaving bespeuren, dan men in

in zulk een afgelegen gewest, niet zeer verre van de woeste *Patagoniërs*, en half dierlijke vuurlanders, zou vermoeden.

De *Nationale* kleur der *Arauacana's* is *blaauw*, gelijk *rood* bij de *Tartaren*, en *groen* bij de *Muzulmannen*, voor MAHOMET's nakomelingschap. Hunne kleederen zijn kort. Een band wol, even als het *Diadeem* der oude Koningen, omringt hun hoofd. De *Arancana's*, de veelwijverij toelatende, bouwen zoo vele hutten, als zij vrouwen hebben, zij bezitten geene Dorpen of Steden, hunne woningen zijn verstrooid. Hun land is in vier *butel-mepus*, of landstreeken, verdeeld, namelijk: 1.) *Zeeland*, 2.) *Vlakland*, 3.) *Land onder de Bergen*, 4.) *Bengland*. Zóó was de verdeeling reeds vóór de komst der *Europeers*. Deze *butel-mepus* staan onder vier *Toquis*; beneden onder dezen geplaatst, regeren de *Apo-Ulmenas*, de mindere Landschappen, gelijk de *Ulmenas*, de *Graafschappen* of Distrikten. Elke *butel-mepus*, heeft vijf Landschappen, elk Landschap negen Distrikten. De Regering is dus *Aristokratisch*, en heeft veel van het oude Leenstelsel. De onderdanen of leenmannen zijn buiten Oorlogstijd tot geenen dienst verpligt, en brengen ook geene schattingen op, daar de Overheden van hunne goederen leven. De hoofdmisdaden zijn, hoogverraad, moord, overspel, diefstal en tooverij, de moordenaars echter kunnen voor geld vrij komen; en huisvaders mogen hunne vrouwen en kinderen dooden. Toovenaars worden eerst geblakerd, om hunne medepligtigen uittevorschen, en daarna met dolken doorstoken. De *Ulmena's* zijn Regters, maar hebben weinig gezag. De onderscheidene Familiën hebben erfelijke twisten, even als bij ons in de Middeleeuwen, en gelijk nog in het Oosten plaats heeft. In Oorlogstijd wordt

een

een *Generaal*, of *algemeen Toqui*, als *Dictator* gekozen, en ftipt gehoorzaamd. Zij hebben voetvolk en ruiterij, deze laatfte reeds 17 jaren na de komst der *Spanjaarden* (1568). Zij dragen lederen harnasfen onder hun gewaad. De ruiterij wordt op de beide vleugels geplaatst, het voetvolk, in 't midden. Elk foldaat moet zijne levensmiddelen medebrengen. Zij hebben dus geen bagaadje of magazijnen, op het voetfpoor der *Romeinen* en van BONAPARTE. De foldaten zijn zeer waakzaam. Hun flagörde beftaat beurtelings uit piekeniers en knodfenmannen. Volgens hun wetboek, moet één der Gevangenen aan de fchim der gefneuvelden worden opgeöfferd; dit is echter flechts één of tweemaal in de tweehonderd jaren gebeurd. De Ongelukkige wordt dan na vele plegtigheden, met de knods doodgeflagen. Bij het begin van een' Veldtogt zenden zij geheime Zendelingen, om de *Indianen*, onderdanen van *Spanje*, op te ruijen. Bij een Vreden Congres hebben vele plegtigheden plaats, vooral moeten de *Spanjaarden* gefchenken geven; dit verzuimd zijnde, zouden de *Araucanen* terftond den Oorlog verklaren. Ook bij de aankomst van een' nieuwen *Spaanfchen* Prefident of Bevelhebber in *Chili* eischt dit Volk gefchenken, zoo dat de *Spanjaarden* in der daad aan *hun* cijnsbaar zijn.

Hun Godsdienst is naar hunnen Regeringsform ingerigt. Zij gelooven wel aan een' Hoogen God, dien zij *Hemelgeest*, *Groot Wezen*, *almagtig*, *eeuwig*, *oneindig*, *Donderaar* of *Opper-Toqui* noemen, doch deze heeft zijne *Apo-Ulmena's* (*Genii*) onder zich. De laatften zijn alle goed, en mannelijk of vrouwelijk. De vrouwen blijven alle maagd, *want in de wereld daarboven heeft de worfteling geene plaats.* Elk mensch heeft zulk eene hemelmaagd tot zijn dienst.

Zij

Zij hebben echter noch Tempels, noch Priesters, noch Offeranden, (deze laatste slechts somtijds in zware ziekten, of bij vredesverdragen). Zij gelooven aan de onsterfelijkheid der ziele, die van het ligchaam is afgescheiden. Het ligchaam is alléén *deelbaar*, door hen dus uitgedrukt, dat zij een deel of helft *anca* (ligchaam) noemen. De zielen gaan naar den dood over de zee, naar een land in het Westen (*insulæ fortunatorum*). Over de vraag van belooning of straf na dit leven heerscht verschil onder hen, zij zijn bij uitstek bijgeloovig. Niettegenstaande hunne zuivere begrippen wegens de ziel, geven zij aan de lijken hunner Overledenen toch levensmiddelen in 't graf mede. De zielen komen terug, om in storm en onweder hunne vrienden en landgenooten in den slag te beschermen. (Hoe treffend komt deze bijzonderheid, met de Fabelleer der oude Schotten, bij OSSIAN overeen!) Van daar donder en bliksem, 't welk, tegen hen gekeerd, verslagenheid wekt, doch vóór hen gaande moed inboezemt. Zij gelooven aan een' algemeenen Zondvloed; bij aardbevingen vreezen zij voor herhaalde overstroomingen, en vluchten op de bergen. Zij verdeelen het jaar in twaalf maanden, van 30 dagen elk; ieder jaargetijde is van drie maanden, even als bij ons. Het jaar begint op den 22sten December, zijnde bij hen, daar zij op het Zuidelijk Halfrond wonen, de zomer en Zonnestilstand. Hunne uren zijn twee der onzen groot. Zij hebben namen voor eenige gesternten, en sommigen gelooven, *dat de Planeten bewoond worden.* Ook bij dit Volk heerscht de vrees voor de kometen.

De welsprekendheid, Poëzij, en Geneeskunde worden onder hen beöefend, vooral de eerste, die zoo noodzakelijk is, dat de geen, die

niet als Redenaar kan optreden, van zijn vaderlijk Erf wordt uitgesloten. Voor zulke redevoeringen hebben zij een' eigen' stijl.

De *Araucanen* zijn zóó zeer op de zuiverheid hunner tale gesteld, dat de Zendelingen veeltijds midden in hunne Leerredenen, door de Toehoorders gestoord worden, wanneer zij eene taalfout begaan. Zij willen nooit de *Spaansche* taal in hunne bijeenkomsten gebruiken, schoon velen die zeer goed verstaan, de fiere *Kastilianen* moeten zich naar *hunne* spraak voegen. De Dichters heeten *meesters der tale*, die zij ook volkomen in hunne magt hebben. Hunne liederen zijn meest heldenzangen. —

Drieërlei Geneesheeren, kent men daar te lande, 1.) die met *kruiden* werken, 2.) die de ziekten uit *insekten* afleiden, 3.) toovenij-bezweerders, die allerlei kunstjes doen. Zij hebben ook eenige kennis aan het menschelijk ligchaam, en openen somtijds de lijken. Maar de bezweerders kunnen door het onbepaalde geloof, dat men hun geeft, alle hunne vijanden in 't ongeluk storten. — Men bezigt er geen geld, alles gaat bij ruilhandel. De *Araucana's* zijn zeer fier op hun Volk, welwillend en liefderijk onderling, dankbaar, doch tevens wraakzuchtig. Hunne namen zijn uit een bijvoegelijk naamwoord en den familienaam te zamen gesteld, b. v. *Groen-Bosch*, *vier Zonnen.* Zij *rooven* hunne Vrouwen. De eerste is de *Sultane Favorite*, de *echte* Vrouw, de tweede en lateren zijn van minderen rang. Haar lot verschilt weinig van dat in andere onbeschaafde landen. Zij baden zich veel. De kinderen worden vrij en krijgshaftig opgevoed. Tarwe en groenten zijn hunne voornaamste spijzen, voorts *Turksch* koren, (*maïs*) en aardappelen, doch weinig vleesch. (Een nieuw bewijs, tegen de zwakheid der

al-

alleen plantetende Volken?) *Bier* is hun drank; doch laten zij zich bij de *Spanjaarden*, ook den wijn zeer goed smaken. Doorgaans zijn zij matig, behalven op bruiloften en begrafenissen, die wel drie dagen duren. Hun spel *pukcan* bestaat, om in twee partijen, die tegen elkander over staan, het kaatsen van een' bal in het midden der tegenpartij te bevorderen of te beletten. Zij doen daarbij, op zijn *Engelsch*, grove weddingschappen. De *Spaansche* landlieden hebben dat spel van hun overgenomen.

VALLENDE ZIEKTE DOOR HET SPEEKSEL MEDEGEDEELD.

Dewijl er in deze Stad en mogelijk ook elders, dikwijls personen door de vallende ziekte, op straat overvallen, en door voorbijgangers geholpen worden, kunnen wij niet nalaten de volgende gebeurtenis ter waarschuwing mede te deelen. Op den 19den October 1793, kwam eene arme Vrouw in mijn huis, — zoo schrijft de Heer WINTER te *Minden*, — en verzocht om een almoes. Naauwlijks had zij die ontvangen, of zij viel ter aarde, en kreeg op eene vreesselijke wijze de *Epilepsie* of vallende ziekte, waar bij haar het schuim voor den mond stond, men bragt de ongelukkige de gewone hulp toe, en de aanval van deze vreesselijke ziekte ging voorbij. Nadat de Vrouw eenigzins hersteld was, liet mijne Vrouw haar een kommetje soupe geven, waarvan zij een gedeelte gebruikte, en het overige terug gaf en heen ging. De overige soup zou weggeworpen worden, de Meid echter vond goed om dezelve aan mijnen kleinen hond, die zeer gezond was, voortezetten; het beest

at die op, maar des anderen daags werd het dier door dezelve ziekte aangetast, die dagelijks vijf à zesmalen wederkwam, tot ik den hond liet verdrinken. Ik maak, schrijft hij, dit voorval bekend, met oogmerk om anderen te waarfchuwen, dewijl het mij hoogst waarschijnelijk voorkomt, dat door den lepel, dien de Vrouw gebruikt heeft, eenig speeksel of schuim in de soup gekomen, en daardoor dezelve ziekte aan mijnen voorheen gezonden hond medegedeeld is.

STERFGEVALLEN.

De Heer VAN WILS, had zoo even het geloof van een gezelschap, met het breedvoerig verhalen van verscheidene gebeurtenissen, waarvan hij als een ooggetuige wilde doorgaan, zoo veel gevergd, dat verscheidene van de aanwezigen vrij openlijk hunne twijfelingen begonnen te openbaren. De snoevende verteller rekende zich daardoor beleedigd, en streed voor de waarheid en getrouwheid zijner vertellingen te ijveriger, daar de Majoor JOHNSON op zijne zijde trad. Over dit laatste verwonderde men zich niet weinig, naardien de Majoor den naam had van een schrander oordeel, en de eer van bijzondere waarheidsliefde zeer wel staande hield. Maar men stond ten laatsten verbaasd, toen hij zich eindelijk dus hooren liet.

Indedaad, ik moet het ongenoegen van den Luitenant VAN WILS, regt laten wedervaren, daar er dikwijls niets onwaarschijnlijker uitziet dan de waarheid. Mijne eigene ondervinding kan hier tot een opmerkelijk bewijs verstrekken. Toen ik nog (zoo begon de Majoor, terwijl allen zich nieuwsgierig rondsom hem schaarden, en

oogen

oogen, mond en ooren voor hem onwillekeurig openden) te *Jena* studeerde, reed ik eens met eenen goeden bekenden den Baron ZITZERLING, naar *Weimar*, om den Schouwburg te bezoeken, waar juist de *Maagd van Orleans*, ten tooneele gevoerd werd. Mevrouw WOLF had de hoofdrol, en speelde zoo voortreffelijk, dat ik eenige keeren zeer luide daarover in verwondering uitberstte. Dat ergerde den Baron, wiens bijzondere neiging voor eene andere Actrice, de meerderheid van de algemeen toegejuichte, niet wilde toestemmen. Wij geraakten in geschil. Wij zochten het naast bij gelegene park op. Van eene schoone volle maan begunstigd, ving het *duel* aan, en ik schoot den Baron dood.

Maar, begon een uit het gezelschap, van waar ontvingt gijlieden dan toch zoo aanstonds geladene pistolen?

Nu geene ophouding, als ik u bidden mag, zeide de Majoor niet zonder ontevredenheid. Laat mij uitspreken. Aan het einde zal zich alles van zelve vinden. Ik schoot dus, zoo als ik reeds verhaalde, den Baron ZITZERLING dood. Dit geval noodzaakte mij derhalve des te meer, om niet alleen *Weimar*, maar ook geheel *Saxen*, zoo spoedig mogelijk te verlaten, daar de ZITZERLINGEN, gelijk bekend is, eene zeer oude Familie zijn.

Eene oude Familie? vraagde nu een ander.

Ja wel! — Maar wanneer ik mijn verhaal vervolgen, en ten einde brengen zal, dan verzoek ik eens vooral bevrijd te mogen blijven van dergelijke invallen en vragen, die mij storen zouden, — daar het slot zeker elk gebrek, en al het te kort in mijn verhaal der geschiedenis, volkomen vervullen zal.

Verwonderd over deze met de openlijke beleefdheid onvereenigbare knorrige verklaring,

zag de een den anderen aan; maar de Majoor scheen daar niets van te bemerken, en wendde zich, van toen af, met zijn verhaal alleen tot den Luitenant VAN WILS.

Ik spoedde mij terug naar *Jena*, pakte mijne goederen in allerijl bij een, en reisde met postpaarden in de Oostenrijksche Staten. Naauwelijks te *Weenen* aangekomen, begaf ik mij in de toen pas in de mode geraakte zaal van APOLLO. Maar mijne verwondering over de goede uitvoering van het zonderlinge denkbeeld, 't welk den grond leide tot deze nieuwe inrigting, was nog niet onder bewoordingen gebragt, als een Jongman zich zeer onvriendelijk door de talrijke verzameling heen werkte, en half buiten adem mij dus aansprak:

Met uw verlof, zijt gij niet de Heer JOHNSON?

Om u te dienen.

Hebt gij niet te *Weimar*, den Baron ZITZERLING in een duel doodgeschoten?

Om u te dienen.

De Baron ZITZERLING is mijn broeder geweest; ik denk zijnen dood te wreken; en verzoek u, om u morgen vroeg ten vier ure, in den Prater (den *Weener* Hout) met pistolen te laten vinden.

Zeer wel, antwoordde ik, reed er 's anderen daags naar toe, vond mijne partij bij den ingang, en volgde hem in eene eenigzins afgelegene laan. Wij namen de pistolen in de hand, en ik schoot hem dood.

Het viel mij wel eenigzins smartelijk, van wegen dit voorval, het schoone *Weenen* zoo spoedig te moeten verlaten: maar mijne veiligheid vorderde dat. Ten einde evenwel dergelijke hindernissen zoo veel mogelijk te ontwijken, dacht ik terstond op eene verdere reis, doorvloog een gedeelte van *Italie*, en gunde

mij

mij eerst in *Rome* eenige rust. Op zekeren dag, terwijl ik hier vol bewondering voor de Kaskade van *Tivoli* sta, klopt mij plotseling een Jongman op den schouder, en vraagt:

Vergeef mij, zijt gij niet Mijnheer JOHNSON?

Om u dienst te doen.

Hebt gij niet twee Barons ZITZERLING, den eenen te *Weimar*, en den anderen te *Weenen*, in duel gedood?

Om u te dienen.

De Baronnen ZITZERLING zijn mijne broeders geweest; ik ben voornemens hunnen dood te wreken, en verzoek u, om ginder in de nabijheid met mij een pistoolschot te wisselen.

Voortreffelijk, antwoordde ik, wij namen nu de pistolen in de hand, en ik schoot hem dood.

Ik reisde hierop naar *Parijs*. Maar toen ik hier den tweeden dag, het *Museum* bezocht, schiet mij ook reeds een Jongman op zijde, en vraagt:

Met uw verlof, zijt gij niet een Heer JOHNSON?

Om u te dienen.

Hebt gij niet drie Baronnen ZITZERLING, eenen te *Weimar*, eenen te *Weenen*, en den laatsten te *Rome*, in een duel doodgeschoten?

Om u dienst te doen.

De Baronnen ZITZERLING zijn mijne broeders geweest; ik ben voornemens hunnen dood te wreken, en verzoek u, om u dezen namiddag op slag van drie ure, aan het einde van het *Bosch van Boulogne* met pistolen te laten vinden.

Uitmuntend zeide ik, en reed er 's namiddags naar toe. Mijn partij was er reeds: wij namen de pistolen in onze handen, en ik schoot hem dood.

Daar het voor mij volstrekt niet belangrijk konde zijn, om nog meer ZITZERLINGEN naar de andere wereld te schikken, besloot ik, in de hoop van in mijn Vaderland voor de nabe-

ſtaanden van de reeds omgekomenen, volkomen zeker te zijn, het vaste Land ganſchelijk te verlaten, vertrok tot dit einde naar *Calais*, begaf mij daar ſcheep, en kwam gelukkig te *Dover* aan. Het ſcheen ook indedaad, als of die Familie, of ten minſte derzelver kennis van mijne verſchillen met die Familie, niet tot *London* reikte, want ik leefde hier eenigen tijd volkomen onaangevochten van de ZITZERLINGEN. Eens echter, als ik juist in *Lloyds-Koffijhuis* met eene ſchaakpartij bezig was, zag ik toevallig op, en geraakte zoo in de war, door eenen Jongen man tegen mij over, die zijne ſtarende oogen niet van mij afhield, dat ik eene valſche zet deed, waardoor mijne ganſche, tot dit oogenblik zoo voortreffelijk ſtaande, partij in gevaar geraakte. Mijnheer! zeide ik opſpringende, waartoe ſtaart gij mij zoo onophoudelijk aan?

Vergeef mij, Mijnheer! zijt gij niet de Heer JOHNSON?

Om u te dienen.

Hebt gij niet vier Baronnen ZITZERLING, eenen te *Weimar*, eenen te *Weenen*, eenen te *Rome*, en eenen te *Parijs* bij een duel doodgeſchoten?

Om u dienst te doen,

Die Baronnen ZITZERLING, zijn mijne broeders geweest, en ik denk hunnen dood te wreken. Kom met mij in de vrije lucht, om met mij te ſchieten.

Voortreffelijk zeide ik. Maar mijne ſchaakpartij is nog niet geëindigd. Laat ons deze bagatel maar aanſtonds hier afdoen.

Hij was daarmede te vreden. Ik ga met hem in eenen afgelegene kamer, neem, gelijk hij, het pistool in de hand, en — *ſchiet hem dood?* viel, terwijl de Majoor hier niesde, den Heer VAN WILS terſtond lagchende in.

Neen, vergeef mij, antwoordde hij, *hij heeft mij doodgeſchoten.*

AKA-

AKADEMIE-NIEUWS.

LEIJDEN.

Den 8sten Februarij. Heeft de Hoogleeraar J. M. KEMPER, zijne waardigheid van Rector Magnificus dezer Hooge School nedergelegd, met het doen eener plegtige Redevoering: *De aetatis nostrae fatis, exemplo gentibus nusquam negligendo;* dat is: *Over de verpligting der Volken, om de rampen van onzen leeftijd nimmer uit het oog te verliezen.* Waarna de Hoogleeraar S. SPEIJERT VAN DER EIJK, een kort overzigt gaf van eenige der grootste, de verlossing van ons Vaderland betreffende, gebeurtenissen in de laatst-verlopene jaren, in een Latijnsch Dichtstuk, met het opschrift: *Augustissimo Gulielmo I Belgarum regi feliciter.*

Voorts is in de waardigheid van Rector Magnificus opgetreden, de Hoogleeraar J. VAN VOORST, *Theol. Doct.* en *Prof. Ord.* en tot Secretaris van den Akademischen Senaat aangesteld, de Hoogleeraar G. SANDIFORT, *M. D.*, *Nat. et Physiol. Prof. Ord.*

PROGRAMMA

CERTAMINIS LITTERARII, A RECTORE ET SENATU ACADEMIAE LUGDUNO BATAVAE, D. VIII MENSIS FEBRUARII A. CIƆIƆCCCXVI.

INDICTI.

Inter nobilissima utilissimaque instituta, quibus Augustissimus Universi Belgii Rex, decreto d. II. mensis Augusti A. CIƆIƆCCCXV, N. 14, Academicam Institutionem auxit et amplificavit,

illud haud infimum locum tenet, quod Academiarum Belgicarum Cives, et Athenaeorum alumnos, quotannis ad certamen literarium invitat et evocat, proemiorumque distributioni, et novarum adeo Quaestionum propositioni diem assignat, qui cuique Academiae natalis est. Cum igitur hujus Leidensis Academiae natalitia, quae ab ejus instauratione prima sunt, hodie, celebrentur, Rector et Senatus ad hujus diei solennitatem pertinere censuerunt promulgationem quaestionum, a singulis Ordinibus Academicis propositarum.

Quaestiones sunt sequentes:

Ab ORDINE THEOLOGICO requiritur

Interpretatio Hymni ZACHARIAE, *quem* LUCAS *servavit*, Evang. I. 67—79.

In hoc tractando argumento singulae voces et phrases Philologice et Critice explicandae, diligenterque notanda et conferenda sunt V. T. loca, ex quibus lux iisdem afferri possit: praeterea illustrari debet orationis forma et color, et in sacri Poëtae indolem, doctrinam, religionem, atque intimos animi afflatu divino concitati sensus inquirendum est.

ORDO JURISCONSULTORUM postulat, ut

Doctrina Juris Romani de PUBLICIANA IN REM *actione explicetur, ita ut singula fragmenta, sub illo Pandectarum titulo posita, more Cujaciano exponantur.*

ORDO MEDICORUM proponit quaestionem sequentem:

Cum alii ultimam rationem unionis principiorum partium organicarum, a qua harum natura pendet, ex affinitate Chemica eorundem ad se invicem generali derivent, alii contra hic recurrant ad singularem vis vitalis efficaciam, non tan-

tantum ab affinitate memorata diversam, verum etiam illae in agendo haud uno titulo oppositam, ac singuli ad suam opinionem Pathologiam accommodent; quaeritur de argumentis praecipuis, quae ad utramque illam sententiam vel firmandam vel rejiciendam faciunt, ac de usu ex hac contemplatione ad Pathologiam olim redundaturo.

Quaestiones ab ORDINE DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM et PHYSICARUM propositae, hae sunt.

E PHYSICA.

Quaenam praecipue phaenomena in rerum natura VIRIBUS INERTIAE, *omni corpori propriis, sive solis, sive cum vi* GRAVITATIS *conjunctis, tribuenda sunt?*

E MATHESI.

Si singula corpora solida, TETRAËDRUM, HEXAËDRUM vel CUBUS, OCTAËDRUM, DODECAËDRUM, ICOSAËDRUM, *inscribantur sphaerae, cujus radius aequalis sit unitati, quaeritur* CUBUS, *cujus capacitas aequatur capacitati illorum quinque corporum simul sumtorum.*

EX ASTRONOMIA.

Quibus formulis construuntur horologia solaria supra plana TETRAËDRI, HEXAËDRI *vel* CUBI, *et* DODECAËDRI? *sive, qua formula construitur solarium supra planum quodlibet datum?*

EX HISTORIA NATURALI.

Desideratur elenchus, sive catalogus earum plantarum, quae prope urbem Leidam, in duarum horarum circuitu, nascuntur; complectens non tantum brevem cujusque plantae descriptionem, sed etiam accuratam indicationem loci, ubi inveniuntur, temporis, quo florent, et nominis trivialis, quo vulgo insigniuntur, una cum alle-

ga-

gatione probatae alicujus delineationis singularum plantarum.

E CHEMIA.

Qua ratione Natura servat proportionem inter principia proxima Atmosphaerae?

ORDO PHILOSOPHIAE THEORETICAE et LITERARUM HUMANIORUM has proponit quaestiones:

Quae fuit apud Romanos Literarum conditio inde a primo bello Punico usque ad Vespasianum Caesarem? Quibus temporibus, veluti Epochis, illud temporis spatium, ipsique Latini scriptores, qui in eo floruerunt, pro mutata hac conditione discerni commode possunt?

Porro,

Quinam sunt fontes, sive scriptores, ex quibus Historia Philosophica inter Graecos, inde a Thalete et Pythagora, usque ad Gemmum Rhodium, praecipue petenda est? Quae censenda est singulorum scriptorum in hoc argumento auctoritas?

Commentationes, Latina tantum oratione conficiendae; et alia quam auctorum manu describendae, ante diem 1 Novembris hujus anni mittuntur ad Virum Clarissimum G. SANDIFORT, Academiae Actuarium, ita ut nullis ab Academiae parte faciendis expensis detur locus. Lemmate autem omnes inscribendae, iisque adjungendae sunt schedulae obsignatae, Auctorum nomina continentes, eodemque in exteriore parte lemmate insigni ae.

Universa vero concertationis ineundae et dijudicandae ratio cognosci potest ex decreto Regis supra dicto, Art. 205—213.

Tot heden toe te vergeefs gewacht hebbende op een legaal berigt, aangaande het Akademie-Nieuws van *Utrecht*, door middel van onzen gewonen Correspondent, zijn wij ook nog niet in staat, daarvan, in dit Tijdschrift, melding te maken.

SCHOOL-

SCHOOL-NIEUWS.

DORDRECHT.

Het Rectoraat der Latijnsche School, door het overlijden van den Wel Edelen zeer geleerden Heer H. VERBEEK, die meer dan veertig jaren, in onderscheidene betrekkingen de roem dezer Schole geweest was, en zijnen post met onvermoeide vlijt tot op den laatsten dag zijnes levens waargenomen had, vakant geworden zijnde, is in deszelfs plaats door Heeren Curatoren tot Rector aangesteld de Wel Edele, zeer geleerde Heer G. FENEMA, die op den 7den Febr. l. l. zijnen post aanvaard heeft met eene plegtige redevoering: *De Veterum scriptorum praesertim Graecorum meritis*, dat is: *Over de verdiensten der Oude Schrijvers inzonderheid der Grieken.*

Deze plegtigheid werd voorafgegaan door de uitdeeling van fraaije prijzen, aan de volgende lofwaardige Jongelingen, op de derde School, J. E. KIST, op de tweede School, J. H. SOLI, J. HOOG, op de eerste School, J. N. J. JANTZON VAN ERFFRENTEN, H. BRON, op de halve School, M. G. TIMMERS VERHOEVEN, en T. G. BUSSINGH VAN DE KOOGH; welke allen op de bevalligste wijze hunne dankzegging daarvoor betuigden.

De plegtigheid werd door een keurig Muzijk veraangenaamd en besloten.

GOUDA.

Bij de openbare promotie, gehouden alhier den 22sten December 1815, werden tot hoogere orden en klassen, met prijzen bevorderd, 1ste klasse, 1ste order J. C. KNACKWOERST uit *Gouda*;

2de

2de klasse, 2de orde A. G. BURGERHOUDT, uit *Schiedam*, 2de klasse, 1ste orde F. E. BERG, uit *Amsterdam*, J. J. BURGERHOUDT, uit *Schiedam*, J. F. ASMA, uit *Rotterdam*, en C. M. VAN DEN KERKHOVEN VAN GROENENDIJK, uit *Gouda*, 3de klasse, 1ste orde, G. F. KNACKWOERST, uit *Gouda*, 4de klasse, 3de orde, N. DE KONING STERCK, uit *Moordrecht*, H. A. VAN DER SMISSEN, uit *Haarlem*, 4de klasse, 2de orde, D. C. VAN MEERTEN, uit *Gouda*, 4de klasse, 1ste orde, J. DETMAR, uit *Woerden* en C. A. KLINKENBERG, uit *Sluipwijk*.

De Rector C. SCHOLL VAN EGMOND, hield bij deze gelegenheid eene redevoering, over het belang, het welk de Staat heeft bij de opvoeding, tot welk onderwerp het Koninklijke besluit omtrent de organisatie der Scholen, hem aanleiding gegeven had.

Nog kan men melden, dat onze verdienstelijke Rector, op instantie van Heeren Curatoren, en tot genoegen van Heeren Burgemeesteren (welke zijne toelage hebben gelieven te verhoogen) voor eene aanzoek tot een ander beroep, in eene voorname Stad heeft bedankt, en weinig tijd daarna van de pogingen naar eene tweede gunstige gelegenheid tot verplaatsing heeft afgezien, en ons hierdoor een goed uitzigt op den meer en meer toenemenden bloei onzer Scholen heeft gegeven.

AMSTERDAM.

Burgemeesteren dezer Stad hebben, op voorstel der Curatoren van het Athenæum en de Latijnsche Scholen, aan den Heer J. C. VAN BERGEN, tot hiertoe Corrector aan gemelde Scholen, uit aanmerking van deszelfs hooge jaren, en ter beloening der getrouwe waarneming van dien post, eene eervolle rust geschonken, met behoud van het grootste gedeelte zijner jaarwedde.

de. Tot opvolger van dien zeer verdienstelijken en kundigen School-Leeraar, is verkoren de zeer geleerde Heer Mr. E. H. GREVE, dus verre Rector van de School des Landschaps *Drenthe*, te *Meppel*, wiens overkomst tegen het laatst van Maart te gemoet wordt gezien. In plaats van den Heer J. P. VAN CAPPELLE, onlangs aangesteld tot Hoogleeraar in de Nederlandsche Letterkunde, aan het Athenæum alhier, is tot Præceptor bij de zesde Klasse der Latijnsche Scholen benoemd de Heer JOH. BOSSCHA HERM., F. die reeds dezen zijnen post heeft aanvaard.

AMERSFOORT.

Den 10den Januarij 1816. Nadat op Dingsdag den 19den Dec. 1815, de Latijnsche Schooljeugd dezer Stad, door hunne vorderingen in de Latijnsche en Grieksche talen, de hoogste goedkeuring van Heeren Curatoren had weggedragen, vondt op heden de plegtigheid der promotie plaats, C. A. ABBING, primus der zesde klasse, een Jongeling, zoo wel uitmuntende door zijne natuurgaven, als door zijnen volstandigen ijver in alle zijne werkzaamheden, opende dit feest met eene schoone redevoering *de vita et rebus gestis Alexandri Magni*. Vervolgens wierden prijzen uitgedeeld aan gezegde C. A. ABBING, W. NUIJENS, H. J. B. VAN BUUL, J. P. BRUINING, L. A. D. BERLOT, P. NUIJENS, G. GOL', C. KUIPER VAN DER STAM, J. HARDERWIJK, P. J. VAN DER STAM, T. C. VERKERK en IJ. H. F. V. DUBOIS, waarvan sommigen van lagere tot hoogere klassen wierden bevorderd, anderen met belooningen van naarstigheid begiftigd, waar voor zij met gepaste vrijmoedigheid en innemende bevalligheid aan Heeren Curatoren hunnen dank betuigden. Na de uitdeeling der prijzen hield de zeer geleerde Heer J. A. VAN ENGELEN, Rector dezer Scholen, eene redevoering *de Litterarum Stu-*

Studio apud Graecos et Romanos, welke de hoogste goedkeuring van allen, die de schoonheid daarvan konden gevoelen, wegdroeg. Hierop werd de plegtigheid, even gelijk dezelve begonnen was, door een fraai Orgelmuzijk gesloten.

KERK-NIEUWS.

GELDERLAND.

NIJMEGEN.

NIJMEGEN, den 5den Febr. l. l. Na dat de tijding omtrent het overlijden van den Wel Eerw. zeer gel. Heer J. HERINGA, op den 1sten dezer maand in den ouderdom van ruim 83 jaren, binnen 's *Gravenhage* voorgevallen, alhier was bekend gemaakt, hebben alle onze geliefde Leeraars, zoo in de week als op den volgenden dag des Heeren, daaraan openlijk bij deze Gemeente, in gepaste vooraffpraken gedacht, en dit sterfgeval onzes vorigen Leeraars, ons met hartelijkheid en ernst zoeken ten nutte te maken: vermeldende niet alléén, hoe zijn Wel Eerw. voor ruim 44 jaren, de Gemeente van *Nijmegen*, één jaar door woord en voorbeeld gesticht, en met ongemeenen lof en groote toejuiching, voor talrijke scharen het Evangelie der zaligheid alhier gepredikt had, terwijl de overledene de teedere betrekking op zijn onvergetelijk *Nijmegen* behouden heeft, tot het laatste van zijn leven; maar ook, hoe volgens ingekomen berigten, zijn Wel Eerw. in een levendig geloofs-vertrouwen op zijnen zaligmaker, blijmoedig gestorven is, welken hij ruim zestig ja-

jaren aan anderen in onderscheidene Gemeenten had aangeprezen!

BOXMEER. Wij vernemen hier met blijdschap, dat, volgens een gunstig besluit van Z. M. den Koning der Nederlanden, de hervormden alhier, die talrijker worden, van een' predikant zullen voorzien worden, die hier wonen, en bij de naburige Gemeente, min talrijk, ook den dienst vervullen zal; en het heeft reeds Z. M. onzen geliefden Koning behaagd, de collatie van deze Predikantsplaats uit te brengen, op den Eerw. F. W. RAPPARD, Prop. onder de Clasfis van *Nijmegen*, die op hooge order reeds Kerkelijk alhier beroepen is, en D. V. peremptoir zal geëxamineerd worden, op Woensdag den 20sten Maart aanstaande.

BEUGEN en halve dienst te BEERS vakant. Zie April 1815.

OVERBETUWE.

RESSEN, den 3den van Wintermaand. Heden zagen wij met blijdschap, onzen beroepenen Leeraar J. F. HOFF, zijnen dienst onder ons aanvaarden. Zijn Eerw. werd bevestigd door D. W. RUTTINCK, Pred. te *Huisfen*, als Visitator Clasfis, uit *Hand*. XX: 24. *Maar ik en achte op geen ding enz.* De oplegging der handen werd verrigt, behalven door den bevestiger, door DD. GROLL, VAN VELP, COENEN en JORISSEN, Predd. te *Bemmel*, *Lent*, *Gent* en *Herveld*. Onze Leeraar deedt zijne intrede, predikende over *Rom*. VIII: 31*b*. *Zoo God voor ons is wie zal tegen ons zijn.* Wij verheugen ons over Gods goedheid, aan ons, bij deze gelegenheid, bewezen, en bidden, dat onze jeugdige Leeraar tot veelvuldig nut en zegen, in Gods goede hand, onder ons moge werkzaam zijn.

ZALT-BOMMEL.

ZALT-BOMMEL. Zie Jan. 1816.

TIELERWAARD.

WAARDENBURG EN NEERIJNEN, den 4den Febr. In de voormiddags Godsdienstoefening van den 21sten laatstleden, maakte onze veel geachte en hartelijk geliefde Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel. Heer D. THYSSEN, in wiens getrouwen en ijverigen Evangeliedienst, wij ons nog maar kort, ruim vier maanden, mogten verheugen, ons bekend, dat zijn Wel Eerw. den vorigen dag eene ongezochte en eenparige beroeping, naar de veel aanzienelijkere Gemeente van *Enkhuizen*, ontvangen, en drie weken van beraad voor dezelve genomen hadt. De vrees van dezen onzen Leeraar en Vriend, zoo spoedig te zullen moeten missen, was algemeen en groot. Wij beijverden ons dan ook, om zijn Wel Eerw. met den meesten aandrang te bewegen, om langer bij ons te willen blijven; allen vereenigden wij ons in dezen onze hartelijken wensch. Het gevolg van onze pogingen was, dat wij reeds heden, en dus acht dagen vroeger dan wij mogten verwachten, werden verblijd. Zijn Wel Eerw. had zich verpligt bevonden, om aan ons verlangen te voldoen, uit aanmerking vooral van den korten tijd, dien hij nog maar onder ons gearbeid hadt, en van de bijzondere achting en toegenegenheid, welke de Gemeente hem toonde toe te dragen. Dit maakte hij ons heden bekend, en verbond zich op nieuw aan ons, met eene treffende en hartelijke Leerrede over de woorden van onzen Zaligmaker *Joh.* XV: 8*a*. *Hierin is mijn Vader verheerlijkt, dat gij veel vrucht draagt.* — Onze blijdschap is groot, God, bidden wij, bevestige de gedane keus! Hij doe ons bij

voort-

voortduring en vermeerdering den hoogsten prijs stellen, op de verkondiging des dierbaren Evangelie's, en schenke ons de genade, om niet slechts hoorders, maar vooral daders des woords te wezen, Hem tot eer, onzen Leeraar tot eene blijvende vreugde en roem, ons zelven tot heil en zaligheid! Voor de belangen der Gemeente van *Enkhuizen*, zorge hij ook in liefde!

METEREN, den 7den Febr. De collatie alhier door den Wel Ed. Geb. Heer F. VAN BARNEVELD, Heer van *Meteren* en *Geldermalsen*; op den Eerw. Heer J. STERK uitgebragt, is door de Eerw. Classis van den *Tielerwaard* goedgekeurd; en door Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, op gelijke wijze bekrachtigd; zullende dien ten gevolge de bevestiging (D. V.) geschieden, op Zondag den 3den Maart eerstkomende, door den Wel Eerw. zeer gel. Heer H. VAN STEEDEN, Predikant te *Noorden*, bij vrijwilligen afstand van den Wel Eerw. zeer gel. Heer D. KERR, Predikant te *Est*.

HERWIJNEN. Op collatie van den Wel Ed. Geb. Heer N. ROM, Heer van *Herwijnen*; is onlangs tot Herder en Leeraar in deze Gemeente beroepen, de Wel Eerw. zeer gel. Heer K. HERINGA, Predikant te *Kerkwerven* in *Schouwen* in *Duiveland*; waardige Zoon van den beroemden Hoogleeraar J. HERINGA, E. Z. Deze beroeping is door Zijn Wel Eerw., onder inwachting van de hooge goedkeuring van Z. M. onzen geërbiedigden Koning, in de vreeze des Heeren, aangenomen, en van wege de Classis reeds geapprobeerd.

ZUTPHEN.

OLDENKEPPEL EN KEPPEL BINNEN. Den 11den Februarij, is onze beroepen Leeraar de Wel Eerw. Heer G. LAMERS, in den H. dienst

onder ons bevestigd, door den Wel Eerw. Heer E. KREENEN, Predikant te *Velp*, die bij deze gelegentheid ten tekst had, *Jac.* V: 19 en 20. *Broeders indien iemand onder u van de waarheid is afgedwaald, en hem iemand bekeert; die wete dat de gene die eenen zondaar van de dwalinge zijnes wegs bekeert, zal eene ziele van den dood behouden, en zal menigte der zonden bedekken.*

De oplegging der handen is geschied, door den Bevestiger, alsmede door DD PLANTEN, Pred. te *Steenderen* en *Bronkhorst*. GLASHORST, te *Hummelo*. EVEKINK, te *Drempt*. BLOEMERS, te *Gorsel*. L. VAN DER VEUR, te *Didam*. LAMBRECHTS, te *Angerlo*. en EVERWIJN, te *Loenen*.

Waarop de Bevestigde des nademiddags een aanvang van zijnen dienst onder ons maakte, met de woorden uit *Eph.* VI: 19. *En voor mij, op dat mij het woord gegeven worde, in de openinge mijnes monds, met vrijmoedigheid, om de verborgendheid des Evangeliums bekend te maken.*

DOESBURG, den 19den Januarij, na verleende handopening van den Commissaris Generaal, provisioneel belast met de zaken der Hervormde Kerk, is alhier, in plaats van onzen Emeritus verklaarden oudsten Leeraar D. H. J. DE ROLLER, uit een vooraf gemaakt gros van Predd., het volgende twaalftal geformeert:

DD. C. PLANTEN, Predd. te *Steenderen* en *Bronkhorst*. A. GLASHORST, te *Hummelo*. VAN DER VEUR, te *Didam*. TEN DALL, te *Eemnes Binnen*. BLOEMERS, te *Gorsel*. DE RIJKE, te *Hemmen*. VAN TRICHT, te *Wassenaar*. EVEKINK, te *Drempt* SCHIM VAN DER LOEF, te *Hattem*. J. DE BOUTER, te *Nunspeet* A. KETS, te *Latum*, en D. MOLENAAR, te *Nieuw-Loosdrecht*, de laatste met het lot tegen J. LAMBRECHTS, te *Angerlo*.

GRE-

GREVE, te *Cuilenburg*. PARE, te *Barneveld*. NAUHUIS, te *Osſendrecht*. SANDERS, te *Kortenhoef*, en SCHULER, te *Elkom*.

Waar uit den 30ſten Jan. het volgende zestal gekozen is:

DD. PLANTEN, GLASHORST, EVEKINK, VAN TRICHT, DE RIJKE en KETS.

Hier uit is op den 8ſten Februarij, door den breden Kerkeraad, ten overſtaan van den Heer Inſpector, D. C. PLANTEN en Heeren Conſulenten J. EVEKINK en J. LAMBRECHTS, Predd. te *Steenderen*, *Drempt* en *Angerlo*, met zeven en twintig ſtemmen van de 28 tegenwoordig zijnde Leden, tot gewoon Herder en Leeraar voor deze Gemeente verkoren: D. J. G. VAN TRICHT, Pred. te *Waſſenaar*, aan wien de ſtukken tot het beroep behoorende, dadelijk zijn toegezonden. God neige het hart van den geroepenen Leeraar ten goede voor ons, en ſtelle hem eerlang tot eenen uitgebreiden zegen voor deze Gemeente.

AALTEN vakant Zie Jan. 1816.

OVER-VELUWE.

RHEDEN, den 16den Jan. 1816. Mogten wij ons dezer dagen reeds verblijden in de aanvangelijke vervulling van onzen zoo lang gekoesterden, doch door de ellende onzer algemeene onderdrukking, maar al te lang onvoldaan gebleven wensch, van, namelijk, ons ruim en vrij aanzienelijk Kerkgebouw verrijkt en verſierd te zien, met een naar hetzelve geëvenredigd Orgel; de dag van heden was dan voor ons bijzonder heuchelijk, daar dit kunstſtuk door ons plegtig tot Godsdienſtig gebruik afgezonderd, en tot dat einde voor het eerst gebruikt wierd. Na vooraf, bij den aanvang van ons Godsdienſtig Feest, elkander door het zingen van den Cſten *Ps.*, te hebben opgewekt om

God te dienen met blijdschap, en voor hem te verschijnen met vrolijk gezang; beklom onze waardige Leeraar D. P. ROSS den Leerstoel, en zongen wij voorts gezamentlijk het 1ste, 2de en 5de *vs.* van den LXXXIVsten *Ps.*, ten einde daar door allengs onze gedachten en gevoelens te leiden tot het groot en belangrijk onderwerp: waarop door zijn Wel Eerw., na eene zeer gepaste voorafrede, het nieuwe Speeltuig aan God en zijnen dienst plegtig en eerbiedig werd toegewijd en opgedragen.

Na deze plegtige inwijding liet zich ons fraai en welluidend Orgel voor de eerstemaal hooren, (wordende bij deze gelegenheid bespeeld door den kundigen Arnhemschen Organist F. VAN DER DUSSEN) en eerst één vers van het 1ste Evangel. *Gezang* alleen gespeeld hebbende, vereenigde zich met hetzelve de geheele vergaderde menigte, zingende het 1ste vs.; daar na de mannen alleen het 2de, toen de vrouwen alleen het 3de, en vervolgens wederom de geheele Gemeente, het 4de vers.

Hier op stelde onze geliefde Leeraar, ons *het aangename voor van den Openbaren Godsdienst, bijzonder wanneer dezelve met Gezang en Orgelspel vergezeld gaat*, in eene zoo treffende, als naar de plegtige gelegenheid doelmatig ingerigte Redevoering, naar aanleiding van *Ps* LXXXIV: 2. *Hoe liefelijk zijn uwe woningen, o Heer der Heirscharen!* — Zijn Eerw. deed ons daarbij, onder anderen opmerken, wat *wij* Christenen, ook te dezen aanzien, boven Gods oude Volk, vooruit hebben, en hoe veel hartelijker dus nog *onze* ingenomenheid met, en belangstelling in *onzen* openbaren Eeredienst kan en behoort te zijn. De redevoering werd van tijd tot tijd afgewisseld door het spelen en zingen van de twee eerste verzen des tweeden, en van het eerste, en

de

de laatste versen des vierden *Gezangs*, en met gepaste herinneringen, ernstige vermaningen en hartelijke opwekkingen besloten: wordende voorts het plegtig Dank-Gebed, voorafgegaan door het eerste vers van het LXXXIXsten *Gezang*, en gevolgd door den CLsten *Psalm*.

Hoe verbazend groot ook de toevloed van naburige plaatsen tot dit ons Godsdienstig Feest was; is nogtans alles in de beste orde, en tot algemeen genoegen en stichting afgelopen.

Het Orgel werd gemaakt door A. MEKRE, Sr. te *Utrecht* (niet MUURE, gelijk in het berigt des Orgels, te *Alphen* verkeerdelijk gesteld is) en is reeds het 34ste, dat door hem vervaardigd is. Na gedaan onderzoek van deskundigen is gebleken, dat hetzelve in alle deszelfs deelen niet alleen behoorlijk is bewerkt, maar zelfs boven verpligting; zoo dat de kundige en ijverige Maker, door dit werk, zijnen roem niet alleen heeft staande gehouden maar vermeerderd, en alle aanbeveeling waardig is.

Het Orgel heeft de volgende Registers:

Præstant van gepolijst Engelsch Tin.	8 voet	Octaaf	2 voet.
		Fluit	4 ——
		Mixtuur	4 sterk
Bourdon	16 ——	Bas Mixtuur	5 ——
Fluit Trav.	8 ——	Diskant.	
Holpijp	8 ——	Trompet	8 voet.
Octaaf	4 ——	Bas Trompet	8 ——
Quint	3 ——	diskant.	
Cornet diskant.	4 sterk	Tremblant en Ventil.	

En is daarenboven voorzien met een Pedaal.

HALL. Onze geliefde Leeraar M. B. ROMENIJ, maakte ons den 28sten Januarij bekend, dat hij eene éénparige en wettige beroeping had ontvangen, tot Herder en Leeraar bij de Gemeente te *Grootebroek*. — Wij hebben alles

aangewend, om zijn Eerw. tot het bedanken voor dit beroep te bewegen, doch moeten thans met smarte berigten, dat onze Vriend en Leeraar, niettegenstaande onzen algemeenen en sterken liefdedrang, zich verpligt gevonden heeft, die beroeping aan te nemen, onder opzien tot den Heer der Gemeente, en inwachting van de hooge goedkeuring van Z. M. den Koning.

APELDOORN staat vakant te worden. Zie Oct. 1815.

NEDERVELUWE.

HARDERWIJK, Walsche Kerk vakant. Zie Aug. 1813.

NIJKERK staat vakant te worden. Zie Nov. 1815.

HATTEM staat vakant te worden. Zie Jan. 1816.

'S HERTOGENBOSCH.

DRUNEN EN NIEUWKUIK, den 1sten Februarij 1816. De Kerkeraad dezer Gemeenten, heeft heden uit dit viertal:

DD. USENER, Pred te *Helvoirt* en *Haren*. P. C. MOLHUIZEN, Pred. te *Vucht* en *Cromvoort*. G. F. HEENK, Prop. te *Leijden*. en G. J. DUIJSER, Prop. te *Gorinchem*, met eenparige stemmen beroepen: den Wel Eerw. Heer G. F. HEENK, Proponent onder de Eerw. Clasfis van *Leijden*.

VUCHT. Onze Hooggeschatte Leeraar en Vriend, P. C. MOLHUIJSEN, berigtte ons den 7den Jan. l. l., dat hij eene wettige en eenparige beroeping ontvangen had, naar de Gemeente van *Burgt*, onder de Eerw. Classis van *Schouwen* en *Duiveland*. Hartelijk verheugden wij ons, toen hij ons den 28sten daaraanvolgende bekend maakte, dat hij besloten had, onder ons te blijven, en voor deze be-

beroeping te bedanken. God bekroone deze keuze met zijnen zegen, en verbinde ons hier door nog naauwer aan elkanderen, door de banden van eensgezindheid en liefde.

'S HERTOGENBOSCH, den 6den Febr. In eene buitengewone Klassikale Vergadering, werd de Wel Eerw. Heer J. VAN AAKEN, beroepen Pred. *St. Michiels-Gestel*, *Gemunde* en *Dungen*, door den Wel Eerw. Heer M. A. VAN DER BANK, Pred. te *Ravestein*, peremptoir geëxamineerd, na vooraf een kort voorstel gedaan te hebben, over *Rom.* V: 6-8. over de gewoone Hoofdstukken der Godgeleerdheid, in een peremptoir examen gebruikelijk, en vervolgens in de gewijde talen, met dat gevolg, dat de Wel Eerw. Heer VAN AAKEN, op de gewoone wijze aan de hem roepende Gemeente wierd toegewezen, en de Heer Examinator, voor het verrigte bedankt.

'S HERTOGENBOSCH, Walsche Kerk vakant. Zie December 1810.

ST. MICHIELS GESTEL, GEMUNDE EN DUNGE. Zie Nov. 1815, en hier boven onder *'s Hertogenbosch.*

BERLIKUM EN ROSMALEN. Zie Dec. 1815.

'S HERTOGENBOSCH. Zie Jan. 1816.

PEEL EN KEMPELAND.

EINDHOVEN, STRIJP, STRATEM, WOENZEL EN TONGELRE. Onze waardige Herder en Leeraar, D. A. WALKART, wegens zijne klimmende jaren, en getrouwen en langdurigen predikdienst, zoo in deze Gemeente als in die van *Aalburg* en *Heesbeen*, onder de Clasfis van *Gorinchem*, door Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, bij Hoogstdeszelfs besluit van den 30sten Sept. l. l. gunstig Emeritus verklaard zijnde, heeft de Kerkeraad, op ver-

feende collatie van Z. M., op den 6den Februarij, ten overstaan van de Gedeputeerden der Classis, naar Kerkeorde, in deszelfs plaats beroepen, den Wel Eerw. Heer D. WUIJSTER, Pred. te *Oirschot*, *Best* en *Beerse*, aan wien dit beroep, door gemelde Gedeputeerden, namens de Classis goedgekeurd, is toegezonden.

MAASTRICHT.

HODIMONT EN OLNE. Walsche Kerk Vakant. Zie Mei 1816.

ZUID-HOLLAND.

DORDRECHT.

LAGE ZWALUE, den 31sten Jan. 1816. Alzoo het Zijne Majesteit, onzen geliefden Koning, behaagd heeft, dat gedeelte der Hervormden, die op en onder de *Lage Zwalue* wonen, welke dus met die van de *Hooge Zwalue*, eene Gemeente hebben uitgemaakt, op derzelver verzoek, bij een besluit van den 10den Sept. 1815, onder al zulke voorwaarden, als daarin vervat zijn, het beroep van eenen afzonderlijken Herder en Leeraar toe te staan; en ook daartoe de noodige handopening verleend is geworden; heeft de Wel Eerw. Heer J. H. SCHULTZE, Pred. van *Hooge* en *Lage Zwalue*, in de tegenwoordigheid van de gewone Consulenten, de Wel Eerw. Heeren K. W. VAN HARDEVELDT, Pred. te *Mule* en *Drummelen*, en A. W. HAZELAAR, Pred. te *Zevenbergen*, op eene plegtige wijze, dat gedeelte zijner Gemeente, tot eene afzonderlijke Gemeente verheven en daargesteld. Hierop is men overgegaan tot het voltallig maken van den Eerw. Kerkeraad, na welks bevestiging ter-

terstond, met het beroepen van eenen Predikant, een begin zal worden gemaakt.

HEINENOORD vakant. Zie Junij 1815.

DORDRECHT. Zie Oct. 1815.

OTTOLAND EN NEDER-BLOKLAND vakant. Zie Nov. 1815.

ALBLASSERDAM vakant. Zie Dec. 1815.

DORDRECHT staat vakant te worden. Zie Jan. 1816.

DELFT EN DELFTSLAND.

DELFT Walsche Kerk vakant. Zie Junij 1814.

NOOTDORP vakant. Zie Dec. 1815.

LEIJDEN EN NEDERRHIJNLAND.

NOORDWIJK BINNEN, den 7den Jan. Het Godsdienstig Zanggezelschap, onder de spreuk: *Wij streven naar de volmaaktheid*, sints eenigen tijd alhier bestaande, gaf heden avond eene eerste en openlijke proeve van deszelfs vordering, in de zoo edele Zangkunst. Onder bestuur en voorgang van den Heer H. POLMAN AZ., een man, die zich in *Haarlem*, voor slechts weinige jaren, als Zangkundige, in een toenmaals aldaar bestaand Godsdienstig Zanggezelschap, loffelijk heeft bekend gemaakt, werd er eene Cantate, door genoemden Heer vervaardigd, uitgevoerd. — De *Menschwording van Gods, grooten Zoon*, was het onderwerp van het Zangstuk, hetwelk, om gewigtige redenen, op het kersfeest niet kon uitgevoerd worden.

Bij deze gelegenheid heeft onze geliefde Leeraar, de Wel Eerw. Heer B. VAN DER FEEN, zijne belangstelling in dit gezelschap te kennen gegeven, door dat hij, na vooraf bij wijze van inleiding, de waarde van het Godsdienstig Gezang aangetoond te hebben, daarna tusschen de onderscheidene afdelingen der Cantate, het verbazende voorstelde van die Mensch-

wor-

wording, zoo als dat niet alleen blijkt, uit den aard dier gebeurtenis zelve, maar vooral ook zigtbaar is, in de treffende en luisterijke gevolgen, die door dezelve op de aarde zoo wel, als voor de eeuwigheid daargefteld zijn; welke gevolgen hij eindelijk aanwees, als bijzonder gefchikt, om het hart te vervullen, met hemelfche gewaarwordingen, en het voor eeuwig te verbinden aan Hem, die den troon des Vaders verliet, en mensch werd, om zondige menfchen van het verderf te verlosfen.

Met het gelukkigst gevolg, is deze eerfte openlijke proeve bekroond; eene groote fchare van toehoorders, vereerde dezelve met hare tegenwoordigheid, en betoonde niet alleen zich ten uiterften voldaan, maar gaf ondubbelzinnig het verlangen te kennen, dat deze eerfte proeve fchielijk door eene tweede mogt herhaald worden.

Dat allen, die eenigen invloed hebben op de Gemeenten der Christenen, werkzaam waren, tot de oprigting en inftandhouding van zulke Godsdienstige Zanggezelfchappen; naardien deze toch, als zeer gefchikt, befchouwd kunnen worden, om befchaving en zedelijkheid te bevorderen, om het hart tot hemelfche gevoelens te ftemmen, en bij vermelding van de liefde van God, zich in de verheerlijking van onzen Goddelijken Heiland, werkzaam te bevinden!

KATWIJK AAN DEN RHIJN, vakant. Zie Mei 1815.

GOUDA EN SCHOONHOVEN.

LEKSMOND vakant. Zie Maart 1815.

SCHIELAND.

SCHIEDAM Walfche Kerk vakant. Zie December 1814.

ROTTERDAM. Zie Nov. 1815.

SCHIE-

SCHIEDAM. Zie Dec. 1815.

HOOGVLIET ſtaat vakant te worden. Zie Dec. 1815.

GORINCHEM.

HEUSDEN. Walſche Kerk vakant. Zie Jan. 1807.

ENGELEN, ENGELERSCHANS EN CREVECOER. Zie Nov. 1815.

SLEUWIJK ſtaat vakant te worden. Zie Jan. 1816.

VOORNE EN PUTTEN.

OOLTGENSPLAAT vakant. Zie Dec. 1815.

HERKINGEN vakant. Zie Dec. 1815.

'S GRAVENHAGE.

'S GRAVENHAGE, den 1ſten Febr. Heden overleed alhier, de Wel Eerw. zeer gel. Heer J. HERINGA, oudſte en rustende Leeraar dezer Gemeente, den ouderdom van 83 jaren bereiks hebbende. Zijn Wel Eerw. was geboren te *Groningen*, den 11den Januarij 1733: zijne ouders waren, de Wel Eerw. Heer J. HERINGA, Pred. te *Drogeham*, en Mejufvrouw CATHARINA CAMPHUIS, zijnde hij oom van den beroemden Hoogleeraar aan 's Lands Hooge Schole, te *Utrecht*, J. HERINGA, ELIZA'S ZOON.

In zijne Jeugd de Latijnſche Scholen, te *Appingedam* doorgegaan zijnde, heeft hij zijne letteroefeningen, aan de Akademien te *Franeker* en *Groningen* voortgezet, is in de Claſſis van *Dokkum*, in Hooimaand 1754, onder het getal der Proponenten aangenomen, en tot Pred. beroepen te *Beesterzwaag*, *Beets* en *Olterterp* in 1755, te *Marsſum* 1758, te *Winſchoten* 1761, in de *Scheemda* 1768, te *Nijmegen* 1770, en te *'s Gravenhage* bevestigd, den 5den Jan. 1772. Zijnde den 1ſten September 1814, door Zijne Majeſteit onzen geliefden en geëerbiedigden Koning, Emeritus verklaard.

Op den 25ſten Jan. 1756, is zijn Wel Eerw. in

in Huwelijk getreden met Mejufvrouw HOUKJEN MENSONIDES, Dochter van wijlen den Heer S. MENSONIDES en Mejufvrouw T. R. SANSTRA, te *Makkum*, waarmede hij 52 jaren, in eenen gelukkigen Echt heeft mogen leven, terwijl dezelve voor hem in de zalige ruste is ingegaan.

Onder de Kinderen uit dit huwelijk geboren, was ook, behalven vroeger gestorvenen, zijn eenige Zoon S. HERINGA, waardig Leeraar in de aanzienlijke Gemeente te *Leijden*, wiens gedachtenis aldaar nog in zegeninge blijft, daar hij, volgens menschelijk oordeel, aan zijne waarde Gade, eenig Kind, liefhebbende Ouders, en naaste Bloedverwanten, ja aan Gods Kerk te vroeg ontrukt werd, zijnde in den ouderdom van ruim 37 jaren, den 22sten November 1801, overleden.

Wij mogen onzen afgestorvenen Leeraar, den welverdienden roem niet onthouden, dat hij eene meer dan gewone geleerdheid bezat, in talen en Wetenschappen, welke eenen Godgeleerden tot sieraad verstrekken; tot in zijnen hoogen ouderdom was hij nog dagelijks bezig om zich daar in te oefenen.

Zijn ijver bepaalde zich niet alleenlijk tot de getrouwe waarneming van zijn dienstwerk, zoo lang hem zulks doenlijk was: hij is ook een mede oprigter geweest van het *Genootschap ter verdediging van den Christelijken Godsdienst*, in den jare 1785, en sedert dien tijd *Voorzitter* van het zelve: ook was hij een ijverig Voorstander en Mede-Directeur van het *Zendeling-Genootschap*, zoo dat hij gedurende den tijd van zijne ruste zich nog onledig hield, zelfs slechts twee dagen voor zijnen dood, was hij nog werkzaam als *Curator der Latijnsche Scholen*, alhier.

Hij was magtig in de Schriften en beoefende eene zeer gezonde uitlegkunde derzelver.

'c

't Zal ook niet aan hulp-behoeftigen ontbreken, welke gaarne getuigen zullen, dat zij in hem eenen bereidvaardiger helper in den nood vonden.

Het Evangelie der zaligheid verkondigde hij zuiver en getrouw. — JEZUS CHRISTUS was bij hem de eenige grondslag! het zalig worden uit genade, alleen om de verdiensten van dien gezegenden Verlosser, maakte de inhoud van zijne prediking uit, en de aanprijzing van ware deugd, uit dit beginsel afgeleid, was, in zijne schatting, onontbeerlijk.

Dit predikte hij niet alleen, — maar beoefende het ook voor zich zelven. Onder smerten en benaauwdheid, die hem in 't laatste zijns levens troffen, verkeerde hij met onderwerping: zich zelven diep verootmoedigende, staarde hij met het oog des geloofs, op Gods beloften in JEZUS CHRISTUS, en werd gesterkt door de hope der heerlijkheid, en 't was zeer aangenaam hem daar van getuigenis te hooren geven.

Zoo is hij ootmoedig en blijmoedig, zacht en zalig ontslapen, wordende door zijne nagebleevene Kinderen, de Weduwe zijns voorgemelden Zoons, met haar Dochtertje en zijne Vrienden hartelijk betreurd, daar zij in hem eenen tederlievenden Vader, welmeenenden Raadsman en getrouwen Vriend derven!

Alle 's Mans Ambtgenooten, hebben zijn verscheiden aan de Gemeente met veel deelneming gemeld, en zijner met lof gedacht.

'S GRAVENHAGE, den 5den Februarij. Heden is alhier in onze Klassikale Vergadering, na vertooning van loffelijke, zoo Kerkelijke als Akademische getuigschriften, door Ds. C. L. VAN DEN BROEK, Pred. te *'s Gravenhage*, præparatoir geëxamineerd, de Heer A. ROELOFFS, geboortig alhier, Student in de Godgeleerdheid, aan 's Lands

's Lands Hooge-Schole te *Leijden*, na een kort voorstel over *Rom.* VIII: 14, in 't Hebreeuwsch over *Ps.* XVI, in 't Grieksch over het Tekst-kapittel, en voorts omtrent die Leerstukken der Hervormde Kerke, welke tot dit Examen behooren: waar op dezelve, na het onderteekenen van de Formulieren van Eénigheid en de voldoening aan 't gene er verder vereischt wordt, met algemeen genoegen, tot Proponent is aangenomen. Zijnde de Heer Examinator voor zijn wel ingerigt Examen bedankt.

'S GRAVENHAGE. Zie Dec. 1815.

WOERDEN EN OVERRHIJNLAND.

WAARDER. De voorgaande beroeping alhier vruchteloos afgelopen zijnde, zoo heeft op den 23sten Jan. l. l., de Kerkeraad van deze plaats, en van de *Lange Ruigeweide*, welker ingezetenen een groot deel van deze Gemeente uitmaken, een nieuw twaalftal van Predikanten geformeerd, te weten:

DD. T. VAN SCHUILENBURGH, Predd. te *Zevenhoven*. J. G. H. TEN DALL, te *Eemnes Binnendijk*. L. BONZET, te *Kamerik*. A. FONHOFF, te *Ransdorp*. A. VAN DER SLOOT, te *Valkoog* en *St. Maarten*. C. KLINKENBERG, te *Sluipwijk*. J. F. SCHUURING, te *Rockanje*. H. J. HOMBRINCK, te *Zegveld*. W. VAN VOORTHUIZEN, te *Vreeland*. W. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, te *Zijbekarspel*. T. VERMAZEN, in de *Oude Loosdrecht*. A. R. BERGHEGHE, Prop. onder de Eerw. Classis van *Leiden* en *Nederrhijnland*.

Uit dit twaalftal maakte men 't volgende zestal:

DD. T. VAN SCHUILENBURGH, C. KLINKENBERG, L. BONZET, J. G. H. TEN DALL, W. VAN VOORTHUIZEN en A. R. BERGHEGHE.

Voorts de drie eersten op 't drietal, 'twelk is goedgekeurd door de Wel Ed. Heeren J.

G.

G. SCHUACK Præsident van 't Gemeente Bestuur, en G. N. BUDDINGH, Schout van *Lange Ruige Weide.*

Uit welk drietal op den 2den Febr. l. l., in de tegenwoordigheid van H. H. Consulenten: DD. J. A. VAN WAENEN en C KLINKENBERG, veel geächte Predd. te *Woerden* en *Sluipwijk*, eenparig beroepen is D. T. VAN SCHUILENBURGH, Pred. te *Zevenhoven.* Zijnde deze beroeping zoo spoedig als gunstig goedgekeurd, door den Wel Ed. geb. Heer H. GRIFFIOEN, in *'s Hage*, als Ambachtsheer van *Waarder &c.* en door den beroepenen, na eenige dagen van beraad, onder afwachting der approbatie van Zijne Majesteit, onzen geliefden Koning, in de vreeze des Heeren, aangenomen. Dus ZEVENHOVEN staat vakant te worden.

ZWAMMERDAM, den 19den Jan. l. l. Onze Gemeente heeft het genoegen, dat zij op gezondene Collatie, van den Wel Ed. Hooggeb. Heere F. W. VAN HEMERT, tot den *Dingshof*, Representeerend Heer van den Dorpe en Landen van *Voshol*, heeft mogen beroepen, ten overstaan van DD. E. VAN NIEKERK en G. ROMIJN, Predd. te *Aarlanderveen* en *Bodegraven*; als Consulenten de Eerw. Heer A. VERWEIJ BZ., Proponent onder de Eerw. Classis van *Leijden* en *Nederrhijnland*, welke beroeping door zijn Wel Eerw. onder inwachting van de approbatie van onzen dierbaren Koning, in 's Heeren vreeze, is aangenomen.

En daar dezelve beroeping reeds door H. H. deputaten, nomine Classis, in loco geapprobeerd is, is ook een extraordinair Examen belegd, te *Alphen* te houden op den 26sten Maart aanstaande; in hetwelk zijn Eerw. peremptoir geëxamineerd zal worden, en wij heb-

ben dus allen grond van hoop, dat wij zijn Eerw. eerlang, tot onze innige blijdschap, als onzen Herder en Leeraar zullen groeten.

B U U R E N.

IJSSELSTEIN, den 20sten Febr. Door de gunstige dispositie van onzen geëerbiedigden Koning, mogten wij ons heden verblijden, in de Kerkelijke beroeping van den Wel Eerw. zeer gel. Heer M. JORISSEN, thans Pred. te *Hattum*, door Z. M. benoemd tot tweeden Leeraar dezer Gemeente, in plaats van onzen geliefden, maar haast vertrekkenden Leeraar Ds. F. VAN DER HAM. De Heer wenschen wij verheuge ons door eene spoedige aanneming der afgezondene beroeping, en door eenen ruimen zegen, op den Evangelie arbeid onzer Leeraren!

ASCH, den 3den Dec. Heden werd deze Gemeente verblijd; op ingekomene acte van Collatie, van Z. M. onzen geliefden Koning, werd alhier Kerkelijk beroepen, de Wel Eerw. Heer L. M. LOBRIJ, Prop. onder de Eerw. Clasfis van *Leeuwaarden*. — En nader kunnen wij berigten, dat zijn Eerw. tot onze vreugde, deze beroeping, in 's Heeren vreeze, heeft aangenomen, en ons deszelfs komst met verlangen doet te gemoet zien.

LEERDAM. Zie Dec. 1814. en Maart 1815.

BENSCHOP staat vakant te worden. Zie Nov. 1815.

B R E D A.

CHAAM, den 10den December 1815. Deze dag was voor ons bijzonder aangenaam en plegtig. Nimmer was onze Godsdienst-oefening zoo luisterrijk en eerbiedwekkend, dan nu wij voor het eerst, bij het gemeenschappelijk Godsdienstig Gezang, de welgestemde toonen des Orgels onderscheidden.

Hoe-

Hoe veel invloed heeft de Godsdienst niet, wanneer het onstichtende door den wanklank van ongeoefende stemmen veroorzaakt, ophoudt te bestaan, of zich verliest in den toon der muzijk! Wij weten dat nu te beoordeelen, en danken de goede Voorzienigheid, die de zaak des Vaderlands, waarmede de Godsdienst in de naauwste betrekking staat, zoo gelukkig beschikte, dat wij ons niet slechts in het uitoefenen van dien Godsdienst, maar nu ook in het luisterrijk vieren van denzelven, verblijden mogen.

Dit geheel nieuw Kerk-Orgel is, door de Heeren Gebroeders A. en B. VAN HIRTUM, uit *Hilvarenbeek*, naar hun eigen bestek vervaardigd. — *Hetzelve is een* viervoets-werk, het welk zich zeer fraai voordoet, hebbende de volgende Registers.

Præstant	4 voet.	Flageolet	1 voet
Holpijp	8 ——	Sexquialter	2 sterk
Viool de Gamba discant.	8 ——	Cornet	3 ——
		Mixtuur	3 ——
Fluit	4 ——	en Ventil.	
Octaaf	2 ——		

Het heeft twee blaasbalken, met eene plooi.

Godsdienst-liefde vereerde het aan deze Gemeente, die alleenlijk tot onderhoud van hetzelve geroepen wordt. — De bescheidenheid verbiedt hier het bekendmaken van een en ander Godsdienst-vriend, door wier bijzonderen vlijt wij in dezen waren rijkdom deelen. —

Onze Leeraar en Vriend sprak, bij het eerste gebruik van dit Orgel, met ons over het groote nut der Toonkunst bij den openbaren Godsdienst, en na het eindigen van denzelven, werd ons een vers voorgelezen, het welk de Heer J. NEBELING, daartoe verzocht zijnde, had willen vervaardigen.

 Een

Een waardig Lid uit ons midden: Mevrouwe de Wed. van wijlen den Wel Ed. gestrengen Heer den Ridder KNOLL heeft hetzelve bespeeld, en zal, zoo lang het der Voorzienigheid behaagt, dit blijven doen, tot wij in staat zullen zijn, uit een nieuw aangelegd fonds, een bekwaam Organist onder ons te beroepen: Wij vleijen ons daarmede niet zonder reden; maar wenschen toch vurig, dat wij nog vele jaren deze brave onder ons behouden mogen.

Het Godsdienstig werk van dezen dag, liep tot algemeen genoegen en stichting ten einde.

Den 1sten Februarij 1816, is ons Orgel door den Heer VAN OECKELEN, uit *Breda*, in alle zijne deelen onderzocht, die er ons zeer voldoende getuigenissen van gegeven heeft; en van de trouw en bekwaamheid der Gebroeders VAN HIRTUM, bescheiden en vereerend sprak.

NOORD-HOLLAND.

ALKMAAR.

BERGEN. Het te voren gemelde drietal van Proponenten vervallen, en twee derzelver sedert beroepen zijnde, mogt het den Kerkeraad gebeuren, op den 17den Jan. 1816, onder Bestuur van de Consulent Ds. F. L. DER KINDEREN, Pred. te *Alkmaar*, de volgende nominatie te formeeren:

DD. J. DIESEL, Prop. onder de Classis van *Zutphen*. W. ZIMMERMAN, Pred. te *Oudorp* en *Oterleek*, H. DE HAAN HUGENHOLTZ, Prop. onder de Classis van *Amsterdam*, B. LOOZE, Pred. te *Urzen*.

Waaruit ten zelven dage, door de stemmende

de Mans Ledematen, dit tweetal gekozen is, J. DIESEL en W. ZIMMERMAN.

Welk tweetal, volgens eene, op voordragt van Zijne Excellentie, den Gouverneur van Noordholland, met den Vrijheer van *Bergen*, getroffen overeenkomst, aan den Hoog Ed. Geb. Heer W. P. BARNAART, Vrijheer van *Bergen*, ter electie is aangeboden. Welke, uit dit dubbeltal tot Predikant van deze Gemeente geëligeerd heeft, den Eerw. Heer J. DIESEL, Prop. onder de Clasfis van *Zutphen*. Deze electie vervolgens door den Kerkeraad in een Kerkelijk beroep veranderd zijnde, is dezelve aan den beroepenen toegezonden; die deze beroeping, in afwachting van de Koninglijke Approbatie, in de vreeze des Heeren, heeft aangenomen.

KOEDIJK, den 21ften Jan. Onze geachte Leeraar Ds. N. DE GRAAFF, op den 30ften Nov. des vorigen jaars, eene wettige beroeping hebbende ontvangen, van de Gemeente te *Oud-Karfpel*, die door zijn Wel Eerw. tot onze fmart, na eenige dagen beraads was aangenomen, nam van ons heden een plegtig en zegenend affcheid met de woorden van den Apostel *Hebr.* XIII: 20 en 21. *De God nu des vredes, die den grooten Herder der fchapen, door het bloed des eeuwigen Testaments, uit den doden heeft wedergebragt, [namelijk] onzen Heer Jezus Christus: Die volmake u in allen goed werk, op dat gij zijnen wil moogt doen; werkende in u, hetgeen Hem welbehagelijk is door Jezus Christus; denwelken zij de heerlijkheid, in alle eeuwigheid. Amen.*

Wij wenfchen, dat God zijn Wel Eerw. verder in ftaat ftelle, om met denzelfden ijver en getrouwheid, in zijne nieuwe Gemeente te arbeiden, ter bevordering van Evangelifche

kennis en godsvrucht, als hij gedurende den tijd van zeven jaren, onder ons gedaan heeft.

De Heeren Proponenten worden inmiddels uitgenoodigd, om zoo spoedig mogelijk hunne gaven alhier te laten hooren, alzoo de Kerkeraad voornemens is, met het begin der maand April, tot een beroep over te gaan.

OUDKARSPEL, den 28sten Jan. Heden mogten wij ons verblijden, met de komst van onzen nieuwen Leeraar. De Wel Eerw. zeer gel. Heer O. C. VAN BALEN BLANKEN, Pred. te *Nieuwe Niedorp*, bevestigde, in den voormiddag, onzen Leeraar, met eene net bewerkte Leerrede, over 1 *Joan.* IV: *6a. Wij zijn uit God, die God kent hoort ons: die uit God niet is, hoort ons niet.* Terwijl onze Leeraar N. DE GRAAFF, zijn dienstwerk onder ons, in den namiddag aanvaardde, met eene keurige Leerrede over *Titum* II: 11 en 12. *Want de zaligmakende genade Gods is verschenen alle menschen: en onderwijst ons, dat wij de godloosheid en wereldsche begeerlijkheden verzakende, matiglijk en regtvaardiglijk, en Godzalig leven zouden in deze tegenwoordige wereld.*

De gansche schare van hoorders, die deze plegtigheid met hare tegenwoordigheid vereerd had, ging voldaan naar huis, en deelde in onze vreugde.

HARINGKARSPEL EN DIRKSHORN, den 11den Febr. 1816. Heden voor acht dagen berigtte ons onze Leeraar Ds. J. A. DE HOLLANDER, dat zijn Eerw. eene beroeping ontvangen had, tot Herder en Leeraar, in de Gemeente van *Aardswoud*, onder de Eerw. Classis van *Hoorn*, en dezelve acht dagen had in beraad genomen. Wij maakten ons dien tijd ten nutte, om zijn Eerw. door blijken van onze achting, voor zijn persoon en dienst, tot een

een langer verblijf onder ons te bewegen, dan op heden vernamen wij het voor ons onaangenaam berigt, dat zijn Eerw. zich verpligt gevonden had, deze beroeping, in afwachting der approbatie van *Z.* M. den Koning, en van den Heer van *Aardswoud*, aan te nemen. Zoo dat

HARINGKARSPEL EN DIRKSHORN, eerlang staat vakant te worden.

DRIEHUIZEN EN ZUIDSCHERMER. Zie Jan. 1816.

H A A R L E M.

HAARLEM Walsche Kerk vakant. Zie November 1811.

BENNEBROEK staat vakant te worden. Zie Jan. 1816.

A M S T E R D A M.

AMSTERDAM, Walsche Kerk vakant. Zie Febr. 1811.

H O O R N.

HAUWAART vakant. Zie Maart 1815.

AARDSWOUD vakant. Zie Nov. 1815. 1815.

WOGNUM EN WADWAIJ vakant. Zie December 1815.

OOSTER- EN WESTERBLOKKER. Zie Jan. 1816.

SCHARWOUDE. Zie Jan. 1816.

E N K H U I Z E N.

ENKHUIZEN. De Wel Eerw. zeer geleerde Heer D. TIJSSEN, Predikant te *Waardenburg* en *Neerrijnen*, heeft voor de hem opgedragene beroeping tot vierden Pred., in deze Gemeente, tot ons leedwezen, beleefdelijk bedankt. De Groote Kerkeraad heeft dan het vorige twaalftal aangevuld, met Ds. I. PRINS, Pred. te *Oud-Beijerland*.

En daar uit op het zestal gebragt:

DD. O. VAN TRICHT, Predd. te *Meerkerk*, C. J. SCHEURLEER, te *Nederhemert*. J. LEM, te *Bovenkarspel*. I. PRINS, te *Oud-Beijerland*. W. H. VAN GRIETHUIZEN, te *Woudenberg*, en M. JORISSEN, te *Hattem*.

En zijn den 8sten Febr. op het drietal geplaatst:

DD. VAN TRICHT, JORISSEN, en VAN GRIETHUIZEN.

Waar uit den 22sten dezer, eene beroepinge geschieden zal.

GROOTEBROEK. Deze Gemeente verheugt zich, dat hare beroepen Leeraar, D. M. B. ROMENIJ, zich verklaard heeft, onder inwachting van 's Konings goedkeuring, volvaardig te zullen overkomen. —

EDAM.

MIDLIE staat vakant te worden. Zie Nov. 1815.

ZEELAND.

WALCHEREN.

SINT KRUIS, den 18den Januarij 1816. Tot hier toe heeft men uitgesteld te berigten, dat onze waardige Leeraar, Ds. F VAN RUIVEN, naar *Westzouburg* in *Walcheren* beroepen zijnde, van ons den 26sten Maart l. l. een hartelijk en zegenend afscheid nam, met de woorden van Paulus, 2 *Tim.* II: 19. *Evenwel het vaste fondament Gods staat*, enz.

Na verzochte en bekomene handopening, zagen wij uit naar eenen nieuwen Leeraar, en gingen over tot het verkiezingswerk.

Uit een voorafgemaakt zestal werden op het drie-

drietal gebragt: de Wel Eerw. zeer geleerde Heeren Predikanten:

DD. J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, te *Hoofdplaat*. J. GRIMS, te *'sGravenpolder*, en C. GILTAIJ, te *Kattendijk*.

Doch dewijl Ds. J. AB UTRECHT DRESSELHUIS verzocht had, dat men op zijn Persoon geene verdere aanmerking mogt maken, werd het drietal aangevuld, en dus gesteld:

DD. J. GRIMS, C. GILTAIJ en G. J. LETTE, Pred. te *'s Heeren Abt- en Sinoutskerke*.

Uit dit drietal werd gekozen, met algemeene stemmen der Leden van den Kerkeraad en Geconstitueerden uit de Gemeente, Ds. J. GRIMS, welke verkiezing door het Eerw. Consistorie te *Sluis*, waar onder deze Gemeente behoort, op den 26sten September l. l. in een wettig beroep veranderd is, en aan zijn Eerw. toegezonden, die echter na eenigen tijd van beraad, voor hetzelve bedankt heeft, zoo dat als nog

SINT KRUIS vakant is.

WATERLAND (KERKJE), den 4den Febr. Deze dag was voor deze Gemeente, een dag van groote blijdschap, sedert de maand Junij 1797, was dezelve Herderloos, nimmer dachten wij in de dagen der overheersching eenen eigenen Leeraar te mogen bezitten, daar deze Gemeente buiten staat was, om een genoegzaam Tractement aan denzelven te kunnen bezorgen, en er door het voormalig Gouvernement niets gegeven werd.

Toen de heugelijke dag aanbrak, dat wij kennis kregen, dat het Zijne Majesteit onzen geliefden en geëerbiedigden Koning behaagd had, op den 9den Januarij 1815, een Besluit te nemen, zoo gunstig voor de Gemeenten en Predikanten in *Staats-Vlaanderen*, vleiden wij ons met de hoop van dat voorregt, ook voor deze

Gemeente. Dan bij het nader inzien van dat Besluit, ontdekten wij het onzekere daar van voor ons. Evenwel wij gaven den moed niet op, maar stelden van dat oogenblik af, alle geöorloofde middelen in het werk, om nevens de andere Gemeenten, in dat voorregt te mogen deelen. De Eerw. Kerkeraad gaf met voorkennis der Gemeente, volmagt aan den Wel Eerw. Heer C. SCHIETEKATTE, deszelfs Directeur en den Godsdienstlievenden President Ouderling J. NORTIER, om in deze zaak pro renata te handelen. Beide hebben zich hier in op eene loffelijke wijze gekweten, en hunne pogingen zijn ook met eenen gewenschten uitslag bekroond geworden; want in het begin van Junij, werden wij van den Predikstoel verrast met de voor ons zoo heugelijke tijding, dat het Zijne Koningklijke Majesteit gunstig behaagd had, om op den 27sten Meij l. l. een Besluit te nemen, om aan deze Gemeente eenen Predikant toeteslaan, op eene jaarwedde van *f* 700 van 's Landswege, en *f* 100 uit den boezem der Gemeente.

Wij stelden van dat tijdstip alles in het werk, om eenen eigenen Leeraar te verkrijgen. Na het plan gemaakt te hebben, om onze Pastorij in eenen goeden staat te brengen, vervoegden zich onze Gecommitteerden J. NORTIER en P. PATIST, bij de Eerw. Consistoriale Vergadering der Consistoriale Kerk van *IJzendijke*, welke Achtbare Vergadering zich met alle bereidvaardigheid onze belangens verder aantrok, en voor ons op ons verzoek eenen Leeraar benoemde, welke benoeming vervolgens door Zijn Majesteit onzen Koning gunstig is goedgekeurd.

Veel, zeer veel moesten wij opofferen, zoo ter herstelling van ons Kerkgebouw, Pastorij als andere kosten, om den Eerdienst vervolgens geregeld te kunnen uitoefenen, zoo dat sommi-

nige Leden tot *f.* 120 in den tijd van vijf maanden hebben opgebragt; dan dit deden wij met blijdschap. Het voorregt om eenen eigenen Leeraar te mogen bezitten, die onze Leidsman zoude zijn naar die Godstad, daar de duurzaamste schatten voor JEZUS vereerers bewaard worden, deed ons de ondermaansche vergeten.

En heden hadden wij dat onuitsprekelijk genoegen, om onzen Leeraar J. J. VAN DEINZE, voor de eerste reis als zoodanig in ons Godshuis te mogen aanschouwen. Zijn Wel Eerw. werd door deszelfs Vader, de Wel Eerw. Heer A. VAN DEINZE, Pred. te *Middelburg*, (aan wien dit werk door den Wel Eerw. Heer C. SCHIETEKATTE, op vriendelijk verzoek was afgestaan) in deszelfs dienst bevestigd. Zijn Wel Eerw. predikte bij deze gelegenheid over het laatste vers van den tweede Brief aan Timotheus. *De Heere Jezus Christus zij met uwen geest. De genade zij met ulleden, Amen.* De Leerrede was treffend, roerend en waardig eenen liefderijken Vader, van eenen beminnelijken Zoon; de zegenende lessen en vaderlijke toespraken, boeiden elks oor en aandacht.

De oplegging der handen geschiedde, behalven door den waardigen Vader van onzen Leeraar, ook door de Heeren Predd., den President der Eerw. Consistoriale Vergadering van *IJzendijke* C. SCHIETEKATTE, G. O. POST, D. BASELAAR, J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, J. A. JANSEN en J. G. VORSTMAN, respective Predd. te *Schoondijke*, *IJzendijke*, *Biervlied*, *Hoofdplaat*, *St. Anna ter Muiden* en *Sluis*.

De hand van Broederschap, is met eene hartelijke aanspraak door den Wel Eerw. Heer J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, aan den Bevestigden Leeraar toegereikt.

Des nademiddags verbond zich onze Leeraar aan ons, met eene schoone Leerrede over *Marc.* XVI:

XVI: 20, *En zij uitgegaan zijnde predikte overal*, enz.

Beide plegtigheden liepen met het uiterste genoegen, voor eene talrijke, ook van elders opgekomene schare, af.

Wij betuigen bij dezen onzen openlijken dank, aan zijne Majesteit onzen goeden Koning, als mede aan alle die genen, die ter bevordering van het geluk, het welk ons op dezen dag is te beurt gevallen, iets hebben toegebragt. Ook aan de Eerw. Consistoriale Vergadering van *IJzendijke*, die ons zoo menigmalen, in de behoeften van onzen Godsdienst, uit hare fondsen ondersteund heeft, en eindelijk aan de waardige Leeraaren van dat Consistorie, voor de zoo getrouwe waarneming van den Godsdienst in deze Gemeente, gedurende den tijd van ruim 18 jaren.

AAGTEKERKE. De Gemeente alhier vakant geworden, en de nodige Handopeningen verleend zijnde, zou de Kerkeraad gaarne zoo spoedig mogelijk, tot een beroep van een' nieuwen Leeraar overgaan, en noodigt tot dat einde Predikanten en Proponenten uit, om hunne gaven aldaar te laten horen.

OOSTBURG, Walsche Kerk vak. Zie Jan. 1796.

VLISSINGEN, Walsche Kerk, twee Predikantsplaatsen en dus geheel vakant. Zie Dec. 1803. en Aug. 1808.

BRESKENS vakant. Zie Dec. 1809.

VEERE Walsche Kerk vakant. Zie Aug. 1811.

VLISSINGEN vijf Leeraarsplaatsen vakant. Zie Sept. 1814.

WISSEKERKE. Zie Jan. 1816.

SCHOUWEN EN DUIVELAND.

BRUINISSE, den 23sten Dec. des vorigen jaars vernamen wij uit den mond van onzen geliefden Leeraar, den Wel Eerw. zeer gel. Heer J. WANROOI, dat zijn Eerw. in de voorgaan-

gaande week, eene wettige en volkomen eenparige beroeping verkregen had, tot gewoon Herder en Leeraar, in de Gemeente te *Philipsland*, onder de Eerw. Clasſis van *Tholen*, en dat dezelve eenigen tijd, door hem in beraad genomen was. — Wij maakten ons den tijd van beraad ten nutte, en ſpaarden geene pogingen, om onzen Leeraar, die ons door een twaalfjarig verblijf lief geworden, en wiens dienst blijkbaar gezegend was, langer onder ons te behouden. Afgevaardigden uit het Gemeente-Beſtuur, Kerkeraad, Kerkmeesters, benevens 's mans Leerlingen, verzochten hem dringend, ons niet te verlaten, en Gode zij geloofd, onze pogingen bleven niet onbekroond; in weerwil van de aanzienlijke aanbiedingen der roepende Gemeente, beſloot zijn Eerw. nog bij ons te blijven, en voor de beroeping op hem uitgebragt, beleefdelijk te bedanken. Zijn Eerw. verbond zich den 21ſten Jan. l. l. op nieuw plegtig aan ons, met eene Leerrede, over 1 *Cor.* III: 7. *Zoo is dan noch hij die plant iet, noch hij die nat maakt, maar God die den wasdom geeft.*

Groot is onze blijdſchap deswegens, God geve er de kennelijke blijken zijner goedkeuring op, en zorge in liefde voor de Gemeente van *Philipsland.*

BURGT vakant. Zie Januarij 1815.

KERKWERVE ſtaat vakant te worden. Zie Jan. 1816.

SEROOSKERKE. Zie Jan. 1816.

ZUID-BEVELAND.

GOES Walſche Kerk vakant. Zie Maart 1814.

HEINKENSZAND vakant. Zie Junij 1815.

BAARLAND vakant. Zie Jan. 1816.

KLOETINGEN vakant. Zie Jan. 1816.

THO-

THOLEN EN BERGEN OP DEN ZOOM.

OUD VOSSEMEER vakant. Zie April 1815.

THOLEN Walfche Kerk vakant. Zie Dec. 1815.

St. PHILIPSLAND vakant. Zie Nov. 1815.

H. H. Proponenten worden verzocht, hunne gaven hoe eer hoe liever aldaar te laten hooren, dewijl het Coll. Qualif. zoodra doenlijk tot een beroep, voor deze Leeraarlievende Gemeente, wenscht over te gaan.

Adres bij den Director J. BURGERHOUDT, Pred. te *Stavenisse*, Eilande van *Tholen*.

STAND DAAR BUITEN ftaat vakant te worden. Zie Jan. 1816.

U T R E C H T.

U T R E C H T.

BLAAUW-KAPEL. Onze geliefde Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. W. VAN DOLDER, eene eenparige beroeping tot Herder en Leeraar, in de grootere Gemeente van *Nederlangbroek*, ontvangen hebbende, heeft zich, niettegenftaande wij alle pogingen hebben aangewend, om zijn Eerw. tot een langer verblijf bij ons over te halen, na een beraad van acht dagen, verpligt gevonden, deze beroeping, in de vreeze des Heeren, op te volgen, en ons daar van op Zondag den 14den Januarij, in den namiddag Godsdienst kennis gegeven. Zoo dat

BLAAUWKAPEL eerlang wederom ftaat vakant te worden

JUTPHAAS, den 19den Febr. Ter vervulling der vakatuur, veroorzaakt door den dood van Ds. J. C. VAN DIEST, in de vorige maand gemeld, is, na verzochte en verkregene handopening van zijne Excellentie den Heere Commis-

missaris, door den Hoog Ed. geboren Heere J. J. DE GEER DE RIJNHUIJSEN, Patroon en Collator dezer Kerke, aangeboden en voorgesteld, Ds. M. P. MEELBOOM, Pred. te *Odijk*, tot Herder en Leeraar dezer Gemeente, welke daar op als zoodanig, in tegenwoordigheid der naburige Consulenten, beroepen is, en welke deze beroeping, in de vreeze des Heeren, heeft aangenomen, onder inwachting van de goedkeuring van de Classis, en de bekrachtiging van Z. M. onzen Koning.

TER AA. Zie Nov. 1815.

LANGERAK BEZUIDEN DE LEK vakant. Zie Dec. 1815.

THAMEN AAN DEN AMSTEL staat vakant te worden. Zie Jan. 1816.

AMERSFOORT.

ZEIST, den 22sten Jan. 1816. Ter vervulling der vakature, door het vertrek van Ds. D. M. KAKEBEEN, naar *'s Hertogenbosch*, is, na gunstig bekomene handopening, op heden door den Eerw. Kerkeraad, ten overstaan van de Wel Eerw. Heeren B. J. LAAN en W. BREIJL, resp. Predikanten te *Amersfoort*, als Consulenten gemaakt, het volgend zestal:

DD. E. J. VAN WESEL, Predd. te *Westbroek* en *Achttienhoven*. L. J. VAN DAM, te *Schoorl*, *Groet* en *Kamp*. T SANDERS, te *Kortenhoef*. H. VAN HEININGEN, te *Rijswijk*. H. B. VAN IJSENDIJK en H. DE HAAN HUGENHOLTZ, Prop. onder de Eerw. Classis van *Amsterdam*.

Op het drietal zijn gebragt, H. B. VAN IJSENDIJK, E. J. VAN WESEL en L. J. VAN DAM.

Waaruit met eenparigheid van stemmen beroepen is, H. B. VAN IJSENDIJK, Prop. onder de Eerw. Classis van *Amsterdam*. Tot onze blijdschap heeft zijn Eerw., onder inwachting der hooge goedkeuring, van Zijne Majesteit, onzen

zen geliefden Koning, deze beroeping volvaardig aangenomen.

MAARTENSDIJK, den 28sten Jan. 1816. Heden hadden wij het voor ons zeldzaam genoegen, onzen geliefden Leeraar, den Wel Eerw. Heer H. J. EIJKMANS, voor ons te zien optreden, om zich voor de vierdemaal aan ons te verbinden; daar hij voor eene vereerende Collatie, van den Wel Ed. geb. Heer A. H. VAN DEN BERGH, van *Leksmond*, en daarbij gevoegde ongezochte en wettige beroeping, door den Kerkeraad en Kerkelijke Commisfie te *Leksmond*, als Predikant aldaar, had bedankt.

Groot is onze blijdfchap, dat wij hem al wederom mogten behouden; en groot was ook zijne dankftof, daar hij, gisteren voor vijf jaren, in de bediening van het Evangelie, onder ons ingezegend werd, en dus te gelijk ter gedachtenis aan dien dag, tot ons fprak over de woorden van Paulus, 2 *Corinth.* IV: 15, *Want alle deze dingen zijn om uwent wille* enz. die hij met ons overdacht, om ons te bepalen, bij de bijzondere Voorzienigheid van onzen verhoogden Verlosfer, over zijne dienaren, ten aanzien der Gemeenten, aan hunne herderlijke zorg, door hem toevertrouwd. Zijn wij dus verpligt, om die bijzondere Voorzienigheid, van onzen verhoogden Verlosfer, over zijne dienaren, op te merken en te erkennen, de Heer geve of vermenigvuldige, dan ook ons en alle zijne Gemeenten, die ooit onzen Leeraar begeerden, de gaven van zijnen goeden geest, opdat al het geen aan Evangeliedienaren gebeurt, meer en meer erkend worde, als om hunner Gemeenten wil te zijn, en alzoo die vermenigvuldigde genade, door de dankzegging van velen, overvloedig worde, ter heerlijkheid Gods. Van die

ge-

genade ondervinde ook de Gemeente te *Leksmond*, vele proeven, en zij ons de plegtigheid van dezen dag, een onvergetelijk bewijs.

NICHTEVECHT ſtaat vakant te worden. Zie Nov. 1815.

NEDERHORST DEN BERG vakant. Zie Jan. 1816.

RHENEN EN WIJK.

NEDERLANGBROEK. Na dat de Wel Eerw. Heer B. W. VAN BEUSEKOM, waardig Evangeliedienaar aan de *Vuurſche*, voor de beroeping, alhier op zijn Wel Eerw. uitgebragt, vriendelijk bedankt had; is de Eerw. Kerkeraad andermaal op den 3den Jan. l. l. vergadert, ter vervulling der vakatuur, en heeft het volgend zestal van H. H. Predikanten en Proponenten gemaakt:

DD. J. W. VAN DOLDER, Predd. aan de *Blaauwkapel* J. HERDERSCHEE, te *Ravenswaaij*. J. BROEKMAN, te *Eemnes Buitendijks*. benevens DD. C. DE VISSER, D. SCHOEN en H. DE HAAN HUGENHOLTZ, Proponenten onder de Eerw. Claſſen van *Haarlem*, *Leijden* en *Amſterdam*.

Op het drietal zijn gebragt:

DD. VAN DOLDER, HERDERSCHEE en DE VISSER.

Waar uit met eenparigheid van ſtemmen beroepen is: de Wel Eerw. Heer J. W. VAN DOLDER, Pred. aan de *Blaauwkapel*, die deze beroeping, na eenige dagen beraad, onder inwachting der approbatie, van Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, tot onze blijdſchap, heeft aangenomen.

Voorts is deze beroeping, door de daar toe gevolmagtigden Deputaten der Eerw. Claſſis van *Rhenen* en *Wijk*, uit haar naam, Klaſſikaliter geapprobeerd, en daar op tevens de hooge goedkeuring van Z. M. verzocht zijn-

 de,

de, is dezelve reeds door Z. M. onzen zeer geliefden Koning, gunstig goedgekeurd.

'T WAAL EN HONDSWIJK. Onze waardige Leeraar, de Wel Eerw. Heer A. LUBERTI AUGUSTINI, gaf ons den 14den Jan. l. l. kennis, van eene ongezochte en eenparige beroeping, naar de Gemeente van *'s Hertogenbosch*, den den 10den te voren, op zijn Wel Eerw. uitgebragt. — Veertien dagen werd dezelve in beraad gehouden, in welken tijd het van onze zijde al mede niet heeft ontbroken, aan bewijzen van achting en hartelijke verkleefdheid aan zijn Wel Eerw.; dan om verscheidene redenen, heeft onze zeer geachtte Leeraar geoordeeld, de voorgemelde beroeping, onder inwachting der hooge goedkeuring van Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, te moeten aannemen; welk besluit, op den 28sten Jan. l. l., op de gewone wijze, aan den Eerw. Kerkeraad, en vervolgens, na het eindigen der Leerrede, aan de hoorders en onder dezelven aan ons, werd bekend gemaakt.

RHENEN. Zie Nov. 1815.

DOORN. Zie Dec. 1815.

FRIESLAND.

LEEUWARDEN.

GARIJP vakant. Zie April 1815.

OOSTERMEER. Zie Oct. 1815.

DOKKUM.

DOKKUM, den 28sten Jan. 1816. Na bekomene handopening van Zijne Excellentie den Commissaris Generaal, belast met de Zaken van den Hervormden Eeredienst, heeft de Kerkeraad der Gereformeerde Gemeente, ter ver-

vervulling der vakature, veroorzaakt door het overlijden van den waardigen L. W. VAN DER WEIDEN, gemaakt het volgende gros:

DD. M. GOUVERNEUR, Predd. te *Beetsterzwaag*. J. PRINS, te *Oud Beijerland*. W. N. MUNTING, te *Wageningen*. P. VAN ASSEN, te *Ferwerd*. A. VAN BEMMELEN, te *Ankeveen*. H. VAN HAAGEN, te *Oudwoude*. A. W. HAZELAAR, te *Zevenbergen*. W. G. REDDINGIUS, te *Eppenhuizen*. A. VAN DIJK, te *Foutgum*. P. TALMA, Candidaat onder de Clasſis van *Dokkum*. C. ALBERTI, te *Visvlied*. H. A. FERF, te *Hindelopen*. H. J. C. MENSONIDES, te *Molkwerum*. H. LAMMERS, Candidaat onder de Clasſis van *Emmen*. C. A. KUIPERS, te *Boxum*. A. VERWIJS, te *Lange* en *Korte Zwaag*. A. VISCH, te *Wilſen*. en G. WALLER, te *Zalk*.

Waar uit gemaakt is het volgende 12tal:

DD. PRINS, MUNTING, VAN BEMMELEN, HAZELAAR, REDDINGIUS, MENSONIDES, WALLER, GOUVERNEUR, VAN HAAGEN, VAN DIJK, ALBERTS en KUIPERS.

Het 6tal is geweest.

DD. PRINS, MUNTING, GOUVERNEUR, VAN BEMMELEN, VAN HAAGEN en HAZELAAR.

Op het 3tal zijn met eenparigheid van ſtemmen gebragt:

DD. PRINS, MUNTING en GOUVERNEUR.

Zijnde daar uit met eenparigheid van ſtemmen beroepen, Ds. J. PRINS, Pred. te *Oud Beijerland*, Clasſis *Dordrecht*.

Het beroep is Z. Eerw. toegezonden, die eenigen tijd tot beraad verzocht heeft.

HANTUM. Ds. J. MANGEL, is beroepen geweest te *Balk*, en heeft, na veertien dagen beraad, bedankt. Hij verbond zich weder aan zijne Gemeente, met *Phil.* I: 25 en 26. *Dit vertrouwe en weet ik enz.*

FRANEKER.

HARLINGEN. Zie Jan. 1816.

SNEEK.

BALK Na gunstige handöpening van zijne Majesteit onzen Koning ontvangen te hebben, tot het doen van eene nieuwe beroeping, en na dat het Collegie der Ed. Mog. Heeren Staten van *Friesland*, bij Resolutie van den 1sten November 1815. N°. 24. had geresolveerd, dat beiden de Kerkeraad en de gezamentlijke Mans-Ledematen van deze Gemeente, het regt hadden van een drietal Predd. te nomineeren, uit welk drietal de Schout van onze Gemeente éénen bij Electie tot Pred. moest verkiezen.

Ingevolge hier van zijn de Mans-Ledematen, op den 19den December 1815, in onze Kerk wettig te zamengeroepen om te procedeeren tot het maken van een drietal Predd.; zijnde blijkens de besoignes in dit drietal benoemd de Eerw. Heeren J. MANGEL, Pred. te *Hantum* en *Hantumhuizen*, met 49 stemmen; — Ó. SCHUILINGHE, Pred. te *Drogeham*, met 46 stemmen; — en H. E. RIEGERSMA, Pred. te *Cubaard*, met 44 stemmen.

Het was op den 11den Jannarij 1816. dat onze Schout aan den vollen Kerkeraad bekend maakte, uit het voorschreven drietal tot Pred. in onze Hervormde Gemeente benoemd te hebben den Eerw. Heer J. MANGEL, spoedig en tot groote blijdschap van velen, zonden wij den Beroepbrief naar zijn Eerw. af, de meerderheid begeerde alhier de aanneming van dat beroep dringend; — velen hadden zelve eenige hoop geschept, dat deze vermaarde man tot ons zou overkomen.

Maar, helaas! op den 31sten Januarij, ontvingen wij alhier het voor sommigen zoo treurig en aandoenlijk berigt, dat zijn Eerw. voor de

de beroeping in onze Gemeente bedankte, zoo blijft

BALK voor als nog vakant.

YLST vakant. Zie April 1815.

BOLSWARD EN WORKUM.

BOLSWARD. Zie Dec 1815.

ZEVENWOUDEN.

WOLVEGA cum annexis, den 28sten Jan. Onze veel geacht Leeraar Ds. C. VAN EPEN, die ons door zijn Evangelie-prediking, bijna zes jaren stichtte, maakte ons op den eersten Kersdag j. l. onder vele wederzijdsche aandoening bekend, dat hij door Z. M. onzen geëerbiedigden Koning bij Hoogst deszelfs besluit van den 12den te vooren, benoemd werd tot Leeraar in de Hervormde Gemeente te *Delfzijl*, en ontving ingevolge daarvan ook op den 9den dezer, de Kerkelijke beroeping aldaar: doch daar zijn Eerw. meende, deze beroeping in allerernstigst beraad te moeten nemen, werden zoo door de Kerkeraad, als Commissiën uit de Gemeente, vergezeld met voordeelige en vereerende aanbiedingen, alle pogingen aangewend, om zijn Eerw. tot een verder verblijf onder ons te bewegen; velen onzer leefden in de stille hoop, dat een en ander van een gewenscht gevolg voor ons zijn zoude, wijl de beslissing zijn Eerw. blijkbaar moeijelijk viel. Dan op heden voormiddag verklaarde hij ons, op het einde van eene Leerrede, over de woorden des Goddelijken Schrijvers *Hebr.* XIII: 8. JEZUS CHRISTUS *is gisteren en heden dezelve, en in der eeuwigheid*. Dat hij, hoe gaarne aan onzen liefdedrang gehoor gevende, zich echter in gemoede had verpligt gevonden, de roepstem des Konings en der Gemeente van *Delfzijl* op te volgen.

Onze ziel zwijge Gode, hij zij steeds met onzen, nu haast van ons scheidende Leeraar, en

zorge gunstig voor deze nu eerlang wederom Herderlooze Gemeente! terwijl wij met leedwezen berigten, dat

WOLVEGA cum annexis, eerlang staat vakant te worden.

TERKAPLE EN AKMARIJP. Heden den 28sten Januarij, hadden wij het genoegen, dat onze beroepen Pred. de Wel Eerw. Heer H. IJNZONIDES bij ons bevestigd werd, en den Evangeliedienst aanvaardde. Deszelfs Schoonvader, de Wel Eerw. Heer J. HERINGA, Pred. te *Oudebaarn*, hield de Bevestigings-Leerrede over 1 *Cor.* I: 23. *Doch wij prediken Christus den gekruisten, den Joden wel eene ergernisse en den Grieken eene dwaasheid*; de plegtige inzegening geschiedde door de Eerw. Heeren F. HOLKEMA en J. H. DIJKHUIZEN, respective Pred. te *Akkrum* en *Haskerhorne*, en des namiddags verbond zich de bevestigde aan ons met eene Leerrede over 1 *Cor.* II: 2. *Want ik heb niet voorgenomen iets te weten onder u* enz.

GORDIJK staat vakant te worden. Zie November 1815.

GOINGARIJP EN BROEK. Zie Nov. 1815.

SCHERPENZEEL, SPANGEN, MUNNEKEBUREN EN NIJETRIJNEN. Zie Dec. 1815.

OVER-IJSSEL

DEVENTER.

DIEPENHEIM. Zie Jan. 1816.

ZWOLLE.

HASSELT, den 16den Januarij 1816. Heden is alhier, uit het te voren gemelde zestal (zie de vorige Boekzaal van Januarij) met eenparigheid van stemmen beroepen de Wel Eerw. zeer geleerde Heer J. P. VERFF, Pred. te *Emlenkamp*, die

die ook deze beroeping, na drie weken beraad, tot blijdschap der geheele Gemeente, onder afwachting der approbatie van onzen geliefde Koning, in de vreeze des Heeren, heeft aangenomen.

OMMEN. Op Zondag den 4den Februarij, maakte onze Leeraar W. CHEVALLERAU, in zijne voorafspraak aan onze Gemeente bekend, dat de Eerw. J. H. NIJHOFF, als Evangelie-Leeraar van *Veldhuizen*, in de Graafschap *Bentheim*, in het jaar 1770 tot ons overgekomen, in de naburige Gemeente van *Dalfsen*, op Woendag den 31sten Januarij, in den hoogen ouderdom van ruim 83 jaren, door een spoedig verval van krachten, uit dit tijdelijke leven in de eeuwigheid is overgegaan. — 18 jaren had hij het Leeraar-Ambt bij ons waargenomen, en genoot van het jaar 1788 als Emeritus, van zijn openbaar Leeraars-werk eene gewenschte rust. — Hij stierf, Weduwnaar zijnde, zonder kinderen natelaten, die zijnen dood bewenen.

Onze Leeraar wekte bij die gelegenheid onze Gemeente hartelijk op, om ook aan haar sterfuur te denken, en bij het graf van haren gestorven Leeraar te leeren, naar de lessen van JEZUS Evangelie, wel te leven, om eenmaal ook eens stervende, wel te sterven.

STAD en LANDE.

GRONINGEN EN 'T GORECHT.

GRONINGEN, den 7den Febr. Uit een gros van Predikanten, is heden door den Eerw. Kerkeraad gemaakt het volgende zestal, ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het overlijden van den Wel Eerw. Heer M. CORSTIUS:

DD. M. GOUVERNEUR, Predd. te *Beetsterzwaag*. W. OVERDUIN, te *Arnhem*. F. M. VAN GUL-

GULPEN, te *Nijmegen*. M. CORSTIUS, te *Beerta*. A. TER HOEVEN, te *Leeuwarden*. en J. SANNES, te *Noordlijk*.

APPINGEDAM.

APPINGEDAM vakant. Zie Mei 1811.

HELLUM vakant. Zie Junij 1815.

UITWIERDA vakant. Zie Nov. 1815.

DELFZIJL vakant. Zie Mei 1813.

LOPPERSUM.

LOPPERSUM vakant. Zie Febr. 1807.

LEERMENS vakant. Zie Mei 1814.

DE MARNE.

BELLINGEWEER EN RANUM vakant. Zie Sept. 1814.

HORNHUIZEN EN KLOOSTERBUREN vakant. Zie Mei 1815.

EENRUM ſtaat vakant te worden. Zie Nov. 1815.

'T WESTER-KWARTIER.

MIDWOLDE EN DE LEEK vakant. Zie Mei 1814.

OLDEHOVE vakant. Zie Dec. 1815.

OLDAMBT EN WESTERWOLDINGER-LAND.

WINSCHOTEN, den 11den Febr. Op heden maakte onze geliefde Leeraar, Ds. H. CANNEGIETER, ons met veel aandoening bekend, het op den 1ſten dezer in *'s Gravenhage* voorgevallen, overlijden van eenen onzer waardige Leeraren en Voorgangers, Ds. J. HERINGA, welke van 1761 tot 1768 alhier, met een grooten ijver en veel zegen, het Evangelie des vredes en der zaligheid heeft verkondigd. De Eerw. Redenaar deed opregte hulde, aan de verdiensten van den overledenen, onzen en zijnen vriend, hem ſchetſende, gelijk wij hem gekend hebben, als een ijverigen, bekwamen, godvruchtigen Leeraar, die zijne talenten gaar-

ne

ne besteedde, tot opbouwing van Jezus Gemeente, en tot uitbreiding van het rijk van waarheid, geloof, deugd en godsvrucht. Eindigende met gepaste vertroostingen en hartelijke aansporing, om des gezaligden uitmuntend voorbeeld, in geloof en godsvrucht na te volgen. Des waardigen mans assche ruste in vrede, terwijl zijne ziel het zalig genadeloon van Jezus getrouwe dienaars smaakt, om eens, naar ziel en ligchaam verheerlijkt, dat volkomen te genieten, in den Hemel van stroorelooze vreugde! — Bij ons zal zijne nagedachtenis in duurzame zegening blijven.

SCHEEMDA, den 11den Febr. Ook hier heeft onze geliefde Leeraar Ds. J. PEELINCK, in de voorafrede van zijne Predikatie, plegtig gedacht aan het overlijden van Ds. J. HERINGA, welke na deszelfs vertrek van *Winschoten*, ook deze Gemeente een' geruimen tijd, met leer en wandel heeft gesticht, en aan het heil en de zaligheid van veler zielen heeft gearbeid. Velen, onder de oudere leden dezer Gemeente, herinnerden zich nog aan 's mans nuttigen dienst, en veler aandoeningen waren onder het hooren van het berigt, van deszelfs overlijden, zigtbaar. Mogten wij allen de edele, regt Christelijke hoedanigheden, van den overleden volgen, om hier namaals in zijne zaligheid te deelen!

WINSCHOTEN, den 13den Febr. In eene op heden gehoudene Vergadering, der Classis contracta, fisteerde zich Ds. J. H. MENSINGA, Pred. te *Nieuwbeerta*, verzoekende, namens zijn Eerw. Zoon Ds. J. MENSINGA, als nog Pred. te *Ter Apel*, maar beroepen te *Zuidlaren*, onder de Eerw. Classis van *Rolde*, in *Drenthe*, de Klassikale dimisfie voor gemelden zijnen zoon. De Vergadering gezien hebbende

de de approbatie van het beroep, en gelezen hebbende het attest van den Eerw. Kerkeraad van *Ter Apel*, voldeed, hoewel met smart over het verlies van zulk een ijverig en geschikt lid dezer Classis, aan het verzoek, dimitterende en ontslaande alzoo Ds. J. MENSINGA, van zijne betrekkingen op deze Classis, en zijne tegenwoordige Gemeente, met zegenbede over zijnen aanstaanden dienst, in uitgebreider werkkring te *Zuidlaren*. Ook werd de waardige Vader, met de eervolle bevordering van zijnen waardigen Zoon, hartelijk geluk gewenscht, hetwelk door zijn Eerw. zegenende, en met dankzegging aan de genegenheid der Classis, uit naam zijns Zoons, werd beantwoord.

In dezelfde Vergadering stond binnen, de Heer P. ZUIDEMA, van *Delfzijl*, S. S. Th. Stud. verzoekende, na vertooning van de vereischte Kerkelijke en Akademische getuigschriften, om op de eerstkomende Klassikale Vergadering, preparatoir geëxamineerd te worden. Aan welk verzoek gereedelijk is voldaan, en is die Vergadering, uit hoofde der ophanden zijnde reorganisatie der Kerkelijke Besturen, bepaald op Dingsdag den 26sten Maart aanstaande, zijnde tot Examinatoren benoemd, DD. G. H. REIN en A. VAN LAER DINCKGREVE, Predd. te *Bellingwolde* en *Beertange*, Primi, en DD. J. DOLL en H. BOUMAN, Predd. te *Nieuweschans* en *Finsterwolde*, Secondi.

TER APEL staat eerlang vakant te worden. Zie Jan. 1826. en hier boven.

DRENTHE.

EMMEN.

KOEVERDEN vakant. Zie Nov. 1815.

MEP-

MEPPEL.

WAPSERVEEN vakant. Zie Oct. 1815.
HOOGEVEEN vakant. Zie Nov. 1815.
MEPPEL staat vakant te worden. Zie Dec. 1815.
MEPPEL vakant. Zie Jan. 1816.

ROLDE.

ZUIDLAREN. Zie Octob. 1815.

CONSISTORIALE KERK van AXEL.

SAS VAN GEND EN PHILIPPINE. Zie Junij 1815.

OOST- en WEST-INDIEN.

Het heeft zijne Majesteit, onzen Koning behaagd, bij Hoogstdeszelfs Besluiten van den 30sten Nov. en 8sten Dec. 1815, tot Corresponderende Leden van de Provisionele Commissie, tot de zaken der Hervormde Kerk in Nederlandsch *Oost-* en *West-Indien*, te benoemen de Heeren, TH. HOOG, Pred. te *Rotterdam*, J. WELDIJK, rustend Pred. van *Gouda*, en A. J. SNOUCK HURGRONJE, Theol. Doctor en Pred. te *Middelburg*.

OOST-FRIESLAND.

CANHUIZEN }
KLEIN MIDLUM } vakant.

VELLAGE vakant. Zie Aug. 1815.
EMDEN. Zie Nov. 1815.

GRAAF-

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

SCHUTTORF vakant. Zie Mei 1815.
FREREN vakant. Zie Nov. 1815.

LINGEN.

LINGEN, eerste en derde Leeraarsplaats vakant.

WEZEL.

KERVENHEIM vakant. Zie Aug. 1813.
KRANENBURG. Zie Aug. 1813.
GELDERN. Zie Aug. 1813.
WEZEL, vierde Leeraarsplaats vakant. Zie Febr. 1815.
BISLICH vakant. Zie Febr. 1815.
HAMINKELEN vakant. Zie Julij 1815.

BREMEN.

ANSGARIE KERK vakant. Zie Junij 1804.
MARIENKERK, tweede en derde Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1804.

HANAU vakant. Zie Mei 1812.

RUSLAND.

De Ondergeteekenden als Gevolmagtigden, van de Nederduitsche Gemeente te *St. Petersburg*, tot het beroepen van eenen Predikant,

kant, maken mits dezen aan alle Predikanten en Proponenten bekend, dat zij beroepen hebben tot Predikant van die Gemeente, de Wel Eerw. Heer D. DE CLERQ, Candidaat onder het Wel Eerw. Classis van *Sneek*, in *Friesland*, welke dat beroep ook volvaardig heeft aangenomen. Zoo dat deze Plaats vervuld is, dus niet meer vakant.

Almelo,
den 18den Feb. 1816.

J. ENGBERTS.
L. JANSSEN.
E. SMELT.

LETTER-NIEUWS.

Bij J van der Heij, Boekverkooper te *Amsterdam*, zijn nog eenige weinige Exemplaren te bekomen, van:

I. J G. ROSENMULLER, *het Lijden en Sterven van den Zaligmaker der wereld beschouwd*, in Leerredenen, een Deel, gr. 8vo. *f* 2:10.

II. J. L. EWALD, *Karakterschetsen van sommige personen*, voorkomende in de Lijdens Geschiedenis van Jezus, met betrekking tot hunne gezindheid jegens hem, een Deeltje, gr. 8vo *f* 1:16.

Een *Lijst* der Werken van EWALD, gratis.

Tot een Godsdienstig Huisboek, bij het behandelen der Lijdensgeschiedenis van den Zaligmaker, word te *Amsterdam*, bij den Boekverkooper J. ten Brink, Gz., uitgegeven; *Overdenkingen over het Lijden, den Dood en de Opstanding van Jezus*, volgens het verhaal van zijn leerling Joannes, door J. L. EWALD, uit het Hoogduitsch, met Aantekeningen en eene Voorrede, door den Wel Eerw. Heer J. L. WOLTERBEEK, Predikant te *Amsterdam*, in groot Octavo, versierd met een in koper gegraveerd Kristusbeeld, door W. VAN SENUS, de prijs is *f* 2:18.

B E R I G T

Bij de behandeling der geschiedenis van 's Heilands Lijden in de Christelijke Gemeenten, kan met vrucht in de Christe-

telijke Huisgezinnen gebruikt worden een Werk, getiteld: *Overdenkingen en Gesprekken ter bevordering van den openbaren en huisselijken Godsdienst*, geschikt voor den morgen, middag en avond, door J. HOFMAN en H. POLMAN, AZ., in welk Werk gevonden word (behalve eene geheele verklaring der geschiedenis van Jona, van onderscheidene Psalmen en de verzoekingen van Jezus in de woestijn,) eene volledige opheldering van 's Heilands Lijdensgeschiedenis, zoo als dezelve bij de vier Evangelisten voorkomt, in overeenstemming met het geen de Profeten daar van hebben voorspeld; doormengd met beschouwingen van Jezus onschuld, liefde en grootheid in zijn lijden, tot versterking van het geloof in den eenigen Zaligmaker, en opwekking tot eenen godzaligen wandel Dit word gevolgd door de verklaring der geschiedenis van Jezus opstanding enz. — Genoemd Werk is zoo afgedeeld, dat er op ieder' dag, gedurende de weken, waarin 's Heilands Lijden word gepredikt, een gedeelte van kan gelezen worden. Dit Werk — in vier Deelen — word, zoo lang het gering getal der nog overige Exemplaren strekt, aan de eerstkomende afgeleverd, in den Boekwinkel van A. Kappman, Hz., te *Haarlem*, voor den verminderden prijs van *f* 8:-:

NB Hetzelve word niet in Commissie verzonden; maar moet voor rekening worden ontboden.

OPVOEDING.

Nimmer is een Boek gemeenzamer en leerrijker geschreven dan dat van FLESSINGA ZELANDUS aan zijn Zoontje, ter Inleiding, *tot Godsdienstig en Zedekundig Onderwijs*, aanwijzende hoe een Jongeling zich omtrent zijnen Godsdienst en zijne pligten te gedragen heeft, om een beminnenswaardig Man en moedig Christen te zijn op geheel zijn levenspad, twee Stukken in één Deel compleet, groot Octavo, onlangs van de Pers gekomen te *Leijden*, bij den Boekverkooper Van Thoir, en alom in de Boekwinkels te bekomen; de prijs is 44 stuivers.

A. Blussé en Zoon, Boekverkoopers te *Dordrecht*, geven heden uit:

I. D. C. MULLER, *Reis van Berlijn naar Parijs*, in het jaar 1812, door *Pruissen*, *Sakfen*, *Oostenrijk*, *Beijeren*, *Wurtemberg* en de *Rijnlanden*, naar het Hoogduitsch, door A. BRUGGEMANS.

II. MNEMOSIJNE, *Mengelingen voor Wetenschappen en fraaije Letteren*, verzameld door Mr. H. W. TIJDEMAN en N. G. VAN KAMPEN, IIde Stuk.

III.

III. Mevrouw CAROLINA PICHLER'S *Verhalen*, Schrijfster van de *Agathokles;* met een keurig geteekende en gegraveerde Titelplaat, door P. FONTEIN en A. BENDORP.

IV. AUGUST LA FONTAINE, *Rozen* of *Verhalen*, met fraaije Titelplaat, door dezelfde.

V. HEINRICH JUNG, genoemd STILLING, *Verhalen*, IIIde en laatste Deeltje.

VI. Jufvrouw P. MOENS, *Mengelwerk*, bestaande in *Bespiegelingen*, *Dichtstukken*, *Zedelijke Verhalen* en *Brieven;* in een Deel compleet.

VII. A. BRUGGEMANS, *Keur van belangrijke en onderhoudende Verhalen*, Iste Deel, met een fraaije Plaat.

No. I, II en III der *Vaderlandsche Letteroeffeningen*, voor de Maanden Jan., Feb. en Maart 1816, zien thans het licht bij de Boekhandelaars G. J. Leeneman van der Kroe, op den Dam, en J. W. IJntema, op de' Heerengracht, bij de Warmoesgracht. Dit Tijdschrift, steeds vereerd met de belangrijkste oorspronkelijke bijdragen, is te zeer en te gunstig bekend, dan dat het eenige andere vermelding, dan die van deszelfs uitgave, zoude behoeven. De prijs van elk Stukje is 14 stuivers.

Bij N. Geijsbeek, Boekverkooper, op de Westermarkt, over de Waag, No. 23. te *Amsterdam*, zijn nog eenige weinige Exemplaren voor handen, van de beiden volgende Werkjes: I. *Zullen wij elkander in den Hemel weder zien, en zoo duidelijk kennen als op Aarde?* II. *Wijsgerige en duidelijke Uitlegging over het Opperwezen en de Wereld.* Deze Werkjes behandelen in een kort bestek de gewigtigste onderwerpen, over welke de geleerden zware Boekdeelen geschreven hebben, bij voorbeeld, wat de ziel is, of het lot der levenden de dooden bekend is, wat eigenlijk de dood en hel is, of deze Aarde vernietigd zal worden of niet, of wij uit dit onmiddelijk in het eeuwig leven gaan, of wij dan ook kennis van deze Wereld hebben, en vele andere allergewigtigste vragen meer, die de geleerdste geleerde niet in staat zou zijn om voldoende te beantwoorden. De prijs van beide Werkjes bij elkander, is slechts één Zesthalf.

IN-

I N H O U D.

BOEKBESCHOUWING.

MENGELWERK.

BOEKZAAL
DER
GELEERDE WERELD,
OF
TIJDSCHRIFT
VOOR
LETTERKUNDIGEN,
Voor MAART 1816.

Te AMSTERDAM, bij
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal en de
Bergstraat, N°. 320.
MDCCCXVI.

De Prijs is 6 Stuivers.

BOEKBESCHOUWING.

Selecta e Scholis LUD. CASP. VALCKENARII *in libros quosdam Novi Testamenti. Editore Discipulo* EV. WASSENBERGH, *qui dissertationem præmisit de Glossis Novi Testamenti. Tomus I. In quo Scholæ in* LUCÆ *Evangelium et Actus Apostolorum; cum brevi Editoris annotatione. Amstelodami Sumtibus* P. den Hengst *et* Filii, CIƆIƆCCCXV. *Constat. f* 5 : 10 : —

Of:

Uitgelezene ophelderende aanmerkingen (voorlezingen) van wijlen den Hoogl. L. C. VALCKENAAR, *over eenige Boeken des Nieuwen Testaments. Uitgegeven door zijnen Leerling* E. WASSENBERGH, *die er eene verhandeling voor geplaatst heeft, over de invoegsels in den Tekst van het N. Testament. Eerste Deel, waarin de aanmerkingen ter opheldering van het Evangelie en van de Handelingen der Apostelen, door* LUKAS, *met korte aanteekeningen van den Uitgever. Te* Amsterdam, *bij* P. den Hengst *en* Zoon, 1815. *Behalve het Voorwerk en de Verhandeling te zamen* 100 *Bladzz. uitmakende,* 606 *Bladzz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* 5 : 10 : —

TWEEDE BESCHOUWING.

In de inleiding op het Evangelie van LUKAS, den medicijnmester, leerling der Apostelen, vriend en reisgenoot van PAULUS, handelde VALCKENAAR over den *inhoud*, het *opschrift*, den *naam des Schrijvers*, en den tijd wanneer hij schreef.

Hij zal nagenoeg op denzelfden tijd zijn Evangelie en de Handelingen der Apostelen geschreven hebben, en wel na MATTHEUS en MARKUS, wier Evangeliën hij gelezen had, in of omstreeks het jaar 60 van onze jaartelling. 't Geen vooraf gezegd is, bij den overgang tot de behandeling van de letter- en oordeelkundige behandeling van de *Handelingen der Apostelen*, heeft betrekking op den Schrijver, en op de stof. Niet ten onregte wordt daarin onder andere opgegeven, dat *Hoofdstuk* I—VII als het eerste, VIII—XIV, als het tweede, XV als het derde; en XVI tot aan het slot, als het vierde gedeelte kan worden aangemerkt. Met reden wordt hier ook aangewezen, dat dit H. Schrift de geschiedenis van den oorsprong en de uitbreiding bevat van den Christelijken Godsdienst, vooral van 't geen in den tijd van 30 jaren, door de Apostelen, in de groote zaak gedaan en gezegd is, van het jaar 33 tot 63, onzer Christelijke jaartelling.

Onze ruimte is veel te beperkt, om al het belangrijke, schoone en juiste, dat wij onder de lezing al meenden te moeten aanstippen, op te noemen: ook twijfelen wij geen oogenblik, of het veelvuldig gebruik van dit geleerde werk, zal deze moeite overtollig maken. Keurig zijn hier doorgaans, zoowel als grondig, de *Analogische* aanmerkingen, welke het gebruik van dezen letter-arbeid onontbeerlijk maken, voor de bezitters van het *Lexicon Analogicum*, door EV. SCHEIDIUS bezorgd, en genoeg bewijzen, dat de beroemde VALCKENAAR waarlijk niet, gelijk sommige Buitenlanders onbedachtzaam beweerden, van zijne leer ten dezen aanzien, in zijnen lateren leeftijd, als min gegrond, zou zijn afgegaan. De aanwijzing van de beteekenissen en het onderscheiden gebruik van vele Grieksche woorden en spreekwijzen, bij de Oude Dichters, Geschied-schrij-

schrijvers, Wijsgeeren, en Letterkundigen, is hier zoodanig, dat de beminnaren der schoone Grieksche taal er zich over verblijden, en de studerende Jongelingschap daar mede zich groot voordeel zal kunnen doen. Gelijk over het Grieksch taaleigen, zoo komt hier ook veel belangrijks voor, dat geschikt is om grondig te leeren oordeelen, over de meerdere of mindere verdiensten, en het nut uit de schriften te trekken, van vele meer of min bekende oude en latere Schrijvers, van verschillenden aard, zelfs van comedien (bl. 194 en 246) (1) en van de Grieksche Taalmeesters AMMON, HERACLIDES, PHRIJNICHUS, MOERIS, en THOMAS, MAGISTER bijgenaamd, nopens de wijze waarop men daarvan gebruik maken moet, aangaande de stelsels der oude Grieksche Wijsgeeren, en betreffende sommige zeden en manieren, welke men kennen moet om de Ouden te verstaan. Met opzigt tot deze laatsten, welke wij bewonderen, leest men hier de fijne aanmerking, — dat zij in vernuft zoo zeer hebben uitgemunt omdat zij niet gewoon waren zoo veel tijds te besteden als wij thans, tot het aanleeren van vreemde Talen, maar zich meer toeleiden om het vernuft op te scherpen en te beschaven. De groote man blijkt zich, met het gevoelen der Oude Christenen, en wel van de Geleerdsten onder hen, (ook CLEMENS van *Alexandrie* en ATHENAGORAS,) dat namelijk, ORPHEUS, PIJTHAGORAS, PLATO, en alle anderen, 't geen in hunne schriften waarlijk verhevens voorkomt, ontleend hebben van MOZES

(1) Welke, daar wij elders niet dan de taal der Geleerde en meest beschaafde Grieken van hunnen leeftijd aantreffen, alleen ons eenig denkbeeld geven van de volkstaal. Gelijk er meer dan eenmaal herinnerd is.

zes en de Profeten, — geheel niet te hebben willen vereenigen. CALLIMACHUS zal onder de oude Dichters de eenige geweest zijn, die de H. Schrift gelezen heeft. Zij die ouder waren, hadden geene overzetting van de boeken van MOZES, welke zij lezen konden; en al hadden zij onze Heilige boeken ook kunnen lezen, zoo zouden zij, naar hunne manier van denken, de boeken der Joden, welke zij zoo zeer verachteden, niet hebben willen gebruiken. Men zou hierop echter wel toepasselijk mogen maken, de bekende stelling: dat 't geen te veel bewijst, niets bewijst, en daarenboven met eenigen grond kunnen redeneren, b. v. uit de nieuwsgierigheid der Grieken, — uit de lust tot onderzoek ook bij onze Geletterden plaats hebbende, naar den inhoud der zoogenaamde heilige boeken van Turken, Chinezen, en andere Volken. Om nu niets meer aan te voeren, ten einde het tegenovergesteld gevoelen meer waarschijnelijk te maken, waartoe wij hier geene ruimte hebben.

Gelijk men hier een uitmuntend voorbeeld van eene nette, letter-, taal- en oordeelkundige behandeling van den Tekst van het N. Testament ontvangt, — *voorzeker de grootste verdienste van dit werk!* — zoo zal men zich ook geenszins bedrogen vinden, in zijne natuurlijke verwachting, om hier en daar grondige aanmerkingen aan te treffen, over het gebruik van het O. Testament, ter verklaring van het Nieuwe, over de aanhalingen uit het eerste in 't laatste voorkomende, over de Profeten; — over de meerdere of mindere waarde der oude vooral Griekſche Overzetters van de Gewijde Boeken des O. Verbonds; — Over de zoogenaamde LXX. Over AQUILA, SIJMMACHUS, hier zeer hoog geroemd, THEODOTION en de bekende VULGATA. — Over den Alexandrijnſchen en Helle-

lenistischen stijl, over de Schrijvers van het Iste en IIde Boek der Makkabeeuwen, — over ARISTOBULUS, PHILO en FLAVIUS JOSEPHUS, — over sommige Kerkvaders, — en over onze Nederlandsche vertaling des Bijbels, hier ook meer dan eens zeer geroemd.

Uitmuntend vindt men hier geoordeeld, over de pogingen, om het N. T. uit de Grieksche Schrijvers te verklaren, en het ware gebruik niet alleen door voorschriften, maar ook door voorbeelden aangetoond, 't welk de Uitlegger der H. Schrift des N. Verbonds van de oude Grieken maken moet. Bijzonder wordt hier de noodzakelijkheid gedurig ingescherpt, en aangewezen ook bij voorbeelden, om, tot het regte verstand des N. Testaments, veel gebruik te maken van het Oude. Vooral van de Grieksche vertaling dier boeken, omtrent drie Eeuwen voor CHRISTUS vervaardigd, en meest bekend onder den valschen naam van de LXX. beter de *Alexandrijnsche* genaamd. „*Voor hem*," zoo schreef de groote Geleerde, — „*die den Griekschen Tekst van het N. Testament verstaan zal, is niets nuttiger, dan naarstig de Alexandrijnsche overzetting van het Oude Verbond, beoefend en geraadpleegd te hebben, waaruit alleen meer hulp zal kunnen verkregen worden, dan uit alle de oude Grieksche Schrijvers zamengenomen.*" — „*Honderden van woorden en spreekwijzen komen in het N. T. voor, welke men in de Schriften der Oude Grieken nergens aantreft, maar gedurig in de Alexandrijnsche overzetting.*" Op eene andere plaats, — na opmerkzaam gemaakt te hebben op een voorbeeld, waarin een Apostel de Alexandrijnsche overzetting ook daar blijkt gevolgd te zijn, waar zij eenigzins afwijkt van den Hebreeuwschen Tekst, „*Zoo hoog achteden de Apostelen zelve die Grieksche overzetting,*

 wel-

welke, offschoon zij tot heden voor het grootst gedeelte nog overig is, evenwel tot onze verwondering zoo onachtzaam behandeld wordt, ook van hen, die eene spreekwijze uit het N. Testament pogen op te helderen." Later: *„woorden, welke men in deze vertaling niet aantreft, moet men niet gemakkelijk den H. Schrijveren van het N. Testament opdringen, die veel naarstiger voorzeker die overzetting gelezen hadden, dan de boeken der oude Grieken."* (1) Uit de pen van eenen kenner der Griekſche Taal, als wijlen deze Hoogleeraar, zegt dit zoo veel, dat alle aanſtaande Uitleggers dezer H. Schrift dit vooral gedachtig blijven moeten. De ondervinding zal hen dan ook gedurig het belang daarvan doen kennen. Zij zullen dan minder ook het gemis gevoelen, en hebben te betreuren, van andere boeken in de Alexandrijnſche Taal of tongval geſchreven (2).

Het oordeel over de taal en ſtijl van het N. Testament in 't gemeen, en over die der bijzondere H. Schrijvers, vooral over die van LUKAS, is in dit boekdeel zoodanig, dat elk die maar een weinig geoefend is, daarin den kenner, den meester erkennen en roemen moet; wij willen het

(1) De *Hellenistiſche ſpreekwijzen* (door den Taalkenner zeer wel te onderſcheiden) *moet men, niet uit de ongewijde Griekſche Schrijvers, maar uit de overzetting van het O. Testament en uit de overige Griekſche Schriften der Joden, ophelderen."* Aanmerkingen op LUK. I: 13. Zoo leert men den Koninklijken weg bewandelen van eene ERNESTI, MORUS en KOPPE, om geene anderen nu op te noemen, aangewezen, vooral wanneer men ook in de oorſpronkelijke Taal des O. Testament behoorlijk ervaren is.

(2) De zeer weinige voor ons bewaarde, in de Alexandrijnſche Dialect geſchrevene Schriften, worden hier ook aangewezen. Namelijk de Brieven van BARNABAS en IGNATIUS, ANTIOCHIAE ARCHIEPISKOPI, de *Acta Theclae*, en de *Testam. der XII Aartsvaders*, gelijk men ze noemt.

het een en andere even aanstippen. Den Schrijveren van het N. Testament was de *Grieksche Taal*, waarin zij geschreven hebben, niet de moedertaal, maar de *Persisch Chaldeeuwsche* (Jezus sprak zelf ongetwijfeld, in den Jeruzalemschen, dat is, toen Sijrischen tongval.) Grieksch schrijvende, is hun gebeurd, 't geen allen gewoon is, die in eene taal schrijven, welke die van hun Vaderland niet is. Romeinsche Schrijvers, welker moedertaal de Latijnsche was, hebben Grieksch schrijvende, de eigenheden van de Latijnsche Taal dikwijls met Grieksche woorden uitgedrukt. Wij die heden in 't Latijn schrijven, bekleeden de denkbeelden, welke elk onzer eigen en van den vader en het Vaderland medegedeeld zijn, met zekere Latijnsche woordekens. Onze spreekwijs is voorzeker niet de Latijnsche. De Franschman begaat, wanneer hij Latijn spreekt Gallicismen, de Nederlander Belgicismen. Dezelfde is de wijze in soortgelijke. De Schrijvers van het N. Testament, de Oostersche moedertaal gebruikende, drukken, terwijl zij Grieksch schrijven, de eigenheden der Vaderlandsche taal met Grieksche woorden uit, gebruikende *Hebreïsmen*, gelijk men ze noemt. Daar is geen Schrijver van het N. Testament vrij van. Die dit betwisten willen, oordeelen als de blinden over de kleuren... De woorden zijn in deze boeken Grieksche, maar de spreekwijzen, bijna in alle afdeelingen, Oostersche, als in een Grieksch gewaad gestoken. De H. Schrijvers hebben niet anders moeten schrijven, daar zij, namelijk, 't eerst schreven, ten gebruike van hen, die de Grieksche overzetting van het O. Testament, op dezelfde wijze geformeerd gebruikten. — Daar ook de Goddelijke Schrijvers dikwijls over zaken spreken, die te voren geheel onbekend waren, is het niet te verwonderen, dat

zij vaak aan de woorden eene bijzondere beteekenis gegeven hebben, welke bij de Grieksche Schrijveren onbekend is. Zij moesten toch wel een van beiden, of nieuwe woorden verzinnen, of zekere nieuwe beteekenis aan de gebruikelijke toevoegen. — LUKAS schrijft wel sierlijker dan de overige H. Schrijvers, en gebruikt vele zuiver Grieksche woorden, maar verraadt evenwel in zijne taal zijn Vaderland; hoe zeer men ook zien kan, dat hij zijnen stijl geschikt heeft, naar de personen welke hij laat spreken. Ook vindt men bij hem, die uit *Sijrie* naar *Rome* gebragt was, om daar in de medicijnen te studeren, vele Latinismen. PETRUS redevoering *Hand.* II, is vol van Hebreïsmen. De redevoering, welke PAULUS te *Athene* gehouden heeft, (*Hand.* XVII.) wordt, gelijk zij in 't gemeen eene verwonderlijke proeve van wijsheid oplevert, alzoo ook veel schooner Grieksch bevonden. Het onderscheid van stijl doet hen, die over den stijl kunnen oordeelen, zien, dat PAULUS den Brief aan de *Hebreërs* niet geschreven heeft. (1) Onloochenbaar

(1) VALCKENAAR heeft zich hierover meer dan eens verklaard. Hij hield eenen Apostolischen man voor den Schrijver. Dit gevoelen is zoo min schadelijk als vreemd. Wij houden echter het bewijs, uit den stijl aangevoerd, voor geheel niet voldoende. PAULUS heeft, dunkt ons, opzettelijk zoo geschreven, dat men hem niet voor den Schrijver houden zou, om zoo veel te beter zijn oogmerk te bereiken bij de bewoners van *Jeruzalem*, en van andere plaatsen in *Palestina*, waar de naam van PAULUS zoo gehaat was bij velen, terwijl zij, die 's mans hooge verdiensten wisten te waarderen, geene andere wenken daaromtrent behoefden. Wij gaan nog eenen stap verder, en verklaren dat, offchoon ook zijne gewone groete hier niet gevonden wordt, en het een en andere van kleinere beteekenis hier anders, dan in zijne overige brieven, geplaatst voorkomt, er in de hoofdzakelijke redenering ten voordeel-

maar zeker hebben de H. Schrijvers woorden gebezigd, welke bij de schoonste Schrijvers niet gebruikelijk waren. Men moet geene schoonheid of van woorden of van stijl zoeken, waar alleen de zuivere heerlijkheid der zaken te bewonderen is. Wij zoeken in deze schriften geene schoonheden der Grieksche taal, maar het gewigt van zaken, en de kracht der zuivere leer.

Eene zedeleer hebben PLATO en andere Wijsgeeren geleverd, in eene allerschoonste taal, maar geleverd voor eenige weinigen van hunne landlieden en volgelingen, die zich op het sierlijke vooral toeleiden, en van welke zij slechts zeer weinigen hebben kunnen verbeteren.

De leerlingen van CHRISTUS hebben, 't geen zij in honderd boekdeelen overgeleverd hadden, bijna op drie kleine vellen geleverd, in die eenvoudigheid van stijl, welke van allen bevat kan worden, en zulke groote dingen, in het verbeteren van de zeden der menschen uitgewerkt, welke tot bewondering verstrekken moeten van allen, ook van die genen, welke de grootste nasspoorders en bewonderaars van de schoonheden der Ouden zijn.

De groote Oordeelkundige leert hier verder ook, op eene voor jonge Geleerden allernuttigste wijze, hoe men de *oordeelkunde* ten aanzien van

deele van het Christendom, bijzonder voor Hebreërs, zoo veel en eene zoo aanmerkelijke gelijkheid, tusschen dezen en zijne dertien andere brieven, valt op te merken, dat wij hoe langer zoo meer gedrongen worden, om aan niemand anders als Schrijver, dan aan hem te denken. Wie was er ook zoo uitnemend voor berekend, om zulk eenen brief te schrijven, als hij, die aan de voeten van GAMALIËL neergezeten, (*Hand.* XXII: 3.) en waarlijk eene bijzondere bekwaamheid had, om in zijn spreken te onderscheiden de plaats waar, en de menschen tot welke hij sprak of aan wie hij schreef? Meer kunnen wij hier nu niet bij voegen.

van den Griekschen Tekst van het N. Testament bezigen, en met welk eene zedige voorzigtigheid de weinigen die daarvoor berekend zijn, het Kritisch Snoeimes gebruiken moeten; waarbij men zich zoo aangenaam herinnert de schoone werken van Prof. HERINGA, over de Kritiek, in de werken van het H. Genootschap. VALCKENAAR doet opmerken, dat, ja wel is waar, ook in deze heilige boeken, onder het af- en overschrijven, en vertalen, eenige weinige schrijffouten en glossen zijn ingeslopen, in de onderscheidene handschriften, overzettingen en uitgaven; maar verzekert aan den anderen kant evenwel ook: dat onder de duizende verschillende lezingen, uit de Handschriften van het N. Testament aangewezen, welligt geene vijftig gevonden zullen worden, die aan de plaatsen eenen verschillenden zin geven, welke beter zij dan dien, welken de gewone lezing oplevert. Men moet, zegt hij, in 't algemeen vast stellen, dat *geene boeken vaker afgeschreven zijn dan deze heilige. — Dat er ook van geene Schrijvers zoo vele handschriften overig zijn, en dat geen boek uit de gansche oudheid zuiverder van fouten der afschrijveren tot ons gekomen is, dan deze Heilige boeken....* Het grootst gedeelte van de duizende lezingen der Handschriften, is niets anders, dan de verschillende uitspraak der behandelaren en afschrijvers, die *αι* en *ε*, *οι* en *υ*, behalve de overige, door malkander uitspraken. Een groot deel der lezingen is van zeer gering aanbelang, en weinige zijn er onder de duizenden, welke den zin veel veranderen; „*volstrekt geen eene, welke eeniger wijze schade toebrengt aan het Goddelijk gezag dezer schriften, of den Godsdienst in 't minst benadeelt.*"

Over de *gissingen*, waar aan men helaas! in de laatste tijden, ook zoo stout als onkundig dikwerf

werf zich gewaagd heeft, hoore men den zeldzaam Geleerden onvergetelijken Nederlander, betuigen en waarschuwen: *Maar in deze boeken past het veel meer zedig te zijn, dan stoute gissingen te ondernemen*; en ook verklaren (met volle regt mag dit aangemerkt worden, ook tot op onzen tijd): uit *driehonderd gissingen op deze H. Boeken, voor een groot gedeelte Godgeleerde, zullen er naauwelijks twintig gevonden worden, welke een gestreng onderzoek kunnen doorstaan.*"

Omtrent eenige critici, als CLERICUS, WETSTEIN en MANGEIJ, maar ook over den grooten H. DE GROOT, den zeer verdienstelijken MILL en andere, zoo wel als over het zoo vermaarde *Handschrift van Cambridge*, (door BEZA in 't jaar 1581, aan de Akademie aldaar geschonken) komt hier, insgelijks, het een en andere voor, waar van vooral de studerende Jongelingschap veel nut kan trekken, bijzonder voor dat zij nog in de gelegenheid zijn, om de Schrijvers van *Inleidingen* op deze Gewijde Boeken, (door den Hoogleeraar LOTZE b. v. opgenoemd in zijne *Inleiding van de Schriften des N. Verbonds*, D. I. bl. 7, en verv.) te lezen, of als zij ook het kiesch en grondig oordeel van eenen der grootste mannen in zijn vak, onder die lezing en het gebruik, voor oogen willen houden.

In de verklaringen en ophelderingen van VALCKENAAR is doorgaans iets puntigs, en eene bijzondere kracht van overtuiging, waardoor ze zich zeer aanprijzen. Wij zouden nu gaarne daarvan, gelijk ons oogmerk eerst was, hier eenige voorbeelden laten volgen, maar te bepaalde ruimte noodzaakt ons, om daarmede te wachten, tot dat wij in de gelegenheid zullen komen, ('t welk wij hopen dat spoedig zijn zal) onzen Lezeren het IIde Deel, van dit zoo voortreffelijk lettergeschenk, eenigzins te doen kennen.

De

De 137 korte aanteekeningen van den geleerden Uitgever, waarin ook GRIESBACH en S. DE SACIJ genoemd worden, en onder andere ook eene juiste aanmerking over de bekende plaats van SUETONIUS voorkomt, en over de taal waarin de Zaligmaker gesproken heeft, — maken het gebruik van dit bijzonder belangrijk werk nog nuttiger. Onder de *errata* hadden nog behooren aangestipt te zijn, bl. 28 staat § 81. moest zijn II.

— 41 —— Cap. XIV. —— XV.
— 67 —— Cap. I. —— IV.
— 69 —— §. 2. —— 10.

En op bl. 51 is *vs.* 30, gelijk op bl. 67 *vs.* 52, verzuimd genoemd te worden.

Ons overtuigd houdende, dat hierdoor het gebruik en dus ook het nut niet weinig bevorderd zou worden, hopen wij, dat de Hoogleeraar WASSENBERGH, achter het IIde Deel, eenen bladwijzer der voornaamste plaatsen, zaken, spreekwijzen en woorden zal doen voegen.

OVERDENKINGEN over het Lijden, den Dood en de Opstanding van JEZUS, *volgens het verhaal van zijnen Vriend en Leerling* JOANNES. *Door* J. L. EWALD. *Uit het Hoogduitsch, met Aanteekeningen en eene Voorrede, door* J. L. WOLTERBEEK, *Predikant bij de Hervormde Gemeente, te* Amsterdam. *Tweede verbeterde Uitgave. Te* Amsterdam, *bij* J. ten Brink, Gerritsz. 1815. 343 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is* f 2: 18: —

Voor ruim twintig jaren, oordeelde de Eerw. WOLTERBEEK, dit werkje van den beroemden EWALD der vertaling waardig, en had het genoegen van, uit het debiet ook, op te merken, dat

dat velen in ons Vaderland daarover zeer te vreden waren. Reeds lang was het uitverkocht, en dus — daar het nog gedurig gevraagd wierd, eene nieuwe uitgave niet ondienstig. Met de herleving van alles werd dezelve dan ook gereed gemaakt, en is het geëerd Publiek alzoo in de gelegenheid gesteld, om dezen tweeden druk zich aan te schaffen. De verdienstelijke Vertaler heeft de moeite genomen, om vooraf zijne overzetting met de aanmerkingen nog eens naauwkeurig na te zien, ten einde deze eene *verbeterde* uitgave te kunnen noemen, waarover hij zich dan ook in het Voorberigt voldoende verklaarde. Een zeer schoon eerbiedwekkend Christus-beeld, vervaardigd naar eene plaat van MELCHIOR, te *Berlijn* in 1801 uitgekomen, en door den bekwamen W. VAN SENUS, naar eene verkleinde voetmaat; met veel naauwkeurigheid uitgevoerd, zal tot geene geringe aanbeveling van dit, net ingerigte boekdeel dienen kunnen, voor zulke Christenen, die het belangrijk keuren, ons (opdat wij de woorden van den Eerw. Vertaler gebruiken,) dien Plaatsbekleeder van den Oneindigen zoo veel mogelijk te vertegenwoordigen, en ons daartoe van de *beeldende kunsten* te bedienen. Er komen hier, behalve een kort overzigt over het Lijden, den Dood en de Opstanding van onzen Heer, twintig overdenkingen voor. Alle bevestigen zij, bij de lezing, het gunstig vooroordeel, gegrond op de overtuiging, dat een Leeraar van die kunde en goeden smaak, als onze geachte Landgenoot WOLTERBEEK, gewis niet voor de tweede reis eenige moeite en tijd besteed zoude hebben, ter bezorging van dit werk, indien het niet, boven sommige andere welke voorhanden zijn, aanprijzing verdiende. Hoe zeer wij ook hier zelfs wel eens blijken

van

van te grooten spoed meenden te ontdekken; eene fout, waaraan verscheidene schriften van den veelschrijvenden EWALD te veel krank zijn, is het ons echter voorgekomen, dat die beroemde origineele Schrijver zich, toen hij dit voor jaren opstelde, meer dan gewonen tijd gegeven heeft. Men treft hier veel eigendommelijks aan, en op eene wijze voorgedragen, die origineel, aantrekkelijk en overtuigend moet genoemd worden; zelfs wanneer EWALD hier bijna tot het *triviale* nederdaalt, (waarin wij oordeelen, dat men hem niet moet navolgen) (b. v. „*Hm! altijd met die bekeering en heiligmaking! dat eeuwigdurend gemaal van geloof en liefde, van Christus en het eeuwig leven!*") kan men er iets natuurlijks, dat naar het leven geteekend is, niet aan ontzeggen. Trouwens niet alle aanzienlijken, zelfs van de schoone sekse, munten even zeer in beschaving uit. Voor deze schreef de Heer EWALD toch in 't bijzonder, blijkens onder andere ook zijne eigene verklaring, in de Voorrede, welke wij hier te meer plaatsen, omdat men daaruit het bijzonder doel met de uitgave nader leert kennen. „*Zulke uitwerkselen, dunkt mij, moet een Schrijver in onze dagen inzonderheid bedoelen, door dien medelijden en elke soort van zacht gevoel schier de eenige zijde is, aan welke de betergezinden in de beschaafde standen* (1) *nog te treffen zijn.* (Aan dit laatste kan onze overtuiging en ervaring haar zegel niet volkomen hechten, hoe zeer wij ook het onderscheid, tusschen *Duitschland* en ons Vaderland, hier oordeelen te moeten laten gelden,) Althans zouden wij het woord

(1) Men vergelijke daarmede onder andere de zevende Overdenking, §. 7. bladz. 113.

woord *betergezinden* tegen een ander verruilen.) *Uit dit en andere menschelijke oogpunten, is het lijden van* JEZUS *zeker nog het minste beschouwd?* Ondertusschen verblijden wij ons, des vertalers oordeel, na de lezing, volkomen te kunnen onderschrijven: „ dat dit werkje onder de Overdenkingen van 's Heilands Lijdens-geschiedenis hem toeschijnt geen der minste te zijn, en dat, alhoewel het niet zonder gebreken is, deze toch niet in staat zijn deszelfs zeer goede eigenschappen te verdooven; dat het vooral ééne zeer uitstekende kracht bezit, te weten: *dat het belang in* JEZUS *leert stellen, en het hart voor hem inneemt:*" en, voegen wij er bij, zeer treffende wenken bevat ter waarschuwing en verbetering, naar de behoefte van den tijd waarin, en de personen voor welke EWALD schreef; wenken welke beide het verstand en het hart van den edeldenkenden Christenleeraar groote eer aandoen. Zij die ze wel gebruiken, zullen er zich ongetwijfeld wel bij bevinden, en in stede van slechte voorbeelden na te apen, voor anderen navolging waardig worden. Hier wordt geen nieuwmodisch, maar het zuivere Christendom gepredikt, waarvan JEZUS CHRISTUS de hoofdinhoud, en het Heilig Evangelie, de leere der Goddelijke Openbaring, de eenige en zekere bron is, en gepredikt met eene bescheidene vrijmoedigheid, onvertzaagden moed, en heiligen ijver, en gemoedelijken ernst, welke waarlijk voorbeeldig is, en aan allen die zich nog niet hebben laten bederven, niet alléén bevallen, maar hen ook overtuigen en stichten, moet. Wij lazen dit boek daarom, doorgaans, met een uitstekend genoegen. Niet alles echter kwam ons even juist voor. Wanneer wij hier lezen, dat JUDAS 's Heilands gezigt niet langer *verdragen* kon, nadat hij door hem als de ver-

rader bekend gemaakt was, dan schijnt ons dit, met zijn volgend gedrag uit de Lijdens-geschiedenis bekend, niet over een te komen. Of had hij dan zijn snood opzet nog kunnen volvoeren; had hij dan den Zaligmaker naderhand, den verraderlijke kus op het gelaat kunnen drukken? —

Het verwonderde ons, hier de uitdrukking te vinden, dat PETRUS op zijne liefde jegens JEZUS *snoefde*, daar dit toch niet eigenlijk waar is; de geschiedenis leert ons alleen, dat hij in zijnen heiligen ijver, en zijner opregtheid volkomen bewust te verre ging. Het werkwoord *roemen*, was hier althans sterk genoeg geweest.

In stede van de verklaring: de *Hoogepriester*, wiens handelwijze vervolgens, met het grootste regt, in een allerongunstigst licht voorgesteld is, *toont zich*, over 's Heeren vrijmoedige belijdenis der waarheid, *ten uiterste verslagen*, had EWALD liever het woord *verontwaardigd* moeten bezigen, als beter geschikt om de zaak uittedrukken. KAJAFAS poogde den Goddelijken Meester, onder schijn van Godsvrucht, tot zulk eene belijdenis te brengen, ten einde daar over zijne heilige verontwaardiging dan te openbaren, en alzoo als een aan JEHOVA gewijd persoon, door het ter dood veroordeelen van den Nazarener, die hen de waarheid had durven zeggen, zijnen ijver voor de eer van de Hooge Godheid aan den dag te leggen, te vertoonen. In de omschrijving van 's Heilands betuiging aan PILATUS, volgens *Joan.* XVIII: 36. hadden wij de in ons oog onnatuurlijke invoeging: *Gij zelf hebt van de Joden gehoord, dat het getal mijner aanhangers groot is*, niet verwacht.

Bij de verklaring: JEZUS *ondervond al het smertelijke, en verschrikkelijke, dat ooit een dood kan hebben*, had noodzakelijk iets gediend, ter be-

bepaling. De dood van eenen wanhopigen misdadiger, die langzaam sterft, is toch, gelijk elk begrijpen kan, veel verschrikkelijker; JEZUS ondervond het zwaarste lijden, dat men *zonder zonde* maar eenigzins ondergaan kan, — in dezen zin was zijn lijden, de smaad en smart hem bij zijn sterven aangedaan, gadeloos.

Bij de voorstelling van de uitwerking, of van de verbazing der Jongeren, over de buitengemeen overvloedige vischvangst, is het hier gebezigde woord *verschrikkelijk!* voorzeker het ware Epitheton, of bijwoord eigenlijk, niet.

De vriendinnen van JEZUS, die het lijk van haren overledenen Vriend en Heer de laatste eer wenschten aan te doen, worden hier te algemeen arm genaamd, offchoon zij zeker niet tot de rijkste en aanzienlijksten behoorden. Dat het *ongeloof der Joden* JEZUS *wel eens de handen bond*, is zeker ook niet eene van de naauwkeurigste en verkieslijkste uitdrukkingen van EWALD. De dertiende § in de XVIIde Overdenking had wel wat duidelijker mogen gesteld zijn. Onder de lezing der tweede beschouwing, naar aanleiding van *Hebr.* IV: 15. scheen de Eerw. EWALD ons het woord ἀσθενείαις in eenen te uitgestrekte zin genomen te hebben; wij kunnen moeijelijk gelooven, dat men daarbij ook aan zedelijke zwakheden zou hebben te denken, en vinden iets min voegzaams in uitdrukkingen, als deze: JEZUS *had aanlokselen tot de zonde, want hij was een mensch.* — „Ja! medelijden heeft hij ook met onze zwakheden, met ons struikelen en vallen, met onze zwakgeloovigheid en flaauwheid, met het veelvuldig bederf van onzen geest. Hij heeft geheel en al ondervonden, hoe zwak, hoe verleidelijk de menschelijke natuur is, want ook hem kostte het waken en bidden, om niet in verzoeking

te vallen." Uit de volheid van eigene ondervinding zeide hij: *de geest is wel bereidwillig, maar het vleesch is zwak*, — en dergelijke. — Uit vrees van te breedvoerig te worden, kunnen wij ons hierover niet verder verklaren. Alleen merken wij nu aan, dat Hij, *de Zoon van God, geworden uit eene vrouw, geworden onder de wet*, die zeggen kon: *mijne spijze is het, te doen den wil van mijnen Vader*, den strijd tusschen een goed en kwaad beginsel, welke toch iets verkeerds, iets zondigs vooronderstelt, niet *kan* ondervonden hebben. Hij was wel mensch, maar een volmaakt mensch, zonder eenige, ook de geringste verkeerde neiging. Van hem kon niet, gelijk van alle de Hoogepriesters (ziet *Hebr.* V: 2.) gezegd worden: „ die behoorlijk medelijden kan hebben met de onwetende en dwalenden, overmits hij ook zelf met zwakheid omvangen is, en om dezelve (zwakheid) wille moet hij, gelijk voor het volk (NB.) alzoo ook voor zich zelven offeren voor de zonden." Hij was de Heilige uit MARIA, Gods Zoon, die zeggen kon: *Wist gij niet, dat ik moest zijn in de dingen mijnes Vaders?* Nogthans moeten wij met EWALD gelooven; als mensch gevoelde hij zijn lijden, als mensch worstelde, zuchtte, bad hij, als mensch werd hij door eenen Engel versterkt, 't geen hij, als de Heer der Engelen, zeker niet noodig had!

De sterke verklaring en ontzettende omschrijving en uitbreiding, in de tweede en twaalfde Overdenkingen van 's Verlossers aandoenlijken uitroep: *Mijn God! Mijn God! waarom hebt gij mij verlaten!* waarin wij met EWALD zeker een treffend bewijs vinden van het zwaarste lijden, dat men met geene woorden beschrijven kan, heeft de Eerw. WOLTERBEEK eenigzins verzacht, in eene breedvoerige noot, welker lezing en

her-

herlezing wij ten sterksten aanprijzen. Uitmuntend zal men zoo ook de aanmerking vinden van WOLTERBEEK, op bladz. 167. over het karakter van PILATUS; eene aanmerking hier te meer noodzakelijk, om dat EWALD, toen hij dit boek schreef, zeker dat karakter nog niet genoeg bestudeerd had, gelijk men bevinden zal, wanneer men eens de moeite neemt, om het hier nu en dan daarover voorkomende, al neemt men slechts de onderscheidene Epitheta, bij een te voegen. Wij hadden van den Vertaler nog wel eene en andere aanmerking verlangd, b. v. over het regt van leven en dood, hier door EWALD aan den Joodschen Raad, ten tijde van de regtspleging tegen den Zaligmaker, maar stellig toegekend — en ter wijziging zoo wel als toepassing ook van de laatste periöden der zeventiende Overdenking, al hadden wij daarom zelfs die over het achterwaarts wijken, en ter aarde vallen van de bende, — en het omzien van MARIA, moeten missen.

Nu nog iets ter proeve van het schoone en nuttige willende mededeelen, vinden wij daartoe veel geschikt, maar meestal te lang voor onze nog overige ruimte. De lezer vergenoege zich dus, met deze kleine brokken:

„ Indien JEZUS, die dit zeide, (*Joan.* V: 23. en XVII: 6.) niets meer dan een mensch ware, dan was Hij de ergste dweeper, of de onbeschaamdste bedrieger, die immer den aardbodem heeft betreden. Nooit wilde ik de leer van zulk eenen mensch aannemen; nooit konde ik het geringste vertrouwen op het woord van zulk eenen mensch hebben, welke op eene gelijke wijze, als GOD, wilde vereerd worden, en echter niets meer dan een mensch was."

§. 11.

„ Over het algemeen, Lieve Lezer! 't geen

 hier

hier toe wel niet zoo zeer behoort, maar echter nog op mijn hart ligt: het is de geest en toon des Bijbels, dat alles op den CHRISTUS zal duiden; alles op Hem opmerkzaam maken; dat Hij 't middenpunt en de grootste vervulling van alles zijn zal. Uit dit oogpunt beschouwen JEZUS en zijne Gezanten de heilige Schriften van hun volk. Al het groote en edele, het welk volgens hunne geschiedenis immer een mensch had verrigt, zou Hij op eene nog veel grootere wijze verrigten; al het opmerkenswaardige, hetwelk immer eenig' mensch bejegende, zou Hem in eene nog grootere mate bejegenen; ware de Allerhoogste immer iemand nabij geweest, JEZUS zoude Hij in eenen nog veel verhevener zin nabij zijn. Zoo als CHRISTUS het hoofd des menschdoms was, zou ook zijn leven een kort begrip van het grootste, verhevenste, merkwaardigste in het leven der menschen zijn. — Deze is de zoo veel omvattende zin van Paulus woorden: *het is des Vaders welbehagen, dat in Hem alle de volheid wonen zoude.*"

§. 12.

„Dat wij dit alles niet zoo terstond opmerken, als die eerste leerlingen; dat wij JEZUS weinig en hoe langer zoo minder in het Oude Testament zien; — ach! wat anders is er de reden van, dan dat wij niet zoo vol van Hem zijn, ons hart niet zoo aan Hem verkleefd is, als hun hart!"

Uit de XIXde Overdenking, §. 5.

„Nu willen wij nog in 't voorbijgaan opmerken, wat JEZUS vordert, waar op Hij vooral ziet, wanneer iemand zijne schapen wil weiden, sterkere of zwakkere Christenen met de leer van JEZUS voeden. Verstand, groote vermogens, welsprekendheid zijn hier niet de voornaamste vereischten, maar liefde tot JEZUS, die moet

voor-

vooral gevonden worden. Al heeft iemand nog zoo veel verstand; nog zoo veel gevoel, nog zoo vele vermogens, en acht JEZUS niet, stelt geen belang in zijnen persoon, lotgevallen, grootheid, schat eene andere geschiedenis hooger dan die van JEZUS, andere Wijzen hooger dan dezen; zulk een zal, noch kan immer regte Christenen vormen. Al wie er zelf niet naar verlangt, om met CHRISTUS vereenigd te worden, is ook het geschikte voorwerp niet, om anderen nader tot Hem te brengen. Hij, wien CHRISTUS niet dierbaar is, is ook niet in staat, Hem anderen dierbaar te maken. Hij moge een zedeleeraar, wijsgeer, of nog zulk een goed of groot man zijn; maar een leeraar van CHRISTUS, een verkondiger van CHRISTUS is hij niet, en kan hij ook niet zijn. CHRISTUS vraagt eerst, of men Hem lief heeft, eer Hij dien last geeft: *Weid mijne schapen.*"

Deze weinige proeven mogen dienen, om den geest, die er in deze overdenkingen heerscht, te doen kennen, de lust tot de lezing van het geheel op te wekken, en voor de zuivere prediking van een onvervalscht Christendom meer en meer in te nemen. Daarvan toch, en daarvan alleen, is bestendig heil te verwachten!

GESPREKKEN en BRIEVEN tusschen een voornaam Roomsch Katholijk Pastoor, en een geacht Hervormd Predikant, over belangrijke Onderwerpen, tusschen beider Kerkgenootschappen in verschil. Te Dordrecht, *bij* A. Blussé *en Zoon,* 1815. *Behalve het Voorberigt* 168 *Bladzz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* 1 : — : —

De ons onbekende, althans niet genoemde Christelijk ijverende Schrijver bedoelt, met dit

Stukje, alleen *toenadering* der beide Hoofd-Kerkgenootſchappen, en liever eene *vereeniging des harten*, hoedanige reeds met vele Katholijken en Proteſtanten in *Duitschland* het geval is, behoudens hunne verkleefdheid aan hunne onderſcheidene Kerkgenootſchappelijke gevoelens en gebruiken. Aan zulk eene vereeniging toch uit het geloof en in de liefde, verklaart hij, verre de voorkeur te geven, boven eene uitwendige Kerkgenootſchappelijke, welke hij voor menschkundig onmogelijk houdt, of althans rekent, ten opzigte van duizenden, dien naam niet te zullen kunnen dragen, al werd zij ook al door de hoofden tot ſtand gebragt. Ik heb, zoo ſchrijft hij, vrij, en hier en daar ook ſterk, ja zelfs ſcherp, tegen Proteſtantſche inconſequentie, naar mijn oordeel, geſproken: opdat men aan den eenen kant weten zou wat ik wil, en aan den anderen kant den Roomsch-Katholijken medebroeder van mijne onpartijdigheid te overtuigen, ten opzigte van mijne aankleeving der Proteſtantſche grondbeginſelen.

Al aanſtonds vangt de Predikant, bij het eerſte bezoek van verwelkoming, hem door den achtingwaardigen Roomſchen Pastoor op zijne nieuwe ſtandplaats vriendelijk gegeven, aan, met zijn Eerw. te ſpreken over de Kerk, de zoogenaamde Opperhoofdigheid van PETRUS, het Pausſelijk gezag, en gevolgelijk ook over *Matth.* XVI: 18 *en* 19. Dit geſprek wordt vervolgd, bij het tegenbezoek door den Predikant den Pastoor gebragt, en bij die gelegenheid bijzonder gehandeld, over het lidmaatſchap van en het beſtuur over de Kerk, en over het geloof. Het derde hieruit voortgeſproten geſprek, gaat over de (*corollaria*) gevolgtrekkingen uit het beſprokene voortvloeijende, of af te leiden, en handelt over de Kerktucht betreffende de leer,

over

over de voorgegevene onfeilbaarheid der hoofden van de Roomsche Kerk. In het vierde wordt dit verder behandeld, en over de Kerkplegtighe-den, den ongehuwden staat des Geestelijken enz. geredeneerd.

De hierop volgende eerste brief komt voor, als van den Pastoor geschreven, terwijl hij bij zijnen Neef tot zijne uitspanning gelogeerd was, naar aanleiding van zijne aan dien Neef gedane mededeelingen der gehoudene gesprekken, en met oogmerk om des Leeraars antwoord hierop en vooral zijn gevoelen te vernemen, over de redenering van zekeren Recensent der Leerre-denen van den Predikant BROES, in *de Algemeene Vaderlandsche Letteroefeningen* voor 1811, N°. IV, en over de gevolgtrekking daaruit door den Neef, ten voordeele van de leere der Roomschgezinden omtrent Kerkelijke uitspraken, en onfeilbaarheid, afgeleid. De hierop tot antwoord strekkende brief dient, om en de ongegrondheid der redenering van den aangehaalden Recensent, en van het grondbeginsel van de Roomsche Kerk, en de gevolgtrekking daarop gebouwd, ten duidelijksten aan te toonen.

Bij en na eene herhaalde lezing is ons gebleken, dat de oordeelkundige Schrijver dezer Gesprekken en Brieven aan zijn hoofd-oogmerk getrouw gebleven is, en alle geschiktheid heeft, om, bijzonder ook in zijnen kring, op eene overtuigende wijze met en tegen de zoo zeer afgedwaalde medechristenen, wanneer ze voor overtuiging namelijk vatbaar zijn, te redeneren.

De punten van verschil, tusschen de Roomschen en Protestanten, worden hier maar behooren aangevoerd, en de voorstellingen onzer Katholijke mede-christenen in de beginselen aangetast, en uit beginselen grondig, naar waarheid en met liefde wederlegd. Er is ons even-

 wel

wel ook het een en andere hier voorgekomen, dat, of zonder 't minste nadeel hier gemist, of anders naar ons inzien gesteld had kunnen en moeten worden. Tot het eerste brengen wij vooral, het bij herhaling aangemerkte omtrent de Broeder-Gemeente, en de gedurige complimenten over en weder, en tot het laatste, het door den Hervormden Predikant gezegde omtrent den Kinderdoop, en het Sijnode van *Dordrecht*. Onze ruimte laat niet toe, dat wij ons hier over in 't breede uitlaten, alleen wijzen wij daarom, betreffende den Doop der kleine kinderen, op *Coll.* II: 10. — waar men toch wel, volgens de regelen eener gezonde uitlegkunde, door de *besnijdenis van* CHRISTUS, niets anders dan den Heiligen Waterdoop verstaan kan (1), en merken, met opzigt tot de Formulieren en bepalingen der Gereformeerden aan, dat men 't best de meermalen geopperde bedenking, als of de Gereformeerde Christenen in dezen niet van inconsequentie geheel zouden kunnen worden vrijgepleit, uit hunne geloofsbelijdenis zelve in 1618 en 1619, te *Dordrecht* overgezien, wederleggen kan.

Men oordeele, of niet met het hen kenmerkend gevoelen, waarvan zij volstrekt niet kunnen afgaan, te weten: dat *de Bijbel de eenige rigter is in geloofszaken, en alleen als onfeilbare toetsteen, kan en mag aangemerkt worden*, volkomen overeenstemt de uitdrukkelijke verklaring

(1) Wat 1 *Cor.* VII: 14. betreft, kennen wij geene betere verklaring, dan deze van BALDUINUS, „ nam liberi ex isto conjugio suscepti, eodem in censu habentur, ac si parens uterque Christianus fuisset; aditum enim habent ad jus civitatis Dei, quod infidelium liberis denegatum est. —— Bij gevolg komt hun de doop toe, zoo wel als te voren de besnijdenis.

ding van Art. 29. „ *Wij spreken hier niet van het gezelschap der hijpocriten, dewelke in de kerk onder de goede vermengd zijn, en hier en tusschen van de kerk niet zijn, hoewel zij naar den ligchame in dezelve zijn, maar wij zeggen, dat men het ligchaam en de gemeenschap der ware kerk onderscheiden zal van alle secten, welke zeggen dat ze de kerk zijn. De* MERKTEEKENEN *om de ware kerk te kennen, zijn deze: zoo de kerk de reine predikaatsie des Evangeliums oefent: indien zij gebruikt de reine bediening der Sacramenten, gelijk ze* CHRISTUS *ingesteld heeft: zoo de kerkelijke tucht gebruikt wordt, om de zonden te straffen. Kortelijk, zoo men hem aanstelt naar het zuiver woord Gods, verwerpende alle dingen die daar tegen zijn, houdende* JEZUS CHRISTUS *voor het eenige Hoofd.*" *Hier door* enz. vergeleken met Art. 32. „ *daarom verwerpen wij alle menschelijke vonden, en alle wetten die men zoude willen invoeren, om God te dienen, en door dezelve de conscientiën te binden en te dwingen, in wat manieren het ook zoude mogen zijn,*" en met het slot van Art. 35. „ *Daarom verwerpen wij alle vermengelingen en verdoemelijke vonden, die de menschen bij de Sacramenten gedaan en gemengd hebben, als ontheiliging derzelven: en zeggen, dat men hem moet laten vergenoegen met de ordeninge die* CHRISTUS *en zijne Apostelen ons geleerd hebben, en spreken, gelijk zij daarvan gesproken hebben,*" in 't bijzonder met Art. VII, geheel.

Met veel reden heeft de vrijmoedige Schrijver, hier stellig verklaard, dat, naar zijn gevoelen, elk verpligt is, in plaats van de H. Schrift naar zijne wijsbegeerte uit te leggen, zijne wijsgeerige grondbeginselen naar den Bijbel te verbeteren. Eene stelling, welke wij voor zeer belangrijk aanzien, ook tot oplossing van

van verscheidene vernuftige redeneringen der Roomsche Kerk. De korte wederlegging van het onbedacht gevoelen van zekeren ANONIJMUS, in den tweeden brief, zal, hopen wij, ter genezing dienen, wanneer de krankheid niet alreeds eerder geweken is. Het geneesmiddel is uit den Bijbel zelven ontleend.

Tot eene proeve verkiezen wij een gedeelte van het vierde Gesprek.

„ PASTOOR. Het komt mij voor, dat dat gene, wat de Protestanten zoo zeer in onze *Culte* ergert, en waarop de Katholiek zoo gezet is, dat kerkplegtige, juist een bewijs is van de wijsheid der kerkhoofden, die hetzelve verordenden, en gegrond is op de natuur en behoefte van den mensch, die zinnelijk is en door de zinnelijke dingen tot de onzienelijke wil opgeleid worden, immers het gros derzelve; en dit vastgesteld zijnde, zie ik niet, hoe het een bewijs tegen het bezitten van den geest der onfeilbaarheid kan zijn, dat er zulk een aantal plegtigheden, die allen doelmatig, en eenigen, gelijk sommige vasten, van zulk eene hooge oudheid zijn, dat zij zich in den Apostolischen tijd verliezen. Gij leest, zie ik, de *Mengelingen voor Roomsch-Katholijken*, en gij kent zeker het werk van den, bij Protestanten, ook met lof bekenden *Sailer*, waarin hij het leerzame en doelmatige van alle de plegtigheden der Roomsche kerk, ten nutte harer leden aantoont."

„ PREDIKANT. Ik lees de *Mengelingen* met een uitstekend genoegen, ook, en voornamelijk, in die bijzonderheden, welke de klove vestigen tusschen Protestanten en Katholieken. Het werk van *Sailer*, dat ge bedoelt, verlang ik zeer te lezen, en gij zult mij zeer verpligten, indien gij mij het kunt verschaffen. Ik las in

in de *Mengelingen*, op onderſcheidene plaatſen, zeer redelijke uitleggingen van vele plegtigheden, en verordeningen der Roomſche kerk, tot zelfs van de onderſcheidene *kleedingſtukken* van den Priester toe, die echter allen van Romeinſchen of Italiaanſchen oorſprong zijn, en welke dus niet geſchikt zijn voor eenen godsdienst der aarde, waar elk volk zijne bijzondere zeden, gewoonten en kleeding heeft."

„ Ik wil ook zeer wel gelooven, dat een godvruchtig Roomschgezinde dezelve tot zijne ſtichting aanwenden kan; en tevens dat de *masſa* der menſchen zich dezelve niet gaarne ontrooven zag, en het dus menschkundiger is, eene Christelijke en redelijke uitlegging aan die dingen te geven, dan dezelve met tien, twaalf, woorden overtollig te verklaren, of ze weg te willen ſtormen."

„ Of zij behoefte voor zinnelijke menſchen zijn, dan of zij veel eer gevaarlijk voor zinnelijke menſchen zijn, en gelegenheid geven, om te vergeten, God *in geest en waarheid aan te bidden*, moge uwe ondervinding en die van elken Pastoor en Kapellaan beſlisſen, die, met naauwgezetheid en ernst, het aangezigt niet ſlechts, maar ook de gemoedsgeſteldheid zijner ſchapen, en de vrucht van alle die ceremonien, op hart en verſtand, tracht te kennen, en te ontdekken; en dan vrees ik, ſchoon ik U tot zulk eene bekentenis niet dringen wil, dat het van het gros uwer kerkkinderen ook maar al te waar is: *dat zij naderen met de lippen terwijl het hart verre is.*"

„ Maar al kon uit de ondervinding de nuttigheid dier plegtigheden, en verordeningen, bewezen worden, en dat het wijsheid was ze aan te houden, ook dan, wanneer men dezelve even menschkundig kon vaarwel zeggen: dan

nog

nog bewijst zulks niet, dat de geest der onfeilbaarheid den invoerder of invoerders dier verordeningen bezield hebbe; want dit moet uit de kerkgeschiedenis beslist worden, die ons de aanleidingen en beweegredenen tot derzelver invoering doet kennen."

„ Voor de tijden van *Constantijn* den Grooten oefende men den godsdienst meestal met die zelfde eenvoudigheid uit, welke den Apostolischen tijd kenmerkt. Na zijne bekeering, en toen men, rust van vervolging hebbende, meer bedacht werd op *zigtbare* uitbreiding van het Christendom onder de Heidenen, die nog de Afgoden dienden, meenden de toenmalige Herders der gemeente, dat de Heidenen gemakkelijker zich zouden laten overhalen, om den Christelijken godsdienst te omhelzen, wanneer dezelve versierd was, met dezelfde plegtigheden, aan welke zij gewoon waren, en van toen af, offerde men de eenvoudigheid aan de zucht, om bekeerlingen te maken, op; en de plegtigheden van Grieken en Romeinen werden opgenomen in den dienst van den eenen waren God. Men zag weldra denzelfden luister, en dezelfde pracht, in beide de godsdiensten; de Priesters van eenen Zaligmaker, die in armoede geboren werd, leefde en stierf; de opvolgers van hen, die zeggen moesten: *goud en zilver hebben wij niet*, waren spoedig even zoo prachtig uitgedost, als de bedienaars van den Heidenschen Godsdienst. Eene vergelijking van sommige kerkplegtigheden in de Roomsche kerk, met die der Heidenen, zou die overeenkomst allerduidelijkst doen zien; doch ik meen dat dit voor U niet noodig is; want de Leeraars der Roomsche kerk ontkennen het zelfs niet, dat de Roomsche kerkplegtigheden eene navolging zijn van die der Heidenen, enz. De

Kar-

Kardinaal *Baronius* zegt, in zijne *Annales*: „Daarna heeft men gewild, dat de dienstplegingen van het Heidensch bijgeloof, toegewijd zijnde aan den dienst van den waren „God, ook aangewend werden ten dienste van „den waren godsdienst." De Jesuit *Coton* zegt, in het tweede boek van zijne *Institutio*: „Even „als men de tempelen der afgoden gemaakt „heeft tot kerken, die Gode toegewijd zijn, „zoo zijn ook plegtigheden, die in zichzelve „onverschillig waren, redelijker wijze, over„gebragt in den dienst van den eenen waren „God." En in een' *Canon*, waarin van de gewoonten en plegtigheden van de Roomsche kerk gesproken wordt, wordt gezegd: „Indien „de Heidenen die plegtigheden hadden, moe„ten wij dezelve des te meer hebben; zoo „hebben wij een bewijs, hetwelk wij tegen „de ongeloovigen kunnen aanvoeren." "

„Zoodra wij hierop nu gaan nadenken, dan blijkt het duidelijk dat dit den Geest, die aan de Apostelen beloofd, en geschonken is, onwaardig is, en eene afwijking van den lastbrief, gegeven, om de kerk uit te breiden; eene verzaking van dat geloof aan die belofte, welke hulp en bijstand belooft aan de uitbreiders van het Evangelie tot aan den afloop der eeuwen. Jezus wilde *geloovigen* hebben, door de *prediking van het Evangelie*. Na *Constantijn* wilde men *belijders* hebben, die Heidensch in hun hart konden blijven, en die men, door het overnemen van hunne plegtigheden, schavergoeding wilde geven, voor het veranderen van de voorwerpen hunner uitwendige aanbidding. Is dit niet regelregt gehandeld tegen het voorbeeld van Paulus en Barnabas? (*Hand.* XIV: 12—18). Barnabas wilde geen *Jupiter*, Paulus geen *Mercurius* zijn. „Evenwel laat de Paus, zelfs nog tot

tot op onzen leeftijd toe, bij de processien, zich in een palaquin dragen, verzeld van zijne kardinalen, en de overigen der geestelijkheid: zoo als te voren de Grootpriester van *Jupiter* in gelijke gelegenheid, gedragen werd in den zijnen, voorafgegaan door de waarzeggers en gevolgd door de Vestaalsche maagden." En zou men, na deze vergelijkende opmerking nog in bedenking kunnen nemen of ook zij, die deze plegtigheden instelden en verordenden, denzelfden geest hadden, die in Paulus, en zijne Mede-Apostelen en Evangelisten woonde? Zijn ze daarenboven niet veeleer aan een tegengestelden geest toe te schrijven."

Wij wenschen dit Stukje, vooral onder onze Roomsch-Catholijken medechristenen, vele lezers toe!

LOUISE's *genoegelijke uren op het Land* Door F. EHRENBERG, *Hof- en Domprediker te* Berlijn. *Uit het Hoogduitsch. Te* Amsterdam, *bij* J. van der Heij, 1816. *Met het Voorberigt en Titel* 170 *Bladzz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* 1 : 16 : —

„Het kleine werkje, dat wij thans aanbieden, — zegt de Vertaler, — behelst eenige *Bespiegelingen*, waartoe het verblijf op het Land, en de beschouwing der schoone Natuur, ongevoelig aanleiding geven. De levendige, ernstige gevoelens zijn juist zóó geteekend, als dezelve in een warm hart, vooral des zomers, op het Land kunnen opwellen en plaats vinden. Zij worden vooronderfteld gevloeid te zijn, uit de ziel van eene beschaafde, Godsdienstige en gevoelige Jonkvrouw', die overal liefde voor het schoone en goede aan den dag legt, en van het Buitenleven een vrucht-

vruchtbaar genot weet te trekken. De *acht en twintig* eerste onderwerpen zijn woordelijk vertaald, zoo als dezelve afzonderlijk door den Opsteller waren uitgegeven; maar de daaropvolgende werden, om aan het Boekje meerdere volledigheid te geven, grootendeels ontleend uit andere Stukken van denzelfden Schrijver, inzonderheid uit de eerste Deelen van de *Bilder des Lebens* en de *Seelengemählde*, terwijl de negen en twintigste vloeide uit de vaderlandsche pen van eene vriendin der *Ehrenbergsche* Schriften, die zeer in zijnen geest en toon is ingedrongen." (1)

Het boekje heeft een zeer bevallig uiterlijk voorkomen, prijkt met een bekoorlijk vignetje op den Titel, en heeft, ook wat den inhoud betreft, wel iets aantrekkelijks. Er komen hier verscheidene gemoedelijke bespiegelingen voor, welke het aangename met het nuttige in zich vereenigen.

De 16de, 26ste 28ste, en de vijf laatste hebben ons niet 't minst bevallen. De jonge Dames zullen, op de Buitens harer ouderen of bekenden, er zich wel eens eenige ledige oogenblikken mede kunnen bezig houden. Men kan haar deze genoegelijke uren op het Land vrij gunnen, wanneer hare keuze daar op vallen mogt. De goede gevoelens, beminnelijke deugden, en edele werkzaamheden in dit lettergeschenk vervat, prijzen wij haar en ook anderen hartelijk aan. Wij zouden ons echter zeer bedriegen, indien onze Nederlandsche Jufferschap, aan eene verstandige leiding, menschkundig onderrigt, en nuttige lectuur gewoon, alles hier

(1) Waarvan de eerster band in 1811 te *Leipzig* is uitgekomen, bij HEINRICH BÜSCHLER in *Elberfeld*.

hier even ſchoon en juist vond, of in hare verhevene behoeften hier naar genoegen voorzien zag, of ook dit voor eene in onze taal voor haar meest belangrijke boeken hield. Bij al het aardige, lieve en goede, komt hier ook wel het een en andere voor, dat weinig beteekent, oppervlakkig, onnaauwkeurig is, en den naam van romanesk of overdreven verdient. Het zoogenaamde ſentimentele zal voorzeker de Nederlandſche ſchoone Sekſe, die de echte waardij van het gevoel weet te ſchatten, wel eenigzins hinderen. Wanneer wij dit noodig oordeelden, zouden wij verſcheidene van de door ons onder de lezing aangeſtipte voorbeelden, tot ſtaving kunnen aanvoeren. 't Geen hier, over de beſchermengels of geleigeesten voorkomt, zou dan gewis niet de laatſte plaats bekleeden. Maar liever deelen wij een proefje mede uit dit werkje van ſmaak, en laten onze lieve Lezeresſen zelve oordeelen. Daar de choone Bloeimaand, terwijl men dit ter lezing ontvangt, met rasſche ſchreden nadert, verkiezen wij hiertoe de 8ſte beſpiegeling, met den naam van *de Bloemen* onderſcheiden.

„ Onder al het ſchoone, dat de liefelijke Meimaand ons aanbragt, is er toch niets zoo ſchoon als hare *bloemen.*"

„ Ik begrijp niet, hoe het mogelijk zij, de bloemen niet lief te hebben. Die niet van bloemen houdt, moet zeker dezelve nooit regt beſchouwd hebben, of er moet iets bij hem plaats vinden, waardoor hij in het algemeen onvatbaar is voor het gevoel der zuivere liefde. Hoe naauw is het *beste*, dat men in de menſchen bemint, verwant met hetgeen ons in de bloemen verrukt. Geen gevoel voor bloemen, geen gevoel voor het ſchoone, derhalve ook geen gevoel voor de ſchoonheid der ziel!

Welk

Welk eene liefde was overal en altijd zoo zuiver als de liefde voor bloemen?"

„De aarde heeft aan de bloemen het kostelijkste besteed, en daarin hare edelste krachten doen werken. Hoe kan uit zulk een klein zaadkorreltje, uit eenen afzigtelijken wortel; uit eenen dorren bloembol zoo groot eene pracht en schoonheid ontwikkeld worden! In zoete verwondering peins ik hierover, en begrijp het niet, maar ik wil het ook niet begrijpen. Deze *geheimvolle* wording der bloemen is mij aangenaam; ik wenschte niet, dat zij anders voortkwamen, daar ik volstrekt niets ken, hetgeen mij zulk een gevoel van volkomenheid geeft, als eene bloem."

„Welk eene bevallige gedaante, welk een teeder maaksel, welk eene kunstige vorming, welk eene bekoorlijkheid, welk een luister in de kleur, welk eene liefelijkheid in den reuk! Men kan zeggen, dat de bloemen de *lach* op het gelaat der natuur zijn, dat zij derzelver liefelijke blik, vrolijke denkbeelden en zoete droomen zijn."

„Welk een onschuldig, eenvoudig, nederig en vrolijk bestaan vertoonen de bloemen! Iedere deugd der vrouwen ontleent een *zinnebeeld* uit de bloemenwereld: hare zachtheid, bescheidenheid, huisselijkheid, geduld, zachtmoedigheid, liefde, getrouwheid, reinheid van hart, geloof, hoop en hemelsgezindheid. Men kan met de bloemen niet verkeeren, zonder van dezelve te leeren, zonder hierdoor beter te worden."

„Vindt men ergens schooner beeld van *zielsvrede*; van een in zichzelven volkomen, in het genot van eigene voortreffelijkheid zalig en tevens heilzaam naar buiten werkend, alles verblijdend bestaan, dan eene bloem?"

„ Mijne beste lofrede zij dan op de *bloemen van Mei.* Ja, heerlijke Bloeimaand! gij bekoort, door uwe schatten, oog en hart. De bloemen hebben meest alle zulke heldere, levendige kleuren, zulk een frisch, vrolijk aanzien, zulk eene onschuldige gedaante. Zij staan zoo in hoopen bij elkander en buigen zich dartel voor elkander; zij bloeijen zoo levendig in het licht. Met al den glans op het gelaat, in een heerlijk gewaad uitgedost, zijn zij gelijk aan de dagen van haar leven. Zij schijnen ons toe te roepen: „ Ziet toch, hoe wij het *goede genieten, ten* „ *dage des voorspoeds;* thans is het de schoonste „ tijd van het jaar, daarom moet de gansche „ aarde vrolijk zijn!" "

„ Ik houd ook onuitsprekelijk veel van de eerste kinderen des jaars, om hunne onschuldige gulhartigheid, het *naken-meisje*, de *hepatica*, de *primulaveris*, het *krokusje* en het *viooltje.* „ Ziet," zeggen zij, „ daar zijn wij „ weêr, het is nog wel koud, maar dit deert „ ons niet, wij zijn daaraan gewoon, wij be- „ vriezen niet ligt; wij kunnen het niet meer „ uithouden onder den grond, daarom moes- „ ten wij er uit, in den vrolijken dag, in het „ liefelijke leven, en u berigten, dat de Lente „ komt!" Met eene zachte, stille liefde bemin ik u, o zachte, stille *hiacint!*"

„ Bloemen zijn engelen in de levenlooze schepping. In hunnen rang staan zij hooger, dan het dier en de mensch, en moeten voor dezen het voorbeeld zijn van een rein en zalig leven."

De Vertaler heeft zijn werk wel verrigt. Uit het Voorberigt vernemen wij, dat de Eerw. VERWEIJ den Uitgever eene vertaling geleverd heeft, van des Schrijvers *Godsdienstig Huisboek voor beschaafde Vrouwen*, welke reeds ter perse ge-

gelegd is, en dat de Heer VAN DER HEIJ, bij genoegzame aanmoediging, zijn plan — om de werken van den Berlijnsche Hofprediker EHRENBERG, als een vervolg op die van EWALD, van tijd tot tijd in een Nederlandsch kleed te leveren, — denkt te volvoeren. Wij zouden voor ons bijna nog liever verlangen, alleen het voornaamste en beste de eer der vertaling te zien geven.

De GRONDWET *voor de Vereenigde Nederlanden, aangenomen den 29sten Maart* 1814, *op Oudheid, Zeden, Gewoonten en Behoefte des Volks gegrond. Door Mr.* W. IJ. VAN HAMELSVELD. *Te* Amsterdam, *bij* J. ten Brink, Gz. 1815. *VIII en* 112 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* 1 : — : —

De snelle loop der gebeurtenissen van onzen tijd, heeft het onderwerp van dit boekje, de Grondwet des jaars 1814, reeds buiten werking gesteld. Daar echter niet slechts de hoofdtrekken, maar ook bijna alles, hetgeen niet noodzakelijk veranderd moest worden, van die Staatsregeling in de nieuw gewijzigde Grondwet voor het Koningrijk der *Nederlanden* is overgegaan, zoo is dit boekje ook nu nog geenszins nutteloos geworden. Immers, de inrigting der Provinciale Staten, en Gemeentebesturen, even als de magt des Konings, worden niet zoo zeer veranderd, als wel nader bepaald, en zoo de vorm der Staten Generaal door de verdeeling in twee kamers, en de openbare zitting der tweede kamer, vrij aanmerkelijk van de eerste Grondwet verschilt, de magt en invloed van dat ligchaam,

chaam, en dus ook de schoone opklimming der magten, van het Volk tot de hoogste Vertegenwoordiging en den Souverein, is dezelfde gebleven.

Wij kunnen echter niet ontveinzen, dat de twee eerste afdeelingen van dit boekje ons vrij nutteloos zijn voorgekomen. Reeds terstond na onze bevrijding in 1813 kon, dunkt ons, bij de schroomvalligste naauwgezetheid, geen twijfel huisvesten, nopens het *Regt* der Natie tot dezen stap, en zoo er nog eenige bedenkingen van dien aard mogten zijn overgebleven, moesten die, zoo het ons toeschijnt, voor het korte en bondige vertoog van den Heer SCHELTEMA, in deszelfs *Vergelijking van de afschudding enz.* verdwenen zijn, of althans door den troons afstand van NAPOLEON (na welke dit boekje geschreven moet zijn) van zelve vervallen.

Belangrijker is de *Derde Afdeeling*, betoogende: *dat de Grondwet der Vereenigde Nederlanden op de Oudheid, Zeden en Gewoonten des Volks gegrond is.* Zulks wordt aangetoond door een beknopt overzigt van het Regt van *Souvereiniteit* onder de Graven, het welk aan dezen, in de volle beteekenis des woords, wordt toegekend. Wij zouden echter niet gaarne zoo onbepaald zeggen, dat *aan de Graven alléén de wetgevende Magt toekwam;* (bladz. 28.) immers (op bladz. 37.) erkent de Schrijver zelf, dat *de Staten het Regt hadden van toestemmen in de gevraagde beden*, die een groot gedeelte van 's Lands inkomsten uitmaakten, zoo dat dit een aanmerkelijk gedeelte der Wetgevende Magt was, 't welk aan hun stond. Over 't algemeen komt het ons voor, dat de Heer VAN HAMELSVELD, de magt der Staten onder de laatste Graven wat te gering stelt, vooral in *Friesland*. (bladz. 40.) Op dien zelfden voet nu, als aan

de

de oude Graven, werd de *Souvereiniteit* over *Holland* en *Zeeland* aan Prins WILLEM in 1575, 1576, 1581 en 1583 opgedragen en bevestigd, gelijk de Schrijver zeer goed aantoont, doch dat de voorwaarde der inhuldiging tot Graaf *met algemeene welwillendheid* zouden zijn vastgesteld, is niet volkomen juist. *Amsterdam*, *Gouda*, en geheel *Zeeland* aarzelden in de opdragt, gelijk onder anderen WAGENAAR uitvoerig heeft aangetoond. Dit doet echter niet tot de onbetwistbare waarheid, dat onze oude Regeringsform eenhoofdig was, en dat de Stichters onzer vrijheid zelve aan geene andere dachten, tot dat 's Prinsen treurige dood, de jeugd van MAURITS, en de weigering van *Frankrijk* en *Engeland*, om de Hooge Overheid over ons te aanvaarden, als 't ware van zelve tot de Republiek geleidden. Den bloei derzelve, kent de Heer VAN HAMELSVELD, met reden, geenszins aan hare gebrekkige Staatsregeling, maar aan andere oorzaken toe, en deze bloei werkte dan weder op de onverwachte duurzaamheid, van het gebrekkige Staatsgebouw.

Vervolgens gaat de Schrijver tot eene vergelijking, dier oude Staats-inrigting (vóór de tijden van het Gemeenebest) met de tegenwoordige over, zoo wel wat de oudheid, als de zeden en gebruiken aangaat. Men gevoelt ligtelijk, dat deze vergelijking in 17 bladzijden vervat, zeer beknopt zijn moet, nogtans zal men er vele wetenswaardige zaken in aantreffen. Het laatste Hoofdstuk beschouwt de Grondwet, *ten aanzien van de behoefte des Volks*, en bewijst zeer voldoende, dat ook hieromtrent onze tegenwoordige Staatsvorm, door de klem en de erfelijkheid van het bestuur, voor onze rust, vrede, en eensgezindheid, als ook voor on-

onze ware vrijheid, allerheilzaamst is. Vooral heeft ons het volgende gezegde, door deszelfs waarheid getroffen:

„ Het ſtaat thans bij mij vast, eensdeels door hetgeen ons de geſchiedenis der oude volken leert, en bijzonder door hetgeen wij bij eigene ondervinding geleerd hebben, dat eene redelijke ware burgerlijke vrijheid in eene gematigde monarchale regering, van eene goede Grondwet voorzien, waarlijk genoten wordt, daar men onder eene volksregeering de ſchaduw van dezelve dikwijls omhelst, en behoudt, en in plaats van in vrijheid, in eene ware ſlavernij van den listigſten, welſprekendſten, woelziekſten demagoog of tribuun, welke ſlechts invloed op het volk weet te bekomen, moet leven. Het is toch niet te ontkennen, dat de democratie zich allengskens in ariſtocratie ontbindt, en deze, door eene gelijke, doorgaans onvermijdelijke, verbastering, in oligarchie, welke eindigt in despotisme. Deze beurtwisſelingen hebben alle democratiſche Staten in meer of minder mate beproefd, en het ſchijnt onmogelijk, om ze te verhoeden."

Men zou nogtans op dit laatſte gezegde kunnen aanmerken, dat er nog meer voorbeelden zijn, dat de Volksregering tot tirannij van éénen dan tot *Ariſtocratie* overſlaat, blijkens de *Romeinſche*, en kortſtondige *Engelſche* en *Franſche* Gemeenebesten.

C4

CAROLINA VAN ELDENBERG, *of Beproefde Huwelijkstrouw*. *Door* PETRONELLA MOENS. *Met Platen Te* Haarlem, *bij* F. Bohn, 1811. *Eerste Deel*, 354 *Bladzz.* *Tweede Deel*, 358 *Bladzz.* 1812. *Derde Deel*, 302 *Bladzz.* *In gr. 8vo.* *De prijs is f* 9 : —: —

Reeds lang zouden wij ons met dezen oorspronkelijken, en waarlijk schoonen Roman der begaafde Dichteresse MOENS, hebben bezig gehouden, doch hoewel reeds voor drie of vier jaren uitgegeven, is hetzelve ons kort geleden eerst toegezonden.

De fraaije, bloemrijke, zich, ook in prozaïsche gewrochten, wel eens boven het eenvoudige proza verheffende stijl van Mejufvrouw P. MOENS is bekend, zoo wel als hare warme en edele gevoelens voor Godsdienst en Vaderland. Dat de laatste zich in 1812 niet uiten mogten, spreekt van zelve, maar een vrijen loop heeft zij gelaten aan den eersten, op hoop gewis, om daardoor onze toen zoo ongelukkige landgenooten, den besten grond van hoop en troost aantebieden, die toenmaals, terwijl alle aardsche vreugde in den zwartsten nacht scheen ondertegaan, nog in een verafgelegen, maar helder verschiet zich vertoonde. Ook die eeuwigvloeijende bronnen van menschelijke vreugde, welke zelfs in de woestijn onzes toenmaligen levens niet vermogten optedroogen, — genot der natuur, der reinste liefde, der onbaatzuchtige vriendschap, der weldadigheid — dezen wijst zij ons in dit boek aan, bronnen, die ook thans, nu de zegen des hemels onzen weg zoo veel bekoorlijker maakt,

 niets

niets van hunne verfrisfchende en hart verkwikkende kracht verloren hebben. Men kan dit boek bijna niet uit de handen leggen, zonder zich beter, en meer opgewekt tot het goede te gevoelen.

De Gefchiedenis is vrij avontuurlijk, en door eene menigte tusfchen verhalen uitgebreid en verlevendigd. Het tooneel fchijnt, hoe zeer er geene plaatfen anders, dan met den eerften naamletter, aangeduid worden in *Gelderland* te huis, en wel in een der meest *romaneske* oorden van hetzelve. De oude VAN ELDENBERG, een verfoeijelijke booswicht, heeft nogtans den braven REINHART eens het leven gered, waarvoor deze hem de hand zijner (zoo hij meende) eenige overgeblevene Dochter voor zijnen Zoon EDUARD beloofde. Dan, deze Jongeling, is door eene flechte opvoeding, door het voorbeeld zijns Vaders, en vooral in *Italie* door zekeren FINELLI bedorven, zoo dat hij aan Godsdienst noch deugd, allerminst aan vrouwelijke deugd, meer geloofde. Hij komt terug, voltrekt het huwelijk, en wordt fpoedig door zijn' ondeugenden Vader gedwongen een papier te teekenen, waardoor alle de goederen zijner Vrouw en van zijn' Schoonvader (die zich dus geheel ter befcheidenheid des Schoonzoons moet gefteld hebben) worden afgeftaan, ter kwijting van 's ouden ELDENBERGS dringende fchulden, aan zekeren Baron VAN WITTENSTEIN, tot *Blumenoord*, dien hij in deszelfs kindsheid op de fchreeuwendfte wijze had benadeeld. Vergeefs roept hij, na dezen ftap, het medelijden des Barons in, — deze, die zich na veel lijden en wederwaardigheden den menfchenhaat wil opdringen, heeft geen medelijden, vooral met een' ELDENBERG, wanhopig gaat deze nu weder op reis, en laat zijne Vrouw aan haar lot over, die

die met haren braven Vader nogtans ook in geringer staat gelukkig is. De jonge ELDENBERG, gaat weder naar *Napels*, waar hij een' Oom heeft, die, misnoegd over zijn flordig gedrag, zich veinst aan hem te onttrekken. Nogtans hebben de deugden zijner Vrouw een' diepen indruk op hem zelven gemaakt, de goede beginselen, in zijne jeugd door den omgang met brave lieden geput, komen weder boven, hij redt zelfs de bekoorlijke CLEMENTINA, voorheen het voorwerp zijner zinnelijke liefde, uit de klaauwen van FINELLI, ontziet hare onschuld, en wil haar zelfs op eene reis tot beschermer strekken, doch in *Zwitserland* gekomen, heeft hij de zwakheid, de dochter van zijn gastheer, die op hem verliefd geworden was, in 't verderf te storten. Intusschen was zijne Gade in kennis gekomen met eenen Heer NIEUWVLIED, een' zeer deugdzamen en bemiddelden Jongeling, die spoedig gevoelt, hoe zeer zijne ziel met die van CAROLINA overeenstemt, doch de pligten van deugd en huwelijkstrouw op het heiligst eerbiedigde, ja weldra, toen EDUARD's eerlooze Vader, zijnen Zoon voor dood houdende, deszelfs Gade voor een' snooden prijs in de handen van den wellusteling VAN S*** levert, toen ontziet VAN NIEUWVLIED geene moeite, om zijne Vriendin eerst met list, en, dit mislukkende, door eene stoute, openlijke poging uit het roofnest te slepen, terwijl de oude VAN ELDENBERG zich te vergeefs, door een sluikmoord zoekt te wreken, en daarop door vergif zijn schandelijk leven eindigt. Intusschen is de Baron VAN WITTENSTEIN, sedert zijn jeugdig Zeemansleven altijd op een zwervend leven gesteld, en van wroeging over de harde behandeling van EDUARD's Gade gefolterd, eene behandeling, die de fierheid

heid des ouden REINHART's hem niet toelaat te herstellen, op reis gegaan, en vindt, onder velerlei ontmoetingen, ook EDUARD VAN ELDENBERG in een' kommerlijken, en schier wanhopigen toestand. Hij kent hem niet, doch is reeds genoeg van zijn' menschenhaat genezen, om hem als een' Ongelukkigen dadelijke hulp te verleenen, en daardoor als vriend en reisgenoot, onder den naam van VELTHUIZEN, aan zich te verbinden. Op deze reis, leert de Baron (wiens karakter zich zeer voordeelig ontwikkelt) ook het edele *Joodsche* huisgezin van AZER kennen. De eerlooze FINELLI neemt een schrikkelijk einde, door de hand van zijn' Zoon. De Baron en zijn Vriend komen intusschen op eene plaats, waar CAROLINA met VAN NIEUWVLIED, die meende zekere berigten van EDUARD's dood te hebben, op het punt stond in den echt te treden. De gewaande VELTHUIZEN, die nog steeds zijne Gade vurig beminde, schiet toe, en geeft zich te kennen; hetgeen een treffend tooneel oplevert. VAN NIEUWVLIED, hoe zeer van de schoonste hoop zijns levens verstoken, blijft zich zelve gelijk; en tracht zich door het bekoorlijk landleven van eene hartstogt te genezen, die ook eerlang in de zuiverste, belangelooste vriendschap overgaat, zoo dat hij zijne pogingen aanwendt, om den Echtgenoot van CAROLINA uit de handen, van eenen tweeden booswicht, die hem onder schijn van landverraad in het verderf wil storten, te bevrijden: welke pogingen, in weêrwil der onwaarschijnlijkheid, met den besten uitslag bekroond worden. — Het sterfbed van den ouden REINHART is aandoenlijk geschilderd, maar hij verlaat dit leven als een Christen, en heeft den troost, nog vóór zijnen dood eene geliefde Dochter weder te zien, die hij reeds in hare vroegste jeugd

jeugd verloren waande, maar die door eene bijgelovige Vrouw achtergehouden en in den *Roomschen* Godsdienst opgevoed was, namelijk CLEMENTINA, de *Italiaansche* Geliefde van EDUARD VAN ELDENBERG, welke de Baron ook al door een toeval teregt brengt. —

Wij zijn hier slechts den hoofddraad des verhaals gevolgd, zonder eene menigte bijkomende gevallen en karakters aan te roeren, gelijk die der beide Predikanten WAARBURG, Vader en Zoon, ware modellen voor Christenleeraars; van de goedhartige en verstandige EMILIE VAN ZELLINGEN, wier liefde tot den jongen WAARBURG, door de hatelijke kuiperijen van eene *devote* en kwaadsprekende oude Freule, en eene spijtige *Savante* gedwarsboomd wordt, van den braven Overften LEONARD, die EMILIE ongelukkig bemint, en grootmoedig genoeg is, zich van hare dwaling ten opzigte van WAARBURG niet te bedienen, maar veeleer de beide Gelieven, ten koste zijner dierbaarste verwachtingen, hereënigt; van de huisselijke en goedhartige Mevrouw van G***, de voortreffelijke en schrandere Mevrouw EDELING, CAROLINA's Tante, den luimigen, doch edelen Heer BALCOUR, de wijze Mevrouw BELMOND, NIEUWVLIED's gevoeligen Leermeester, den Heer DALHEIM, enz. Sommige dier karakters zijn wel een weinig al te fraai voor de werkelijk bestaande wereld afgeschetst; en schilderen, volgens den smaak der *Duitschers*, (die daarin van de *Franschen*, en gedeeltelijk ook van de *Engelschen* verschillen) meer de menschen, *zoo als zij behooren te zijn*, dan: *zoo als zij werkelijk zijn.* 't Is waar, onze betrekkingen en levenswijze strekken meer tot de beschouwing der werkelijke wereld; doch wanneer, gelijk hier, de *idealen* geene ijdele hersenschimmen; maar eene we-

wereld van goede en godsdienstige menschen, ten onderwerp hebben, zoo kan derzelver voorstelling, in plaats van de verbeelding op den dwaalweg te helpen, veel meer echt voedsel aan hart en verstand geven.

Doch wij kunnen eene andere aanmerking niet te rug houden, die de inkleeding van dezen Roman betreft. Verscheidene gebeurtenissen, die de eene persoon aan den ander' schrijft, zijn dezen reeds volkomen bekend, daar hij er zelfs dikwerf eene voorname rol in gespeeld heeft, zoodat de briefschrijver zelf telkens zegt: *Gij weet het.* Deze noodelooze herinnering aan gebeurde zaken, die door hem of haar, aan wien zij gemeld worden, onmogelijk konde *vergeten* zijn, verraadt de Schrijfster van den Roman, niet van den brief. Deze onwaarschijnlijkheid kon ligtelijk verholpen worden, wanneer men die zelfde gebeurtenissen aan personen liet schrijven, welke daarvan, althans van de bijzonderheden, onkundig waren. —

Wanneer wij thans willen overgaan, om eenige proeven uit de drie deelen van dit werk mede te deelen, zoo maakt ons de overvloed van schoone plaatsen waarlijk in de keuze verlegen. Zullen wij, als een blijk der fiksche teekening ook van slechte karakters, den adel-trots der Freule VAN RECHTENVELD doen zien, die zich over de zondige natuur proeve ergert, waarmede D°. WAARBURG, *in plaats van Speeltafeltjes en Kaarten, die ons den tijd op eene fatsoenlijke wijs verdrijven, den bliksem en den donder namaakte, daar men toch met zoo veel oplettendheid zorgt, dat geen Zutphensche Elixter of soortgelijke dingen nagemaakt, en vervalscht worden?* (I. D. bl. 289.) of de belagchelijke verwaandheid van Juffrouw HESJE VAN G***, *die niet gaarn in de lompe onbevallige* Hollandsche *taal schrijft,*

ſchrijft, en welke het leed doet, *dat de Franſche taal heden zoo algemeen zal worden, daar nu in alle Scholen, zelfs in de Armen Scholen, de Franſche taal moet geleerd worden, zoo dat wij welhaast Vischwijven, Keukenmeiden, en zelfs Boerenmeiden het Fransch zullen hooren uitſpreken, zoo dat — wij, na eene halve Eeuw, om ons van het graauw te onderſcheiden, zuiver Hollandsch zullen moeten ſpreken?* II. D. bladz. 2. (Het is bijna onbegrijpelijk, dat deze bijtende trek aan de albeloerende oogen der toenmalige *Franſche Cenſuur* ontſnapt is.) Of zullen wij de menschkundige ontwikkeling van het karakter dierzelfde jonge Dame, bij tegenoverſtelling harer min ſchitterende, doch meer beminnelijke zuster, beſchouwen? (*ald.* bl. 116 *en verv.*) (De brave *Hollandſche* Huisvrouw, is in de Moeder dier twee Meisjes geteekend, doch, naar 't ons voorkomt, met veel minder eigenaardige kleuren, dan eene MARTHA DE HARDE in den WILLEM LEVEND). Of zullen onze Lezers zich liever tot beminnelijke menſchen, en bekoorlijke tooneelen bepalen? Dat zij alsdan, alle de brieven van de heldin des boeks, van haren Vader en Tante, van den Heer VAN NIEUWVLIET aan DALHEIM, van dezen aan zijne kweekeling van den ouden en jongen WAARBURG, van BALCOUR, en BELMOND, van den Kolonel VAN WUNNINGEN, den Kolonel LEONARD, de meeste brieven van den Baron VAN WITTENSTEIN, en die van CLEMENTINA lezen. Of wil men door een zonderlijk treffend gevoel, tot in de ziel worden aangedaan, zoo leze men de heillooze gevolgen van het tweegevecht uit valſche eerzucht geboren, en het treurig lot van den Luitenant Kolonel VAN ZELLINGEN. (II. D. bladz 143.)

Doch om tevens eene proeve van de ſoms dichterlijken ſtijl des boeks te geven, kiezen wij de volgende ſchoone beſchrijving van een ſtorm op zee.

„ Mijn

„ Mijn oog ſtaarde nog op de allengs wijkende kust van *Frankrijk*, waar ik alles, wat mij op aarde dierbaar was, waar ik de weenende Vriendin mijner ziel achterliet; toen de vreesſelijkſte ſtorm losbarstte, en de dood mij uit elke hemelhooge golf te gemoet bruischte. De ijsſelijkſte nacht overdekte de geheele natuur; alleen vlammende blikſems, die alles om mij heen in brand ſchenen te zetten, maakten het gevaar, om op de rotſen verbrijsfeld te worden, zigtbaar; en eerlang was dit ook waarlijk ons lot. De baren, van den bodem des afgronds als losgeſcheurd, ſteigerden met ons roerloos Vaartuig het eene oogenblik tot in de donderende wolken, en wierpen zich in een volgend oogenblik op de puntige rotſen, zoodat het ſpattende ſchuim in de vreesſelijke duisternis, die de blikſem-vlammen afwisſelde, als ſtuivende vuurvonken glimde, en den Oceaan wijd in het rond met een' akeligen gloed overſpreidde. Zulk eene baar voerde ons mede, en het Schip ſtiet aan ſplinters. Ik redde mij met een aantal ſchepelingen op de rots. De ſtorm bedaarde, de Strandbewoners boden ons alle mogelijke hulp."

Over enkelde fouten, betrekkelijk tot de oude Geſchiedenis, (gelijk HERCULANUM voor POMPEJI, de geboortegrond van HOMERUS op *Samos* in plaats van op *Chios* of te *Smijrna*) of de ſpelling van eigen namen, gelijk PROPONTUS voor PROPONTIS, SELOTEN, voor HELOTEN, TIMOLION voor TIMOLEON enz. vergeven wij gaarne aan eene Vrouw, wier aanmerkingen over *Griekenlands* ouden luister en tegenwoordige kwijning. (III. D. bladz. 265—269.) daarom niets van hare waarde verliezen. —

MEN-

MENGELWERK.

VERANTWOORDING VAN JEZUS VOOR KAJAFAS.

„ *De Hoogepriester dan vraagde* JEZUS *van zijne Discipelen, en van zijne leer.* — JEZUS *antwoordde hem: ik hebbe vrij uit gesproken tot de wereld; ik heb altijd geleerd in de Sijnagogen en in den Tempel, daar de Joden van alle plaatzen zamenkomen: en in 't verborgen heb ik niets gesproken. Wat ondervraagt gij mij? ondervraagt de genen die 't gehoord hebben, wat ik tot hen gesproken heb: zie deze weten wat ik gezegd heb.*"

JOAN. XVIII: 19—21.

De boosheid scheen eindelijk volkomen te zegevieren. Men was in zijne snoode onderneming tegen den Goddelijken Meester geslaagd; Hij was gevangen genomen, en stond gebonden voor eene rigtbank, en Raad, welke vooraf reeds tot zijnen dood besloten had. Men handelde met Hem, als met eenen allergevaarlijksten mensch en allerergsten misdadiger. Hij werd door KAJAFAS, in de tegenwoordigheid van een aantal Raadsheeren verhoord, en genoodzaakt om zich voor hen, als waren zij zijne wettige rigters, te verantwoorden. Een uitmuntend man, bij den Hoogenpriester ook bekend en die er zelf bij tegenwoordig geweest is, geeft er ons dit berigt van. „ *De Hoogepriester vraagde toen* JEZUS *aangaande zijne Dis-*

cipelen, en nopens zijne leere. Hieruit zien wij, het verhoor van JEZUS begon aan de zijde des Hoogepriesters, met een onderzoek naar zijne Discipelen en leer; hij ſtelde den Heiland, met betrekking tot beide deze punten, eenige vragen in 't algemeen voor. Met welk oogmerk dit geſchiedde, behoeft niet angstvallig onderzocht te worden. Men bedenke maar, dat de Hoogepriester ſlechts kort te voren, toen men het berigt nopens de opwekking van LAZARUS ontvangen, en daarop raad beleid had, rondnit verklaarde: laat ons zoo dwaas niet zijn, van langer te beraadſlagen, en meer te marzelen, wat wij in 't geval met JEZUS en zijnen aanhang doen zullen, maar bedenken, dat het beter is, dat één man ſterve voor het volk, opdat niet de ganſche natie ongelukkig worde, en het doodvonnis tegen hem vellen; en herinnere er zich bij, dat men werkelijk daarop beſloot, om hem te vangen en te dooden. — Men wilde dus thans geen behoorlijk rigterlijk onderzoek in 't werk ſtellen, opdat of zijne ſchuld of onſchuld blijken, en men daar naar vervolgens het vonnis vellen konde, maar men handelde, om zoo het een of andere ſchoonſchijnend voorwendſel te verkrijgen, waarop men Hem plegtig veroordeelen, en door den Romeinſchen Landvoogd ter dood kon laten brengen.

Om dus, aan het reeds te voren gevelde doodvonnis, den ſchijn van geregtigheid te geven, vraagde de Joodſche Raad en Geestelijkheid bij monde van den Voorzitter, den Hoogepriester, naar JEZUS Leerlingen en leer. Hij had de drie laatſte jaren niet alleen vele groote daden verrigt, maar ook tevens, — en dit was wel zijn voornaamſte werk geweest, — als Profeet de menſchen onderwezen in de Schriften des O. Verbonds, den weg der waarheid en zaligheid hun

hun aangewezen, en hen tot geloof en bekeering, tot ware Godsvrucht en deugd, dringend ernstig en liefderijk overtuigend opgewekt.

Menigwerf had hij redevoeringen tot het Volk gehouden, dat van alle-kanten zamenvloeide om hem te zien, te hooren en van hem geholpen te worden. Door de onvergelijkelijk schoone, en gadeloos voortreffelijke wijze, waarop Hij dit deed, was het getal van zijne bewonderaars en volgelingen gansch niet gering in het Joodsche Land. Het gerucht van hem had zich heinde en ver uitgebreid. Ook had hij vele Leerlingen, en daar onder eenigen bij uitnemendheid dezen naam dragende, die hem bestendig gewoon waren te vergezellen. Dit wisten dan, gelijk te begrijpen is, zijne rigters ook zeer goed, daar hij openlijk te werk ging, en zij hem overal, ook door huurlingen, na gegaan en bespied hadden.

Hun oogmerk was, om JEZUS als eenen oproermaker te veroordeelen, ten einde zoo hun vonnis door PONTIUS PILATUS gemakkelijk te doen bekrachtigen en uitvoeren. Van hier dus, dat KAJAFAS, namens de vergadering, hem ondervraagde, over zijne *Leerlingen en leere.*

Welke vragen hij toen al hier over gedaan heeft, is ons, zoo min door JOANNES als door de andere Evangelisten, medegedeeld. Zeker blijkt hij zijne vragen zoo te hebben ingerigt, dat hij JEZUS daardoor noopte om te antwoorden. Wanneer wij gewoon zijn te denken, kunnen wij ons hierbij gemakkelijk een aantal vragen voorstellen, welke hij toen kan gedaan hebben. Men houde maar op 't oog, dat KAJAFAS een listig mensch was, en den schijn van regtvaardigheid zocht, maar ook te gelijk, dat hij den Heiland poogde uit te lokken, om hem zoo te verstrikken.

Maar hoe gedroeg zich JEZUS daar onder? Gaf hij hierop eenig antwoord, of rekende hij dien slecht gezinden Priester en Raad geen antwoord waardig? Of, heeft hij 'al geantwoord, hoedanig is dat dan ingerigt geweest? Dit is vooral van belang voor ons te weten, en aller overweging zeer waardig. Gelukkig dat JOANNES als oog- en oorgetuige ons dit ook berigt heeft. Hij zegt ons: JEZUS *antwoordde hem*. Hij die nimmer zweeg, wanneer het tijd van spreken was, oordeelde dus deze vragen niet onbeantwoord te moeten laten, en verwaardigde zich daarom, met hierop iets te zeggen.

Maar wat?

Wij, die dezen Grooten Leeraar en Vriend der menschen door de Evangelisten en Apostelen eenigzins kennen, zouden, al wierd ons hier ook niets van gemeld, als zeker vooronderstellen, dat dit antwoord uitmuntend, zijner geheel waardig geweest zijn, en tot beschaming verstrekt zal hebben van zijne vijanden. Zoo dat zij hun, dat zelfs die sluwe Opperpriester zijn helsch oogmerk niet bereiken konden. Lezen wij nu verder het berigt van den Evangelist, dan zien wij deze onze regtmatige verwachting ook volkomen, ja meer dan bevestigd.

„ *Ik heb*, „ dus sprak hij, die meer dan SALOMO was, nu, bij deze zoo merkwaardige gelegenheid, „ *vrij uit gesproken tot de wereld; ik heb altijd geleerd in de Sijnagogen en in den Tempel, waar de Joden van alle plaatsen te zamen komen, en in 't verborgen heb ik niets gesproken. — Wat ondervraagt gij* MIJ? *Ondervraag degenen die 't gehoord hebben, wat ik tot hen gesproken heb: zie dezen weten wat ik gezegd heb.* "

De Goddelijke Meester wilde zich dus thans geenszins inlaten met deze zijne bittere vijanden,

den, of zich moeite geven om hen tot betere gedachten te brengen, daar toch alles vruchteloos zou zijn afgelopen.

In 't algemeen verklaarde hij slechts, wat Hij al en wat Hij niet gedaan had, en maakte daaruit voor hen het besluit op, wat zij al te doen hadden, indien zij waarlijk aangaande zijne Discipelen en leer nadere inlichting verlangden, en de waarheid wenschten te vernemen.

Wat hij al gedaan had, gaf hij te verstaan, met de betuiging: „*Ik heb vrij uitgesproken tot de wereld; ik heb allen tijd geleerd in de Sijnagogen, en in den Tempel, waar de Joden in menigte te zamen komen.*" JEZUS was, na den ouderdom van 30 jaren bereikt te hebben, gedurende zijn driejarig verkeer, gewoon geweest openlijk in de Kerken, en waar hij kwam, te prediken, zoo in *Judea* als in *Galilea*. — Overal verklaarde hij de H. Schriften van MOZES en de Profeten, deed den Joden 's Vaders wil duidelijk kennen, en leerde hen wat zij doen, laten en gelooven moesten, om wezenlijk gelukkig te worden. De waarheid sprak en verkondigde hij overal met de grootste vrijmoedigheid, en aan allen, ook aan Samaritanen en Tollenaars, aan vrienden en vijanden, zeer dikwijls in de Sijnagogen, op gezette tijden en feestdagen, maar vaak ook elders en onder den blooten hemel, wanneer de gelegenheid dat vorderde. Men denke b. v. aan de heerlijke Bergpredikaatsie, aan die schoone gelijkenissen, welke hij uit een vaartuig tot het langs den oever van het Galileesche Meer geschaarde volk sprak. — Hij deed dit, gelijk zijne vijanden zelve erkennen moesten, op eene onvergelijkelijke manier, als magt hebbende en niet als de Schriftgeleerden en Farizeërs. Dan, niet alleen buiten maar ook binnen *Jeruzalem*, hoe vele en welke magti-

tige vijanden Hij ook wist daar te hebben, onder de Geestelijkheid en in den Raad, sprak Hij onbewimpeld, onbeschroomd, en leerde wat Hij van God, zijnen Hoogen Zender, in last had, en voor zijne hoorders behoefte was. Onderscheidene reizen trad Hij openlijk, en dat zelfs, en voornamelijk, op de groote Feestdagen, wanneer de Joden daar van overal zamenvloeiden, in den Tempel te *Jeruzalem* op, als de groote verlichter en Hervormer der wereld, wat de Zede- en Godsdienstleer betrof; en predikte zonder achter te houden, ook in het aangezigt zijner bitterste vijanden, menigwerf zulke waarheden, welke men 't minst hooren wilde, omdat ze den Joodschen hoogmoed niet alleen niet vleiden, maar ook zoo duidelijk elk deeden gevoelen, waar het hem haperde, en wat hij verbeteren moest, om in het rijk van God in te gaan. Dit had de Heer dus al gedaan; maar wat niet? — *In 't verborgene heb ik niets gesproken*, Hij deed daarmede opmerken; nooit hield ik geheime bijeenkomsten, of was ik in stilte werkzaam, iets leerende, sprekende of bedrijvende, dat ik niet openlijk durfde verrigten, of bekend maken.

Jezus heeft wel eens, vooral met zijne Jongeren, die naderhand zijne Zendelingen wezen zouden, in huis, en onder weg, bijzondere gesprekken gehouden, ook wel in den nacht zelfs, als met eenen NIKODEMUS en anderen; maar nooit iets anders bij zulke gelegenheden geleerd of ingeboezemd, dan 't geen Hij bij andere en alomme openlijk deed, naar eens iegelijks vatbaarheid. Wij kunnen ons hier beroepen, op alles wat ons door de Evangelisten van die bijzondere gesprekken gemeld is. Anders was Hij altoos gewoon, in 't openbaar te onderwijzen. Wanneer Hij leerde, werd aan elk

de

de vrije toegang vergund, dezelve ftond voor iedereen open, van den geringften af tot den Grootften toe. Geheimhouding kwam in 't geheel niet te pas niet alleen, maar Hij zorgde ook dat dezelve geen plaats kon hebben. 't Is waar, Hij gebood wel eens het een en andere niet openbaar te maken, en verzocht aan fommigen, dat zij verzwijgen zouden, wat zij van Hem gezien, ondervonden en ontvangen hadden. Maar wanneer, en in welke gevallen? Met opzigt niet tot zijne leer, leerwijze, en het maken van leerlingen; maar met betrekking tot zijne doorluchtige daden, als Hij vooruit zag, dat men daar van te veel ophefs maken, Hem hierom in zijne groote bedoelingen tegenwerken, zijne vijanden meer verbitteren zou, — als daaruit, door de verkeerde gezindheid der menfchen, onaangenaamheden, en fchadelijke volksbewegingen ontftaan zouden, als men Hem anders met eerbewijzingen en loftuitingen overladen zou hebben, waarop Hij geheel niet gefteld was. Dit gefchiedde doorgaans uit zedigheid, uit liefde, en om te toonen dat het Hem eigenlijk te doen was, om te ftichten, te leeren en te verbeteren.

Het gevolg eindelijk, dat Hij hen hieruit wilde doen afleiden, is vervat in deze woorden: „*Wat ondervraagt gij* MIJ? *Vraag hen die 't gehoord hebben, wat ik tot hen gefproken heb! zie, deze weten wat ik gezegd heb.*" Deze Priesters en Raadsheeren moesten, wilde hij zeggen, indien zij van zijne Discipelen en aangaande zijne leere nader onderrigt verlangden, niet Hem zelven, maar die Joden vragen, welke Hem in menigte openlijk, zoo te *Jeruzalem* en in den Tempel aldaar, als elders, het gansche Land door gehoord hadden, en dus wisten wat Hij geleerd, tot de menfchen gefproken, en hoe Hij hen geraden, gewaarfchuwd, getroost en ge-

geleid had. Bij mij, was het, moet gij daarnaar geen onderzoek doen. Deze is immers de regte weg niet, om achter de waarheid te komen. Bij de menigte die mij gehoord heeft, bij hen die in staat zijn, om van mijne leer en daden te getuigen, en niet bij mij, hebt gij u te vervoegen, om in deze zaak inlichting te ontvangen. En hier mede had Hij uitgesproken.

Niemand nu kan voorzeker met bedaardheid op deze verstandige verklaring van den Zaligmaker, met kracht en waardigheid uitgesproken, doordenken, zonder met eerbied voor Hem vervuld te worden.

Gewis, zij moet de hooge denkbeelden, welke men reeds van den Grooten Meester vormde, bij eenen iegelijk versterken. Deze verantwoording was het licht der wereld waardig!

Wij kunnen er nog niet van scheiden, en mogelijk dient, 't geen wij hierover nu nog willen aanmerken, wel tot meerdere overtuiging van dezen of genen.

Jezus had zeker den Hoogepriester en den Raad vleijen, en het een en andere kunnen zeggen, op deze voorgestelde vragen, om diens en hunnen hoogmoed te streelen. Maar dan had Hij zijn karakter verloochend, en zou niet alleen zich zelven ongelijk geworden zijn, maar ook strijdig gehandeld hebben, met zijne eigene leere en eer.

Hij had, op de vragen Hem door den Hoogepriester gedaan, kunnen zwijgen. Dan dat zou aanleiding hebben kunnen geven, om te vermoeden, als ware Hij met de zaak zijner verantwoording verlegen geweest, als had Hij niet geweten, wat te moeten antwoorden, als ware Hij met angst vervuld. Men zou ook zeker niet nagelaten hebben, dit ten zijnen nadeele te verklaren.

Hij

Hij had kunnen verklaren, dat KAJAFAS, en de Raad zijne rigters niet waren, en dat het hem geheel niet betaamde, Hem te ondervragen. Hij had hen vooral hunne onregtvaardigheid en flechtheid, de mishandeling en onteering welke zij hem aandeeden, kunnen verwijten, en hen gewaarschuwd hebben. Maar dan zou Hij gehandeld hebben, als een gewoon mensch. De tijd ware dan nutteloos verspild geworden, en het zou geschenen zijn, als of Hij voor aandoeningen van wraakzucht vatbaar, of ten minsten met toorn vervuld was, tegen zijne wederpartijders.

Hij had zich in 't breede kunnen verantwoorden, en op elke der voorgestelde vragen een uitvoerig antwoord kunnen laten volgen, om zijne volkomenste onschuld en de zuiverheid zijner bedoelingen te doen blijken, met zijn prediken, en in het maken en aannemen van Leer- en Volgelingen. — Hij had kunnen uitweiden over, en zich beroepen op zijne menigvuldige en alom bekende teekenen en wonderen, tot staving van zijne Goddelijke zending, tot bevestiging zijner leer, en tot redding van zoo vele ongelukkigen verrigt. Maar wat zou dit gebaat, waartoe zulks gediend hebben? Dit ware alles enkel vrugtelooze moeite en dus geheel overtollig geweest. Zij wilden Hem, 't kostte ook wat het wilde, uit den weg geruimd hebben. Het een en andere was reeds menigmaal genoeg gebleken. De Heiland wist, hoe zij gezind waren. Hij had ook zelf geleerd, om geene paarlen voor de zwijnen te werpen. Het was eindelijk ook 's Vaders wil, en zijn eigen menschlievend verlangen, om zich zelven tot heil der wereld op te offeren. Dit laatste verlieze men toch vooral ook nooit uit het oog! Wij moeten dan besluiten, onze eeuwige

dierbare Heer en Meester handelde, ook in deze zijne verantwoording voor KAJAFAS, verwonderlijk schoon, en met eene wijsheid, welke niets te wenschen overig laat.

Te meer nog moeten wij dit erkennen, en te duidelijker zal ons deze Goddelijke wijsheid van onzen Verlosser hier in de oogen schitteren, wanneer wij, behalve het kortelijk aangestipte, nog opmerken:

1.) JEZUS ontwapende hiermede volkomen dezen loozen Priester, en verijdelde op eens geheel zijne snoode poging. Deze namelijk deed hem vragen, rakende zijne leer en leerlingen, om Hem zoo te verstrikken, Hem iets te doen zeggen, waarop hij vallen kon, en Hem uit te lokken; maar hij stelde ze vooral ook voor, om den schijn te hebben van regtvaardigheid, en met schijn van regt Hem spoedig ter doodstraf over te kunnen leveren.

Maar JEZUS, die alles volkomen doorzag, zoowel als Hij wist alles wat over hem komen zou, antwoordde zoo, dat zijn vijandige rigter niet alleen niets gevorderd was, met zijne strikvragen, maar dat hij zich zelfs ook op eens in de grootste verlegenheid gebragt gevoelde. Hij wilde geene getuigen hooren, en nu werd hij daartoe wel genoodzaakt. Hij wilde den Heiland verlegen maken, en deze deed hem beschaamd staan.

Hij wilde JEZUS als eenen onregtvaardigen veroordeelen, en nu kreeg alles den schijn, als of hij Hoogepriester zelf strijdig met het regt handelde, voor 't minst althans zeer onbedachtzaam, voorbarig, liefdeloos en dom handelde. Het behoeft, derhalve, ook niemand te verwonderen, dat, uit de handelwijze van zekeren bediende, (ziet *vs.* 22.) zoo duidelijk blijkt, hoe verlegen de Hoogepriester op dit antwoord van den Zaligmaker zich betoonde, en hoe geheel

hij

hij door zijne gansche pijnlijke houding, en de verandering van zijn gelaat, openbaarde, uit het veld geslagen te zijn.

Door dit verrassehend antwoord, deed JEZUS middagklaar blijken, hoe zeker hij was van de deugdelijkheid zijner zaak, en dat hij wist, dat zijn gedrag als Leeraar, en zijne handelwijze bijzonder ook in het maken van Leerlingen, den strengsten toets, het naauwkeurigst onderzoek volkomen kan doorstaan. — Wat kan men toch meer en sterker, ten bewijze voor de zuiverheid zijner oogmerken, en de braafheid van zijn gedrag doen, dan zijne vijanden en beschuldigers, of rigters zeggen: doet bij de geheele wereld, bij de menschen die mij kennen, mij gehoord, gezien, vergezeld, en bij mijne bedrijven alomme tegenwoordig geweest zijn, onderzoek naar mij: — Vraagt hen, die in staat zijn om getuigenis der waarheid af te leggen, wat ik gedaan en gesproken heb? Hij beriep zich dus op allen, zonder onderscheid, zij konden maar oproepen, en tot het afleggen van getuigenis der waarheid noodzaken, welke, wie en hoe velen zij wilden.

In zijn' eigen' zaak kan men toch meer of min partijdig schijnen of ook zijn, in zaken dus die in 't openbaar geschied zijn, moet men liever anderen hooren.

De gedaagde had den rigter dus nu zelf den weg gewezen, om, wanneer hij wilde, achter de waarheid te komen, en in staat gesteld te worden, tot het strijken van een regtvaardig vonnis. Wie gevoelt dus niet, welk een geducht antwoord dit voor KAJAFAS, den grooten Huichelaar, was!

3.) Onze Goddelijke Meester en Heer, stelde zijne vijanden door dit antwoord in de gelegen-

genheid, en leerde hun den besten en zekerften weg kennen, om tot betere gedachten aangaande Hem, aangaande zijne leer, leerlingen en bedoelingen te geraken, en dus, wanneer zij voor overtuiging vatbaar waren, ook tot de belijders van hem over te gaan, en gelukkig te worden. Welk een zegen zou het voor hen geweest zijn, waren hierdoor hunne gemoederen bewogen, hunne oogen geopend, en hunne gezindheden verbeterd, en zij, van haters en mishandelaars, beminnaars en vereerders van JEZUS geworden! Maar ach! zij waren verftokt, en blind, en dus werden zij ook niet bewogen, maar volhardden in hunne woedende begeerte, om het bloed van den onfchuldigen, den heiligen, den liefderijken Zaligmaker te zien vloeijen.

Ook ons, Lezers! moet deze heerlijke verantwoording van JEZUS voor KAJAFAS, regt dierbaar zijn; en wij zullen reden hebben, om ons te verblijden, wanneer dezelve onze harten met eerbied voor, met liefde tot, en met een volkomen vertrouwen op Hem vervult, zoo dat wij, als zijne welgezinde Leerlingen, Hem moedig volgen, en ons naar zijne heilige en troostrijke leer in alles fchikken!

BOISSIJ, EN ZIJNE FAMILIE.

Omtrent het midden der achttiende Eeuw leefde de Dichter BOISSIJ, te *Parijs*. Hij had zich, door zijne werkzaamheden voor het tooneel, een' goeden naam verworven; daar hij echter op zijne ftukken te veel vlijt befteedde, en toch in het ongelukkig geval was, daarvan

van te moeten bestaan, zoo genaakte hem benevens zijne vrouw en één kind, hoe langs zoo meer, het noodlot eener diepe armoede.

De zorge, hier uit geboren, en de akelige vooruitzigten des Dichters, belemmerden zijnen geest, en verstompten zijne kracht in het voortbrengen van nieuwe gewrochten. Dit moest natuurlijk de reeds nakende behoefte met verhaasten tred doen aanspoeden, en het gevoel van eer des Dichters verzette zich des te sterker tegen het denkbeeld, om nu *enkel en alléén* om den broode te werken. Hij werd moedeloos en gemelijk. Eenigen tijd nam hij, door den nood gedrongen, den onderstand zijner Vrienden aan, die hem nooit iets weigerden, wanneer hij het vroeg, doch ook nimmer iets gaven, wanneer hij het niet vroeg. Geen hunner was liefderijk genoeg, den Ongelukkigen te bezoeken, naar zijne huisselijke omstandigheden te vernemen, ten einde, door een of ander middel, den grond van zijn ongeluk uit den weg te ruimen.

Boissij vroeg zoo zelden als immer mogelijk, en slechts in de dringendste, nijpendste behoefte; dan vroeg hij ook slechts juist zoo veel, als deze even kon stillen. Natuurlijk werden, door het verergeren van zijnen toestand, de gelegenheden, wanneer hij dus verzoeken moest, steeds menigvuldiger. Van hier weder misschien een mindere graad van bereidwilligheid in het ondersteunen, onvriendelijke gezigten, of aanmerkingen over gebrek aan zuinigheid, en orde in de huishouding. Hoe het zij, Boissij, het vragen eindelijk moede, besloot voortaan *niemand* meer om hulp aantespreken. — Een verzoekschrift om een ambt voorspelde geen' beteren uitslag. In den toenmaligen diep bedorven' toestand der *Fransche* Monarchie, toen alle amb-

ten

ten te koop, of het deel van de begunstigden en der Vrienden van 's Konings bijzitten waren, toen had *verdienste* niet de minste kans, om buiten andere aanbeveling geplaatst te worden. Slechts bevalligheid in den omgang, talenten voor vleijerij en gezellige vermaken, konden eenige aanspraak op bevordering maken. En hoe zou dit dan een man hebben kunnen doen; door de bitterste mismoedigheid aangetast, en op den rand der wanhoop! zijne hooghartige vrouw dacht op dit stuk, juist zoo als hij. De ellende werd dagelijks grooter, de hulpbronnen droogden dagelijks meer op. Eindelijk besloten de Ongelukkigen, door eene geweldige poging, het lijden, 't welk aan hun leven knaagde, op éénmaal te eindigen.

Het nakende gebrek scheen hen met den dood des hongers te dreigen. Zij besloten dien te gemoet te gaan. In het oogenblik van dit ijsselijk voornemen, was hun gevoel jegens de menschheid zoo bitter, dat zij het denkbeeld, hun kind aan een onzeker lot, en aan de wreede barmhartigheid der menschen over te laten, nog erger vonden dan den ijsselijksten dood. Zij wilden het met zich nemen, in dat betere land aan de overzijde des grafs. —

Eene zekere verbittering dreef hen aan, om juist die soort van dood te kiezen, waar aan de onmeêdogendheid der menschen hen toch blootstelde, hoewel zij de verschrikkelijkste van allen was. Daarenboven had eigenlijk geen van beiden moed, de hand aan zich zelve te leggen, ja niet eens de toebereidselen te maken, die elke andere soort van dood zou vereischt hebben. — De dood des hongers vorderde niets van dat alles, maar kon in stilte worden geleden. Zij bewoonden een zolderkamertje, 't welk volstrekt buiten gemeenschap was met de ande-

de-

dere vertrekken van het huis. Zij behoefden dus slechts de deur te sluiten, stil te zijn, en niemand merkte de uitvoering van hun besluit.

Met onwrikbaren moed hielden zij vol. Wanneer een of ander van hunne kennissen aan de deur kwam, vond hij die gesloten, en ging heen in het denkbeeld, dat niemand te huis was. Men kende den toestand der Familie niet juist, en kon dus in geene deele op het denkbeeld komen, van 't geen er bij hun omging. Ach! men weet, hoe gemakkelijk het valt, den naam van *Vriend* te bekomen, zonder ware, deelnemende vriendschap! —

Slechts één zijner bekenden verdiende dien naam. Hij behoorde niet tot de Rijken, die zich *begunstigers* van den armen Dichter noemden: hij had hem zelfs nooit ondersteund, want hij was zelf behoeftig. Boissy, die zulks wist, had hem daarom ook nooit zijnen toestand verhaald: hij wilde zijn Vriend niet nutteloos kwellen. —

Deze kwam ook, gelijk meer andere, vergeefs aan de deur, en meende dus, dat niemand te huis was. Dan hij herhaalde den anderen dag zijn bezoek, kreeg op zijne vraag aan de bewoners der naburige vertrekken het zelfde bescheid: „Zij moeten niet t'huis zijn," en ging ook nu weder heen; doch niet zonder allerlei vermoedens. Hij riep naauwkeurig de laatste tijden van den omgang met Boissy in zijn geheugen terug, en herinnerde zich na menigen wenk, menig duister gezegde, 't welk hem argwaan gaf. Den derden dag kwam hij weder, en ging nu niet dadelijk heen. Zijne navraag werd weder juist beantwoord, als de twee vorige dagen. Maar hij liet zich niet afschrikken Het kwam hem vreemd voor, dat man, vrouw en kind, die zoo zelden uitgingen, nu

drie

drie dagen achteréén niet t'huis zouden weten. Hij klopt, luistert, klopt nog harder, luistert scherper, en verneemt met schrik een naauwelijks hoorbaar gekerm. Nu roept hij luid den naam van BOISSIJ, en bekomt geen antwoord, maar hoort thans duidelijk eene zucht. In doodelijken angst roept hij om hulp, laat de deur openfteken, en blijft, ftijf van fchrik en verbazing, aan de deur ftaan. Wie kan het ijsfelijke Tooneel fchilderen, 't welk hij hier ontdekte? Daar zaten BOISSIJ en zijne Gade, in eene krampachtige omhelzing, half op twee ftoelen geleund. De martelingen van den honger waren doorgeftaan. Thans fchenen zij verftompt, reeds bedwelmd, gevoel- en bijna bewusteloos. Hunne gebrokene oogen rustten op het kind, dat aan den fchoot der moeder omhoog kroop, en door de overgeblevene meerdere levenskracht nog in ftaat was, zijn gebrek door een zacht gejammer te openbaren, waardoor het eerst zijner Ouderen verfchrikkelijk geheim verraden werd.

Het was de derde dag. *Zij* waren reeds bijna tot de poorten des grafs genaderd, en zagen die zalige woningen, waar geene moeite, geween, noch behoefte meer heerscht, in den geest voor zich, zonder kracht, en bijna zonder den wil, om in een leven terug te keeren; 't welk geene bekoorlijkheid meer voor hen had, en waarvan zij den pijnlijken uitgang reeds genoegzaam hadden doorgeworfteld. Vergeefs putte dus de welmeenende Vriend zijne overredingskracht uit, om BOISSIJ en zijne Vrouw tot het aannemen van eenige fpoedig bezorgde ververfchingen te bewegen. *Zij* hoorden hem niet, of floegen althans geene acht op zijne woorden. —

Slechts

Slechts één middel was nog overig, om op de Ongelukkigen te werken, — de liefde tot hun kind. De vriend nam dit in de angst te baat. Het kind, nog zoo ver niet heen, dan zijne ouders, en 't welk den honger slechts gedwongen geleden had, voldeed gretig aan den eisch der natuur, nuttigde het aangebodene voedsel, bekwam daardoor weder een weinig, en besteedde zijne eerste levenskracht aan een vleijend verzoek aan zijne ouders, „dat zij toch ook wat mogten eten!"

De Natuur deed hare werking. Het kind strekte zijne handjes weenend omhoog; het eerst zag de moeder, en toen de vader op; een pijnlijke glimlach zweefde op hunnen bestorven mond, en zij gaven door teekenen te kennen, dat zij niet ongenegen waren, in het leven terug te keeren.

Met vrolijken ijver, maar toch ook met behoorlijke voorzigtigheid, reikte de Vriend (wiens naam, tot hare schande, de Geschiedenis, die geenen gekroonden roover vergeet, niet geboekt heeft) hun de gereed gemaakte spijzen. Naauwelijks waren zij nog in staat die te genieten. Intusschen begonnen levenskracht en gevoel allengs terug te keeren. Hun Vriend verliet hen niet, vóór dat hij hen volkomen gered zag; en ging toen slechts heen, om voor hunne volkomene herstelling te zorgen.

Al het geld, het welk hij bij zich had (bijna zijn' gansche schat) liet hij hun achter.

Dit geval werd spoedig algemeen bekend, en de Ongelukkige BOISSY en zijne Familie, waren voor eenige dagen het voorwerp der gesprekken van alle ontbijt- en theetafels in Parijs. Men redeneerde en scherste, of huiverde daarover, liet, op zijn best, eenige teedere traan-

jes stellen, maar aan hulp der Ongelukkigen dacht geen mensch in Parijs.

Slechts één braaf man, onder de Hovelingen, een zeldzaam verschijnsel, in Frankrijk, bediende zich met vrucht van de ijdelheid der bekende Madame DE POMPADOUR, eerst bijzit en naderhand koppelaarster van den verachtelijken wellusteling LODEWIJK XV. Menschelijkheid behaagde die befaamde Vrouw niet, maar daar zij voor eene Wijsgeerige Dame wilde gehouden worden, moest zij, welstandshalve, den schijn van Menschelijkheid en weldadigheid een weinig ten toon spreiden. Zij zond aan POISSIJ een aanzienlijk geschenk in geld, en bezorgde hem den post van Contrôleur bij het tijdschrift Mercure de France; in geval van zijn overlijden maakte zij een jaargeld aan zijne Vrouw en Kind.

UITDAGING VAN KEIZER KAREL V, GEZONDEN AAN FRANS I, KONING VAN FRANKRIJK.

Deze beide Vorsten leefden in gedurigen twist met elkander, en toen de Fransche Gezanten hun Wapenheraut, die (in 1526) in Spanje gezonden waren, om den Keizer den Oorlog te verklaren, van daar terug kwamen, deelden zij den Koning FRANS den last mede, hun door den Keizer opgedragen, namelijk: „hem te zeggen, dat hij zijn woord eerloos gebroken had, en dat, zoo hij, de Koning, zulks verkoos, de Keizer de zaak in een' tweestrijd met hem wilde beslissen." De Koning nam deze uitdaging aan, bij zijnen brief van 28 Maart 1528, en verzocht den Gezant, denzelven aan zijnen Heer over te brengen, die zich echter daarvan verschoonde, waar-

waarop FRANS den brief door eenen Wapenheraut overzond. KAREL liet daarop ook, door een' zijner Herauten van wapenen, vrij gelijke verzoeken. De zaak bleef echter toen zonder gevolg, schoon KARELS Heraut te *Parijs* eigen openbaar gehoor bekwam. De plaats van het gevecht schijnt een hinderpaal geweest te zijn. Aan wien der beide Vorsten men de vruchteloosheid der uitdaging moet toeschrijven, is onzeker, want volgens de *Spaansche* Geschiedschrijvers, was het Koning FRANS; volgens de *Fransche*, Keizer KAREL.

In den jare 1536, begaf zich KAREL naar *Rome*, en hield aldaar, in een *Consistorie* van Kardinalen, door den Paus bijeengeroepen, eene nadrukkelijke redevoering. Volgens zijn gezegde was hij, uit hoofde van twee redenen, naar *Rome* gekomen, vooreerst: om van den Heiligen Vader de bijeenroeping eener algemeene Kerkvergadering te verzoeken, ter afschaffing van de misbruiken in de Kerk, ten tweeden: om zoo mogelijk een' dreigenden Oorlog tusschen hem en den *Franschen* Koning voor te komen. Dezen beschuldigde hij als oorzaak van de onheilen der Christenheid, en leide hem meer dan eene meineëdigheid te last: „ Wanneer hij," zeide KAREL verder, „ de vreedzame aanbiedingen weigert, die ik hem bij dezen laat doen, zoo sla ik een middel voor, 't geen dadelijk het doel kan bereiken, en ik geef hem twintig dagen tijd, om daarop te antwoorden. Wij willen *Europa* niet weder met bloed overstroomen; het heeft reeds genoeg van onzen twist geleden. Waarom zullen duizenden vallen, om de geschillen van twee personen? Want welke namen ons de vleijerij ook geeft, Keizers, Koningen, of Monarchen, wij zijn toch niet meer dan men-

Y schen,

fchen, misfchien een weinig meer befchaafd en rijker gekleed, maar dikwerf hebzuchtiger en onregtvaardiger, dan de groote menigte. Daar nu de twist *ons* alléén betreft, daar het *onze* fchuld is, wanneer wij elkander niet kunnen verftaan, zoo zullen wij dan ook dien twist alléén, en wel met gelijke wapenen beflechten. Wanneer men hiertegen de tallooze zwarigheden inbrengt, die de keus der plaats en der wapenen in den weg legt, zoo antwoord ik, dat het misfchien minder moeite zal kosten, over de plaats van het tweegevecht, dan over die van een Congres eens te worden. Duizend plaatfen zijn daartoe gefchikt, eene brug, een eiland, of een vaartuig, te midden eener rivier vastgemaakt.) Ten aanzien der wapenen, laat ik de verkiezing aan den Koning; hij moge een zwaard of een' dolk gebruiken, dit is mij hetzelfde. Doch dit ftel ik als eene voorwaarde vast, dat hij als een' prijs der zege het Hertogdom *Bourgondiën* aan eene derde hand toevertrouwe zal, gelijk ik aanneem, zulks met het Hertogdom *Milaan* te doen." —

Doch ook dit tweegevecht had geene plaats. Toen de Kardinaal DU BELLAIJ, den Koning het voorgevallene in het *Confistorie* mededeelde, zeide hij: „ Onze degens zijn te kort, om elkander op een' zoo grooten afftand te kunnen bereiken; maar, wanneer wij elkander eens mogten aantreffen, gelijk zulks allen fchijn heeft, dan verzoek ik den Keizer, mij te doen weten, dat hij niet van befluit veranderd is; ik wil dan voor een lafaard en eerloozen doorgaan, zoo ik hem geene volkomene voldoening geve; deze fchande ligt mij veel nader aan 't hart, dan de uitflag van een tweegevecht."

Men ziet gemakkelijk in, dat de Oorlog tusfchen

schen twee zulke persoonlijke vijanden, toen niet langer kon uitblijven, en misschien verbeeldt men zich, dat dezelve lang en verschrikkelijk moest zijn, daar het geheele Westen van *Europa*, behalve *Engeland*, daarin betrokken was. Eerst scheen in der daad KAREL's inval in *Frankrijk*, tegen welken de Koning zich slechts door de verwoesting van geheel *Provence* kon dekken, voor dezen de noodlottigste gevolgen te zullen voortbrengen, doch reeds in het volgende jaar (1537) werd een wapenstilstand gesloten, waarop onder 's Pausen bemiddeling, op den 18den Junij 1538 te *Nizza*, een tienjarig bestand volgde. —

GESCHIEDKUNDIGE ANEKDOTEN.

De *Engelsche* Minister, ROBERT WALPOLE, schreef in het jaar 1744, aan den toenmaligen eersten Minister van *Frankrijk*, Kardinaal FLEURIJ: „Ik betaal aan de helft der Leden van het Parlement jaargelden, om hen voor den Vrede geneigd te houden; daar echter de Koning van *Engeland* niet genoeg geld heeft, en daar de genen, die ik niet betaal, zich openlijk voor den Oorlog verklaren, zoo zou uwe *Eminentie* wel doen, mij *drie Millioenen* te zenden, om de sterkste schreeuwers tot zwijgen te brengen. Het goud is een metaal, waardoor het krijgshaftigste bloed bekoeld wordt. Er zijn geene zoo driftige Oorlogsvrienden in het Parlement, of een jaargeld van 2000 Ponden

Sterlings maakt hen zeer bedaard. Maar ik dien het gevraagde te hebben, noch meer, noch minder. Verklaart *Engeland* zich (voor den Oorlog,) zoo moet gijlieden aan de andere Mogendheden onderstandgelden betalen, en dan blijft de uitslag des krijgs nog onzeker: doch zendt gij mij geld, *zoo koopt gij den Vrede uit de eerste hand.*

In het jaar 1745, bood de *Turksche* Sultan MAHOMED V, aan de toen Oorlogende Mogendheden zijne bemiddeling aan, en de *Groot-Vizier* deed alle vreemde Gezanten te *Konstantinopel* bij zich komen. Onder anderen wendde hij zich tot den *Hollandschen* Gezantschaps-Secretaris DE BORDES, tot wien hij zeide: „ is het geene schande, dat gij Christenen, die u voor ware Geloovigen uitgeeft, alle gedachte aan Vrede uit uw midden verbannen hebt, terwijl wij *Muzulmannen*, die bij uliedeu Ongeloovigen heeten, genoodzaakt zijn, u vreedzame gezindheden in te boezemen?" Hierop deed hij voorslagen ten aanzien van een Congres, en de *Preliminairen* tot den algemeenen Vrede. In het vierde Artikel daarvan wordt gezegd: Wanneer de Opperpriester der Christenheid één' zijner *Apostelen* op het Congres zendt, om de openingen tot Vrede door zijne voorstellen spoediger ingang te doen verwerven, zoo was de *Porte* insgelijks van hare zijde, bereid, eenen *Dervis* of *Mahomedaanschen* Monnik daarheen te zenden, die geene zwarigheid zou maken, met den Christen-Priester te onderhandelen.

SLIMME DIEVERIJ.

Een van de voornaamste Koopmanshuizen in *Gothenburg*, ontving niet lang geleden eenen brief uit *London*, waarin men hem op het vriendelijkst verzocht alle moeite aan te wenden, om eenen jongen Engelschman uit te vorschen, die zoo even eenen rijken Bankier ontvlugt was, en zich op een naar *Zweeden* bestemd vaartuig ingescheept had. Het Signalement van den vlugteling was er bijgevoegd. Hij zou 12000 Pond Sterlings, in banknoten, gestolen hebben. Wanneer gij hem vindt, zoo schreef men aan het Gothenburgsche huis, dan weest zoo goed niets meer te doen, dan hem tot de uitkeering der banknoten te dwingen, en hebt alsdan de goedheid hem 300 Guinies te geven, op dat hij naar de Indiën gaan kan, en men nooit iets meer van hem hoore. De Zweedsche Koopman had reeds overal onderzoek laten doen, toen hij eens op de beurs een jong mensch zag, wiens gelaat en kleeding juist met de opgegevene beschrijving overeenkwam. Hij ging tot hem, zag dat de jonge man een Engelschman was, en verzocht hem mede te gaan. De vreemdeling draalde, werd dan rood dan bleek, weende, en eer zij nog aan het huis van den Koopman gekomen waren, had hij reeds alles bekend.

Toen hij met den Koopman alleen was, viel hij voor hem op de knieën, bad hem niet aan het geregt over te leveren, en gaf hem de 12000 pond terug, die nog onaangetast in een

met het cijffer van den Bankier geteekende brievetasch lagen. De Koopman bragt hem op eene ernftige wijze zijn wangedrag onder het oog, maar vervolgens gaf hij hem, overeenkomftig het gedane verzoek, de 300 Guinies, en beloofde hem eerstdaags eene goede gelegenheid naar *Bengalen* te bezorgen. Hij fchreef nu terftond aan den Bankier te *London*, dat hij zijne 12000 Ponden weder gekregen had. Maar het antwoord was: dat men niet wist, wat hij bedoelde. Kortom, de banknoten waren valsch, maar de 300 Guinies, die de bedrieger ontvangen had, goed en echt.

KAREL HERTOG VAN COERLAND.

Voor eenigen tijd ontftond er brand in een Paleis te *Dresden*. Het was in den winter, de bronnen waren bevroren, en de menfchen fchuwden de vreesfelijke koude. — Het ontbrak aan hulp, toezieners waren er genoeg. Onder anderen ftond er ook een dikke Heer bij, met een grooten mof, en een geweldig grooten haarzak, en zag naar den brand als of het een tooneelftuk was. Allons mijn Heer, help mede water dragen, riep hem een' ftem uit de waterdragers toe. Ik ben Hofraad, antwoordde de dikke Heer met den mof. En ik de *Hertog van Coerland*, zeide de waterdrager, terwijl hij tevens den Heer Hofraad, een emmer water over het hoofd goot.

AKA-

AKADEMIE-NIEUWS.

UTRECHT.

Na dat onze Akademie, op den 5den November 1815. met veel-plegtigheid, door de weldadige verordeningen van Z. Kon. Maj., was ingehuldigd, heeft zij het geluk gehad, van de nieuws benoemde Hoogleeraren te ontvangen, welke, door hunne uitgesproken Intree-Redevoeringen, de verwachting hebben bevestigd, welke men, van hunne erkende bevoegdheid voor de hun opgedragene Posten, had opgevat.

Dus aanvaardde, op den 10den Jan. 1816, de Heer B. F. SUERMAN, voorheen Professor in de Geneeskunde te *Harderwijk*, zijnen Post in dezelfde betrekking aan onze Akademie, met eene Redevoering, *De magnetismo, quem vocant, animali, veteribus incognito, nostra demum aetate invento, novum fortasse in physiologia humana lumen et salutare in medicina remedium aliquando allaturo.* Dat is: *Over het hedendaagsch zoogenaamd Dierlijk Magnetismus, den ouden onbekend, eerst onlangs uitgevonden, hetwelk misschien een nieuw licht over de Natuurkunde van den mensch verspreiden en een heilzaam geneesmiddel worden zal.*

Den 18den dierzelfde maand, deed de Heer Mr. J. R. DE BRUEIJS, voorheen Hoogleeraar in de Regtsgeleerdheid te *Deventer*, zijne Intree-Rede, in dezelfde betrekking alhier, *De maximo felicitatis incremento, quod Belgici cives a novo legum codice iure sperare possunt*, Dat is: *Over de zeer groote voordeelen, welke de Nederlanders, van de aanstaande nieuwe Wetgeving, met reden mogen verwachten.*

Den 22sten Januarij, liet zich de Heer A. VAN GOUDOEVER, voorheen Rector der Latijnsche Scholen te *Zwolle*, bij het aanvaarden van het Professoraat in de oude Letterkunde, hooren, *De antiquis historicis cum recentioribus comparatis*, Dat is: *Over de oude Geschiedschrijvers vergeleken met de nieuwere.*

Drie dagen daarna sprak de Heer J. F. L. SCHRÖDER, voorheen Directeur van het Kadetten-Instituut, op *Feijenoord*, bij zijne aanvaarding van het Hoogleeraar-ambt, in de Wis- en Natuurkundige Wetenschappen, *De maioribus corporum coelestium mutationibus, quatenus ex iis progressum naturae in his corporibus formandis nobis suspicari licet*, Dat is: *Over de groote veranderingen der hemel-ligchamen, voor zoo verre wij uit dezelve eenige gissingen mogen maken, omtrent den voortgang der natuur in het vormen dezer ligchamen.*

Den 15den Februarij, trad de Heer J. KOPS, voorheen Commissaris tot de zaken van den Landbouw, op, en bepleitte, bij het opnemen van zijne nieuwe waardigheid, als Professor in de Nederlandsche Land-huishoudkunde en Kruidkunde, *Het aanbelang van het Akademisch Onderwijs in het eerst genoemde vak*, in eene Nederduitsche Redevoering.

Eerlang hopen wij ook te zullen kunnen verslag doen, van de Intree-Rede der Heeren A. SIMONS, laatst Predikant in de Hervormde Gemeente te *Thamen* aan den *Uithoorn*, en D. DUDOK, Med. Doct., te *Amsterdam*, zijnde door Z. K. Maj. aangesteld als Professoren, de eerste, in de Nederduitsche Taal en Welsprekendheid, de tweede in de Geneeskunde.

Sedert de nieuwe inrigting der Hoogescholen, had men hier ook het genoegen, om, in het openbaar, voortreffelijke Examens te hooren af-

leg-

leggen, ter bekoming van het Candidaatschap in de Letteren en in de Godgeleerdheid. Dus wij zullen, met het opgeven van de namen dezer jonge Lieden, wachten, tot dat zij de Doctorale waardigheid zullen hebben verkregen.

Eindelijk geven wij hierbij op de Prijsvragen, door de onderscheidene Faculteiten voorgesteld, om beantwoord te worden, voor den 20sten Jan. 1817.

QUAESTIONES, IN ACADEMIA RHENO-TRAIECTINA, PROPOSITAE DIVERSARUM DISCIPLINARUM STUDIOSIS IN ACADEMIIS ET ATHENAEIS BATAVIS, PRO PRAEMIIS REPORTANDIS, E DECRETO REGIS BELGICI,

DIEI 2 AUGUSTI, 1815. §§, 204-213.

THEOLOGICA.

Quaenam est Theologiae Naturalis in se spectatae praestantia? Quid doctrina insuper divinitus patefacta confert ad eam illustrandam et firmandam? Quaenam denique eius est vis atque utilitas apud eos, qui religionis Christianae notitia sunt beati?

IURIDICA.

Quaeritur, an ipsa natura obligationis civilis liberam e patria migrationem civi permittat? Si vulgo permittat, quae sint exceptiones, quibus facultas illa migrandi coarcteture, et Iure Publico vel communi omnium Europae populorum, vel singulari huius illiusve imperii, repetendae? Quae porro praecipuae sint caussae impeditae illius libertatis? An tandem omnia iura et officia mutua, *et* civis, qui iure suo migravit, *et* patriae, quam dereliquit, post migrationem penitus intereant?

ME-

MEDICA.

Breviter distincteque indicetur modus et ratio actionis nervorum, quaeque sint maxime probabiles huius actionis explicationes.

MATHEMATICA.

Quandoquidem parallelarum linearum theoria a variis mathematicis vario modo tractatur, nec tamen ulla methodus omnes tollit difficultates, quaeritur

I. Recensio et comparatio praecipuarum methodorum quibus Geometrae, in primis recentiores, parallelarum theoriam exposuerunt.

II. Investigatio caussarum, cur adéo parum in hac re profecerint Mathematici, ut fere ad Euclidis rationem redeundum sit.

PHYSICA.

Quamvis multi Physici phaenomena magnetis explicare studuerint, eorum phaenomenorum caussa nos adhuc latet. Itaque proponitur iuvenibus Physices studiosis, ut

I. Recenseant, exponant, comparent praecipuas hypotheses, e quibus magnetis phaenomena explicari solent.

II. Indicent phaenomena, quae facilius ex hac illave hypothesi explicari possint.

III. Ostendant, quid accuratae perfectaeque magnetis theoriae adhuc desit.

HISTORICA.

Quam vim habuerunt apud Romanos foeminae in res eorum politicas, bellorum civilium temporibus? Adiiciatur huic disquisitioni foeminarum Romanarum characterismus.

Quandoquidem explicanda haec erunt e domesticâ maxime vitâ principum Romanorum, fontes historicos, unde hauriatur, in primis significamus *vitas Plutarcheas*.

Ad

Ad quas erit respondendum ante diem 20 Ianuarii, a. 1817. libellis, aliena manu scriptis, ac Senatus Academici Secretario missis, ut praemia reportata distribui possint, ipso die Academiae natali, qui futurus est 26 Martii, illius anni.

FRANEKER.

Den 30sten Januarij l. l., heeft de Wel Edele Hooggeleerde Heer en Mr. GAB. DE WAL, beroepen Hoogleeraar in de Regtsgeleerdheid, aan het Athenaeum van *Friesland*, zijne plegtige Inaugurele Redevoering gehouden, waarvan het onderwerp was: eene *Inquisitio, an turbatae Reipublicae, quae viximus, tempora, et oppressae Libertatis, juri et justitiae profuerint?*

GRONINGEN.

PROGRAMMA.

CERTAMINIS LITERARII A RECTORE ET SENATU ACADEMIAE GRONINGANAE INDICTI CIƆIƆCCCXVI.

Ex decreto Regis Augustissimi, Academiarum civibus atque Athenaeorum alumnis in nostra patria a singulis Ordinibus Academicis quaestiones, ad quas respondeatur ante diem 1 Septembris hujus anni, proponuntur sequentes:

Ab ORDINE THEOLOGICO.

Num terrarum gentes uno omnes animo et ore DEUM *esse consentiunt? Quod si vero non dissentiant, num inde argumentum peti potest, quo supremi Numinis comprobetur exsistentia?*

Ab ORDINE JURIDICO.

Quid est Lex civilis? Quas hominum actiones Lex regit civilis? Quorsum eas regit?

Ab

Duplex certe in respirationis functione observanda est caussa movens; altera, voluntati nostrae omnino submissa, qua spiritum ducimus, acceleramus, retardamus, quin et prorsus retinere possumus, usquedum, una cum mentis conscientia, voluntatis cessaverit imperium; altera, per somnum et morborum quorundam paroxysmos, voluntatis vices gerens, ne ullo modo perturbetur haec summi momenti functio, omnino praecavet; quod unicum motus automatici simulque arbitrarii in oeconomia animali exemplum Physiologis problema hucusque fuit solutu difficillimum.

Quum nostra aetate plura, quae ante latebant, in lucem sunt producta, cum biologia generali, tum etiam de systemate nervorum, eorumque actione diversa, pro ratione, qua fabricati sunt; nec non pro loco et nexu, quo cum systemate cerebrali et spinali cohaerent; quum praeterea nostro tempore aliqui novo atque utilissimo tentamine, ultimas ferme organi pulmonalis fibrillas cultro subjecerunt anatomico (REISEISSEN et SOEMMERINGH, cum Academia Berolinensi); alii institutis hucusque periculis probare conati sunt, a sola medulla oblongata dependere respirationis functionem (LE GALLOIS et Academia Parisina); alii contra (RODSIOS, neque plane ab eo dissentiens AUTENRIETH) inter motum cerebri et pulmonum synchronum nexum quemdam, ut caussam inter et effectum, invenire sibi visi sunt; — requiritur jam, ut, post succinctam hujus materiae historiam criticam a STAHLII inde temporibus, exponat Responsor respirationis tam organicae, quam animalis caussam primariam, nec et organa, quibus uterque hic motus perficitur, suamque theoriam fulciat sana experientia, cauta ratiocinatione.

Ab ORDINE DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM

Quaeritur, ratione Mathematica atque Physica describere machinam admodum simplicem, ex uno tantummodo tubo recto compositam, quae, adiuvante vi centrifuga, in motu suo aquam evehat eiiciatque; praeterea velocitatem eiectionis, quam [illegible], definire, pro ratione velocitatis eius, quae in gyris absolvendis locum habet, sive viribus hominum, vel animalium, vel ponderum productae; usumque, qui ad vitam communem adiuvandam possit esse accommodatus.

2.

Quae sunt emolumenta praecipua, quae ex Calorico latente, seu ligato aëris et aquae, ad oeconomiam animalem redundant.

Ab ORDINE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

Quaenam fuit Senatus Romani auctoritas, primum tempore Regum, deinde in Republica libera, et postea sub Imperatoribus?

Responsa oratione Latina, manu aliena, satis nitide scribenda, et dicto tempore, Auctorum sumtibus, mittenda ad Virum Clar. E. TINGA, qui Senatui Academico est ab actis, observatis iis, quae leguntur Art. 210 Decreti Regii, facti 2 Aug. 1815, N°. 14.

Victoribus in honestissimo hoc certamine praemia distribuentur die 10 Octobris huius anni, quo novus Rector munus suum est auspicaturus.

SCHOOL-

SCHOOL-NIEUWS.

LEIJDEN.

Den 19den Februarij. Heden werd alhier de promotie der Latijnsche Schooljeugd, op de gewone wijze gevierd. De Heer Praeceptor J. DELFOS, tot Conrector aangesteld, in plaats van den Heere J. BAKE, tot Hoogleeraar bevorderd, aanvaardde dezen Post, door het doen eener Redevoering, *De Utilitate et Praestantia Literarum*.

Vervolgens werden er door de drie verdienstelijke Leerlingen P. H. TIJDEMAN, C. STEENMAUER en G. G. VAN DEN BROECK, van de hoogste klasse tot de Akademische lessen bevorderd zijnde, redevoeringen gedaan. De eerste sprak: *De Alexandro Macedoniae et Frederico II, Borussiae Rege inter se comparatis.* De tweede: *De vitae rusticae Laudibus.* De derde: *De primo Hollandiae Comite*, waarop zij met prijzen begiftigd werden. Die zelfde eer verwierven ook J. P. DE FREMERIJ en F. VAN MASSOW, van de bovenste orde der tweede klasse, tot de bovenste der eerste klasse overgaande. G. J. DE MARTINI en F. C. TIJDEMAN, van de onderste orde der tweede klasse, tot de onderste der eerste: P. SCHOENMAKERS van die zelfde orde tot de bovenste van gemelde klasse: IJ. D. VAN DAM, van de bovenste orde der derde klasse, tot de bovenste der tweede klasse, J. N. VAN PUTKAMMER, van de onderste orde der derde klasse tot de onderste der tweede klasse, G. C. SURINGAR en N. D. SCHOTSMAN, van de bovenste orde der vierde klasse, naar de bovenste der derde. J. A. DE FREMERIJ, G. DE HAAN en H. A. VAN DER

PALM,

PALM, van de onderste orde der vierde klasse, tot de onderste der derde. E. G. LAGEMANS, van de bovenste orde der vijfde tot de bovenste der vierde. J. L. EGELING, G. F. DE LEU en A. L. LEZWIJN, van de onderste orde der vijfde, tot de onderste der vierde. S. J. E. RAU en H. VAN ALPHEN, van de bovenste orde der zesde klasse, tot de onderste der vierde, en eindelijk J. F. VAN BEMMELEN van de orde Novitiorum, tot de onderste orde der zesde klasse overgaande. Deze plegtigheid werd weder, als naar gewoonte, besloten met het opzeggen der gratiarum actiones, door bovengemelde Jongelieden.

HAARLEM.

Curatoren der Latijnsche Scholen te *Haarlem*, maken bekend, dat door het vertrek van den Heer ZWEERTS, als Conrector naar *Groningen*, het Præceptoraat dier Scholen vakant geworden is, en noodigen allen, die tot gemelden Post genegen en bekwaam zijn, uit, om zich ten spoedigste met de noodige Getuigschriften bij hen aan te melden.

ENKHUIZEN.

Van hier is verzuimd te melden, dat de plegtige promotie der Latijnsche Scholen, in deze stad, den 25sten Sept. 1815. in de Zuider Kerk, heeft plaats gehad. Bij die gelegenheid heeft de Heer C. GROEN, Rector dezer Scholen, met zeer veel bevalligheid, eene Redevoering gehouden: *De insigni praestantia atque utilitate scriptorum Graecorum ac Romanorum.* Welke met genoegen aangehoord, en door bevoegde Regters gunstig beoordeeld is. Daar op zijn twee voortreffelijke Jongelingen, A. TER MEULEN en J. DE KONING, CORN. ZOON, tot hoogere Klassen bevorderd, en met eereprijzen begiftigd; welke daar vóór hunne erkentenis, aan Heeren Curatoren, op eene aangename wijze betuigden. Ook heeft

de Jongeling J. E. DE GRAAFF, op de eerste School een Praemium diligentiae ontvangen, waar voor hij zijne dankbaarheid te kennen gaf. Een fraai Orgelmuzijk veraangenaamde deze plegtigheid.

KERK-NIEUWS.

GELDERLAND.

NIJMEGEN.

BEUGEN en halve dienst te BEERS vakant. Zie April 1815.

BOXMEER. Zie Febr. 1816.

TIEL.

OP HEUSDEN, den 18den Febr. 1816. Onze geliefde Leeraar J. VAN BROEKHUIZEN, vierde heden gedachtenis van zijnen vervulden vijf en twintig jarigen Evangeliedienst, in de Gemeenten van *Ingen*, *Wijck*, *Bleiswijk* en *Op Heusden*, met eene Leerrede over 1 *Sam.* VII: 12. *Samuel nu nam eenen steen, en stelde [dien] tusschen Mizpa, en tusschen Sen, en hij noemde diens name Eben-Haëzer: en hij zeide, tot hier toe heeft ons de HEERE geholpen.* God beware en sterke zijn Eerw., en bekroone zijnen Evangeliedienst bestendig met eenen milden zegen, op dat wij denzelven nog lang met vrucht genieten mogen.

ZALT-BOMMEL.

ZALT-BOMMEL. Zie Jan. 1816.

TIELERWAARD.

METEREN. Zie Febr. 1816.

HERWIJNEN. Zie Febr. 1816.

ZUTPHEN.

DOESBURG. De Wel Eerw. Heer G. J. VAN TRICHT, Pred. als nog te *Wassenaar*, heeft

de beroeping naar onze Gemeente, in de vreeze des Heeren, aangenomen, onder inwachting der Koninglijke goedkeuring.

EIJBERGEN. Onze achtenswaardige drie en tachtig jarige Leeraar, D. E. SMITS, heeft in dezen zijnen hoogen ouderdom, na de Gemeente van onzen Heer J. C. meer dan 54 jaren, waar van 7 in het naburig *Rekken*, en ruim 47 alhier, met zeer veel ijver en getrouwheid gediend te hebben, op zijn verzoek, van Zijne Majesteit onzen Koning, zijne zoo wel verdiende rust van zijnen arbeid, met toezegging van een favorabel jaarlijks tractement bekomen. Het genot daar van zij hem verkwikkelijk, en worde verhoogd door de steeds voortdurende achting en dankbaarheid, bijzonder der Gemeente van EIJBERGEN, die nu vakant is.

AALTEN vakant. Zie Jan. 1816.

OVER-VELUWE.

APELDOORN staat vakant te worden. Zie Oct. 1815.

HALL staat vakant te worden. Zie Febr. 1816.

NEDERVELUWE.

HATTEM, den 25sten Febr. Maakten wij onlangs bekend, dat onze jongste Pred. A. SCHIM VAN DER LOEFF, de beroeping naar de Gemeente van *Bolsward* in *Friesland*, had aangenomen, (zie Jan. 1816.) thans moeten wij tot ons leedwezen berigten, dat onze achtingwaardige oudste Leeraar, de Wel Eerw. Heer M. JORISSEN, door onzen geëerbiedigden Koning, met de collatie van de tweede Predikantsplaats in de Hervormde Gemeente te *Tiselstein*, is vereerd geworden, en insgelijks zich verpligt heeft gevonden, de daar op gevolgde Kerkelijke beroeping aan te nemen: zoo dat wij onze beiden Predikanten verliezen, en

HATTEM eerlang geheel vakant worde.

HARDERWIJK, Walsche Kerk vakant. Zie Aug. 1813.

NIJKERK staat vakant te worden. Zie Nov. 1815.

'S HERTOGENBOSCH.

BERLICUM, den 3den Maart. Onze van *Meersen*, onder de Classis van *Maastricht*, alhier beroepen Leeraar, H. POTHOLD VAN DORP, is heden door deszelfs behuwd Broeder, den Wel Eerw. Heer W. J. CROL, Pred. te *Driel*, onder de Classis van *Bommel*, in deszelfs dienst bevestigd, zijnde, ter dezer gelegenheid, door den bevestiger, de woorden behandeld van Paulus, *Hebr.* II: 3 eerste lid. *Hoe zullen wij ontvlieden, indien wij op zoo groote zaligheid geen acht nemen.* Door den bevestigden, die van Johannes 1ste Brief, 1ste Hoofd., 3de vs. *Het gene wij [dan] gezien en gehoord hebben, dat verkondigen wij u, op dat ook gij met ons gemeenschap zoudt hebben, en deze onze gemeenschap ook [zij] met den Vader, en met zijnen Zoon Jezus Christus.* Zijnde dit godsdienstig feest stichtelijk en tot algemeen genoegen afgeloopen. De groote Koning zijner Kerk moge het heilig dienstwerk, van onzen nieuwen Herder, voor ons tot eenen ruimen zegen maken!

'S HERTOGENBOSCH, Walsche Kerk vakant. Zie December 1810.

ST. MICHIELS GESTEL, GEMUNDE EN DUNGE. Zie Febr. 1816.

DRUNEN EN NIEUWKUIK. Zie Febr. 1816.

'S HERTOGENBOSCH. Zie Jan. 1816.

PEEL EN KEMPELAND.

EINDHOVEN, STRIJP, STRATEM, WOENZEL EN TONGELRE. Zie Feb. 1816.

MAASTRICHT.

MAASTRICHT, den 14den Maart 1816. De Wel

Wel Eerw. zeer geleerde Heer H. POTHOLD VAN DORP, waardig Evangeliedienaar te *Meerſen* en *Schimmert*, beroepen naar *Berlicum* en *Rosmalen*, onder de Claſſis van *'s Bosch*, heeft, na van zijne Gemeente, en de Conſistoriale Vergadering behoorlijk ontſlagen te zijn, den 25ſten Februarij l. l., een liefderijk afſcheid genomen, met eene zeer wel uitgewerkte Leerrede, over 1 *Theſſ.* IV: 1. *Voorts dan Broeders!* enz. Wij betreuren het verlies van eenen waardigen Leeraar, doch vleijen ons de breuke ſpoedig geheeld te zien, alzoo Zijne Excellentie, de Commisſaris Generaal, belast met de zaken der Protestantſche Eeredienſten, reeds gunſtig handopening verleend heeft tot het beroepen van eenen anderen Predikant. De H. H. Proponenten worden alzoo verzocht, ten ſpoedigſte over te komen, om hunne gaven te laten hooren, zoo te *Meerſen*, als in de Conſistoriale Stad van *Maastricht*; en daar toe zich te adresſeren aan den Preſident van de Conſistoriale Kerk, den Hooggeleerden Heer J. VERLOREN.

HODIMONT EN OLNE. Walſche Kerk Vakant. Zie Mei 1810.

ZUID-HOLLAND.

DORDRECHT.

LAGE ZWALUE, den 27ſten Februarij 1816. Na verzochte en verkregene handopening, is de Kerkeraad, onder voorzitting van den hier dienst doenden Predikant, den Wel Eerw. Heer J. H. SCHULTZE, ten overſtaan der gewone Conſulenten, de Wel Eerw. en zeer geleerde Heeren K. W. VAN HARDEVELDT, Pred. te *Made en Drimmelen*, en A. W. HASELAAR, Pred. te *Zevenbergen*, heden overgegaan tot het doen

van een beroep van eenen afzonderlijken Pred: voor deze Gemeente.

De Kerkeraad maakte eerst een zestal van Predikanten, waarop gebragt werden de Wel Eerw. Heeren:

DD. J. MARTIJN, Predd. te *Berg-Ambacht*. ... VAN DER VEEN, te *Aalburg* en *Heesbeen*. A. F. W. NOORDINK, te *Stolkwijk*. A. DIEPERINK, te *Bunschoten*. H. VAN BLOEHUIZEN, in *de Kerck* .., KERKHOVE, in *de Watering*.

De drie eerste op het drietal gebragt zijnde, werd daaruit aanstonds, met eenparige stemmen beroepen de Wel Eerw. Heer J. MARTIJN, Pred. te *Berg-Ambacht*, onder de Eerw. Classis van *Gouda* en *Schoonhoven*.

Van deze beroeping is aan den Beroepenen aanstonds kennis gegeven; en wij hopen en wenschen, dat, zoo dra Zijne Majesteit, onze zeer geliefde Koning, dit ons gedaan beroep zal hebben goedgekeurd, de Beroepene hetzelve zal aannemen.

OUD-BEIJERLAND. Groot was onze bekommering, toen onze jongste en geliefde Leeraar J. PRINS, den 4den Februarij, op het einde zijner Leerrede over *Jac.* I: 5—8, bekend maakte, dat zijn Wel Eerw. eene onverwachte en eenparige beroeping, naar de Gemeente te *Dokkum* in *Friesland*, ontvangen had. Nog slechts elf maanden bezaten wij hem, dan die tijd was genoegzaam, om hem ons onmisbaar te maken. In vereeniging met onzen oudsten Leeraar, stelden wij alle die middelen in het werk, om zijn Eerw. bij ons te behouden, welke liefde en achting ons aan de hand gaven; ook met dat ons verblijdend gevolg, dat zijn Eerw. op den 18den Februarij in den namiddag Godsdienst, in zijne Voorafspraak bekend maakte, van bij ons te zullen blijven. Hartelijk en door daden gekenmerkt

merkt was onzer aller vreugd, vooral toen deze onzen Leeraar, zich den 25sten Februarij, in den voordemiddag Godsdienst, met de woorden van Paulus aan de *Philipp.* Hoofdst. I: 8—11, op nieuw aan ons verbond. Deze plegtigheid werd te meer luister bijgezet, door een hier kortelings opgerigt Zang-Gezelschap, onder de Spreuk: *Tot eer van God*, 't welk een treffend en schoon Gezang, door een Lid der Gemeente opgesteld, aanhief; waarin het onze blijdschap over de keuze onzes Leeraars, zeer gepast uitboezemde, God dankte over de broederlijke pogingen onzer beide Leeraren tot ons welzijn, en biddende: dat zij nog lang met vereende krachten, tot heil der Gemeente werkzaam mogen zijn. God zorge, is onze harteltjke bede, voor de Gemeente van *Dokkum*.

HEINENOORD vakant. Zie Junij 1815.

DORDRECHT. Zie Oct. 1815.

OTTOLAND EN NEDER-BLOKLAND vakant. Zie Nov. 1815.

ALBLASSERDAM vakant. Zie Dec. 1815.

DORDRECHT staat vakant te worden. Zie Jan. 1816.

DELFT EN DELFTSLAND.

DELFT Walsche Kerk vakant. Zie Junij 1814.

NOOTDORP vakant. Zie Dec. 1815.

LEIJDEN EN NEDERRHIJNLAND.

KATWIJK AAN DEN RHIJN, vakant. Zie Mei 1815.

GOUDA EN SCHOONHOVEN.

LEKSMOND den 29sten van Sprokkelmaand 1816. Van hier is vergeten te melden, dat op den 19den van Wijnmaand des vorigen jaars, na verkregene handopening van Zijne Excellentie den Heere Commissaris Generaal voor het onderwijs, kunsten en wetenschappen, proviso-

neel belast met de zaken der Hervormde en andere Eeredienften, behalven die der Roomsch-Catholijken, op vertoonde acte van Collatie van den Wel Edel geboren Heer Mr. A. H. VAN DEN BERG, onder Directie van de gewone Confulenten DD. BROEKMAN en VAN TRICHT, Predd. te *Heicop* en *Meerkerk*, door den Kerkeraad alhier is beroepen: de Wel Eerw. Heer A. TREFFERS, Pred. te *Waspik*, welke bij misfive bedankt heeft voor de beroeping. Waar op door den gemelden Kerkeraad, den 13den van Louwmaand dezes jaars, op vertoonde Collatie van bovengemelden Ambachtsheer, in tegenwoordigheid van Confulenten, met eenparigheid van ftemmen beroepen is: de Wel Eerw. zeer geleerde Heer Ds. H. J. EIJKMANS, Pred. te *Maartensdijk*. Doch welke ook: tot ons leedwezen, zeer vriendelijk voor de beroeping heeft bedankt. Dus blijft

LEKSMOND nog vakant.

MEERKERK, den 10den van Lentemaand 1816. Onze geliefde Leeraar, de Wel Eerw. en zeer geleerde Heer O. VAN TRICHT, naar de aanzienelijke Gemeente van *Enkhuizen* beroepen zijnde, bleef het grootfte deel der Gemeente niet in gebreke, om zijn Eerw. te bewegen bij ons te blijven. Het Gemeentebeftuur, de Kerkeraad en Kerkelijke Commisfie, poogden daartoe alles aantewenden, wat in hun vermogen was, zoo als ook deszelfs bijzondere Leerlingen, daar bij de vermeerdering van aandrang voegden, en de een zoo wel als de andere bijzondere aanbiedingen deden van vermeerdering van genoegens en inkomften, dan tot onze bittere droefheid, maakte de ons onvergetelijke VAN TRICHT ons heden in de Voorafspraak zijner voormiddags-rede bekend, dat zijn Eerw.

zich

zich in gemoede verpligt gevonden heeft, onze moeten verlaten, dus wij ons nu nog maar eenen korten tijd, in zijn licht zullen kunnen verblijden.

LEKSMOND, den 8sten van Lentemaand. Heden is alhier, op vertoonde acte van Collatie, van den Ambachtsheer dezer plaatse, met algemeene stemmen van den Kerkeraad, tot Herder en Leeraar beroepen, de Wel Eerw. Heer B. W. VAN BRUZEKOM, thans nog Predikant aan *de Vuursche*, aan welken Heer de beroepstukken aanstonds zijn toegezonden, met den hartelijken wensch der Gemeente, dat gemelde Heer die beroeping zoo spoedig mogelijk, in de vreeze des Heeren, moge aanvaarden.

S C H I E L A N D.

ROTTERDAM. Onze Gemeente heeft op nieuw een smertelijk verlies geleden, door den dood van eenen harer geliefde Leeraaren, den Wel Eerw. zeer geleerden Heer P. KAAS, een man van onvermoeiden ijver in zijn werk, nijvere arbeidzaamheid, onpartijdige getrouwheid aan de Leer der Kerk welke hij diende, zachtmoedige liefde jegens allen en eene voorbeeldige godsvrucht, welke zijne leer versierde. Hij was in het gezellig leven vriendhoudend, gul, ongeveinsd, door gezouten scherts en godsdienstigen ernst, beide de vreugd en stichting der gezelschappen, voor zijne Ambtgenooten de band en het voorbeeld der broederlijke liefde; en met één woord, door elk geacht; door niemand gehaat, zelfs de laster waagde het nooit hem aanteranden, en de algemeene droefheid beweent het verlies van dezen braven, vriendelijken, en met vrolijke verwachting der zaligheid (welke hij meer dan een halve eeuw gepredikt had) gestorven Leeraar des Christendoms.

Uitgebreid zou 's Mans lof wezen moeten, indien niet zijne voorbeeldige nederigheid bevolen had, dat de aankondiging van zijn overlijden met ongekunstelde eenvoudigheid moest geschieden: wij moeten ons dus bij het volgend berigt alleen bepalen.

De zalig Overledene was geboren te *Rotterdam*, den 23sten Maart 1742; zijne Ouders waren de door zijne kundigheden en godsvrucht voorheen zoo hooggeachte L. KAAS en Jufvrouw AAGJE BERGMAN, welke hem, van jongs af tot den Predikdienst bestemd, op zijn 10de jaar alhier op de Latijnsche Schoolen bestelden, welke hij reeds op zijn 15de jaar verliet, tot de hooge Schoolen met lof bevorderd zijnde. Om zijne jongheid genoot hij nog twee jaren het onderwijs van Ds. NIEUWBURG, te *Ede*, in de Talen en andere voorbereidende Wetenschappen, en voltrok daarna in vijf jaren verder zijne Studiën aan de hooge School te *Utrecht*, voornamelijk onder den beroemden Hoogleeraar G. BONNET, wordende in 1764 in de Classis van *Schieland* onder het getal der Proponenten aangenomen.

Den 4den Sept. 1764 werd zijn Eerw. beroepen te *Eemnes Binnendijks*, doch, wegens eene zware en gevaarlijke Kinderziekte, bleef zijne bevestiging uitgesteld tot 26 Mei 1765, doende hij zijne Intrede met *Jezaia* XXXVIII: 20. en bedankte in 1767 voor de beroeping te *Kloetingen* in *Zuidbeveland*.

Den 26sten Oct. 1767 werd zijn Eerw. beroepen te *Lekkerkerk* en *Zuidbroek*; doch door ontstane oneenigheden over die beroeping, welke hij had aangenomen, bleef de bevestiging uitgesteld, tot dat de beroeping door de Staten van Holland was gewettigd, doende hij zijne In-

Intrede den 11den Dec. 1768, met 1 *Thessal.* III: 11, 12.

Te *Sluis in Vlaanderen* beroepen, deed hij zijne Intrede den 18den Nov. 1770, met *Zach.* VI: 15. van daar te *Brouwershaven*, 14 Aug. 1774, met *Hand.* X: 29. Hij bedankte in 1781 voor de beroeping te *Veere*, maar deed den 15den Julij 1787 zijne Intrede in deze Gemeente van *Rotterdam*, met *Gen.* XXXI: 3. en predikte voor het laatst den 31sten Oct. 1815, over *Luc.* XVIII: 1—8.

In zijne laatste levensjaren sukkelde hij telkens met zware ligchaams-ongesteldheden, welke hem ook verhinderd hebben zijnen vijf en twintig jarigen predikdienst in deze Gemeente, en in het vorige jaar zijnen vijftig jarigen verwulden Evangeliedienst, plegtig te vieren.

Eindelijk, na langdurige verzwakking en eene bijkomende zinkingachtige ongesteldheid van vijf dagen, overleed hij, in den ouderdom van bijna 74 jaren, op den 20sten Febr. 1816, na dat zijne godvruchtige uitzigten en liefderijke afscheidszegeningen zoo aandoenelijk als troostrijk geweest waren.

Nimmer was hij getrouwd geweest, maar grievend was zijn afsterven voor zijne nog levende eenige Broeder en Zuster, zijnde twee oudere Broeders in den bloei hunnes levens reeds gestorven.

Alle 's Mans Ambtgenooten hebben in hunne eerste predikbeurten, met diepgeroerde harten, aan hunnen zaligen Vriend en Ambtsbroeder, met dubbeld verschuldigden lof gedacht, en nuttige lessen uit dit sterfgeval voor de Gemeente afgeleid, het geen ook met christelijke broederliefde door Leeraren van andere Gezindheden, ter eere van dezen algemeen hooggeachten braven, geschied is.

Het

Het betraande Lijk is den 24sten Febr. in het Koor der Groote Kerk begraven, en door den oudsten der bij het graf tegenwoordige Ambtgenooten eene toepasselijke aanspraak gehouden, welke door de talrijke menigte met geen minder aandoening is aangehoord, dan dezelve werd uitgesproken.

God, en onze Heere Jezus Christus, voorzie in de behoefte onzer Gemeente, en beware de gedachtenis van dezen Regtvaardigen onder ons in zegeninge. Zoo dat

ROTTERDAM vakant is.

MOERKAPELLE, den 4den Maart 1816. Zeer gevoelig was onze aandoening, toen wij den 18den Febr. vernamen, dat onze waardige en zeer geliefde Leeraar, Ds. J. P. ZIJNEN, eene wettige en eenparige beroeping ontvangen had, na de aanzienelijke Gemeente van *Vlissingen*. Wij beijverden ons wel, zoo veel wij konden, om zijn Eerw. te bewegen, dat hij bij ons blijven mogte; doch onze hoop van daar in gelukkig te slagen, was niet groot, en de uitkomst van het beraad, dat zijn Eerw. genomen had, was voor ons zeer smertelijk en treffend, daar zijn Eerw. ons op den 3den Maart bekend maakte, dat hij zich in gemoede verpligt gevonden had, deze roepstem, in afwachting der hooge goedkeuring van Zijne Majesteit onzen geliefden Koning, optevolgen.

HOOGVLIET, den 10den Maart. Aandoenelijk en plegtig was de dag van heden voor deze Gemeente, en niet alleen voor ons, maar ook voor allen, die in een verbazend groot getal van elders herwaards gekomen waren. Onze waardige en onvergetelijke Leeraar en Vriend, Ds. L. VALK, die eenige dagen te voren bij onzen Kerkeraad, en de Gedeputeerden der Classis van *Schieland*, kerkelijk was los gemaakt, nam

van

van zijne geliefde *Hoogvlieters* een teeder, liefderijk en christelijk afscheid, met de voor hem en ons zoo toepasselijke betuiging van den Apostel Paulus, *Eph.* III: 14—21. *Om deze oorzaak buige ik mijne knieën enz.* Sterk, ongemeen sterk, waren bij den spreker en de hoorers de aandoeningen. De tranen, die onder het roerend voorstel gestort werden, waren getuigen van de hartelijke liefde, welke wij voor dien waardigen man gevoelen, en waarborgen, dat hij van onze harten is afgescheurd. Hoe groot ons verlies zij, gevoelen wij allen. Dan wij wenschen te berusten in den onberispelijken wil van den Koning zijner Kerke, waar toe onze Leeraar en Vriend ons zoo bemoedigend aanspoorde. Onze vurige wenschen, dat hij in zijne nieuwe Gemeente alle genoegens smake, en van dezelve in waarde gehouden werde — onze hartelijke bede, dat hij ook daar de rijkste vruchten op zijnen arbeid geniete; — onze achting en liefde, en onze dankbaarheid voor alles, wat hij voor en aan ons gedaan heeft, volgen en vergezellen hem. God zorge op zijnen tijd voor de belangen van deze treurende Gemeente, en geve den waardigen VALK eenen waardigen opvolger.

HOOGVLIET is dus vakant.

De Kerkeraad van *Hoogvliet*, gunstige handopening tot het doen eener kerkelijke beroeping, van Zijne Excellentie, den Commissaris Generaal voor de Hervormde Eerediensten, ontvangen hebbende, noodigt bij dezen de HH. Proponenten, die genegen zijn hunne gaven te laten hooren, uit, om hoe eerder hoe liever over te komen, wijl dezelve voornemens is, om spoedig tot het werk der beroeping over te gaan.

SCHIE-

SCHIEDAM Walfche Kerk vakant. Zie December 1814.

ROTTERDAM. Zie Nov. 1815.

SCHIEDAM. Zie Dec. 1815.

GORINCHEM.

ENGELEN, den 3den Maart 1816. Heden hadden wij het genoegen, onzen nieuw beroepen Leeraar D. G. BOROSTEIN, onder ons te zien bevestigen, door Ds. W. N. MUNTING, Pred. te *Wageningen*.

De Bevestiger predikte bij deze gelegenheid, uit 1 *Cor.* IV: 1—5. *Alzoo houde ons een iegelijk* enz.

De Bevestigde deed zijne Intreé-Rede, uit 1 *Joh.* IV: *7a. Geliefde laat ons malkanderen lief hebben.* De oplegging der handen geschiedde, nevens den Bevestiger, door DD. J. T. PFANNEBECKER en C. A. LEEMANS, resp. Predd. te *Vlijmen* en *Baardwijk*.

GORINCHEM, den 19den Maart. Heden wierden alhier op onze Klasfikale Vergadering, door Ds. H. J. KROM, Pred. te *Schelluinen*, præparatoir geëxamineerd, en met het grootste genoegen, met algemeene stemmen, tot den H. Predikdienst toegelaten, twee uitmuntende Jongelingen, die met de beste getuigenisfen van de Utrechtfche Hoogleeraren voorzien waren, genaamd H. S. KROESE en H. MAANDAG.

HEUSDEN. Walfche Kerk vakant. Zie Jan. 1807.

SLEUWIJK ftaat vakant te worden. Zie Jan. 1816.

VOORNE EN PUTTEN.

HERKINGE, den 26ften Jan. Heden is, onder beftuur der Depp. van de Clasfis, ter vervulling der openftaande Leeraarsplaats, na daartoe bekomene vrijheid, zoo van Zijne Excell. den Commisfaris Generaal, belast met de zaken van den Proteftantfchen Eeredienst, als van den

Hoog

Hoog Welgeb. Ambachtsheer, het volgende 3tal van Proponenten gemaakt:

DD. C. DE VISSER, A. SOETERMEER en G. HARLEES, Propp. onder de Clasfis van *Haarlem*, *Schieland* en *Leijden en Neder-Rhijnland*, waaruit met eenparigheid van ftemmen beroepen is, Ds. C. DE VISSER, welke beroeping door den Hoog Welgeb. Ambachtsheer gunstig is goedgekeurd, en aan Zijne Majefteit ter bekrachtiging toegezonden. De beroepene, die dezelve volvaardig aangenomen heeft, zal op den 26ften Maart te *Brielle* geëxamineerd worden.

OOLTGENSPLAAT, den 1ften Febr. Ter vervulling der vakature is alhier gemaakt de volgende Nominatie:

DD. MEIJER, Predd. te *Almkerk* en *Emmikhoven*. VAN VEEN, te *Aalburg* en *Heesbeen*. BONTE, te *Goederede*. VAN LEEUWEN, te *Nieuw Hellevoet*. VAN SCHAGEN, te *Kapelle aan den Ysfel*, en LORIJN, te *Schipluide*:

Waaruit beroepen is Ds. L. A. MEIJER, Pred. te *Almkerk* en *Emmikhoven*, en is deze beroeping door de Hoog Ed. Ambachtsheeren en Vrouwen goedgekeurd, en door den beroepenen, in afwachting der Koninglijke Aprobatie, aangenomen.

'SGRAVENHAGE.

WASSENAAR, den 25ften Febr. 1816. Onze hartelijk geliefde Leeraar, Ds. J. G. VAN TRICHT, die ons zinds ruim negen jaren, het Evangelie van Christus met ijver gepredikt en door zijnen wandel gefticht heeft, gaf ons op den 11den Febr. l. l. kennis, dat zijn Eerw. eene wettige beroeping, naar de Gemeente van *Doesburg aan den Ysfel*, ontvangen had.

Dit berigt trof ons, daar wij nu vreesden, dat zijn Eerw., hoe zeer ook aan ons verkleefd, ons zoude moeten verlaten; en alle onze pogin-

gingen om hem, tot het afflaan van deze beroeping te bewegen, vruchteloos zijn zouden. Wij gaven echter aan zijn Eerw. onze vurige begeerte, dat hij, indien het mogelijk ware, ons verblijden mogt, door bij ons te blijven, te kennen; dan, wij ontvingen heden het voor ons treurig berigt, dat zijn Eerw. zich had verpligt gevonden, om deze beroeping, in de vreeze des Heeren, aan te nemen.

Hoe zeer ons het aanftaande gemis van onzen Leeraar ook bedroeft; wij moeten echter zijne keuze billijken; terwijl wij hartelijk wenfchen, dat zijn Eerw. die achting en liefde, welke hem alhier algemeen is toegedragen, ook in de Gemeente, welke hem geroepen heeft, ondervinden, en zijn Evangeliedienst in dezelve, voor velen zal nuttig gemaakt worden. God zij met hem, en met ons, hij doe ons in zijnen wil berusten, en voorzie, op zijnen tijd, onze Gemeente van eenen getrouwen Herder en Leeraar. Dus ftaat

WASSENAAR eerlang vakant te worden.

'S GRAVENHAGE. Zie Dec. 1815.

'S GRAVENHAGE. Zie Febr. 1816.

WOERDEN EN OVERRHIJNLAND.

ZEVENHOVEN, den 18den Februarij. Onze hartelijk geliefde Leeraar, Ds. T. VAN SCHUIJLENBURGH, onlangs eene wettige beroeping ontvangen hebbende, naar de meer aanzienelijke Gemeente van *Waarder*, maakte ons heden, na dat hij over de derde bede gepredikt had, aan 't einde zijner Leerrede, tot onze droefheid, bekend, dat hij zich verpligt gevonden had om, onder afwachting van de Hooge Approbatie van Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, deze roeping op te volgen. Wij wenschen in den wil van God te berusten, terwijl wij bidden, dat de Heere ook daar zijn werk zegene, en zijn

Eerw.

Eerw. daar die zelfde liefde en genegenheid doe ondervinden, welke hij hier, gedurende zijnen kortstondigen Evangeliedienst mogt ondervinden. Zoo dat

ZEVENHOVEN eerlang staat vakant te worden.

WAARDER. Zie Febr. 1816.

ZWAMMERDAM. Zie Febr. 1816.

BUUREN.

IJSSELSTEIN, den 1sten Maart. Met genoegen kunnen wij melden, dat Ds. M. JORISSEN, tot hiertoe Pred. te *Hattem*, onze beroeping, in 's Heeren vreeze, heeft aangenomen.

CULENBORG, den 12den Maart. In onze Klassikale Vergadering van heden is Ds. F. VAN DEN HAM, tot hiertoe Pred. te *IJsselstein*, en beroepen te *Rotterdam*, van zijne betrekking op deze Classis, met zegenbede gedimitteerd; en tevens de Klassikale approbatie verleend, op de beroeping van Ds. M. JORISSEN, tot hiertoe Pred. te *Hattem*, en beroepen te *IJsselstein*.

LEERDAM. Zie Dec. 1814. en Maart 1815.

BENSCHOP staat vakant te worden. Zie Nov. 1815.

ASCH. Zie Febr. 1816.

NOORD-HOLLAND.

ALKMAAR.

DRIEHUIZEN EN ZUIDSCHERMER, den 3den Maart. Heden werd onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer N. C. LETTE, plegtig en hartelijk bevestigd, door deszelfs Vader, den Wel Eerw. Heer S. LETTE, laatst Pred. te *Vlissingen*, (aan wien de Wel Eerw. Heer A. VREDENDUIN, deze beurt vriendelijk had afgestaan) met de woorden

van den Apostel Paulus 1 *Tim.* IV: 11—16: *Beveel deze dingen en leer ze enz.*"

De oplegging der handen, geschiedde door voornoemden Heer Bevestiger, en de Wel Eerw. Heeren A. VREDENDUIN, H. TENKINK, A. R. MAURER, J. BEST, A. B. HAGEN, W. ZIMMERMAN, T. R. HUIJSERS, en J. M. LE COULTRE, Predd. in *de Rijp*, te *Graft*, *Grootschermer*, *Bedijkteschermer N. Z.*, *Schermerhorn*, *Oudorp* en *Oterleek*, *West-* en *Oostgraftdijk*, en te *Colhorn*.

Des namiddags begon de Bevestigde, onder ons zijn heilig dienstwerk, met eene gepaste Leerrede over *Jer.* I: 6, 7. *Toen zeide ik: ach Heere HEERE, ziet ik kan niet spreken, want ik ben jong. Maar de HEERE zeide tot mij: zegt niet, ik ben jong, want overal, waar heenen ik u zenden zal, zult gij gaan, en alles wat ik u gebieden zal, zult gij spreken.*

De gewigtige plegtigheid, van dezen dag, is tot algemeen en groot genoegen afgeloopen. De goede God schenke op dezelve zijnen zegen!

HARINGKARSPEL EN DIRKSHORN, staat vakant te worden. Zie Febr. 1816.

BERGEN. Zie Febr. 1816.

KOEDIJK vakant. Zie Febr. 1816.

HAARLEM.

BENNEBROEK, den 4den Maart 1816. De Wel Edel. geb. Heer G. NUTGES, Heer van deze Ambachts-heerlijkheid, is niet meer! Eene korte doch hevige ongesteldheid, maakte op den 22sten Febr. l. l., een einde aan zijn leven, en ontrukte hem, in den ouderdom van bijna 63 jaren, aan zijne Kinderen en Behuwdkinderen, aan zijne Bloedverwanten en Vrienden, met welke wij het gemis van hem, die ook voor ons en voor deze plaats van zoo veel belang was, met groote smart betreuren. Op den 28sten Februarij werd zijn stoffelijk deel op eene rouw-

sta-

ftatige wijze bij dat van zijne waardige Echtgenoote en Ouders alhier ter aarde besteld, en den daarop volgenden Zondag, hield onze geliefde Leeraar D. P. FARRET, voor eene talrijke schare, eene plegtige redevoering, ter gedachtenis van den Overledenen, ons, naar aanleiding van *Ps.* CIII: 15, 16, ter beschouwing voorstellende, het kortstondige en onzekere van het menschelijk leven, op zulk eene treffende wijze ons bevestigd, door het sterven van onzen hooggeachten Ambachtsheer; die eene bloeijende gezondheid genietende en van een sterk ligchaams-gestel, in minder dan 24 uren tijds niet meer was, en zijne plaatze verlaten had. De tegenwoordigheid van bijna alle de Kinderen, Behuwdkinderen en naaste Bloedverwanten van den Overledenen, allen in diepen rouw, vermeerderde het aandoenlijke van deze plegtigheid. Diep getroffen keerden wij naar onze huizen terug. Mogten wij niet vergeten, 't geen ons zoo ernstig en nadrukkelijk werd voorgehouden, en het kortstondige en vergankelijke van ons leven hier op aarde gedurig bedenkende, ons bereid zoeken te houden voor den onzekeren dag van onzen dood!

HAARLEM Walsche Kerk vakant. Zie November 1811.

BENNEBROEK staat vakant te worden. Zie Jan. 1816.

A M S T E R D A M.

AMSTERDAM, den 12den Maart. Na gunstig verleende handopeningen, door den Commissaris Generaal, provisioneel belast met de zaken der Hervormde Kerk, voor wijlen Ds. H. H. VIERVANT, en den Emeritus verklaarden Ds. C. G. S. BEGEMANN; zijn heden, uit een vooraf gemaakt gros van Predd., door Predd. en Onderlingen, voor wijlen Ds. H. H. VIERVANT, op het zestal gebragt:

DD. K. W. STRONCK, Predd. te *Dordrecht*. J. F. BARENDS, te *Vollenhoven*. T. M. VAN GULPEN, te *Nijmegen*. P. R. A. SALTET, te *Purmerend*. D. SCHIFF, te *Weesp*. P. K. BROUWER, te *Joure*.

En daar uit op het drietal:

DD. K. W. STRONCK, J. F. BARENDS, T. M. VAN GULPEN.

En is door Heeren Diaconen, op den 19den daaraan volgende, gemaakt dit zestal:

DD. H. H. DONKER CURTIUS, Predd. te *Arnhem*. W. G. VAN DOORNE, te *Gouda*. J. A. PLUIJGERS, te *Leijden*. C. VAN DER VEN, te *Edam*. P. R. A. SALTET, te *Purmerend*. D. VAN DER LOO, te *Montvoort*.

En op het drietal:

DD. H. H. DONKER CURTIUS, J. A. PLUIJGERS, W. G. VAN DOORNE.

En voor den Wel Eerw. Heer C. G. S. BEGEMANN, is door den Eerw. Kerkeraad op den 12den Maart l. l. gemaakt het volgende zestal:

DD. E. BEGEMANN, Predd. *aan de Koog*. G. LEHMAN DE LEHNSVELD, te *Westmaas*. B. W. LAMBRECHTS, te *Wezel*. E. L. SIEGMAN, te *Delden*. D. J. JANSEN, te *Palsdorff*, en J. P. NEUMAN, te *Graefrath bij Elberveld*.

En dit drietal:

DD. E. BEGEMANN, E. L. SIEGMAN en D. J. JANSEN.

En door Heeren Diaconen op den 19den Maart dit zestal:

DD. J. P. N. COX, Predd. te *Schoonhoven*. M. JORISSEN, te *Hattum*. M. MAENSS, te *Udem bij Goch*. C. HACKE, te *Haarlem*. B. W. LAMBRECHTS, te *Wezel*, en J. BEGEMANN, te *Ditzen*.

Drietal:

DD. J. P. N. COX, B. W. LAMBRECHTS en M. MAENSS.

AM-

AMSTERDAM, den 22sten Maart. Twee van onze zeer geachte Leeraren, de Wel Eerw. Heeren P. MEIJBOOM en H. DE HAEN HUGENHOLTZ, hebben onlangs plegtige dankbare gedachtenis gevierd, van hunnen vijf en twintig jarigen predikdienst, in onze Gemeente vervuld; de eerste op den 10den dezer, predikende over 2 *Pet.* I: 16: *Want wij en zijn geen konstelijk verdichte fabelen nagevolgd, als wij u bekend gemaakt hebben de kracht en toekomste onzes Heeren Jezu Christi, maar wij zijn aanschouwers geweest van zijne Majesteit.* De ander den 17den dito, met eene Leerrede over *Gal.* VI: 14. *Maar het zij verre van mij, dat ik zoude roemen anders dan in het kruise onzes Heeren Jezu Christi, door welken de wereld mij gekruizigt is, en ik der wereld.*

AMSTERDAM, Walsche Kerk vakant. Zie Febr. 1811.

HOORN.

AARSWOUD, den 2den Jan. Ter vervulling van de vakature, heeft de Kerkeraad, onder directie van den Wel Eerw. Heer H. VAN WIJHE, Pred. te *Hoogwoud*, als Consulent het volgende achttal van Predikanten gemaakt:

DD. J. A. DE HOLLANDER, Predd. te *Haringkarspel* en *Dirkshorn.* W. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, te *Zijbekarspel.* A. HOUTKAMP, te *Etershem* en *Schardam.* J. SCHARDAM, te *Spanbroek* en *Opmeer.* J. MOHX, te *Blokzijl.* B. LOOZE, te *Urzem.* H. J. ANDREÆ, te *Steggerden* en *Finkega*, en J. F. RUPPEL, te *Hensbroek.*

En daar uit op het drietal gebragt:

DD. J. A. DE HOLLANDER, W. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE en A. HOUTKAMP.

Uit welk drietal, op den 29sten Jan., door Mans Ledematen, bij meerderheid van stemmen, tot gewonen Herder en Leeraar beroepen is, de Wel Eerw. Heer J. A. DE HOLLAN-

DER, die na eenige dagen van beraad, deze beroeping, reeds bekrachtigd met de goedkeuring van den Heer van *Hoog* en *Aarswoud*, in de vreeze des Heeren, heeft aangenomen, onder afwachting van de Koninglijke en Klassikale approbatie.

OOSTER- EN WESTER-BLOKKER. Onze breuke, veroorzaakt door het vertrek van den Wel Eerw. zeer gel. Heer J. KALDENBACH, naar *Capinge*, onder de Classis van *Walcheren*, is gelukkig geheeld. Onze beroepen Leeraar J. DIJK, is van *Midlie*, onder de Classis van *Edam*, tot ons overgekomen, en op den 3den Maart l. l. onder ons in den Heiligen dienst bevestigd, door den Wel Eerw. zeer gel. Heer J. B. HARTMAN, Pred. te *Grosthuizen* en *Avenhorn*. De bevestiger predikte des voormiddags over 2 *Corinth.* IV: 5. *Want wij prediken niet ons zelven, maar Christus Jezus den Heere: en ons zelven,* [*dat wij*] *uwe dienaren* [*zijn*] *om Jezus wille.* Des namiddags hield de bevestigde zijne Intre-rede over 2 *Timoth.* III: 16, 17. *Alle de Schrift is van God ingegeven, en is nuttig tot leeringe, tot wederleggLinge, tot verbeteringe, tot onderwijzinge die in de regtvaardigheid is: Op dat de mensche Gods volmaakt zij, tot alle goed werk volmaaktelijk toegerust.* Het werk van den geheelen dag is tot genoegen, zoo wel van de Gemeente, als van de van elders toegevloeide menigte, gelukkig afgeloopen. God geve over den dienst van zijnen knecht onder ons den overvloedigsten zegen.

HOORN, den 9den Maart 1816. Heden is door de Gedeputeerden der *Hoornsche* Classis, de beroepinge te *Aarswoud*, uitgebragt op den persoon van Ds. J. A. DE HOLLANDER, (zie hier boven) nomine Classis goedgekeurd.

HAUWAART vakant. Zie, Maart 1815.

WOGNUM EN WADWAIJ vakant. Zie December 1815.

SCHARWOUDE. Zie Jan. 1816.

E N K H U I Z E N.

GROOTEBROEK, den 6den Maart. De beroepinge alhier uitgebragt op Ds. M. B. ROMMENIJ, als nog Pred. te *Hal*, is door de gecommitteerden der Clasfis, kerkelijk goedgekeurd.

ENKHUIZEN. Uit het voorheen gemelde drietal, waar op stonden: DD. VAN TRICHT, JORISSEN en VAN GRIETHUIZEN, is met meerderheid van stemmen, tot Pred. dezer Gemeente beroepen, Ds. O. VAN TRICHT, Pred. te *Meerkerk*, welke beroepinge zijn Eerw. onder inwachting van de goedkeuring des Konings, heeft aangenomen.

E D A M.

MIDLIE, den 25sten Febr. Na dat onze waardige Leeraar en Vriend, de Wel Eerw. Heer J. DIJK, op den 12den dezer maand, door Deputaten der *Edamsche* Classis ontslagen is geworden van zijne betrekking op deze Gemeente en op deze klasfikale Vergadering, heeft zijn Eerw. heden van ons een plegtig en liefderijk affcheid genomen, met de zegenende bede van Mozes, *Deut.* XXXIII: 27*a*. *De eeuwige God zij u eene woning.*"

Groot was de aandoening van spreker en hoorders, en welmenend onze bede, dat Sions Koning, zijn Eerw. schenke met dien zelfden ijver en getrouwheid in de Gemeenten van *Oester-* en *Westerblokker*, te arbeiden ter bevordering van Evangelische kennis en godsvrucht, als zijn Eerw. den tijd van twee jaren onder ons, met een uitgebreiden zegen gedaan heeft, en waar door hij ons zeer lief geworden was.

Wij hopen echter onze breuke spoedig geheeld

te zien, naardien wij reeds handopening verzocht en gunstig verkregen hebben, van Zijne Excellentie den Heer Commisſaris Generaal, belast met de zaken der Hervormde Kerk.

EDAM, den 4den Maart 1816. Het Bijbelgenootſchap, binnen deze ſtad in den vorigen jare opgerigt, heeft heden deszelfs eerste openbare Vergadering gehouden in de Groote Kerk. De Edele Achtbare Heeren Burgemeesteren en Raden dezer ſtad, benevens eene aanzienlijke Vergadering, gaven door hunne tegenwoordigheid aan deze bijeenkomst geen geringen luister. De Secretaris des Genootſchaps, de Wel Eerw. zeer geleerde Heer C. VAN DER VEN, Pred. der Hervormde Gemeente, beklom den Predikſtoel, en hield, na een gepast gebed tot God, eene welingerigte en doelmatige Redevoering, over de waarde van den Bijbel, en deed tevens verſlag, zoo van de werkzaamheden van 't Nederlandsch Bijbelgenootſchap in 't gemeen, als bijzonder van het geen door ons Bijbelgenootſchap ſederd deszelfs oprigting was gedaan: beſtaande niet alleen in de uitdeeling van Bijbels aan onderſcheidene behoeftigen hier ter plaatſe, maar ook in het doen onderwijzen van dezelve, in het lezen van den Bijbel, iets, het welk vervolgens dadelijk werd bevestigd, doordien een aantal der zodanige openlijk proeven gaven van hunne bekwaamheid en vorderingen, in het lezen der Heilige Schrift, wordende dezelve ook ter hunner vereering en aanmoediging met Bijbelgeſchenken begiftigd.

Voor en na deze plegtigheid, gelijk ook bij tusſchenpozing, werd dezelve niet weinig veraangenaamd, door het zingen van eenige, op het onderwerp pasſende, Evangeliſche Gezangen, en dat bij afwisſeling, zoo door de Leden van 't alhier beſtaande Zanggezelſchap op zich

zel-

zelve, als gezamenlijk met de Gemeente. Terwijl eindelijk de openbare plegtigheid met dankzegging tot God geëindigd werd.

Voor 't overige is alles met stichting en algemeen genoegen uitgevoerd, en strekt ten bewijze, dat het ook binnen deze stad niet ontbreekt aan de zulken, die volgaarne willen medewerken, ter verbreiding en bevordering der kennisse van God en van Jezus Christus, zoo als die in den Bijbel is geopenbaard.

NIEUWENDAM, den 10den Maart 1816. Heden werd in onze Gemeente, eene, nimmer te voren hier plaats gehad hebbende plegtigheid gevierd. Onze hartelijk geliefde Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel. Heer R. A VAN DEURSEN, nam van 8 zijner Leerlingen, zijnde JOLLETJE PAN, VROUWTJE ALDERS, NEELTJE GOLLARDS, MARIA ELISABETH KRUITHOED, CATRINA BAKKER, GEZINA ELIZABETH LUDERS, NEELTJE DE VRIES en HENDRIKJE DORREBOOM, openlijk in onze Kerk belijdenis des geloofs af. Na dat zijn Wel Eerw. op eene nadrukkelijke wijze het bevel van onzen dierbaren Zaligmaker, *Matth.* XXVIII: 19*a*. verklaard, en naar de tegenwoordige omstandigheid geschikt had, nam de plegtigheid een aanvang. De Leerlingen toonden, door hunne bondige, gepaste en naauwkeurige antwoorden, hunne ervarenheid in den gezegenden Evangelie Godsdienst. Na dat zij hun werk op de vereerendste wijze geëindigd hadden, werden zij hartelijk van onzen beminden Leeraar geluk gewenscht, die hen tevens op het gemoed drukte, de dure verpligting, welke er nu op hen rustte, om, zoo als het leden van Jezus Gemeente past, hunnen levenswandel aanteleggen. Deze hartelijke uitboezeming, werd niet minder hartelijk door eene der Leerlingen, zijnde MARIA ELISABETH KRUITHOED,

in naam van allen, door eene keurige aanspraak beantwoord. Was dit alles treffend, niet minder aandoenlijk waren de gelukwenschingen van onzen Leeraar aan de Ouders en betrekkingen van deze jeugdige belijders. De plegtigheid van dit uur werd door eene talrijke, ook van elders zaamgevloeide menigte vergroot, terwijl dezelve door een schoon Orgelmuzijk voorgegaan en besloten werd. God beware onzen Leeraar nog lange voor ons, en schenke hem zijnen besten zegen!

Z E E L A N D.

W A L C H E R E N.

OOSTBURG, Walsche Kerk vak. Zie Jan. 1796.

VLISSINGEN, Walsche Kerk, twee Predikantsplaatsen en dus geheel vakant. Zie Dec. 1803. en Aug. 1808.

BRESKENS vakant. Zie Dec. 1809.

VEERE Walsche Kerk vakant. Zie Aug. 1811.

VLISSINGEN vijf Leeraarsplaatsen vakant. Zie Sept. 1814.

WISSEKERKE. Zie Jan. 1816.

SINT KRUIS vakant. Zie Febr. 1816.

AAGTEKERKE. Zie Febr. 1816.

SCHOUWEN EN DUIVELAND.

BURGT vakant. Zie Januarij 1815.

KERKWERVE staat vakant te worden. Zie Jan. 1816.

SEROOSKERKE. Zie Jan. 1816.

Z U I D - B E V E L A N D.

GOES Walsche Kerk vakant. Zie Maart 1814.

HEINKENSZAND vakant. Zie Junij 1815.

BAARLAND vakant. Zie Jan. 1816.

KLOETINGEN vakant. Zie Jan. 1816.

THO-

THOLEN EN BERGEN OP DEN ZOOM.

St. PHILIPSLAND vakant. Zie Nov. 1815.

De uitnodiging van H. H. Proponenten te dezer plaatse, wordt ingetrokken.

OUD VOSSEMEER vakant. Zie April 1815.

THOLEN Walsche Kerk vakant. Zie Dec. 1815.

STAND DAAR BUITEN staat vakant te worden. Zie Jan. 1816.

U T R E C H T.

UTRECHT.

UTRECHT, den 5den Maart 1816. In onze Klassikale Vergadering, heden gehouden, gaf de Hoog Eerw. Heer A. SIMONS, tot hier toe Pred. te *Thamen aan den Uithoorn*, kennis van zijne aanstelling, als Hoogleeraar in de Faculteit der Wijsbegeerte enz. aan de Akademie te *Utrecht*, en verzocht van zijne betrekking, als Lid der Classis, ontslagen te mogen worden, gelijk zijn Hoog Eerw. reeds van den Kerkeraad van *Thamen*, blijkens eene Acte van Dimissie, ontslag van zijne betrekking op die Gemeente, bekomen had. — Dit verzoek is door deze Eerw. Vergadering toegestaan; waarop zijn Hoog Eerw. een zeer treffend en aandoenlijk afscheid genomen heeft, terwijl door Ds. Præses, zijn Hoog Eerw. den besten zegen, namens de Vergadering, over zijne aanstaande gewigtige bediening is toegewenscht, voorts is den Scriba gelast, hem eene loffelijke Acte van Dimissie, ter hand te stellen.

Nog zijn in deze Vergadering, in tegenwoordigheid van de Hoog Eerw. Heeren Deputati Synodi, S. VAN BEUNINGEN, A. VAN BEMMELEN, en

en B. TAAIJ, resp. Pred. te *Utrecht*, *Ankeveen*, en *Rhenen*, peremptoir geëxamineerd de Wel Eerw. Heeren G. DOLDES, en J. J. NEUMAN, beroepen te *Langerak bezuiden de Lek*, en te *Ter Aa*, door den Wel Eerw. Heer G. BURK, Pred. te *Vinkeveen*, met dat gevolg, dat zij eenparig, en met blijdschap aan de roepende Gemeenten zijn toegewezen. — De tijd der bevestiging zal, na dat de Approbatie van Zijne Maj. den Koning, op deze beide beroepingen zal zijn ingekomen, nader bepaald worden.

Eindelijk is ook, in de tweede sessie dezer Vergadering, op verzoek van den Wel. Eerw. Heer D. TER VEER, Pred. te *Maarssen*, daartoe behoorlijk gequalificeerd zijnde door den Kerkeraad van *Nederlangbroek*, van zijne verbindtenis aan deze Vergadering ontslagen, de Wel Eerw. Heer J. W. VAN DOLDER, als nog Pred. aan *de Blaauwkapel*, doch beroepen te *Nederlangbroek*: — vermits de beroepstukken in behoorlijke orde waren, en zijn Eerw. ook reeds blijkens eene overhandigde Acte van Dimissie, van den Kerkeraad van *de Blaauwkapel* was losgemaakt. — Zijne Eerw. heeft een zeer liefderijk en hartelijk afscheid van deze Vergadering genomen, en is hem door Ds. Præses, uit haar naam, ook 's Heeren zegen en genade toegewenscht, terwijl tevens den Scriba gelast is, zijn Eerw. eene loflijke Acte van Dimissie, ter hand te stellen.

TER AA. Zie Nov. 1815, en hier boven onder *Utrecht*.

LANGERAK BEZUIDEN DE LEK. Zie Jan. 1816 en hier boven onder *Utrecht*.

THAMEN AAN DEN AMSTEL staat vakant te worden. Zie Jan. 1816, en hier boven onder *Utrecht*.

BLAAUW-

BLAAUWKAPEL ſtaat vakant te worden. Zie Febr. 1816, en hier boven onder *Utrecht*.

JUTPHAAS. Zie Febr. 1816

A M E R S F O O R T.

NEDERHORST (DEN BERG), den 7den van Lentemaand. Na gunſtige verkregene handopening, is de Kerkeraad alhier heden zamengekomen, onder opzigt van de Wel Eerw. Heeren Conſulenten, A. VAN BEMMELEN, en W. VAN VOORTHUIZEN, Predd. te *Ankeveen* en *Vreeland*, tot het doen van een beroep, in de plaats van onzen ruſtenden Leeraar E. M. DORPER.

Op het zestal zijn geplaatst de Proponenten:

J. C. VAN DE VELDE, onder de Claſſis van *Amersfoort*. W. STROES JANSEN, H. J. HATTINK, H. DE HAAN HUGENHOLTZ, onder de Claſſis van *Amſterdam*. T. VAN SPALL, onder de Claſſis van *Utrecht*. C. HUIJSER VAN REENEN, onder de Claſſis van *Amſterdam*.

Op het drietal:

VAN DE VELDE, STROES JANSEN, HATTINK.

Waaruit met meerderheid van ſtemmen beroepen is, de Eerw. Heer W. STROES JANSEN, die dit beroep heeft aangenomen.

ANKEVEEN, den 10den van Lentemaand. Onlangs maakte onze waarde Leeraar, A. VAN BEMMELEN, ons bekend, dat hij eene beroeping ontvangen had, tot tweeden Pred. te *Bolsward*: doch heden gaf hij ons, tot onze blijdſchap te kennen, dat hij na 14 dagen beraad, beſloten had, voor die beroeping te bedanken.

AMERSFOORT. In de Klasſikale Vergadering, den 13den van Lentemaand alhier gehouden, werd ten overſtaan van de Hoog Eerw. Heeren Deputaten der Sijnode van *Utrecht*, VAN BEUNINGEN, VAN BEMMELEN, en TAAIJ, door den Wel Eerw. Heer W. W. VAN BEUZEKOM, Pred. aan *de Vuurſche*, peremptoir geëxamineerd, en hier-

hierop aan de roepende Gemeente toegewezen; de Prop. H. E. VAN IJSENDIJK, beroepen te Zeist.

In die zelfde Vergadering is de Wel Eerw. Heer J. VAN VELSEN, Pred. te *Nichtevecht*, doch beroepen tot tweeden Pred. te *Hoogeveen*, op verzoek van den Wel Eerw. Heer A. VAN BEMMELEN, Pred. te *Ankeveen*, van zijne betrekking op deze Classis ontslagen; waarop zijn Wel Eerw., onder wederzijdsche zegenwenschen, afscheid genomen heeft.

NICHTEVECHT staat vakant te worden. Zie Nov. 1815, en hier boven onder *Amersfoort*.

ZEIST. Zie Febr. 1816, en hier boven onder *Amersfoort*.

RHENEN EN WIJK.

RHENEN. Zie Nov. 1815.

DOORN. Zie Dec. 1815.

NEDERLANGBROEK. Zie Febr. 1816.

'T WAAL EN HONDSWIJK staat vakant te worden. Zie Febr. 1816.

FRIESLAND.

LEEUWARDEN.

GARIJP vakant. Zie April 1815.

OOSTERMEER. Zie Oct. 1815.

DOKKUM.

DOKKUM, den 3den Maart. Ds. J. PRINS, Pred. te *Oud-Beijerland*, voor het beroep alhier, beleefdelijk bedankt hebbende, is de Kerkeraad overgegaan tot het maken van een nieuw gros, te weten:

DD. A. W. HASELAAR, Predd. te *Zevenbergen*. A. VAN DIJK, te *Foutgens*. T. BEKIUS, te *Dantumwoude*. H. VAN HAAGEN, te *Oudwoude*. O. VAN TRICHT, te *Meerkerk*. H. CANNEGIETER, te *Garrelsweer*. G. WALLER, te *Zalk*. P. TALMA, Cand. onder de Classis van *Dokkum*. C. ALBERTI, te

Vis-

Visvliet. L. VAN LOON, te *Vrouwen-Parochie* H. J. C. MENSONIDES, te *Molquerum*. A. J. HARTMAN, te *Gasfel*. P. J. CALKOEN, te *Genemuiden* A. VISCH, te *Wilsem*. B. VAN WILLES, te *Nieuwland*, J. D. SCHUURING, te *Rockanje*.

Hier uit is gemaakt het volgende twaalftal:

DD. HASELAAR, BEKIUS, VAN TRICHT, WALLER, ALBERTI, MENSONIDES, CALKOEN, WILLES, CANNEGIETER, SCHUURING, VAN HAAGEN en TALMA.

Op het zestal zijn gebragt:

DD. HASELAAR, BEKIUS, VAN TRICHT, ALBERTI, MENSONIDES en VAN HAAGEN.

De drie eersten zijn geplaatst op het drietal:

En daar uit is aanstonds met éénparigheid van stemmen beroepen, Ds. A. W. HASELAAR, Pred. te *Zevenbergen*, onder de Classis van *Dordrecht*.

DROGEHAM. Ds. O. SCHULINGE, is beroepen te *IJlst*, en heeft dat beroep aangenomen: Zoo dat deze Gemeente, eerlang vakant worden zal.

FRANEKER.

HARLINGEN. Zie Jan. 1816.

SNEEK.

YLST vakant. Zie April 1815.

BALK vakant. Zie Febr. 1816.

BOLSWARD EN WORKUM.

BOLSWARD. Zie Dec. 1815.

ZEVENWOUDEN.

GOINGARIJP. Na eenen geruimen tijd herderloos geweest te zijn, werd tot onze blijdschap, op den 10den Maart l. l., onze vakature weder vervuld, alzoo onze jonge Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. F. T. FOCKENS, niet alleen bevestigd werd; maar ook zijne intrede hield. De bevestiging geschiedde door deszelfs Vader, den Wel Eerw. Heere L. FOCKENS, Pred. te *Sneek*, wien dit werk was afgestaan, met eene Leerrede over *Ps*. XC: 17. *En de liefelijkheid des*

Hee

Heeren onzes Gods, zij over ons enz.; de plegtige inzegening werd verrigt door de beide Heeren Gecommitteerden der Classis, F. HOLKEMA en P. KOUMANS BROUWER, als mede door de Heeren J. HERINGA en H. IJNZONIDES, resp. Predd. van *Akkrum*, *de Joure*, *Oudebaarn* en *Ter Kaple*, terwijl de Bevestigde zijnen Evangeliedienst aanvaardde, met de woorden van Paulus, *Tit.* II: 11—13. *Want de zaligmakende genade Gods, is verschenen allen menschen* enz.

GORDIJK, den 17den Maart. Heden eindigde onze hartelijk geliefde Leeraar, de Heer J. A. VAN BEUNINGEN VAN HELSDINGEN, zijnen getrouwen en welmeenenden Evangeliedienst, met eene Leerrede, waarvan ten grondslag verstrekte de vermaning van Paulus, *Phil.* I: 27. *Alleenlijk wandelt waardiglijk het Evangelie van Christus, op dat het zij ik kome en u zie, het zij ik afwezig ben, ik van uwe zaken mag hooren, dat gij staat in eenen geest.*

God zij dezen waardigen man, in alle deszelfs betrekkingen, steeds met zijne gunst nabij, en doe deszelfs aanstaande dienstwerk in de Gemeente van *Rheenen*, steeds met den besten zegen vergezeld gaan.

SCHERPENZEEL, SPANGEN, MUNNEKEBUREN EN NIJETRIJNEN. Zie Dec. 1815.

WOLVEGA staat vakant te worden. Zie Februarij 1816.

OVER-IJSSEL

DEVENTER.

VRIESEVEEN, den 21sten Januarij. Door het hooge Godsbestel, is deze Gemeente thans in den diepsten rouw gedompeld; daar het den vrij-

vrijmagtigen Heer behaagde, van haar door den dood weg te nemen, haren zeer geliefden Leeraar, J. H. VAN LAER, zijn Wel Eerw. predikte met veel aandoening en onder gevoel van voortdurende verzwakking, kort voor zijnen dood, over *Prediker* XII: 2—6.

Zijn Wel Eerw. overleed, in den ouderdom van 57 jaren, was geboren te *Ootmarsum*, den 11den Febr. 1759, gehuwd met Mejuffrouw M. C. DEKKER, wiens Vader Pred. te *Almeloo*, geweest is, heeft 27 jaren onder ons gearbeid.

De Overledene bezat een zeer goedhartig karakter, genoot in deze Gemeente algemeene achting en liefde, was ijverig werkzaam in de prediking des H. Evangeliums; de Gemeente verliest met hem eenen goedhartigen Leeraar, zijnen nabuuren eenen hulpvaardigen medebroeder, zijne vrienden eenen opregten vriend, en zijne bedrukte Echtgenoote en drie Kinderen, eenen liefhebbenden Man en Vader.

Op den 28sten Jan. l. l., heeft de Wel Eerw. zeer geleerde Heer IMMINK, Pred. te *Ootmarsum*, die door banden van aanverwandschap aan den Overledenen verbonden was, de Gemeente alhier naar aanleiding van *Numeri* XX: 28, 29. bepaald bij het regtmatige harer droefenis, teffens haar opgewekt en aangespoord, om naar de lessen en vermaningen haar, van haren Leeraar gegeven, ootmoedig te wandelen.

GOOR, den 14den Febr. 1816. Heden is alhier in een Classis contracta, door Gecommitteerden uit de Hervormde Gemeente te *Diepenheim*, aan deze Vergadering ingeleverd, eene acte van beroeping, uitgebragt op den Heer H. J. ROMENIJ, Prop. onder de Classis van *'s Gravenhage*, met verzoek om klassikale approbatie.

De Eerw. Vergadering de acte in behoorlijke or-

dride bevonden hebbende, heeft dezelve goedgekeurd.

Na dat de Heer ROMENIJ in eene korte Leerrede over 1 *Tim.* II: 4. eene proef van zijne bekwaamheid tot het predikwerk gegeven had, werd hij op zijn verzoek, in tegenwoordigheid van den Wel Eerw. Heer IMMINK, Pred. te *Deventer*, als Deputatus Classis, door den Wel Eerw. Heer E. L. SIEGMAN, peremptoir geëxamineert.

Eerst over de talen, in het Hebreeuwsch over *Ps* CXXIV. en in het Grieksch over 1 *Tim.* II. Vervolgens over die waarheden van den christelijken Godsdienst, welke gewonelijk in een Examen peremptoir behandeld worden.

De geëxamineerde aan de Vergadering voldoende proeven van zijne bekwaamheid gegeven hebbende; werd de Heer Examinator voor zijn welligerigt Examen bedankt, en de beroepene met algemeen genoegen, aan de hem roepende Gemeente van *Diepenheim*, met heilbede, als haren Herder en Leeraar toegewezen.

De beroepene staat, bij vriendelijke afstand van den Wel Eerw. Heer H. W. STROINK, Pred. te *Markelo*, door deszelfs Broeder, den Wel Eerw. Heer ROMENIJ, Pred. te *Hal*, bevestigd te worden. De bevestiging is, in afwachting van Zijne Majesteits approbatie, voorlopig bepaald op den 7den April 1816.

DIEPENHEIM. Zie Jan. 1816. en hier boven onder *Coor.*

Z W O L L E.

HASSELT. Zie Febr. 1816

S T A D en L A N D E.

GRONINGEN EN 'T GORECHT.

GRONINGEN, den 28sten Jan. Toen onze

stad

had in de maand Oct. 1814, door een bezoek vereerd werd van Zijne Majesteit onzen geliefden Koning, bij gelegenheid van het Eeuwfeest der hooge School alhier, behaagde het Zijn Majesteit, het Orgel uit de Akademie Kerk, 't welk destijds tot de openbare Eeredienst niet gebruikt werd, te vereeren aan eene der Kerken onzer Gemeente, de *Aa* Kerk genaamd. Dit Orgel, door de zorg der Heeren Voogden van gemelde Kerk, en door de arbeidzaamheid van den kundigen Orgelmaker J. W. TIMPE, in gereedheid gebragt, werd heden ingewijd door den Wel Eerw. Heer J. RUTGERS, Pred. alhier, die bij deze gelegenheid eene doelmatige Leerrede hield over den 15den *Psalm*. Deze plegtigheid liep tot algemeen genoegen der vergaderde menigte af, daar elk voldaan was, zoo over de sieraad, welke dit Orgel aan deze Kerk bijzet, als over de welluidendheid der toonen, door welke het zelve de openbare Godsvereering veraangenaamd. Zoo dat onze Gemeente op dezen dag nieuwe dankstof vind aan de goedgunstigheid van onzen met regt beminden Koning.

GRONINGEN. Uit het te voren gemaakt gestal van Predikanten, is den 21sten Febr. gemaakt het volgende drietal:

DD. A. H. TER HORVEN, M. GOUVERNEUR en T. M. VAN GULPEN, dan daar Ds. TER HORVEN, bij vriendelijke Missive, voor alle verdere reflectie op zijn Eerw. bedankt had, is het drietal aangevuld met Ds. M. CORSTIUS, Pred. te *Beerta*, waaruit den 28sten daar op met eenparig genoegen beroepen is, Ds. M. GOUVERNEUR, Pred. te *Beetster-Zwaag*.

APPINGEDAM.

SLOCHTEREN, den 28sten Jan. Op den 9den dezer maand overleed te *Groningen*, in het

KERKNIEUWS.

[illegible] jaar zijns ouderdoms, de Hoog Ed. Gestr. Heer Mr. H. DE SANDRA VELDTMAN, in leven Heer van Slochteren, Colham, Foxham en Half Heer van [illegible], en laatst Lid van de Staten der Provincie Groningen. Van dit smertelijk sterfgeval gaf onze geachte Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel. Heer H. W. HEMMES, op den 13den dezer, in eene voorafspraak, voorlopig aan de Gemeente kennis: doch op heden stichtte hij den Overledenen eene vereerende nagedachtenis, in eene plegtige en uitmuntende Lijkrede, over *Ps.* CIII: 15, 16. *De dagen des menschen zijn, als het gras enz.* Bij welke gelegenheid zijn Eerw. bijzonder zijne lenigende en vertroostende aanspraak rigtte tot des Overledenens nagelatene eenige Dochter en Kind, Vrouwe HERMANNA LOUISA CHRISTINA DE SANDRA VELDTMAN van *Slochteren*, en haren waardigen Echtgenoot den Heer J. HORA SICCAMA, die de Overledene als Heer en Vrouw van *Slochteren* zijn opgevolgd; benevens eenen Behuwd Zoon, den Heer en Mr. A. J. VAN DER HOOP, en deszelfs waardige Echtgenote, Vrouwe A. A. M. THOMASSEN A THUESSINK, welke allen deze aandoenlijke en treurige plegtigheid met hunne tegenwoordigheid vereerden. Ook wekte onze geliefde Leeraar deze Gemeente op, om steeds met erkentelijkheid te blijven gedenken, aan het goede, 't welk zij van den verstorvenen Heer genoten had; en tevens om ons gedurig de broosheid en vergankelijkheid van 's menschen leven te herinneren, ten einde ons in tijds voor te bereiden voor eene naderende eeuwigheid.

DELFZIJL, den 29sten Jan. De Eerw. Heer C. VAN EPEN, thans Pred. te *Wolvega* in *Friesland*, bij besluit van Zijne Majesteit den Koning, van den 12den Dec. 1815, tot Herder en Leeraar in deze Gemeente benoemd, en als zoodanig

nig ook kerkelijk beroepen zijnde, heeft deze beroeping, in de vreeze des Heeren, aangenomen.

APPINGEDAM vakant. Zie Mei 1811.

HELLUM vakant. Zie Junij 1815.

UITWIERDA vakant. Zie Nov. 1815.

L O P P E R S U M.

LOPPERSUM vakant. Zie Febr. 1807.

LEERMENS vakant. Zie Mei 1814.

D E M A R N E.

BELLINGEWEER EN RANUM vakant. Zie Sept. 1814.

HORNHUIZEN EN KLOOSTERBUREN vakant. Zie Mei 1815.

EENRUM ſtaat vakant te worden. Zie Nov. 1815.

'T WESTER-KWARTIER.

MIDWOLDE EN DE LEEK vakant. Zie Mei 1814.

OLDEHOVE vakant. Zie Dec. 1815.

OLDAMBT EN WESTERWOLDINGERLAND.

TER APEL, den 3den Maart. Op heden heeft Ds. J. MENSINGA, van hier naar *Zuidlaren* beroepen, voor eene aanzienlijke ſchare toehoorders, ook van elders zamengevloeid, ons het laatſte vaarwel gepredikt, ten tekst nemende, *Hand.* XX: 25—27. *En nu ziet, ik weet, dat gij allen enz.* Zigtbaar waren de aandoeningen van ſpreker en toehoorders. — Hoewel wij ſlechts 17 maanden ons hebben mogen verblijden in den nuttigen, leerzamen en ſtichtelijken dienst van dezen waardigen Leeraar, was hij ons bij uitnemendheid dierbaar geworden, en wenſchen wij van zijne jongſte vermaningen, waarſchuwingen en beſtieringen, een heilzaam gebruik te maken. De Heere zegene zijn Eerw. dienst ook elders, en doe hem overal die zelfde liefde ondervinden, welke wij hem hier toedroegen. God hee-

heele ook eerlang in zijne gansche deze breuk; zoo dat derhalve

TER APEL nu werkelijk vakant is.

NB. Nog tot op heden heeft de Correspondens geen berigt uit *Wagenbergen* ontvangen.

DRENTHE.

EMMEN.

KOEVERDEN vakant. Zie Nov. 1815.

MEPPEL.

WAPSERVEEN vakant. Zie Oct. 1815.

HOOGEVEEN. Zie Nov. 1815.

MEPPEL staat vakant te worden. Zie Dec. 1815.

MEPPEL vakant. Zie Jan. 1816.

ROLDE.

ZUIDLAREN. Zie Octob. 1815.

CONSISTORIALE KERK van AXEL.

SAS VAN GEND. Was deze plaats sedert zoo vele jaren Herderloos; de gunstige dispositie van Z. K. M. stelde deze Gemeente wederom in staat, tot het beroepen van eenen Leeraar, voor *Sas van Gend*, en het naburig *Philippine*, thans gecombineerd, en, na verkregene handopening, werd op den 4den Meij des jaars 1815, door het Consistorie van *Axel*, beroepen de Wel Eerw. zeer geleerde Heer J. BLOKHUIZEN, Pred. in *de Ketel*, doch die bij Missive van den 16den Meij, voor deze beroeping beleefdelijk bedankte. — Om te voorzien in de behoefte onzer Gemeente, wierd door het gemelde Consistorie op den 7den Junij beroepen, de Wel Eerw. zeer geleerde Heer J. POPPE, Pred. te *Kortgene*; doch ook die bedankte voor deze be-

beroeping, bij Missive van den 28sten Junij. — Waarop het Consistorie op den 19den Julij, beroepen heeft den Wel Eerw. en zeer geleerde Heer P. VAN ECK, Pred. te *Zaamslag*, die op den volgenden dag, tot onze onuitsprekelijke blijdschap, deze beroeping volvaardig heeft aangenomen —

Na verkregene approbatie op dit beroep, is zijn Eerw. van de Gemeente van *Zaamslag* losgemaakt, op den 24sten Augustus, en op den 10den September in onze Gemeente plegtig bevestigd, door zijn Eerw. Vriend en Medebroeder den Wel Eerw. Heer H. WESSELINK, President van het Consistorie van en Pred. te *Axel*, die predikte over de woorden, die wij lezen *Hand*. X: 42. Waarop onze gewenschte Man zijne Intrede deed, des nademiddags met de volgende taal van Petrus, die wij in het 43sten vers vinden, zijnde deze plegtigheid tot algemeene blijdschap en genoegen afgelopen. — God zette het stempel zijner hooge goedkeuring bestendig op den getrouwen arbeid van den welmenenden Vriend onzer eeuwige en tijdelijke belangen, en doe zijn Eerw. onder ons het duurzaamst genoegen smaken.

ZAAMSLAG. Onze waardige Leeraar, de Wel Eerw. zeer geleerde Heer P. VAN ECK, op den 19den Julij des jaars 1815, door het Consistorie van *Axel* beroepen, tot Pred. in de Gecombineerde Gemeenten van *Sas van Gend* en *Philippine*, en besloten hebbende deze beroeping, in 's Heeren vreeze, te aanvaarden, werd op den 24sten Augustus daar aan volgende, van onze Gemeente losgemaakt, en nam van dezelve op den 27sten nadenmiddag een zegenend afscheid, predikende over *Neh*. V: 19. *Gedenkt mijner enz*. Al spoedig verzocht het Eerw. Consistorie van *Axel* handöpening tot het be-

beroepen van eenen anderen Leeraar, en werd, na het verkrijgen van dezelve, alhier op den 20sten October l. l. beroepen, de Wel Eerw. zeer geleerde Heer P. VERHAGEN METMAN, Pred. te *Waalwijk*, die echter bij, Misfive van den 11den November, beleefdelijk voor deze beroeping bedankte. — Daarop heeft het gemeld Consistorie, ingevolge de begeerte van deze Gemeente, op den 25sten Januarij dezes jaars, beroepen den Wel Eerw. zeer geleerde Heer W. S DE VISSER, Pred. te *Werkhoven*. Wij wenschen dat zijn Eerw. deze beroeping, met eene volle overbuiging des harten, zal aanvaarden, en zoo deze Gemeente spoedig vervuld zijn.

OOST-FRIESLAND.

CANHUIZEN }
KLEIN MIDLUM } vakant.

VELLAGE vakant. Zie Aug. 1815.

EMDEN. Zie Nov. 1815.

VOORMALIGE GRAAFSCHAP BENTHEIM.

EMLENKAMP, den 21sten van Sprokkelmaand. Op den 21sten van den voorgaanden maand ontvingen wij uit den mond van onzen hartelijk geliefden jongsten Leeraar J. P. VERFF, het aandoenelijk berigt, dat zijn Eerw een eenparig en dringend beroep, naar de Gemeente van *Hasselt*, ontvangen had. Maar weinige weken geleden hadden wij ons zoo zeer verblijd, dat zijn Eerw. voor het beroep naar *Waarder* bedankte, en nu moesten wij wederom de onaange-

naam-

namste bekommering gevoelen, door de vrees dat zijn Eerw. ons verlaten zouden. Wij gaven wederom de duidelijkste blijken van onze verkleefdheid aan den persoon en den dienst van zijn Wel Eerw. — Zijn Eerw. Ambtgenoot, de Eerw. Kerkeraad en onze geheele Gemeente, bleef zijn Eerw. ernstig begeeren. Onze geliefde Leeraar werd door dit alles getroffen. Zijn Eerw. stelde deswegens den tijd van beraad uit, doch eindelijk gevoelde zijn Eerw., na een beraad van bijna drie weken, zich in gemoede verpligt, de roepstem van zijnen Heer op te volgen, het welk zijn Eerw. ons den 11den dezer maand bekend maakte, en ons naar aanleiding van de vermaning van Petrus 1sten Brief Hoofdstuk V: 7. opwekte, om gemoedigd in God te zijn, en onze verzorging van Hem met vertrouwen te verwachten. God trekke eerlang met zijn Eerw. op, doe hem te *Hasselt* die ongeveinsde liefde en hoogachting ondervinden, welke zijn Eerw. alhier bijna zeven jaren ondervonden heeft, en zorge in liefde voor onze Gemeente. Dus is te

EMLENKAMP de tweede Predikants-plaats eerlang vakant.

SCHUTTORF vakant. Zie Mei 1815.

FREREN vakant. Zie Nov. 1815.

LINGEN.

LINGEN, eerste en derde Leeraarsplaats vakant.

WEZEL.

KERVENHEIM vakant. Zie Aug. 1813.

KRANENBURG. Zie Aug. 1813.

GELDERN. Zie Aug. 1813.
WEZEL, vierde Leeraarsplaats vakant. Zie Febr 1815.
BISLICH vakant. Zie Febr. 1815.
HAMINKELEN vakant. Zie Julij 1815.

BREMEN.

ANSGARIE KERK vakant. Zie Junij 1804.
MARIENKERK, tweede en derde Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1804.

HANAU vakant. Zie Mei 1812.

BERIGTEN.

Overmits de rekeningen der in de Classis van *Tiel* bestaande Beursen, dit jaar en voortaan, niet meer in de maand September, maar op den laatsten Woensdag in de maand Junij moeten geschieden, en de Quaestor, volgens bestaande Wetten verpligt is, dezelve veertien dagen te voren, aan de Toeziende Directeuren, in volledige orde over te geven; zoo wordt door deze aan de Buitenleden kennis gegeven, dat zij hunne Contributien, met Fatsch-Classis verschuldigd, dit jaar en voortaan alle jaren, voor- of uiterlijk op den eersten Junij, franco aan den Quaestor zenden moeten, wijl hij bij latere bezorging dezelve niet als ontvangen inbrengen moet, en daardoor de gebrekigen in de bepaalde boete vervallen moeten, van welke zij volgens de Wet niet ontslagen kunnen worden.

Gedaan op speciaalen last der Classis van *Tiel*, in

in derzelver Vergadering, gehouden den 18den Maart 1816.

J. VAN DER LEEDEN, en
F. H. REPELIUS.
Quæstoren.

De Classis van *Walcheren*, verzoekt de contribuerende Buitenleden, aan derzelve Weduwen-Beurs, volgens de Wet, Hoofdstuk 13. §. 10, ten spoedigsten hare jaarlijksche toelage, aan den Quæstor Viduarum den Wel Eerw. Heer A. S. CLINGE, Pred. te *St. Laurens*, of aan de Koster van de Choorkerk, te *Middelburg*, ... KUIPERS te bezorgen, en de Predikants Weduwen, om ook daar, haar aandeel uit dezelve te laten afhalen.

Uit naam en op last der Classis voornoemd,
J. H. VOIJER, Classis h. t. Scriba.

NAGEKOMEN KERK-NIEUWS.

AMSTERDAM, den 26sten Maart. Heden is alhier door den Groot Kerkeraad, uit de beide drietallen, te voren door den Kerkeraad en Diaconen uitgebragt, dit zestal geformeerd:

DD. K. W. STRONCK, Predd. te *Dordrecht*. J. F. BARENDS, te *Vollenhoven*. T. M. VAN GULPEN, te *Nijmegen*. H. H. DONKER CURTIUS, te *Arnhem*. J. A. PLUIJGERS, te *Leijden*. W. G. VAN DOORNE, te *Gouda*.

En daar uit dit drietal:

DD T. M. VAN GULPEN, H. H. DONKER CURTIUS, W. G. VAN DOORNE.

En daar uit beroepen:

D. T. M. VAN GULPEN, Pred. te *Nijmegen*.

LET-

LETTER-NIEUWS.

Bij Verblaauw en van Bentum, Boekverkoopers te *Gouda*, als mede bij C. L. Schleijer, te *Amsterdam*.

Zijn nog maar weinige Exemplaren voorhanden van den tweeden Druk der *Bijbelsche Geschiedenissen* voor *Eerstbeginnenden* van H. VAN MEERTEN, Pred te *Gouda*, waarvan men eene aanprijzende beöordeeling vindt in den Recensent ook der Recensenten dezes Jaars, N°. 1. — Die dezelve nog behoeven, worden verzocht daar van spoedig opgave te doen, op dat men bij tijds den Derden Druk oplegge, waarin geene veranderingen zullen gemaakt worden.

O P V O E D I N G.

Nimmer is een Boek gemeenzamer en leerrijker geschreven, dan dat van FLESSINGA ZELANDUS aan zijn Zoontje, ter inleiding tot Godsdienstig en Zedekundig onderwijs, aanwijzende hoe een Jongeling zich omtrent zijnen Godsdienst en zijne pligten te gedragen heeft, om een beminnenswaardig Man, en moedig Christen te zijn, op geheel zijn levenspad. —— Twee Stukken, in een Deel, compleet, te *Leijden*, bij den Boekverkooper van Thoir, en alom in de Boekwinkels te bekomen. De prijs is *f* 4: -

---

Bij W. Brave, Boekverkooper, op den Nieuwendijk, te *Amsterdam*, wordt heden uitgegeven:

Vijf Brieven, ter verdediging van het Algemeen Reglement, voor het Bestuur der Hervormde Kerk, in het Koninkrijk der Nederlanden, à 9 Stuivers.

II. *Bijdragen*, tot de beoefening en geschiedenis der Godgeleerde Wetenschappen, voor het Jaar 1816. 4de Deel, 3de Stuk. Dit N° levert weder Intresante Stukken, voor de *Kritiek en Exegese van het N. Testament*, als mede voor de *Kerkelijke Geschiedenis*, men vind in hetzelve ook nog, het *Algemeen Reglement van Organisatie voor de Hervormde Kerk van Nederland, en de Namen der Leden tot dit Bestuur.* De Autheuren van dit (reeds 13 Jaren gestaan hebbende werk) gaan voort de belangrijkste *Verhandelingen* en *Beöordeelingen* te leveren, over de In- en Uitlandsche Theologische Werken, van daar, dat dit Werk voor den Theologant eene behoefte is, en voor den onderzoeker der Theologische Studiën, onontbeerlijk is geworden.

On-

Onderhouding van de aandacht over de Geschiedenis van JEZUS *Lijden*, door M. C. C. STURM, Schrijver van 't alom bekende Werk, *de dagelijksche verkeering met God.*

Deze Kruis- en Lijdens-Geschiedenis van onzen Zaligmaker, is in een duidelijken en bevatbaren stijl geschreven, naar aanleiding der Lijdens-Teksten, eene reeks van gemoedelijke Overdenkingen en Praktikale Toepassingen, ter regeling van een goed Christelijk gedrag, afgeleid uit het verheven voorbeeld, het welk JEZUS ons in alle de Bijzonderheden van zijn borgtogtelijk lijden gegeven heeft, enz. In gr. 8vo. en ruim 400 Bladz., wordt voor de verminderde prijs van *f* 1 : 4 : —, uitgegeven te *Amsterdam*, bij P. G. Geijsbeek, Boekverkooper op de Lelijgragt, bij de Keizersgragt, N°. 21.

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

MENGELWERK.

BOEKZAAL
DER
GELEERDE WERELD,
OF
TIJDSCHRIFT
VOOR
LETTERKUNDIGEN,
Voor APRIL 1816.

Te AMSTERDAM, *bij*
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal en de
Bergstraat, N°. 320.
MDCCCXVI.

De Prijs is 6 Stuivers.

BOEKBESCHOUWING.

Proeve over JEZUS *geschiktheid als Leeraar, en over zijne leerwijze ten voorbeelde van Godsdienstleeraars. Uit het Hoogduitsch van* E. G. WINKLER, *Diaconus te* Neunheilingen *bij* Langensalz. „*Hij sprak hun het woord, zoo als zij het hooren konden.*" *Mark.* IV: 33*b*. *Te* Groningen, *bij* W. Wouters, 1814. *Behalve het Voorberigt* 352 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 2 : 8 : —

Met een bescheiden voorberigt van den Schrijver, vangt dit ook al in onze taal overgezet werk aan, die den weldenkenden voor hem inneemt, en duidelijk genoeg doet zien, wat den Eerw. WINKLER aanleiding gaf, om over dit onderwerp gedurig meer na te denken, er aanteekeningen over te maken, en hoe hij eindelijk tot het besluit kwam, om het tot een geheel te brengen, en daarna vooral voor jongere Ambtsbroeders, aanstaande Godsdienstleeraars, en ook van School-onderwijzers (om hun namelijk het lezen der Evangelisten met hunne leerlingen te verligten) uit te geven. Konden wij vooronderstellen, dat onze Duitsche Medebroeder dit vernemen zou, wij zouden hem, ten aanzien van zijn hier gemeld plan, om over de wijze waarop JEZUS zich *geschikt* heeft een boek te schrijven, vooral raden, vooraf eens naauwkeurig te lezen, en te herlezen, 't geen in de werken van het Haagsche Genootschap (1), waar-

(1) Prijsverhandelingen van het *Genootschap tot verdediging van den Christelijken Godsdienst*, voor 178*9*, waarin twee

waarop ook in verscheidene opzigten ons Vaderland roem kan dragen, over dit gewigtig onderwerp voorkomt. De hier niet niet genoemde Vertaler mogt dat Deel zijn Eerw. wel toezenden, om, indien hij er toe in staat is, het zelf, of anders door eenen anderen in zijne Landtaal te doen overzetten. Wij vinden hier toch duidelijk bevestigd, dat onze Duitsche Protestantsche Broeders, ook aangaande dit onderwerp, van eenen Nederlander nog al iets zouden kunnen leeren. Het verwonderde ons ook een weinig, in de Voorrede hier te lezen; *men kan het niet eens worden, in hoe verre* JEZUS *zich aldus geschikt heeft,... en mogelijk schrijf ik mijne gedachten hierover;* vooral omdat wij meenden, dat men over het onderwerp, hier behandeld, niet wel schrijven kan, zonder daar over degelijk te hebben nagedacht, en voor zich zelven zeker te zijn niet alleen, maar er ook het voornaamste over te zeggen. Het gegronde van deze aanmerking kan elk ontwaren, uit den inhoud achter het werk geplaatst, bl. 348—352. en waaruit men zien zal, dat de Schrijver wat veel gesnipperd heeft, maar tevens dat er zekere orde in gehouden is, offchoon die dan ook niet geheel logisch kan genoemd worden. Maar het geheele stuk is in overhaasting voor de pers gegeven, en draagt, op verscheidene plaatsen, bewijzen, dat er de laatste hand niet behoorlijk aan gelegd is, door den Schrijver. Zelfs blijkt de Heer WINKLER zich den tijd niet gegund te hebben, om, na het afwerken van de

on-

twee Verhandelingen over dit onderwerp, eene van onzen beroemden J. HERINGA, ELIZA'S ZOON, en eene korte van den Eerw J. C. BANG, toen Pred. te *Gosveld*, in *Hessenland*, voorkomen.

onderscheidene afdeelingen, het geheel nog eens behoorlijk over te zien, en in 't net te schrijven. Hoe konden wij hier anders lezen: vele zaken hebben wij slechts kunnen aanstippen, omdat wij er in 't vervolg nog op moeten te rug komen; bij vele andere hebben wij ons iets langer opgehouden, omdat wij het op den ons voorgeteekenden weg *eens niet mogten wedervinden*, of er niet bij kunnen vertoeven, (bladz. 85.) en later: (bladz. 110.) Het volgend onderzoek zal nog menigwerf hierop te rug komen: wij beschouwen dus hier maar eeniglijk wat te dezen opzigte tot zijne leerwijze behoort, „*omdat het in 't vervolg niet zoo ligt mogt wederkomen.*"

Van de Akademiën en examina, geeft de Heer WINKLER ook geene zeer gunstige denkbeelden, en hij heeft zich (b. v. op bladz. 42.) wel eens zoo uitgelaten, dat men de Proponentsplaatsen wel zeer zou hebben te beklagen; indien men sommige van zijne uitspraken zoo algemeen wilde opvatten, als ze ter neer gesteld zijn. Zijn Eerw. schijnt insgelijks niet gelukkig geweest te zijn, in de gelegenheden om goede Leeraars te hooren prediken; hoe konden wij hier anders lezen: „*Ik heb een niet gering aantal van geheel lage, en ten deele morsige woorden en zegswijzen uit Leerredenen en Katechisatiën, die ik aangehoord heb opgeschreven: maar ik zou vreezen, den gekuischten smaak, en het reinheidminnend hart mijner Lezers op de pijnbank te zetten, zoo ik maar één van die allen hier wilde afschrijven.*" (bladz. 334.) Wanneer men hier en daar verscheidene aanmerkingen, op eenen vrij hoogen toon, gelezen heeft, die zouden kunnen dienen, om geheel geene gunstige denkbeelden in te boezemen, aangaande de vorderingen in beschaving, leerwijze en predikkun-

 da

de in *Duitschland*, dan verrascht zeker bladz. 99 waar op men gedrukt vindt.

„ Maar de leerwijze van JEZUS, heeft de aandacht minder tot zich getrokken. Men vindt er, wel is waar, in de geleerde overblijfsels der christelijke oudheid reeds eenige wenken van, en in onze tijden heeft men er nog meer soortgelijken gevonden; maar deze wenken zijn meestal geheel over het hoofd gezien; men heeft er ten minste minder gebruik van gemaakt tot verder onderzoek hierover, en tot het aanwenden derzelve bij het tegenwoordig onderwijs, dan men had kunnen doen. Er is mij althans geen boek bekend, het welk de leerwijze van JEZUS in zijnen geheelen omvang behandelt. Altijd heb ik de leerwijze van SOCRATES, en zeer zelden die des Stichters van onzen godsdienst, hooren aanprijzen. Zoo eenig in hare soort en zoo aanprijzenswaardig intusschen die van den Griekschen wijze is; zoo voortreffelijk en navolgenswaardig is mij die van den Stichter des christendoms steeds toegeschenen, vooral sedert mijnen vierjarigen predikdienst; voornamelijk daar SOCRATES slechts gewoonlijk als onderwijzer, maar JEZUS als onderwijzer en redenaar te gelijk verschijnt, en zoo wel voor den eenen, als voor den anderen tot voorbeeld zijn kan."

De zucht om bijzonder te zijn, welke jonge Predikers zoo ligt doet dwalen, heeft onzen Schrijver ook wel eens van het spoor geleid, gelijk wij hier, liet ons bestek dit toe, door verscheidene voorbeelden zouden kunnen staven. Men zie b. v. zijne verklaringen, over de wonderen, over den Verzoeker van JEZUS in de woestijn, over *Joh.* XXI: 15. enz. over de Sadduceën, over de Galileërs, het ligchaamsgestel, en de gestalte van JEZUS, (wat Romanesk)

merk) het doel van het H. Avondmaal, het aanhalen van Bijbelplaatsen op den predikstoel, het leerstellige in het openbaar Godsdienstig onderwijs, om nu niets meer op te noemen. Had de Heer WINKLER meer gelegenheid gehad, om de Nederlandsche Godgeleerden na *Coccejus* wel te kennen, en was hij in 't algemeen, omtrent de latere vorderingen in de uitlegging en geheele behandeling der H. Schriften, beter onderrigt geweest, hij zou zich zeker vaak anders uitgelaten hebben. Aan te kleine kennis van de gevoelens der meeste Protestantsche Christenen, schrijven wij 't ook liefst toe, dat het *geloof aan eene aangeborene geneigdheid ten kwade*, (of aan een zondig beginsel dat wij mede ter wereld brengen) gegrond beide op de ervaring en openbaring, hier (zie bladz. 241 en 242.) wordt voorgesteld als, en verward met het Godslasterlijk gevoelen, dat de mensch een *oorspronkelijk boos wezen zijn zou*. In eenige opzigten heeft de Heer WINKLER hier meer, in andere aanmerkelijk minder geleverd, dan men naar den titel en het plan hier zoeken zou. Ondertusschen verklaren wij met genoegen, dat, hoe zeer deze proeve onvolledig is, verscheidene gebreken bezit, en door jonge Godgeleerden, vooral met oordeel des onderscheids moet gelezen worden, deze laatsten er echter vooral veel nuttigs uit leeren kunnen. Verscheidene juiste, menschkundige, ernst, ervaring en Christelijken ijver ademende aanmerkingen en uitweidingen komen hier toch voor, welke, hoewel ook elders en wel eens meer uitgewerkt te vinden, ook hieruit stichten kunnen.

Veel goeds is hier voorgedragen, b. v. over het populaire in het Prediken, over het Catechiseren, vooral over het uitmuntend, ja onvergelijkelijk voorbeeld van JEZUS, in 't bijzonder

der voor den Leeraar van den Christelijken Godsdienst, en ook over het gebruik maken van den Bijbel. Maar, wij besluiten onze beschouwing, met het volgende ter behartiging hier over te nemen:

„ JEZUS deed met vragen de groote uitwerksels, die wij in zijne geschiedenis vinden; door hetzelve bragt hij dikwijls eensklaps meer licht en overtuiging in de zielen zijner toehoorders, dan hij door lange redeneringen zou hebben kunnen uitwerken; door hetzelve worden zijne vijanden zekerder tot het hen beschamend gevoel der waarheid gebragt, dan op eenige andere wijze mogelijk was. En evenwel schijnt men de nuttigheid van deze manier van onderwijs nog niet algemeen in te zien. Eene wijze wet verpligt ons in Keursaksen, om, het grootste gedeelte van het jaar, des zondags namiddags openbare katechesatien te houden. Wij behoeven dus niet eerst gelegenheid te zoeken, om dusdanig onderwijs mede te deelen; dezelve is ons gegeven, en wij zijn verpligt, er gebruik van te maken; maar ze wordt helaas! van velen verzuimd. Ik heb predikanten leeren kennen, welke de katechesatie onder hunne lastigste ambtsbezigheden rekenden, dezelve voor overtollig hielden, en de minst gepaste uitvlugten te baat namen, om dit zondagsche werk maanden lang te kunnen uitstellen. Maar welke denkbeelden maken zich dan zulke leeraars van het nut der katechesatien? welke denkbeelden hebben zij van de naauwgezette waarneming huns ambts? Tot welke middelen nemen zij toevlugt, om zich voor hun geweten te regtvaardigen wegens eene zoo schoone, door hen verzuimde gelegenheid, om den godsdienst van JEZUS te bevorderen? Wat mij belangt: ik kan bekennen, dat ik liever katecheseer, dan pre-

dik,

dik, omdat ik mij van het eerste meer voordeel voor de erkentenis van den godsdienst beloof, dan van het laatste. Ik kan mij niet onthouden hier ééne aanmerking bij te voegen, omdat het onverstandig gedrag van zoo vele leeraars dezelve noodzakelijk maakt."

„ Zoo wij op den omgang van JEZUS met zijne leerlingen acht geven, dan vinden wij, dat het de omgang was van eenen vriend met zijnen vriend; geen enkel onderwijzen van den eenen kant, geen onafgebroken stilzwijgen van den anderen. De discipelen mogen vragen, verdere opheldering zoeken, tegenwerpingen maken, hun oordeel zeggen, enz. Hoe lief had JEZUS PETRUS niet, welke alle de overigen in deze vrijmoedigheid overtrof! En slechts eens werd hij van JEZUS berispt, toen hij zich aanmatigde, om JEZUS besluit naar zijnen zin te leiden en hem van deszelfs voornemen, hetwelk zoo lijnregt tegen zijne uitzigten aanliep, af te trekken" (1).

„ Het gedrag van de meeste leeraars jegens hunne jonge en oude discipelen is gewoonlijk te flug, te verwaand, te diktatoriaal, te zeer rustende op meesterlijk gezag. Het: *ik heb het gezegd en dus moet het waar, duidelijk, verstaanbaar zijn.* behoort tot het schooldespotismus. Het moet den leerlingen vrij staan, over hetgeen de onderwijzer voordraagt, te mogen nadenken, hetgeen, zoo als ik bij eigen ondervinding weet, niet alle leermeesters willen gedoogen. Zij moeten het regt hebben, om over het hun duistere of dubbelzinnige, klaarder en bepaalder inlichting te vorderen. Hetgeen hun niet waar schijnt, moeten zij in twijfel mogen trekken, en hunne twijfeling moeten zij ter op-

(1) „ MATTH. XVI: VS. 23."

oplossing bescheiden mogen voorleggen. Zulks bevordert hoe langer zoo meer bondigheid en klaarheid bij den onderwijzer; hij verlaat zich niet op het napraten of het slapen zijner leerlingen; en deze worden zelfdenkers, daar zij anders gemeenlijk slechts werktuigelijk hooren. De waarheidlievende, alle eigenliefde en gemak ontvliedende, onderwijzer, leidt zijne leerlingen zoodanig op, dat zij niet alles op zijn gezag aannemen, maar zich gewennen, om, over hetgeen hij gezegd heeft, na te denken, en dikwijls vragen voor te werpen, en hij beantwoordt de vragers gaarne." (1).

De vertaler, die overigens doorgaans zijn werk wel verrigt heeft, had hier en daar wel eene aanmerking mogen plaatsen.

(1) *Interrogantibus libenter respondeat (praeceptor)* (2), zegt QUINCTIL. *Inst. Orat II.* 2.

(2) Dat is: *De onderwijzer moet den vragers gaarne antwoorden.*

De Vert.

---

1. *Tweetal* LEERREDENEN, *door* P. KOUMANS BROUWER, *Pred. te* Joure. *Uitgesproken bij de Godsdienstige viering der overwinning den* 18*den Junij* 1815 *behaald. Te* Leeuwarden, *bij* J. W. Brouwer, 1815. *Ten voordeele der gekwetste Dapperen.* 32 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* — 10 —

2. *De Luisterrijke* OVERWINNING *der Bondgenooten, in den Veldslag van* Belle-Alliance, *den* 18*den van Zomermaand* 1815. *Godsdienstig gevierd op het Feest der Kerkhervorming, den* 25*sten van Zomermaand* 1815. *in eene Leerrede over Openb.* XI: 15—18. *door* J. NIEUWENHUIS,

A.

A. L. M. Phil. Doct. Leeraar bij de Evangelisch-Luthersche Gemeente, te Utrecht enz. Te Utrecht, bij J. van Schoonhoven, 1815. 96 Bladz. In gr. 8vo. De prijs is f — 8 —

Ook de Eerw. KOUMANS BROUWER, werd geroepen, om op den 5den van Hooimaand tweemaal zijne Godsdienstig dankbare Landgenooten voor te gaan, in de Christelijke viering der heerlijke overwinning, welke met zoo veel regt den naam van het schoon verbond ontvangen heeft. Ook hij werd aangezocht, om zijne toen uitgesprokene korte gelegenheids-predikaatsiën in 't licht te geven, en heeft daaraan, gelijk verscheidene anderen, op eene wijze zoeken te voldoen, welke voor zijne Gemeente vereerend, en voor onze roemwaardige gewonde Krijgslieden voordeelig zijn kon, blijkens ook den titel en het voorberigt.

De eerste Leerrede heeft ten Tekst *Ps.* XX: 8, 9. en de tweede *Exod.* XVII: 15. Beide verdienen ze, met die van andere bekwame Leeraars, waarvan ook dit tijdschrift met welverdienden lof gewagen kon, in den bundel opgenomen en alzoo bewaard te worden, ten duidelijken bewijze voor de Nakomelingschap, hoe hoog men de, op den eeuwig onvergetelijken 18den van Junij des jaars 1815, bevestigde verlossing van Nederland waardeerde, en met welk eene vreugde men daarvoor Gode dat Godes is, en den dapperen verdediger, 't geen hem toekomt, openlijk, op des Geliefden Konings eersten wenk in 's Heeren Heiligdommen heeft toegebragt. Zij die zich in geen verkeerd humeur laten brengen, door enkele schrijf- of drukfouten, als *vasterklinking*, *heden over* in plaats van *voor* of *heucht* voor *heugt* enz., en die eenige on-

onnaauwkeurigheden in de schets van den grooten slag, weten toe te kennen, aan de eerst doorgaans onvolledige berigten, vooral in de verder afgelegene plaatsen, zullen ze naderhand nog, zoo wel als nu, met stichting kunnen lezen.

N°. 2. Bepaalt de aandacht bij *Openb.* XII: 15—18, en heeft tot onderwerp dit tweeledige: Godsverheerlijking over de zegevierende uitbreiding van het Christendom, en de luisterrijke overwinning der Bondgenooten. In de voorafrede leest men daaromtrent de gepaste aanmerking:

„ *Heilig* noemen wij ook dezen oorlog, als vereenigden tegenstand van een Vorstlijk Bondgenootschap, waarin alle Staten van Europa getreden zijn, ter redding van de heilige regten der Menschheid, van de Vrijheid der Volken, van Europa's verlichting, zedelijkheid en godsdienstige beschaving."

„ Uit dit oogpunt beschouwd, zal de vereeniging onzer dankstoffe met eene blijde gedachtenisviering van het groot en gezegend werk der kerkhervorming niemand ongepast kunnen voorkomen, daar deze dag, de Jaarlijksche feestdag dier gelukkige gebeurtenis, gewoonlijk onder ons gevierd wordt; en de bevestiging onzer hoop op den gezegenden voortgang van het Christendom in een naauw verband staat met den uitslag van dezen oorlog, gelijk wij in dit uur onzer Godsvereering, trachten zullen nader te ontvouwen."

Het levendige van den stijl, en het voortreffelijke der gevoelens, hebben ons, in deze gelegenheids Leerrede, van onzen Protestantschen Medebroeder NIEUWENHUIS, bijzonder behaagd, en wij prijzen, daar de bepaaldheid onzer ruimte ons verbiedt er langer bij stil te staan, de lezing met vertrouwen aan. Jammer maar, dat de be-

behandeling of viering liever van twee zulke groote en in de gevolgen zoo rijke en gezegende gebeurtenissen (1) bij eene en dezelfde gelegenheid, den Eerw. NIEUWENHUIS buiten de mogelijkheid stelden, om er zoo veel van te zeggen, als zijne Toehoorders en nu ook Lezers, de besten althans, wel verlangden.

(1) Wij kunnen, bij deze gelegenheid, onzen wensch niet te rug houden, dat men eindelijk eens (en kon dit zijn van hooger hand?) bepaalde, dat alle de Protestansche Christenen in ons Vaderland eenmaal 's jaars, en wel op Pinksteren, het Feest der Hervorming vierden. Op den tweeden Pinksterdag zou dit vooral zeer geschikt geschieden, naar ons oordeel.

ONDERWIJS in den GODSDIENST, of Handleiding ter beantwoording der Vragen, voorkomende in het onderwijs van de Heeren A. LEDEBOER *en* W. DE ROO, *ten dienste der Leerlingen, naar dezen leiddraad onderwezen wordende, door* J. A. OOSTKAMP. *Te* Amsterdam, *bij* A. B. Saakes, *en te* Zwolle, *bij* Clement, de Vri *en* van Stégeren, 1814. 259 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 1 : 14 : —

De aanmerking van den Beoordeelaar, in de *Hedendaagsche Vaderlandsche Bibliotheek*, voor 1805. (bl. 460. N°. X.) betreffende het Vraagboekje van LEDEBOER en DE ROO: — *Wij zouden oordeelen, dat een Catechiseerboek met vragen zonder antwoorden, aanleiding geeft tot veel misbruik; daar de Leerlingen dan doorgaans gebrekkige antwoorden van elkander of van anderen overnemen. Wanneer men derhalve dit boekje wil blijven gebruiken, zouden wij best oordeelen, dat er door eene goede hand, korte en dui-*

duidelijke antwoorden worden bijgevoegd: — heeft den Schrijver dezer schetsen onder anderen vooral bewogen, om dezelve uit te geven, tot eene volledige beantwoording van alle de in het genoemde Leerboek voorkomende vragen, ten behoeve der Jeugd.

„ In de wijze van behandeling, schrijft de Heer OOSTKAMP, verkoos ik liever een aaneengeschakeld voorstel, dan de tusschenvoeging der vragen; om dat door deze voordragt het oordeel der leerlingen meer opgescherpt, en tevens aan het oogmerk van de opstellers der vragen beantwoord wordt. Echter heb ik het gemak der leerlingen steeds onder het oog gehouden; en daarom ieder antwoord met eenen nieuwen regel begonnen, tevens het zakelijk deel van velen derzelve, door de *cursief letter* aanwijzende: dewijl de ondervinding mij het nuttige daar van op meer dan eene wijze heeft doen zien. — De Schriftuurplaatsen heb ik slechts aangewezen, zonder dezelve over te schrijven; eensdeels om het werkje niet zonder noodzaak kostbaarder te maken, en anderdeels om den leerlingen aanleiding te geven tot het gedurig gebruiken van den Bijbel, en tot het nalezen der aangehaalde teksten, in derzelver zamenhang met het voorgaande en volgende; iets toch dat volstrekt noodig is, om den waren zin der Bijbelschrijvers te leeren verstaan, en de kracht der aangevoerde bewijzen te begrijpen."

„ Ik heb de leiding van gedachten, in dit opstel doorstralende, getrouw gevolgd; en voor zoo ver zulks uit het verband der vragen kennelijk is, de ware bedoeling van derzelver opstellers uitgedrukt."

„ De ophelderende aanmerkingen, op sommige plaatsen aan den voet der bladzijden geplaatst, dienen ter nadere opheldering of bevesti-

tiging van het geen in de antwoorden gezegd is, of ter wegneming van deze en gene *schijnbare* zwarigheden, tegen de leer van den Godsdienst ingebragt; om alzoo de meer gevorderde leerlingen eenige wenken te geven tot verder nadenken en eigen onderzoek: van hier de aanhalingen der schrijvers, bij wien men de voorgestelde zaken verder bewezen, of nader ontwikkeld zal kunnen vinden."

't Is zeker niet te ontkennen dat het onderwijsboekje, waarvan de uitgave door de Eerw. Heeren LEDEBOER en DE ROO, voor jaren, bezorgd is, een der besten was, gelijk ook de meermalen herhaalde druk, voor deszelfs goed vertier, getuigen kan; maar daaruit volgt nog niet, dat hetzelve ook nu nog boven alle andere de voorkeur verdienen zou. Wij voor ons houden althans dat van wijlen den Harderwijkschen Pred. TILANUS voor beter, om verscheidene redenen, hier nu niet op te noemen. Er zijn evenwel nog Onderwijzers in den Godsdienst, welke zich van het eerstgenoemde gewoon zijn te bedienen, en aan hen, meer vooral aan de Leerlingen die van hen onderwijs ontvangen, heeft de Heer OOSTKAMP eenen dienst bewezen, door de uitgave van deze handleiding. Wij hebben dezelve over 't algemeen met genoegen gelezen, doen hulde aan het wezenlijk verdienstelijke van dezen arbeid, en aan de geschiktheid van deszelfs Opsteller, en houden ons verzekerd, dat zij, voor welke dit boekdeel eigenlijk geschreven is, er met veel nut gebruik van kunnen maken. Het leerboekje is zeer wel gevolgd, en in den geest van hetzelve naauwkeurig uitgebreid en ontwikkeld, zoodat de daarin voorgestelde vragen, hieruit zeer gemakkelijk kunnen worden opgemaakt. Gelijk het goede en voortreffelijke, zoo is dus natuurlijk ook

ook het in onze oogen gebrekkige in de inrigting en voorstelling van het bekende Vraagboekje, hier gebleven. Onze tegenwoordige Vraagboekjes behooren gewis meer nog naar de gesteldheid en behoefte van dezen tijd te zijn ingerigt, althans in grootere Plaatsen en Steden, en dat kunnen ze zijn, zonder daarom den in dezen lelijken bijnaam van *behoeftige* te verdienen. Bij de aanwijzing van den invloed, welken het geloof aan Gods Besluit vooral behoort te hebben, had althans de opwekking van den Zaligmaker: *Strijd gij om in te gaan!* niet moeten vergeten zijn: trouwens geheel dit Hoofdstuk, over Gods besluiten verkeerdelijk getiteld, is schraal uitgevallen. Hetzelfde moeten wij getuigen, van 't geen aangaande den Duivel hier voorkomt, en over deszelfs invloed ten kwade; wij achten namelijk, dat men er of geheel van zwijgen, of meer bepaald en Schriftuurlijk, over zulke onderwerpen, spreken moet, in zijne Catechisatiën. Men moet de Jeugd met geen *misschien* afzetten, maar grondig het ware en verkeerde leeren onderscheiden, en daartoe het onderwijs des Bijbels duidelijk, en met de noodige ophelderingen voordragen. Dit is vooral behoefte van dezen tijd, waarin oppervlakkigheid en twijfelzucht te algemeen zijn geworden, en te veel uit het oog verloren is, dat men wat den Godsdienst aangaat, alleen uit den Bijbel wijs moet zijn, en het Nieuwe Testament zelfs, zonder het Oude, niet eens goed verstaan kan.

In de beschouwing van den mensch, in zijnen eersten gelukkigen toestand, doorgaans den *staat der regtheid* genoemd, en van de verbasterde gesteldheid, ellende, waarin de mensch door de zonde vervallen is, misten wij hier die naauwkeurigheid, waartoe het Bijbelsch onderrigt den Leerling leiden moet. Vooral had hier moeten

zijn

zijn aangewezen, dat, en in welk eenen zin de mensch ook nu nog gezegd kan en moet worden, het beeld van God te dragen, en naar zijne gelijkenis gemaakt te zijn; waartoe bij voorbeeld *Gen.* IX: 6. en *Jak.* III: 9. den tekst opleveren. 't Geen hier van een proefgebod, aan ADAM en EVA gegeven, voorkomt, is niet juist. God had den mensch niet te *beproeven*, of *hij door gehoorzaamheid goed blijven*, of *door ongehoorzaamheid kwaad zoude worden*, daar hij volkomen wist niet alleen, wat er ook in dezen gebeuren zou, maar ook, in zijne aanbiddelijke liefde, reeds ten goede van het menschdom besloten had, getuige de ervaring, getuige de leere der Goddelijke Openbaring. Maar naar zijne eeuwige wijsheid leerde hij de eerste menschen al aanstonds, dat zij, offchoon boven alle andere schepselen dezer wereld zeer verre verheven, evenwel nooit hunne afhankelijkheid van en hunne dure verpligting tot gehoorzaamheid aan Hem uit het oog verliezen moesten, of konden, zonder zich zeer ongelukkig te maken.

Bij de uitdrukking, dat de Zaligmaker, de *Godmensch*, *blijft tot in alle eeuwigheid*, had de verklaring van PAULUS, 1 *Cor.* XV: 28. wel in aanmerking mogen genomen zijn.

Dat aan de Joden de gruwzame zonde, door het vermoorden van hunnen Messias bedreven, vergeven was, wordt hier te onbepaald verklaard. Aan het slot van *Hoofdstuk* VIII, *over den Verlosser*, had, naar aanleiding van de laatste vraag in het leerboekje, wel iets gezegd mogen worden, over 's Heilands toekomst ten oordeele; hoe zeer ook OOSTKAMP voornemens blijkt geweest te zijn, daar over nader in het laatste Hoofdstuk te handelen.

't Geen daar nu eindelijk voorkomt, aangaande

de de *groote dingen die nog te voren geschieden*, en omtrent de *vele doorluchtige gebeurtenissen welke vooraf moeten gaan*, in eene breede noot, is verre van zeker te zijn, en rust waarlijk alles niet op gezonde uitlegkunde des Bijbels. Men leere toch, in het Godsdienstig Onderwijs, 't geen uit den Bijbel zeker is, opdat men niet, door te veel te willen, nadeel doe.

Bij de goede aanmerkingen over 's Heilands voorbeeld, had de Heer OOSTKAMP zich toch ook wel mogen voorstellen, niet slechts dat de Heere JEZUS in hoogere betrekkingen stond dan wij, waardoor Hem betaamde, 't geen geen Adamskind voegen zou, maar ook, dat hij b. v. nimmer echtgenoot en vader was.

Dat *uit den geloove* iets verrigten (*Rom.* XIV: 23.) zeggen wil, *iets te doen in geloofsvereeniging met* CHRISTUS, *en door zijne kracht, in vertrouwen dat het God, om* CHRISTUS *wil, zal aangenaam zijn, en dat hij het uit genade beloonen zal*, zal men, bij eene onbevooroordeelde lezing, uit PAULUS redenering zeker niet opmaken (1).

In de verklaring der derde en zesde Bede, van het *Onze Vader*, dat OOSTKAMP meent meer dan eens door den Verlosser te zijn voorgeschreven, gelijk ook van het slotwoord, hadden wij, in een Onderwijsboek als dit is, meer naauwkeurigheid verlangd. Dat wij hier lezen, dat het menschelijk ligchaam voortreffelijker is dan dat der dieren, ook om de *buigzaamheid in deszelfs leden*, en *fijnheid in de zintuigen* — dat

(1) Wij verwijzen hier, naar 't geen door ons over des Apostels verklaring: *Al wat uit den geloove niet is, dat is zonde*, gegeven is in het Mengelwerk van dit Tijdschrift, voor November en December van het vorige jaar.

dat men *wel onderscheid maken moet, tusschen eene letterlijke en eigenlijke verklaring*, *dat de zaak in geene betere handen kon gesteld worden*, *dan in die van* ADAM., schrijven wij, zoowel als het bezigen van den Comparativus *Goddelijker*, en de gedurige zeer hinderlijke fouten, tegen het geslacht en tegen het wel onderscheiden van de naamvallen, liefst toe, aan haast, en aan het verzuim eener noodige correctie.

Dat deze aanmerkingen, welke wij nu niet vermeerderen willen, den Heer OOSTKAMP ten bewijze verstrekken, dat wij zijn boek niet als weinig belangrijk hebben aangezien, en tevens, door hem op eenige gebreken opmerkzaam te maken, wilden medewerken, om zijne goede pogingen tot het Godsdienstig Onderwijs meer nuttig te doen worden.

Tot slot schrijven wij hier gaarne het volgende over, waaruit men onder andere zal kunnen zien, welk een zachtmoedig en tevens verstandig voorstander, de Heer OOSTKAMP is, van de Christelijke belijdenis der Gereformeerden:

„Echter zijn de twee eerstgenoemde merkteekenen van de Kerk: *Zuiverheid in de grondwaarheden* en *heiligheid van leven*, volkomen genoegzaam en alleszins voldoende; want, daar Gods woord zuiver gepredikt, en op een heilig leven aangedrongen wordt, daar zullen ook alle de overige merkteekenen der ware Kerk, als daar zijn: de regte bediening der Sakramenten, de getrouwe oefening der kerkelijke tucht enz. gevonden worden."

„En het zijn deze merkteekenen der ware Kerk, welke wij meenen, dat gevonden worden in den *Hervormden Godsdienst*, blijkens: de overeenstemming van de Formulieren onzer Kerk met Gods woord, de bediening der Sakramen-

ten naar *Christus* bevel, en het aandringen op de beoefening der heiligmaking" (1).

„ En, schoon wij niemand om zijne godsdienstige gevoelens veroordeelen, of van de zaligheid na dit leven uitsluiten, meenen wij echter dat er geene gezindte onder de Christenen is, bij welke deze merkteekenen in die volkomenheid gevonden worden, als in de *Hervormde Kerk.*"

„ Maar met dat al, mogen wij onze medemenschen, die in denkwijze over den Godsdienst van ons verschillen, geenszins *haten* of *verachten;* want dit ware strijdig met de liefde des naasten, met de lessen en het voorbeeld van *Jezus*, en met den Geest des Christendoms, welke liefde en verdraagzaamheid ademen jegens alle onze medemenschen, Kol. III: 12—15."

„ Zullen wij ons nu als echte leden der Kerk gedragen, dan moeten wij de verkondiging van Gods woord naarstig bijwonen; dit eischt de liefde tot God en den Verlosser, en wij zelven bevorderen daar door ons waar belang."

„ *De liefde tot God* vordert, dat wij Hem, als onzen Schepper en Onderhouder, eerbiedigen en gehoorzamen: en hier toe behoort, dat wij den openbaren Godsdienst bijwonen, en daar ter plaats verschijnen, waar God voor alle zijne al-

(1) Tot de Formulieren van eenigheid onzer Kerk behooren: de XXXVII Artikelen of Geloofsbelijdenis der Gereformeerde Kerk, de Heidelbergsche Catechismus, het kort begrip der Christelijke Religie, de Formulieren van Doop en Avondmaal, de Dordsche Leerstellingen, en de verdere Liturgie enz. Over de Formulieren der Hervormde Kerk in 't algemeen, vindt men schoone aanmerkingen bij KLINKENBERG, *Onderwijs in den Godsdienst*, IV. Deel bladz. 428.

algemeene en bijzondere zegeningen, gemeenschappelijk verheerlijkt wordt."

„Ook eischt *de liefde tot Jezus* van ons, dat wij Hem als onzen Verlosser en den Heer des Christendoms openlijk vereeren, en ons vereenigen met de maatschappij der Christenen, welke plegtig vergadert, om Hem door bidden, danken en lofzangen hunnen gemeenschappelijken eerbied te bewijzen."

„Door het naarstig bijwonen der prediking van *Gods woord, bevorderen wij insgelijks ons waar belang*; want de geheele inrigting van den openbaren Godsdienst heeft ten oogmerk: ons verstand te verlichten, ons hart te verbeteren en ons gedurig bij onzen pligt te bepalen. Immers door veelvuldige bezigheden en ons dagelijksch werk, worden wij dikwijls verhinderd om gedurig de waarheden van den Godsdienst gezet te onderzoeken; maar in den openbaren Godsdienst worden wij van alle wereldsche verstrooijingen terug geroepen, en opzettelijk bij het hooren en nadenken van Gods woord bepaald."

„Hier om worden wij in den Bijbel ook gedurig aangespoord en opgewekt, om den openlijken Godsdienst getrouw waar te nemen en te betrachten, Matth. XVIII: 20. Hebr. X: 25. Kol. III: 16. enz."

De aanmerkingen, hier en daar onder aan geplaatst, getuigen insgelijks van 's mans lust tot onderzoek, en van zijnen Christelijken ijver in het Godsdienstig onderwijs. Nimmer mangele het hem aan de beste hulpmiddelen, thans overvloedig voorhanden, en hij zie, bij zijne Kweekelingen, zijne moeite en vlijt met den gewenschten uitslag meer en meer bekroond!

Het WOORD van GOD aangeprezen, door den beroemden Kerkhervormer J. KALVIJN. *Uit het Fransch vertaald. Te* Workum, *bij* F. A. Annema, 1815. 34 *Bladz. In gr. 8vo. De prijs is f* — 5 — 8.

De vertaler W. SANNES, berigt vooraan, dat dit Stukje oorspronkelijk te vinden is voor de Fransche vertaling des Bijbels in 4to, hier te Lande ook in gebruik. Het opschrift is: CHRISTUS *het einde der wet*; wel te onderscheiden van een ander, ook nog wel lezenswaardig klein Stukje, (*Finis et usus Legis*) in de werken van dien geleerden, onvermoeiden, en met eenen vurigen ijver voor de goede zaak zoo bijzonder bezielden Kerkhervormer van de zestiende Eeuw, voorkomende (1). Men moet het aanmerken, als eene korte inleiding ter aanwijzing van den hoofd-inhoud des Goddelijken woords, om den Lezer daarvoor dus te meer in te nemen, en hen dit onwaardeerbaar geschenk des Goddelijke Goedheid dankbaar te leeren schatten, en Christelijk te doen gebruiken. Allen die met de schriften van deze zoo beroemden man bekend zijn, (en hun getal mogt in onzen tijd wel grooter wezen, want er is veel uit te leeren) zullen er Vader CALVIJN duidelijk in opmerken. Het ademt geheel denzelfden Christelijken geest als zijne andere lettervruchten over den Bijbel. Voor hen dus, die alleen onze moe-

(1) *Mosis Libri V cum J. Calvini Commentariis.* Genesis *seorsum: reliqui 4 in formam harmoniæ digesti:* Genevæ. Anno 1563. Vid P. II. pag. 398 et 399.

moedertaal verstaan, en dien Geleerden onder de Ouden, waar aan wij veel verpligting hebben, van elders niet kennen, is deze Nederduitsche overzetting niet overtollig te noemen, en kan zij nuttig zijn; ook offchoon de *bedenkelijke dagen*, waar over de vertaler in Grasmaand des vorigen jaars treurde, gelukkig geweken zijn.

KORT BEGRIP der Kerkelijke Geschiedenissen, ten gebruike voor de Scholen en van het algemeen. Door G. BENTHEM REDDINGIUS, *Th. Dr. en Pred. te* Assen. *Te* Groningen, *bij* W. Zuidema, 1813. 124 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 6 —

'tIs zeker niet onnoodig, dat men, in het onderwijs der Jeugd, ook de Kerkelijke Geschiedenis gedachtig zij. Men kan ook niet ontkennen, dat het onderrigt daarin doorgaans achterwege blijft, en dat een zeer groot aantal menschen, daardoor ook, in dezelve alleronkundigst is, of liever er niets van weet. Men moet ook toestemmen, dat men, om de lust daartoe op te wekken, en deze kennis algemeener te maken, met de Jeugd een aanvang hebbe te maken, en dat het School-onderwijs hierin, wanneer het door genoegzaam geoefende en te gelijk edeldenkende meesters bestuurd wierd, voorzeker de grootste diensten zou kunnen bewijzen. Voor alles wordt daartoe dan ook eene geschikte, min kostbare, maar tevens eenigzins volledige handleiding vereischt, welke, als leesboek ten grondslage gelegd, dienen kan, om zoo wel voor den Onderwijzer als voor de Jeugd, eenigermate ten wegwijzer te verstrekken.

Het boekje, waarvan wij hier boven den titel plaatsten, heeft ten doele, — om het onkundig en mingeoefend gedeelte der Nederlanders, een algemeen overzigt over den Staat der Kerk, in elke Eeuw te leveren, en hetzelve dus in staat te stellen, om, wanneer zij daartoe in de gelegenheid zijn, en den tijd hebben, daar over meer of min uitgebreide schriften met te meer nut te kunnen lezen, en de bronnen zelve raad te plegen.

Wij gelooven den Doctor zeer goed, wanneer hij ons in het korte Voorberigt meldt, dat het hem moeijelijk was, om, daar de *Kerkelijke Geschiedenis* zoo vol is van allerlei zaken, overal uit die zaken datgene te kiezen, 't welk voor het algemeen belangrijk is, en het in zulk een kort begrip bij een te brengen. De met zoo veel lof bekende Schrijver heeft het algemeen gebruik geoordeeld te moeten volgen, en daarom een kort overzigt van de Geschiedenis der *Christelijke Kerk*, in elke Eeuw, van de eerste tot de achttiende ingesloten, hier gegeven. Men kan gewisselijk niet klagen, dat dit overzigt te breed is uitgevallen; naar ons oordeel, had hier en daar, aan de zucht om kort te zijn, wel wat minder kunnen en moeten opgeofferd zijn. Zelfs is 't ons voorgekomen, dat deze geheel niet onverdienstelijke proeve een bewijs oplevert, dat men zich vruchteloos vermoeit, om een zoo kort berigt en overzigt van de Kerkelijke Geschiedenis, in elke Eeuw, voor de Jeugd en mingeoefenden, te leveren, dat aangenaam leert en geschikt is, om de lust tot onderzoek verder op te wekken. Eene handleiding in den smaak en trant van het Latijnsch Compendium van J. P. MILLER zou voorzeker oneindig beter voldoen, en ook doeltreffen, vooral wanneer men er onze Nederland-

sche

sche Schrijvers, welke men verder kon raadplegen, bij gelegenheid in aanhaalde. 't Is waar, zulk een boekdeeltje zou aanmerkelijk grooter worden, en de prijs hooger lopen, maar bij eenige lust en gelegenheid tot onderzoek zou dit geene reden zijn, om het zich niet aan te schaffen. De vergelijking van dit kort begrip, door onzen Geleerden Landgenoot bijeengebragt, met dat Compendium, heeft ons deze aanmerking hier te eerder doen plaatsen.

Tot eene proeve nemen wij het geheele berigt over, van de Christelijke Kerkgeschiedenis, in de Vijfde Eeuw.

„ De Christelijke leer breidde zich in deze eeuw nog al verder uit, niet alleen onder de Germanen en Galliers, die reeds voor een gedeelte tot het Christendom waren overgekomen, maar ook onder andere volken, als Ieren, Saliers, Wandalen en Gothen, die in deze eeuw het Westersche Keizerrijk vernietigden."

„ De inval der Gothen, Wandalen en andere Heidensche volken veroorzaakte, dat de nog in het rijk overgeblevene Heidenen de overwinnaars tegen de Christenen ophitsten, het welk dezen in het eerst veel lijden verwekte, maar naderhand werden de overwinnaars grootendeels zelve Christenen. Niet alleen werden de Christenen door woeste Westersche volken gekweld, maar ook in Persie leden zij eenigen tijd eene zware vervolging, en hier en daar in het Oosten verdrukten de Joden hen, waar zij konden, tot dat Theodosius de jonge zulks in 415 door een bevelschrift belettede."

„ Er waren nog vele geleerde mannen onder de Christenen, onder welke als schrijvers uitmunteden Cyrillus, Alexandrinus, Theodoretus, Isidorus, Orosius, Theodorus van Mopsueste, en anderen, maar de invallen van woeste vol-

ken in het Keizerrijk, en de bestendige oorlogen veroorzaakten, dat vele nuttige stichtingen vervielen, en de smaak voor de wetenschappen zeer verminderde. In het Oostersch Keizerrijk bleven de wetenschappen in meer achting en aanzien."

„De Bisschop van Constantinopel twistte hevig met den Roomschen Bisschop, over het oppergezag; en deze beide benadeelden elkander op allerlei wijze. De Bisschop van Jeruzalem verhief zich tot Patriarch van Palestina, nog andere kerkvoogden matigden zich de magt van Patriarchen of hoofden der kerk van een gewest aan. Dit veroorzaakte niet alleen allerlei twisten tusschen de Patriarchen onderling, maar hunne heerschappij was ook veelal zeer willekeurig en voor de gemeenten nadeelig. Doch de magt des Roomschen Bisschops werd onder dit alles hoe langer hoe uitgebreider."

„Wellust, hoogmoed, gierigheid en dartelheid vertoonden zich meer en meer onder de geestelijken. Vele ongeschikte menschen werden onder de kerkelijken opgenomen. De monniken leefden veelal zeer ongeregeld en drongen zich dikwijls in de voornaamste kerkelijke ambten in."

„In deze eeuw werden vele leerstukken nader bepaald dan tot hier toe gedaan was, maar die bepalingen behelsden doorgaans meer dan Gods Woord. Het bijgeloof nam toe, men bad afgestorvene heiligen aan, schreef aan de beenderen van martelaren en aan het kruis bovennatuurlijke krachten toe, men hield omgangen en bedevaarten, en vermenigvuldigde nog de kerken en altaren."

„Weinige uitleggers verklaarden den Bijbel in eenen gezonden smaak, de meesten gaven hersenschimmige en vergezochte verklaringen. Velen schreven werken ter verdediging van het Chris-

Christendom, maar voerden daar toe dikwijls zeer verkeerde bewijzen aan. De uitkomende schriften over de zedeleer waren doorgaans vol van overdrevene en mijstieke stellingen, en in dezelve werden de hardste levensregelen voorgeschreven."

„Velen begaven zich ten gevolge daar van in de wildernissen, en leefden daar van alle menschen afgezonderd. Sommigen onthielden zich vele jaren op de toppen van opgerigte pijlaren, welke zonderlinge gewoonte gedurende verscheidene eeuwen plaats had onder de Oosterlingen. Die ware godsvrucht wilde aanprijzen en bevorderen, noodzaakte men te zwijgen."

„Het getal der plegtigheden vermeerderde hand over hand, en ware godsdienstigheid geraakte daar onder te zoek. De priesterlijke gewaden werden met allerlei optooïsels versierd, gelijk ook de kerken met allerlei beelden, onder welke Maria met het kind Jezus, de eerste plaats bekleedde. De liefdemaaltijden werden misbruikt en afgeschaft."

„In Africa vervolgden de Arianen de andere Christenen barbaarsch. Er ontstond in de kerk ook nog eene andere secte, die eenen Nestorius, Bisschop van Constantinopel, aan het hoofd had. Hij had bijzondere gevoelens, of gebruikte ongewone uitdrukkingen over de vereeniging der twee naturen in Christus. Cyrillus Bisschop van Alexandrie vervolgde hem daarom uit heerschzucht, en liet hem door eene kerkvergadering veroordeelen, waarop van den kant van Nestorius hetzelfde volgde tegen Cyrillus, maar Nestorius moest eindelijk bukken, doch behield eenen grooten aanhang in het Oosten, en de wijze, waarop men hem behandeld had, verwekte eene bitterheid onder zijne vrienden, die gedurig onlusten voortbragt. Een Abt, ge-

genaamd Eutijches, stichtte eene secte, welker gevoelens, in een ander uiterste, tegen die van Nestorius over stonden, en veroorzaakte daar door ook veel verwarring. Doch deze twisten bepaalden zich meest tot het Oosten. In het Westen ontstond er groote twist door de leer van Pelagius, eenen Britschen monnik, die de toerekening van Adams zonde, en de noodzakelijkheid van den bijstand van Gods Geest tot bekeering ontkende. De beroemde Bisschop Augustinus schreef tegen denzelven, maar beweerde bij die gelegenheid ook stellingen, die door velen betwist werden. Tusschen hen beiden door, zocht zekere Cassianus eenen middelweg op, wiens navolgers halve Pelagianen genoemd werden."

Wezenlijke belangstelling in de Christelijke Kerk, wekke de lust, om derzelver geschiedenis te kennen meer en meer op, en deze diene dan, om onze Landgenooten tegen de dwalingen op hunne hoede te doen zijn, en leere hen, met vermijding van alle uitersten, aan de ware leere der Kerk, door den Heiland en zijne onfaalbare Apostelen gepredikt, en in de H. Schriften des N. V. alleen zuiver vervat, steeds getrouw te zijn, of te worden, en te blijven.

Eene PROFETIE, *betreffende het Doorluchtige Huis van Oranje-Nassau: thans het Geliefde Koninklijke Huis der Nederlanden, aanvankelijk vervuld. Te* Utrecht, *bij* J. van Schoonhoven, 1815. 24 *Bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* — 5 — 8.

Niet onaardig noch ook onnatuurlijk kan men de gedachte noemen, om zich in onze zoo geluk-

lukkig als ongedacht, spoedig en geheel veranderde omstandigheden, nog eens met vreugde te herinneren, wat de een of andere onzer Nederlandsche Dichters en Vrienden van hun Vaderland, in onzen treurigen toestand, ter bemoediging van zich zelven en van hunne Vrienden, of meer of min bedekt gezongen hebben. Al wil men ook zoo min als wij de Poëten, in 't gemeen voor Profeten houden, kunnen toch hunne dichterlijke schilderijen van betere tijden, welke men zoo gaarne verwezenlijkt ziet, ook naderhand, wanneer de zon van voorspoed liefelijk met hare stralen door de wolken heen breekt, en den hemel verheldert, verstrekken, om het genoegen des gemoeds te vermeerderen. Het is zelfs, als of de Dichters dan in onze schatting hooger rijzen, en hunne verfen eene meerdere waarde erlangen. Dit is ten aanzien van HELMERS, dien uitmuntenden Vaderlandschen Dichter, wiens dood alle liefhebbers betreuren, gebleken, en moet ook, naar het oordeel van den ongenoemden Schrijver dezer weinige bladzijden, het geval zijn, ten opzigte van wijlen den Dicht- en Natuurkundigen LE FRANCQ VAN BERCKHEIJ.

In het Jaar 1806, gaf de toen reeds grijze Zanger, eene *Lijkgedachtenis* uit, over onzen voormaligen braven, onvergetelijken Stadhouder (1), den liefde-waardigen Vader van onzen Geëerbiedigden Koning, en hief daarin, onder andere, ook dus aan:

Ô

(1) Die onder het gewigt van geduchte tegenspoeden, op den 9den April van 1806, te *Brunswijk* bezweek.

ô Moge uw dierbaar kroost (*a*) zijn Vaders evenaren,
In Heldendeugd, in trouw, in onbezweken moed,
Moog 't eenmaal vrij Euroop op hun verdiensten staren,
En danke 't op een nieuw heur redding aan uw bloed!
Gewis, de dag breekt aan in 't lichtverwekkend Oosten!
Oud Troje ligt in de asch, Eneas zeeg in 't graf,
Julus zal zijn volk van Vaders uitvaart troosten,
En pronken voor 't Heelal met d'ouderlijken staf.
Hij moedig Alba (?) rijst de glorie der Trojanen!
En Rome heft de kruin tot aan der wolken boog:
ô Ziet de toekomst in verpletterde Dardanen,
Reeds schuift het zwart Gordijn zich open voor uw oog,
Wat Koninklijke glans verspreidt zich ginds in 't duister!
Wat eerbied, wat ontzag omringt dat jeugdig hoofd!
Het aardrijk ziet zich blind op zulk een hemelluister,
De gloed des Diadeems is van dien gloed verdoofd.
Een vrij, en magtig volk ontrokken aan hun boeijen,
Omringt, bewondert hem, aanbidt zijn Majesteit,
Met harten, die van vreugd, bij stroomen overvloeijen,

En

(*a*) Zoo spreekt de Dichter den Overledenen Vorst aan.

En ziet zijn oppermagt, door de eeuwen uitgebreid!
Bloei, frissche Oranjeboom! bloei welige lauwrieren!
Schakeert u tot een krans, die scepters schaamrood maakt,
Eens zult gij 's aardrijks kroon, als vrijheidshoed, versieren;
De hemel wenkt mij toe, die blijde stond gemaakt!
De Fenix buige 't hoofd op 't specerijen outer,
En legge 't lighaam af in de aangestoken vlam:
Een nieuwe Fenix rijst, verhevener en stouter,
Die, uit de gloeiende asch zijns Vaders, oorsprong nam.
Zoo steeg, uit 's Vaders asch, gezegend Heilvoorspeller,
Verdrukt, miskend, gesmaad, en speelbal van den hoon,
De schuts der Koningen, der volken Staatshersteller,
In 't Vaderlijk gebied, en op den Britschen troon!

Ongetwijfeld mag men deze dichterlijke voorstelling merkwaardig noemen, en strekt ze ten aangenamen bewijze, hoe de waardige oude man zich onder den druk nog altoos vleidde, met eene gunstige verandering van zaken, en zoo hartelijk als zeer velen in den Lande, de herstelling van het Doorluchtig Koninklijk Huis van Oranje, waarmede het bestaan en welzijn van Nederland zoo naauw verbonden was, begeerde. Had de werkzame oude nu nog mogen leven, wat zou hij, die een treurig deelgenoot van onze en aller braven droefheid verscheidene jaren was, zich thans niet met ons verblijd hebben!

De

De zeer verheugde ongenoemde Schrijver van dit kleine Stukje, welke hier ten aanzien van zijne hartsgesteldheid in een gunstig licht voorkomt, heeft niet kwalijk gehandeld, met hierop eens opmerkzaam te maken, en te doen zien, dat de brave VAN BERKHEIJ dus niet bij geval gezongen heeft. Ondertusschen gelooven wij, dat zijne lofwaardige ingenomenheid met deze verfen, met de verdiensten van derzelver maker, en met de, Gode zij dank! zoo heerlijke herstelling en verhooging van ons nu Koninklijk Stamhuis, hem de grenzen eenigermate hebben doen overschreden. De oude FRANCQ VAN BERKHEIJ, was geen Profeet, maar het heeft Gode behaagd, zijne en onze wenschen aanvankelijk reeds meer dan te vervullen, en wij bidden, met den zoo welgezinden Schrijver van dit Stukje, hartelijk, dat de Heere verder onze gunstigste vooruitzigten gelieve te verwezenlijken, ook die welke hier gemeld voorkomen. Vol vreugde zeggen wij den Schrijver na: „ Wij zien onzen WILLEM I, op eenen troon geplaatst, die van dit oogenblik af, vrijelijk moge beschouwd worden, als eene voorname zuil en vastigheid van de rust en het evenwigt van geheel ons werelddeel, ja wij zien Hem regeren over volken, bij welken de meeste en magtigste Mogendheden van Europa, door derzelver beleeningen, groote schuldenaars zijn, op welken zij, onderdanen van den Koning der Nederlanden, onberekenbare pretensiën hebben."

BEL-

BELGIE, waar onder het Luxemburgsche, het Land van Luik, en de aangrenzende Fransche Vestingen, en andere Bezittingen. Volledig beschreven, door G. BRUINING. *In* 's Gravenhage, *bij* J. Allart, 1815. XVI *en* 304 *Bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 1 : 16 : —

De vereeniging der voormaals *Oostenrijksche Nederlanden*, en van *Luikerland* met onzen Staat, moest natuurlijk de aandacht vestigen, op een zoo aanzienlijk grondgebied, hetwelk de oude *Nederlanden* nu zonder bepaling tot één gebied maakt, en in uitgebreidheid en bevolking, met de in 1579 *Vereenigde Provinciën*, althans gelijk staat. Over deze onze nieuwe Landgenooten, hunne taal, levenswijze, bedrijf, nijverheid, de voornaamste merkwaardigheden hunner steden, enz. een kort doch zakelijk verslag te lezen, was ieders verlangen. Aan dezen wensch wordt, door het voor ons liggende werkje van den Heer BRUINING, vrij wel voldaan. Alleen zouden wij zeggen, dat het wat te vroeg verschenen was, eer de bepalingen onzer Grondwet, de verdeeling des lands in Gewesten, omschreven had; (waardoor nu de verdeeling een weinig willekeurig, en de onderlinge schikking dier deelen, niet vrij is van verwarring): terwijl intusschen het uitzigt op mogelijke aanmerkelijke vergrooting, hetwelk men te midden der *Crisis* van 1815 koesterde, ook de naburige *Fransche* Grensvestingen en landen heeft doen beschrijven.

De Schrijver geeft blijken van groote belezenheid, vooral in de geslacht rekenkunde der Souvereine Huizen in de Middeleeuwen, en in 't algemeen in historische kundigheden en naams-

afleidingen, waar aan het ons echter voorkomt, dat hij zich wel eens wat te veel toegeeft: zoo als reeds bij den aanvang van zijn werk, den naam *Belgiërs* van *Bellovaci* afleidende, hetwelk vrij gewaagd is. Zou het niet veel ongedwongener zijn, den naam van dit (volgens CÆSAR) zoo dappere en krijgshaftige volk te zoeken, in het oude grondwoord *Belgen*, twisten, strijden, nog in *'t Hoogduitsch*, en in ons *belgen*, (zich vergrammen) overgebleven? — Even onzeker, of liever onwaarschijnlijk, is de afleiding des naams *Galliers* van *Wallen*, wandelen; daar het toch door alle Geleerden erkend wordt, dat de eigenlijke *Gallen*, met welke de *Romeinen* reeds vroeg zulke zware Oorlogen voerden, geene *Duitschers* maar *Kalten* waren, in wier taal *Kael* of *Gael* een grondwoord is, van waar hoogstwaarschijnlijk *Galliën* en *Galliërs* den naam ontleenen. Doch genoeg hiervan.

Na eenige voorafgaande bescheiden over den *omvang*, de *Geschiedenis*, den *grond*, de *voortbrengselen*, *bevolking*, *taal*, *volk*, *aard*, *zeden*, *Godsdienstige* en *Staatkundige denkwijze*, *middelen van bestaan*, *Koophandel*, *Fabrieken*, *Kunsten en Wetenschappen van België*, worden in 't bijzonder *Vlaanderen*, (met *Staats-Vlaanderen* te beginnen) en *Fransch Vlaanderen*, mede insluitende) *Fransch-* en *Nederlandsch Henegouwen*, *Braband*, *Limburg*, *Opper-Gelderland*, *Luikerland*, *Namen* en *Luxemburg* beschreven. Bij de laatstgemelde Gewesten, worden ook de thans tot *Frankrijk* behoorende plaatsen derzelve, zoo als *Givet* en *Charlemont*, *Montmedij* en *Diedenhoven* niet vergeten.

Het werk leest aangenaam, en schijnt over 't algemeen uit goede bronnen geput. Overal verlevendigt de opgave der lotgevallen en merkwaardige bijzonderheden van Steden en Gewesten

ten, de bloot aardrijkskundige en *Statistische* beschrijving. Doch men spreekt te veel van louter voorbijgaande gebeurtenissen, b. v. het verblijf des *Franschen* Koninge te *Gent*, (bl. 102.) van de Staatkundige gezindheid der *Luikenaars*, ten aanzien van BUONAPARTE, en hun *Adres* aan denzelven (bl. 67.) als van iets duurzaams. Ook daarom ware het beter geweest, met de uitgave van dit boek de ontwikkeling der groote *Crisis* af te wachten.

De beschrijving van *Belgie* bepaalt zich meestal, tot die der meer of min aanzienlijke Steden. Kleinere Plaatsen worden doorgaans onvermeld gelaten, met uitzondering nogtans van Vlekken, zoo als *Lakeren*, *St. Nikolaas*, enz. die met vele Steden ruim kunnen wedijveren. Onder de algemeene opgaven munt die van het Volkskarakter der *Brabanders* uit, die ons toeschijnt fiks geteekend te zijn.

Wij deelen het volgende wegens *Spa*, om de kortheid, mede: —

„ *Spa* is, van wegens deszelfs voortreffelijke gezondheidsbronnen, door gansch *Europa* vermaard. Het is eene Kantons hoofdplaats, en heeft een Maire, en twee Adjuncten. Het plaatsje bevattede voor 1808, toen 'er bijkans 200 huizingen en andere gebouwen afbrandden, meer dan 300 huizen; en de aangerigte schade herstelt zich al meer en meer. De gezamenlijke gebouwen vormen eene tegen het Zuiden gerigte halve maan. Deze heeft achter zich een gebergte, dat van wild wemelt. De beken, die daarvan af vloeijen, bevatten kreeften, en menigerlei visch. Men plagt er een *Kapucijner-klooster* te hebben, welks uitgestrekte tuinen goede wandelplaatsen opleverden. De inwoners bestaan er van de vervaardiging van klein schrijn-

 werk,

werk, dat zij zeer fraai weten te vernissen, of van de Brongasten, die er van rondom in menigte zamenvloeijen."

„De bronnen waren finds eeuwen bekend. De voornaamste draagt den naam van *Pouxhon*. De aardbeving van 1692 heeft haar nog beter, dan voorheen, doen vloeijen, en haar water krachtiger gemaakt. Het neemt verstoppingen weg, en versterkt tevens; het plagt in groote menigte naar *Holland* en *Engeland* verzonden te worden. De bron heeft eene uitmuntende fontein van zoet water nevens zich. Zij ligt in het bellen der markt van *Spa*; en de Brongasten verzamelen zich elken morgen in het gebouw, dat haar omringt. Zij drinken het water, en gebruiken ten deele tevens het bad. Zij begeven zich vervolgens naar eene van twee andere bronnen, die, op eenigen afstand van *Spa*, ten Zuidwesten of ten Zuidoosten liggen, en met fraaije koepels van gehouwen steen overdekt zijn. De bronnen dragen de namen van *Geronsterre* en *Saviniere*. Een weinig verder liggen nog twee andere bronnen, die van tijd tot tijd al mede bezocht worden; en men geeft nu en dan insgelijks een bezoek, aan die van *Chaufontaine* tusschen *Spa* en *Luik*."

„Om zich voorts zoo veel doenlijk te vermaken, rijdt men naar den kant van *Stablo*, ter bezigtiging van een grooten waterval. Men verlustigt zich met de beschouwing van andere omliggende schoone of treffende natuurtooneelen. Men bezoekt inzonderheid het nabijgelegene *Theux*, welks marmergroeven zoo vermaard zijn, of men vervoegt zich in de kringen der hazardspelers, die te *Spa* doorgaans vrij talrijk zijn. Men kout, wandelt, speelt, eet, of drinkt, met verstandiger gezelschap, dat er veelal ook te vinden is. Men verstrooit zich in den schouw-

burg,

burg, op de bals, enz. Langs deze wegen poogt men er eene wankelende gezondheid te herstellen; en menig een krenkt er eene, die niet wankelt."

Het LEVEN van ROBBERT HELLEMANS, *eene Hollandsche Familiegeschiedenis, uit het laatste gedeelte der zeventiende Eeuw. Door* A. LOOSJES PZ. 4 *Deelen. Met Platen. Te* Haarlem, *bij* A. Loosjes Pz., 1815. *I. Deel*, 328 *Bladzz. II. Deel*, 334 *Bladzz. III. Deel*, 326 *Bladzz. IV. Deel*, 312 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* 12 : — : —

EERSTE BESCHOUWING.

Na de Romans van MAURITS LIJNSLAGER, en HILLEGONDA BUISMAN, zoo wêl bij onze Natie ontvangen, geeft de Heer LOOSJES, ten onmiddelijken vervolge op laatstgemelde werk, thans de verdichte levensgeschiedenis van ROBBERT HELLEMANS, zoon zijner evengenoemde heldin, in het licht. Hij doorloopt daarin noch den bloeijenden aanvang, noch het voor ons Land zoo voorspoedige midden, maar het laatste gedeelte der zeventiende Eeuw: toen, wel is waar, ons land nog eene zeer schitterende rol, onder de Volken van *Europa* bleef spelen, en zelfs meer dan eens de geschillen der Natiën beslechtte, maar toen ook aan den anderen kant eene menigte ondeugden, aan ons Volkskarakter minder eigen, hier voedsel vonden, door onze veelvuldige betrekkingen met *Frankrijk*; waar als toen het diepbedorvene en weelderige Hof van LODEWIJK XIV, aan die Natie en *Europa* een voorbeeld gaf, hetwelk maar al te vele navolgers vond, terwijl zelfs de slagtoffers van dien Dwin-

geland, de *Fransche* Hervormde Vlugtelingen, schoon doorgaans rein en onbesproken van zeden, toch moesten medewerken, om ons Volk meer met *Fransche* taal en manieren gemeenzaam te maken, en daardoor tot die heillooze voorkeur voor al wat *Fransch* was, voor te bereiden, welke ons in de achttiende Eeuw, zoo diep ongelukkig deed worden.

Men gevoelt, dat eene geschiedenis dezer trapsgewijze verandering en verbastering van het oorspronkelijk *Nederlandsche* in onzen volksaard, — (in de Geschiedenis van éénen persoon uit den burgerstand ingevlochten) hare groote nuttigheid heeft, en ook in dezen tijd aan onze landgenooten, na de verschrikkelijke proef, die wij hebben doorgestaan, nog ten overvloede ook uit vroegeren tijd tot waarschuwing kan dienen. Wij zien toch met smart, dat de voorkeur voor die gladgepolijste, maar arme taal, nog bij zeer velen stand houdt, dat *Fransche* zeden en manieren nog in eene menigte huisgezinnen, het oude, degelijke en rondborstige *Hollandsche* verdringen, en dat de letterkunde van dit vlugge, maar wufte Volk, nog bij een goed gedeelte van ons Publiek, en zelfs op onze tooneelen de overhand behoudt. Van harten danken wij den Heer LOOSJES, dat hij in dit zijn werk een tegengift tegen dit alles gegeven heeft, en wij wenschen hem geluk met eenen aanval, die schijnt te getuigen, dat men, van den kant der *Verfranschten* in ons land, voor de uitwerking begint te vreezen; wij bedoelen dien in den *Waakzamen* (*le Vigilant*) een dagblad, in het *Hollandsch* en *Fransch* geschreven, waarin anders ten uitersten zelden, *Recensien* van *Hollandsche* werken voorkomen, doch waarin ROBBERT HELLEMANS de eere geniet, van regt op de *Fransche* wijze, dat is:

met

het lasse spottemijen en armhartige redenen, mishandeld te worden. Daar echter de geheele toon van dit stuk al te duidelijk vermeldt, uit welken hoek het komt, denken wij niet, dat ons Publiek zich daardoor van de lezing van dit verhaal, 't welk het aangename met het nuttige verbindt, zal laten terug houden.

De held van hetzelve wordt op eene ongedwongene wijze, in eene menigte omstandigheden en betrekkingen geplaatst, die, met bestendige in acht neming van het opgegevene hoofddoel, de zeden van dien tijd op eene onderhoudende wijze schilderen, hoe wel het ons voorkomt, dat de Heer LOOSJES, even als in HILLEGONDA BUISMAN, wel eens wat te veel trekken uit het dagelijksche leven van onzen tijd ontleent, die hij misschien moeijelijk zou kunnen bewijzen, dat reeds in den tijd van HELLEMANS in die mate bestaan hebben, (vooral in het tafereel, 't welk hij van *Engeland* ophangt). Doch over het algemeen genomen, zijn de schilderingen waar, getrouw en aanvallig: de stijl is zeer duidelijk, (hoewel somtijds wat te zeer tot in kleinigheden toe wijdloopig), en de beschrijvingen van vreemde landen, dien de Heer LOOSJES ook bij dezen zijnen Roman, even als in den MAURITS LIJNSLAGER, heeft ingevlochten, geven aan het verhaal niet alléén eene aangename afwisseling, maar zijn tevens zeer nuttig voor het gros der Lezers, die hier in een' *Roman* (bij velen toch helaas! de éénige lectuur) eene vrij uitgebreide kennis van vele der merkwaardigste plaatsen in *Engeland*, *Frankrijk en Italië*, gelijk mede zeer nuttige berigten over het onderscheidene Volkskarakter dier Natiën kunnen vinden.

De loop der Geschiedenis is, even als in de beide vorige stukken van gelijken aard dezes

Schrijvers. niet zeer ingewikkeld noch kunstig; maar zou dit een gebrek zijn? De *Franschen*, die alles kluisteren willen, zouden, nadat zij de Dichtkunst, (en vooral de Tooneelpoëzij), door hunne bekrompene regelen, voor alle hooge vlugt voorzigtiglijk bewaard hebben, ook den *Roman* Schrijver, door zekere willekeurige regelen wel gaarne aan banden leggen. *Intrigue! intrigue!* waar deze niet heerscht, zegt men, is er geen *Roman*, maar een vervélend levens-verhaal, zoo als men alle dagen ziet. Wij gunnen *hun* deze *intrigue* van harten, doch zij mogen ons ook de ongedwongene zedeschilderingen gunnen, die zich, door nader bij het gemeene leven te blijven, ook door eene grootere mate van waarschijnlijkheid aanbevelen.

ROBBERT HELLEMANS, de tweede Zoon van Kapitein ROBBERT HELLEMANS en HILLEGONDA BUISMAN, gevoelt van jongs af eene onverdoofbare geneigdheid voor de letteroefeningen, die hij, onder het opzigt van eenen verstandigen Onderwijzer, verre genoeg voortzet, om zich tot de studie der Regtsgeleerdheid, op de Hoogeschool te *Leijden*, voor te bereiden. Zijn studenteleven wordt, met eene hooge mate van verontwaardiging tegen de vrolijke, maar al te dikwerf losbandige partijen, geschilderd. Wij willen deze partijën geheel niet voorspreken; doch meenen wel onderrigt te zijn, dat dezelve *thans*, ten minsten te *Leijden*, zelden dat stuitende, zedelooze en ligchaam- en zielbedervende hebben, het geen hier wordt afgeschilderd, en zekerlijk ook voorheen het geval wel zal geweest zijn. Hij maakt hier kennis met den naderhand zoo beroemden FRANCIUS, wordt begunstigd met de gemeenzaamheid van den doorluchtigen CONSTANTIJN HUIGENS, en leert door dezen de jonge Juffrouw ELIZABETH HOFF-

NAR-

NAGEL kennen, voor welke hij allengs eene vurige liefde opvat, die althans niet verflaauwt, gedurende de reis, welke hij, na zijne bevordering tot Doktor in de Regtsgeleerdheid, volgens zijn gemaakt ontwerp, met FRANCIUS, door *Engeland* en *Frankrijk* doet. Het komt ons echter voor, dat deze reis, alleen vermaakshalve ondernomen, een weinig onvoegzaam geplaatst wordt, te midden van den geweldigen Oorlog, ons in 1672, door *Frankrijk* en *Engeland* beide aangedaan, juist toen er drie Provinciën van het land afgescheurd waren, en onze toestand ten uiterste zorgelijk was. — In *Frankrijk* wordt ROBBERT, uit hoofde zijner tweemaal betoonde vrijmoedigheid, in de *Bastille* gezet, en daaruit slechts door de voorspraak van CHRISTIAAN HUIGENS, den beroemden Natuurkundigen, bij den Staatsdienaar COLBERT verlost. Dit geval dient, om de genegenheid van ELIZABETH HOEFNAGEL te sterker te doen uitkomen, en HELLEMANS gelegenheid te geven, haar de zijne open te leggen. Uit *Frankrijk* (waar HELLEMANS, FRANCIUS achterlaat) ging de reis door *Zwitserland* en *Tijrol* naar *Italie*, waar hij eenen geruimen tijd vertoefde, te *Venetie* geraakte hij in gemeenzame kennis met eene edele en schrandere *Venetiane* CASSANDRA MAROSINI, en haalde haren Vader, den *Patricier* MAROSINI over, om, met zijne Dochter en HELLEMANS, eene reis ter bezigtiging van *Rome* te ondernemen. (Wij bekennen, dat ons dit, in een' *Venetiaanschen Patricier*, ten aanzien van een' *Hollander* uit den burgerstand, die aan hem niet eens aanbevélingsbrieven had, vrij onwaarschijnlijk voorkomt, zoo wel als de geheele geleerde omgang van CASSANDRA en HELLEMANS). Eene schipbreuk drijft hen op de *Calabrische* Kust; van daar te *Napels* gekomen, ontmoet HELLEMANS zijn' broeder PIETER, die al-

aldaar met een *Hollandsch* Oorlogschip ligt, en hem tot de terugreis naar het Vaderland, met deze gelegenheid, overhaalt. Vooraf echter bezoekt hij, met CASSANDRA de stad *Rome*, wier voornaamste merkwaardigheden, hier kortelijk en met smaak beschreven worden, (schoon het ons verwonderde, geen woord van het beroemde *Pantheon* te vinden). Te *Napels* teruggekomen, neemt onze Reiziger een aandoelijk afscheid van de bevallige en schrandere CASSANDRA, en komt juist op de *Vaderlandsche* Kusten aan, terwijl de groote Zeeslag bij *Kijkduin* geleverd wordt; van welken Kapitein HELLEMANS met zijn' broeder de wellekome boodschappers bij 's Lands Hoogste Magten zijn. De kennis met HUIGENS, en vooral ook met ELIZABETH HOEFNAGEL, wordt hu weder met ijver aangeknoopt, doch een ongelukkig woord, aan ROBBERT wegens CASSANDRA ontvallen, stort het gif der jaloezij in het hart van ELIZABETH, (wier karakter zich hier vrij spijtig vertoont) en het kost nu aan HELLEMANS de grootste moeite, om niet alleen deze verkeerde opvatting zijner Beminde, maar ook de eerzucht harer Moeder te overwinnen, welke laatste zich, door het aanzoek van een' voormaligen paadje van WILLEM III, die van Adel, doch een ellendig, erbarmelijk verfranscht wicht is, te zeer gestreeld voelt, om het oor aan een' braven *Hollandschen* burgerjongen te leenen. Doch eene zekere Regtzaak, waarin HELLEMANS niet minder blijken van gematigdheid en goedhartigheid, dan van schranderheid geeft, benevens de voorspraak van HUIGENS, en vooral zijne bevordering tot Raadsheer van den Hove van *Holland*, herstellen HELLEMANS weder zoo ten volle in de gunst der Moeder (die der Dochter had hij reeds vroeger herwonnen), dat zij tot het huwelijk

der

der beide jonge lieden hare toestemming geeft. Op een bezoek, door den nieuwen Raadsheer met zijn Meisje, bij zijne oude Moeder HILLEGONDA afgelegd, vindt deze hare aanstaande Schoondochter wel *mooi, en ver van gek:* doch wat *al te Fransch of Engelsch, en maar half en half een Hollandsch meisje.*

Het tweede Deel, loopt dus tot de bruiloft van den held. De beide overige Deelen, zullen wij in een tweede verslag beschouwen.

Schoon wij de Aardrijks- en Historische kennis van den Heer LOOSJES bewonderd hebben, nemen wij de vrijheid, hier een paar kleine feilen, (ten minste naar het ons voorkomt,) ter neêr te zetten, op dat de Schrijver die in eenen volgenden herdruk, die wij hem even zeer als van zijnen MAURITS LIJNSLAGER toewenschen, moge doen verdwijnen.

I. *Deel*, bl. 137., was in 1672 de duurte van alles wel zoo veel grooter in *Engeland*, dan in *Holland?* was dit niet veeleer naderhand een gevolg van het geld, hetwelk zich in *Engeland*, door den uitgebreiden handel opeenstapelde? —

Bl. 223. Wij twijfelen zeer of FÉNÉLON wel, in 1672 reeds, Aartsbisschop van *Kamerijk* was; en meenen veeleer, dat hij zulks bij de twintig jaren later eerst geworden is.

II. *Deel*, bl. 80. *Grotto del canini*, moet dit niet *Grotto del cane* zijn?

Bl 222, komt de Geschiedenis van DIANE en ENDIJMION hier niet wat te onpas? Naar ons oordeel is, ten minste in tegenwoordigheid van *Dames*, het verhaal levendig genoeg —

Geene betere proeve van schrijftrant en inhoud beide kunnen wij geven, dan den volgenden uitmuntenden lof van *Holland*, door HELLEMANS met vuur uitgesproken, ter beantwoording eener vraag van zijne *Italiaansche* Vriendin CAS-

SANDRA: „waarom, indien *Italie* zulk een aardsch Paradijs was, als hij even te voren gezegd had, hij dan dat Paradijs zoo spoedig verlaten wilde, om het te verwisselen met de ellendige moerassen van *Holland?*"

„ HELLEMANS. De ellendige moerassen van *Holland*, *Signora!* nooit is 'er iets zoo bitters van uwe lippen gevloeid. Ik wenschte, dat het oogenblik geboren werd, waarin ik u eens die zoo verachte moerassen van nabij kon leeren kennen, en ik houd mij van uwe billijkheid en onpartijdigheid ten volle verzekerd, dat gij die honende en mijn Hollandsch hart grievende benaming niet alleen intrekken zoudt, maar 'er ook streken vinden, die zoowel den naam van een aardsch Paradijs verdienen te dragen, als deze voortreffelijke oorden van *Frascati.* Ik zou u, zoo gij gesteld waart op het bergachtige, afgewisseld door rivieren, in de Gelderfche oorden brengen. En, schoon ik gaarne bekennen wil, dat zij in het ijsbare trotsche onderdoen moeten voor de hooge bergtoppen van *Italië*, de woeste schoonheden der natuur zoudt gij vergoed, rijkelijk vergoed zien, door tot op den top toe bewoonde en begroeide bergen; zonder dat wij immer vreezen, dat onder dien grond een helsche vuurkolk gloeit, die alle dagen dreigt open te barsten, en de onbezorgde inwoners levendig in te zwelgen. Ik zou u daar in de *Betuwe*, zoo gij misschien op oudheden gesteld waart, de Landschappen wijzen, waarheen de Batavieren, lang voor dat de Romeinen met heerschzuchtige oogmerken hen overvielen, uit de hoogere streken van *Duitschland* kwamen afzakken, om de geweldenarijen met vrouw en kinderen te ontwijken. Ik zou u dan plaatsen aantoonen, waar diezelfde Batavieren den Romeinen hunnen aanslag op deze lage gewesten met de wapenen voet voor voet

be-

betwistten; ik zou u aantoonen, waar eindelijk de Romeinen, de hoop opgevende, om zulk eene vrijheidlievende natie ten onder te brengen, met de Batavieren, op eene brug, die in het midden afgebroken was; waar die overwinnaars der geheele wereld, met onze voorvaders een zoo vereerend verbond sloten, en zij, die alle de naburige volken, als slaven beschouwden en behandelden, de Nederlanders met den naam van Bondgenooten begroetten. — Ik zou dan met u afzakken naar het lager liggende *Holland*, en u in *Amsterdam*, de mededingster van uw geliefd en ongeëvenaard *Venetië* vertoonen, met dit onderscheid evenwel, dat gij in *Amsterdam* eene koopstad zoudt aanschouwen, de krachten van den mannelijken leeftijd ontwikkelende, maar niet als *Venetie* de kenmerken dragende van den ophanden zijnde ouderdom. Ik zou u, als het in den aanvang der Lente was, onder het gezang van nachtegalen rondleiden in een klein maar lustrijk bosch bij de stad *Haarlem*, en u in deszelfs nabuurschap in bloemwaranden rondvoeren, met duizenden en tienduizenden van bloemen pronkende, die in kleuren en geuren de voortreffelijkste voortbrengselen van dezen grond tarten; of ik zou u van daar langs eenen weg, door bloeijende dorpen, aan eengehecht door de tusschenbeide gelegen landhoeven van de Edelen des lands, die de *Villa's* der Romeinen naar de kroon steken, naar het Haagsche bosch geleiden, en daar met u wandelen in de donkere schaduwen van hemelhooge eiken, om eindelijk het schoonste vlek der wereld, dat zoovele steden in luister en fraaiheid overtreft, om den *Haag* binnen te treden, waar de zetel gevestigd is van ons jeugdig Gemeenebest, en u door eene nieuwe wandeling geleiden naar den boord der *Noordzee*.... En daar zoudt gij uw oog verlustigen in de af- en aanvarende schepen, die den *Haag* be-

benevens de omliggende oorden met de keunlijkste zeegeregten dagelijks verrassen; en ik houde mij verzekerd, dat gij niet meer spreken zoudt van de ellendige Hollandsche moerassen: ja gij zoudt geheel *Holland*, ja alle de *Nederlanden* doorreizende, zelfs geene streken ontdekken, die aan de Pontijnsche moerassen kunnen worden gelijk gesteld, terwijl gij nergens eén oogenblik duchten zoudt, gelijk in *Italie*, dat zich in de hinderlagen wegroovers onthielden, die 'er op uit zijn, om de ongewapenden te overvallen en van goed, ja somtijds van het leven, te ontzetten."

BIJVOEGSEL tot de (*n*) *Almanak der Akademie van* Groningen, *voor het Jaar* 1816. 36 *Bladz. In* 12*mo*.

Dit is het bijvoegsel, waarvan wij, bij de beschouwing van het op den titel gemelde Tijdschrift, voor de maand November 1815, als gratis aan de bezitters zullende geleverd worden, gewaagden. Het behelst, volgens belofte, de aanstellingen van Curatoren en Professoren, maar niet van de overige Onderwijzers en Ambtenaren, omdat ze nog niet finaal aangesteld of bevestigd waren; — verder de naamlijst der Studenten, berekening der Studiekosten op eene Nederlandsche Hoogeschool, volgens het besluit van den 2den Augustus 1815, eene tabel, behelzende nuttige aanwijzingen voor allen die thans op één onzer Hoogescholen, verlangen te studeren, — en eindelijk, behalve eenige aanwijzingen voor de Studenten der Groningsche Hoogeschool, nog de gelegenheden, welke voor de studerende Jongelingschap in die Nederlandsche Stad gevonden worden, tot onderrigting of uitspanning. Met dit noodig toevoegsel is dus deze, vooral voor de Groningsche Akademie en voor de Jongelingen welke aan dezelve hunne studiën wenschen voor te zetten, belangrijke Almanak, volledig.

MEN-

MENGELWERK.

IETS OVER DE SCHIJNSTRIJDIGHEID VAN 2 *Kon.* XXIII: 29. EN 2 *Chron.* XXXV: 20. MET JOSEPHUS JOODSCHE OUDHEDEN, BOEK X. CAP. V. § I.

In de aangehaalde plaats, in het Boek der Koningen, staat, dat deze optogt van den Egijptischen Koning, was ingerigt tegen den Koning van *Assijrie*, dan JOSEPHUS l. l. zegt, dat dezelve was ingerigt tegen de *Meders* en *Babijloniers*. Men vraagt: hoe was het eigenlijk met dezen optogt gelegen? tegen wien was hij ingerigt, en heeft de Egijptenaar CARCHEMIS bij deze gelegenheid ingenomen?

I. Tegen wien was deze optogt van PHARAÖ NECHO, den Zoon van PSAMMETICHUS, en den Grootvader van PHARAÖ HOPHRA ingerigt? — 2 *Kon.* XXIII: 29. lezen wij, dat hij was ingerigt tegen den Koning van *Assijrie*, volgens JOSEPHUS t. a. p. tegen de *Meders* en *Babijloniers*, die het Assijrische Rijk omkeerden, of, gelijk eene andere vertaling heeft, omgekeerd hadden. Het berigt van JOSEPHUS voor een oogenblik daarlatende, volgen wij eenvoudig het berigt van den gewijden Geschiedschrijver, en stellen vast, dat deze optogt geschiedde tegen den Koning van *Assijrie*; maar wie was dan deze Koning van *Assijrie*? — Om die vraag te beantwoorden, moeten wij vooraf aanmerken, dat

de

de Optogt van PHARAÖ NECHO gefchiedde in het fterfjaar van JOSIA, en dit was vier jaren, voor dat NEBUCADNEZAR de regeering van zijnen Vader, nevens hem, in handen had gekregen, en zeven jaren, voor dat *Ninive* dadelijk door CIJAXARES en NEBUCADNEZAR verwoest werd; waaruit dan van zelve volgt, dat men, door den Koning van *Asfijrie*, NEBUCADNEZAR niet verftaan kan (1), want, gelijk wij even aanmerkten, die kwam eerst vier jaren na dezen optogt aan de regering. — Wie was dan deze Koning van *Asfijrien?* — ZACHIENE, (2) KLINKENBERG over 2 *Kon.* XXIII: 29. en anderen houden NABOPOLASSAR voor dezen Koning van *Asfijrien*, die hier dien naam zou dragen, wijl hij reeds het grootfte deel van het Asfijrifche Rijk bemagtigd had, fchoon *Ninive* nog niet dadelijk was ingenomen; dan dit komt velen niet gevoegelijk voor. OFFERHAUS (3) ftelt, dat, toen *Ninive* door CIJAXARES en NEBUCADNEZAR wierd ingenomen, er in *Ninive* een Koning was, (niet CHIJNILADAN, die zich reeds te voren in zijn paleis verbrand had; maar waarfchijnlijk SARDANAPALUS); indien dit zoo zijn mogt, dan zou men, door dezen Koning van *Asfijrie*, dezen laatften Koning kunnen verftaan.

Dan, hoe men het ook moge nemen, het zij men door dezen Koning van *Asfijrie*, den eigenlijken Asfijrier, het zij NABOPOLASSAR verfta, laat zich echter het berigt van JOSEPHUS er zeer wel mede vereffenen, dat deze optogt tegen de *Meders* en *Babijloniers* zou zijn ingerigt geweest; te weten: de Egijptifche en Asfijrifche

(1) Of VENEMA, H. E. t. 2. p. 220.
(2) H. Geogr. I. D. 2de St. p. 785. — III. D. 2de St. 581.
(3) Compend. Hift. Univ. p. 70.

sche Koningen, onder welke laatsten de Babijloniers tot nu toe gestaan hadden, waren geslagene vijanden, gelijk onder anderen uit de geschiedenissen der laatste Israëlitische Koningen blijkt, en trachtten elkanderen alle mogelijke afbreuk te doen. Nu waren de zaken van het Assijrische Rijk ten dezen tijde in de allerverwardste omstandigheden, en NABOPOLASSAR (1) was in zijn nieuw Rijk niet genoeg bevestigd. Dit bewoog den Egijptischen Koning PHARAÖ NECHO, om zich van deze omstandigheden te bedienen, om, ware het mogelijk, ook een gedeelte van het gescheurde Assijrische Rijk voor zich te verkrijgen, en langs dien weg den Assijrier niet alleen te onder te brengen, maar ook den voorspoedigen voortgang van NABOPOLASSAR, die zich met de *Meders* vereenigd had, te stuiten, zoo toog hij op tegen den Koning van *Assirie*, de *Babijloniers* en *Meders*.

II. Maar heeft de Egijptenaar CARCHEMIS ingenomen? Hij toog op naar den Euphraat, en wel naar *Carchemis*, eene Stad aan den Euphraat, alwaar de overtogt was naar *Sijrie*, *Phenicien* en *Canaän*.

In dezen optogt behaalde hij ook aanmerkelijke voordeelen op de *Assijriers* of *Babijloniers*, die nu reeds bijna geheel *Assijrie* onder zich hadden, en stuitte daardoor zeer den voortgang van NABOPOLASSAR; immers:

a. Hij overwon den Koning JOSIA, en maakte zich daardoor van het Rijk van *Juda*, hetwelk van het Babijlonische afhankelijk was, volkomen meester; want toen hij vernam dat het volk JOAHAZ tot Koning had aangesteld, liet hij hem afzetten, bij zich te

(1) Dezen toch houden wij met bovengemelde Geleerden, voor den Koning van *Assijrie*.

te *Ribla* (in *Sijrie*, daar hij thans zijne overwinningen voortzette) brengen en binden, en voerde hem gevangen naar *Egijpte*, terwijl hij zijnen broeder ELJAKIM, dien hij den naam van JOJAKIM gaf, tot Koning over *Juda* aanstelde; ten blijke, dat het geheele Joodsche Land, nu onder zijne magt was, het geen een aanmerkelijk nadeel voor den *Babijlonier* was, 2 *Kon.* XXIII: 33, 34.

b. Daarenboven lezen wij, 2 *Kon.* XXIV: 7, dat PHARAÖ NECHO al het land veroverd had, van de rivier van Egijpte tot den Euphraat, hetwelk hij bij deze (en bij geene andere) gelegenheid van het Assijrische of nu Babijlonische Rijk had afgescheurd.

c. Verder berigt JOSEPHUS J. O. Boek X. H. VI. § 1. dat, toen, vier jaren na dezen, NEBUCADNEZAR naar *Carchemis* trok, om den Egijptischen Koning te beoorlogen, deze toen over geheel *Sijrie* heerschte, waaruit ten klaarsten blijkt, het geen

d. Nog nader uit *Jer.* XLVI: 2. bevestigd wordt, dat PHARAÖ NECHO in den optogt, waarvan wij spreken, *Carchemis* hebbe ingenomen; want wij lezen daar, dat NEBUCADNEZAR vier jaren daarna optrok, tegen het heir van PHARAÖ NECHO, hetwelk bij de rivier *Phrath* bij *Carchemis* was, (zeker niet om die Stad te belegeren, maar te verdedigen tegen de *Babijloniers*) die hetzelve bij die gelegenheid sloeg en overwon. (Zie intusschen VENEMA ad *Jes.* XLVI: 2.) (1).

R.

PLEG-

(1) Men voege er VAN HAMELSVELD, en andere Uitleggers, over de genoemde plaatsen bij, en vergelijke ook de Schrijvers der *Algemeene* en *Joodsche Geschiedenissen.*

De Redacteur.

PLEGTIGHEDEN VAN DEN GRIEKSCHEN GODSDIENST, BIJ HET PAASCHFEEST.

Uit CLARKE's *Reizen.*

De Godsdienstplegtigheden der *Russen*, zijn volmaakt met hunne luchtstreek en zeden overeenkomstig. Eene behendige Staatkunde, heeft deze zamenstemming van Godsdienst en levenswijze daargesteld. Wanneer de vasten nadert, is hun voorraad van bevrozene levensmiddelen uitgeput; men kan alsdan niets meer bekomen, en intusschen hebben zij tijds genoeg, om zich tegen Paaschen versche levensmiddelen te verschaffen, vee te slachten, en de markt te voorzien.

Den nacht voor het Opstandingsfeest, zijn toch alle markten en winkels in *Moskow*; met vleesch, boter, eijeren, gevogelte, duiven, enz. rijkelijk verzorgd. De menigte der koopers is verbazend; naauwelijks ontmoet men éénen voorbijganger, of hij heeft zijne handen en armen vol levensmiddelen, of éénen *dioske* (*kan*,) die niet bijna onder den last bezwijkt.

De eerste groote plegtigheid vóór Paaschen, was *Palm-Zondag*. Reeds daags te voren begaven zich alle ingezetenen van *Moskow* in rijtuigen, te paard en te voet naar den *Kreml*, om palmtakken te koopen, ten einde die voor hunne *bogh's* (heiligen beelden) te plaatsen, en om de gewijde schilderijen op straat of elders te versieren. Dit is eene der vroolijkste wandelingen in het geheele jaar. De Gouverneur, verzeld door den Opziener van Politie, de Stads-Bevelhebber en eene menigte Edelen, gaan in plegtigen optogt, op fraaije paar-

den gezeten, door de ftraten der ftad, die met toefchouwers opgepropt zijn; aan elke zijde worden ruiters geplaatst, om orde te houden. Aan het *Kreml* gekomen, ziet men eene groote menigte, die ruikers van kunstbloemen en takken draagt, en door hare beweging naar alle zijden het vreemde, en zeer aangenaam fchouwfpel van een wandelend bosch oplevert. Ook de takken zelve zijn met kunftige bloemen en vruchten verfierd; voor eenige *Kopeken* het ftuk, biedt men fraai van was geboetfeerde citroenen en oranjeappelen te koop, een merkwaardig bewijs van de bekwaamheid der *Rusfen*, in alle kunften van naboorfing. Bij deze gelegenheid koopt ieder, die het *Kreml* bezoekt, en voor een' waar' Christen wil doorgaan, palmtakken, en op den terug weg ziet men de ftraten vol karretjes en andere rijtuigen met aandachtigen, die een of mèer palmtakken in de hand houden, naar mate hunner vroomheid, of van het aantal heiligen beelden, die zij in hunne huizen hebben.

De tweede groote feestviering heeft op *Witten Donderdag*, des middags plaats. Wanneer de Aartsbisfchop, zoo het heet, *de voeten der Apostelen wascht*. Hier van waren wij ook getuigen. De Priesters verfchenen in hunnen besten tooi: twaalf Monniken, die de Apostelen verbeelden moesten, waren in een' halven kring vóór den Aartsbisfchop gefchaard. Men verdringt zich alsdan in de Hoofdkerk, om deze plegtigheid te zien. De Aartsbisfchop naar het voorbeeld van JESUS, (zoo als dit *Joh.* XIII. vermeld wordt) ontdoet zich van zijn ftaatfiegewaad, omgordt zich de lendenen met een fervet, en wascht de voeten van alle daartoe beftemde perfonen, tot hij aan den genen komt, die PETRUS moet voorftellen. Deze ftaat dan

op

op, en er heeft tusschen hem en den Aartsbisschop het zelfde gesprek plaats, als onze Heiland met den genoemden Apostel, bij de toenmalige gelegenheid voerde. —

De derde, en statelijkste plegtigheid van allen, is die op Paasch - Zondag, twee uren na middernacht, welke men *de plegtigheid der Opstanding* noemt; en waarvan de pracht zekerlijk alle vertooningen van dien aard, te *Rome* of elders, overtreft. Nooit zag ik iets zoo luisterrijks in eenig *Roomsch Land*, zelfs niet den dag van 's Paufen zegenspreking in de Lijdens week (1).

Te middernacht deed zich de groote klok der Domkerk hooren. Hare slagen geleken naar het geratel van een' verwijderden donder, en werden eensklaps verzeld door het gelui aller klokken, in geheel *Moskow*, alle inwoners komen op de been, het geraas der rijtuigen is sterker dan op den middag. De geheele stad schijnt in vuur te staan, men ziet licht aan alle vensters, en ontelbare toortsen in de straten; de toren der Hoofdkerk is van den grond tot de spitse verlicht. De zelfde plegtigheid heeft in alle Kerken plaats, en het geen uit hoofde van hun aantal inderdaad verbazend schijnt, men zeide ons, dat alle even vol waren. —

In de Hoofdkerk, waarheen wij ons begaven, was reeds eene onbegrijpelijk talrijke schare van allen staat en beide kunnen vergaderd, met aangestokene waskaarsen in de hand, die naderhand vóór de onderscheidene reliekenkasjes moesten geplaatst worden. De muren, de paneelen, ja, de geheele Kerk waren vol schilderijen van Heiligen en Martelaars. Bij onze aan-

(1) Dit werd geschreven vóór de ongelukkige (maar in de gevolgen zoo gelukkige) verwoesting van *Moscow*, in 1812.

aankomst werden de deuren gesloten, terwijl van buiten de Aartsbisschop PLETOU, van banieren en toortsen voorafgegaan, en van zijn' ganschen priesterlijken stoet, met kruisbeelden en wijrookvaten gevolgd werd. Hunne kleeding schitterde van goud, zilver en edelgesteenten. Driemaal gingen zij de Kerk rond, onder luid gezang. De sneeuw was in het *Kreml* nog zoo spoedig niet verdwenen, als in de benedenstad, zoo dat deze prachtige optogt over planken moest gaan, om het diepe slijk te mijden, 't welk den tempel omgaf. Na den derden omgang, vertoefde men bij de groote deuren, die nog gesloten waren, en die de Aartsbisschop, benevens de Priesters met wijrook bestrooiden. Eensklaps openen zich de deuren, en het schouwspel, 't welk zich als dan vertoont, is boven alle beschrijving. De geheele Gemeente is binnen de Kerk, (een ontzettend getal, met een onbeschrijffelijke menigte fakkels voorzien, maakt twee reijen uit) te midden waar van de Aartsbisschop met zijnen sleep doorging, tot aan een' troon bij het middelpunt geplaatst. De overvloed der lichten, de luister der verbazend groote Kerkkroon, die aan het gewelf praalt, (1) de rijkdom der kleeding, en de onoverzienbare schare, vervulden ons met verbazing. Daar wij ons bij het gevolg van den Kerkvoogd gevoegd hadden, volgden wij den optogt tot vóór den troon, waar de bedienden der Politie ons vergunden onder de Priesters te blijven, nabij een bidstoeltje van geborduurd satijn, voor den Aartsbisschop daar geplaatst. De luidruchtige muzijk, die zich bij de komst des

(1) Deze zilveren Kerkkroon, door de *Hollanders* geschonken, heeft acht en veertig armen, en weegt 70 *puds*, of 2,310 pond. —

des Aartsbisfchops in de Kerk deed hooren, hield aan tot hij bij den troon gekomen, en zelfs na dat hij reeds gezeten was. Op dit oogenblik werd mijne aandacht afgetrokken, door het zien, dat een der *Rusfen* niet ophield met de linker hand onophoudelijk kruisjes te maken, terwijl hij met de regter mijnen reisgenoot den zakdoek ontfutfelde. —

Maar weldra kwam de Aartsbisfchop van den troon af, en deed den optogt van binnen rondom de Kerk; hij bood intusfchen wijrook aan de Priesters, en vervolgens aan de aanwezigen, naar mate hij die ontmoette. Op zijne plaats terug gekomen zijnde, verrigtten de Priesters twee aan twee dezelfde plegtigheid, beginnende met den Aartsbisfchop, die hen, onder 't opflaan, met eene kleine waskaars, zijne groete gaf.

Thans openen zich de Kerkdeuren. De aanwezigen hadden tot hiertoe met gebukten hoofde geftaan, en onophoudelijk het teeken des kruifes gemaakt, zoo dat fommigen door de gedurige beweging van het hoofd en de handen wezenlijk uitgeput fchenen. —

Toen had ik gelegenheid, de kleeding en gelaatstrekken der Priesters te befchouwen, waarin meer uitdrukking heerschte, dan ik ergens gezien heb. Hunne lange, zwarte, ongepoederde haren hingen los op hunne fchouderen, en prachtige ftaatfiegewaden; groote zwarte baarden bedekten geheel hunne borst. De Aartsbisfchoppen en de Bisfchoppen droegen hooge mutfen, verfierd met edelgefteenten en miniatuurfchilderijen, in juweelen gekast; deze kleine tafereelen verbeeldden de Kruisiging, de Moedermaagd en de Heiligen. De satijnen gewaden, van allerlei kleuren, door de Priesters gedragen, waren op het prachtigst geborduurd,

ook daarop waren miniatuur schilderijen, in kos'bare gesteenten gevat. Dus waren, volgens de heilige oorkonden, AÄRON en zijne Zonen, en stonden als gewijde Priesters, in den tabernakel, gedoscht in plegtgewaad, het werk van BAZALEËL den Zoon van URI, des Zoons HUR, uit de stamme *Juda*. — Men zegt, dat er te *Moskow* een Klooster is, waar van de Vrouwen eeniglijk bezig zijn, met aan de kleeding der Priesters te arbeiden. —

Na twee uren van onderscheidene godsdienstige plegtigheden, kwam de Aartsbisschop naar voren, met een kruis in de hand; het volk stroomde nu toe om dit te omhelzen, bijna tot verdringens toe; na dat deze drift een weinig bedaard was, kwam de Kerkvoogd, weder in de Sakristie; deed daar een purperen kleed aan, en kwam nogmaals naar de Gemeente toe, roepende met eene zeer luide stem: CHRISTUS *is opgestaan!* — Vervolgens kwam het aanmerkelijkst gedeelte der plegtigheid; de Aartsbisschop kwam naar beneden in den buik der Kerke, en kroop op handen en voeten de vloer langs, om de gewijde schilderstukken, die op de kolommen, muren, altaren of graftomben hongen, te kussen. De Priesters, en geheel het Volk, volgden zijn voorbeeld. Men opende de graven; de dorre lijken der heiligen werden daaruit genomen, en ontvingen doorgaans dezelfde hulde. —

Na dat het Paaschfeest dus uitgeroepen was, gaf men zich aan de luidruchtigste buitensporigste vreugde en vermaken over. Hoe verregaande echter op dien dag de losbandigheid van het Gemeen was, hoorde men toch van geen geweld, en slechts zeer weinig van twisten; men geeft elkander geene vuistslagen, en slechts de overmaat van drank, kan voor het leven na-

nadeelig worden. Men ontmoet niemand zonder hem toe te roepen, CHRISTOS *voscresſ!* (CHRISTUS *is opgeſtaan!*) het welk deze altijd beantwoordt met te zeggen: *Vo* (*isteiey*) *voscresſ!* (*hij is waarlijk opgeſtaan!*)

Paaschmaandag begint de aanbieding der *Paasch eijeren.* Minnaars bieden die aan hunne meisjes, ouders aan hunne huisgezinnen, bedienden aan hunne meesters; elk loopt met verſierde eijeren. De armſte mensch op ſtraat heeft regt op eene groete, zelfs van de Keizerin, wanneer hij haar met de woorden: CHRISTOS *vos cresſ!* een ei aanbiedt. Niemand arbeidt dien dag, de Grooten brengen den avond met gemaskerde bals, enz. de Gemeeneman in de herberg door. Liverijen, rijtuigen enz. zijn op het kostbaarst verſierd.

ANECDOTEN UIT DE TIJDEN DER KRUISTOGTEN.

BOUDEWIJN I. Koning van *Jeruzalem*, broeder van GODFRIED *van Bouillon*, had, na ongeloofelijke pogingen, bij *Ramla* (*Rame*) eene overwinning, op de tienmaal ſterkere *Egijptenaars* behaald. De vijanden namen de vlugt; met zoo veel overhaasting, dat zij hunne tenten en bagaadje in de ſteek lieten. Terwijl BOUDEWIJN hen vervolgt, treffen klaagtoonen, als van eene Vrouw, zijn oor. Hij nadert, en ziet eene *Muzulmanſche* Vrouw, in de weeën der verlosſing; hij werpt haar zijn mantel toe, om zich te bedekken, en laat haar op uitgeſpreide tapijten nederleggen; voorts vruchten en twee kruiken waters bij haar zetten, en het wijfje van een kameel brengen, om het zoo even geborene kind te zuigen. Voorts wordt de Vrouw

 aan

aan de zorg van eene flavin toebetrouwd, die haar naar haren Echtgenoot, welke eenen aanzienlijken rang in het *Mahomedaansche* leger bekleedde, moest geleiden. Deze weende vreugdetranen op het gezigt eener Vrouw, die hij voor dood hield, en zwoer BOUDEWIJN's edele daad niet te zullen vergeten. BOUDEWIJN intusschen, gerust op den zege, geeft zich aan een vermetel zelfsvertrouwen over. Met tweehonderd ridders en eenige pelgrims valt hij het geheele leger der vijanden aan. Reeds bij den den eersten aanval, worden de Christenen omringd, en de Koning van *Jeruzalem* op de vlugt gedreven. Dan, hij is overal omsingeld; hij zoekt zich tusschen het dorre gras en het heidekruid, het welk de vlakte bedekt, te verschuilen, dit merken de *Mahomedanen*, zij steken den brand daarin, BOUDEWIJN staat op het punt van verbrand of gevangen genomen te worden, en ontsnapt bijna door een wonder in de stad *Ramla*, slechts door den nacht begunstigd. Intusschen was dit slechts een uitstel van zijnen ondergang. De zwakke plaats wordt door het geheele leger der *Muzulmannen* omringd, en BOUDEWIJN is, zoo dra het zonlicht aanbreekt, zonder redding, verloren. —

Eensklaps komt een vreemdeling binnen, en vraagt den Koning van *Jeruzalem* te spreken. Hij wordt voorgelaten: „Dankbaarheid" zegt hij, „voert mij tot u, Gij zijt edelmoedig geweest, omtrent mijne geliefde Vrouw, gij hebt haar het leven gered, en aan de haren terug gegeven; nu tart ik duizend gevaren, om die heilige schuld te betalen. Onze benden omringen deze stad van alle kanten, geen mensch daarin kan den dood ontsnappen, doch voor u heb ik een middel tot redding. Haast u, de tijd

tijd dringt: volg mij thans, en voor den dageraad zijt gij bij de uwen."

BOUDEWIJN aarzelt, en beweent den onvermijdelijken dood zijner lotgenooten, eindelijk geeft hij zich over aan de edelmoedigheid van den *Emir*, en beiden, door eene kleine schare van dienaars verzeld, ontvlieden de stad, te midden van een' stormachtigen nacht. Op eenige mijlen afstands nemen zij afscheid met tranen in de oogen, de *Emir* begeeft zich naar de *Musulmannen* terug, en BOUDEWIJN in de sterke stad *Asfur*. Met het aanbreken van den dag dringen de vijanden in *Ramla* door, en vermoorden alles zonder onderscheid. —.

Heeft deze trek, te midden der ruwste Eeuwen gebeurd, niet eenige overeenkomst met het geval van ABRADATES en PANTHÉA, zoo roerend door XENOPHON verhaald? — L. VI. Cap. I. 46. Cijrop.

In eenen hevigen slag bij *Charan* in *Mesopotamie* geleverd, en die door de verdeeldheid der Christenen verloren werd, wierp zich een Ridder, die de schande des heirs niet overleven wilde, te midden der vijanden, en riep: *Wie dezen avond in 't paradijs wil eten, volge mij!* Hij werd in een oogenblik ter neêrgeveld, en alle hoofden des Christen-legers gevangen genomen, met uitzondering van BOHEMAND, Vorst van *Antiochiën*, en van TANCREDO. Eerstgemelde, die tevens door de *Saracenen* en door de *Grieken*, meesters der zee, bedreigd werd, geen leger, geld of bondgenooten meer had, dan in *Europa*, besloot derwaarts te gaan, om hulp te zoeken. Maar hoe? de *Grieken* loerden op hem met hunne schepen. Hij doet het gerucht van zijn' dood verspreiden, laat zich te *Antiochien* in eene kist leggen, en voer dus,

dus, onder het voorwendfel, dat men hem in het voorouderlijk graf ging bijzetten, midden door de *Griekfche* vloot, die zich over zijnen dood verheugde, en zijne gedachtenis vloekte, kwam veilig in *Europa*, bragt hulptroepen bijeen, en toonde den *Grieken* ras zeer nadrukkelijk, dat hij *niet* dood was. —

Men heeft *Kalif* OMAR, dikwerf en lang met den brand der Bibliotheek van *Alexandrie* befchuldigd. Of dit nu waar zij, of niet, het is althans zeker, dat de Kruisvaarders zich eene dergelijke misdaad van gekwetfte wetenfchap te wijten hebben. Bij de inneming der ftad *Tripoli*, in *Sijrie*, eene zeer bloeijende ftad, die alléén vierduizend werklieden in zijden, wollen, en linnen ftoffen telde, vond men ook eene beroemde Bibliotheek, waarin honderd affchrijvers gedurig bezig waren, om de letterfchatten van het Oosten te vermenigvuldigen. Een Priester van het Kruisleger trad de zaal binnen, waar eene menigte *Exemplaren* van den *Koran* voorhanden waren, en daar de onkundige Geestelijke nu verzekerde, dat de boekverzameling niets dan de „ goddelooze boeken van *Mahommed*" behelsde, werd zij aan de vlammen opgeöfferd. Eenige *Oosterfche* Schrijvers hebben dit onherftelbaar verlies diep bejammerd: maar de *Westerfche* Christenen waren nog zoo ruw, dat niet een hunner gefchiedboeken, daar van met een enkel woord gewaagt.

In een gevaar het welk *Jeruzalem* bedreigde, wisten de Christenen in die ftad geen beter middel, om de zege te erlangen, dan vasten. Deze moest, om voor de zonden te boeten, zoo geftreng zijn, *dat de Vrouwen zelf aan hare Zuigelingen de borst weigerden, en men de kudden*

den uit de weide dreef, om honger te lijden. Men dacht toen zekerlijk, dat het nuttigen van spijs en drank zonde was. —

Zie hier eenige trekken uit de *Godsdienstige Redevoering, gehouden na de herövering van Jeruzalem, door* SALADIN, *op de Kruisvaarders, in* 1187, *door den iman* MOHAMMED BEN ZEKIJ, *voor de vergaderde schare van het Mohammedaansche Volk en Leger; in de Tempelmoskée van* OMAR *aldaar.*

„ Lof zij Gode, die den Islam door zijne hulp in eere hersteld, die door zijne magt de Afgoderij heeft vernederd, die alles door zijne vrijmagt bestuurt, die zijne weldaden vermenigvuldigt naar onze dankbaarheid, die de Ongeloovigen ter neêrvelt door zijne list; die aan de Heerschappijen de magt verleent naar zijne geregtigheid; die het toekomend leven heeft weggelegd voor de genen die hem vreezen, naar zijne goedheid; die zijne dienstknechten met zijne schaduw overdekt; die zijnen Godsdienst over alle andere heeft doen zegevieren, die in zijnen *Kalif* zegeviert, zonder dat men hem weêrstand kan bieden, die gelast het geen hij wil, zonder dat men hem iets kunne tegenwerpen, die naar zijnen wil oordeelt, zonder dat men zijne besluiten kan uitstellen. Ik loof dien God voor zijne hulp, die zijne Uitverkorenen heeft doen zegevieren, over den roem, dien hij hun gegeven heeft; over de hulp aan zijne verdedigers verleend, ik loof hem dat hij het bezoedelde huis van de smetten des Veelgodendoms heeft gezuiverd. — Ik getuig dat er geen God is dan God; dat hij de eenige is, die geenen medegenoot heeft: de eeuwige, die niet voortteelt, en niet geteeld wordt, en zijn gelijken niet heeft. Ik getuig dat MOHAMMED zijn Dienstknecht en Afgezant is." „ Dit

„ Dit huis is gebouwd, en zijne grondslagen zijn gelegd ter eere Gods, en op de vreeze des Hemels. Want dit huis is de woning van ABRAHAM, de ladder van uwen Profeet (vrede zij met hem!) uw bedehuis in het begin des *Islams*, de woning der Profeten, het doel der Heiligen, de plaatse der openbaring: — het ligt in het land der bijeenkomst, het middelpunt der vereeniging, in dat heilige land waar van God spreekt in zijn Heilig boek. Het is in deze Moskée, dat MOHAMMED met de Engelen bad, die tot God naderen. Het is deze stad, waarheen God zijnen dienaar, zijnen Afgezant, het *Woord* gezonden heeft, door Hem aan MARIA gegeven. Maar de Profeet door hem met eene zending vereerd, heeft zich niet verheven boven den rang van zijnen Dienstknecht. Want God heeft gezegd: *De Messiäs zal niet ontkennen, dat hij Gods Dienstknecht is. God heeft geenen Zoon, en daar is geen God benevens hem.* Zekerlijk! zij spreken goddeloosslijk, die gezegd hebben, dat de *Messiäs*, Zoon van MARIA, God was."

„ Ik loof den God, die u ter plaatse gebragt heeft, van waar hij de Kinderen *Israels* had verdreven, en dezen waren toch uitstekend boven andere Volken... De Engelen, die naar dit huis gezonden waren, hebben u dank gezegd, dat gij daarin de leer van Gods Eénheid hebt ingevoerd,... thans bidden de Magten des Hemels voor u, en storten zegen over u uit. Behoudt die gave in u, door de vreeze Gods. Elk wie haar bezit is behouden. Wacht u voor driften, voor ongehoorzaamheid, voor achterwaarts te wijken, of voor den vijand te vlugten: strijdt voor God zoo als het behoort, offert u op om hem te behagen, gij zijne Dienaren, want gij behoort tot het getal zijner Uit-
ver-

verkorenen. Draagt zorg, dat de Duivel niet in u vare, en dat de ongodsdienstigheid zich uwer zielen niet bemagtige, zoudt gij denken, dat het uwe stalen zwaarden, uwe uitgelezene paarden, uwe uiterste volharding zijn; die deze overwinning bevochten hebben? neen: het is van God, van God alléén, dat de voorspoed afdaalt. Wacht u, gij Dienaren Gods! na de eer dezer zege te hebben behaald, van weder ongehoorzaam en muitziek te worden; dan zoudt gij wezen gelijk zij, die afsneed hetgeen zij eerst gesponnen had, of gelijk hij aan wien wij onze woorden gezonden hebben, en die dezelve verworpen heeft: de Duivel is in hem gevaren, en hij heeft het dwaalspoor betreden. *De heilige Oorlog! de heilige Oorlog!* dit is het beste van uwen eeredienst, het edelste uwer gewoonten; helpt God, en hij zal u helpen; denkt aan hem, en hij zal aan u denken; doet hem wel, en hij zal u weldoen; tracht alle kwaad, en tot den laatsten vijand te vernielen; zuivert de Aarde van die Volken, tegen welke God en zijn Gezant in toorne zijn ontstoken. — Reeds heeft God er de overwinning op dezen laaghartigen vijand geschonken. Zij zijn even talrijk, of nog talrijker dan gij: doch reeds is het gebleken, dat één van u tegen twintig andere menschen op mag."

(Dit staaltje van *Arabischen* Kanselstijl, uit de twaalfde Eeuw is, benevens de andere medegedeelde *Anecdotes*, te vinden in het uitvoerige werk van MICHAUD, (*Histoire des Croisades*, (1814) *Vol.* II. *p.* 492—498.) De Heer JOURDAIN heeft hetzelve voor hem uit het oorspronkelijk *Arabisch* vertaald. Men zal daaruit zien, dat dezelfde geest van dweeperij en Godsdienst-oorlog, welke de *Christenen* in die duistere Eeuwen bezielde, althans in geene mindere mate aan de *Mohammedanen* eigen was.)

PRINS

PRINS ELIZABETH.

Eene Geschiedkundige Anecdote.

In 't jaar 1717, toen de toenmalige Keurvorst van *Saxen*, naderhand Koning van *Polen*, FREDRIK AUGUSTUS, op reis en op 't laatst in *Weenen* was, leefde in het stadje *Wolkenstein*, in het Saxische gebergte, de Dochter van een Laken-Fabrikant, bijna 22 of 23 jaren oud, met den voornaam ELIZABETH, die met haar lot niet te vreden was. Dewijl zij, als of zij leerling was, op den weefstoel moest zitten, en van haar Vader streng behandeld werd, zoo was zij op middelen bedacht, om van deze levenswijs bevrijd te worden, en tot eenen beteren staat te geraken. Ontevreden met hare Sekse, kwam zij op den inval om het vaderlijk huis, als Manspersoon gekleed, te verlaten en haar geluk in de wereld te beproeven, zij voerde dit haar voornemen ook uit, toen haar Vader, die een Weduwnaar was, voor eenigen tijd op reis was.

Dewijl haar Vader zijn gewonen rok aan had, zoo bleef haar niets over als zijn zwart Eerekleed, waarin hij, als een eerlijk burger, gewoon was ten avondmaal en ter begraving te gaan. Zij veranderde dit kleed eenigzins naar haar postuur, trok een hembd van haren Vader aan, stak een paar andere in den zak, begaf zich in dit gewaad bij nacht op reis, en besloot, als best overeenkomende met hare kleeding, zich voor een verjaagden Schoolmeester uit te geven. Na dat zij verscheidene oorden doorlopen, en van de mildadigheid der Edellieden en Geestelijken geleefd had, kwam zij op het Slot *Augustusburg*, het welke de Opper-Vis-

mees-

meester VAN GUNTHER bewoonde, overeenkomstig zijne bediening als Opziener over de nabijgelegene Koninglijke Vijvers. Het toeval wilde, dat de Heer VAN GUNTHER op de Slotplaats was, toen de gewaande verdrevene Schoolmeester om een reispenning vroeg.

De Opper-Vismeester meende in den Schoolmeester eenige overeenkomst met den Kroonprins te ontdekken, en men verhaalt, dat zij in der daad dien Prins eenigzins geleek. De Heer VAN GUNTHER deed haar onderscheidene vragen, die BETJE op eene ernstige en gepaste wijze beantwoordde. De Opper-Vismeester geloofde, in hare antwoorden, hoogheid en majesteit te vinden, en kwam eindelijk op het vermoeden, of het de Kroonprins niet wel waarlijk zijn mogt. De grond van deze gedachte des Opper-Vismeesters was het gerucht, dat de Kroonprins dikwijls in 't land onbekend reisde, om zich door eigen oogen van den toestand des lands te onderrigten, op dat hij eens des te doelmatiger middelen, tot verbetering van hetzelve, bezigen kon.

De Heer VAN GUNTHER oordeelde dus, dat, wanneer dit de Kroonprins wezenlijk was, dan zijn fortuin gemaakt was, indien hij hem goed behandelde.

Intusschen wilde hij echter niets overhaast doen. Hij noodigde dus den Schoolmeester om binnen te komen, liet eten opzetten en raakte met hem in gesprek. Hier ontdekte hij nu zoo veel verstand en grootheid in Jufvrouw BETJE, dat, volgens zijn oordeel, dit onmogelijk in een armen Schoolmeester vallen kon, en hij was eindelijk volkomen overtuigd, dat dit niemand anders dan de Kroonprins zijn kon.

Hij waagde het dus haar te zeggen, dat, zoo hem niet alles bedroog, hij met regt meende

onder deze kleederen eenen geheel anderen Persoon, voor zich te zien. Jufvrouw BETJE, die dacht dat zij nu als een meisje herkend was, kreeg een kleur, maar zij herstelde zich echter, toen de Heer VAN GUNTHER verklaarde, dat naar zijne gedachte, onder deze geringe kleeding, een Persoon van aanzien verborgen was; zij ontkende dit wel, maar op zulk eene wijze, die den Heer VAN GUNTHER in zijne meening nog meer versterkte.

De Opper-Visméester verblijd over zulk eene schoone gelegenheid om zijn fortuin te maken, besloot die op de best mogelijke wijze te besteden. Hij zeide dus: dat hij de redenen van deze verkleeding van zijne Koninglijke Hoogheid zeer wel inzag, maar dat dit doel even goed bereikt kon worden, zoo het zijne Hoogheid behaagde, zijn huis een tijd lang met zijne tegenwoordigheid te vereeren, en dat zijn geheel vermogen hem ten dienste stond.

BETJE, die goede dagen wenschte te hebben, wilde zulk eene schoone gelegenheid niet laten voorbijgaan, maar zij begreep echter, dat hier voorzigtigheid noodig was. Zij verzocht dus den Heer VAN GUNTHER, haar van alle hooge titels te verschoonen, maar verklaarde tevens dat zij wel voor eenigen tijd van zijn gunstig aanbod gebruik wilde maken.

BETJES voornaamste voorzigtigheid bestond daarin, nooit te zeggen, dat zij de Kroonprins was, maar, door een ernstig achterhoudend gedrag, den Heer VAN GUNTHER bij zijne gedachten te laten.

Den eerstvolgenden dag, stelde de Heer VAN GUNTHER aan den zoogenaamden Prins voor, om zich liever als een Persoon van hooger aanzien en rang te verkleeden; — de best geschiktste tot dit oogmerk, was naar zijne gedachte de Grafelij-

lijke, dewijl die hem instaat stelde, om in de gezelschappen des adels te komen; en, daar zijne Koninglijke Hoogheid de noodige onkosten daartoe vereischt mogelijk niet bij zich had, mogt hij zoo goed zijn, om zich van zijn vermogen te bedienen, zonder dat hij op eenige vergoeding doelde.

Prins BETJE maakte verscheidene tegenwerpingen, maar stemde eindelijk het voorstel van den Heer VAN GUNTHER toe.

Die Heer liet daarop, drie à vier kostbare kleederen maken, nam vier bedienden aan, schonk den Prins eene prachtige koets, en zes paarden, bood hem met allen ootmoed een geldbeurs van driehonderd dukaten aan, en hield niet op, voor dat de Prins die aannam.

De Heer VAN GUNTHER, verzon nu den naam, dien de Prins dragen zou, en ontleende dien van een Holsteins geslacht. Om den Prins den tijd te korten, verzocht de Opper-Vismeester, die zeer rijk was, den naburigen adel gedurig. BETJE werd onder den verdichten Grafelijken naam aan elk hunner voorgesteld, maar in 't geheim verhaalde de Heer VAN GUNTHER ook aan elk hunner, dat hij de Prins was. De visiten van den adel duurden bijna vier weken, ieder poogde toegang in dit huis te krijgen, en zich bij de opgaande Zon en den gunsteling van den Prins, den Heer VAN GUNTHER, bemind te maken.

Prins BETJE speelde hare rol uitmuntend, en deed het karakter van een Graaf, dat men haar gegeven had, geene schande aan.

Intusschen schreven sommigen dier adelijken, welke het huis van den Heer VAN GUNTHER bezochten, naar *Dresden* aan hunne vrienden het berigt, dat zich de Kroonprins incognito, te *Augustusburg* ophield, maar verzochten hun die

geheim te houden. Deze Dresder vrienden echter dachten, dat zij een berigt van dien aard voor den Keurvorst niet mogten verbergen. De Keurvorst overtuigd, dat of zijn Zoon in *Weenen* zijn moest, of dat hij op eene schandelijke wijze bedrogen werd, was er verre af van aan dit vertelsel eenig geloof te hechten. Hij zond echter eenen zijner Hovelingen, die den Prins te goed kende om zich te kunnen vergissen, naar *Augustusburg*, deze liet zich insgelijks bij den Opper-Vismeester inleiden, en ook hem werd in het oor gebeten, dat de voorgewende Graaf, in de daad de Kroonprins was.

De Hoveling kwam dra terug, en verzekerde den Vorst, dat de Persoon die zich onder den naam van een Graaf te *Augustusburg* ophield, wel eenige gelijkheid met den Kroonprins had, maar indedaad niets minder dan de Kroonprins was. Terstond zond de Vorst een Commando, en liet Prins BETJE, en den Opper-Vismeester, naar *Dresden* halen.

Toen de Vorst Prins BETJE ondervraagde: *wie hij was?* ontdekte zij openhartig hare Sekse, en alle omstandigheden, hoe zij als een voorwerp der inbeelding van den Opper-Vismeester, tot het spelen van deze Comedie gekomen was, zonder zich ooit voor den Kroonprins uitgegeven te hebben. Haar verhaal werd overeenkomstig de waarheid gevonden, en de Heer VAN GUNTHER stemde hetzelve toe.

Hierop velde de regerende Vorst zelf dit vonnis: dat Prins BETJE, tot eene billijke straf voor den Opper-Vismeester, alles mogt houden, wat hij haar geschonken en als opgedrongen had, maar dat Prins BETJE zelve haar leven in een Tuchthuis te *Waldheim* zou doorbrengen, echter zonder tot arbeid gedwongen te worden, en dat de Heer VAN GUNTHER, haar voor

haar

haar geheele leven, dagelijks een rijksdaalder tot onderhoud zou moeten geven.

Dit vonnis werd uitgevoerd. Betje had in het Tuchthuis haar eigen nette Kamer, at met de Officieren van het huis, ging doorgaans als eene Amazone gekleed, en was zeer zindelijk en net, zij was vrolijk, en met haar lot te vreden.

HUWELIJKS GEBRUIKEN OP DE PHILIPPIJNSCHE EILANDEN.

Bij de Indianen op de *Philippijnsche Eilanden*, heerscht nog een oud Aartsvaderlijk gebruik. Een jong getrouwd man moet eenige jaren lang den vader zijner vrouw dienstbaar zijn, en hem op zekere dagen menigerlei geschenken brengen. Hij moet hem zijne rijstvelden helpen bewerken en inoogsten, ja zelfs in den oogsttijd alle daarbij aangestelde werklieden bekostigen. Maar ook alle naastbestaanden van den jongen man, moeten, gedurende de bepaalde reeks van dienstjaren, den vader der nieuwlings uitgehuwelijkte, en derzelver geheele Familie gehoorzamen; en worden door hem of door zijne bloedverwanten deze voorwaarden, op de eene of andere wijze overtreden, zoo wordt de jonge vrouw in haar vaderlijk huis als eene slavin behandeld. Zij kan hetzelve wel verlaten, en bij de familie van haren man gaan wonen; maar wordt daar dan zelfs mishandeld, wanneer zij niet naauwkeurig alle de wenschen van ieder lid dezer Familie vervult. De mannen verstooten daarom hunne vrouwen zeer ligt, zoo ras zij maar eene andere vinden, welke zij als hun ei-

 gen-

gendom bezitten kunnen. In zoodanig een geval moeten zij evenwel, het met de vrouw verkregen uitzet, te rug geven. Dit gebruik vindt algemeen bij hen plaats, met dit onderscheid slechts, dat de bij de Indiaansche Ingeborenen heerschende veelwijverij bij de Christelijke wegvalt.

Bij de Indianen die geene Christenen zijn, vangen de Huwelijksplegtigheden hiermede aan, dat er een varken gedood wordt. Eene Priesteres geeft het dier den doodsteek, onder duizend belagchelijke gebaarden met een lans, en hierop volgt terstond de Echtelijke inzegening. Naauwelijks is het zwijn van de bruiloftsgasten verteerd, of de dans neemt een aanvang; en dan wordt zoo lang en zoo veel gedronken, dat niemand meer nuchteren is. Zulk een feest duurt dikwerf verscheidene dagen, naarmate de jonggetrouwden rijk zijn. Alle de aanwezige gasten moeten het jonge paar een geschenk geven, 't welk opgeschreven wordt, om bij dergelijke gelegenheden juist de waarde daarvan te rug tegeven. (Volgens de berigten van F. RENOUARD DE ST. CROIX, in zijne reize naar de *Oost-Indiën, de Philippijnsche Eilanden* enz. in de jaren 1803, *en volgg.*)

HET RAAM.

LODEWIJK DE XIVde, berispte eens zeer hevig den Minister Marquis DE LOUVOIS, die, sedert den dood van COLBERT, ook Opper Opziger over de gebouwen, kunsten en manufacturen van *Frankrijk* geworden was, om dat aan het nieuw gebouwde Koninglijk Paleis, naar zijner Majesteits gedachte, een raam niet zoo stond als het behoorde. Zeer beleedigd ging de Mi-

Minister naar huis, en liet daar, in tegenwoordigheid van zijne vertrouwelingen, de vrije loop aan zijnen toorn. Wanneer ik, riep hij uit, eenen mensch, die over zoodanige bezigheden zulk een leven maakt, geene bezigheid bezorge, ben ik verloren. Het oorlog zal hem 't best van deze bouwzaken afleiden, en zoo waar ik leef, hij zal oorlog hebben, heeft hij dien niet noodig, ik heb dien noodig. — En in de daad werd ook door LOUVOIS list, het te *Augsburg* gesloten verdrag, tusschen *Oostenrijk*, *Spanjen*, *Zweden*, en vele Staten van het *Duitsche Rijk*, verbroken, en geheel *Europa*, op nieuw door vuur en zwaard verwoest, om dat — een raam niet op de regte plaats stond.

Het volgende Dichtstukje, ons van eenen ons onbekenden Jongeling, met eenen vriendelijken brief ten geleide, van *Leijden* toegezonden, hebben wij geoordeeld, *ter zijner aanmoediging*, als een eerstelimg zijner oefeningen in dit vak, met eenige veranderingen hier te moeten plaatsen.

DE LENTE.

Zult gij, mijn Zangster! u vermeten
  Een' toon op uwe lier te slaan,
Die, neergeworpen en vergeten,
  Rust op verdorde eikenblaân?
Zult gij die lier een' toon ontwringen,
En moedig naar het eerloof dingen,
  Dat slechts der *Dicht'ren* schedel siert?
Zal 't dof geluid van uwe snaren,
Met Philomele's Zang', zich paren,
  Wanneer Natuur heur hoogtijd viert? —

Mijn Zangster! Neen, voor zulke toonen,
Is *uwe* cither niet besnaard;
Verwacht geen lauw'ren die u kroonen,
Op Pindus heil'gen top bewaard!
Dat uwe zangen need'rig klinken!
Het speeltuig zal uw' hand ontzinken,
Als g' u geen hooge vlugt ontziet;
De bliksem treft der eiken kruinen,
Wier blaân, als 't wolkenhof omtuinen,
Maar 't zwakke rijsje, treft hij niet!

Als langs woestijnen en moerassen,
De wand'laar treurig voorwaarts spoedt:
Het spoor, bedekt met waterplassen,
Zijn hoop bijna verzinken doet:
Dan weet hij schier geen weg te banen,
De smart drukt uit zijn' oog de tranen,
Die hij voor kroost en gade schreit;
De nacht vermeerdert zijne zorgen,
Met kommer hijgt hij naar den morgen,
Die hem langs veil'ger paden leidt!

Wen dan de morgen is gekomen,
En 't zonlicht breekt de neev'len door:
Dan ziet zijn oog, ver van de stroomen,
Het door den nacht omsluierd spoor.
Hij snelt met onvermoeide schreden;
En, zijne woning ingetreden,
Zinkt hij aan 't hart van gade en kroost!
Een dankb're traan ontrolt zijn' oogen,
En, met de zijnen neêrgebogen,
Dankt hij den Hemel, voor dien troost!

Met

Met dergelijke smart en zorgen,
  Hield soms de Winter ons beklemd;
Ook wij verlangden naar den morgen,
  Die vrolijk onze harten stemt;
Die morgen is thans aangebroken,
Dies zij het offer u ontstoken,
  O Lente! dat mijn zang u biedt!
De landman juicht u vrolijk tegen;
En woud, en veld, dankt voor den zegen,
  Dien 't door uw komst, herboren ziet!

De Zomer koestre ons door heur stralen,
  De Herfst biede ons het keurigst ooft!
Heur glans doet uwen roem niet dalen,
  Gij hadt die vruchten ons beloofd!
Wij zien de zwangre bloesem knoppen,
Gevoed door daauw en regendroppen,
  Als zoo veel paar'len aan uw kroon;
Hun kern zal dra uw lof getuigen,
Wen 't boompje door hun last zal buigen,
  Des tuinmans noeste vlijt ten loon.

't Insect herleeft, en voelt zijn waarde,
  Ook weem'lend in den regendrop:
Het graan, gekoesterd onder de aarde,
  Kiemt tot een vruchtb'ren hallem op,
Het veld verkwikt ons door zijn geuren,
't Viooltje prijkt met zachte kleuren,
  In zoeler luchten aad'men wij;
Het beekje ruischend in zijn stroomen,
Des Winters boeijen pas ontkomen,
  Vloeit 's landmans woning, snel voorbij!

Zóó vliet de ſtroom ook van ons leven,
 Soms vreedzaam in zijn oevers voort;
Maar 't is niet immer ons gegeven,
 Verheugd te leven in dit oord;
Dat blij genot, die lustwaranden,
Vernielen eens de ijz're tanden
 Des tijds, het graf van bloem en jeugd!
Gelukkig hij, die bij het treffen
Van rampſpoed, ſteeds zich op kan heffen,
 Daar zijn geloof zich paart met deugd!

Ja! ook de Lente is haast vergeten,
 Schoon 't rozenſtruikje welig tiert:
Ja! 't ſierlijk tooiſel ras verſleten,
 Waar veld en dal thans feest meê viert!
Allengskens zal de Zomer nad'ren,
De Herfst het lusthof weer ontblad'ren,
 De Winter rukt de lovers af;
En 't woud, waar meer dan honderd choren
Van voog'len, thans hun zang doen hooren,
 Is ſtom, en zwijgend als het graf!

Geen nood! Laat hier de bloem verdorren!
 De Lente kome, en ga voorbij!
Wij zien het aan, en wars van morren,
 Verheft ons lied zich even blij!
Daar wij aan God ons leven wijden
Zal 's Hemels heil ons eens verblijden,
 Komt! juichen we in dit ver verſchiet!
De keurmuzijk der Engl'en-zangen,
Zal daar de zwakke lier vervangen,
 Waar 't hart het hoogſte goed geniet.

Leijden, VAN D..... JR.
den 31ſten van Lentemaand 1816. AKA

AKADEMIE-NIEUWS.

UTRECHT.

De Heer BARTHOLD REINIER DE GEER, verkreeg, op den 22sten Maart, alhier de waardigheid van Doctor in de Theologie, na eene loffelijke openbare verdediging van zijne Dissertatio Theologica inauguralis, *de Bileamo, eius historia et vaticiniis*, dat is, *over* BILEAM, *zijne Geschiedenis en Godspraken*

De Hooggeleerde Heer ADAM SIMONS, tot nu toe Pred. bij de Hervormde Gemeente te *Thamen* aan den *Uithoorn*, aanvaardde, op den 25sten derzelfde maand, zijne waardigheid, als Professor in de *Nederlandsche Letterkunde en Welsprekendheid*, met eene Nederduitsche Redevoering, *over den waren Dichter*.

Den volgenden dag, vierde de Hoogeschool weder, voor de eerstemaal na het jaar 1811, het Verjaring feest van hare oprigting. Op denzelven, gaf de Hooggeleerde Heer JODOCUS HERINGA, ELIZA's Z. *Theol. Doct.* en *Prof.* het Rectoraat, dat hij, vijf jaren lang, onder de moeijelijkste, maar ook, na de herstelling der Akademie, onder de aangenaamste omstandigheden, heeft mogen voeren, over, aan den Hooggeleerden Heer JAN BLEULAND, *Med. Doct.* en *Prof.* met eene Latijnsche Redevoering, *de rebus, quae Academiae Rheno-Traiectinae, ipso Rectore, acciderunt, cum adversis, tum prosperis*, dat is, *over den tegenspoed en voorspoed, welken de Utrechtsche Hoogeschool, onder zijn bestuur, heeft ondervonden*.

Ten zelfden dage is het Secretariaat van den Se-

Senaat overgegaan, van den Hooggeleerden Heer GABRIËL VAN OORDT, *Theol. Doct.* en *Prof.* op den Hooggeleerden Heer HERMANNUS ARNTZENIUS *Jur. Doct.* en *Prof.*

SCHOOL-NIEUWS.

AMSTERDAM.

Met de gewone plegtigheid is hier weder, op den 22ften der voorgaande maand, de voorjaarspromotie, en uitdeeling van prijzen aan de leerlingen der Latijnfche School, in het koor der nieuwe Kerk, gefchied; bij welke gelegenheid de Hoogleeraar en Rector der Scholen, Mr. H. BOSSCHA, in eene voorafspraak, den Heer J. C. VAN BERGEN, als Emeritus, met behoud van het grootfte gedeelte zijner gewone jaarwedde, geluk wenschte met de verkregen en welverdiende rust, gevende hem den lof, die hem zoo wegens zijne kunde, als wegens zijnen ijver, en ftrenge handhaving van orde en tucht regtmatig toekwam. Voorts verwelkomde hij deszelfs opvolger, den Heer E. H. GREVE, en wenschte denzelven geluk met de aanvaarding van zijnen post, gelijk hij insgelijks mogt doen aan zijnen eigenen zoon, den Heer J. BOSSCHA, die als opvolger van den Heer J. P. VAN CAPPELLE, kort te voren tot Praeceptor van de zesde klasfe was aangefteld. Daarop beklom de lofwaardige jongeling J. G. H. REUDLER, die met eenen aanzienlijken eereprijs tot het Akademisch onderwijs bevorderd werd, het fpreekgeftoelte, en fprak een door hem zelven, onder beftuur zijns Leermeesters, opgefteld latijnsch Dichtftuk uit *de admirandis*

poë-

poëticae virtutibus, waarin kenners des jongelings goeden smaak, en gunstigen aanleg tot deze, thans bijna geheel verwaarloosde, soort van taaloefening, met genoegen hebben opgemerkt. Voorts werden; insgelijks met eereprijzen bevorderd: van de tweede klasse tot de eerste: G. BOURNE, G. STEENHOFF, G. RIBBIUS en J. G. VAN DER BURGH, van de derde tot de tweede: H. KAMPHEUVE GREVING, S. EMAN, NIJKERK en J. VAN PERSIJN; van de vierde tot de derde: W. F. SCHEIJ, F. H. ALDERS en P. LIJNDRAJER; van de vijfde tot de vierde: J. P. DU QUESNE, P. VAN HAMELSVELD en H. COSTERUS HIBMA; van de oude zesde klasse tot de vijfde: G. A. OORTMANS, J. STROEVE en J. L. FREES; van de nieuwe zesde tot de vijfde: W. H. NOLTHENIUS, J. J. HOLTZMAN en L. J. SUNDORFF, welke meestal op eene zeer bevallige wijze hunne *gratiarum actiones* uitspraken. Met *praemia diligentiae* werden vereerd, in de eerste klasse: J. DE VOIJS; in de derde: JAC. HARTSEN; in de vierde J. J. VAN WESTRENEN VAN STERKENBURG; in de vijfde, E. BENDIX CANTOR; in de oude zesde klasse C. J. G. CHANDON, A. P. LOPEZ SUASSO en C. KELLERMAN; in de nieuwe G. VAN KESTEREN, N. J. A. STEINS BISSCHOP en T. H. GIESELAR. De prijzen in 't Grieksch werden geschonken, in de eerste klasse: aan J. DE VOIJS; in de tweede: aan G. STEENHOFF; in de derde aan J. VAN PERSIJN; in de vierde aan T. H. ALDERS; in de vijfde: aan P. VAN HAMELSVELD. Eindelijk werden nog, in de onderscheidene klassen *praemia assiduitatis et modestiae* uitgedeeld. Waarna deze actus met zegenwenschen besloten werd.

GIJMNASIUM TE MIDDELBURG.

Den 10den dezer maand werd, in de openbare gehoorzaal dezer Stad, de halfjarige Promotie der

der leerlingen dezer oefenschool, weder plegtig gevierd.

Te dezer gelegenheid hield de voortreffelijke jongeling J. C. VAN DEN BROECKE, die tot den rang der Candidaten was bevorderd, onder voorzitting van HH. Curatoren, met algemeene goedkeuring, zijne door hemzelven bewerkte declamatio *in laudem Ciceronis*.

Voorts zijn de navolgende lofwaardige leerlingen van lagere tot hoogere klasfen en orden bevorderd, en velen derzelve met eereprijzen beschonken, waarvoor zij aan HH. Curatoren, op eene bevallige wijze, allen in dichtmaat, hunnen dank betuigden; te weten: van de 2de orde der 1ste klasse: P. EPKEMA, N. EPKEMA, M. DOBBELAER, met fraaijere eereprijzen, tot derzelver 1ste orde; van de 1ste orde der 2de klasse tot de 2de orde der 1ste klasse: U. A. DE STAGE; terwijl C. J. WELLE, P. H. SAAIMANS VADER, J. J. VAN DEINSE en C. A. VAN DEINSE, na gehouden examen, door HH. Curatoren insgelijks op de 2de orde dier klasse zijn geplaatst geworden; van de 1ste orde der 3de klasse tot de 2de orde der 2de klasse: B. V. VAN DAM, A. F. SIFFLÉ, B. L. VAN DAM, E. H. HENDRIX, W. P. VAN DEINSE, C. J. VERSLUIJS, de eerstgenoemde B. V. VAN DAM, met een fraaijer eereprijs en openbare goedkeuring, wegens zijne buitengewone naarstigheid en vorderingen, de overige met gewone prijzen; van de 2de orde der 3de klasse: W. H. VAN BERLEKOM, A. DE KANTER, J. J. BIJBAU, N. J. VAN EEKELEN, tot de 1ste orde der 3de klasse; van de 1ste orde der 4de klasse tot de 2de orde der 3de klasse: P. J. KOOLHAAS, C MODERA, J. C. HOLSCHER en P. O. SNIJDERS; van de 2de orde tot de 1ste orde der 4de klasse G. EPKEMA, P. A. VAN DEINSE, J. A. DE FREIJTAG, die echter de school heeft verlaten, P. N. V. D. PEERE, V. D. MAN-

MEINDERTS en W. VERSLUIJS; van de 5de klaſſe tot de 2de orde der 4de klaſſe: A. M. BECIUS, J. C. SCHORER, L. C. SLICHER, J. DIERCX, H. J. V. D. GRAAF en H. DIERCX, van de 6de klaſſe, of het Tirocinium, tot de 5de klaſſe: P. D. BUIJZE, L. C. DE PEVAL, D. M. VAN DUSSELDORP DE SUPERVILLE, V. EEKEMA, E. D. TAK, die echter intusſchen de ſchool heeft verlaten, J. G. SNIJDER, J. VAN REIJGERSBERG VERSLUIJS en M. P. DOMINICUS.

Eindelijk kunnen wij met genoegen melden, dat het aantal ſcholieren dit halfjaar vermeerdert is door vijf leerlingen, als: S. TAK, S. MATTEMUGER, M. S. KOMPENHANS, M. TAK en A. TAK, waardoor het getal der leerlingen, die de openbare lesſen bijwonen, thans is gebragt tot 45.

Aan dit letterfeest, hetwelk met aangenaam muziek begonnen, van tijd tot tijd vervangen en geëindigd is, heeft een groot aantal aanzienlijke perſonen, van beide ſexe, een grooten luister bijgezet.

UTRECHT.

Den 21ſten Maart. Heden had alhier, onder voorzitting van Heeren Burgemeesters en Scholarchen, de openbare bevordering van de Latijnſche Schooljeugd plaats; en, na dat de Rector van ons Gijmnaſium, S. NIJHOFF, de plegtigheid met eene korte voorafſpraak geopend had, werden drie Jongelingen met Prijzen tot het Akademisch onderwijs bevorderd, als L. G. PAREAU, W. A. DISSELKAMP en H. W. JONGENEEL, en hielden elk vooraf eene redevoering, de eerſte *de Augusto literarum Patrono*, ſprekende tot lof van Augustus, als den Beſchermer der letteren; de tweede *de Niſo et Eurijalo, certae amicitiae Exemplo*, waarbij hij uit de *Aeneis van virgilius Niſus en Eurijalus*, als een voorbeeld van ware vriendſchap aanprees; en de

de derde *de* HENRICO IV, *Germanorum Imperatore, neglectae educationis incommoda per totam vitam referente*, de verwaarloosde opvoeding van den Duitschen Keizer HENRIK IV, als de oorzaak beschouwende van het leed, dat hem geduurende zijn geheel leven is overgekomen. Vervolgens werden van de 2de orde der 1ste klasse tot de 1ste orde van dezelve met prijzen bevorderd: B. VAN DEN VELDEN, C. M. BRABER, en F. BOSCH; van de 1ste orde der 2de klasse tot de 2de orde der 1ste: M. WILTING, H. W. VAN WERKHOVEN en A. A. MARTINI BUIJS; van de 2de orde der 2de klasse, tot de 1ste: H. SPECHT, J. A. VAN DE WATER en J. J. VAN HALTEREN; van de 1ste orde der 3de klasse, tot de 2de orde der 2de: J. J. NEDERBURGH, S. KARSTEN en R. C. SPECHT; van de 2de orde der 3de klasse tot de 1ste: J. C. VOORDUIN, F. H. BATENBURG, J. G. DE JONCHEERE, en F. J. ONNEN, van de 1ste orde der 3de klasse, tot de 2de orde der 4de, J. H. DUMANS, A. F. VAN DER VLIET, en C. DRONSBERG; en van de 2de orde der 4de *klasse*, tot de 1ste: J. W. VAN MUSSCHENBROEK, G. VAN WIERINGHEN BORSKI, PH. H. B. VAN GOLTSTEIN en A. VAN DER LEEUW. Op de 1ste orde der 1ste klasse, is aan L. G. PAREAU een buitengewone prijs uitgedeeld, wegens de uitmuntende vorderingen, die deze Jongeling in de Grieksche taal bleef maken, op de 1ste orde der 2de klasse, is om dezelfde reden met eenen tweeden prijs beschonken M. WILTING; op de 2de orde der 3de klasse, is mede buitengewoon beloond J. C. VOORDUIN, om dat hij in zedigheid, gehoorzaamheid en naarstigheid anderen tot voorbeeld was gebleven, en eindelijk is deswegens op de 2de orde, der 4de klasse, dezelfde eer te beurtgevallen aan J. A. C. ROOVERS. De belangrijke plegtigheid van dezen Feestdag is geschied

ſchied tot genoegen van eene talrijke en aanzienlijke Vergadering, en is met fraai muzijk geopend en geſloten.

DEVENTER.

De Heer J. STARKE, *J. U. D. Jur. Prof Extr.* en ſedert 1789, Rector der Latijnſche Scholen alhier, heeft, wegens toenemende jaren en afnemende gezondheid, verzocht Emeritus te worden. Dit zijn billijk verzoek is hem door den Raad dezer Stad gunſtig toegeſtaan; welke hem, uit aanmerking zijner bewezene gewigtige dienſten, een aan die dienſten geëvenredigd penſioen heeft toegelegd.

De Raad wenscht dezen aanzienelijken en voordeeligen post ſpoedig te vervullen, en noodigt dezulken uit, welke voor denzelven zich berekend en genegen gevoelen, om zich bij hen, met voldoende getuigſchriften, aan te melden.

KERK-NIEUWS.

GELDERLAND.

NIJMEGEN.

NIJMEGEN, den 20ſten Maart l. l. Heden is alhier, in onze gewone Klasſikale Vergadering, peremptoir geëxamineerd, de Eerw. Heer F. W. RAPPARD, Prop te *Nijmegen*, en beroepen Pred. te *Boxmeer*. Dit onderzoek geſchiedde door den Wel Eerw. Heer S. G. PRINS, Pred. te *Altforst* en *Appelthern*, na dat de Examinandus over den opgegeven Proeftekst tot veel genoegen gepredikt had, over de Kerk en deszelfs beſtuur, over den H. Doop en het H. Avondmaal, en over andere voorname Stukken van onzen Christelijken Godsdienst, welke gewoonlijk in het peremptoir Examen behandeld wor-

den, alsmede over de oorspronkelijke talen des Ouden en Nieuwen Testaments; met dat gewenscht gevolg, dat de gansche Vergadering ten vollen voldaan over de gaven en bekwaamheden van den Heere RAPPARD, zijn Wel Eerw. met éénparigheid van stemmen, en hartelijke zegenbede, aan de Gemeente van *Boxmeer* heeft toegewezen, na dat zijn Wel Eerw. de Formulieren van Éénigheid onderteekend en den Eed tegen de Simonie had afgelegd, zijnde de Heer Examinator voor zijn wel ingerigt werk, ook namens de Classis, bedankt geworden.

De beroepen Leeraar zal, D. V., in zijne nieuwe Gemeente te *Boxmeer* bevestigd worden, den 5den Mai aanstaande, waar omtrent de behoorlijke schikking gemaakt word.

ZALT-BOMMEL.

HURWENE, den 10den Maart. Onze veel geachte Leeraar H. J. VAN NOUHUIJS, gister avond berigt ontvangen hebbende, dat op den 4den dezer, te *Arnhem*, overleden was de Hoog Welgeboren Heer REINDERT, Baron van *Randwijck*, Heer van *Rossem* en *Heesselt*, en Collator van deze Plaatse, heeft ons heden in zijne Voormiddags Leerrede, daar van kennis gegeven, en ons daar bij herinnerd aan de weldaden, welke wij, uit hoofde van de betrekkingen, die de Overledene in veelerleie opzigten tot deze Plaats had, sedert vele jaren van dien braven Godsdienstvriend genoten hebben, tot een dankbaar aandenken aan dezelve opgewekt, en voorts ons ernstig aangespoord, om steeds te gedenken aan onze eigen sterfelijkheid, ten einde ons in tijds te bereiden tot dien gewigtige overstap, op dat we ook eenmaal sterven mogen den dood des opregten, en ons einde vrede zij! —

ROSSEM, den 17den Maart. Het treurig berigt bij ons ingekomen zijnde, van het af-

ster-

storven van den Hoog Welgeboren Heer REINDERT, Baron van *Randwijck*, Heer van *Rossem en Heesselt*, Lid der Ridderschap van de Provintie *Gelderland*, enz. enz. overleden binnen *Arnhem*, den 4den dezer, in den ouderdom van bijna 78 jaren, zoo beklom heden (bij afwezigheid van onzen gewonen Leeraar Ds. HOFFMAN) de Wel Eerw. Heer H. J. VAN NOUHUIJS, Pred. te *Hurwene*, het Spreekgestoelte, en schetste ons in eene allezins gepaste redevoering, naar aanleiding van *Gen.* V: 24. het Godvruchtig en weldadig leven van den afgestorvenen, ons ernstig opwekkende om met God te wandelen, en ons door geloof en godzaligheid tot een beter leven voor te bereiden.

Hartelijk wenschen wij, ons de liefderijke opwekkingen van onzen naburigen Leeraar en Vriend ten nutte te maken, en bidden den Allerhoogsten, ons hiertoe door zijnen Geest meer en meer in staat te stellen, en te bekwamen.

ZALT-BOMMEL, den 11den April. Heden had in onze Gemeente eene ongewone, doch aangename plegtigheid plaats, die op zulk eene gelukkige wijze afliep, dat zij eene openlijke en loffelijke vermelding verdiende. Twee leerlingen die belijdenis des geloofs wenschten af te leggen, en wegens hare uitmuntende bekwaamheden waardig geoordeeld werden om dit voor de volle Gemeente te doen, gaven van hare gemaakte vorderingen openlijk de aangenaamste proeven; van deze plegtigheid was eene talrijke vergaderde menigte getuige, ten hoogste voldaan, wegens de gepastheid en vrijmoedigheid waarmede beide, zijnde AGNETA MARGARETHA HOEFHAMER en HENDRIKA MARIA PRILLEVITZ, de haar voorgestelde vragen beantwoordden; en aangenaam verrast, toen, na het eindigen der plegtigheid, die met zegenwenschen

en aanspraken besloten word, onze Leeraar door de eerstgenoemde op eene bevallige en erkentelijke wijze werd aangesproken. Hartelijk wenschen wij, dat dit voorbeeld bij vele onzer leerlingen den naijver, en de lust tot onderzoek zal hebben opgewekt; en dat hetzelve ook in andere Gemeenten vele navolgers zal vinden.

ZALT-BOMMEL. Zie Jan. 1816.

BOMMEL RING VAN TUIL.

METEREN, den 3den Maart. Op heden hadden wij het genoegen, dat onze nieuw beroepen Herder en Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. STERK, in zijn heilig dienstwerk onder ons werd ingezegend. De bevestiging werdt verrigt door deszelfs behuwd Broeder, den Wel Eerw. zeer gel. Heer H. VAN STREDEN, Pred. te *Noorden*, bij vriendelijken afstand van den Wel Eerw. Heer D. KEER, Pred. te *Est*; predikende de Bevestiger over 1 *Cor.* I: 23*a*. *Doch wij prediken Christus den gekruisten* enz. De bevestigde deed zijne intrede met de betuiging van den Apostel Paulus *Rom.* I: 11 en 12. *Want ik verlange om u te zien* enz. De oplegging der handen geschiedde, behalven door den Bevestiger, door de Heeren SNETHLAGE, KEER, VAN EEDEN, MONHEMIUS, LAMMERÉE en VAN VLOTEN, resp. Predikanten te *Deijl* en *Enspijk*, *Est*, *Opijnen* en *Heesselt*, *Tricht*, *Geldermalsen* en *Ophemert*. Geheel de plegtigheid van dezen dag, liep tot stichting en groot genoegen eener talrijke Vergadering af, en de Heer der Kerk, bidden wij, stelle onzen Leeraar tot een ruimen Evangelie-zegen onder ons.

HEESSELT, den 24sten Maart 1816. Op heden gedacht onze waardige en hooggeschatte Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel. Heer W. A. VAN EEDEN, die na eene korte afwezigheid de eerste predikbeurt onder ons waarnam, in de

de vooraffpraak zijner Leerrede, aan het afſterven van den Heer van *Heesfelt* en *Rosſum*, den Hoog Welgeb. Heer Baron R. VAN RANDWIJK, zijn Eerw. herinnerde ons aan de veelvuldige blijken van zorg en liefde, welke deze Gemeente van zijn Hoog Welgeb. zoo menigmaal ontvangen had. Hij deed ons opmerken, de broosheid en vergankelijkheid des menſchelijken levens. Hij wekte ons op tot eene ernstige voorbereiding voor een beter leven, maande ons aan om onze weldoeners in gedurige gedachtenis te houden, en eindigde met een hartelijk gebed om de vertroostingen Gods voor de aanzienelijke aanverwanten des overledenen, en den besten zegen over den hoog edelen opvolger des geſtorvenen.

HERWIJNEN. Zie Febr. 1816.

ZUTPHEN.

GENDRINGEN, den 8ſten Maart is alhier, na een ſmertelijke ziekte van vier weken, in den ouderdom van ruim 69 jaren, in den Heere ontſlapen, de Wel Eerw. zeer gel. Heer J. B. GRIMMELIUS, hartelijk geliefd Leeraar dezer Gemeente.

Den geruimen tijd van 46 jaren heeft zijn Wel Eerw. ons met allen ijver en getrouwheid het Evangelie der zaligheid verkondigd; — waar door zijn Wel Eerw., als mede door een vriendelijken en gemeenzamen omgang, de achting en liefde van geheel onze plaats heeft verworven.

Onze Gemeente verliest door dit afſterven een getrouwen Leeraar, die het geen hij predikte door zijn geloof en wandel bevestigde; — zijne kinderen een zorgrijken en tederhartigen Vader, — en onze geheele plaats een achtenswaardigen Medeburger.

De Wel Eerw. zeer gel. Heer D. HOENDER, des overledenen vriend en nabuur, Predikant te *Silvolde*, heeft op den 17den dezer, in een opzettelijke lijkrede over *Hebr.* XIII: 7. *Gedenkt uwer voorgangeren, die u het woord Gods gesproken hebben: en volgt hun geloove na, aanschouwende de uitkomst hunner wandeling;* na dat zijn Wel Eerw. ons vooraf het gemoedsbestaan, het leven en den wandel van den overledenen, als Leeraar en Burger, en zijnen zaligen dood geschetst had, ons opgewekt om te gedenken, aan die leer welke hij ons verkondigd; het voorbeeld dat hij in zijn wandel ons gegeven heeft, en aan den spoedigen en zaligen dood dien hij gestorven is, om naar zulk een deugdzaam leven te staan, 't welk zulk een zaligen dood ten gevolge heeft!

Hij geniete nu reeds die zaligheid, waar toe hij ons door zijn leer en wandel heeft zoeken op te leiden, — zijn stoffelijk deel rust in ons heiligdom, tot dat de laatste bazuin zal klinken, en door de hand der Almagt uit het stof des doods zal verrijzen, — zijn geheiligde ziel geniete het loon aan Gods getrouwe dienstknechten toegezegd.

Moeten wij hem dan nu missen; — dat is onze troost, de Heere leeft, en het woord Gods dat hij ons verkondigd heeft, blijft in der eeuwigheid, — wij zwijgen en leggen de hand op den mond, want de Heere heeft het gedaan!

Terwijl wij de belangen onzer Gemeente aan Gods liefdezorg aanbevelen.

AALTEN vakant. Zie Jan. 1816.

EIJBERGEN vakant. Zie Maart 1816.

DOESBURG. Zie Maart 1816.

OVER-VELUWE.

APELDOORN, den 26sten Maart. Terwijl de

de Classis contracta hier vergaderd was, ter losmaking van onzen waardigen Leeraar Ds. D. H. WILDSCHUT, beroepen tot Predikant te *Dordrecht*, is zij vervolgens overgegaan, om de collatie van Zijne Majesteit onzen Koning, in eene Kerkelijke beroeping te veranderen, en is alzoo tot Predikant in deze vacerende Gemeente beroepen, de Wel Eerw. zeer geleerde Heer G. WALLER, Predikant te *Zalck*.

APELDOORN, den 31sten Maart. Heden nam onze geliefde Leeraar WILDSCHUT, in wiens nuttigen Evangeliedienst wij ons slechts 14 maanden mogten verblijden, een treffend en hartelijk afscheid van ons; hij behandelde voor de laatste maal voor ons de gelijkenis van den Zaadzaaijer *Marc.* IV: 2—9 en 14 20.

De dienst van dezen Leeraar zij voor de Dordrechtsche Gemeente nuttig en aangenaam, gelijk ze dit voor ons heeft mogen zijn!

HALL staat ook vakant te worden. Zie Febr. 1816.

NEDERVELUWE.

NIJKERK. Na dat onze geliefde Leeraar de Wel Eerw. Heer J. KORTENHOEF SMITH, van hier beroepen naar de Gemeente te *Schiedam*, op verzoek der hem roepende Gemeente van zijnen Kerkeraad en Classis, naar Kerke-orde ontslagen was, nam zijn Wel Eerw. van ons den 31sten Maart, voor eene talrijke schare een plegtig en zegenend afscheid, met de woorden van Paulus *Filipp.* IV. 19, 20 en 23. *Doch mijn God zal naar zijnen rijkdom vervullen, al-le uwen nooddruft, in heerlijkheid door Christus Jesus. — Onzen God nu en Vader zij de heerlijkheid in alle eeuwigheid! — De genade van onzen Heer Jesus Christus zij met u allen, Amen!*

Wij treuren wegens het gemis van dezen ons zoo lief geworden Leeraar. — De Heere stelle hem in zijne nieuwe Gemeente tot eenen

uitgebreiden zegen, en vergoede eerlang ons verlies op de beste wijze!

HARDERWIJK, Walsche Kerk vakant. Zie Aug. 1813.

HATTEM staat geheel vakant te worden, in Maart 1816.

'S HERTOGENBOSCH.

ST. MICHIELS GESTEL, den 24sten Maart. Onze beroepen Leeraar, de Eerw. Heer Proponent J. VAN AAKEN, heeft tot onze blijdschap den Herdersstaf heden onder ons aanvaard, zijnde in zijn heilig dienstwerk bevestigd, door onzen vorigen geliefden Leeraar Ds. K. W. PAPE, Pred. te *Heusden*, aan wien de verrigting van deze plegtigheid door den Wel Eerw. Dep. gaarne was afgestaan; met de woorden van Paulus 1 *Thess.* V: 24. 1ste gedeelte *Hij, die uw roept is getrouw* De oplegging der handen geschiedde door den Bevestiger, en de Wel Eerw. Heeren J. VAN NOUHUIJS, rustend Leeraar van *Vucht*, S. VAN DER NOORDA, P. VERHAGEN METMAN, H. POTHOLT VAN DORP en H. SLINGSBIE, Predd. te *Heeswijk* en *Dinther*, te *Waalwijk*, te *Berlicum* en *Rosmalen*, en te *Schijndel*. De Bevestigde deed zijne intrede onder ons met de woorden van Jesus, *Luc* XIV: 25. tot aan het einde van dit hoofddeel. *En vele scharen gingen met Hem, en Hij zich omkeerende zeide tot hun enz.* Dit ons Godsdienstig feest is staatplegtig gevierd, tot zigtbaar genoegen en allezins ordelijk afgeloopen. De groote Koning zijner Kerk moge den gewijden arbeid van onzen verlangden Leeraar, rijkelijk en lange zegenen!

'S HERTOGENBOSCH, Walsche Kerk vakan. Zie December 1810.

'S HERTOGENBOSCH. Zie Jan. 1816.

DRUNEN EN NIEUWKUIJK. Zie Febr. 1816.

EIND.

EINDHOVEN.

EINDHOVEN EN WOENZEL. Ds. D. WUIJSTER, Pred. te *Oirschot*, voor de aan zijn Eerw. opgedragen beroeping, om gewigtige redenen, bedank hebbende, zoo heeft de Kerkeraad den 28sten Maart, onder het bestuur van het Klassikaal moderamen, op verleende collatie van Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, tot Herder en Leeraar, in deze Gemeente beroepen, de Eerw. Heer H. H WOLDRINGH, Pred. te *Niewenhoorn*. Deze beroeping, door de moderatoren der Classis, Kerkelijk goedgekeurd zijnde, is aan den beroepene toegezonden, en door denzelven, onder eerbiedige afwachting van de goedkeuring van Zijne Majesteit, in de vreeze des Heeren, aangenomen.

EINDHOVEN EN WOENZEL, den 31sten Maart. Bij het besluit van Zijne Majesteit, van den 30 Sept. des vorigen jaars, waarbij onze waardige Leeraar Ds. A. WALKART, gunstig Emeritus verklaard is, bepaald zijnde, dat deszelfs pensioen zal gerekend worden, in te gaan zes maanden daar na, zoo eindigde zijn Eerw. heden in het 46ste jaar zijner bediening, zijne loopbaan onder ons. In een kort overzigt, nog eenmaal aan zijne Gemeente, den hoofdzakelijken inhoud zijner prediking, voor het verstand willende opklaren, en ernstig op het hart drukken, las hij voor de woorden van Paulus aan Timotheus, 1 *Tim.* I: 19*a*. *Houd het geloof en de goede conscientie*: Hij toonde, bij eene zakelijke ontwikkeling dezer stoffe, het onafscheidelijk verband tusschen den Godsdienst en de deugd, zoo uit de geopenbaarde Godsdienstleer zelve, als uit de ondervinding van alle tijden; betoogde dat de deugd en de voorbereiding tot het hemel leven, en de beginsels van den geopenbaarden, vooral Christelij-

 ken

ken Godsdienst, hare voornaamste steunpunten, en beweegredenen vonden, zonder welke zij, als aan haar zelve overgelaten, telkens gevaar lopen, om elk oogenblik van strijd en verzoeking, te wankelen en te bezwijken. Even vaardig ontmaskerde de Leeraar het onzinnig bijgeloof, en de hatelijke geveinsdheid, die gewoon zijn, zich op Godsdienst zonder deugd te beroemen, en liever hoorders des woords zijn dan daders, en op hun gelove roemende, nalatig zijn hetzelve door goede werken openbaar te maken, en te bevestigen, alles, met dat doelwit, om zijne Gemeente in dit aandoenlijk tijdstip nog eens voor de laatste reize, hartelijk op te wekken, om tegen deze gevaarlijke klippen op hare hoede te zijn, en ten dien einde zijne gedurige leere, bijzonder dit laatste onderwijs, als dat van eenen stervenden Vader of Vriend, zich diep in het hart te drukken.

Deze aandoenlijke zwanenzang, werdt door eene aanzienlijke Vergadering van Predikanten en Leden, uit naburige Gemeenten, met veel genoegen aangehoord, elk zegende hem, die ons zegende, en wenscht den afgetreden Leeraar, ten loon zijner getrouwheid, nog veele jaren het genot zijner verkregene ruste toe, in den lof en de vreeze des Heeren, die hem dus lange geholpen had.

MAASTRICHT.

HODIMONT EN OLNE. Walsche Kerk Vakant. Zie Mei 1810.

MEERSEN EN SCHIMMERT vakant. Zie Maart 1816.

ZUID-

ZUID-HOLLAND.

DORDRECHT.

ALBLASSERDAM, den 16den Febr. Alhier is, na verkregen handopening, van Zijne Excellentie den Minister van Eerdienst, in de plaats van Ds. VAN DIEST, van hier na *Buuren* vertrokken, uit het volgend vijftal:

Ds. H. J. EIKMANS, J. P. ZIJNEN, W. A. VAN EEDEN, P. H. G. NAHUIS, E. NIEKERK, respective Predd. te *Maartensdijk*, *Moercappelle*, *Opijnen* en *Heesselt*, *Bunnik* en *Vegten*, en *Aarlanderveen*, met eenparige stemmen beroepen, tot Herder en Leeraar, de Wel Eerw. zeer geleerde Heer H. J. EIKMANS, Pred. te *Maartensdijk*, welke deze beroeping na ruim veertien dagen van beraad, onder inwachting van de hooge goedkeuring van Zijne Majesteit onzen geëerbiedigden Koning, in 's Heeren vreeze, heeft aangenomen, zoo dat onze plaats eerlang wederom van eenen Herder en Leeraar zal voorzien worden.

DORDRECHT. Den 7den April, is de Wel Eerw. zeer geleerde Heer D. H. WILDSCHUT, alhier bevestigd, door zijnen Ambtgenoot. den Wel Eerw. zeer geleerde Heer A. LANS, met de woorden van den Zaligmaker, *Joann.* XII: 32. *En ik, zoo wanneer ik van der aarde zal verhoogd zijn, zal ze allen tot mij trekken.* De Bevestigde deed 's avonds zijne Intrede, met de betuiging van Apostel Paulus, *Gal.* VI: 14—16. *Maar het zij verre van mij, dat ik zoude roemen anders dan in het kruis onzes Heeren Jesu Christi, door welken de wereld mij gekruisigd is, en ik der wereld. Want in Christo Jesu heeft noch besnijdenisse eenige kracht, noch voorhuid, maar een nieuw schepsel. En zoo velen als er naar dezen regel zullen wandelen, over dezelve* [*zal zijn*]

zijn] *vrede en barmhartigheid, en over het Israël Gods.*

HEINENOORD vakant. Zie Junij 1815.

OTTOLAND EN NEDER-BLOKLAND vakant. Zie Nov. 1815.

DORDRECHT ſtaat vakant te worden. Zie Jan. 1816.

LEIJDEN EN NEDERRHIJNLAND.

KATWIJK AAN DEN RHIJN, vakant. Zie Mei 1815.

GOUDA EN SCHOONHOVEN.

WAARDER, den 7den van Grasmaand. Heden was het voor ons een dag van blijdſchap, onze nieuw beroepen Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel. Heer T. VAN SCHUIJLENBURGH, van *Zevenhoven*, tot ons overgekomen, werd onder ons in zijn heilig dienstwerk plegtig ingezegend, door den Wel Eerw. zeer gel. Heer J. A. VAN WAENEN, Pred. te *Woerden*, aan wien de Wel Eerw. zeer gel. Heer J. DE VISSCHER, Evangeliedienaar te *Gouda*, die beurt wel had willen afſtaan. De bevestiger predikte over de woorden van Paulus, 2 *Cor.* IV: 1 en 2. *Daarom dewijl wij deze bedieninge hebben na de barmhartigheid die ons geſchied is, zoo vertragen wij niet: Maar wij hebben verworpen de bedekſelen der ſchande, niet wandelende in arglistigheid noch het woord gods vervalſchende, maar door openbaringe der waarheid ons zelven aangenaam makende bij alle conſcientien der menſchen, in de tegenwoordigheid Gods.*

Onze bevestigde Leeraar aanvaardde, des namiddags zijne bediening onder ons, met eene Leerrede over *Exod.* III: 14*b*. *Alzoo zult gij tot de kinderen Israels zeggen: Ik zal zijn heeft mij tot ulieden gezonden.*

Het werk van dezen geheelen dag, is in de te-

tegenwoordigheid van eene zamengevloeide menigte, gelukkig volbragt.

Hartelijk wenschen wij, dat de algenoegzame God, die in den weg zijner Voorzienigheid, dezen Leeraar tot ons gezonden heeft, hem bekwame om het dierbaar Evangelie te verkondigen, tot heil en zaligheid dezer Gemeente.

LEKSMOND. Zie Maart 1816.

MEERKERK ſtaat vakant te worden. Zie Maart 1816.

S C H I E L A N D.

MOERKAPELLE. De beroeping van onzen waardigen Leeraar Ds. J. P. ZIJNEN, na de Gemeente van *Vlisſingen*, op den 6den Maart bij de Clasſis van *Walcheren*, gezien en geapprobeerd zijnde, heeft ook de goedkeuring van Zijne Majesteit, onzen Koning, bij Hoogstdeszelfs Beſluit van den 19den Maart N°. 5. verkregen. Dus ſtaat eerlang.

MOERKAPELLE vakant te worden.

ROTTERDAM, den 7den April 1816. Heden is onze beroepen Predikant Ds. F. VAN DEN HAM, in den H. dienst bevestigd, door deszelfs Ambtgenoot J. C. VORSTMAN, die ten tekst verkozen hadt, 1 *Cor*. III: 5*b*. *Dienaars, door welke gij geloofd hebt*. De Bevestigde deed 's avonds zijne intrede, met de woorden van Paulus, 2 *Cor*. IV: 7. *Maar wij hebben dezen ſchat in aarde vaten, op dat de uitnemendheid der kracht zij Godes, en niet uit ons.*

SCHIEDAM, den 14den April 1816. Heden is onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. zeer geleerde Heer J. KORTENHORF SMITH, in den dienst dezer Gemeente bevestigd, door deszelfs Vader, den Wel Eerw. zeer gel. Heer H. SMITH, Pred. te *Utrecht*, (bij vriendelijken af-

afstand van onzen waardigen jongsten Leeraar C. VAN HERWERDEN,) met de woorden van Paulus, 2 *Tim.* II: 8. *Houdt in gedachtenis, dat Jesus Christus uit den dooden is opgewekt, welke is uit den zade Davids, naar zijn Evangelie.* De bevestigde verbond zich 's avonds aan ons, op eene zeer liefderijke en hartelijke wijze, met de woorden van Paulus, 2 *Cor.* IV: 1. *Dewijl wij deze bediening hebben, naar de barmhartigheid, die aan ons geschied is, zoo vertragen wij niet.* Wij verheugen ons zeer over de goede voorzorg van den Koning zijner Kerke, voor deze Gemeente, en wenschen hartelijk, dat God met onzen nieuwen Leeraar zij, hem lang bij het leven, ons ten nutte spare, op dat ons niet weder zulk een slag treffe, als ons door den dood van onzen waardigen ELIAS, die in den bloei zijns levens ons ontrukt werd, getroffen heeft.

SCHIEDAM Walsche Kerk vakant. Zie December 1814.

ROTTERDAM vakant. Zie Maart 1816.

HOOGVLIET vakant. Zie Maart 1816.

G O R I N C H E M.

SLEUWIJK, den 31sten Maart. Onze hartelijk geliefde Leeraar P. J. LANDSKNEGT, die ons bijna 20 jaren door leer en wandel uitnemend gesticht had, en dien wij zoo gaarne bij ons hadden willen houden, nam heden van ons een zeer aandoenelijk en hartelijk afscheid, met de woorden van Paulus, *Hand.* XX: 32. *En nu broeders ik enz.*

God geve dat deze voor ons onvergetelijke Leeraar, met geene mindere liefde en toegenegenheid, bij de Wisfekerkers mag ontvangen, en verblijd worden, dan zulks altijd bij ons heeft plaats gehad.

HEUSDEN. Walsche Kerk vakant. Zie Jan. 1807.

VOOR-

VOORNE EN PUTTEN.

BRIELLE, den 26sten van Lentemaand. De Eerw. Heer C. DE VISSER, beroepen Pred. te *Herkinge*, werd in onze Classis peremptoir geëxamineerd, door den Wel Eerw. Heer KAMERMAN, geliefd Pred. te *Sommelsdijk*.

De Heer J. P. MUNTING, zoon van den Wel Eerw. Heer D. MUNTING, geliefd Pred. te *Brielle*, voorzien van zeer loffelijke getuigenisfen der Leijdsche Hoogleeraren verzocht, staande deze Vergadering, praeparatoir te worden geëxamineerd; zijn Eerw. in het verleden jaar voor den Koning en het Vadeland, de wapenen aangegord hebbende, was door uitlandigheid belet, om zich te voren aan te geven, de Classis aarzelde om deze billijke reden niet, het verzoek in te willigen, en benoemde den Wel Eerw. Heer DE GROOT STIFFRIJ, geliefd Pred. te *Brielsch Nieuwland*, tot Examinator.

De uitmuntende predikgaven, en zoo vaardige als gepaste antwoorden van gemelde Heeren, voldeden allezins aan de Vergadering, die dan ook, onder heilbede, den Eerw. C. DE VISSER, aan de hem roepende Gemeente toegewezen, en den Heer MUNTING, tot de openbare verkondiging des Goddelijke woords, toegelaten heeft.

De Voorzitter wenschte het Eerw. oudste Lid der Classis, met de bevordering van eenen zoo veel belovenden zoon, hartelijk geluk, en bedankte de Heeren Examinatoren, voor het naauwkeurig en doelmatig onderzoek.

NIEUWENHOORN, den 24sten van Lentemaand. Onze zeer geliefde Leeraar Ds. H. H. WOLDRINGH, ontving dezer dagen de collatie van onze geëerbiedigden Koning, en de Kerkelijke beroeping der Gemeente, te *Eindhoven*, we-

wegens ongesteldheid verhinderd, den dienst waar te nemen, heeft deszelfs nabuur en vriend Ds. VAN LEEUWEN, Pred. te *Nieuw Helvoet*, ons deze onverwachte en bedroevende tijding medegedeeld. —

Wij vreezen den waardigen Man te zullen moeten missen, en eerlang te vernemen, dat zijn Wel-Eerw. ondanks onzen liefdedrang, die voordeelige, en wegens familiebetrekking, aangename beroeping aangenomen hebbe.

NIEUWENHOORN, den 14den van Grasmaand. Wij moeten tot ons leedwezen melden, dat onze geliefde Leeraar, heden van de Leerstoel zich verklaarde, de beroeping naar *Eindhoven* te hebben aangenomen, zoo dat eerlang deze plaats vakant zal worden.

HERKINGE. Zie Maart 1816. en hier boven onder *Brielle*.

OOLTGENSPLAAT. Zie Maart 1816.

'S GRAVENHAGE.

'S GRAVENHAGE, den 20sten Maart. Heden hield de Commissie tot de huishoudelijke zaken der Walsche Kerken in Nederland, alhier hare eerste Zitting, dezelve Commissie is ingevolge het 69ste artikel van het algemeen reglement, voor het bestuur der Hervormde Kerken in Nederland, door Z. M. den Koning, bij decreet van den 7den Januarij daargesteld, en bij nader decreet van den 6den Februarij zijn daartoe benoemd, de Wel Eerw. zeer gel. Heeren DD. J. S. ROBERT en J. TEISSEDRE L'ANGE, Predd. te *Amsterdam*, D. DELPRAT en G. S. DE CHAUFEPIÉ, Predd te *'s Gravenhage*, A. C. VOUTE. Pred. te *Rotterdam*, met en benevens den Heer Mr. P. W. PROVO KLUIT, Ouderling te *Amsterdam*. — De Gouverneur van Zuid Holland, door Z. E. den Commissaris Generaal, provisioneel belast met de zaken der

Her-

Hervormde Kerk, expresselijk daartoe verzocht zijnde, begaf zich in persoon in de Kerkeraadskamer der Walsche Kerk; alwaar Z. Hoog Ed. Gestr. met eene aanspraak, gecommitteerden plegtig in hunne functien bevestigde; en, deze plegtigheid afgelopen zijnde, constitueerden gemelde Gecommitteerden zich, als uitmakende de Commissie tot de Walsche Kerken, en benoemden ter voldoening aan eene aanschrijving van voorn. Commissaris Generaal, tot President den Wel Eerw. Heer J. S. ROBERT, en tot Secretaris den Wel Eerw. Heer G. S. DE CHAUFEPIÉ, welke laatste, in die kwaliteit, met de correspondentie, zoo met de Walsche Kerken, als anderzins, is belast geworden.

DELFT Walsche Kerk vakant. Zie Junij 1814.

'S GRAVENHAGE. Zie December 1815. en Febr. 1816.

NOOTDORP vakant. Zie Dec. 1815.

WASSENAAR staat vakant te worden. Zie Maart 1816.

WOERDEN EN OVERRHIJNLAND.

ALPHEN. Op den 26sten Maart l. l. is alhier, op een extraordinair Classis, peremptoir geëxamineerd, de Eerw. Heer A. VERWEIJ, als beroepen Pred. te *Zwammerdam*; door Ds. H. VAN STEEDEN, Pred. te *Noorden*. Zijn Proeftekst was. *Joh.* VIII: 12. *Ik ben het licht der wereld*, in 't Hebreeuwsch *Job* XXV. in het Grieksch het Tekstcapittel. Zijn Eerw. gaf zulke uitmuntende blijken van bijzondere bekwaamheid, dat hij met algemeenen roem, tot die Gemeente werd overgezonden. — Ook werd door denzelven Heer præparatoir geëxamineerd, de Student A. GRAAF, van *Amsterdam*, zijn Proeftekst was I *Joh* IV: 9. het Hebreeuwsch *Ps.* C, het Grieksch het Tekstcapittel. Ook deze Heer werd algemeen goedgekeurd, en hem eene spoedige beroeping in Gods

Gods Kerk toegewenscht. — De Examinator wierd hartelijk bedankt.

ZWAMMERDAM. Zie Febr. 1816. en hier boven onder *Alphen*.

ZEVENHOVEN vakant. Zie Maart 1816.

BUUREN.

IJSSELSTEIN, den 31sten Maart. Onze geliefde Leeraar Ds. F. VAN DEN HAM, deed heden nademiddag voor eene talrijke, ook uit den omtrek zaamgevloeide schare, zijne afscheidsrede, over 2 *Cor.* X: 18*b*. *Dien de Heer prijst, is beproefd.* De algemeene achting en liefde, voor zijn Eerw. persoon en dienst, zullen ons lang met hartelijkheid aan zijnen nuttigen, bijna twaalfjarigen Evangelie-arbeid onder ons, doen gedenken, en, terwijl wij hem met droefheid zagen vertrekken, vergezellen hem onze wensch en bede, dat zijn Eerw. ook voor de Rotterdamsche Gemeente, tot eenen uitgebreiden zegen worde gesteld! —

Met verlangen zien wij de komst van onzen beroepenen Leeraar te gemoet.

LEERDAM. Zie Dec. 1814. en Maart 1815.

BENSCHOP staat vakant te worden. Zie Nov. 1815.

ASCH. Zie Febr. 1816.

NOORD-HOLLAND.

ALKMAAR.

ALKMAAR, den 26sten Maart. In de Klassikale Vergadering, heden alhier gehouden, is door den Wel Eerw. Heer J. M. LE COULTRE, Pred. te *Colhorn*, peremptoir geëxamineerd de Wel Eerw. Heer J. DIESEL, Prop. doch beroepen te *Bergen*. Welke, na een gedaan voorstel over *Joan.* III: 16, en het gewoone onderzoek

in

n de Tälen, Leerstukken enz. volgens de oude ordening onzer Hervormde Kerke, aan de roepende Gemeente met zegenbede is toegewezen. De bevestiging zal (D. V.) den 5den Mei geschieden, door den Wel Eerw. Heer J. NOORDINK, Pred. te *Zutphen*, bij vrijwilligen afstand van den Wel Eerw. Heer A. PIERSON, Pred. te *Alkmaar*

HARINGKARSPEL EN DIRKSHORN, staat vakant te worden. Zie Febr 1816.

KOEDIJK vakant. Zie Febr. 1816.

HAARLEM.

OOSTZAAN, den 16den van Grasmaand. Heden morgen, ontsliep alhier zeer zacht, de Wel Eerw. zeer geleerde Heer G. J. VAN DIJK, in den ouderdom van 63 jaren, en eenige maanden. Zijn Eerw. werd te *Zutphen* geboren, den 10den van Julij 1752, ving zijn H. Dienstwerk aan te *Schärwoude*, onder de Classis van *Hoorn*, in 't jaar 1777, en kwam van daar den 9den van Mei 1779, als Leeraar to ons over. Gedurende den tijd van toen af tot nu verlopen, heeft zijn Eerw. onder ons het dierbaar Evangelie van onzen Heer JEZUS CHRISTUS, met allen ernst verkondigd, en ons in zijne openbare Leerredenen, en in het bijzonder onderwijs, den waren weg ter zaligheid ontvouwd, en ter getrouwe bewandeling daarvan opgewekt. Daar de Overledene zoo lang onder ons arbeidde, treft ons zijn afsterven te meer, en deelen wij in de regtmatige aandoeningen van zijne nagelatene zes, uitgezonderd éénen, alle nog ongehuwde Kinderen, en van zijne verdere Bloedverwanten en Vrienden. Zijn Eerw. heeft uitdrukkelijk verzocht, om geene breedvoerige melding van hem, na zijnen dood, in dit Tijdschrift te maken, en daarom voegen wij hier dan ook niets anders bij, dan dat hij een man was van geene geringe ta-

lemen, kunde en oordeel; en eindigen dit doodberigt, met den vurigen wensch, dat het God behagen moge, voor zijne nagelatene Zoon en Dochteren, in liefde te zorgen, en ons op zijnen tijd te verblijden, met eene gewenschte vergoeding van ons verlies; Daar nu toch OOSTZAAN vakant is.

Ds. J. L. SCHELKES, Pred. te *Zaandam* (Oostzijde) die kort te voren op zich genomen had, eene liefdebeurt voor den Overledenen te vervullen, bepaalde ons den 17den dezer, en dus daags na het afsterven van onzen Leeraar, in zijne Voorafspraak, op eene ernstig aandoenlijke wijze, bij dit sterfgeval, en leidde daaruit voor ons nuttige opwekkingen af, welke wij hopen dat niet vruchteloos zullen zijn.

HAARLEM Walsche Kerk vakant. Zie November 1811.

BENNEBROEK staat vakant te worden. Zie Jan. 1816.

AMSTERDAM.

AMSTERDAM, den 6den April. Wij betreuren het afsterven van onzen hartelijk geliefden Emeritus Pred., den Wel Eerw. zeer geleerden Heer C. G. S. BEGEMANN, dewelke op heden in den ouderdom van ruim 67 jaren is overleden, in onze volgende Boekzaal, hopen wij breedvoeriger berigt van dit Sterfgeval, aan onze Lezers mede te deelen.

AMSTERDAM. Ter vervulling der vakature, van wijlen den Wel Eerw. Heer C. G. S. BEGEMANN, Emeritus geworden den 1sten Maart l.l. is door den Eerw. Grooten Kerkeraad gemaakt dit drietal:

DD. E. BEGEMANN, Predd. aan *de Koog*, E. L. SIEGMAN, te *Delden*, en D. J. JANSEN, te *Pakdorf*.

Waar.

Waar uit den 9den April beroepen is:

D. E. BEGEMANN, Pred. aan *de Koog*.

AMSTERDAM. Ds. T. M. VAN GULPEN, voor de op hem uitgebragte beroeping bedankt hebbende, heeft de Eerw. Kerkeraad, ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het overlijden van Ds. H. H. VIERVANT, op den 16den April, gemaakt dit zestal:

DD. J. C. VORSTMAN, Predd. te *Rotterdam*. H. H. DONKER CURTIUS, S. S. Theol. Doct., te *Arnhem*. J. A. PLUIJGERS, te *Leijden*. A. J. BERKHOUT, te *Woudrichem*. P. VAN DER WILLIGEN, te *Thiel* en P. KOUMANS BROUWER, te *Joure*.

En daaruit dit drietal:

DD. H. H. DONKER CURTIUS, J. A. PLUIJGERS, en P. KOUMANS BROUWER.

Ds H. H. DONKER CURTIUS, voor de Nominatie bedankt hebbende, is het drietal den 22sten dito aangevuld, met Ds. P. VAN DER WILLIGEN.

En door Heeren Diaconen, op den 23sten April 1816, dit zestal:

DD. W. G. VAN DOORNE, Predd. te *Gouda*. P. R. SALTET, te *Purmerende*. D. VAN DER LOO, te *Montfoort*. G VAN DUIJL, te *Vianen*. J. C. VORSTMAN, te *Rotterdam*, en C. CROMMELIN, te *Hillegom*.

En daaruit dit drietal:

DD. J. C. VORSTMAN. P. R. SALTET, en W. G. VAN DOORNE.

AMSTERDAM. Onze zeer beminde oudste Leeraar, de Hoog Eerw. Hooggeleerde Heer J. VAN NUIJS KLINKENBERG, heeft op den 21sten dezer, plegtig gedachtenis gevierd, van zijnen vijftigjarigen Predikdienst, met eene Dankrede, over *Ps.* CXVI: 12—14. *Wat zal ik den Heere vergelden enz.*

AMSTERDAM, Walsche Kerk vakant. Zie Febr. 1811.

HOORN.

HAUWAART, den 16den Maart. Dewijl het annus gratiæ, voor de Kinderen van onzen overleden Pred. D TEN NAPEL, met den 1sten April is geëindigd, is de Kerkeraad voornemens, na van onzen geliefden Koning handopening verzocht en verkregen te hebben, ten spoedigsten tot het werk der beroeping overtegaan. De Heeren Propp. genegen zijnde, hier hunne gaven te laten hooren, worden verzocht zich aan te melden, bij den Consulent Ds. G. D. SWANENBURG, Pred. te *Medemblik*, of bij den Vicinus en Scriba van den Ring van *Medemblik*, Ds. A. CONRADI, Pred. te *Oostwoud*.

WOGNUM EN WADWAIJ, den 8sten April. Heden is alhier, ter vervulling van de openstaande Leeraarsplaats, onder opzigt van den Wel Eerw. Heer B. VAN MARKEN, Lid van het Klassikaal Bestuur van *Hoorn*, door den Kerkeraad het volgende twaalftal van Predd. gemaakt;

DD. D. RIJKE, Predd. te *Hemmen*. C. J. SCHEURLEER, te *Nederhemert*. J R. IMMINK, te *Muiderberg*. B. LOOSE; te *Urcem*. G G. BRUGMAN, aan *den Bilt*. J. VAN DER ROEST, te *Warmenhuizen*. C. MOS, te *Warden*. J. M. LE COULTRÉ, te *Colhorn*. L. J VAN DAM, te *Schoorl*, *Groet* en *Kamp*. W. ZIMMERMAN, te *Oudorp* en *Oterleek*. W. C. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, te *Zijbekarspel*. en J. SCHARDAM, te *Spanbroek* en *Opmeer*.

Waar uit op het zestal zijn geplaatst;

DD. IMMINK, SCHEURLEER. RIJKE, VAN DAM, ZIMMERMAN en BRUGMAN.

En op het drietal;

DD. IMMINK, RIJKE en SCHEURLEER.

Zijnde daar uit den 17den dezer, door den

Ker-

Kerkeraad en de Mansledematen, tot Pred. dezer Gemeenten beroepen, de Wel Eerw. Heer C. J. SCHEURLEER, Pred. te *Nederhemert*, aan wien de beroeping is toegezonden.

SCHARWOUDE. Zie Jan. 1816.

AARDSWOUD. Zie Maart 1816.

ENKHUIZEN.

ENKHUIZEN. In onze laatste Klassikale Vergadering, gehouden den 26sten Maart l. l., is de beroeping van Ds. O. VAN TRICHT, tot Pred. in deze Gemeente, Kerkelijk goedgekeurd.

Ook kunnen wij met genoegen en blijdschap er bijvoegen, dat de beide beroepingen, zoo wel van Ds. D. M. ROMMENIJ, tot Pred. te *Grootebroek*, als van Ds. O. VAN TRICHT, tot Pred. te *Enkhuizen*, met Koninklijke goedkeuring bekrachtigd zijn; en men de spoedige overkomst van hun Eerw., in de Gemeenten verlangend te gemoet ziet.

EDAM.

MIDLIE. Alzoo de Kerkeraad der Gemeente van *Midlie* en *Axwijk*, van voornemen is, om op 't allerspoedigst tot het doen van het Beroep van eenen nieuwen Leeraar over te gaan, zoo noodigt zij daartoe Heeren Propp. uit, om hunne gaven op het spoedigst te laten hooren.

ZEELAND.

WALCHEREN.

OOSTBURG, Walsche Kerk vak. Zie Jan. 1796.

VLISSINGEN, Walsche Kerk, twee Predikantsplaatsen en dus geheel vakant. Zie Dec. 1803. en Aug. 1808.

BRESKENS vakant. Zie Dec. 1809.

VEERE Walsche Kerk vakant. Zie Aug. 1811.

VLISSINGEN vijf Leeraarsplaatsen vakant. Zie Sept. 1814.

WISSEKERKE. Zie Jan. 1816.

SINT KRUIS vakant. Zie Febr. 1816.

AAGTEKERKE. Zie Febr. 1816

SCHOUWEN EN DUIVELAND.

BURGT, den 17den Maart. Het Collegium Qualificatum alhier heeft, onder Voorzitting van den Wel Eerw. Heer H. W. LE SAGE TEN BROEK, Pred. te *Haamstede*, als Director, ter vervulling der openstaande Leeraarsplaats in deze Gemeente, onderscheidene vruchtelooze beroepingen gedaan, uitgebragt op de Wel Eerw. Heeren: N. S. HOEK, destijds Pred. te *Engelen*; P. VAN EKTER, te *Noordgouwe*; SCHOLTEN, te *Vleuten*; SMIJTEGELD VAN DER HOEK, te *Poederooijen* en *Loevestein*; en MOLHUIZEN, te *Vugt*.

Dan eindelijk hebben wij de hope, om onze behoeften spoedig naar wensch te zullen vervuld zien.

Op den 3den dezer, is wederom een drietal gemaakt, op 't welk geplaatst werden:

H. WESSELS, te *ter Heide*; W. BISSCHOP, te *Veen*; en A. SOETERMEER, Prop. onder de Eerw. Classis van *Schieland*. De laatste is met volkomene eenparigheid beroepen, zijn Eerw. heeft ook dit beroep volvaardig aangenomen, in afwachting der approbatie van Z. M. onzen geliefden Koning, gelijk de Classis contracta van *Schouwen* en *Duiveland*, dit beroep den 7den dezer, met hare goedkeuring heeft bekrachtigd. Het examen zal D. V. den 26sten dezer plaats hebben, en geschieden door den Director in deze Gemeente, bij vriendelijken afstand van den Wel Eerw. Heer H. J. VAN INGEN, Pred. te *'s Heeren Jansland*.

SEROOSKERKE. Dewijl het Colleg. Qualificatum alhier, ten spoedigste tot een beroep

wenscht

wenscht over te gaan, worden de Heeren Proponenten, die genegenheid hebben, om hier hunne gaven te laten hooren, verzocht, dit zoodra mogelijk te doen, en zich daartoe, met wachtvrije brieven, aan te melden, aan den Director in deze Gemeente, den Wel Eerw. Heer H. W. LE SAGE TEN BROEK, Pred. te *Haamstede*, op het Eiland van *Schouwen*.

ZIERIKZEE, den 26sten Maart. In onze ordinaire Klassikale Vergadering van heden, stond op deszelfs verzoek binnen, de Wel Eerw. Heer A. SORTERMEER, Prop. onder de Eerw. Classis van *Schieland*, beroepen Pred. te *Burgt*, verzoekende met zegenbede over de Vergadering, tot het Examen peremptoir te worden toegelaten, het welk zijn Eerw. gereedelijk werd toegestaan. Na een aangenaam voorstel over *Rom.* VIII: 32. werd zijn Eerw. door den Wel Eerw. zeer geleerden Heer H. W. LE SAGE TEN BROEK, Pred. te *Haamstede*, aan welken de Wel Eerw. Heer H. J. VAN INGEN, Pred. te *'s Heer Jansland*, dit werk wel had willen afstaan, onderzocht in 't Hebreeuwsch over *Ps.* XXV. in 't Grieksch over 't Tekstcapittel, en voorts over de Kerk en het Kerkbestuur, de Sacramenten en verdere Stukken, die bij een peremptoir examen gewoonlijk behandeld worden; met dat gevolg, dat de Eerw. Vergadering over 's mans vorderingen in de Uitlegkunde des Bijbels, over zijne Taalkennis, Predikkunde, geoefendheid in de H. Godgeleerdheid enz. van al het welk hij treffende blijken gaf, volkomen te vrede, zijn Eerw. voor zoo veel haar aangaat, met volle ruimte aan de Gemeente van *Burgt* toewees, denzelve met eenen zoo bekwamen Leeraar geluk wenscht, en Ds. Praeses gelast, 's mans benoeming bij Z. M. onzen geliefden Koning, te helpen bevorderen, en wordt de Heer Examina-

 na-

nator, voor zijn gelukkig volbragt werk beleefdelijk bedankt.

ZIERIKZEE, den 27sten Maart. In de eerste Vergadering van het Klassikaal Bestuur, stond op zijn verzoek binnen, de Wel Eerw. Heer P. VAN EXTER, Pred. te *Noordgouwe*, gesubstitueerde van den Wel Eerw. Heer F. PLEIJTE, Pred. te *Zierikzee*, gequalificeerde van den Kerkeraad te *Herwijnen*, met zegenbede over dezelve, verzoekende dat onze waardige medebroeder, K. HERINGA, Pred. te *Kerkwerve*, van zijne betrekking tot deze Eerw. Classis ontslagen, van zijne Gemeente dimissibel worde verklaard, en Gedeputeerden uit dezelve, worden benoemd om zijn honorabel ontslag bij dezelve te bevorderen! Aan dit billijk verzoek werdt, met wederkerige zegenbede over den Beroepenen en Beroepers, voldaan, met den wensch, dat 's mans welverdiende bevordering, aan het welzijn der Kerk en zijn eigen nut en genoegen, allezins bevorderlijk moge zijn, waarop de Heer HERINGA, met een hartelijk en gepast vaarwel, de Vergadering verliet.

KERKWERVE staat vakant te worden. Zie Jan. 1816. en hier boven onder *Zierikzee*.

ZUID-BEVELAND.

HEINKENSZANDE. Ter vervulling van de vakature alhier, veroorzaakt door de Emeritus verklaring van den Wel Eerw. zeer gel. Heer W. H. OUDKERK, is na verkregene handopening van de Zuidbevelandsche Classis, en van den Hoog Ed. Gestr. Heer Commissaris Generaal, provisioneel belast met de zaken der Hervormde Kerk, den 25sten Febr. l. l., door het Wel Ed. en Wel Eerw. Collegium Qualificatum, het volgende zestal gemaakt:

DD. J. J. STORIJ, te *Zuidzande*. J. BERKERS, te *'s Heeren Arendskerke*. D. A. BUIJT, te *Nisse*.

J.

J. F. HENRIJ, te *Ovezande* en *Driewege*. B. P. A. VRIESEKOLK, te *'s Heerenhoek*. en G. J. LETTE, te *'s Heeren Abts* en *Sinoutskerke*.

Uit dit 6tal zijn op het 3tal gebragt:

DD. J J. STORIJ, J. BERKERS en J F. HENRIJ.

Waar uit met eenparige stemmen tot Leeraar beroepen is, de Wel Eerw. zeer gel. Heer J. J. STORIJ, Pred. te *Zuidzande*, die deze beroeping aangenomen heeft, onder inwachting van de Klassikale en Koninglijke goedkeuring.

GOES, den 19den Maart. Het beroep door het Wel Ed. en Wel Eerw. Colleg. Qual. te *Heinkenszande*, den 25sten Febr. l. l. uitgebragt, op den Wel Eerw. zeer gel. Heer J J. STORIJ, Pred. te *Zuidzande*, is heden door eene Klassikale Commissie, daartoe geautoriseerd, goedgekeurt.

'S HEER ABTS EN SINOUTSKERKE, den 24sten Maart 1816. Na dat onze geliefde en ons lief hebbende Leeraar, de Wel Eerw. Heer G. J. LETTE, ons den 3den dezer des voormiddags, in zijne voorafspraak, had kennis gegeven, dat hij den 27sten Febr. l. l. wettig beroepen was, tot gewoon Herder en Leeraar in de Gemeente van *Aagtekerke*, onder de Eerw. Classis van *Middelburg*, en deze beroeping voor een onbepaalden tijd had in beraad genomen, waren wij niet zonder reden beducht, dat wij onzen Leeraar tot onze smart zouden verliezen. Om dit voor te komen en hem tot een langer verblijf onder ons te bewegen, werden ook nu alle pogingen aangewend, met dit voor ons gelukkig gevolg, dat onze geliefde Leeraar, ons, heden voor acht dagen, naar aanleiding van *Luc*. XXIV: 29 *En zij dwongen hem*, enz. met dit aangenaam berigt verblijdde, dat hij ook wederom nu door den algemeenen en aanhoudenden liefdedrang van Kerkeraad en Gemeen-

meente getroffen, besloten had bij ons te blijven, en voor de beroeping naar *Aagtekerke* te bedanken; waar voor wij onze dankbaarheid en blijdschap, door sprekende daden, naar ons vermogen, hebben aan den dag gelegd, terwijl zijn Eerw. zich heden bij vernieuwing aan ons verbonden heeft, met 's Apostels betuiging, 1 *Cor.* II: 1 en 2. *En ik broeders enz.* — God agtervolge de keuze van onzen Leeraar, met een' gewenschten zegen, en doe de verdere pogingen van die van *Aagtekerke*, ter vervulling hunner vakature, wel gelukken! —

KRUININGEN, den 31sten Maart. Onze hartelijk geliefde Leeraar J. VERSPRILLE, maakte ons den 11den Februarij bekend, eene wettige en eenparige beroeping, van het Wel Ed. en Wel Eerw. Collegium Qualificatum, van de Gemeente te *St. Annaland* ontvangen, en die voor 14 dagen in beraad genomen te hebben. Wij hebben zeer ernstige pogingen aangewend, om zijn Wel Eerw. nog langer onder ons te houden. Dan zijn Wel Eerw. gaf ons op den bepaalden tijd kennis, dat hij zich gedrongen vond, om de beroeping naar *St. Annaland* aan te nemen. Z. Maj. dit beroep reeds gunstig hebbende geapprobeerd, zal *Kruiningen* eerlang vakant worden.

SCHORE EN VLAKE, den 31sten Maart. Den 17den l. l. maakte onze Pred. P. J. CONRADI, in de voorafspraak, ontleend uit *Spr.* XVI: 9. *Het hart des menschen overdenkt zijnen weg: maar de Heere stuurt zijnen gang*, ons bekend, dat zijn Wel Eerw. den 11den eene eenparige beroeping van het Wel Ed. Wel Eerw. Colleg. Qualificatum, van de naburige Gemeente van *IJzendijke*, had ontvangen, en die beroeping veertien dagen in beraad genomen, te gelijk betuigende, dat zijn Wel Eerw. hoopte den

vol-

volgenden zondag in staat te zullen zijn, ons zijn besluit mede te deelen. Dit gebeurde ook den 24sten voor den middag, wanneer zijn Wel Eerw. in het einde zijner Leerrede, tot onze groote blijdschap verklaarde, voor de beroeping na *IJzendijke*, beleefdelijk te hebben bedankt, en bij onze Gemeente, aan welke hij nog geen twee jaren het Evangelie verkondigde, te willen blijven. Heden heeft nu zijn Wel Eerw. zich op nieuw plegtig aan onze Gemeente verbonden, met eene opzettelijke Leerrede over 1 *Thess.* IV: 1. *Voorts dan, broeders, wij bidden en vermanen u in den Heere Jesus, gelijk gij van ons ontvangen hebt, hoe gij moet wandelen en Gode behagen, dat gij [daarin] meer overvloedig wordt.* Wij danken den Koning zijner Kerke, dat hij den slag, die *Schore* en *Vlake* dreigde, vooral uit hoofde van de grootere talrijkheid der roepende Gemeente, gunstig heeft afgewend, en bevelen biddende, de belangen van die Gemeente aan zijne wijze zorgen.

WISSEKERKE IN NOORDBEVELAND, den 7den April. De vakature alhier, door het vertrek van den Wel Eerw. zeer gel. Heer H. DE KOE, naar *Cleverskerke*, veroorzaakt, is thans door de komst van den Wel Eerw. zeer gel. Heer P. J. LANDSKNEGT, vervuld geworden. Zijn Eerw. is heden, door den Wel Eerw. zeer gel. Heer J. POPPE, Predikant te *Cortgene*, in de heilige bediening bevestigd, met de woorden van Petrus I Brief hoofdst. V: 1—5. *De Ouderlingen die onder u zijn, vermane ik enz.* De bevestigde begon zijn dienstwerk onder ons, met een Leerrede over de woorden van Jezus, *Matth.* XXVIII: 20. *En ziet ik ben met ulieden alle de dagen tot de voleinding der wereld. Amen.*

GOES Walſche Kerk vakant. Zie Maart 1814.

BAARLAND vakant. Zie Jan. 1816.

KLOETINGEN vakant. Zie Jan. 1816.

PROVINTIAAL KERK-BESTUUR VAN NOORD BRABAND, KLASSIKAAL BESTUUR VAN BREDA RING VAN BERGEN OP ZOOM.

STEENBERGEN, den 24ſten Maart. Heden werd onze Leeraar de Wel-Eerw. Heer L. VALK, plegtig en hartelijk onder ons bevestigd, door den Wel Eerw. Heer M. A. DE JONGH, waardig Evangeliedienaar te *Rotterdam*, met de woorden van onzen Heer *Joh.* IV: 34. *Jezus zeide tot hen, mijne ſpijs is, dat ik doe den wil des geenen, die mij gezonden heeft, en zijn werk volbreng.*

Waarop de Bevestigde zijn dienstwerk begon, met eene gepaste Leerrede over de woorden van den Apostel 2 *Cor.* VI: 5. *Want wij prediken niet ons zelven, maar Christus Jeſus den Heer; en ons zelven, dat wij uwe Dienaren zijn, om Jeſus wil.*

De belangrijke plegtigheid van dezen dag, is tot algemeen en groot genoegen verrigt. God ſchenke op dezelve zijnen zegen!

ZEVENBERGEN, den 8ſten April 1816. Na den 10den der vorige maand, toen onze hartelijk geliefde Leeraar en Vriend A. W. HASELAAR, in den namiddag Godsdienst ons berigt gaf, eene eenparige beroeping naar de Gemeente van *Dokkum*, in *Friesland*, geheel onverwacht ontvangen te hebben, bleef deze Gemeente drie weken in groote zorg en bekommering. Ongaarne zouden wij den Wel Eerw. HASELAAR, die door zijne leer en wandel, aan de ganſche Gemeente dierbaar geworden is, en reeds tweemalen, gedurende zijn kort

kort verblijf van nog geen twee jaren, voor aanzienlijker Gemeenten, als van *Heusden* en *Tholen*, bedankt heeft, uit ons midden hebben zien vertrekken! Wij, de geheele Gemeente, de Kerkeraad en de Kerkelijke Commissie, en zijne hem liefhebbende Leerlingen, hebben ons beijverd, om zijn Wel Eerw. tot een langer verblijf onder ons te bewegen. En onze liefdedrang is, onder den Goddelijken zegen, met dien uitslag bekroond geworden, dat zijn Wel Eerw. op den 31sten der vorige maand, zijn besluit ons mededeelde, van te willen bedanken voor *Dokkum*, en zich weer plegtig aan ons verbinden; het geen op gisteren den 7den dezer tot onzer aller blijdschap geschied is, bij welke gelegenheid, wij opgewekt wierden, om de liefde zorg van den verheerlijkten Zaligmaker, voor zijne Gemeente, en voor ons ook nu in het bijzonder, op te merken en te erkennen, naar zijne betuiging, *Matth.* XXVIII: 18*b*. *Mij is alle magt gegeven, in hemel en op aarde.* God, de Vader van onzen Heer J. C. drukke het stempel zijner goedkeuring, op deze nieuwe verbintenis, en zorge ook op eene gunstige wijze voor de Gemeente van van *Dokkum*.

OUD VOSSEMEER vakant. Zie April 1815.

THOLEN Walsche Kerk vakant. Zie Dec. 1815.

STAND DAAR BUITEN staat vakant te worden. Zie Jan 1816.

ST. PHILIPSLAND vakant. Zie Maart 1816.

RING VAN GEERTRUIDENBERG.

LANGE ZWALUWE. Zie Maart 1816, onder *Dordrecht*.

UT-

UTRECHT.

THAMEN AAN DEN UITHOORN. Onzeker waren wij, toen wij onlangs bekend maakten, dat onze Vriend en Leeraar, Ds. A. SIMONS, aangesteld was als Hoogleeraar aan *Utrechts* Hooge School, hoe lange of hoe kort wij ons nog in zijnen Evangeliedienst zouden verblijden; wij waren dus volijverig in het waarnemen van elke gelegenheid, om geleerd en gesticht te worden, tot dat op den 3den Maart jongstleden, zonder dat van zijn Eerw. voornemen eenige openbaarmaking te voren had plaats gehad, zijn Eerw. met het voleindigen der behandeling van den Heidelbergsche Catechismus, en wel van deszelfs 52 afdeeling, wij onverwacht zijnen Evangeliedienst besloot, en ons vaartwel toeriep.

THAMEN AAN DEN UITHOORN, den 11den April 1816. Na dat bij dispositie van Z. E. den Commissaris Generaal, provisioneel belast met de zaken der Hervormde Kerk, enz. in dato 20sten Febr. l. l., aan den Kerkeraad vrijheid verleend was, tot het beroepen van eenen nieuwen Leeraar, is door denzelven Kerkeraad met den Oud Kerkeraad op heden, ten overstaan der Consulenten DD. A. CAMPEN en E. L. DE BRUIJN, het volgende twaalf- zes en drietal, van Predikanten gemaakt:

Twaalftal:

DD. M. F. VAN DER HAMMEN, te *Ilpendam*. M. VAN VEEN, te *Houten*. H. J. HOMBRINK, te *Zegveld*. A. CAMPEN, te *Uithoorn*. E. L. DE BRUIJN, te *Wilnis*. G. BURCK, te *Vinkeveen*. J. R. KEMINK te *Muiderberg*. A. G. VAN DIJKHUIZEN, te *Rhijnzaterwoude*. M. H. VAN GRIETHUIZEN, te *Woudenberg*. D. BRUINS, te *Hoevelaken*. J. D. C. KOCH, te *Hee-*

Heeſe en *Leende*. A. C. MEEVERS SCHOLTEN, te *Egmond aan Zee*.

Zestal:

DD. A. C. MEEVERS SCHOLTEN, J. D. C. KOCH, M. P. VAN DER HAMMEN, W. H. VAN GRIETHUIZEN, J. R. IMMINK en D. BRUINS.

Drietal.

DD. VAN GRIETHUIZEN, IMMINK en D. BRUINS.

En daar uit eenparig beroepen Ds. W. H. VAN GRIETHUIZEN, Pred. te *Woudenberg*.

JUTPHAAS. Zie Febr. 1816

TER AA, BLAAUWKAPEL, LANGERAK BEZUIDEN DE LEK: Zie Maart 1816.

A M E R S F O O R T.

MAARTENSDIJK, den 10den Maart 1816. Naauwelijks hadden wij ons weder verblijd, in den hervatten dienst van onzen geliefden Leeraar, H. J. EIJKMANS, of eene onverwachte en eenparige beroeping, naar de Gemeente van *Alblasserdam*, goedgekeurd door den Heer derzelve Gemeente, en aangedrongen door de algemeene begeerte harer leden, deed ons vreezen dat die blijdſchap zeer kortſtondig wezen zou; vooral daar zijn Eerw. voor ons niet verborg, zijnen ſchroom, om langer zoo herhaalde roepſtemmen, van onzen Heer te weigeren. De uitkomst heeft dan ook de gegrondheid dezer vreeze bevestigd. Offchoon velen onzer, in weerwil zijner verklaring, dat hij geene aanzoeken noodig had, om van onze verkleefdheid aan hem overtuigd te zijn, niet afliete, alle geoorloofde pogingen aan te wenden, om hem tot een langduriger verblijf onder ons te bewegen; moesten wij echter heden na den middag, aan het einde zijner Leerrede, over den Xden Zondag, het berigt hooren, dat hij, na een lang en rijp beraad, eindelijk beſloten had;

deze beroeping onder opzien tot God, en inwachting der approbatie van Z. M. den Koning, aan te nemen, zeer groot en algemeen is ons verlies; te grooter, daar wij, in het vorig jaar, eenen aanzienelijken en godvruchtigen Voorstander, en, voor weinige weken, onzen oudsten en hoogstwaardigen medeopziener, door den dood ons ontrukt zagen; doch wij wenschen, onzen Heiland te zwijgen; en bidden om onderwerping en troost. De Heer bekroone de keuze onzes Leeraars, met zijne Goddelijke goedkeuring; hij vergezelle onzen onvergetelijken Voorganger en Vriend, en doe hem, te *Alblasserdam*, die liefde en achting der Gemeente, dien zegen op zijn' Evangeliedienst, en die genoegens voor zich zelven ondervinden, welke hij alhier, nu ruim vijf jaren, zoo overvloedig, als onafgebroken, genoot. Intusschen smeeken wij hem, die dezen zijnen dienaar aan ons geschonken, en tegen zoo vele aanzoeken, zoo lang onder ons bewaard heeft, eerlang goede hope te ontvangen, dat hij magtig en getrouw is, om onze wonden eenigzins te heelen, en onze verliezen te herstellen, tot eer van zijnen naam, en ter bevordering van het waar belang onzer Gemeente.

VUURSCHE, den 24sten Maart 1816. Eenen nog slechts zeer korten tijd, hadden wij ons in den voortgezetten liefderijken arbeid, van onzen hoog geächten Leeraar, den Wel Eerw. Heer W. W. VAN BEUZEKOM, mogen verblijden, toen wij, heden voor veertien dagen, van hem moesten hooren, dat hij, zeer onverwacht, van den Wel Ed. Gebr. Heer A. H. VAN DEN BERGH, eene vereerende collatie ontvangen had, met bijgevoegde eenparige beroeping, tot Predikant der Gemeente te *Leksmond*,

mond, door den Kerkeraad aldaar. Reeds dien dag, en den volgenden tijd van zijn beraad, beklemden ons daar bij vele dringende aanzoeken dier Gemeente, zoo dat wij te meer vreesden, dat wij hem zouden hebben moeten verliezen. Doch deze zelfde verlegenheid deed ons ook onze pogingen verdubbelen, en alles beproeven, of wij ook nog langer van zijnen aangenamen en nuttigen dienst, gewenschte voordeelen zouden mogen ontvangen. In deze onderneming zijn wij niet beschaamd geworden. Heden maakte hij ons bekend, dat hij, na een ernstig en biddend overleg, zich verpligt geacht had, zich weder aan ons te verbinden; gelijk hij dan ook terstond deed, met de betuiging van Paulus, *Filipp*, I: 9 tot 11. *En dit bidde ik* [*God*], *dat uwe liefde*, *enz.* Hoe groot onze dankstof en vreugde is, kunnen wij niet uitdrukken. Mogt dezelve nu slechts niet korter, dan voor de eerste maal, duren; en althans zijn werk onder ons, zoo lang wij hem nog zullen mogen behouden, bij voortduring gezegend zijn! Wij wenschen dit met te levendiger gevoel, daar wij eene naburige Gemeente, welke onlangs in deze zelfde omstandigheid zich bevond, nu zoo spoedig en diep zien treuren, en bidden daarom des te vuriger, dat de Gemeente te *Leksmond*, weldra niet minder verblijd, en bevoorregt worde met eenen voor allen gezegenden, en door niets gestoorden Evangeliedienst.

NICHTEVECHT, den 24sten Maart 1816. Heden was het voor ons een dag van aandoening en treurigheid, daar onze zeer geliefde Leeraar en Vriend, de Wel Eerw. Heer J. VAN VELSEN, die onder ons, den tijd van ruim vijf jaar, niet zonder kennelijken zegen, mogt arbeiden, en dit, zoo door zijnen getrouwen Evangelie-

dienst, als door zijn beminnelijk karakter en godzaligen wandel, ons zeer lief geworden was, van ons een biddend, doch tevens een zegenend afscheid nam, met de woorden van den Apostel Paulus, *Hand.* XX: 32. *En nu, broeders!* enz. Zijn leerzaam onderwijs en zijne herderzorg, waardoor hij het nut en den bloei dezer Gemeente, in alle opzichten bevorderd heeft, zullen het aandenken aan hem, bij haar onvergetelijk maken; terwijl zij hem al die achting en liefde, in de Gemeente van *Hoogeveen* toewenscht, welke hij alhier genoten heeft. God geve ons, te zijner tijd, ook weder eenen Leeraar naar ons hart.

NICHTEVECHT, den 28sten Maart 1816. Na gunstig verkregene handopening van Zijne Excellentie den Commissaris Generaal, provisioneel belast met de zaken der Hervormde Kerk enz., is de Kerkeraad alhier heden overgegaan tot het doen van eene beroeping, onder bestuur van de Wel Eerw. Heeren Consulenten, A. VAN BEMMELEN, en W. VAN VOORTHUIZEN, Predd. te *Ankeveen* en te *Vreeland*.

Hiertoe is het volgende twaalftal geformeerd:

DD P. W. PRINS, Predd te *Landsmeer*. J. C. MEIJER, te *Nijeveen*. D. MOREAU, te *Nes* op *Ameland*. E. NIEKERK, te *Aarlanderveen*. P. MORILJON LOIJSEN, te *Elkerzee*. J. C. DE VRIES, te *Lopiker Kapel*. H J. HATTINK, en H. DE HAAN HUGENHOLTZ, Propp. onder de Classis van *Amsterdam*. T. VAN SPALL, onder de Classis van *Utrecht*. P. HAGOORT, onder de Classis van *Gorinchem*. H J. GALLOIS, onder de Classis van *Overveluwe*. H. ASTRO, onder de Classis van *Amersfoort*

Op het zestal zijn geplaatst:

DE VRIES, NIEKERK, VAN SPALL, DE HAAN HUGENHOLTZ, HATTINK, en ASTRO.

Op

Op het drietal:

DE HAAN HUGENHOLTZ, VAN SPALL, en HATTINK

Waaruit met eenparigheid van stemmen, beroepen is, de Prop. H. J. HATTINK, die deze beroeping heeft aangenomen.

ZEIST, den 21sten April. Heden hadden wij het onuitsprekelijk genoegen om de breuk, door het vertrek van den ons onvergetelijken Leeraar en Vriend, D. M. KAKEBEEN, gunstig hersteld te zien. De Wel Eerw. zeer geleerde Heer A. VAN IJSENDIJK, zeer geliefd Pred. te *Amsterdam*, had het strelend genoegen zijnen Zoon H. E. VAN IJSENDIJK, in het H. Dienstwerk in te wijden, met eene allervoortreffelijkste Leerrede, over de betuiging van den grooten Paulus 1 *Cor.* IV: 1, 2. *Alzoo houdt ons een ieder mensch als* enz. waarbij hij het standpunt van den Christen-Leeraar, zijn werk en pligt, maar ook de regte waardeering van dat ambt door de Gemeente voortreffelijk schetste, en tot groote stichting der aanwezenden ernstig, liefderijk en roerend aanprees.

De oplegging ter inzegening gefchiedde, behalven door den Heer Bevestiger, door de Hoog Eerw. Hooggeleerde Heer G. VAN OORD, wiens onderwijs de jonge Leeraar, met zoo veel vrucht had bijgewoond, en de Heeren Predd. D. C. VAN VOORST, H. J. SCHREGARDUS, J. BRUGMAN, W. H. VAN GRIETHUIZEN, P. J. G. NAHUIJS, M. VAN VEEN, W. W. VAN BEUZEKOM, G. G. BRUGMAN en M. P. MEELBOOM, Bedienaars des H. Evangelie's te *Amsterdam*, *Amersfoort*, *West-Zaandam*, *Woudenberg*, *Bunnik* en *Vechten*, *Houten*, *de Vuursche*, *de Bilt* en *Odijk*.

Onze ingewijde Leeraar, begon zijn H. Dienstwerk des namiddags, met eene doorwrochte, uitvoerige Redevoering, over Paulus betuiging, 1 *Cor.* I: 23. *Doch wij prediken Christus den gekruisten* enz. — en legde van zijne bekwaam-

 heid,

heid, en waren Evangeliezin, door zijne schoone voordragt, eene treffelijke proef aan den dag.

De geheele dag is zeer stichtelijk, (niettegenstaande de menigte, waar onder ook verscheide Propp. en Studenten,) en met wederzijdsch genoegen van Gemeente en Leeraar, geëindigd.

God drukke het zegel zijner liefde op onze keus, en stelle onzen Dienaar voor ons, tot een ruimen zegen.

NEDERHORST (DEN BERG). Zie Maart 1816.

W IJ K.

ODIJK. Onze waardige Leeraar, de Wel Eerw. zeer geleerde Heer M. P. MEELBOOM, ontving den 20sten Februarij l. l., eene eenparige beroeping van den Eerw. Kerkeraad te *Jutphaas*, ten gevolge der Collatie, door den Hoog Ed. geboren Heer J. J. DE GEER VAN RHIJNHUIZEN, Patroon en Collator der Kerke van *Jutphaas*, op zijn Wel Eerw. uitgebragt.

Niet minder dan in het voorleden jaar, toen onze zeer geliefde Leeraar, naar de aanzienlijke Gemeente *van de Bilt*, beroepen werdt, waren ook nu de aanzoeken van allen in deze Gemeente, om ook ditmaal bij ons te blijven, sterk en menigvuldig: doch zijn Wel Eerw. vondt zich, tot ons hartelijk leedwezen, in gemoede verpligt, niet andermaal voor eene beroeping naar eene veel grootere Gemeente te bedanken, en overzulks de geheel ongezochte beroeping naar *Jutphaas*, in de vreeze des Heeren, en onder inwachting der approbatie, van Z. M. onzen geëerbiedigden Koning op te volgen, en daar die approbatie nu reeds gunstig is ingekomen, zal *Odijk* eerlang vakant worden.

WIJK TE DUURSTEDE. In onze Klassi-

ka-

kale Vergadering, den 19den Maart, gehouden is, de Wel Eerw. zeer gel. Heer J. J. VAN VOORST, D. C. FIL. JOHANN. NEP. beroepen Predikant te *Doorn*, ten overstaan van de Hoog Eerw. Heeren Deputati Sijnodi, S. VAN BRUININGEN en B. TAAIJ, Predd. te *Utrecht* en te *Rhenen*, peremptoir geëxamineerd, door Ds. J. PH. LOERDING, zeer geliefden Evangeliedienaar te *Renswoude*, met dat gevolg, dat geheel de Vergadering, zeer voldaan over de treffende blijken der uitstekende bekwaamheid, van den geëxamieeerden, zijn Wel Eerw. met volle ruimte en hartelijke blijdschap, aan de Gemeente van *Doorn*, heeft toegewezen. — Ook is de Heer Examinator, voor zijn naauwkeurig verrigt werk, zeer bedankt. — De proeftekst was *Hand.* IV: 12a. in 't Hebreeuwsch *Ps.* XIII: en in 't Grieksch het teksthoofdeel.

RHENEN, den 31sten Maart. Heden is de Wel Eerw. zeer gel. Heer J. A. VAN BRUININGEN VAN HELSDINGEN, beroepen van *Gorredijk*, op vriendelijken afstand van Ds. ADR. LUBERTI AUGUSTINI, Pred. te *'s Waal* en *Hondswijk*, bevestigd door zijnen Ambtgenoot, Ds. B. TAAIJ, met 1 *Thess.* V: 13a. *En acht ze zeer veel in liefde, om hunnes werks wille.* — Waarop de Bevestigde des namiddags zijne intrede heeft gedaan, met eene doelmatige Leerrede, over 2 *Cor.* IV: 7. *Maar wij hebben dezen schat in aarden vaten, op dat de uitnementheid der kracht zij Godes, en niet uit ons.*

Het werk van dezen dag is tot genoegen, van eene zeer groote schare verrigt. — Geloofd zij God, die ons dezen waardigen Leeraar gegeven heeft! Hij zegene den Evangeliearbeid van beide onze geliefde Leeraars, tot ons eeuwig heil!

DOORN, op den 7den April, is onze beroepen Leeraar, D. J. J. VAN VOORST alhier bevestigd, door zijnen Vader, den Wel Eerw. zeer gel. Heer D. C. VAN VOORST, waardigen Evangeliedienaar te *Amsterdam*, bij vriendelijken afstand van Ds. J. PH. EGERDING, Pred. te *Renswoude*, met eene zeer treffende Leerrede over 2 *Timoth.* II: 7. *Merkt het geen ik zegge: doch de Heere geve u verstand in alle dingen.*

De oplegging der handen is geschied, behalven door den Heer Bevestiger, door den Hoog Eerw. Hooggel. Heer J. VAN VOORST, Hoogleeraar in de H. Godgeleerdheid, op de Hooge School te *Leijden*, Oom van den Heer Bevestigden, alsmede door de Wel Eerw. zeer geleerde Heeren G. VAN GEELKERKEN, M. VAN VEEN en H. M. BOUVIN, resp. Predd. te *Overlangbroek*, *Houten* en *Beusichem*.

De Bevestigde begon zijn Evangeliedienst onder ons, predikende voor eene groote schare, eene wel ingerigte Leerrede, over 2 *Cor.* V: 20. *Zoo zijn wij dan gezanten van Christus wege, als of God door ons bade.*

Deze dag was voor ons een zeer blijde dag, waarop het werk zeer gelukkig, en tot algemeen genoegen is verrigt. — Gode zij de eer voor zijne gunstrijke voorzorg voor ons! Hij make den dienst van onzen jongen Leeraar, voorspoedig tot heil dezer Gemeente!

NEDERLANGBROEK. Zie Febr. 1816.

'T WAAL EN HONDSWIJK staat vakant te worden. Zie Febr. 1816.

FRIESLAND.

LEEUWARDEN.

GARIJP. Den 4den Jan. 1816, is alhier, door de Stemgeregtigde Floreenpligtigen, met een-

pa-

parigheid van stemmen, tot Pred. benoemd de Wel Eerw. Heer C. WITTEVEEN, Pred. te *Beornbergum*, die deze benoeming na eenig beraad, in afwachting van de Koninklijke en Kerkelijke goedkeuring, zich heeft laten welgevallen.

LEEUWARDEN. Bovenstaande beroeping, is den 19den Maart l. l., als overeenkomstig de Kerkelijke ordening, goedgekeurd door de Klassikale Gedeputeerden, die ook daarop de Koninklijke approbatie verzocht hebben. — In de Vergadering dezer Classis, den 26sten Maart heeft de Wel Eerw. Heer J. W. BEKKING, als reeds in dienst getreden te *Oostermeer*, stem en zitting verzocht en verkregen.

OOSTERMEER. Van hier is verzuimd te berigten, dat onze: van *Oldenhove* tot ons overgekomene Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. W. BEKKING, zijnen dienst aanvaard heeft met eene Leerrede over *Mark.* I: 15. Den 3den Dec. 1815.

DOKKUM.

DOKKUM. Zie Maart 1816.

DROGEHAM staat vakant te worden. Zie Maart 1816.

FRANEKER.

FRANEKER, den 25sten Maart 1816. In onze Klassikale Vergadering heden gehouden, werden geëxamineerd, de Heeren L. LOLKAMA, Franequeranus, Stud. Leidensis; J. DE LANG, Doccumensis, en W. BEKKER, Nijhorna Frisius Stud. Groningani. Na proeven van hunne predikgaven over *Matth.* XXI: 1—11, *Rom.* XIII: 12. en *Rom.* II: 11, gegeven te hebben, werden zij in het Hebreeuwsch over *Ps.* I, II en III, in het Grieksch over de Teksthoofddeelen, en daarna over de gewigtigste waarheden van onzen Christelijken Godsdienst onderzocht: leggende in dit alles, zoo vele blijken van kunde en bekwaamheid aan den dag, dat zij met eenparig-

heid van stemmen, en, na de vereischte onderteekening, met hartelijke zegenbede, onder het getal der Friesche Candidaten zijn aangenomen.

De Examinatoren DD. B. F. TIJDEMAN en A. WASSENBERGH, Predd. te *Harlingen* en *Schingen*, werden voor hun wel ingerigt Examen bedankt.

HARLINGEN. Zie Jan. 1816.

S N E E K.

BALK. Na dat de beroeping van Ds. J. MANNEEL, Pred. te *Hantum* enz. alhier vruchteloos was afgeloopen. Zie *Boekzaal* van Febr. l. l. is men alhier andermaal te zamengekomen, op den 5den Maart l. l., om een drietal Predd. te benoemen, 't welk bestond uit de Wel Eerw. Heeren B. VAN LOON; TH. ADAMA; en H. E. RIEGERSMA, Predd. te *Vrouwen-Parochie*; te *Koudum*; en te *Oubaard* enz. —

Op den 15den Maart daaraan, verkoos hier uit onze Wel Ed. Gestr. Heer Schout, tot eenen Pred. voor onze Gemeente den Wel Eerw. Heere H. E. RIEGERSMA, Pred. te *Oubaard* enz. die dit beroep na veertien dagen beraads, heeft bedankt. Dit voor sommigen zoo treurig nieuws, ontvingen wij den 2den April l. l. — Zoo dat onze Gemeente van *Balk*, voor als nog andermaal als vakant moet worden opgegeven.

HEEG, den 13den Maart overleed alhier, onzen Leeraar de Wel Eerw. zeer gel. Heer B. MANTINGH, GZ. in den ouderdom van 56 jaren en 2 maanden, nalatende eenen zoon en twee dochters, waar van de oudste gehuwd is, met den Wel Eerw. Heer W. J. TENCKINCK, Pred. te *Tjum*, verdere omstandigheden, zoo van des overledenen niet onaanzienlijken afkomst, als voorbeeldig leven, en getrouwen dienstwerk, kan het geëerd publiek, uit hoofde van de uitdrukkelijke begeerte des verstorvenen, niet verwachten.

YLST vakant. Zie April 1815. BOLS-

BOLSWARD EN WORKUM.

BOLSWARD. Zie Dec. 1825.

ZEVENWOUDEN.

HEERENVEEN. In de Vergadering der Classis van *Zevenwouden*, gehouden den 27sten Maart l. l. verzochten en verkregen zitting en stem, de Heeren A. VERWIJS, K. IJNZONIDES en H. F. T. FOCKENS, die respectivelijk te *Lange- en Kortezwaag*, te *Terkaple* en *Akmarijp*, en *Goingarijp* en *Broek*, sedert de laatste Vergadering in dienst waren getreden. Voorts werd de Heer A. S. NANNINGA, Proponent onder de Classis van het *Westerkwartier*, die zich in den voorgaanden herfst, bij de Klassikale Gecommitteerden, met overlegging der vereischte getuigschriften had aangegeven, tot het examen toegelaten, en, na een kort voorstel over 1 *Joh.* I: 6 en 7, gedaan te hebben, door de Heeren H. J. ANDREA en H. A. LIEUWENS, Predikanten te *Steggenden* en *Oudehoutpade*, over de talen, (naar aanleiding van het tekstkapittel en *Ps.* C,) en over de voornaamste leerstukken van den Godsdienst, naauwkeurig onderzocht, alsmede volgens de wet door de 6 jongste leden getoetst, met dien uitslag, dat hij met eenparigheid van stemmen en zegenbede, onder het getal der Friesche Candidaten werd aangenomen. Hierna werd de beroeping, op voornoemden Heer te *Scherpenzeel*, c. a. uitgebragt, (zie Boekzaal van December l. l.,) ingediend en na inzien der daar toe behoorende stukken goedgekeurd. Eindelijk nog verzocht de Heer C. VAN EDEN, ten gevolge de, door hem aangenomene beroeping van *Delfzijl*, ontslagen te worden, van zijne betrekking tot deze Classis en de Gemeente van *Wolvega*, aan welk verzoek gereedelijk en met heilbede voldaan werd.

HEERENVEEN. Na den afloop van de Ver-

Vergadering der Classis van *Zevenwouden*, heeft alhier de plegtige installatie plaats gehad, van het nieuwe Klassikale Bestuur, bestaande uit de navolgende Heeren, als:

DD. M. GOEVERNEUR, Predd. te *Beetsterzwaag*, Praeses. P. KOUMANS BROUWER, op *de Joure*, Assessor. J. J. LORGION, op *de Lemmer*, Scriba. J. HERINGA, te *Oudehoorn*. J. F. KORFF, te *Oudeberkoop*, H. SCHLIKKER, te *Langeweer*, en TH. LIEFTINCK, te *Lippenhuizen*.

De installatie is door den Heere Praeses, op eene gepaste wijze en met zegenbede geschiedt, en vervolgens heeft het voornoemde Collegie zijne werkzaamheden begonnen.

SCHERPENZEEL, SPANGEN, MUNNEKEBUREN EN NIJETRIJNEN. Zie Dec. 1815. en hier boven onder *Heerenveen*.

WOLVEGA staat vakant te worden. Zie Februarij 1816. en hier boven onder *Heerenveen*.

GORDIJK vakant. Zie Maart 1816.

OVERIJSSEL

DEVENTER.

DIEPENHEIM. Zie Maart 1816.

VRIESEVEEN vakant. Zie Maart 1816.

KAMPEN.

ZALK, den 24sten Maart. Den 18den gaf onze hartelijk geliefde Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel. Heer G. WALLER, ons berigt, dat hij door Zijne Majesteit onzen geliefden Koning, ongezocht met de collatie, als Predikant van *Apeldoorn*, vereerd zijnde in die Gemeente, ook Kerkelijk beroepen was.

Met aandoening hoorden wij dit berigt, vreezende dat wij onzen Vriend, dus wel spoedig verliezen zouden, en onze vrees is maar al

te

te spoedig bevestigd, daar wij heden uit zijnen mond hoorden, dat hij, hoe lief hem ook de Gemeente van *Zalk* had, en hoe zeer hij ook haar hartelijk beminde, zich echter verpligt had gevonden, de roeping naar *Apeldoorn* op te volgen.

Hoe moeielijk dit zij, het past ons in Gods weg te berusten, God trekke met zijnen knecht op, en zorge in liefde voor onze Gemeente, die nu eerlang, wij hopen kort, vakant zal wezen.

ZWOLLE.

HARDENBERG, den 20sten Maart. Heden stierf onzen Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. BEEKHUIS, na eene langdurige verzwakking, in den ouderdom van ruim 47 jaren, hij verkondigde het Evangelie der verzoening, twaalf jaren in de Gemeente van *Berger* in *Drenthe*, en bijna tien jaren onder ons, mogt zijn onderwijs, ook na zijn overlijden, ons tot zegen zijn! — Zijn einde was zacht, sluimerende ontweek zijn geest, dien hij een oogenblik te voren, nog ernstig aan God en Jezus aanbeval, naar betere Gewesten.

Het annus gratiae, zal door de Ringbroeders, voor de Weduwe, worden waargenomen.

HASSELT. Zie Febr. 1816.

STAD en LANDE.

GRONINGEN EN 'T GORECHT.

GRONINGEN, den 14den April. Onze Gemeente had heden avond het genoegen, dat een van hare oudste Leeraren, de Wel Eerw. zeer gel. Heer L. VAN BOLHUIS, gedachtenis vierde van zijn Eerws. vijftig jaren, vervulde Evange-

geliedienst, in de Gemeenten van *Marsum* in *Friesland*, van *Noordlijk* en *Oostwolde*, beide in *Groningerland*, en van *Leeuwarden* en *Groningen*, hebbende op 9 dagen na, dertig van die vijftig jaren, in deze Gemeente met welgeplaatsten ijver, en verstandige getrouwheid gearbeid. Voor eene talrijke schare, die hare deelnemende belangstelling toonde, in de regtmatige dankstof van dezen waardigen Man, hield zijn Wel Eerw. eene treffende Leerrede over de woorden van Paulus, *Handel.* XXVI: 22 en 23. *Dan hulpe van God verkregen hebbende, sta ik tot op dezen dag, betuigende beide klein en groot: niets zeggende buiten het gene de Propheten en Mozes gesproken hebben dat geschieden zoude:* [*Namelijk*] *dat de Christus lijden moeste, en dat hij de eerste uit de opstandinge der dooden zijnde, een licht zoude verkondigen dezen volke, en den Heidenen.*

Jeugdig was het vuur, waarmede de uitmuntende grijsaard sprak, Godsvrucht en liefde ademende, waren de herinneringen, die met eene roerende weêmoedigheid, van zijne lippen vloeiden. Hartelijk en ernstig waren de lofbetuigingen, aan den God zijner goedertierenheid, opentlijk toegebragt, overtuiging wekkende was de eer, welke de Goddelijke genade, in Jezus Christus ontving, en regt Evangelisch de toon, waarop gesproken werd, over het lijden en de opstanding des Heeren, zoo wel als over het licht van zaligheid, door hem ontstoken, over eene diep gezonken menschdom. Met algemeene vreugde, en met levendig dankgevoel aan God, is deze plegtigheid bijgewoond, en met kennelijke ervaring van Goddelijke hulpe, is dezelve volvoerd. — De vurigste gelukwenschingen van menschen, uit alle standen zijn dezelve opgevolgd, en vereenigen zich daarin:

dat

dat de schrandere, de volijverige, de gulhartige, de minzaam ernstige en verstandig Godvruchtige van BOLHUIS, in den gezegenden ouderdom van ruim vijf en zeventig jaren, nog bloeije en vruchten drage, dat hij op den avond eenes zoo wel besteeden levens, de rijkste roemstof vinde, in die hulp van God, welke hem in alles, en onder alles zoo weldadig staande hield: dat de Algoede, dezen achtingwaardigen braven, zoo lang mogelijk spare, voor zijne dierbaarste betrekkingen en zijne hem opregt beminnende Ambtgenoten en Gemeente, en dat die zegen van het Christendom, hem vertrooste, welke de zaligheid van zijn harte vergrooten, zijne uitzichten in de eeuwigheid verhelderen, en zijn danken veredelen kan, bij den ingang in de vreugde zijns Heeren!

APPINGEDAM.

APPINGEDAM vakant. Zie Mei 1811.
HELLUM vakant. Zie Junij 1815.
UITWIERDA vakant. Zie Nov. 1815.
DELFZIJL. Zie Maart 1816.

LOPPERSUM.

LOPPERSUM vakant. Zie Febr. 1807.
LEERMENS vakant. Zie Mei 1814.

DE MARNE.

OBERGUM EN MAASHUIZEN. De Gemeenten hebben een treffend verlies geleden. Vrijdag den 8sten Maart, overleed te *Groningen*, de Wel Edel geborene Vrouwe CATHARINA HARMANNA LAMAN, Weduwe wijlen den Wel Edel geboren Heer ANTOON EWOUD SICHTERMAN, Unica Collatrica, en Kerkvoogdesse alhier. Zij stierf in de kracht des levens, pas vier en veertig jaren oud; te vroeg (zouden wij zeggen) voor hare drie nog onmondige kinderen, die, sedert vier jaren hunnen waardigen Vader mis-

sen-

fende, ook nu zich ontzet zien van eene tederlievende en zorgdragende Moeder; — te vroeg voor hare bejaarde Schoonouderen; — voor hare Vriendinnen en verdere bekenden; — te vroeg ook voor ons. De belangen dezer Gemeenten, nam zij steeds zeer ter harte; zorgde vooral voor armen en noodlijdenden, en was bijzonder nuttig voor verscheidenen onder ons, zij was een voorbeeld van Godsdienstigheid, en wordt te regt algemeen betreurd.

Onze hartelijk geliefde Leeraar Ds. L. KNIPHUIZEN had, op Zondag den 17den daar aan volgende, ten Tekst gekozen *Ps.* CXI: 3*a*. *Gods doen is majesteit en heerlijkheid*, en wekte ons bij die gelegenheid op, om 's Heeren hoog bestel in dezen te eerbiedigen, zocht ons te bemoedigen; en spoorde ons aan, om de gedachtenis der waardige Overledene te vereeren, met hare prijswaardige hoedanigheden en deugden na te volgen.

WINSUM, den 26sten Maart. Heden was hier de Classis *de Marne* vergaderd, ten einde hare werkzaamheden als een bijzonder bestaand Classis te besluiten. — Bij deze gelegenheid verzocht de Wel Eerw. Hooggeleerde Heer J. A. UILKENS, sedert zeventien jaren Leeraar bij de Gemeente te *Eenrum*, en Lid dezer Classis, van deze laatste betrekking ontslagen te worden, wijl hij, door zijne Majesteit, onzen geliefde en geëerbiedigden Koning, benoemd zijnde geworden tot gewoon Hoogleeraar in het vak der *Wis en Natuurkunde*, aan de Hooge School te *Groningen*, zich verpligt gevonden had, die benoeming op te volgen. — Aan dit verzoek; hoe gaarn wij ook dien Geleerden, en in alle opzigten achtenswaardigen man onder ons gehouden hadden, werd geredelijk voldaan, zijnde zijn Wel Eerw. reeds door den Kerkeraad der Ge-

Gemeente van *Eenrum* ontslagen van zijne betrekking als Leeraar dier Gemeente. — Hierop nam zijn Wel Eerw. een hartelijk, vriendbroederlijk afscheid van ons; terwijl wij vuriglijk wenschen, dat hij, onder Gods zegen, tot een uitgebreid nut voor de studerende jeugd, aan *Groningens* Hooge School, moge strekken, en opgewektheid vinden, om zijne uitnemende talenten, verder ook nog mede dienstbaar te maken, tot bevordering der belangen, van Jezus Kerk.

Zijn Wel Eerw. Hooggel., is voornemens den 28sten dezer maand April, zijne afscheidsrede te doen. Zoo dat nu

EENRUM binnen kort vakant zal zijn.

BELLINGEWEER EN RANUM vakant. Zie Sept. 1814.

HORNHUIZEN EN KLOOSTERBUREN vakant. Zie Mei 1815.

'T WESTER-KWARTIER.

MIDWOLDE EN DE LEEK vakant. Zie Mei 1814.

OLDEHOVE vakant. Zie Dec. 1815.

OLDAMBT EN WESTERWOLDINGERLAND.

TER APEL vakant. Zie Maart 1816.

DRENTHE.

EMMEN.

KOEVERDEN vakant. Zie Nov. 1815.

MEPPEL.

HOOGEVEEN, den 31sten Maart 1816. Heden had onze Gemeente, een zeer blijden dag! Onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. VAN VELSEN, van *Nichtevecht*, tot ons over-

gekomen, werd dezen voormiddag plegtig in zijn heiig dienstwerk alhier ingezegend, door onzen oudsten Pred. den Wel Eerw. Heer A. S. BRESSER, die dit werk op eene hartelijke wijze verrigtte, predikende bij deze gelegenheid, zeer doelmatig over de vermaning van Paulus, aan *Titus* II: 15. *Spreek dit enz.*

De Bevestigde deed des namiddags, voor eene ongemeen talrijke schare, zijne intrede, met eenen zeer uitgewerkte Leerrede, naar aanleiding van de bede, onzes Heeren *Matth.* VI: 10*a*. *Uw Koningrijk kome!* Het plegtig werk van dezen geheelen dag, is tot genoegen van alle aanwezenden afgelopen. De Heer zijner Kerk, make het werk onzer beide Leeraren dienstbaar, aan de uitbreiding van het rijk van waarheid en deugd in het algemeen, en in het bijzonder in onzen grooten Gemeente.

MEPPEL, den 15den April 1816. Deze dag was voor ons zeer aandoenelijk en treurig: Onze geliefde Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel. Heer T. SLOT, nam in den namiddag van ons, in tegenwoordigheid van eenen groote schare, uit alle naburige plaatsen hier zamengevloeid, een hartelijk en zegenend afscheid, predikende over de woorden van *Jer.* XVII: 16. *Ik heb toch niet aangedrongen, meer dan eenen herder achter u betaamde,, enz.* Gaarn hadden wij dezen braven en kundigen Leeraar, langer onder ons gehouden; maar daar hij meende verpligt te zijn, de roepstem naar de veel grootere Gemeente van *Emden* in *Oostfriesland*, op te volgen, berusten wij in den weg der aanbiddelijke Voorzienigheid. Wij betreuren intusschen met regt, het gemis van dezen onzen Vriend en Herder, dat ons thans

nog

nog zoo veel te smertelijk valt, dewijl onze groote Gemeente, nu geheel Herderloos is. God zij met hem in zijne nieuwe Gemeente, stelle daar zijnen dienst, tot een uitgebreiden zegen, en zorge ten beste voor onze Gemeente.

WAPSERVEEN vakant. Zie Oct. 1815.

MEPPEL vakant. Zie Jan. 1816.

A S S E N.

ZUIDLAREN. Uit de in de Boekzaal van October l. l., gemelde nominatie werd den 30sten dier maand, tot onzen Leeraar beroepen, Ds. J. MENSINGA, Pred. te *Ter Apel*, die deze beroeping, na een beraad van bijna 14 dagen, volvaardig aannam. Na dat dit beroep eerst Kerkelijk door H. H. Deputati Clasfis, en daar na politiek, door Z. M. den Koning geäpprobeerd was, is de beroepene den 10den Maart bevestigd, en den 17den met zijn dienstwerk onder ons begonnen, waaromtrent de Correspondent het navolgende berigt heeft ontvangen:

ZUIDLAREN, den 10den Maart. De dag van heden was voor ons een dag van blijdschap, daar onze van *Ter Apel* beroepene Leeraar J. MENSINGA, door zijn Wel Eerw. waardigen Vader, den Wel Eerw. Heer J. H. MENSINGA, Predikant in de *Nieuwe Beerta*, onder ons werd bevestigd, zijnde die beurt door de H. H. Deputaten der Clasfis van *Rolde*, aan zijn Wel Eerw. vrijwillig afgestaan, zijn Wel Eerw. had ten tekst genomen, *Ps.* XLV: 17. *In plaats van uwe vaderen zullen uwe zoonen zijn, gij zult ze tot Vorsten zetten over de gansche aarde*, toonde ons hoe zijn zoon als Leeraar, nu in die zelfde betrekking tot ons kwam te staan, in welke zijn Grootvader, ook een J. MENSINGA, eene halve eeuw verleden, den

tijd van ruim 34 jaren, tot onze Vaderen gestaan had, ontvouwde ons die betrekking, en drong dezelve met alle kracht op onze gemoederen aan, met de vurige zucht en bede, dat de achterkleinzoon met denzelfden ijver en getrouwheid, ons de zoonen, hetzelfde Evangelie der zaligheid mogt verkondigen, als deszelfs Overgrootvader, aan onze Vaderen gedaan had. De hand van broederschap werd, onder uitboezeming van hartelijke zegenwenschen, aan den nieuwsbevestigde gegeven, door den Wel Eerw. Heer O. VAN GIFFEN, Pred. te *Vries*.

Zondags daar aan den 17den Maart, deed onze bevestigde Leeraar zijne intrede, met *Hand.* VIII: 35. *Philippus deed zijnen mond open, en beginnende van die zelfde schrift verkondigde hij hem, (den Kamerling) Jezus*, toonde ons naar aanleiding van die woorden aan, wat het zegt Jezus als den Zaligmaker te verkondigen, en dat dit voortaan zijn voornemen was, zijne hoofdbezigheid onder ons zou en moest uitmaken.

Beide Leerredenen, als doelmatig, en op de tijdsgelegenheid gepast, zijn zoo wel van ons, als van de talrijke schare, die van elders was zaamgevloeid, met genoegen aangehoord. God drukke het zegel zijner goedkeuring op dit verrigte werk, en geve dat onze nieuwe Leeraar, onder ons tot eenen uitgebreiden zegen zij!

CONSISTORIALE KERK van AXEL.

ZAAMSLAG, Zie Maart 1816.

OOST-

OOST-FRIESLAND.

CANHUIZEN }
KLEIN MIDLUM } vakant.
VELLAGE vakant. Zie Aug. 1815.
EMDEN. Zie Nov. 1815.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

NIENHUIS, den 15den Maart 1816. Onze geliefde oudste Leeraar, R. C. STAVERMAN, die den hoogen ouderdom van bijna 80 jaren bereikt, en bijna 53 jaren, deze Gemeente door leer en wandel gesticht heeft, verzocht salvo honore, van zijn dienstwerk ontslagen te worden; terwijl zijn Wel Eerw. den wensch uitte de, dat hem een Adjunct mogte worden toegevoegd, die, onder billijke voorwaarden, zijnen dienst vervullen, en hem na zijnen dood opvolgen zoude.

Dit billijk verzoek, dat de kenmerken van zoo veel liefde en trouwe zorgen, voor de Gemeente droeg, kon aan den waardigen Grijsaard niet geweigerd worden.

De Kerkeraad vergaderde, en onder voorzitting van den Hoog Eerw. Heer J. F. SCHULTZ, Geestelijken Inspector van dit Graafschap, werd het volgend viertal gemaakt:

H. I. HOMBRINK, Pred. te *Zegveld*. L. BOSCH, Pred. te *Brandligt*. J. B. TH. HUGENHOLTZ en J. B. TH. NIEHUIS, Propp. onder de Eerw. Classis van *Bentheim*.

Hier uit is met eenparige stemmen beroepen, J. B. TH. HUGENHOLTZ, Zoon van den waardigen H. S. HUGENHOLTZ, Pred. te *Veldhuizen*. Het beroep is zijn Wel Eerw. toegezonden, en zijn Eerw. heeft hetzelve, in de vreeze des Heeren,

en onder inwachting van de approbatie, van onzen geliefden Koning, tot onze hartelijke blijdschap aangenomen.

FREREN vakant. Zie Nov. 1815.

EMLENKAMP staat de tweede Predikants-plaats vakant te worden. Zie Maart 1816.

De vakante Plaatsen van *Lingen*, *Wezel*, *Bremen*, en *Hanau*, zijn als in de vorige maand.

BERIGTEN.

Overmits de rekeningen der in de Classis van *Tiel* bestaande Beursen, dit jaar en voortaan, niet meer in de maand September; maar op den laatsten Woensdag in de maand Junij moeten geschieden, en de Quæstor, volgens bestaande Wetten, verpligt is, dezelve veertien dagen te voren, aan de toeziende Directeuren, *in volledige orde over te geven*; zoo *wordt* door deze aan de Buitenleden kennis gegeven, dat zij hunne contributien, met Paaschklassis verschuldigd, dit jaar, en voortaan alle jaren, voor, of uiterlijk op den 1sten Junij, franco aan den Quæstor zenden moeten, wijl hij bij latere bezorging, dezelve niet als ontvangen inbrengen kan, en daar door de gebrekigen in de bepaalde boete vervallen moeten, van welke zij volgens de Wet, niet ontslagen kunnen worden.

Gedaan op speciale last der Classis van *Tiel*, in derzelver Vergadering gehouden, den 18den Maart 1816.

J. VAN DER LEEDEN, }
F. H. REPELIUS, } Quæstoren.

Volgens Art. 65. en 67 N°. 2, van het Algemeen Reglement, voor het Bestuur der Hervormde Kerk, in 't Koningrijk der Nederlanden,

den, de rekeningen der Klassikale Weduwen Beurs, en andere Fondsen, op den laatsten Woensdag in de maand Junij, moetende gedaan en gesloten worden, zoo brengen de Ondergetekende, Quæstores van de Weduwen Beurs der Classis van *Edam*, bij dezen ter kennisse van alle de Buiten en Binnenleden van dezelve, dat zij hunne verschuldigde Quoten, voor of uiterlijk op den 1sten Junij aanstaande, franco dienen te zenden, aan den eerst ondergetekenden; dewijl eene latere bezorging van die gelden, oorzaak zijn zou, dat dezelve niet als ontvangen, in de rekening konden worden gebragt; maar de gebrekigen op de restantlijst moeten geplaatst worden.

W. BOOMKAMP, V. D. M. te *Edam*.
L. TEN BOKKEL, V. D. M. te *Monnikendam*.

Den Schrijver der Prijsverhandeling, in den verledenen jare ingezonden, bij de Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, geteekend met de spreuk: *De tucht is den Voorzichtigen Man gelijk een gulden vercierfel, en gelijk een armband aan den regter arm.* JEZUS SIRACH.

Wordt, op deszelfs verzoek, bij dezen berigt, dat hij, overeenkomstig, de wetten der Maatschappij, *ten zijnen koste*, een affchrift dier verhandeling kan bekomen, mits zich, voor den 1sten van Zomermaand dezes jaars, vervoegende bij den ondergeteekenden, voorzien van zoodanige blijken van bevoegdheid tot deze vordering, uit den inhoud van het stuk ontleend, als genoegzaam zullen geoordeeld worden, ter overtuiging, dat de vorderaar, wezenlijk de Schrijver is. H. RAVEKES.

Amsterdam, den 11den van Grasm. 1816.

Algemeen Secretaris der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen.*

IN-

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

MENGELWERK.

BOEKZAAL
DER
GELEERDE WERELD,
OF
TIJDSCHRIFT
VOOR
LETTERKUNDIGEN,

Voor MEI 1816.

Te AMSTERDAM, bij
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal en de Bergstraat, N°. 320.
MDCCCXVI.

De Prijs is 6 Stuivers.

BOEKBESCHOUWING.

LEER, DADEN en LOTGEVALLEN van onzen HEER, uit verschillende oogpunten beschouwd en opgehelderd. Uit het Hoogduitsch. Naar de nieuwe, geheel verbeterde en zeer vermeerderde Uitgave van J. J. HESS, *Antistes der Kerk te Zurich. Tweede Deel.* Te Groningen, *bij* W. Wouters, 1814. 397 *Bladz. In gr. 8vo. De prijs is f* 2: 18: —

Gelijk het (1) eerste Deel der goede vertaling (2), van dit nuttig werk, voor 28 jaren, in de Hoogduitsche Taal geschreven, vijf Hoofdstukken bevat, namelijk: I. Over de Joodsche Staatsgesteldheid van dien tijd, met opzigt tot de geschiedenis van onzen Heer. II. Over de reizen van onzen Heer. III. Over het acht geven van JEZUS, op de tijden, gelegenheden en toehoorders, bij zijn Leeraars-ambt. IV. Over den geest der leere van JEZUS; en V. Over den leerzamen omgang van den Heer met zijne Discipelen; zoo worden ons, in dit tweede Deel, de vier volgende geleverd, namelijk: VI. Eene schets der Joodsche vooroordeelen, ten tijde van des Zaligmakers verkeer op deze aarde; — VII. Over de Gelijkenissen, met betrekking tot leer van het Rijk Gods; — VIII. Over onderschei-

(1) Zie de aanprijzende beoordeeling van hetzelve in dit ons Tijdschrift, voor Mei 1813. bladz. 435. *en volg.*

(2) Waarin echter het stopwoord *kortom*, wel minder mogt voorkomen.

scheidene dingen, welke veel ter vorming van zijn karakter hebben bijgedragen, zijne kennis in de schriften en uitlegging derzelve enz. — en IX. blikken van JEZUS in de wereld der Geesten, en betrekking van zijne geschiedenis op dezelve. Op dit, zal nog een derde Deel, tot besluit volgen, volgens het korte Voorberigt, ruim zoo dik als het tegenwoordige, bevattende de drie nog overige Hoofdstukken, verrijkt, naar wij hopen, met eene kaart en bladwijzer.

De schets der Joodsche vooroordeelen, is kort en voornamelijk ontleend uit de Evangelische Geschiedenis, betreft de drie voornaamste sekten dier Natie ter dier tijde, en behelst eene korte voorstelling en verdediging van de wijze, waarop onze Heer zich daaromtrent gedragen heeft. De doop der Proselijten (nieuwbekeerden) wordt hier als bij de Joden, toen reeds in gebruik en gewettigd, voorgesteld. Dit aangenomen zijnde, kan men zeker de wijsheid van God, in 't bevel aan JOANNES DEN DOOPER gegeven (*Joan.* I: 33.) doorstralende, te duidelijker opmerken, of althans te beter begrijpen, waarom de bediening van deze plegtigheid door dezen boetprediker, op zich zelve geene bijzondere verwondering baarde, noch geheele afkeuring ten gevolge had.

In het VIIde Hoofdstuk volgt, op eene gepaste inleiding, over de tweederleie manier van onderwijs, de eigenlijke namelijk en zinnebeeldige, van onzen Goddelijken Meester, eene korte beschouwing van de gelijkenissen; eerst van zulke welke regtstreeks opheldering of duidelijke voorstelling van de zaak, of aansporing tot verder nadenken ten oogmerk hadden, en daarna van de zoodanige, welke tevens de inkleeding van zeker onderwijs voor onwaardigen, en eene behoorlijke, bijblijvende voorstelling

van

van dezelve voor waardiger toehoorders, ten oogmerk hadden. Maar er wordt hier ook gehandeld: 1.) Over de beelden en zinspelingen van den Zaligmaker ontleend uit het *huisselijk leven*; 2.) Over de beelden, voorbeelden en toespelingen op den *Burgerstaat*, 3.) Over de zinnebeelden, voorbeelden en zinspelingen uit *het leven*, en de *bedrijven op het land*, — en 4.) Over de zinnebeelden, voorbeelden en zinspelingen *van de deelen van het menschelijk ligchaam* enz. Deze worden bijéén voor de aandacht gebragt, om aan te toonen, dat onze Heer niet slechts uit de oppervlakte der natuur, maar ook uit de meest bijzondere betrekkingen van het huisselijke, landelijke en burgerlijke leven geput heeft, en toch de gewoonste dingen, met kieschheid en waardigheid wist te behandelen. Tot slot wordt even aangewezen, dat ook de geschiedenis der Joden hem meermalen gelegenheid gaf, tot de treffendste voorbeelden, vergelijkingen en opmerkingen. Eene enkele verklaring, als van *rijk in God*, door weldadig voor hoogere bedoelingen, drukt hier de geheele zaak zeker niet uit. 't Geheel is geschikt, om hooge denkbeelden van JEZUS wijsheid, in deze zijne leerwijze doorstralende, te doen vormen, zonder den verhevenen Goddelijken aanleg, dien JEZUS mede op de wereld bragt, te betwijfelen, dient de VIIIste Afdeeling, om aan te wijzen, wat al ter ontwikkeling zijner vermogens, tot de vorming van zijn karakter, en ter verkrijging van alle die kundigheden welke hij ten toon gespreid heeft, heeft moeten dienen. JOZEF en MARIA waren edele menschen, juist geschikt voor de opvoeding van het kind, naar het Goddelijk doel. Hun voorbeeld was uitmuntend. Zijn verblijf in dat niet aanzienlijk en nog al talrijk huisgezin kon dienen, om hem

verscheidene deugden te leeren beoefenen. De beschouwing der natuur, vereenigd met zijne natuurlijke vlugheid, zijn omgang met zijne landgenooten, het lezen vooral der oude Goddelijke Schriften, zijne feestreizen, — deze zullen vooral ook uitnemend geschikte middelen voor hem geweest zijn. — Men zal niet veel verstand behoeven te bezitten, om onder en na de lezing van dit een en andere, het besluit op te maken, dat men langs dezen weg niet verder komen kan. Wij erkennen wel het goede, dat ook hier voorkomt, maar men moet ons toch ook toestemmen, dat de berigten welke wij van 's Heilands kindsheid hebben, veel te weinige zijn, om daaruit het plan en de wijze op te maken, van zijne steeds toenemende vorming, kennis en zedelijke grootheid. Waartoe dan ook al die moeite aangewend, waartoe al die omslag? — En dat vragen wij te meer, en wel met eenige verwondering, omdat de Heer ons zelf eenen veel beteren weg, ter opheldering heeft aangewezen! — De verdienstelijke Zwitzer, blijkt dit zelf ook gevoeld te hebben, daar hij naar waarheid verklaart: Onze Heer geeft *zich zelven* en *zijne leer* op, als onmiddelijk van God afkomende; van den Hemelschen Vader alleen had Hij geleerd, wat Hij doen en spreken zoude. Men moet ook hier alleen uit het Evangelie wijs zijn, 't welk ons leert dat Hij, de eeniggeborene van den Vader, den Geest niet met mate ontving, dat Hij, van den Vader gezonden, hier was in 't werk zijnes Vaders. Hier moet men nadenken, op de veel beteekenende uitdrukking: *Niemand heeft ooit God gezien; de Eeniggeborene die in den schoot des Vaders is, heeft Hem ons geopenbaard.* Deze is eene heilige verborgenheid, welke wij gelooven moeten, maar niet verklaren kunnen.

Wan-

Wanneer men geene gezindheid heeft, om dit met aanbidding te erkennen, is men zeker ook nog op eenen verkeerden weg in dezen. Verder wordt ons hier, na eenige vooraf gaande aanmerkingen, over 's Heilands wijze van uitlegging der Goddelijke Schriften, die zoo hemelsbreed verschilde, van den geest der toenmalige Schriftverklaring, eene beschouwing geleverd, van de wijze waarop JEZUS het geschiedkundige en den onderwijzenden inhoud der Heilige Boeken des O. Testaments aanmerkte, ten einde dus de manier, waarop Hij die las en bestudeerde, en de gronden waarom Hij zulke *bepaalde voorspellingen op zich en zijne Lotgevallen* in deze schriften *meende te vinden*, eenigzins beter te doen kennen.

De zes vooraf gaande aanmerkingen zijn: 1.) JEZUS ging, schoon zich schikkende naar de toen ingevoerde manier van onderwijzen, in het verklaren en toepassen der schriftuurplaatsen, toch zijnen eigenen weg. 2.) Het was Hem zoo zeer niet genoeg, ieder enkel voorschrift uit de wet van MOZES, door te lopen, en deszelfs al of niet meer verbindende kracht aan te toonen, als wel om den geest van de geheele wet uit hare wezenlijke eischen op te delven, en dien in haren volsten zin te leeren. 3.) Met den Profetischen inhoud der Goddelijke Schriften, ging Hij even eens te werk. 4.) Ook daar, waar Hij dus niet alles even letterlijk uitleidde, was Hij reeds met geheel zijne leer, werken en lijden een *Uitlegger* en vervuller van MOZES en de Profeten. 5.) Hij nam zekere zeer eenvoudige en dikwijls toepasselijke grondbeginselen aan, welke van de Joden zelve erkend en toegestemd worden. En 6.) Hij maakte zich sommige plaatsen door eene treffende aanvoering zoo eigen, dat dezelve zoo wel het geen Hij

sprak of deed bevestigen en regtvaardigen, als ook nog bijzonder als vervulde voorzegging de opmerkzaamheid der hoorders tot zich trekken moesten. De korte ontwikkeling van deze gegronde stellingen voldoet, als voorbereiding, en levert een bewijs op, dat de Eerw. HESS over zijn onderwerp wel heeft nagedacht; schoon men ze onder dit rubriek wel niet gemakkelijk gezocht zou hebben.

Hierop behandelt de Schrijver eerst het *geschiedkundige* van het O. Testament, en doet overtuigend zien, uit het gebruik 't welk onze Heer daarvan maakte, dat Hij daarin een *Goddelijk* gezag, en eenen eigenlijken historischen zin, gevonden en erkend heeft; en daarna de *leer*, en doet bij deze gelegenheid zien, dat 's Heilands beschouwing van dezelve met die van de *geschiedenis* des O. Testaments overeenstemde, — dat Hij daarin eene eigenlijk zoo genoemde Goddelijke *Openbaring* vond, — dat Hij de Mozaïsche instelling beschouwde, als *eene orde van zaken bij voorraad*, maar die in den zamenhang van het groote Goddelijk ontwerp behoorde, en slechts den weg moest banen voor het *rijk Gods*, — dat het ware oogmerk, het *wezenlijke* bereikt zou worden naar zijne verwachting, van den loop, dien het met *Hem* en zijne lotgevallen nemen moest, — en dat Hij het hooge gezag van de oude wetgeving, door eene meer zuivere en waardige verklaring van het doel en den zin der geboden, handhaafde.

Opzettelijk wordt, in de derde plaats, ook gehandeld, over de wijze waarop JEZUS het Profetisch deel, van de boeken des Oude Verbonds beschouwde, en ons dus heeft leeren aanmerken, en aangetoond, dat *juist deze beschouwing van den Mesfiâs, en 't geen door Hem*

ge-

geschieden moest, de ware en overeenkomstig met den geest der oude Voorzeggingen geweest is. Dit stuk is wel wat breedvoerig uitgevallen, maar heeft ons over 't algemeen echter zoo goed bevallen, als het voorgaande in dit Hoofdstuk. Uitnemend blijkt er niet slechts in 't algemeen maar ook in de bijzonderheden uit, welk een uitnemend schrander zoo wel als veelvuldig gebruik de Zaligmaker, van de aloude Godspraken gemaakt heeft, en dat en hoe wij van Hem leeren moeten, de Profetische Schriften wel te verstaan en te gebruiken. Alleen zouden wij voor ons gaarne gezien hebben, dat de verlichte Schrijver, opzettelijk het onderscheid in 't oog had gehouden, tusschen de stellingen: JEZUS heeft dit uit de H. Schrift des Ouden Verbonds geleerd, voor zich zelven geleerd, daardoor is Hij op die denkbeelden gekomen, — het onderwijs daarin vervat heeft Hem, daar Hij een zoo helder verstand had, zoo wijs gemaakt, en — Hij heeft alzoo de H. Schriften des Ouden Verbonds bijzonder deProfeten, anderen, ons ook, leeren verstaan. — Hij heeft doen zien, dat die dingen daarin voorspeld voorkomen. — Gedurig heeft Hij zich de moeite gegeven, om te doen opmerken, dat 't geen zij in, en van Hem zagen, hoorden, vernamen, reeds te vóren door de H. Profeten alzoo voorspeld was — 't geen Hij dus wist, leerde Hij aan anderen, ook uit die Heilige Schriften, kennen. Daar tusschen is toch wel een verbazend groot onderscheid. Nu schijnt hier ondertusschen het eerste althans te veel op den voorgrond geplaatst; terwijl het ons in tegendeel als zeker voorkomt, dat het laatste eigenlijk als de groote zaak moet worden aangemerkt. — 't Geen Hij wist, van den Vader verklaarde geleerd te hebben, dat leerde Hij anderen, ook uit de H. Schriften des Oude

Verbonds. — Hij heeft dus, naar en door zijne Hemelsche wijsheid, als de Logos, de Heilige, de Zoon van en één met God, het licht en de Heiland der wereld, dat inzien in de Schriften gegeven; maar niet heeft het O. T. Hem zelven eerst tot die groote mate van kennis moeten brengen. Indien men dit niet wil vast houden, dan zullen wij tot gedachten en verklarings middelen de toevlugt moeten nemen, welke voor 't minst eene zware proef van 't geloof vereischen, en volstrekt onbewijsbaar zijn.

Over de nieuwe orde van zaken, (de palingenesia,) waarvan *Matth.* XIX: 28. hebben wij den Heer H. niet zeer duidelijk gevonden; en eenige uitdrukkingen hadden wel eene nadere wijziging en opheldering noodig gehad. — Uit deze uitgewerkte afdeeling nemen wij hier (ten bewijze ook) het volgende over:

„ Men moet evenwel niet denken, dat *Hij* zich in nadere en uitvoeriger *beschrijvingen* wegens dezen toekomenden staat heeft ingelaten. *Hij vooronderstelde, hetgeen de Profeten daarvan gezegd hadden.* Uit de voorlezingen op den sabbat waren de hoofdzaken genoeg bekend. Hij had meer te zorgen, dat deze Godebetamelijke voorstellingen der Profeten niet op de wijze der Rabbijnen uitgelegd, en daardoor het verhevenste denkbeeld tot dat van een bloot *gebied op aarde* verlaagd zou worden."

„ Hoe Hij zich het *verband* tusschen zijne verhooging in den hemel en zijne wederkomst, ter oprigting van het beloofde rijk, voorgesteld heeft, ziet men uit de gelijkenis van dien edelman, welke naar een *ver afgelegen land* reisde (1), om voor zich zelven een koningrijk te ontvangen, en dan na eenigen tijd *weder te keeren*

(1) „ Luc. XIX: vs. 11-27."

komen en zijne terug gelatene dienaars, welken hij zijne bevelen gegeven had, naar evenredigheid te beloonen, maar ook tevens het lot van hen, die hem ongehoorzaam waren, te beslissen. Ingevolge deze gelijkenis, stelde Hij het zich zoo voor, dat juist daar, waar Hij te voren miskend en verworpen was, en van waar Hij zich voor een' tijd verwijderd zou hebben, Hij zich nog eenmaal — niet in den gewonen zin van een aardsch koning — maar wel als het van God gestelde opperhoofd over de wereld, ter zaliging van alle, die Hem getrouw gebleven waren, op de waardigste wijze weder moest openbaren. Zoo stemde zijne beschouwing der toekomst met die der Profeten, juist in den wezenlijksten zin overeen."

„En gelijk deze verlichte leeraars den beloofden Verlosser en Koning zich ook als *Regter* voorstelden (1), welke dan alles naar regt en billijkheid oordeelen, beloonen of straffen zoude; zoo heerscht ook juist deze beschouwing en voorstelling, in de leer van onzen Heer wegens zijne wederkomst en hare gevolgen. — *Regeren* en *Rigten* komt bovendien, naar het denkbeeld, hetwelk men zich van koningen, als de opperste volksregters, maakte, op hetzelfde uit. Dat de *groote*, de *goddelijke* Koning, als zoodanig, ook het hoogste regterambt bekleeden moest, lag dus ook reeds in het denkbeeld der oude Profeten opgesloten; maar het verkrijgt zijne volledige oplossing door de bekende plaatsen, waarin Jezus van zich zelven als den toekomenden Regter spreekt."

„Op het hoofddenkbeeld, waarmede de profe-

(1) „Bij voorbeeld Jes. XI: vs. 3, 4. Dan. VII: vs. 9, 10, 26."

fetje van het oude Verbond *eindigt* (1), dat namelijk hij, die *komen* zal, de strengste loutering ondernemen en niet rusten zal, voor dat het goede van het kwade volkomen gezuiverd, het ware van het valsche geheel zal gescheiden zijn, maakte onze Heer (en ook reeds zijn voorganger, Johannes de *Dooper*) steeds opmerkzaam; maar stelde ook eene zoo geheele scheiding niet zoo zeer als de gevolgen van zijne eerste, als wel van zijne tweede komst voor (2). Den lang voorzegden grooten (laatsten) dag *zijner toekomst* (3) stelt Hij in eenen onbepaalden tijd vóór (4); maar zoo, dat Hij denzelven, uit hoofde van des te krachtiger aansporing tot *waakzaamheid*, steeds meer van *nabij* doet zien. Hetgeen Hij daarvan zeide, voegde Hij met gebeurtenissen, die in het kort volgen zouden, te zamen. Daardoor gewende Hij zijne leerlingen, ook na zijn verscheiden de verwachting bij zich levendig te onderhouden, dat, zoo zeker er nu reeds zoo menige lang te voren gedane voorzegging aan Hem *vervuld* was, ook even zoo zeker datgene, hetwelk Hij *nu* nog niet had kunnen verrigten, bij zijne wederkomst door Hem *vervuld zou worden.*"

* * *

„Zoo hebben wij dan nu de *hoofdtrekken* van het beeld van eenen „Messias," uit de schriften der Profeten, volgens de beteekenis, die Jezus zelf er aan gaf, opgegeven, en zijn, in zoo verre, in *zijne* beschouwing der profetiën ingedrongen. Het is reeds opgemerkt

(1) „Mal. III: vs. 1—3. en IV: vs. 1—3."
(2) „Matth. XIII: vs. 41."
(3) „Mal. III: vs 2."
(4) „Matth. XXIV: vs, 36."

merkt (1), dat, offchoon men deze hoofdtrekken niet alle in eene of andere bijzondere plaats *vereenigd* vinden kan, dezelve toch gemakkelijk en zeker, dikwijls letterlijk, in de profetifche fchriften te vinden zijn; te meer, daar het karaktertrekken zijn, welke reeds, overeenkomftig hunne natuur, ter vereeniging in een *geheel* pasfen, naar de gemeenfchappelijke ftrekking, die allen hebben tot datgene, waarop dit ganfche plan der Godsregering doelde, om, namelijk, het hoogstmogelijk geluk van het *Israëlitifche* volk, met de meest mogelijke zedelijke en godsdienftige verlosfing en de eindelijke gelukzaligheid van het overige menfchelijk geflacht, op de natuurlijkfte wijze te verbinden. Een werk, tot welks *uitvoering* een *Gevolmagtigde* van een veel hooger gezag en invloed, als er ooit voor *Hem* geweest was, vereischt werd; een geliefde der Godheid, die, om voor *zulk* een werk berekend te zijn, juist *zulke* eigenfchappen en *zulke* kenmerken in zich vereenigen moest, als die, welke wij zoo even zagen, dat werkelijk, volgens de befchouwing onzes Heeren, opgegeven zijn."

„ Sommige dezer kenmerken waren zekerlijk eenigzins toepasfelijk op hetgeen reeds zoo menig waardig Profeet, Priester, Verlosfer en aanvoerder der natie verrigt had. Maar de profetie ftelde het alles *verhevener*, meer *veredeld* voor, voor de behoefte niet flechts der natie, maar ook voor het overige menschdom berekend, en blijvende tot in het eeuwige leven. Dit gezigtpunt was meer vrij, min bekrompen joodsch, en onzes Heeren meer waardig. Slechts *hieronder* kon Hij zich deze verftrooide, maar natuurlijk vereenigde trekken van dat Mesfiasbeeld

(1) „ Bladz. 236."

beeld als in *zijn* eigen persoon vereenigd voorstellen; kon daarin als op eens de bestemming, het karakter, beroep, de lotgevallen van den *Messias* — en zelfs nog de ver verwijderde gevolgen dier lotgevallen afgeschetst vinden."

„ Maar dit was dan ook het *werk*, met den geest en het doel der gansche Godsregering het meest overeenkomstige oogpunt. In der daad, als in deze aangevoerde plaatsen niet *zulk een* gevolmagtigde der Godheid, gelijk Jezus, *bedoeld* was; zoo is er voor de profetiën van het oude Testament en voor de geheele geschiedenis van dit volk, nergens eenige *oplossing* te vinden; dan is zij het onvolkomenste, zeldzaamste en raadselachtigste, 't welk men immer bedenken kan. Zoo veel licht in deze oude leidingen en uitspraken verstrooid, moest of doelloos te loor gaan, of zich eenmaal in één brandpunt verzamelen; waaruit het dan eerst duidelijk blijken moest, waarop zoo vele leidingen en weldaden Gods omtrent *zulk* een volk eigenlijk doelden. — Er moest iemand te voorschijn treden en verrigten, hetgeen onze Heer verrigt heeft. Zulk een kon dan alleen, maar ook met zekerheid, zeggen: „ Van *mij* heeft Mozes reeds gesproken (1). Op hetgeen met mij is voorgevallen, is betrekkelijk, wat in de wet van Mozes, bij de Profeten en in de psalmen van mij geschreven staat (2)."

Waarmede wij in vergelijking brengen, 't geen later gelezen wordt: „ Hij wist dat de *wereld* de wereld zou blijven, na zijnen tijd zoowel, als voorheen, maar hij stelde zich ook, aan den anderen kant, de gevolgen zijns lijdens, zoo zalig en wijduitgebreid voor, dat nog eens He-

(1) „ Joh. V: vs. 46."
(2) „ Luc. XXIV: vs. 44."

Hemel en aarde zich over Hem zouden te verheugen hebben? 't Geen wij hartelijk onderschrijven.

Welligt hebben wij, naar den zin van sommige Lezers, ons hierbij reeds lang genoeg bezig gehouden, daar zij verlangen iets naders te vernemen, van de zesde Afdeeling, welke ten opschrift draagt: JEZUS *blikken in de wereld der Geesten*, en *betrekking van* JEZUS *Geschiedenis op dezelve*. Hier wordt kort maar uitmuntend gehandeld, over de verschijningen der Engelen, — over 's Heilands verzoeking in de woestijn, bij de intrede van zijn openbaar leven, — over de Engelen als zijne toenmalige en toekomende Dienaars, — over den Satan en zijne dienaars als zijne vijanden, die Hij overwinnen moest, — over de Demons en bezetenen, — over JEZUS verheerlijking op den berg, — over 's Heilands leer, aangaande de wereld der Geesten, en derzelver verrigtingen uitwerkselen en invloed, — het oogmerk daarmede en het nuttig gebruik daarvan te maken. — De lezing van geheel deze Afdeeling kunnen wij niet te sterk aanprijzen, zij zal kunnen dienen om sommigen te bewaren, en anderen te regt te brengen. Zij is geheel ingerigt, om het ongeloof te beschamen, den eerlijken twijfelaar te genezen, en dien eerbied voor de Evangelische Berigten te bewaren, welke zoo dringende behoefte, voor onzen tijd moet genoemd worden. Wij kunnen ons niet weerhouden, uit dit schoone stuk, het slot over te schrijven:

„ JEZUS *moest* wel hierover naar waarheid, „ dat is naar zijne eigene beschouwing en begrippen, spreken en handelen, wanneer Hij niet meer een *voorstander*, dan *vernietiger* van het bijgeloof wilde worden. Hij moest zoo wel der vreeze voor de *demons*, welke dikwijls tot gods-

godsdienstonteerende bezweringsformulieren de toevlugt nam, als eener vereering der engelen, welke door deze middelwezens schier de Godheid zelve vergat, iets tegenstellen, hetgeen strekken kon, de *ware* betrekking tusschen de magt van *God* en de (goede of kwade) wereld der geesten, — niet zoo zeer slechts met woorden te leeren, als door daden aanschouwelijk te maken. *Van daar* het zoo menigvuldige achtgeven op engelen, geesten, demons — in zijne gesprekken en daden. Hij bestreed het geloof niet, dat er zulke wezens waren, — ook niet de beschouwing van zekere verschijnselen als werkingen van hunnen invloed, maar wel hetgeen tot betooverende duivelbezweringen aan den eenen, en tot eenen bijgeloovigen dienst der Engelen aan den anderen kant verleiden kon, en werkelijk verleidde. Voorondersteld, dat Hij zelf dit geloof valsch bevonden had, waarom dan het euvel niet met wortel en tak uitgeroeid, door te zeggen: „er zijn geene *Demons?*" En offschoon ook toen de geschiktste tijd daartoe nog niet voorhanden was, waarom zich dan ten minste niet gewacht, er zelf meer voedsel aan te geven? — Maar Hij bepaalde zijne gansche *leer* en de *kracht zijner daden* altijd slechts daarop, om de betrekking van dit gevonden geloof aan geesten en demons tot het geloof aan *God* en zijn „*levend woord*," aan 't welk alle goede en booze geesten onderworpen zijn, te bestrijden; — de *goddelijke* overmagt op dezelven door daadzaken aanschouwelijk te maken; aan het misbruik van den *naam van God* en der *Engelen* door bezweringen, en aan de tooverformulieren zelve een einde te maken. — Dit alles had, namelijk, op den godsdienst betrekking; het behoorde dus daarom tot hetgeen, waarover Hij,

in

in woorden en daden, zich meende *beslissend* te moeten verklaren; niet slechts bij *Joden*, maar ook naderhand door zijne Apostelen bij de *Heidenen*. Dit is het oogpunt, waaruit zulke daden, in tegenstelling van het gansche met heidensche en joodsche godsdienstvervalsching zoo naauw verbonden stelsel van duivelbanning, werkelijk het hooge gewigt verkregen hebben, welke haar in het Evangelie toegeschreven worden: „ Drijf *ik* in de kracht *Gods* (zonder bezwering, op eene ondubbelzinnige en *Gods* magt verheerlijkende wijze) de *Demons* uit, zoo is dan het rijk *Gods* tot u gekomen." Dus toont Hij zelf het ware oogpunt aan, waaruit zulke daden toen der tijd — en waaruit ze thans nog moeten beschouwd worden. Het was „ de overmagt Gods over de *wereld der geesten*," hetgeen Hij, niet slechts als *leer*, maar als *daadzaak*, zoo wel tegen de verfijnde joodsche, als tegen de grove heidensche vereering der geesten, en hunne angstige vrees voor de duivelen, overstelde. — Hier was dan wel in het geheel het geval niet, waar verschooning van vooroordeelen (maar het was ook niet enkel vooroordeel) en vrijwillige schikking naar dezelve zou hebben plaats gehad; maar veel meer het tegenovergestelde geval, waar, *of* bedekking van *zijne*, dat is, van de ware beschouwing der zaken, *of* dubbelzinnigheid, die het onbepaald zou gelaten hebben, hoe Hij er over dacht — de gevaarlijkste gevolgen moest gehad hebben. Het is over het algemeen blijkbaar, dat onze Heer zich over geen voorwerp beslissender en ondubbelzinniger verklaarde, dan over zulke, waarbij de eer van *God* gevaar liep, dat is, waar zijne magt, of wijsheid, of goedheid, door de eene of andere soort van bijgeloof, verdonkerd werd, en dus de menschen

in de erkentenis en vereering van den *eenen waren* God, aan het dwalen gebragt konden worden. Maar dit was juist het geval bij het *Demonsgeloof*, 't welk overal heerschte, en op zoo menigvuldige, der Godsvereering nadeelige, wijze uitgeoefend werd. Het was toch reeds zoo ver gekomen, dat, verre van den Heer eene *werkelijk goddelijke* kracht, om de demons uit te drijven, toe te kennen, sommigen zelfs Hem durfden verwijten, dat Hij met den oversten der duivelen verstandhouding hield. — Eene uitdrukking, die eene *meer* dan heidensche verdorvenheid te kennen gaf."

Dit laatste zal, vertrouwen wij, den lust ter lezing opwekken, en ook naar het laatste Deel, doen verlangen.

In welk verband staat JEZUS DOOD *tot onze Schuldvergiffenis en Zaligheid? Door den Schrijver van de Verhandeling over het nut, hetwelk de aangewende pogingen ter voorplanting van het ware Christendom, onder de beschaafde volken te wege gebragt hebben. Te* Dordrecht, *bij* A. Blussé *en* Zoon, 1815. 106 *Bladzz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* — 18 —

Een kundig Anonijmus levert, onder dezen titel, eene kleine Verhandeling, ten einde eene en andere bijzonderheid uit de H. Schrift op te helderen, en vooral de leer aangaande de oogmerken van JEZUS dood, betrekkelijk Hem zelven, uit een te zetten, en treedt, in het korte Voorberigt, als een vrijmoedig onderzoeker op, die geen vooroordeel des gezags wil laten gelden, maar (als een echt Protestant) uit volle overtuiging spreekt en schrijft.

Hij

Hij erkent in de inleiding, dat de beantwoording der genoemde vraag, offchoon gewigtig, niet volftrekt noodzakelijk is voor onze rust. De befchouwing der verfchillende antwoorden op dezélve gegeven, hebben hem bewogen, om het onderfcheid tusfchen *leer* en *leerwijze*, in navolging van velen, ook hierop toe te passen. Naar zijn oordeel, leert ons het N. Testament wel degelijk ook, dat JEZUS dood betrekking heeft tot *Hem zelven*, en hierin vindt hij den fleutel tot de goede beantwoording der vraag, waardoor men in ftaat gefteld wordt tot de bepaling, wat in dezen *leer*, en *leerwijze* is. Naar aanleiding hiervan wordt hier I. de Bijbelleer nagegaan, aangaande de oogmerken van JEZUS dood met betrekking tot *Hem zelven*; en II. ingevolge hiervan bepaald, wat in de leer aangaande het verband van JEZUS dood tot onze fchuldvergiffenis en zaligheid, *leer*, en *leerwijze* is. In het eerfte Hoofdftuk, worden vooral *Phil.* II: 6—11. *Rom.* XIV: 9. en *Hebr.* V: 6—9. behandeld, als leerende de eerfte ons zien: hoe het lijden en fterven van onzen Heer, in het naauwfte verband ftaat, tot zijne tegenwoordige heerlijkheid; de tweede, dat Hij, om die bedoelingen te bereiken, welke tot zijnen perfoon betrekking hebben, in het lijden des doods *moest* komen; en de derde, op welk eene wijze dat lijden tot in den kruisdood, tot dat einde gewerkt heeft. Bij de ophelderende befchouwing van de eerfte plaats, wordt de uitdrukking: in de *Geftaltenis Gods* te zijn, verklaard enkel van het *voorbeftaan van* JEZUS *menfchelijke ziel*, en beweerd, dat Hij in dezen zin als de *Engel des Verbonds*, b. v. *Rigt.* II: 1—3, voorkomt. Hij heeft zich *zelven vernietigd*, beteekent, dat Hij zich ontdaan heeft van dien glans der Majefteit, welken Hij als de Engel des Ver-

bonds bezat. (waar is het bewijs? —) De bedenking, hoe die ziel in den zuigelingsstaat van het kind JEZUS het zelfde onderwerp zijn kan, dat te voren in staat was, als de Engel des Verbonds aan het hoofd der Israëlitische Natie te zijn, wordt (let wel) door de verschijnselen, van het *dierlijk magnetismus* opgehelderd; en *Joan.* I: 1. aangevoerd, als het bewijs bevattende, dat wij aan een eindig wezen denken moeten, doch dat ten naauwsten met de Godheid vereenigd was, zoo dat Hij ook GOD (Θεὸς zonder art) genoemd kan worden. In *vs.* 9, zal geleerd worden, dat JEZUS thans veel grooter heerlijkheid deelachtig is dan te voren, toen Hij in de gestaltenisse Gods was. Maar hoe dit overeen te brengen, met *Joan.* XVII: 5.?

Rom. XIV: 9, zal leeren: *opdat* Hij een Heer van levenden en dooden zijn zou, daarom is Hij gestorven, en tot een onvergankelijk leven opgewekt.

Ondertusschen schijnt PAULUS, in dit vers, zijne vorige betuiging: „ *'t zij dan dat wij leven, 't zij dat wij sterven, wij zijn des Heeren,"* te bevestigen, en begrijpbaar te maken: daartoe toch is CHRISTUS gestorven en opgestaan, weder levendig geworden, om beide over dooden en levenden te heerschen. Zou dus niet de voorname kracht zijner redenering te zoeken zijn, in 't geen PAULUS zegt, van JEZUS opstanding, en leven? In zijne opstanding van den dooden, vinden wij het bewijs, voor zijne heerschappij over allen, en voor zijne toekomst ten oordeele, vergel. *Hand.* XVII: 31. Met meer schijn zou onze uitlegger zich dan beroepen hebben, op *Hebr.* XII: 2. — *Hebr.* V: 7—9. wordt met veel inspanning zoo behandeld, dat de zin eindelijk wordt: JEZUS heeft veel geleden, en dat moest zoo zijn, opdat Hij in gehoorzaamheid geoefend wierd,

werd, een hoogeren graad van volmaaktheid of liever vatbaarheid voor de hoogstmogelijke heerlijkheid en gelukzaligheid verkreeg, en dus in staat gesteld, om eene oorzaak van zaligheid te zijn voor allen, die Hem gehoorzaam zijn. — Wij kunnen niet nalaten, de aanmerking van den hier genoemden Nederlandschen Geleerde, bij deze zoo gedrongene verklaring om te keeren, en te betuigen: zoo kan de zucht voor zeker aangenomen gevoelen den Geleerde somtijds in den weg staan. Ons komt niets zekerder voor, dan dat de Heilige Schrijver hier heeft willen leeren: JEZUS heeft de eer van een zoo groot Hoogepriester te zijn waarlijk verdiend. Hij is met regt van God zoo verheerlijkt, die eer als Middelaar deelachtig geworden, — Hij heeft alle aanspraak op onzer aller gehoorzaamheid, en erkentenis, wat heeft Hij toch niet veel voor ons geleden; — welk een groot voorbeeld van gehoorzaamheid ons gegeven, en dat niettegenstaande Hij de Zoon zelf was! — Langs den weg van het zwaarste lijden en de moeijelijkste gehoorzaamheid, tot den hoogsten trap van eer en magt verheven, vereenigt Hij nu alles in zich, wat noodig was, om onze volkomene Verlosser te zijn, eene eeuwige zaligheid ons te schenken, en zien wij hieruit, met hoe veel gerustheid wij ons volkomen, op zijne liefde en magt, verlaten. Wij beroepen ons op het verband, van Hoofdst. IV: 14. — V: 10. op de doorgaande leere des N. Testaments, en op de woorden zelve van den Heiligen Schrijver hier gebezigd, vooral dus ook op het woord τελειοῦσθαι, waarover men b. v. SCHLEUSNERS Woordenboek met vrucht zal nazien. Hierbij komt bijzonder te stade de juiste aanmerking: *Est verbum apud Gr. proprium de cursoribus in stadio, qui metam contigerant et superiores in-*

certamine evaserant, ac victores declarati, propositis præmiis ornabantur. Onder andere leze men de zoo uitnemend bewerkte *paraphr. in Ep. ad Hebr.* van onzen beroemden Landgenoot ABRESCH, die breedvoerig over deze plaats gehandeld heeft.

De bijzondere verklaringen der opgenoemde plaatsen niet kunnende goedkeuren, volgt van zelfs, dat de hierop gebouwde leer en de daaruit getrokkene gevolgtrekkingen ons even min gegrond voorkomen.

In het tweede Hoofdstuk, worden 1.) die plaatsen overwogen, welke tot de *leer* behooren, 2.) die welke *leerwijze* zijn, 3.) het verband beschouwd tusschen *leer* en *leerwijze*, en ten 4.) het nuttig gebruik zoo wel der laatste als der eerste aangewezen. Tot de eerste worden hier gebragt *Jes.* LIII: 10—12. *Joan.* XII: 24, 32. *en Hebr.* II: 10. eenigzins, maar tevens erkend, dat er maar weinige plaatsen gevonden worden, welke in zamenstemming zijn, met de in deze Verhandeling verdedigde leer, en dat, zonder de in het eerste Hoofdstuk behandelde plaatsen, (die echter voor eene betere verklaring vatbaar zijn!) het gewoon gevoelen, als het alleen Bijbelsche erkend zou moeten worden. De vrijmoedige Schrijver erkent, dat een aantal plaatsen met zijn gevoelen niet schijnt zamen te hangen, welke daarom (NB.) tot de *leerwijze* gebragt moeten worden, waar onder het verband van JEZUS dood tot onze schuldvergiffenis en zaligheid wordt voorgesteld. Wij erkennen dat dit een gemakkelijk hulpmiddel is, maar is 't ook zoo deugdelijk, en aan te prijzen? zou men het met geen' meer grond ook om kunnen keeren?

De reden, dat in de H. Schrift minder van de oogmerken van JEZUS dood *betrekkelijk Hem zelven*

ven gesproken wordt, omdat wij er minder belang bij hebben, is wel gevonden; maar waartoe dan zich zoo veel moeite opzettelijk gegeven, om eene Verhandeling als deze is te schrijven? waarom hebben dan de H. Schrijvers in de bijgebragte plaatsen, volgens de verklaring van onzen Schrijver, deze leer zoo opzettelijk gepredikt? Eene enkele plaats, (of zeer weinige althans,) zal de *leer* slechts, en zeer vele andere ja eene geheele reeks van duidelijke, daarentegen, de *leerwijze* behelzen, in eene zaak van dit groote gewigt! — De onpartijdige beschouwer kan gewis niet nalaten, hier over zijne groote bevreemding te kennen te geven.

De Geëerde Lezer ziet dus, hoe verre het er van af is, dat wij het met den nadenkenden Schrijver dezer Verhandeling, in 't hier beweerde eens zijn, en zijne stelling in dezen over zouden kunnen nemen. Wij willen *opregt en eerlijk handelen*, gelijk de Schrijver verklaart, en betuigen dus aan de eene zijde, dat wij niet zoo verkeerd zijn, van hem wegens zijn gevoelen eenigzins te verdenken, maar aan den anderen kant ook, dat zijne aangevoerde redenen ons geheel niet overtuigend voorkomen; dat wij met hem zeer bang zijn, voor het *weg exegetiseren* der duidelijke en troostvolle leer van het Evangelie, en dat wij, zoo min als hij, schroomen, door onze *Hedendaagsche Lieden* veroordeeld, en onder het getal dergenen gerekend te worden, die zich door gezag laten leiden.

Wij kunnen gelukkig verder gaan, en verklaren, dat wij verscheidene bijzonderheden en uitweidingen hier gelezen hebben, welke ons gunstig voor den Schrijver innemen; en die ten bewijze verstrekken, hoe zeer hij met de troostvolle Evangelieleer is ingenomen. Hij ga

verder ijverig voort, met het onpartijdig onderzoek der H. Schriften, zoeke zich boven alle vooroordeelen, zoo wel van de eene als van de andere zijde te verheffen, wachte zich voor eenen al te vurigen ijver in de verdediging van 't geen hem aannemelijker voorkomt, pare met vrijmoedigheid opregtheid en eenvoudigheid, en bestede verder zijne talenten, waarmede hij van den Hemel, blijkens deze proeve, wel bedeeld is, tot uitbreiding van het gezegend Christendom, met het gelukkigst gevolg!

Tot eene proeve van 's Mans denk- en schrijfwijze diene het volgende:

„Het is eene belangrijke bijzonderheid in de Leer van het Evangelie, dat zij zich naar allen voegt. De grootste wijsgeer behoeft zich het Evangelie niet te schamen, daar het de zuiverste voorstellingen in zich bevat, zoowel van den weg der behoudenis, als van Hem, uit Wien, door Wien, en tot Wien alle dingen zijn, en als een geest, in *geest en waarheid* aangeroepen moet worden. Maar ook schikt het zich naar den eenvoudigsten, door niet alleen den zelfden weg des heils, het zelfde middel ter zaligheid, voortestellen: maar het ook onder alle zulke beelden en voorstellingen voortedragen, die het geschikst zijn, om het bekrompenste verstand, langs zinnelijke denkbeelden tot dezelfde gemoedsgesteldheden van *ootmoed*, *troost*, en *ware godzaligheid*, uit wederliefde, te brengen. De onbeschaafdste Indiaan, Hottentot, Groenlander, Eskimeau, en Negerslaaf, heeft hier dezelfde voorregten, als de diepdenkende wijsgeer, welke alles wat menschelijk is van de leervoorstelling kan aftrekken, en die *zuivere* voordragt insgelijks in het Evangelie vindt, daar beide door hunne onderscheidene voorstellingen tot dezelfde gemoedswerkzaamheden ge-

geleid worden, zoo zij anders in Jezus als den eenigen en volkomen Zaligmaker gelooven."

§ 47.

,, En van welk eene aangelegenheid is deze aanmerking voor den Christenleeraar, die welligt zich dikwijls onbruikbaar maakt, door zijne meer zuivere begrippen, met exegetische strengheid verkregen, den gemeenen man op te dringen; en daardoor droog en onbruikbaar wordt voor zoo velè, ja de meesten in zijne eenvoudige gemeente, die zich tot die hoogte niet kunnen verheffen, en wegens hunnen aanleg, en bekrompène middelen, beelden en zinnelijke voorstellingen noodig hebben, en waarin de H. Geest hen zelfs te gemoet is gekomen, door onder verschillende, in schijn strijdige, zinnebeeldige voorstellingen, zoowel als zonder beeld, de betrekking van Jezus dood op onze schuldvergiffenis en gelukzaligheid, voortedragen."

BIJDRAGEN tot de Geschiedenis der Natuurkunde bij de Ouden; in zes voorlezingen, gehouden in de Maatschappij Felix Meritis, *door* J. P. VAN CAPPELLE. *Met Platen. Te* Haarlem, *bij* F. Bohn. 1815. 152 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* 1 : 16 : —

De beoefening der Wiskundige Wetenschappen, en dus ook der proefondervindelijke Natuurkunde, gaat zelden gepaard met die van hetgeen men eigenlijk *Litteratuur*, of fraaije kunsten en wetenschappen noemt. Zoo veel te verdienstelijker en uitstekender is het, wanneer een onzer Landgenooten zich niet alleen verledigt,

om in de Wis- en Natuurkunde tot een' hoogen' trap op te klimmen, maar daarmede ook eene grondige *kritische* beoefening en kennis der oude Letterkunde paart; en, wat nog meer is, door eigene voordragt, door eenen bij uitstek klaren, netten, en niet zelden bevalligen en sierlijken stijl uitmunt. Dit is het geval met den verdienstelijken VAN CAPPELLE, en zijn kleine bundel, die wij voor ons hebben, zou daarvan alléén getuigenis dragen, al ware zulks niet van elders bekend.

De eerste Redevoering toont ons het standpunt aan, waaruit blijkbaar de kundige Schrijver in zijne letteroefeningen is uitgegaan, *verband der Wiskunde* en *oude Letteren*. Dat het zeer te wenschen zij, dat dit verband door eenige bevoorregte verstanden, welke de Natuur onbekrompen met hare gaven bedeelde, worde aangekweekt en in stand gehouden, zal wel niemand betwisten: dan of deze vereeniging aan *allen*, in dien zin is aan te raden, dat zij zich *gelijkelijk* op beide toeleggen, hier aan zouden wij twijfelen. — *Non omnia possumus omnes*, is eene ware spreuk, en dit *omnia* vatten wij in een' nog ruimeren zin op, dan de Heer CAPPELLE schijnt te bedoelen. Immers, hij spreekt bepaaldelijk van de *oude letteren*. Maar waarom bij uitsluiting van dezen? Zoo lang de beoefening der Letterkunde zich alleen tot de *oude* bepaalt, moet zij volstrekt eenzijdig, en in der daad bekrompen wezen. De Geschiedenis van den menschelijken geest is een groot Geheel, die niet ophoudt met deze of gene gebeurtenis, die door geene invallen der Barbaren in haren loop gestuit wordt, maar die onophoudelijk voortgaat; en welke men wel, gemakshalve, in *oude* en *nieuwe* mag splitsen, mits men zich zorgvuldig hoede, om de eerste als eene afzonder-

der-

derlijke, op zich zelve staande wetenschap te beschouwen, en op de tweede met mindere achting neder te zien, daar zij, schoon minder meesterstukken opgeleverd hebbende, toch volstrekt niet uit het oog mag verloren worden. De Heer VAN CAPPELLE had dus het verband tusschen *Wis-* en *Letterkunde* in 't algemeen moeten aantoonen; en wij twijfelen niet, of ook dit zou hem gelukt zijn, schoon het bij ons zeker is, dat het moeijelijk valt, in dit geval geheel onzijdig te blijven, en niet aan de eene boven de andere de voorkeur te geven. Waar vindt men in de Geschiedenis een' tweeden PASCAL, dan alléén onzen NIEUWLAND? voor D'ALEMBERT's en CONDORCET's mogen ons de Hemel bewaren!

Maar, wanneer wij deze bedenkingen ter zijde stellen, en alléén den betoogtrant en den stijl der eerste Verhandeling inzien, zoo zijn dezelve voortreffelijk, ja boven onzen zwakken lof verheven. De stijl des Redenaars vooral, dit zoo wezenlijk vereischte in eenen Letterkundigen, pleit sterk voor zijne zaak; zelfs in de uitgebreidheid waarin wij haar bedoelden, en regtvaardigt volkomen de keuze, onlangs op den verdienstelijken Spreker gevallen, van *Hoogleeraar in de Nederlandsche Letterkunde.* Gaarne zoude wij dit ons gevoelen door eenige proeven staven, doch ons bestek noopt ons, van de andere Voorlezingen nog iets te zeggen.

Die over PLINIUS *den Ouden* is weder bondig, zakelijk, en veel omvattende. Hoe treffend juist zijn niet (op bladz. 36) de aanmerkingen des Sprekers, omtrent het onderscheid tusschen den *man van Genie*, en den *Geleerden?* Hoe uitnemend kenschetst hij PLINIUS, als tot de tweede klasse behoorende, door *uitgebreide belezenheid, zorgvuldige bewaring van het gele-*

zo-

zene, bondige en veelvuldige wetenschap! Kort, doch veel afdoende, wordt zijn stijl geschetst, en wel aan de eene zijde deszelfs genius van nette keurigheid erkend, doch ook aan de andere de verheven geest, en de krachtige taal van dezen Schrijver gehuldigd, wiens hart, in zoo verre wij berigten nopens hem bezitten, niet minder edel schijnt geweest te zijn, dan zijn verstand. Hoe jammer, dat deze groote Geest de onsterfelijkheid niet slechts betwijfelde, maar stellig ontkende? Het natuurlijke gevolg, bij een' denkend man, was, dat hij dit leven als een' ellendigen toestand beschouwde, en aan de *vernietiging* boven het *uitzigt op vernietiging* de voorkeur gaf. Dit had de Spreker wel wat meer mogen in het licht stellen. —

De derde en vierde Verhandeling zijn voor het op den titel uitgedrukte doel, *bijdragen tot de Geschiedenis der Natuurkunde bij de Ouden*, hoogst belangrijk. Zij toonen, hoe verre men reeds eene Eeuw vóór Christus geboorte in de kennis der lucht, en van verscheidene daarop gegronde werktuigen, gevorderd was, door aanmerkingen, getrokken uit de schriften van HERO *van Alexandrië*, die aan de verwoesting des tijds gelukkig ontsnapt zijn. Men ziet daaruit, dat de *stoffelijkheid*, *ijlheid*, *zwaarte* en *veêrkracht* der lucht, hare *uitzetting door warmte*, hare *werking tot voortbrenging van het geluid*; dat voorts de *duikelaarsklok*, de *hevel*, een soort van wind- of luchtroer, het *aerotonon*, ('t welk echter niet onmiddelijk werkte) dat het *water-orgel*, en de *brandspuit* aan de Ouden bekend waren. Dit alles wordt met behoorlijke platen opgehelderd. —

Van eenen geheel anderen aard is de volgende Redevoering, schoon ook met het algemeene onderwerp in verband staande. Zij handelt over

de

de deugdzame HYPATIA *van Alexandrië*, die niet minder door beminnelijke en onberispelijke zeden, als door eene, zelfs in mannen, zeldzame mate van wiskundige en wijsgeerige kennis uitmuntte. Hier vooral schittert de voordragt van VAN CAPPELLE in den helderften glans; en het is, als of het Genie zijner heldin hem hier tot eene bijzondere hoogte hebbe opgewonden, zonder dat nogtans zijn fijne smaak hem een oogenblik tegen de grondwet der duidelijkheid doe zondigen, die veeleer door zijne meestal korte zinsneden ongemeen bevorderd wordt. Tot edele verontwaardiging verheft hij zich op het slot, in de vermelding van den wreeden dood zijner heldin; berokkend door dien gemijterden booswicht CYRILLUS, ook in de Kerkelijke Geschiedenis maar al te zeer bekend, welken de *Roomsche* Kerk, gewis niet tot hare eer — nog onder hare Heiligen telt.

De laatste Redevoering loopt over het *Grieksche Vuur*. Hierin straalt ongemeen vele belezenheid, ook in de Geschiedenis der Middeleeuwen, door. Men weet, dat dit vuur door CALLINICUS in den jare 668 werd uitgevonden, en strekte, om een' onbluschbaren brand te verwekken, zweemende dus wel eenigzins naar de *Congrevische Vuurpijlen*. Van dien tijd af tot de ontdekking van het buskruid was dit vuur een verschrikkelijk wapentuig; het bleef echter niet bij de *Grieken* bepaald, maar werd spoedig, vooral bij de *Arabieren* bekend. De Heer VAN CAPPELLE maakt het, uit de trapsgewijze verbetering van dit werktuig der vernieling, waarschijnlijk, dat hetzelve allengs meer en meer, vooral door bijmenging van salpeter, tot de bereiding van ons buskruid genaderd zij. Te voren toch bestond het meer uit vloeibare stoffen, harst, olie en zwavel, en werd *gespoten*,

doch

doch naderhand meer *geworpen*, om eene uitbarsting te kunnen veroorzaken. Daar de *Indianen* en *Chinezen* reeds in zeer vroege tijden vuurwerken kenden, meent de Schrijver, dat misschien CALLINEUS zijne uitvinding aan hun te danken hebbe. —

Ter staving van onzen lof, aan den schrijfstrant van dit werkje gegeven, diene het volgende:

„In beide opzigten mag zij (HYPATIA) op den naam van geleerde vrouw aanspraak maken."

„Niet zonder reden vreeze ik, dat door deze uitspraak uwe belangstelling in HYPATIA zij verminderd. Het algemeen gevoel bespeurt ongaarne bij de bevallige sexe den ernst van wetenschappelijke nasporing. Vernuft, smaak, helderheid van begrippen strekken haar tot sieraad; maar geleerdheid tot een onbehagelijk tooisel, dat veeleer afkeer verwekt. De rede billijkt dit gevoel, daar zij in den vrouwelijken aanleg vele hoedanigheden vindt, die strijden met dat gene, het welk ter verzameling van bondige kennis vereischt wordt. Strookt wel vermoeijende inspanning met tedere vermogens; bestendige aftrekking met levendigheid, die niet lang bij een voorwerp vertoeft, verhevene bespiegeling met kinderlijke eenvoudigheid? En wat leert de ondervinding omtrent de zulken, die te dezen aanzien hare natuurlijke grenzen hebben overschreden? Gewoonlijk stoot zij haar uit den kring dier wezens, wier bestemming is mannelijke harten te boeijen en met de streelendste geneugte te vervullen. Gewoonlijk, zeg ik, want wat zoude de Natuur beletten, daar, waar zij goedvindt, hare wetten door uitzondering te wijzigen? Zij nu heeft het vrouwelijk verstand niet gevormd tot veelvuldige overpeinzing, maar zoude zij niet beproeven, of haar schoonste voortbrengsel nog voor verbetering vatbaar

zij? Het schijnt, dat zij deze proef werkelijk bij HYPATIA heeft genomen. Zij heeft ten minsten door haar voorbeeld bewezen, dat diepzinnige wetenschap niet onbestaanbaar is met eene rijke mate van zulke bekoorlijkheden, waarin het eigenlijke sieraad eener vrouw bestaat."

„Reeds de plaats, waar HYPATIA werd geboren en opgevoed, strekte om haren aanleg te ontwikkelen, en aan hare denkbeelden die rigting te geven, welke met hare toekomstige opleiding overeenkwam. Hier werd, van de jeugd af aan, hare bevatting opmerkzaam gemaakt op afgetrokkene onderwerpen, niet onder eene vreemde gedaante of bekleed met valschen opsmuk, maar in den echten vorm. Bovendien was zij omringd van hulpmiddelen om hare begrippen, naar mate zij zich uitstrekten, op vaste grondsteunen te vestigen. Aan de hand van haren vader betrad zij het pad, 't welk naar de verhevene leerstellingen der wiskunde leidt. Met ouderlijke zorgvuldigheid werd voor haar elke doren opgeraapt, elke steen des aanstoots weggenomen; met naauwkeurigheid de naaste wegen, de schoonste gezigtpunten aangeduid."

REIS van Hamburg, door Berlijn, Görlitz en Breslau, naar Silberberg en van daar naar Gothenburg. Door R. SEMPLE. *Uit het Engelsch. Te* Amsterdam, *bij* J. van der Heij, 1814. *VI en* 237 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* 2 : 8 : —

Voor beminnaars van zeldzame lotgevallen en gevaren, in de verhalen der reizigers; boven grondige en uitvoerige aardrijkskundige en *Statistieke* opgaven, zal deze reis zeer welkom en be-

belangrijk zijn. Dezelve is namelijk het verhaal van een' *Engelschman*, die, zoo 't schijnt uit loutere nieuwsgierigheid, na het herstel der gemeenschap met *Hamburg*, door de zegepralen der *Russen*, in de Lente van 't jaar 1813, het vaste land ging bezoeken; en, door een' ongelukkigen achterdocht des *Britschen* Gezants, Lord CATHCART, zelve, als Spion aangehouden, en een' geruimen tijd op de vesting *Silberberg* in *Silezie* vastgezet werd. De reistogt derwaarts van *Hamburg*, het verblijf op die vesting zelve in eene zeer onaangename gevangenschap, en de terugreis, na het voldoende bewijs van 's mans onschuld, langs den toen weder alléén openstaanden weg van gemeenschap met *Engeland*, namelijk *Gothenburg* in *Zweden*, maakt te zamen het onderwerp van dit boek uit. Daar de reiziger, eerst uit verkiezing, en daarna gedwongen, zeer snel voorttrok, zoo kan men van de door hem bezochte gewesten, *Hamburg*, het *Lauenburgsche*, *Mecklenburg*, *Brandenburg*, de *Lausnitz*, *Silezie*, *Pommeren*, en het Zuiden van *Zweden*, geene uitvoerige en voldoende *Statistische* berigten vergen, die ook elders genoegzaam te vinden zijn, maar het geen hij zegt draagt, gelijk de Uitgever in zijn Voorberigt zeer wel aanmerkt, den *stempel der waarheid*. Het is gewis belangrijk, *Duitschland* en de Noordelijke *Duitschers*, hunne denkwijze, zielsgesteldheid en werkzaamheid te beschouwen op een tijdstip, zoo beslissend als de maanden Mei en Junij van 't jaar 1813, toen de veldslagen bij *Lutzen*, *Bautzen*, en de geslotene wapenstilstand, de schitterende hoop van zoo vele *Pruissen*, die op de roepstem des Vaderlands te wapen gevlogen waren, en de spoedige bevrijding van *Duitschland* verwachtten, zoo jammerlijk schenen te leur te stellen.

Het

Het gemelde reisverhaal is ook opmerkelijk, ten aanzien van 's Lands uitwendigen toestand. Volgens vele daaromtrent in dien tijd medegedeelde berigten, scheen het, als of *Pruissen* in 't jaar 1813, zoo niet geheel vernield, dan toch in de deerlijkste armoede gedompeld was, en men bijna nergens welvaart of voorspoed meer ontmoette. Onze reiziger nogthans, (die, als een *Engelschman*, zeer wel behoefte en onbekrompenheid wist te onderscheiden) spreekt van verscheidene plaatsen in *Pruissen*, als tamelijk gegoed, zelfs op dat netelig tijdstip, toen de *Franschen* een jaar te voren, (in 't jaar 1812) en hun jammerlijk overschot, door de *Russen* vervolgd, nu kort geleden, het land hadden afgeloopen. Zelfs dadelijk bij de komst op het *Pruissische* grondgebied, (bl. 42.) vond hij het plaatsje *Lenzen* beter, dan degene welke hij in *Hanover* ontmoet had. In de omstreken van het zindelijke stadje *Perleburg*, was de boerenstand wel ellendig, doch *Fehrbellin* was weder een goed stadje. Zelfs in *Berlijn*, worden geene sporen van ellende opgemerkt. Maar vooral in *Silezie* zag hij veel welvaart, die met name te *Görlitz*, *Lauban*, *Löwenberg*, (bl. 101, 103.) *Liegnitz*, (bl. 106.) *Zallichau*, (bl. 176.) en *Crossen*, (bl. 177.) wordt opgemerkt. De beide laatste Steden, liggen nogtans in de *Neumark*, een gedeelte van het eigenlijke *Brandenburg*, 't welk, ook volgens het getuigenis van den Heer SEMPLE, eene onoverzienbare, en zeer onvruchtbare zandvlakte is. De nijverheid der Ingezetenen moet dus zeer groot zijn. Van hunnen moed en vaderlandsliefde komen vele blijken vóór; overal ontmoette de reiziger jonge lieden, die met lust en ijver huis en hof verlieten, om naar het leger te trekken, en omstreeks *Görlitz*, zag hij een' man en vrouw met moeite eene egge

voortslepen, omdat al het trekvee, ten behoeve des legers, was opgeëischt. (bl. 99.)

Men ziet dus, dat deze reis, *en* uit hoofde der bezochte landstreken zelve, en wegens het tijdstip des bezoeks, belangrijk en onderhoudend is. Zelfs de oppervlakkigheid, waarmede wij den reiziger beschuldigden, ligt minder aan hem, dan aan de snelheid van zijne reis; want daar, waar hij eenigen tijd vertoeft, zoo als op het eiland *Helgoland*, geeft hij uitvoerige en naauwkeurige berigten van 's Lands gesteldheid. (Men zie, het geheele Eerste Hoofdstuk.) Hij toont daarin zelfs niet vreemd te zijn van *Geologische* kundigheden. De vergelijking van hetzelve met *Faijal*, een der *Azoren*, ook eene stapelplaats van den *Engelschen* handel te midden des Oceaans, is niet onaardig. — De beschrijving van *Hamburg* is meer oppervlakkig, doch leest zeer aangenaam uit hoofde van de beschrijving der *Kozakken*, die toen juist aldaar tegenwoordig waren. — Er waren toen in die stad, ook *Duitsche Kozakken* opgerigt. Belangwekkend is vooral in *die* oogenblikken, de beschouwing van *Hamburg*, waar de handel op de *Elbe* begon te herleven, terwijl van verre over dien vloed het akelig gebulder van 't geschut het gevaar, en het nakende lot der stad voorspelt. Wij verplaatsen ons daarbij in gedachten, in die hagchelijke dagen na de Omwenteling van 't jaar 1813, toen het slechts één handbreed verschilde, of *Hamburg's* volgend lot ook het onze zou geworden zijn: een lot, hetwelk de Albehoeder genadig van ons afwendde.

Onder de belangrijke ontmoetingen, in dit boek, is die met den Kroonprins van *Zweden*, BERNADOTTE, geene der minsten, en teekent dien beroemden Veldheer, ook als een zeer vriendelijk en spraakzaam man, vooral omtrent

den

den *Engelschen*. Keizer ALEXANDER en MOREAU, zag de Schrijver slechts even in 't voorbijgaan. Menigmaal komt bij hem de *Engelschman* te voorschijn, die zijne Natie hartelijk voorspreekt, die, zelfs in den Kerker, waarin hij door de schuld van een' Afgezant dier Natie geworpen was; *God save the king* en *Rule Britannie* zingt, en de verdediging van de *gevangen schepen* der *Britten* op zich neemt, — doch die trotsche verachting en beschimping van vreemdelingen, welke de geschriften van velen dezer Eilanders ontluistert, hebben wij daarin niet gevonden. —

Voor de karakterkunde, zijn sommige trekken, uit de Geschiedenis van 's mans gevangenschap te *Silberberg*, die zeer onderhoudend beschreven is, niet onbelangrijk. Wij zouden daaruit iets ter proeve kunnen ontleenen, doch kiezen, om tevens een bewijs van des Schrijvers onafhankelijke denkwijze, en geschiktheid voor plaatsbeschrijvingen te geven, de volgende schets van het beroemde *Sans-Souci*, het lievelingsverblijf van FREDERIK *den Grooten*?

„ De omstreken van *Potsdam* zijn verrukkelijk; er leiden toegangen, met fraaije boomen beplant, naar de poorten der stad. Wij reden langs een' dezer toegangen, met eiken en olmen beplant, en bereikten het paleis van *Sans-Souci*, het begunstigd verblijf van FREDERIK DEN GROOTEN. Het is een gebouw van slechts ééne verdieping hoog, versierd aan de eene zijde met beeldwerk, en aan de andere met eene schoone colonnade van achtëntachtig kolommen, die eenen halven cirkel vormen. Eer wij er in gingen, werden ons de Graftombes gewezen van elf van 's Konings begunstigde honden, met hunne namen daarop uitgehouwen, maar zonder vermelding van hunne deugden. Het zou

misschien moeijelijk vallen den indruk te ontleden dien deze Graftombes maken, die zeker grootelijks afhangt van de vroegere gevoelens of vooroordeelen des beschouwers. Eenigen zullen dezelven voor eene billijke, doch ongebruikelijke schatting houden aan de nagedachtenis van een dier, altijd aan het menschelijk geslacht getrouw, terwijl anderen ze zullen toeschrijven aan het bekend gevoelen van den Monarch, dat de menschen zelve gerangschikt moeten worden onder de dieren die vergaan."

,,Van de begraafplaats der honden, gingen wij naar de voormalige woning van hunnen Meester. Wij beschouwden het vertrek waar FREDERIK at, de Sopha waarop hij zat, nog besmet met snuifvlekken, de Bibliotheek waar hij studeerde, vele proeven van zijn schrift, de boeken die hij las, de kamer waarin hij stierf. Hoedanig ook ons gevoelen wegens dezen man mogt zijn, het is onmogelijk deze voorwerpen zonder ontroering te zien. De lieden die het paleis laten zien, herinneren zich zijner volkomen; zij hebben met hem gesproken, hem in zijne dagelijksche kleeding gezien, en weten kleine anecdotes uit zijn bijzonder leven te verhalen. Men wordt dus terug gevoerd tot de groote gebeurtenissen uit het midden der voorgaande eeuw, door den persoon bijkans aan te raken, die het voornaamste deel daarin had. Hoe naauw is de betrekking tusschen de eeuw van FREDERIK en de onze! Indien zijne oorlogen en voorspoed hem den naam van DEN GROOTEN verschaft hebben, dan ligt het in de menschelijke natuur, dat de volgende eeuw een' BONAPARTE moest voortbrengen. De wijsbegeerte, gelijk zij *proh pudor!* genoemd werd, van *Sans-Souci*, is de wijsbegeerte der omwenteling, en de Monarch

al-

alleen geeft het voorbeeld, hetwelk door de menigte gevolgd wordt van onbegrensde losbandigheid en onbedachte heerschzucht."

„Op geen grooten afstand staat *Nieuw Sans-Souci*, een Paleis, waarvan het algemeen plan ontworpen was door FREDERIK, die hetzelve onmiddelijk na den vrede in 1763 begon, en in zes jaren voltooide. Misschien werd nimmer in zulk eenen korten tijd zulk een prachtig gebouw voltooid. Het is van eene roodachtige kleur; het middelste gedeelte naar de tuinen is drie verdiepingen hoog, en het geheel is versierd met pilasters en standbeelden, van welke laatsten er over de driehonderd zijn; uit eenen zachten zandsteen gehouwen zijnde, zijn zij reeds zeer vervallen, en hun getal schijnt eer een last dan een sieraad. Uit de voorzaal kwamen wij op ééns in de grot, een prachtig vertrek, geheel gedekt met onderscheiden soorten van schelpen, marmers, delfstoffen en koralen, in onderscheiden gedaanten gerangschikt; hetzelve is verdeeld door pilaren en bogen, op dezelfde wijze gedekt, en de vloer insgelijks van onderscheiden marmers zijnde, moet het effect, wanneer het vertrek goed verlicht is, bij uitstek schitterend zijn. Menig een zal het gezigt van deze schelpenzaal alleen de moeijelijkheid der reis van *Berlijn* rijkelijk vergoeden. Behalven dit, zijn er over de twintig vertrekken, die allen iets meer of min merkwaardigs bevatten; in een derzelve ziet men eene aanmerkelijke hoeveelheid antiquiteiten, een tweede is versierd met goudlakensche gordijnen, geschonken door Sultan MUSTAPHA III. Anderen bevatten proeven van het eerste porselein te *Berlijn* gefabriceerd, en anderen zijn behangen met kostbare schilderijen. Het merkwaardigste nogtans van alles, is de groote mar-

meren zaal, over de honderd voeten lang, vijf en zestig breed en vijftig hoog, deze zaal, de prachtigste van Europa, verrukt door hare grootte en juiste evenredigheid. Men is verwonderd zich in een vertrek te bevinden, veel breeder dan de meeste huizen. Het nabijgelegen marmeren Paleis van *Heiligensee*, hetwelk een vierkant van zeventig voeten is, zou er bijkans in kunnen staan. Aan het plafond beschouwden wij de vergadering der Goden, en aan de wanden hangen vier groote schilderstukken, ieder twee en twintig voeten hoog, en vier en twintig breed, die aldus met de algemeene proportie van het geheel samenstemmen. Uit hoofde van den haast, waarmede het gebouw werd opgehaald, heeft de vochtigheid alreede een of twee der schilderstukken genoegzaam bedorven. In dit hoog vertrek schijnen de stoelen en marmeren tafels verkleind, en de mensch zelf wordt onbeduidend, in vergelijking met de werkstukken zijner eigen handen."

De Vertaling is vloeijend, slechts één *Anglicismus* is ons op bl. 115. voorgekomen, *stuk van kennisgeving* (piece of acquintance.)

GEDICHTEN, door Mr. H. A. SPANDAW. *Nieuwe, veranderde Uitgave. Te* Groningen, *bij* J. Oomkens, 1815. 195 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* 3 : — : —

Onze landaard mag zich tegenwoordig op een aantal Dichters beroemen, die de grootste thans levende van andere landen *of* naar de kroon steken, *of* zeer verre overtreffen. Welk land in *Europa* kan zich op eenen BILDERDIJK beroemen? *Duitschland* misschien alléén, in zijnen GÖ-

GÖTHE. — FEITH, TOLLENS, de pas overledene HELMERS, LOOTS, en nog anderen misschien, prijken benevens hem als flonkerstarren aan onzen letterhemel, en verduisteren den glans onzer nabuuren. Doch wij hebben ook andere Dichters, zoo men wil van den tweeden rang, die echter ook hunne uitstekende verdiensten hebben. Wie denkt hier onder anderen, niet aan SIMONS, RIETBERG, LULOFS, en ook aan SPANDAW? Het onderscheidend kenmerk van dezen is zachtheid, teederheid, het schetsen van bevallige minnetafereeltjes, of het voorstellen van huisselijk geluk. In dit zachte, liefelijke, munt dan de Dichter ook bijzonder uit, schoon hij al de gave van den onvergelijkelijken TOLLENS niet bezitte, om ons hart als was te kneden, en deszelfs heiligste diepte te peilen. SPANDAW geeft aan alles eene lieve, aanvallige wending; zelfs dan, wanneer hij zich tot de groote gebeurtenissen onzer dagen verheft, wanneer hij den 18den November 1814. bezingt, is het bepaaldelijk *Neêrlands* Vorstin, die hij ons in alle hare *beminnelijkheid* voorstelt, hoe zij zich te *Groningen* aan de verrukte menigte vertoonde.

Neen! dat hart zal nooit vergeten,
  Ed'le Vrouw, dien heil'gen stond,
Toen ge, aan 's Vorsten zij' gezeten,
  Zuchten naar den hemel zondt!
Ieders oog, op u geslagen,
Scheen verlegen u te vragen,
  Of nog leed uw' borst bewoog?
Ach! toen zagen we, in ons midden,
U voor 't heil van Neêrland bidden,
  Met een' traan in 't lagchend oog.

Dit tooneel, dat eerbied wekte,
Blijft ons eeuwig voor den geest:
Door uw' liefde, o Onbevlekte,
Vierden wij een heilig feest!
Heilig? ja! de Vorst — een vader,
Neêrlands redder, roem en rader;
Gij — een moeder zacht en teêr,
Lievende, en geliefd van allen ...
o! God zag met welgevallen
Op zoo schoon een schouwspel neêr!

Ja, uw liefde, zoo verheven,
Heeft ons aan haar schoon geboeid,
En uw heerlijk bloeijend leven
's Dichters vrijen geest ontgloeid!
Zoude uw hart hier hooger zangen,
Stouter kunst en zwier verlangen?
Neen! een volk ligt knielend neêr!
Heel een volk, in 't hart bewogen,
Smeekt voor u het Alvermogen....
Neen! uw hart verlangt niets meer!

Wat voorheen uw' boezem griefde,
Thans bestraalt u hemelvreugd,
Vrucht van uwe teed're liefde,
't Loon voor uw' verheven deugd;
Zie, zie aller geestvervoering!
Zie uw kind'ren, vol ontroering!
Zie de blijken van hunn' min!
Ja! de Vorst is hun behoeder,
Gij, Vorstin zijt aller moeder!
Nederland is één gezin!

De inkomst der *Russische* Krijgslieden in zijne Vaderstad, treft gelijktijdig met de geboorte van zijn' jongsten Zoon; beide denkbeelden versmelt hij in zijnen geest, tot het juichend gevoel

voel der vrijheid van den nieuwen burger des herrijzenden ftaats, eene vreugde, die hij met zijne vrouw en kinderen deelt.

Zie nu, vrijgeboren burger,
fier op uwe broêrtjes neêr!
Zij toch zijn geboren flaven;
gij brengt hen de vrijheid weêr!
Welkom, welkom, heilaanbrenger!
— dubbel welkom in dit uur!
Moeders blijdfchap, vaders glorie,
kleene liev'ling der Natuur!
Ja! mij is een zoon geboren!
'k Juich verrukt in zijn beftaan:
Deze dag is allen heilig;
zijne komst brengt zegen aan.

Eene enkele maal verheft hij zich boven dezen toon, en wel in de *viering van het vijfentwintigjarig beftaan der Maatfchappij, tot Nut van 't Algemeen*; waar hij de vreedzame en weldadige loopbaan dier Maatfchappije, met het vreesfelijk oorlogsgewoel, 't welk haar vernielend omringt, in vergelijking brengt. Doch wij gelooven toch, dat de Dichter volkomen de waarheid fpreekt, als hij zegt: bl. 167.

Laat Homeer, die lauw'ren won,
Oorlogsdaân vermelden;
Moschus en Anakreon —
Dat zijn onze helden!

Maar boven MOSCHUS en ANAKREON heeft hij de kennis aan die reine *huwelijks*-liefde vooruit, welke bij de Ouden zoo zeer weinig gehuldigd, bijna nooit bezongen werd, en wier waardering wij aan het Christendom moeten dank wijten.

ten. Ook met zijne dichttrant en dichtkracht kan SPANDAW zeggen: *An ch' io sono pittore!*

Aan eene dorre opgave van alle stukken, in dezen bundel, gelooven wij, dat onze Lezers minder hebben zouden, sommige der uitstekendsten, (naar ons oordeel) hebben wij reeds opgenoemd. Edel en gevoelig is het, reeds uit eenen vroegeren bundel bekende, gedicht over *de kunst om Dooven en Stommen te onderwijzen.* De uitbreiding van 1 *Cor.* XIII. of de lof der (*Christelijke* menschen,) liefde is voortreffelijk, en ademt even als de volgende: *De gelukkige Landman*, en: *aan de Reinen van harte*, eenen uitmuntenden geest, gelijk zij blijken dragen van een hart, zoo als het de Dichter beschrijft. *De lof der Aalbessen* is zinrijk, oorspronkelijk, en toont, hoe vruchtbaar zelfs de kleinste voorwerpen, in de hand des *waren* Dichters, voor poëtische voorstelling zijn. *De Jonker van* VALKENSTEIN, echter bereikt den éénigen BURGER — dien hart- en zieldoordringenden Dichter — niet, schoon het zijne manier vrij wel navolgt. Sommige stukjes zijn in den trant van BELLAMIJ, zoo als: *De gebroken Roos*, *Chloë*, *Het Roosje*, en *Aan de Maan.* Fraai en waarachtig is: *De taal der oogen*, echt *lijrisch* (*echt* zeggen wij,) het *in den vriendenrol van den Heer* Mr. RHIJNVIS FEITH. En wie verdiende dezen lof beter, dan hij, die weleer met BILDERDIJK, als CASTOR en POLLUX vereenigd, onzen tweeden Parnas boven die kruipers verhief, welke *dichten* en *rijmen* voor eenzelvig hielden. *De Vrouwen aan Lucia*, is vast in geen gelukkig oogenblik gedicht, en ook niet dat *Aan* STORK, ten spijt van de verzekering des Dichters. Zoo veel te meer waarde daarentegen hebben: *Het Tuiltje voor mijne Vrouw, op haren verjaardag*, en *Het hulkje der*

lief-

liefde aan mijne Gade, beide frisch, en rein en overvloedig uit het hart opgeweld.

Ten slotte zullen wij den Lezer nog het volgende korte en bekoorlijke liedje mededeelen;

DE LIEFDE.

Nooit griefde
De liefde
't Gevoelige hart;
Zij is de beschutster
Voor rampen en smart;

De hoedster,
De voedster
Der hupp'lende jeugd;
De vrolijke kweekster
Der lagchende vreugd;

Ze groeide,
Ze bloeide
In Eden alreê;
En streelde daar de onschuld
In stilte en in vreê.

De tijden
Verglijden ...
Maar liefde houdt stand,
Strooit geurige rozen
Met zeg'nende hand.

Verborgen
Voor zorgen
En schitt'rende pracht.
Maakt liefde ons het leven
Zoo zoet en zoo zacht.

Bespringen,
Omringen
De rampen ons hart;
We deelen de rampen ....
En voelen geen' smart.

We

We tarten
De smarten,
Vertrouwen op God:
Hij kent ons, Hij lieft ons,
En zorgt voor ons lot.

Al zingend
En springend,
Verspreiden we vreugd;
En leven voor liefde
Voor God en de deugd.

Wie streelend
En spelend,
Onschuldig genoot,
Verwacht op het einde
Gerustlijk den dood.

Lotgevallen van HERMAN STREIT, *gedurende zijnen dienst onder de Pruisfische Landweer. Naar het Hoogduitsch. Door* A. BRUGGEMANS. *Te* Dordrecht, *bij* A. Blussé *en* Zoon, 1815. *XII en* 260 *Bladzz. In kl. 8vo. De prijs is f* 2 : 4 :-

Geene verdichting! staat, naar luid der Voorrede, op den *Hoogduitschen* titel van dit werk. En in der daad, het verhaal is zoo eenvoudig, zoo natuurlijk, dat men zeer gereedelijk de waarheid van hetzelve kan aannemen. Het is nogthans, naar ons inzien, niet zeker, of de Schrijver daarmede hebbe willen aanduiden, dat alle de hier geboekte voorvallen juist aan éénen man, zoo als het hier voorkomt, zijn te beurt gevallen, dan of hij uit de hier en daar verspreide echte trekken van onderscheidene *Land-*

weer-

weermannen, (1) één geheel gevormd hebbe, op het welk dan toch, in zekeren zin, de uitspraak: *geene verdichting*, volkomen toepasselijk is. Wij gelooven dit te eer, omdat H. STREIT, een zóó volmaakt held is, op wien hoegenaamd niets is aantemerken, dat het met de zwakheid en gebrekkigheid onzer natuur, en met de sterke, bijkans onweêrstaanbare verzoeking tot weêrwraak, die de baldadige snoodheden der *Franschen* moesten opwekken, moeijelijk schijnt te stroken, dat de bezadigdheid en menschelijkheid van dien zoon eens tegen de *Franschen* geweldig verbitterden landmans zich niet eene enkele reis, te midden van het gewoel van den strijd, en de ijsselijkheden van gebrek van allerleijen aard, zouden verzaakt hebben.

Als *model*, derhalve, van eenen verdediger des Vaderlands, uit vele verspreide trekken van onzen tijd opgemaakt, is dit boek zeer nuttig, en niet alléén belangrijk door eene uitmuntende zedelijke strekking, maar ook in den echten volkstoon geschreven. De geschiedenis is zeer eenvoudig. De Vader van HERMAN, een eerlijke, welgestelde *Duitsche* Landman, wordt door de *Franschen*, gedurende hun verblijf in *Pruissen*, deerlijk mishandeld, uitgeplunderd, en zelfs gekwetst; in de daaruit ontstane gevaarlijke ziekte, neemt hij zijn Zoon den eed af, om voor het Vaderland en den Koning tegen dezen eerloo-

(1) *Landweermannen* is het in *Duitschland* gebezigde, zeer eigenaardige woord, om de dienstdoende manschappen, ter verdediging des Vaderlands, in den oogenblikkelijken nood opgeroepen, en die na deszelfs afwering weder ontslagen worden, aan te duiden. Wij hebben geen zoodanig woord, om onze Landskinderen, die de *Nationale Militie* uitmaken, van de *Soldaten* der Linietroepen te onderscheiden.

loozen vijand, bij de eerste oproeping, het leven te zullen wagen.

De oude herstelt; de aftogt uit *Rusland* begint; *Pruissen* gordt zich ten strijde, en onder de eersten, die als vrijwilligers de wapenen opvatten, is H. STREIT, niettegenstaande hij zeer wel, als een eenige Zoon, die voor zijn' ouden Vader de zaken moest waarnemen, had kunnen te huis blijven, en ook daartoe in groote verzoeking kwam, door de liefde zijner MARIA, een deugdzaam meisje, die onbegrijpelijk op hem gesteld was. Dan hij verliet alles voor de roepstem des Vaderlands, ging naar *Berlijn*, en maakte onderweg kennis met zekeren TROUWMAN, mede een' vrijwilliger, die zijne uitzigten op eene Predikantsplaats had laten varen, en met wien hij nu de innigste vriendschap sluit. In alle gevechten zijn zij bij elkander; doch TROUWMAN heeft meer dan eens het ongeluk, van gekwetst, en dus van het leger verwijderd te worden; terwijl HERMAN, die zich ook met de uiterste dapperheid kwijt, door zijne krijgsbevelhebbers weldra onderscheiden wordt, de plaats van Opperjager, en daarna die van Luitenant bij de Landweer bekomt, Ridder van het ijzeren kruis, en de Vriend van zijnen Majoor wordt, en zich in de veldslagen van *Grosz-Beeren* en *Dennewitz*, met de uiterste braafheid kwijt, en zich ook, door het redden van een' omringden vijandelijken soldaat, en door zijne menschlievendheid in 's vijands land, als *mensch* onderscheidt. (De *Saksers* worden bij die gelegenheid, om hunne stuitende *Franschgezindheid*, en afkeer van de *Pruissen*, met eene zwarte kole geteekend.) De moed van HERMAN en zijne Krijgsmakkers ging ook met veel ware godsdienstigheid gepaard, en bij elke overwinning werd de Schenker van alle zegen openlijk

en

en hartelijk gedankt, terwijl men ook de heilige plegtigheden des Christendoms geenszins verzuimde. Te *Dennewitz* ligt gekwetst, wilde STREIT daarom zijn' post niet verlaten, noch zich na den slag verwijderen. Intusschen werd zijne MARIA door de lange afwezigheid, en het gedurige levensgevaar van haren beminde, zoo diep getroffen, dat men voor haar leven sterk begon te vreezen, en toen HERMAN dit vernam, was de strijd in zijn gemoed zeker zwaar; ook hij verviel in eene ziekte, en werd slechts door zijn' braven vriend TROUWMAN weder opgebeurd, zoo dat hij met zijn' gewonen moed den veldslag van *Leipzig* kon bijwonen. Hier echter werd de brave held ernstig gekwetst, en wel zóó, dat hij buiten staat geraakte langer te dienen, zoo dat hij ras met eere ontslagen werd, en naar huis keerde met het denkbeeld, van zijne MARIA dood te vinden, doch haar gezond in de armen drukt, en als een roemrijk *Invalide* zijne overige dagen, met haar in zijne geboorteplaats doorbrengt. —

Dit is de algemeene inhoud van dit *Leesboek voor den Krijgsman*, gelijk wij het gerustelijk durven noemen. Men beoordeele het echter vooral niet naar deze dorre schets: want de verdienste des boeks, ligt geheel niet in het ingewikkelde of nieuwsgierigheid wekkende der voorvallen, maar in de uitmuntende voorschriften voor den Krijgsman, daarin voorkomende, en in den goeden geest, die daarin overal doorstraalt, en wiens aankweeking, vooral in de oogenblikken, toen het schijnt geschreven te zijn, (het laatst van 1813 of het begin van 1814) allernoodzakelijkst was. Uit dit oogpunt beschouwd, laat zich de *nationale* afkeer tegen de *Franschen* wel verdedigen, die anders den ouden STREIT in wat al te harde uitdrukkingen, welke

met

met de voorschriften des Christendoms niet al te wel overeenkomen, wordt in den mond gelegd; schoon wij niet ontkennen willen, dat de *Fransche* Natie maar al te veel grond heeft opgeleverd, om haar als eene uitzondering op den regel aan te merken, gelooven wij echter, dat opregte vijandsliefde eerder gereed is, iets te veel, dan te weinig te doen. God geve, dat wij noch *Duitschland* immer weder in het geval komen, van volkshaat te *moeten* prediken! —

Geerne zouden wij van stijl en inhoud eene proeve mededeelen, doch ons bestek laat zulks niet toe, en dus moeten wij onze Lezers naar het werk zelve verwijzen.

De Vertaling is vrij goed. —

GEBEDEN voor KINDEREN, door den Schoolopziener H. WESTER. *Te* Groningen, *bij* J. Oomkens, 1815. 20 *Bladzz. In kl.* 8vo. *De prijs is* f — 2 —

De kundige en werkzame Schoolopziener WESTER, levert hier deze korte en doelmatige Formulieren van Gebeden voor Kinderen, en daaronder 19 van hem zelven, en drie van den Hoogleeraar TINGA. Het zijn Schoolgebeden, waaronder ook een paar voor minkundige Onderwijzers, — twee navolgingen van het Gebed des Heeren, — eenige Morgen-, Avond-, en Tafelgebeden, en twee, geschikt om stil te bidden, na het ingaan in de Kerk. De beide laatsten kunnen ook voor groote kinderen wel nuttig zijn. Wij vereenigen ons gaarne, met den wensch van den opsteller: „ mogt deze kleine verzameling strekken, tot aankweeking en vermeerdering van echte Godsdienstige gevoelens en handelingen onder onze Vaderlandsche Jeugd!"

MEN-

MENGELWERK.

TOREN - UURWERKEN EN WEERGLAZEN.

Het groote nut der Toren-uurwerken voor de maatschappij, is door niemand betwist; men heeft dat reeds 600 jaren lang algemeen erkend. Welke wanordes zouden er in alle bezigheden ontstaan, als wij op eens de openbare uurwerken missen moesten!

Italiëns Kerktorens, hadden reeds in de XIIIde Eeuw, geschikte uurwerken met raderen, welke te gelijk de uren hooren deeden. In *Engeland* verkreeg, omstreeks dienzelfden tijd, het bekende klokkenhuis, bij *Westmunterhal*, het eerste staand uurwerk, tot welks aanschaffing in het jaar 1288, de geldboete van eenen Rigter RADULPHUS VAN HEDHAM, gebezigd werd. Menigvuldiger werden eerst de Klokuurwerken in de XIVde Eeuw, voornamelijk in *Italiën*, *Engeland*, *Duitschland* en *Frankrijk*.

Men liet ze vaak, buiten de uren, den loop der Hemelsche ligchamen, de maanden en Feesten des Jaars, aanwijzen. De *Duitsche* en *Nederlandsche* Horologiemakers onderscheidden zich, in deze Eeuw, boven allen 't meest, in de vervaardiging van zulke uurwerken. EDUARD DE IIIde, liet, in het jaar 1368, drie Horologiemakers uit *Delft* komen, welken men zeer belangrijke werken in hun vak toevertrouwde.

Het eerste openbaar uurwerk, dat men te *Parijs* had, was in het jaar 1364 van eenen *Duit-*

schen Kunstenaar, HEINRICH VON WICK, vervaardigd geworden, dien Koning KAREL DE Vde, uit zijn Vaderland komen liet, en wien hij eene vrije woning en een zeker werkloon gaf. Het werd in 't jaar 1370, op den toren van het Paleis gezet, en daar naar vervaardigde men vervolgens, in *Frankrijk*, meer andere. *Straatsburg* ontving haar eerste uurwerk in het jaar 1370, op den beroemden *Munstertoren*. Overal volgden andere *Duitsche* Steden na. Voor menige, zelf grootere Stad, was de aanschaffing van de torenklok eene aanmerkelijke opoffering.

Het grootste meesterstuk der Uurwerkmakerskunst, in de XVIde Eeuw, was zonder twijfel het kunstuurwerk op den Munstertoren te *Straatsburg*, van de drie bekwame Horologiemakers, ISAAK, ABRAHAM en JOSIAS HABRECHT, in de jaren 1571 tot 1574, naar het plan en onder 't opzigt van den beroemden Mathematicus KONRAD DESIJPODIUS, vervaardigd. Dit uurwerk, 't welk thans ongelukkig bijna geheel vervallen is, bragt men in de plaats van het oude, dat beschadigd was geworden. Men zag aan hetzelve de beweging der Hemelsche ligchamen voorgesteld; het vertoonde de dagen der week, door te voorschijn komende figuren (*Apollo*, *Luna*, *Mars*, *Mercurius*, *Jupiter*, *Venus* en *Saturnus*, waarnaar, gelijk bekend is, de dagen genoemd zijn) het wees het *guldengetal* aan, de *Zondags-letters*, de afwisselende Feesten, en de Schrikkeljaren. Aan een afzonderlijk *Astrolabium* zag men de bewegingen der Planeten, in den dierenkring. Een Engel hief zijnen schepter bij elken uurslag op, een ander draaide intusschen een' zandloper om. Twee leeuwen brulden; een haan kraaide en sloeg met de vleugels, na het eindigen van een aangenaam klokkenspel. Vier van harnassen voorziene figuren, die

die den verschillenden leeftijd der menschen voorstelden, sloegen de kwartieren.

Bij elk kwartier naderde de dood, om het uur te slaan; echter werd hij daarin, door eene te voorschijn tredende Christusgedaante, zoo lang verhinderd, tot dat de vierde geharnaste man het laatste kwartier sloeg. Dan ging de afbeelding van Christus terug, en de dood sloeg werkelijk het uur aan.

Klokkenspelen vindt men op verscheidene Kerktorens in *Duitschland*, als in *Berlijn*, *Potsdam*, *Hamburg* enz. In *Holland* vindt men ze nog meer. In de Nederlanden had men ook de eerste Klokkenspelen op de torens. Hoe aangenaam zulke en soortgelijke, met het openlijk uurwerk verbondene, kunstwerken zijn, moet men ze echter slechts als bijoogmerk van de torenklokken aanmerken; nog meer, men moet bedenken, dat het werktuig te teerder, te vergankelijker, en te kostbaarder is, hoe meer men het met dergelijke kunstenarijen overladen heeft. In de nieuwere tijden is men daarom van zulke kunstige inrigtingen, welke men nog voor 100 jaren, zoo gaarne met de uurwerken verbond, terug gekomen, men houdt thans meer derzelver wezenlijk oogmerk als *tijdmeters* voor oogen (1).

Tot aan het midden der XVIIde Eeuw, waren niet slechts de uurwerken van de torens, maar

ook

(1) Ondertusschen is het gebruik van de Torenklokken, tot aanwijzing en vermeerdering van openbare vreugde, zoowel als om het gevaar aan te duiden, en het overlijden of begraven van een mensch te doen opmerken, zoo zeer in gebruik, dat er wel reden is, om waar men de onkosten goed kan maken, fraaije Klokkespelen in de Torens te hebben.

Aanm. van den Vertaler.

ook alle klokwerktuigen zeer onvolkomene tijdmeters. Eerst in de laatste helft van die Eeuw, werden zij door den zeer beroemden Hollander HUIJGENS, en door eenen Engelschman CLEMENT, op eenen hoogen trap van volkomenheid gebragt. De vorderingen in de werktuig- en natuurkunde, in de achttiende Eeuw, hadden, ook op de bewerking der uurwerken, den weldadigsten invloed. Wat hebben niet vooral de uurwerken in de torens, door wind en weder uit te staan, van sneeuw en regen, van hitte en koude; de stormwind schudt dikwerf den grootsten toren. Hoe gemakkelijk kan dat niet, eene stoornis, in den gang van het uurwerk, veroorzaken! Het stof zet zich aan de olie, waarmede de op elkander lopende deelen gesmeerd zijn, en verdikt dezelve. Hoe kan nu de gang van dit geheele werktuig nog dezelfde blijven! Daar bovendien alle deelen van het uurwerk groot en sterk, de bewegende krachten (de gewigten namelijk) aanmerkelijk zijn, moeten er natuurlijk vele kundigheden toe behooren, om een toren-uurwerk zoo te maken, dat wind, weder, veranderlijke luchtsgesteldheid en staat van warmte en dergelijke, geenen invloed hebben kunnen op den gang, dat alle deelen zonder veel wrijving zich bewegen, dat ze niet ligt verslijten, enz.

Voortreffelijk zijn de toren-uurwerken, welke de zeer bekwame en wetenschappelijk beschaafde en geleerde kunstenaar, de Heer Hof-Horologiemaker EBERHARD, te *Stad-Ilm*, bij *Erfurt*, vervaardigt. Bewijzen hiervoor leveren verscheidene van hem bewerkte Torenuurwerken, te *Jena*, *Altenburg*, *Annaberg*, *Ronneburg* en elders. Hij heeft daarbij alle vereischte hoofdstellingen, en regelen der werktuig- en natuurkunde aangewend. Alle cijlinders

ders maakt hij b. v. van staal, en laat ze in koperen bosſen lopen. Ook maakt hij van de wrijfrollen gebruik, om de wrijving der machine zoo veel mogelijk te verminderen. Een kind kan, zonder eenig gevaar, zijne toren-uurwerken opwinden. De Heer EBERHARD neemt verder in aanmerking, de geſteldheid des torens, de grootte der klokken enz. Hij rigt de uurwerken zoo in, dat ze gemakkelijk uit malkander genomen kunnen worden; hij maakt, dat zij de uren of kwartieren ook repeteren, en als men het verlangt ook, dat zij den loop der planeten, het af- en toenemen der maan, de maanden, den datum en de merkwaardige dagen aanwijzen. Hij vervaardigt ze, als men wil, met klokkenſpelen, ook voegt hij er een bijzonder cijferblad bij, 't welk door middel eener inwendige verlichting, ſlechts die uren van den nacht opheldert, welke het uur aanwijst. Insgelijks rigt hij ze voor den waren en onverſchilligen tijd in; en zoo ook, dat zij acht dagen in eene opwinding gaan, en gedurende het opwinden niet ſtaan blijven (1).

Nadat men er aldus op bedacht geweest was, om de uurwerken tot het openbaar gebruik ſteeds beter in te rigten, en ze waarlijk ook tot de grootſte volkomenheid gebragt heeft, trad een man met de uitvinding te voorſchijn, van een *Slag-Thermometer*, welke zich, even als de ſlaande uurwerken, ten openbare gebruike op torens zou laten bekwamen. De Heer OECHS-

LE

(1) Zulke ſchoone werken maakt de Heer EBERHARD, op de billijkſte voorwaarden, gelijk men, uit zijn uitgegeven werk: *Grundlinien zur beurtheilung ganz vollkommener Thurm-uhren*, Gotha 1812, zien kan.

LE in *Pforzheim*, een zeer bekwaam kunstenaar, bragt nieuwelings een Slinger uurwerk tot stand, 't welk niet slechts uren en minuten aanwijst, maar ook op elk uur de verandering der Temperatuur naar REAUMUR door klokslagen aanduidt, en ook ten allen tijde, wanneer men het verlangt, deze verandering herhaalt. Hij had de oorspronkelijke gedachte, om zulke (maar grootere) Slag-Thermometers tot algemeen nut op Torens te brengen, waar zij dan onder anderen tot het algemeen besparen van hout zouden medewerken. Zoo goed, meende hij, als de bedienden zich naar de uur-werktuigen rigten, om het eten en dergelijke op den bepaalden tijd te bezorgen, zoo goed konden zij ook, met betrekking tot het verwarmen, zich gewennen te schikken naar den *Slag Thermometer*. Het kagchelvuur was echter onnoodig, wanneer de Thermometer 12, 13, 14 of 15 sloeg. In de kamers zelve moesten zeker deze werktuigen nog nuttiger zijn, om steeds eene matige warmte te behouden; gelijk zij vooral ook in Hospitalen, ziekekamers, en broeikassen, alzoo met zeer veel voordeel gebruikt zouden kunnen worden (1).

Dat zulk een *Slag-Thermometer* geen gewone Thermometer van kwikzilver zijn kan, begrijpt elk gemakkelijk. Het is een *Metaal-Thermometer*! (2) Sints eenige jaren zijn namelijk *Ther-*

mo-

(1) Een zeer goed bewerkt OECHLE'SCHES Slinger-uurwerk met een Slag-Thermometer, kost bij den Heer ALBERT, te *Frankfort* aan de Mein, niet meer dan 36 dukaten, volgens de ervaring.

(2) Pendula, ut metalla omnia, calore extenduntur, frigore contrahuntur. Vid Posit. Phijs. Cl. J. H. VAN SWINDEN, Tom. I. pag. 88. 95.

meteters in den form van zak-horologies, en met *Rheaumurſche* Schalen te voorſchijn gekomen, welke van eene eenvoudige inrigting zijn, en aan het oogmerk wel voldoen.

(*Uit het Hoogduitsch naar* POPPE.)

DE ZIEKTE VAN BERQUIN.

(*Een in het kunstlievend Gezelſchap te* Parijs *voorgelezen verhaal van* BOUILLIJ,) *welks lezing, vertrouwen wij, meer dan vermaken zal.*

BERQUIN, de bekende Kindervriend, woonde in *Parijs*, naast het Hôtel *d'Uzez* in de Montmartreſtraat. Daar verzamelde hij ſteeds eene menigte kinderen om zich, en deelde hun, in het gewaad van de aangenaamſte vertellingen, de reinſte zedeleer mede. Gedurig zag men hem in zijnen tuin met hen ſpelen, en zich naar alle hunne wenſchen ſchikken. Daarvoor hingen hem dan ook de kinderen met eene hartelijkheid aan, welke voor vreemden iets aandoenlijks had.

Men weet reeds, welk een opzien toen de *Kindervriend* verwekte, dien hij bij ſtukjes maandelijks uitgaf; hoe begeerig dit werk, 't welk toen het eenige in zijn ſoort was, van de Jeugd gelezen werd, en met welk een ongeduld zij de verſchijning van een nieuw Stukje te gemoet zag. De moeders namen aan deze weetgierigheid harer kinderen het levendigſte deel, en beminden hartelijk den man, die der Jeugd zoo veel vreugd verſchafte, en ze op eene zoo zachte, beminnelijke manier hare levenspligten leerde.

BERQUIN vervulde zelf ook met de hartelijkſte zorgvuldigheid zijne kinderpligten. Hij had eene bejaarde moeder, die te *Bourdeaux* geble-

ven was, en tot nog toe niet had kunnen besluiten, om aan de dringende verzoeken van haren Zoon gehoor te geven, en hare geboorteplaats met het verblijf te *Parijs* te verwisselen. Eindelijk echter gaf zij toe, en maakte zich tot het vertrek gereed. De goede BERQUIN was verrukt van vreugde over haar besluit, en liet voor zijne dierbare Moeder eene woning gereed maken, welke er juist zoo uitzag, als het huis dat zij te *Bourdeaux* zoo lang bewoond had. Een leuningstoel, Chineesch Porceleine vaten, een elpenbeenen Crucifix op eenen fluweelen grond, Gordijnen van gebloemde Stoffen, in 't kort, alles wat zijne Moeder te *Bourdeaux* gewoon was rondom zich te zien, moest zij ook hier vinden. Maar juist op den dag, toen de oude Vrouw hare reis ondernemen zou, werd zij ziek, en stierf maar weinige dagen daarna. Haar Zoon, in plaatse van de verlangde vreugde, door haar te zien aankomen, te smaken, ontving het schrikkelijk berigt van haren dood. Een gevoelige slag voor zijn kinderlijk hart! Hij kon de geduchte werking daarvan niet doorstaan, en werd koel jegens alle de genoegens des levens. Nu speelde hij niet meer met de kinderen; zijne maandelijksche onderhandelingen met haar werden afgebroken, hij onttrok zich aan alle gezelschappen, werd steeds treuriger, en stortte eindelijk in eene zware krankheid.

Nu verspreidde zich eene groote vrees onder de kinderen van de buurt, waarin BERQUIN woonde. Zij kwamen bij hoopen toesnellen, vernamen met bekommering naar zijnen toestand, en stelden zich als schildwachten om zijn huis, ten einde toch alle luid geraas af te weren; ook strooiden zij stroo rondsom het huis, opdat het gedruisch van de voorbijrollende wagens en het getrappel der paarden hunnen kranken vriend

niet

niet verontrusten zou. DESSESSARTS, de bekende Kinderdoktor, behandelde BERQUIN als Geneesheer, en wendde alle zijne kundigheden onvermoeid aan, om dezen edelen man te redden. Lang bleef zijn toestand twijfelachtig. Eindelijk, na het toedienen van een zeer vermogend geneesmiddel, bemerkt DESSESSARTS scherpe blik, de op handen zijnde gunstige wending der ziekte, en riep vol vreugde uit: hij is gered! Deze uitroep drong spoedig tot de kinderen door, die vol angst op de uitspraak van den Geneesheer wachtten; in het gansche huis weergalmde de vreugde toon, *hij is gered;* en ook buiten het huis herhaalde het vrolijk kindergejuich: — *hij is gered!*

De Doktor vond dienstig, dat men den kranken, zachte en aangename gewaarwordingen zou zoeken te verschaffen, en ried daartoe aan gedurig bloemen in zijn vertrek rond te zetten, en ook van tijd tot tijd, de muziek te laten hooren. Naauwelijks hadden de kinderen dit vernomen, of zij spoedden zich elk om strijd, om het gehoor en den reuk van hunnen kranken vriend te vergasten. Gaarne gaven zij hun geld aan eene vrouw in de nabuurschap, die in bloemen handelde, op dat zij hun welriekende bloemen beschikte. De eerste speelman de beste werd aangehouden, en moest onder BERQUINS vensters spelen. Hun ijver ging zoo verre, dat zij zelfs eens drie orgeldraaijers op eens hier deeden zamenkomen, en te gelijk spelen lieten. Natuurlijk ontstond daardoor een zoo verward gedruisch, 't welk voor den zieken, eer na- dan voordeelig zou hebben kunnen worden. Toen BERQUIN het vernam, kon hij zich van lagchen niet onthouden, en dit was de eerste reis, dat hij sedert zijne ongesteldheid lachte.

Maar nog veel grooter vreugde veroorzaakte hem, de zorgdragende gedienstigheid der drie Dochters van den Heer van UZEZ. Daar hare tuin grensde aan dien van BERQUIN, lieten zij in deszelfs boschje, verscheidene zachtklinkende instrumenten verbergen, en zongen van dezelve begeleid bij uitstek schoone melodiën. Op den eersten dag hoorde BERQUIN met verrukking de drie Maagdenstemmen, en de zachte muziek welke haar begeleidde, en meende dat eene toevalligheid hem dat genoegen verschafte. Maar op den volgenden dag, en genoeg op denzelfden tijd, liet zich dit zelfde streelende Concert hooren, en zoo ook op de volgende dagen. Hij hoorde eenigzins opmerkzamer de liederen die gezongen werden, en onderkende tot zijne verwondering zijne eigene Idijllen, bijzonder evenwel zijne schoone Idijllen der twee kinderen, die den God *Pan* om de genezing van hunnen Vader aanroepen. Deze aangename verrassching werkte zoo wel op den kranken, dat zijne herstelling daardoor aanmerkelijk bevorderd werd. DESSESSART had nu spoedig het genoegen, hem aan de Jeugd geheel als te rug te geven.

BERQUIN ving weder aan, haar rondsom zich te verzamelen, en zich in hare spelen te mengen. Toen hij geheel hersteld was, geleidde DESSESSART hem op zekeren dag naar den Heer van UZEZ. Zoo als hij de zaal binnen trad, aanschouwde hij de bevallige jonge Dames, welker hemelsch gezang hem zoo verrukt had. Hij bedankte haar daar voor met eene aangedane stem. O wat hadden wij niet voor den Kindervriend gedaan, als het in onze magt geweest was, antwoordden die Meisjes met warmte. Edele kinderen! riep nu BERQUIN uit: ach konde ik u ook zoo veel vreugd verschaffen, als gij mij hebt ver-

veroorzaakt. Van nu af zal niet alleen de kindschheid, maar ook de volwasſene Jeugd het voorwerp mijner ſchriften zijn.

BERQUIN ſchreef daarop zijnen *Vriend der Jeugd*, en zijn *Familie-Beck*, waarin hij veel ſchoons deed leeren. Nog lang genoot hij het genoegen, de grooten en kleinen te verlustigen, en met vreugde herinnerde hij zich altoos het aangenaam accoord-gezang der drie lievenswaardige zusteren.

DE BOEKENMARKT IN TURKIJE.

Uit het 2de Deel van E. CLARK's *Reizen.* *Londen* 1812.

Het is zonderling, dat onder alle geleerde Reizigers, welke de merkwaardigheden van *Konſtantinopolen* beſchreven hebben, geen een tot nog toe geſproken heeft, van de *Markt der Handſchriften*, aldaar; daar men toch moeijelijk een voorwerp zou kunnen vinden, dat meer der opmerkzaamheid waardig is. De BAZAR der Boekverkoopers bevat wel niet alle van D'HERBELOT aangevoerde werken, maar er is naauwelijks toch een Oostersch Schrijver te vinden, wiens ſchriften men daar niet bekomen kan, wanneer men ze vraagt. Alles wat daar te koop wordt aangeboden, is Manuſcript. Het aantal van kramen op deze markt en elders, beloopt wel honderd, waarvan elke ongeveer 500 banden bevat, zoo dat dagelijks niet minder dan 50,000 Arabiſche, Perſiſche en Turkſche handſchriften te koop worden aangeboden Eene mijner eerſte zorgen was, mij eenen Catalogus van de boeken aan te ſchaffen, welke in het Turkſche Rijk 't meest gezocht worden, met eene aanwijzing van

van de prijzen. De redenen waarom Geleerden, die van Europische Akademiën naar het Oosten gezonden worden, dikwerf zoo vruchteloos naar handschriften vorschten, zijn gemakkelijk te verklaren. Deze lieden hebben gewoonlijk hun verblijf in *Pera*, van waar men zich naar *Konstantinopolen* laat overvaren. Met deze overvaart gaat veel tijd verloren, en gemeenlijk is de dag bijna geëindigd, als de Geleerde aankomt. Dan verschijnt hij gemeenlijk ook onder het geleide van eenen Janitzaar; wanneer de verkoopers der handschriften, welke doorgaans *Emirs*, en somwijlen *Derwischen* zijn, den ongeloovigen onder dit geleide zien, dan houden zij vaak zijne aankomst bij de boeken van hunnen Godsdienst en wetten, voor eene onbeschaamde of zelfs Godslasterlijke nieuwsgierigheid, en willen niet alleen niet verkoopen, maar weigeren zelfs ook uit te pakken. De beste wijze is; men zoekt de boeken die men wenscht te hebben, op eenen Catalogus uit, en laat ze door eenen *Derwisch* koopen, of men gaat geheel alleen, wanneer men geenen tolk noodig heeft. Aldus had ik geene moeijelijkheden, om die werken te koopen, waartoe ik begeerte had. Alleen is het handschrift der *Arabische Nachten*, of gelijk men het noemt, het *Alf Lila o Lila*, niet gemakkelijk te bekomen, en wel uit hoofde dat het gewoonlijk besteld, en naar den smaak van den persoon die het bestelt afgeschreven wordt. Daarom is ook het eene handschrift van het andere onderscheiden, en er zijn geene twee, welke dezelfde vertellingen bevatten. Ik kon dit werk in *Konstantinopolen* niet erlangen, maar verkreeg evenwel naderhand, in *Groot-Kaïro*, een prachtig afschrift daarvan. Het behelst 172 vertelsels, welke in

dui-

Duizend en een nacht afgedeeld zijn. De Heer VAN HAMMER, welke mij naar *Egijpte* vergezelde, heeft de goedheid gehad, de titels van alle de vertelsels over te zetten: ongelukkig echter is dit handschrift in 't schip zoo beschadigd geworden, dat ik het zelfs niet weder heb kunnen laten afschrijven, offchoon ik het met dit oogmerk naar *Konstantinopolen* zond.

Eerst in den tweeden winter van mijn verblijf in *Pera*, gelukte het mij, door middel van eenen *Derwisch*, mijner kennisfen, eenen Catalogus der voornaamste handschriften-kramers mij te verschaffen. De eigenaar deszelven was een EMIR; en een man van groote kunde in de Oostersche Letterkunde. Ik heb verscheidene handschriften van hem gekocht, die zich thans in de *Bodleiaansche Bibliotheek* te *Oxford* bevinden. (1) Zoo dikwijls ik mij tot dezen man wendde, om poëtische of geschiedkundige werken te erlangen, was hij altoos gereed mij te leveren, 't geen ik verlangde; roerde ik echter toevallig eenen Koran, of een ander boekdeel van de bij de Turken heilige schriften aan, dan werd onze handel voor dien dag terstond afgebroken. Er zijn dergelijke markten van handschriften in alle Turksche Steden, bijzonder te *Aleppo* en te *Kaïro*; verscheidene werken, die te *Kaïro* algemeen zijn, vindt men te *Konstantinopolen* niet. De *Beijs* hebben meer smaak voor de Literatuur, dan de Turken, en de Vrouwen, die in de Egijptische Harems afgezonderd leven, brengen vele van hare eenzame uren daarmede door, dat zij de personen aanhooren, welke tot haar tijdverdrijf overluid voorlezen.

Ook

(1) Onder andere bragt de Schrijver naar *Engeland*, *Scheikkabbeddins Geschiedenis der regering van Nouraddin en Sala heddin*. Dit handschrift bevindt zich nu te *Oxford*.

Ook is het opzoeken der Grieksche Handschriften niet zoo vruchteloos, als menig een zich wel verbeeldt. Door de hulp van eenen schranderen Griekschen Priester, had ik gelegenheid, eene groote menigte van boekdeelen, die van het *Prinsen-Eiland*, of uit de bijzondere Bibliotheken der te *Phanar* wonende Grieksche Vorsten kwamen, te onderzoeken. Zeker hadden verscheidene daaronder geheel geene waarde, en andere die merkwaardiger waren, wilden de Eigenaars niet verkoopen. Geld is het niet, dat deze lieden noodig hebben. Zij hebben dikwijls liever, dat men hun voor hunne handschriften goede gedrukte uitgaven van Grieksche Classici, bijzonder van redenaars geeft. De Prins ALEXANDER BANO HARDTZERLI, heeft eene prachtige verzameling van Grieksche Handschriften, en onderhield lang eene briefwisseling met mij, na mijne terugkomst in *Engeland*. Ik zond hem van *Parijs*, de oorspronkelijke uitgaaf van de Fransche *Encyclopedie*. Het geeft, dunkt mij, eene tamelijk gunstige meening van den smaak van lieden, die in den toestand van eene Grieksche Familie in *Konstantinopolen* leven, dat zij, door zulke werken, ernstig zoeken hunne bronnen van onderrigt te vermeerderen. Verscheidene Grieksche Handschriften, welke deze Vorst bezat, bevinden zich thans in de *Bodleiaansche* Boekerij, onder andere een voortreffelijk afschrift der vier Evangeliën, uit de tiende of elfde Eeuw, dat geheel op velin papier met dezelfde schoone letters geschreven is.

Over de Grieken der *Phanar* merkte de Heer ROBERT WALPOLE in zijne handschriftelijke reisbeschrijving het volgende aan: onder de in *Phanar*, dat is in het Noordelijk gedeelte van *Konstantinopolen* naast de Zee, levende Grieksche Familiën, zijn er zes, die boven de andere zich, on-

onderscheiden: IPSILANDI, MOROOZI, CALLIMACHI, SOOZO, HARDTZERLI, en MAUROCORDATO. Deze maken aanspraak op de *Hospodar* plaatsen in *Moldavië* en *Wallachijen*, of bekleeden ze werkelijk. In den jare 1806, kwamen de Vorsten IPSILANDI en MOROOZI, welke *Hospodars* waren, onder verdenking van eene verstandhouding met de Russen, en werden afgezet. Door bemiddeling van den Franschen Ambassadeur, kwamen SOOZO en CALLIMACHI in hunne plaatsen. MOROOZI keerde na zijne afzetting naar *Konstantinopolen* te rug, maar IPSILANDI ging naar *Rusland*, en haalde daardoor den haat der *Porte* op zijne Familie. Zijn 74 jarige Vader, welke viermaal Vorst van *Wallachijen* geweest was, werd op den 25sten Jan. 1807, toen ik in *Konstantinopolen* was, onthoofd. De enkele personen in het Turksche Rijk, welke nog in staat zijn, de studie der oude Letterkunde te bevorderen, en de Grieken aan te vuren, om zich uit de barbaarschheid te redden, waarin zij als verzonken leven, zijn de Adelijke Grieken van *Phanar*. Maar in stede van hunnen invloed op de regering daartoe aan te wenden, en de beschaving hunner landslieden te bevorderen, zijn zij slechts met politieke intrigues, en met hunne gewin- en heerschzucht bezig. Hun gansche streven strekt, om *Hospodars* van *Moldaviën* en *Wallachijen*, of Patriarchen, of Tolken bij de *Porte* te worden.

Met uitzondering van een woordenboek der Nieuwe Grieksche Taal, 't welk onder de bescherming van eenen uit de Familie van MAUROCORDATO ondernomen is geworden, en van een Φροντιστήριον of School, welks kosten een uit de Familie van MOROOZI bestrijdt, is alles, wat tot hiertoe ter verspreiding van nuttige kennis

on-

onder de Grieken geschied is, van de in *Venetië*, *Triest* en *Weenen* levende, edeldenkende Grieksche Kooplieden afkomstig. Eene onderneming welke zeer nuttig had kunnen worden, indien dezelve niet door Politieke tusschenkomst belet ware geworden, was de overzetting van ANACHARSIS Reizen, in het Nieuw Grieksch, met eigene kaarten. Het was slechts aangevangen.

De Griek welken men daartoe gebruikte, werd van de *Porte* omgebragt; een ander Griek, van *Janina*, met name SAKELLARIS, heeft gelijk ik geloof, het geheel overgezet. Werken van die soort, kunnen veel grooter nut stichten onder de menigte van lezende en werkzame Grieken, dan b. v. de Overzetting van de *Aeneïs* van VIRGILIUS in Grieksche *Hexameters*, welke ik in *Konstantinopolen* zag, en die een Grieksch Bisschop, BULGARI, die zich in *Rusland* ophield, uitgegeven heeft.

De Grieken van *Phanax* zijn, met de Schrijvers van het Oude *Griekenland*, zeer vertrouwd, en kennen ook vele nieuwe Talen van *Europa*. Zelfs onder de bedienden, en bij de geringere klasse te *Phanax*, heerscht eene zucht, in de gesprekken Oud Grieksche woorden en phraseologien te bezigen. De geleerde CORAIJ wekt door zijne schriften en voorbeeld zijne landslieden tot de beoefening hunner oude taal op, en de Grieksche Kooplieden, welke gelegenheid hebben, de onderscheidene Steden van het vaste land te bezoeken, keeren met nuttige kundigheden, weder tot hunne Landslieden te rug, en daardoor verspreidt zich veel nuttigs onder hunne bekenden.

D.

DE

DE ONTVREEMDE RING.

(*Uit het Hoogduitsch.*)

Hier en daar iets verkort.

Gereed om de Hoogeschool te verlaten, reed ik nog eens de landstreek rond, om van dezelve afscheid te nemen. Ik kwam in een Stadje, waar ik 's middags eeten wilde. Hier stond een reiskoets met vier paarden bespannen voor de herberg, waaruit juist twee Dames traden. De eene, omtrend 17 jaren oud, was engelachtig schoon; de andere vrij bejaard, en trots van gelaat en houding. Zij gingen naar de Stadskerk, welke de Koster, dien zij hadden laten roepen, voor haar open sloot. Ik sloop mede binnen. Zij vraagden naar de rustplaats van eenen Ridder die in de Kerk begraven was. De Koster bragt haar op eene vrije plaats voor het altaar, en toonde haar eenen grafzerk, waarop de Ridder in levensgrootte, gehouwen was. De Matrone hield op hem eene plegtige lofrede, waarbij de eerbiedige toehoorder, de Koster namelijk, gestaag met het hoofd knikte. Intusschen knielde het schoone meisje, dat ik HELENA hoorde noemen, op den grafzerk, sprak met gevouwen handen een stil gebed, kuste dan den mond van den steenen man, en leide zacht eene roos op zijne borst.

Na dit doodenfeest verlieten zij de Kerk. Ik verborg mij in eenen hoek, om haar kort voor mij te zien voorbijgaan en volgde haar, toen mij dit gelukt was, op den voet na. Voor de kerkdeur stroomde ons een paar hondert menschen tegen, die een dollen hond met steenen

vervolgden. Zoo als ik hem zag, schoot hij op LEENTJE los, en wilde haar juist bijten, toen ik toesprong, en met een knuppel, dien ik eenen gapenden toekijker uit de hand rukte, het ondier velde. Luide toejuiching weergalmde rondom mij. Het verschrikte meisje zonk de oude Dame in de armen. Deze vraagde: wie zijt gij? — Een Student. — Van Adel? — Neen. Zij smeet het hoofd achterwaarts, zeide koel: wij danken, en sleepte het meisje met zich voort. LEENTJE keerde zich echter om, reikte mij eene roos toe, en leide met eenen zielvollen blik, dien ik nooit vergeten zal, de hand op het hart. De Matrone schudde het hoofd, snelde haastig naar den wagen, plaatste zich er met het meisje in, en reed weg.

Ik vraagde aan den Kastelein, naar den naam en woonplaats der beide Vrouwen, hij wist die niet, ik vraagde den Koster, ook die kon mij geen berigt geven; de Huisknegt alleen zeide mij, dat hij van den Koetsier gehoord had, dat de Dames naar het Zuidelijk *Duitschland* reisden.

Daarheen konde ik hen niet volgen. Mijne Moeder verwachte mij met verlangen. Toen ik bij haar kwam, vond ik haar zeer ziek. Zij werd van dag tot dag zwakker, en scheen bovendien aan eene ziekte der ziel te lijden, — haar drukte een geheim, dat zij even zoo ongaarne ontdekken, als mede in het graf wilde nemen.

Eens werd ik in den nacht bij haar geroepen. Lieve Zoon, zeide zij, het gevoel van mijnen naderenden dood, perst mij eene smertelijke belijdenis af. — Ik misleidde uwen nu zaligen Vader, toen hij mij huwde, door het voorwendsel, dat ik eene Weduwe was van eenen buiten 's lands gestorvenen Ambtenaar, maar ik leefde voorheen in geen gewettigden Echt. Gij

heet

heeft niet WALLAND, zoo als men u tot hiertoe noemde, gij zijt de natuurlijke Zoon van eenen man van rang, wiens rijkdom gij reeds uit dezen ring beoordeelen kunt. — Zij opende een klein fouderaal en ging voort: deze ring, die ten minsten duizend daalders waardig is, werd mij van uwen Vader toevertrouwd, op dat gij u eens daardoor als zijn Zoon zoudt bekend maken. — Ontsteld, vraagde ik naar den naam van mijnen Vader. — Het is de Graaf, — — — zeide zij, en verloor, door eene beroerte overvallen, in dit oogenblik hare spraak. Zij gaf door teekenen te kennen, dat zij wilde schrijven, maar terwijl ik haar het noodige daartoe aanreikte, overleed zij.

Haar spoedige dood ontstelde mij dubbeld, dewijl het licht, dat over mijne opkomst begon te schemeren, plotsling daardoor weder uitgebluscht werd. Toen ik wat geruster geworden was, besloot ik mijnen Vader op te zoeken. Ik vond onder de papieren mijner Moeder eenen brief, waarmede hij haar den verkennings-ring zond, maar de onderteekening was een vlugtige pennestreek, die ik niet ontraadselen kon. Belangrijker was dus voor mij eene daarbij liggende beurs met goud, die mij met reisgeld verzorgde, en in staat stelde een rijpaard te koopen.

Mijne Moeder was, toen zij huwde, met mij uit het Zuidelijk deel van *Duitschland* gekomen; — daar uit giste ik, dat mijn Vader daar woonde, en ik besloot te meer daarheenen te gaan, om dat ik, op deze dolende ridderreis, LEENTJE hoopte te vinden.

Ik nam dus welgemoed mijne reis Zuidwaarts aan, en reed van Slot tot Slot, waar een Graaf woonde, die, wat zijn ouderdom betrof, mijn Vader zijn kon. Ik liet mij aanmelden als een man, die eenen kostbaren ring te verkoopen had.

Men liet mij overal binnen, maar nergens bespeurde ik, bij de vertooning van mijnen ring, eenige verandering in het gelaat der Graven. Daarom eischte ik overal, voor mijnen ring, 4000 daalders, en dus verviel van zelve de verkoop.

Te vergeefs vroeg ik naar LEENTJE. De roos, die zij mij geschonken had, was mijne liefste bezitting. Ik droeg ze in mijne brieventasch, en kuste ze zoo dikwijls, dat ik dit eindelijk laten moest, om haar niet te verwoesten.

Toen ik bijna veertien dagen, in de lengte en breedte, rond gereisd was, trof ik eens in eene herberg eenen jongen man aan, die zich RICHARD noemde, en ook te paard reisde. Daar wij elkander bevielen, werden wij het eens, den volgenden dag onze paarden te laten rusten, en in den omtrek te wandelen. Wij dronken bij het avondmaal een goed glas wijn, dat mij in eenen onvoorzigtigen babbelaar veranderde. Ik beleed mijne grafelijke afkomst, toonde hem mijnen ring, en vertrouwde hem de wijze, waarop ik mijnen Vader hoopte te ontdekken. Wij schertsten daar over, en gingen vrolijk naar bed. Des morgens wekte mij de Zon reeds ten vier uren op. Ik wekte mijn Slaapkameraad op, om mede te gaan wandelen, maar hij wilde liever nog een paar uren slapen. Luiaard, zeide ik, en ging alleen. Ik beklom eenen berg, en verlustigde mijne oogen, in de beschouwing van de verrukkende landstreek des onder mij vlietenden Rhijnstrooms.

Als ik mij zoo tot zeven uren toe vermaakt had, ging ik naar de herberg terug. De Kastelein bragt mij den sleutel van mijne kamer, en zeide, dat de Heer RICHARD uitgereden was, en eerst tegen den middag terug kwam. Dit verwonderde mij. Ik vloog, niets goeds vermoeden-

dende, naar onze gemeenschappelijke kamer, daar zag ik van mijn Heer RICHARD geen spoor meer, hij had al zijn pakkaadje en tevens mijn vaderlijken ring medegenomen. Ontsteld liet ik mijn paard zadelen, en zette den roover na, maar zijn voorsprong was te groot, kortom ik vond hem niet, en hij kwam, gelijk van zelve spreekt, niet terug.

Ik moest nu de hoop opgeven mijn Vader uit te vorschen, ook scheen het geluk mij niet gunstig, om LEENTJE uit te vinden, daarom besloot ik 's middags, om te rug te reizen.

Reeds te paard zittende, met het gezigt naar het Noorden, wierp ik nog eenen afscheidsblik voor LEENTJE naar het Zuiden. Toen viel mij een afwaarts gelegene vriendelijke berg in het oog, en het was als of mij een stem gebood daar heenen te rijden. Ik keerde mijn paard om. Op den top der hoogte gekomen, zag ik tegen over denzelven een wat minder hogen berg, met een aanzienelijk slot er op, en onder in het dal een welgebouwd stadje, welks uiterste huizen en tuinen aan den voet van beide bergen lagen. Zijdwaarts, doch tamelijk kort bij mijn standpunt, was een bevallig met boomen versierd, en door een witte heining omringd grasperk. Dit trok mijn aandacht vooral, dewijl op hetzelve een paar dikke mannen, die eenigzins beschonken scheenen, een jong meisje, dat haar gedrag poogde te ontwijken, al stommelend en lachend vervolgden.

Het was eene gedaante, gelijk die van LEENTJE, en ik jaagde hals over kop van den berg, om haar te beschermen.

Toen ik nader kwam, zag ik zeer wel, dat ik mij vergist had. Doch het meisje was zeer fraaij, en de kinderachtige moedwilligheid van die twee Heeren misviel mij dies te meer, om

dat die weinig paste bij hunne 40 a 50 jaren, en bij hunne stijve kleeding met haarzak en degen. Zij keeken mij, toen ik kwam aanjagen, een oogenblik aan, maar zetten toen hare jagt onbeschaamd voort. Ik klom van het paard, gaf het eenen dienstvaardigen jongen, en snelde na de naaste opening van de heining. Hier stond een bejaarde, wanstaltige, in oud Duitsche dragt gekleede dwerg, die vrolijk in de handen klapte, dewijl juist de wellustige satijrs het meisje achterhaald hadden, en haar regts en links poogden te kussen. Het kleine wangedrogt scheen mij den ingang te willen betwisten, maar ik schoof hem op zij, ging ras op de twee dikken los, en zeide: houdt op, mijne Heeren, een kus is eene vrijwillige gunst, die geen edel man poogt aftedwingen. Zij stonden als versteend. Het meisje ontslipte hun, neeg voor mij en keerde zich naar de stad. Ik bood haar mijnen arm aan, zij nam dien, de de dikken en de dwerg lagchten en schimpten achter ons.

Wie zijn deze slecht opgevoede Heeren? vraagde ik zacht?

Beiden, antwoordde het meisje, zijn in den dienst van den Vorst VAN ARENHAIN, die hier rondom aanzienelijke goederen en ook dit stadje bezit. Daar ziet gij zijn slot, daar woont hij met eene talrijke hofhouding, en deze Heeren behooren daartoe. De dikste van beiden is Kapelmeester, de andere Lijfarts. Ook de dwerg is een aanhangsel van de Vorstelijke hofhouding, en loopt steeds die twee na. Had ik geweten, dat mijn lot mij gebragt zou hebben, waar deze twee waren, en daar ik MARIA STUART in stilte meende te lezen, ik zou t'huis gebleven zijn.

Zoo sprak het meisje, met eene zeer beval-

li-

lige ſtem, en met eene innemende vriendelijkheid, die het lieve gezigtje nog ſchooner maakte. Ik verlustigde mij in deze vereeniging der bevalligheden, en het berouwde mij niet, dat ik over den berg gereden was.

Wij kwamen in de ſtad. Het meisje ſtond voor een aanzienlijk huis ſtil, en zeide: hier is mijne woning, wilt gij niet intreden? Mijn Vader, die hier Predikant is, zal zich verheugen, u voor den mij bewezenen dienst, te kunnen bedanken.

Het ſpreekt van zelve, dat ik de gelegenheid om langer bij het lieve meisje te kunnen zijn, gretig aangreep.

De Vader, een eerwaardig Grijsaard, was met de bloemen in zijnen tuin bezig. — Hij kwam zonder dien ſchuwen mistrouwenden blik, die dikwils onbekenden tegenkomt, vriendelijk mij te gemoet.

De Dochter verhaalde hem, hoe ik haar op het grasperk gered had. Hij bedankte mij, en gelijk de Grieken bij HOMERUS ieder Vreemdeling, die in hun huis trad, gastvrij onthaalden, en dan eerst naar den naam vraagden, zoo vraagde ook de goede Geestelijke met geen woord naar mijne perſonele betrekkingen, maar noodigde mij terſtond, om 's avonds bij hem te eeten. Ik nam de uitnoodiging aan, en ging voor een kwartier heenen, om naar mijn paard te zien, dat ik door den jongen in de herberg had laten brengen.

Terwijl ik daar het noodige bezorgde, verſcheen er een man met eene groote neus, en ſnaauwde mij toe: zijt gij die mensch, welke zich tegen den Vorſtelijken Heer Lijfarts, en den Heer Kapelmeester, onbetamelijk gedragen heeft?

Ik lagchte hem uit, en zeide: onbetamelijk-

heden, mijn Heer, schijnen hier geoorloofd, dewijl gij zelf eene onbetamelijke vraag doet.

Spot niet, sprak hij trots, ik ben de Hoogvorstelijke Justitie Director.

Maar toch evenwel niet mijn Hofmeester, viel ik hem in de rede.

Ik verzoek van zulke beledigingen verschoond te blijven, riep hij hevig. Toon mij uw reispas.

Ik diende hem daarmede. Hij vond er niets op te vitten, maar beduidde mij evenwel, dat ik de stad en het geheele Vorstelijk gebied den volgenden dag verlaten zou.

Mogelijk! — mogelijk ook niet, antwoorde ik.

Ik zal u leeren gehoorzamen! riep hij toornig, en vloog weg.

De kwaade luim, waarin mij deze bejegening gebragt had, verdween terstond in de pastorij, waarin ik nu terug keerde.

Frederika, mijne lievenswaardige beschermde, boeide mij met ieder blik al meer en meer, en nam in mijn hart de plaats naast Leentje in, hoewel deze nog steeds den voorrang hield. Ook de Predikantsvrouw, die zich nu eerst vertoonde, was een goed praatachtig moedertje. Over tafel sprak zij met mij, over den Vorst en zijne hofhouding, en prees hem als eenen braven vromen Heer, maar berispte hem, dat hij zich te zeer in zijne Godsdienstige boeken verdiepte, en noch zag nog hoorde, hoe hij door wolven in schaapsvachten omringd was.

Zijn tegenwoordige Secretaris en Voorlezer, ging zij voort, had uit verdriet over dit rot, zijn afscheid genomen, en de Vorst had tot nog toe vergeefs alle moeite aangewend, om eenen daartoe bekwamen persoon, in zijne plaats te vinden.

Frits.

Fritsje zag mij aan, en ik las in hare oogen, dat zij wenschte, dat ik bekwaam en genegen zijn mogt, om dien post aan te nemen. De oogen van fritsje banden fpoedig alle bedenkingen uit mijn hoofd. Ik verklaarde, dat mij de wolven in fchaapsvachten niet zouden affchrikken, den Vorst mijnen dienst aan te bieden, indien ik flechts als een hem onbekende Vreemdeling hopen durfde, een gunftig gehoor bij hem te vinden.

Nu eerst veroorloofde zich de befcheiden Predikant, naar mijnen ftand te vragen. Ik antwoordde hem, dat ik in de regten geftudeerd had, Fransch en Italiaansch verftond, en mij in ftaat gevoelde, om het ambt van een privaat Secretaris te bekleeden.

Dat verheugt mij, zeide hij, gij behaagt mij, en het zou mij hartelijk lief zijn, u bij ons te houden. Onze kennis is zekerlijk nog te nieuw, dan dat ik u bij den Vorst zou kunnen aanbevelen, maar voordragen wil ik u aan hem, en daar hij niet mistrouwend is, zoo zal hij, hope ik, uw eerlijk gezigt als een borg voor uw toekomftig gedrag laten gelden.

Ik waag het, zeide ik. — Fritsje knikte mij toe, terwijl zij eene kleur kreeg, en haar Vader beftemde den naasten morgen, om mij bij den Vorst in te leiden.

Wij gingen vroegtijdig naar het flot — de Vorst liet ons terftond binnen treden. Hij leide, toen wij in zijne kamer kwamen, een in zwart marokin gebonden boek weg, en ontving ons zeer vriendelijk. De Predikant ftelde hem mijn verzoek voor.

Zwijgend zag mij de Vorst een poos aan, als wilde hij uit mijne gelaatstrekken in mijn binnenfte lezen. Hij vraagde hierop naar mijne afkomst, en het oogmerk van mijne reis. Ik

 noem-

noemde mij, waarvoor ik mij fteeds gehouden had, den Zoon van den overleden ambtenaar WALLAND, en berigtte hem, dat ik flechts reisde om de wereld en menfchen te leeren kennen. Schrijft gij eene duidelijke hand, vraagde hij verder? Ik bood aan eene proef te geven Hij dicteerde mij eenen brief, waarin hij zijn oordeel over een nieuw theologisch werk aan eenen Vriend mededeelde. Mijn handfchrift behaagde hem. Hij gaf mij daarop het boek, dat hij bij onze komst weggelegd had. Het was een deel van de fchriften van JACOB BÖHM. Ik moest er hem eene bladzijde uit voorlezen.

Terwijl ik las, trad er iemand zacht in de kamer, zonder dat ik zien kon wie het was, daar ik mijne oogen op 't boek gevestigd hield. Kort daarop gaf de Vorst een wenk, dat ik met lezen zoude ophouden. Ik zag om, en achter mij ftond, — LEENTJE. Zij hief verwonderd de handen omhoog, maar ik fchrikte zoo van vreugde, dat ik den eerlijken JACOB BÖHM, op den grond liet vallen.

De Vorst fchudde een weinig met het hoofd, nam het boek, dat ik fpoedig opraapte, uit mijne hand, en leide het, na eene zachte aanraking met zijne lippen, op de tafel. Dan zag hij mij en LEENTJE aan, en vraagde: wat fcheelt u?

Genadige Heer Oom, antwoorde zij, het verrast mij den wakkeren man hier te vinden, die mij eens, gelijk ik u verhaald heb, in dat ftadje, waar onze Stamheer begraven ligt, tegen den aanval van eenen dollen hond befchermde, en dien ik voor de redding van mijn leven flechts met eene roos beloonen kon.

Wondervolle fchikking des hemels! riep de Vorst en vouwde de handen. Dit was eene brave daad, welker vergelding ik op mij neme. Bij

voor-

voorraad benoeme ik u, mijn Heer WALLAND, tot mijnen Secretaris, met het gewoone tractement van 600 daalders, vrije woning en kost.

Wat vraagde ik naar geld en kost! Het geluk, dat ik voortaan met LEENTJE onder een dak zou wonen, maakte mij dronken, en ik had moeite genoeg mij in te houden. Maar ik beteugelde mijne drift, en dankte met eerbare woorden voor mijne aanstelling.

Ook LEENTJE bedankte haren Oom, dat hij hare schuld betalen wilde. Ik nam daarop afscheid, om het noodige tot aanvaarding van mijn ambt te bezorgen.

De Predikant verzelde mij, en vertelde onder weg: dat HELENA VAN ARENHAIN eene Nicht van den Vorst, en de waarschijnelijke Erfgenaam van zijn groot vermogen was, maar dat bij haar ook nog eene Tante, eene Vrouw VAN BÄRWALD, in het slot was, die het opzigt over de huishouding had; want de Vorst bekommerde zich ongaarne met wereldsche dingen, en was daarom voorheen door koks enz. zeer bedrogen.

Zoo hoorde ik dan met een stil ongenoegen, de tegenwoordigheid van die trotsche Matrone, die aan mijnen vreugden hemel als eene donkere wolk optrok.

Ik ging in de herberg, waar mijn paard en mantelzak was. Hier loerde reeds de Justitie-Director op mij. Nu! zult gij ras laten zadelen, riep hij mij met eene gebiedende stem toe.

Néen, Mijnheer, antwoorde ik, het behaagt mij aan dezen oord zoo goed, dat ik mogelijk hier blijf.

Hij keek mij stijf aan, en antwoorde toornig: terstond weggereden, zoo gij niet wilt, dat ik u door dienders over de grenzen laat brengen.

Hiermede zult gij zoo goed zijn mij te verschoonen, zeide ik lagchend, de Vorst heeft

zoo even goedgevonden, mij als Secretaris in zijnen dienst te nemen.

Hij ſtond als een beeld, en was als een oogenblik beſluiteloos, hoe zich bij dezen donderſlag te gedragen. — Eindelijk kwam zijne tong los, terwijl hij met een huichelachtig grinzen zeide: ei, dat zal de Heer Predikant wel bewerkt hebben, nu ja als men volwasſene Dochters heeft, he he! hi hi!

Ik beduide hem, dat hij den braven Predikant, door zulk eene beweegrede voor te geven, groot onregt deed, maar het hielp niet, hij ging brommend henen, zeggende: ik wenschte dat de Paap zich met zulke dingen niet bemoeide, en ſloeg tevens met zijnen ſtok op de ſtraatſteenen, dat er de vonken uitvlogen.

Tegen den avond hield ik met den Jongen, die mijnen mantelzak droeg, mijnen intogt in het ſlot. Ik werd bij de Dame Opper-Opzigtſter aangemeld. Zij liet mij lang wachten, eer zij met eenen bondel ſleutels verſcheen, en mij zonder een woord te ſpreken, wenkte, haar te volgen. Dat is de woning van den Schrijver, zeide zij, terwijl zij twee aardige kamertjes openſloot.

Ik ging er met mijnen mantelzak in. Is dat de geheele bagagie, zeide zij ſchimpend lagchend? en terwijl ik wilde antwoorden: dat men te paard niet veel kon medenemen, ſnelde zij henen, zonder mij aan te hooren.

Zoo liet mij de geſtrenge Vrouw den eerſten druk der dienstbaarheid gevoelen. Ik had gaarne het lastige juk op het oogenblik weder afgeſchud, maar LEENTJES nabijheid ſterkte mij om geduldig te dragen.

De Vorst zelf behandelde mij zacht en welwillend. Ik werd eerst den volgenden morgen bij hem geroepen, en na dat hij mij een kort

op-

opstel gedicteerd, en ik hem een half uur voorgelezen had, waren mijne ambtsbezigheden voor dezen dag afgedaan.

Bij de tafel zag ik LEENTJE, waar ook de trotsche Tante, en de drie Heeren, met welke ik daags te vooren verschil gehad had. Deze hielden zich als of zij mij niet kenden, en zij zelve verschenen ook zoo geheel veranderd, dat ik hen bijna niet herkend had. De wellustelingen van gisteren waren heden schijnheilige dweepers, en gooten over ieder voorwerp van het tafelgesprek eene zedelijke saus, die zij met spreuken uit den Bijbel en geestelijke liederen kruidden.

De Vorst, bij wien zij zich door deze schijnvroomheid wilden aanbevelen, was geen huichelaar gelijk zij, hij was een braaf man van eenen beteren godsdienstigen zin en wandel, echter tevens wat dweepachtig, en een aanhanger der Hernhutsche Broeder-Gemeente. De werken van den Graaf VAN ZINZENDORF, en zijne geloofsgenoten, en soms eenige oudere mijstieken, waren de boeken, die ik dagelijks moest voorlezen. In de Kerk kwam hij nooit, zijne verhitte verbeelding vond de preeken van mijnen goeden Leeraar veel te laauw en te gemeen. Hij predikte somwijlen zelf, wanneer reizende Evangelische Broeders, of de zoogenoemde stillen in den lande, bij hem kwamen en hij hun ter eere, eene geheime Godsdienstige Vergadering in het slot liet houden.

Bij zulke plegtigheden, drongen de drie huichelaars, die zich in schijn als Vereerders en medeleden der Secte gedroegen, ook in den heiligen kring, en waren zelfs onbeschaamd genoeg om den predikstoel te beklimmen. Maar hoewel ik mij tot zulke ellendige kunstgrepen nooit verlaagde, was de Vorst mij evenwel zoo ge-

genegen als hun, en bewees mij in vele gevallen een uitstekend vertrouwen, waarmede zij niet verwaardigd werden. Daarom was ik hun een doorn in het oog. Zij schimpten, om mij te verketteren en te verdringen, dikwijls over tafel op menschen zonder Godsdienst, maar de Vorst nam van deze en andere redenen geene kennis.

Mij waren de stompe pijlen, die gedurende den maaltijd op mij geschoten werden, te minder gevoelig, om dat ik steeds te gelijker tijd LEENTJE zag, en mij over menigen zachten blik van haar verheugde. Maar iedere mogelijkheid om haar onder vier oogen te spreken, voorkwam Vrouw VAN BÄRWALD zorgvuldig, als eene hoedster van de Freule. Ik hield mij ook van zelve binnen de palen. De klove toch tusschen een privaat Secretaris, en de Nicht van eenen Vorst was te groot, mijne driften stonden aan den rand, zonder eenen sprong over de grenzen te wagen. Aan de overzijde staande zag ik HELENA, gelijk men de maan en de starren met genoegen ziet, en het niet in gedachten neemt, om die te willen bezitten. FRITSJE integendeel was een licht, dat ik naderen dorst, zonder gevaar om, gelijk de mug, de vleugels te verbranden. Ik bezocht haar daarom vlijtig, niet als minnaar, maar als Vriend. Gij komt als of gij geroepen waart, zeide zij eens, gij moet mij met raad en daad bijstaan. Eene van mijne Vriendinnen bevindt zich in de akeligste verlegenheid.

CHARLOTTE, zoo heet zij, bemint een jong braaf man, den Koopman ELBING, maar hare Nicht staat er op, dat zij den Vorstelijken Kapelmeester zal trouwen. Zij haat hem, gelijk billijk is, en daar zij een eigen en niet onbeduidend vermogen bezit, kan zij geheel

naar

naar hare neiging kiezen, maar dat gekke meisje heeft zich door de Nicht laten overhalen, om de beslissing van haar echtelijk lot aan eene hier wonende Waarzegster te onderwerpen. Deze oude Sijbille, de Kapelmeester en de Nicht liggen onder eene deken. LOTJE zal des, haren door het noodlot bestemden, bruidegom dezen avond in een tooverspiegel zien. Dit is echter slechts bedrog. De zoogenoemde tooverspiegel bestaat slechts uit een groot glas, dat in een lijst gezet en met kleeden overdekt, in de plaats van de weggenomene deur eener kamer geplaatst wordt, en achter dit glas wil de Kapelmeester in levensgrootte verschijnen. Dit alles weet ik van een meisje, zoo eerlijk als slim, dat bij de Waarzegster dient, en van haar het bevel ontvangen heeft, om dien Heer heimelijk in de kamer te brengen, terwijl dat de oude, ter voorbereiding van het hoofdspel, het noodlotsboek der kaarten zal openslaan, en LOTJE ook daarin den dikken bruidegom toonen zal.

Ik lachte over het verhaal, en zeide dat mijn raad was, om LOTJE het ontworpen bedrog te ontdekken, en daardoor deszelfs uitwerking te vernietigen.

Dan zijn wij wederom even ver, antwoorde FRITSJE. De Kapelmeester maakt er een grap van, en de Nicht neemt op nieuw zijne partij. Hiermede zijn wij dus niet geholpen. Maar konnen het in 't geheim, en zelfs zonder LOTJENS weten, het zoo schikken, dat ELBING in plaats van de Dikken, in den tooverspiegel verscheen, dan was mijne Vriendin van allen verderen aandrang vrij, want de Nicht is met haar overeengekomen, dat zij den Spiegelgeest zonder tegenspraak mag huwen, wanneer hij ELBING is, en zonder weigering moet huwen, wanneer de Kapelmeester zich daarin vertoont.

Zeer

Zeer goed zeide ik, maar de verwisseling der beide Minnaars! Is eene zaak, antwoorde zij, waarin wij de rollen verdeelen willen. Ik maak dat ELBING in den tooverspiegel verschijnt, en gij houdt zoo goed gij kunt of wilt den Kapelmeester terug, zoo dat het hem onmogelijk is, zich van avond om acht uren, in het huis der Waarzegster te laten vinden.

Ik weigerde de mij toegedeelde rol op mij te nemen, dewijl die zonder list of streken, waarvan ik een natuurlijken afkeer had, niet kon uitgevoerd worden. Maar FRITSJE lachte over mijne bedenkingen, en zeide: list tegen list is geoorloofd, en wel hier te meer, dewijl er een goed werk, de vereeniging van twee beminden, door bevorderd wordt. Wat ik ook verder mogt inbrengen, vond geen gehoor, en ik moest op het laatst beloven, den Kapelmeester in toom te houden. (*Het Vervolg hier na.*)

BIJSCHRIFT ONDER DE AFBEELDING VAN SOCRATES.

Aanschouw in dit gelaat, den grooten SOCRATES! —
Het sieraad van zijne Eeuw, door braafheid, kunde en zeden.
Zijn onbezweken moed, dient nog voor elk ten les,
Die hier het pad der deugd, standvastig wil betreden.
Al kon 't afgunstig volk, uit snoode ondankbaarheid,
Hem doemen tot den dood, hij wilde onschuldig sneven.
In 't hart, dat braafheid mint, en 't heil der deugd verbeidt,
Zal hij, die moedig stierf, onsterflijk blijven leven!

R.....

AKA-

AKADEMIE-NIEUWS.

UTRECHT.

Den 26sten April 1816. Heden heeft de Hooggeleerde Heer DANIËL DIJLIUS, *Med. Doct.* zijne waardigheid, als Professor in de Geneeskunde, aan deze Akademie aanvaard, met eene Redevoering, *De raro Medicorum principum proventu, ad amplificandam tamen Medicinam sufficiente*, dat is: *Over het klein en echter genoegzaam aantal uitstekende Artsen, welke de Geneeskunst waarlijk uitgebreid en aan dezelve luister bijgezet hebben.*

DEVENTER.

Den 8sten van Bloeimaand 1816. Voor weinige weken werd door den Raad dezer Stad, aan den Wel Ed. Hooggeleerden Heer LADISLAUS CHERNAC, *A. L. M. Philos. et Med. Doct. Philosophiae et Matheseos Professor*, die, gedurende veertig jaren, het Hoogleeraarambt aan het Athenæum alhier, met voorbeeldigen ijver heeft bekleed, op zijn verzoek, een eervol ontslag van zijnen post, met een Jaarlijksch Pensioen toegestaan. Naauwelijks was, door het beroep van eenen Opvolger, in het vak van onderwijs, 't welk door het Emeritaat van den Heer CHERNAC ontledigd stond te worden, voorzien, of deze regt eerwaardige Grijsaard, wiens blanke onschuld en zachtheid van zeden eenen hoogen graad van volkomenheid bereikten, en onder de verbazendste kundigheden en geleerden arbeid, op het minzaamst doorblonken, bezweek nog te midden zijner gewone bezigheden, op Zondag l. l., onder smartelijk maar geduldig lijden, in den ouderdom van 73 jaren.

De bedoelde opvolger, welke in des overledenen plaats reeds, tot *Hoogleeraar der bespiegelende en natuurlijke Wijsbegeerte en Wiskunde*, was beroepen, is de Wel Eerw. Hooggeleerde Heer J. NIEUWENHUIS, *A. L. M. Phil. Doct. Leeraar der Evangeliesch-Luthersche Gemeente te Utrecht*, die dit beroep heeft aangenomen, en tegen het einde der Groote Vacantie, hier wordt verwacht.

Ook dan is de Wel Ed. Hooggeleerde Heer A. HOLTIUS, J. U. D. thans nog *Bewaarder der Hijpotheken te Amersfoort*, wien het Professoraat in de Regten, aan het Deventersche Atheneum, in de plaats van den naar *Utrecht* vertrokken Hoogleeraar DE BRUEIJS, is opgedragen, voornemens herwaarts overtekomen, om dit Hoogleeraarambt te aanvaarden.

Nog moet van hier gemeld worden, dat aan ons Atheneum tot *Hoogleeraar der Nederduitsche Taal- en Letterkunde*, is aangesteld, de Hoog Eerw. Hooggeleerde Heer C. FRANSEN VAN ECK, *Theol. Doct. et Professor*, en tot Bibliothecaris, de *Hoogleeraar der Oostersche Letterkunde*, J. VERBURG h. t. *Athenæi Rector Magnificus*.

SCHOOL-NIEUWS.

'S GRAVENHAGE.

Op den 4den Maart l. l., bij de alhier gehouden promotie, zijn van de School van den Rector met prijzen begiftigd, en naar de Akademie bevorderd J. F. RÖELL, wiens redevoering is geweest, *De Socrate Veterum Philosophorum Clarissimo*, J. P. DASSEVAEL, *De Euripide Poëta Tragico Celeberrimo*, van welke deze beiden de

op-

opstellers zijn geweest, en C. A. JORDENS, *De Magnanimitate, doctrina et singulari pretate T. Pomponii Attici.* Zijnde J. F. RÖELL, om zijne groote vorderingen in de Grieksche Letteren, met een *Præmium Græcum Ornatius* begiftigd.

Van de Conrectors School tot die van den Rector, is met een prijs gepromoveerd N. J. GRAPPE DOMINICUS; en zijn op dit School met *præmia diligentiæ* vereerd; J. DERMOUT en A. H. VAN DER BURG. Op de derde naar de tweede School, hebben *præmia promotionis* ontvangen, G. J. W. CARP; J. R. VAN MAANEN, en P. E. PIETERS, en is met een *præmium diligentiæ* vereerd, W. A. G. VAN MAANEN. Van de onderste naar de derde School, zijn met prijzen bevorderd J. S. VAN BURG, en P. M. VAN DE KASTEELE.

Op de 2de orde, is de uitmuntende Leerling P. DE GREVE, niet alleen met een *præmium ornatius* begiftigd, maar tot de derde School bevorderd.

Op de onderste orde hebben *præmia stimulationis* ontvangen: F. T. T. DE RIEMER, W. A. DIBBITS, J. ELBERK, Petr. Fil. en J. G. BLOM.

HAARLEM.

Den 28sten April 1816. Aan de Latijnsche Scholen dezer Stad, hadden onlangs gelijktijdig twee vakatures plaats. De Hooggeleerde Heer Mr. J. TEN BRINK, sedert het begin des jaars 1813. Rector alhier, was, bij de nieuwe beschikkingen omtrent het hooger onderwijs, tot Hoogleeraar in de Latijnsche en Grieksche Letterkunde en Grieksche Oudheden, te *Groningen* beroepen, en had dat beroep aangenomen, en aanvaard, terwijl de Heer C. J. ZWEERTS, sedert den jare 1811, den post van derden Onderwijzer, aan deze Scholen onder den titel van Conrector hebbende waargenomen, zich het Conrectoraat der Groningsche Latijnsche Scholen zag opgedra-

dragen, en het van zijn belang oordeelde, zijnen vriend TEN BRINK, naar *Groningen* te vergezellen. — Beide deze vakatures zijn door Curatoren, op eene spoedige en allergelukkigste wijze, vervuld. In plaats van den Heer TEN BRINK, is tot Rector benoemd en aangesteld, de zeer geleerde Heer P. HOFMAN PEERLKAMP, bekend door de gelukkige wijze, waarop hij reeds als Jongeling den schrijfstrant van NEPOS wist natevolgen, in zijne *Vitae excellentium Batavorum*, in den jare 1806 te *Haarlem* gedrukt, en die zijnen vroeg verkregen roem, zoo wel heeft weten staande te houden: niet alleen door de uitgave van eene *dissertatio, de surdorum mutorumque institutione*, Gron. 1806, van drie bundeltjes Latijnsche brieven in navolging van CICERO, onder den titel *Epistolae excellentium Batavorum*, Harl. 1807 et 1808, en bovenal van eene *Oratio de Xenophonte Ephesio*, etcæt. Harl. 1806, maar ook door verscheiden Latijnsche gedichten, van welke het genoeg zijn zal, hier alleen die te noemen, in welke hij *de Ramp van Leijden*, en *den Val van* BONAPARTE bezongen heeft, uitgegeven te *Groningen* in 1807 en 1814, en waarin hij even zeer de bewijzen heeft gegeven van die vlugheid, bevalligheid en kracht in het bespelen der Romeinsche lier, welke alleen door eene groote gemeenzaamheid met de oude Dichters verkregen worden, als zijne overige schriften in 't algemeen getuigen, van zijnen kieschen smaak en grondige kennis, in de Grieksche en Latijnsche Letterkunde, die alle liefhebbers dezer edele wetenschap, zoo vurig doen verlangen naar de spoedige volvoering, van 's mans voornemen, tot eene nieuwe reeds geheel voor de pers gereed liggende Critische uitgave, van den *Xenophon Ephesius*, onlangs door den Heer LOOSJES, bij een Latijnsch Programma aan het

Let-

Letterminnend Publiek aangekondigd. — De post van den Heer ZWEERTS, of die van derden onderwijzer is, weder onder den titel van Conrector, opgedragen aan den verdienstelijken Heer J. LUBACH, die door zijne kunde en bijzondere geschiktheid voor het onderwijs aan de Latijnsche Scholen te *Dokkum*, waar hij, gedurende den tijd van acht jaren, het Conrectoraat heeft bekleed, steeds als een waardig Ambtgenoot van den Heer PEERLKAMP, in deszelfs roem en vriendschap heeft mogen deelen. — Wij mogen dus met allen grond verwachten, dat onder het bestuur van zulke mannen, in medewerking met eenen zoo kundigen, vlijtigen en verdienstelijken onderwijzer, als de Prorector WILLEMIER, onze Latijnsche Scholen, die altijd zoo beroemd waren, maar in de laatste jaren mede eenigermate de gevolgen ondervonden hebben, van de ongunst der tijden, wel spoedig weder gebragt, zullen worden tot dien bloei en luister; waarop zij voormaals, in de dagen van eenen HADRIANUS JUNIUS en OUDENDORP, mogten bogen.

HAARLEM.

Den 5den Mei. Heden had alhier de tot nog toe uitgestelde Promotie der Latijnsche Schooljeugd plaats. De Heer P. HOFMAN PEERLKAMP, hield zijne Inwijdings-Redevoering *De Hollandia praestantium poetarum Latinorum felici procreatrice*, waarin hij, na eene oordeelkundige voorstelling van de vereischten in den waren Latijnschen Dichter, de bijzondere verdiensten onzer voornaamste Vaderlandsche vernuften, die in het vak der Latijnsche Poëzij hebben uitgemunt, in zulk eene zuivere, zoetvloeijende en echt Romeinsche taal, op eene zoo sierlijke, levendige en smaakvolle wijze voordroeg en ontwikkelde, en met zulke gelukkig gekozen voorbeelden of proeven, uit ieder Dichter staafde, dat men op

het volkomenst overtuigd wierd, dat de Spreker den weg, door den beroemden WIJTTENBACH in de *Bibliotheca Critica*, bij de beoordeeling der *Vitae excellentium Batavorum* hem gewezen, met de meeste getrouwheid moest bewandeld hebben, en dat het oordeel van dien grootsten Kunstregter in de Grieksche en Latijnsche Letterkunde, omtrent den Heer PEERLKAMP, allezins wel gegrond en juist was geweest; toen hij in den nog maar achtienjarigen Jongeling, ten aanzien van den echten Latijnschen schrijftrant, allen aanleg en daartoe dienende oefening erkende, om ten eeniger tijde te naderen, tot de bevalligheid en smaak van eenen ERASMUS, CAMERARIUS, MURETUS, en dergelijke mannen. De kortheid des tijds, liet den Redenaar niet toe, zijne beschouwingen van onze Latijnsche Dichters verder uit te strekken, dan van JANUS SECUNDUS tot en met PETRUS FRANCIUS; doch wij vleijen ons, met eene spoedige vervulling zijner belofte, om bij gelegenheid deze belangrijke stof, die voor het Vaderlandsche hart zoo aangenaam en strelende is, in denzelfden trant te vervolgen. Het niet minder aantal onzer verdienstelijke Latijnsche Dichters, van JANUS BROUKHUIZEN tot op onze dagen, zal toch zeker geen minder ruim en schoon veld van bespiegeling opleveren, en beide Stukken te zamen, zullen dan ongetwijfeld een geheel uitmaken, dat, zoo wij hopen, spoedig door de Drukpers algemeen verspreid, tot een fraai en duurzaam gedenkteeken zal verstrekken, van den Dichterlijken en Letterkundigen roem onzer Natie. — Verder is ons de volgende opgave, van de bevorderde en met prijzen vereerde Jongelingen, gedaan.

De uitmuntende en veel goeds belovende F. J. L. HURT, hield eene door hem zelven opgestelde redevoering *de Valdensibus*, ontving eenen eere-

eereprijs, en werd tot de Akademische lessen bevorderd. Eerste klasse: J. G. PUIJN en G. VAN DEN BERG, van de 2de orde, en B. A. NAUTA, van de 4de, gingen met prijzen over: tot de 1ste, J. P. A. VAN WICKEVOORT CROMMELIN, van de 3de tot de 2de, H. BROOS, van de 4de tot de 3de, beide met prijzen. Tweede klasse: van de 1ste orde, gingen tot de 4de van de eerste klasse over, P. TROMPERT, S. VAN WELDEREN RENGERS, en J. J. W. VAN STAVEREN, de twee eersten met prijzen, van de 2de tot de 1ste P. F. BOHN, F. W. VAN STIJRUM en H. C. STRENGERS, de twee eersten met prijzen. Derde klasse: van de 1ste orde gingen over tot de 2de klasse: J. P. CROMMELIN, A. G. ALEWIJN, J. VEEGERS, en tot de 1ste orde van de 2de klasse, L. W. BRUIJNEN, van welke de drie eersten met prijzen begiftigd werden, van de 2de tot de 1ste orde, J. D. PUIJN en B. TEN BRINK, met prijzen. Vierde klasse: van de 1ste orde tot de 2de van de 3de klasse, P. N. ARNTZENIUS en J. G. BOEKENOGEN, met prijzen, van de 2de tot de 1ste, C. D. HUBT, P. A. JELTES en F. M. C. VAN OUTHOORN, met prijzen, van de 3de tot de 2de orde, J. P. STRENGERS, J. W. VAN HOUTEN, B. ARNTZENIUS, J. A. VAN LANDSCHOT HUBRECHTS, J. W. VAN DER WISSEL en J. VEEN, van welke de drie eersten en de laatste prijzen ontvingen. Hierop had dezelfde plegtigheid plaats, ten aanzien van het Instituut van fraaije wetenschappen, hetwelk aan de Latijnsche Scholen onafscheidelijk verbonden is, staande onder het opzigt van den ijverigen en bekwamen Heer J. DEENIK. Na dat de Rector dezelve kortelijk aangespoord had, om eene zoo uitmuntende inrigting, bijna eenig in zijn soort, te waarderen, door welke zij hunnen geest niet alleen door de beoefening van oude,

 maar

maar ook nieuwe talen en wetenſchappen kunnen beſchaven, had er de volgende bevordering en uitdeeling van Franſche en Engelſche boekgeſchenken plaats. Eerſte klasſe, 1ſte orde, P. J. L. HUET, verliet ook deze School op eene eervolle wijze, en werd met eenen prijs vereerd, hetwelk ook aan P. TROMPERT, J. G. PUIJN, N. ARNTZENIUS, A. G. ALEWIJN en B. A. NAUTA, te beurt viel. Van de 2de orde gingen over naar de 1ſte, H. BROOS, met een prijs, J. J. W. VAN STAVEREN en G. VAN DEN BERG. Tweede klasſe, 1ſte orde, C. D. HUET, A. G. STRENGERS en J. G. BOEKENOOGEN, tot de 2de orde 1ſte klasſe, met prijzen. Naar de 1ſte orde, P. A. JELTES, met een prijs, B. TEN BRINK en J. D. PUIJN.

Deze plegtigheden werden vereert door de tegenwoordigheid van Z. E. den Heere Gouverneur van Noorholland, den Preſident van het Tribunal, eene Commisſie uit de Stedelijke Regering, en van andere aanzienlijke en kundige toehoorders, en afgewisſeld door een fraai muzijk, van een groot aantal Heeren liefhebbers, welke deze gewoonte, ſedert bijna eene eeuw beſtaan hebbende, op eene loffelijke wijze in ſtand houden.

KERK-NIEUWS.

GELDERLAND.

ARNHEM.

ARNHEM, den 1ſten Mei. Heden is alhier, door het Provinciaal Kerk-Beſtuur van *Gelderland*, peremptoir geëxamineerd, en, na ondertekening der Formulieren van Eenigheid, aan de Gemeente van *Asch*, onder de Clasſis van *Tiel*,

Tiel, toegewezen, de Heer L. M. LOBRIJ, Prop. onder de Classis van *Leeuwarden*.

APELDOORN vakant. Zie April 1816.

HALL staat vakant te worden. Zie Febr. 1816.

N IJ M E G E N.

BOXMEER. Zie April 1816.

Z U T P H E N.

DOESBURG, den 12den Mei. Heden is onze beroepen Leeraar Ds. J. G. VAN TRICHT, in den dienst dezer Gemeente bevestigd, door deszelfs Ambtgenoot A. H. SANDBERG, met de woorden van Paulus, 2 *Cor.* V: 19. *God was in Christus de wereld met zich zelven verzoenende: hare zonde haar niet toerekenende: en heeft het woord der verzoening in ons gelegd.* — De bevestigde deed nadenmiddag zijne intrede, met de woorden van dienzelfden Apostel, 1 *Cor.* II: 2. *Want ik heb niet voorgenomen iets te weten onder u, dan Jesus Christus, en dien gekruist.*

AALTEN vakant. Zie Jan. 1816.

EIJBERGEN vakant. Zie Maart 1816.

GENDRINGEN vakant. Zie April 1816.

T I E L.

TIEL, den 1sten April. Laatstleden Woensdag is alhier, overeenkomstig de besluiten van Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, het nieuw Klassikaal Bestuur op eene gepaste wijze geïnstalleerd; terwijl nu voortaan deszelfs werzaamheden, en die der Ringen van *Tiel*, *Kuilenburg* en *Ingen*, welker installatie aanstaanden Woendag zal plaats hebben, eenen aanvang nemen. Tot deze Classis zijn nu ook gebragt, overeenkomstig de bepaling van Z. E. den Commissaris Generaal, de Gemeente van *Wadenoyen* en *Drumpt*, van de Classis van *Bommel*, en van die van *Buuren*, de Gemeenten van *Buren*, *Kuilenburg Everdingen*, *Zyderveld*, *Beusichem*, *Zoelmond*, *Asch*, *Buurmalsen*, *Tricht* en *Erichem*, uit welke de Boek-

zullen Berigten dan ook voortaan, onder de Classis van *Tiel*, moeten gezocht worden.

DRUMPT, den 6den Mei. Den 21sten April maakte onze geliefde Leeraar, J. LAMMAKER, ons bekend, dat Zijn Wel Eerw. eene wettige en eenparige beroeping had ontvangen naar de Gemeente van *Lekkerland*; aanstonds wendden wij onze pogingen aan, om onzen Leeraar te bewegen tot een langer verblijf onder ons, doch wij hebben gisteren tot ons leedwezen vernomen, dat Zijn Eerw. zich verpligt vindt deze beroeping aantenemen, zoodat deze Gemeente eerlang herderloos zal worden.

ASCH. In de maand Junij aanstaande, hopen wij onzen beroepenen, en zoo als wij vernemen, onlangs te *Arnhem*, met eenen goeden uitslag geëxamineerden Pred. L. M. LOBRIJ, onder ons te zien inzegenen.

MAURIK, den 12den Mei. Laatstleden Zondag werd ons, na eene hevige ziekte van tien dagen, door den dood ontnomen, onze *achtingwaardige* Leeraar A. H. DE ROOIJ, den ouderdom van zesenvijftig jaren bereikt hebbende.

Sedert den jare 1785 in den dienst des Evangeliums, nam hij zijnen post ijverig en getrouw waar, eerst te *ter Aa*, en van 20 April 1790 onder ons. Zijn Nabuur en Vriend HERMSEN, Pred. te *Ryswyk*, heden de eerste Predikbeurt moetende waarnemen, gedacht zijner zegenend, en zocht ons dit ons verlies ten nutte te maken, daar hij eene Lijk- en leerrede hield over 1 *Cor.* XV: 55—57.

Na het eindigen van het Sterf-Vierendeeljaars, zal het jaar van gratie door de Ringbroeders vervuld worden voor de acht overblijvende, nu van de Vader- en moederlijke zorge beroofde kinderen van den overledenen, waarvan er drie nog minderjarig zijn. — Hunne en onze belan-

gen

gen aan den H. Vader biddende aanbevelende, zijn wij dus in de treurige noodzakelijkheid van te moeten berigten, dat onze Gemeente nog eenen geruimen tijd van eenen gewonen Herder en Leeraar verstoken zal zijn. —

B O M M E L.

HERWIJNEN, den 5den Mei. Heden werd onze, van *Kerkwerve* tot ons overgekomene Herder en Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel. Heer K. HERINGA, in zijn heilig dienstwerk onder ons ingezegend. De bevestiging geschiedde door deszelfs waardigen Vader, den Hoog Eerw. Hoog Gel. Heer J. HERINGA, E. Z. Theologiae Doct. en Professor aan de Hooge School te *Utrecht*, bij vriendelijken afstand van Ds. R. VAN DER KLOES, Pred. te *Vuren* en *Dalen*. Zijn Hoog Eerw. had ten onderwerp, de betuiging van den Zaligmaker, *Matth.* XXV: 40*b*. *Voor zoo veel gij dit eenen van deze mijne minste broeders gedaan hebt, zoo hebt gij* [*dat*] *mij gedaan*. Onze Leeraar deed zijne intrede met eene allezins voortreffelijke Leerrede, over 's Heilands bemoedigende toezegging, aan den Apostel Paulus, 2 *Cor.* XII: 9*a*. *Mijne genade is u genoeg, want mijne kracht wordt in zwakheid volbragt.* — De plegtigheid van dezen dag is met veel stichting, door eene talrijke Vergadering bijgewoond. Wij danken den Heer der Kerke, die ons dezen waardigen Leeraar gaf, en bidden hem, dat hij denzelven tot eenen voorspoedigen en ruimen Evangelie zegen, onder ons stellen moge.

NEDERHEMERT, den 6den van Bloeimaand 1816. Onze Pred. C. J. SCHEURLEER, die in deze betrekking, sedert den 4den van Wijnmaand 1812, alhier verkeerde, gaf ons den 21sten der vorige maand te kennen, dat hij eene beroeping ontvangen had, van de Gemeen-

meente van *Wognum* en *Wadwaij*, bij *Hoorn*; na eenige dagen van beraad, vernamen wij gisteren zijn besluit, om eerlang derwaarts te vertrekken.

ZALT BOMMEL, den 5den Mei 1816. Heden is de Wel Eerw. zeer gel. Heer J. E. VOET VAN CAMPEN, alhier bevestigd, door zijnen Ambtgenoot, den Wel Eerw. zeer gel. Heere K. MACALESTER LOUP, die ons bepaalde bij het groot belang, dat Leeraar en Gemeenten hebben, bij de regte beoordeling van Jesus onvergelijkelijk schoon karakter, naar aanleiding van *Joh.* VII: 12*b*. *Sommigen zeiden, hij is goed, en anderen zeiden, neen: maar hij verleidt de schare.* De bevestigde stelde ons den Zaligmaker voor, als het hoofd en vereenigingspunt der Gemeente, en de bron van Christelijken wasdom, naar aanleiding van *Coll.* II: 19. *Het hoofd niet behoudende, uit hetwelk het geheele ligchaam, door de 't zamenvoegselen, en 't zamenbindingen voorzien, en 't zamengevoegd zijnde, opwast, met Goddelijken wasdom.* God stelle den arbeid onzer Leeraren, voor onze Gemeente, tot eenen ruimen zegen, en beware ons voor zulke slagen, als ons, door den dood van onzen waardigen KIST, getroffen hebben!

HARDERWIJK.

HATTEM. Ter vervulling der aanstaande vakature, wegens het vertrek van D. A. SCHIM VAN DER LOEFF, naar *Bolsward*, is uit een te voren gemaakt grostal van Predd., het volgend twaalftal gemaakt: --

DD. J. VAN DER WILLIGEN, Predd. te *Simonshaven* en *Biert*. A. F. VAN DER SCHEER, te *Hillegondsberg*. J. BOLDERMAN, te *Biezelingen*. A. VISCH, te *Wilsem*. B. TE GEMPT, te *Batenburg*. J. C. W. QUACK, te *Zetten* en *Andelst*. J. MANGEL, te *Hantum* en *Hantumhuizen*. J. DE BOUTER,

TER, te *Nunspeet*. J. J. HIEBINK, te *Heino*. J. G. HOOGKLIMMER, te *Osch*, *Hees* en *Berghem*. J. R. IMMINK, te *Muiderberg*. J. H. VAN DIEST, te *Bathmen*, de beide laatsten met het lot tegen H. H. TEN DALL, Pred. te *Eamnes Binnen*.

En daar uit het volgende zestal:

DD. A. F. VAN DER SCHEER, A. VISCH, J. DE BOUTER, J. H. VAN DIEST, J. MANGEL, J. G. HOOGKLIMMER.

Op het drietal waren geplaatst:

DD. VAN DER SCHEER, VAN DIEST, VISCH.

Waar uit heden beroepen is D. A. F. VAN DER SCHEER, Pred. te *Hillegondsberg*.

Onze hartelijk geliefde Leeraar A. SCHIM VAN DER LOEFF, die den 7den Mei in eene Vergadering van den Kerkeraad, en van den Moderator in den Ring van *Hattem*, J. VAN ALLEN, Pred. te *Veessen*, en den Scriba H. D. G. IMMINK, Pred. te *Harderwijk*, als Gecommitteerden van het Klassikaal Bestuur, van zijnen Kerkeraad en de Classis van *Harderwijk* was losgemaakt, nam den 12den dezer maand van ons een teeder affcheid, in eene Leerrede over 2 *Joh.* vs: 8. *Ziet toe voor u zelven, dat wij niet verliezen het gene wij gearbeid hebben, maar eenen vollen loon mogen ontvangen.* God stelle hem tot eenen ruimen zegen, in de Gemeente van *Bolsward*, en zorge gunstig voor deze Gemeente!

HARDERWIJK, Walsche Kerk vakant. Zie Aug. 1813.

ZUID-HOLLAND.

'SGRAVENHAGE.

WASSENAAR, den 5den Mei. Heden heeft de Wel Eerw. zeer gel. Heer J. G. VAN TRICHT, tot hier toe, onze hartelijk geliefde Herder en Leer-

Leeraar, onder wederzijdsche aandoening, een treffend affcheid van ons genomen, met de woorden 2 *Cor.* VI: 1. *En wij als medearbeidende bidden* [*u*] *ook, dat gij de genade Gods niet te vergeefs moogt ontvangen hebben.* — Wij betreuren het gemis van dezen waardigen Leeraar, welke door leer en leven stichtte: wenschende dat God zijn Wel Eerw. in de Gemeente van *Doesburg*, werwaarts hij geroepen is, ten rijken zegen stelle! de Heer zijner Kerke heele gunstig deze breuke! Zoo dat:

WASSENAAR vakant is.

'S GRAVENHAGE, den 12den Mei. Heden is alhier onze beroepen Predikant, de Wel Eerw. Heer A. LENS, in den Heiligen dienst bevestigd, door deszelfs Ambtgenoot, den Wel Eerw. Heer H. VAN WOUDENBERG, welke ten tekst had, *Joh.* VII: 46. *De dienaars antwoordden, nooit heeft een mensch alzoo gesproken, gelijk deze mensche.*

De bevestigde deed 's Woensdag avonds, den 15den dezer, zijne intrede met de woorden *Rom.* I: 16*a*. *Want ik schame mij des Evangeliums Christi niet: want het is een kracht Gods tot zaligheid.*

De Gemeente verblijdt zich, den kring harer Leeraren, dus weder voltallig te mogen zien.

DELFT Walsche Kerk vakant. Zie Junij 1814.

NOOTDORP vakant. Zie Dec. 1815.

R O T T E R D A M.

Op den 27sten Maart 1816, zijn de door Z. M. den Koning, bij Hoogstdeszelfs Besluit van den 6den Febr. 1816, No. 42, benoemde moderatoren voor de Classis van *Rotterdam*, DD. TH. HOOG, A. DE VRIES, J. J. LE SAGE TEN BROEK en J. SCHARP, Predd. te *Rotterdam*, F. VAN GOGH, Pred. te *Schiedam*, D. J. VAN

BRAN-

BRANDENBURGH, Pred. te *Delfshaven*, J. KAM, Pred. te *Berkel*, en D. KAAS, oud Ouderling te *Rotterdam*, op aanschrijving van Ds. TH. HOOG, als benoemden Præses der Vergadering, op de Kerkeraadskamer der groote kerk te *Rotterdam* zamengekomen, en, ingevolge de dispositie van Z. E. den Commissaris Generaal, provisioneel belast met de Zaken der Hervormde Kerk, enz. de dato 14den Febr. 1816 No. 1. Art. 6, door gemelden Ds. TH. HOOG, als lid hunner Classis, in het Provinciaal Kerkbestuur, plegtig geïnstalleerd. Zijn Eerw. deed bij die gelegenheid eene treffendste aanspraak, waar in hij zich zelven, en alle zijne medeleden, op eene ernstige, maar tevens minzaame en vriendbroederlijke wijze opwekte, tot eene volijverige en getrouwe vervulling, der belangrijke werkzaamheden, aan het Klasikaal moderamen verbonden, ten einde aan de heilzame bedoelingen van Z. M. te voldoen, en alzoo, onder de medewerking van den Goddelijken zegen, de goede orde te bewaren, en den bloei te bevorderen van de Gemeenten, tot dit Klassikaal ressort behoorende.

Deze aanspraak met het gebed besloten, en alzoo de plegtigheid der Installatie afgelopen zijnde, heeft de Vergadering zich geconstitueerd, en dadelijk hare werkzaamheden begonnen, zijnde door Z. M. bij voorgemeld besluit, aangesteld tot Præses D. TH. HOOG, tot Assessor, D. A. DE VRIES, en tot Scriba, D. J. J. LE SAGE TEN BROEK.

De Classis van *Rotterdam*, vervolgens bij dispositien van Z. E. den meergemelden Commissaris Generaal de dato 15 Maart 1816, No. 1. verdeeld zijnde in vier ringen, zijn ook deze Ringsvergaderingen, op den 3den April, door

de

de daar toe bij bovengemeld Klasſikaal Beſtuur, ſpeciaal gekwalificeerde moderatoren, plegtig geinſtalleerd.

De Rings-Vergadering van *Rotterdam*, beſtaande uit de twaalf Nederduitſche, drie Walſche, één Engelſche, en twee Schotſche Predd. te *Rotterdam*, door Ds. TH. HOOG, en is verkoren tot Praetor, Ds. W. VAN NIEUWSTAD, tot Scriba, Ds. P. MOUNIER.

De Rings-Vergadering van *Schiedam*, in zich bevattende de Predd. van *Schiedam*, *Vlaardingen*, *Maasſluis*, *Maasland*, *Ketel* en *Delfshaven*, door Ds. F. VAN GOGH, alwaar tot Praetor benoemd is, Ds. F. VAN GOGH, tot Scriba Ds. D. J. VAN BRANDENBURGH.

De Rings-Vergadering van *Hillegondsberg*, waar toe behooren de Predd. van *Hillegondsberg*, *Overſchie*, *Berkel* en *Rodenrijs*; *Bergſchenhoek*, *Bleiswijk*, *Moerkapelle*, *Zevenhuizen*, *Kralingen* en *Kapelle aan den' IJsſel*, door Ds. S. KAM, zijnde hier geſtemd tot Praetor, Ds. J. U. GRAAF, en tot Scriba, Ds. C. A. VAN SCHAGEN.

De Rings-Vergadering van *IJsſelmonde*, waar in begrepen zijn de Predd. van *IJsſelmonde*, *Charlois*, *Pernis*, *Hoogvliet*, *Portugal*, *Roon*, *Barendrecht* en *Ridderkerk*, door Ds. J. SCHARP. Het Praetoraat is opgedragen aan Ds. V. VAN DOLDER, en het Scribaat aan Ds. J. VAN DEN BROEK.

ROTTERDAM, den 17den Mei 1816. Heden ontving ons Klasſikaal Beſtuur berigt van Z. E. den Commisſaris Generaal, proviſioneel belast met de zaken der Hervormde Kerk, enz. dat Ds. JOHN HALL, Pred. bij de Engelſche Presbijteriaanſche Gemeente alhier, door Z. M. den Koning, bij Hoogstdeszelfs Beſluit van 7 Mei 1816, No. 70 Emeritus is verklaard, *salvo honore et Stipendio*.

Het Klasſikaal Beſtuur van *Rotterdam* verzoekt al-

alle die genen, die iets aan hetzelve te barigten, te vragen, of te verzoeken hebben, hunne Brieven, of Stukken, vragtvrij intezenden aan deszelfs Scriba, Ds. J. J. LE SAGE TEN BROEK, Pred. te *Rotterdam*.

ROTTERDAM, den 18den Mei 1816. Na gunstige verkregene handopening van Z. E. den Commissaris Generaal, provisioneel belast met de zaken der Hervormde Kerk, enz. om, in plaats van onzen geliefden overleden Leeraar, Ds. P. KAAS, een ander Predikant te beroepen, heeft de groote Kerkeraad der Nederduitsche Hervormde Gemeente, uit een vooraf ontworpen gros, op den eersten dezer gemaakt dit 12tal van Predd.

DD. J. P. N. COX, te *Schoonhoven*, J. G. VELTMAN, te *Dordrecht*, B. NIEUWOLD, te *Zuidbroek* en *Muntendam*. J. A. PLUIJGERS, te *Leijden*. H. H. DONKER CURTIUS, te *Arnhem*. P. VAN DER WILLIGEN, te *Thiel*. TH. M. VAN GULPEN, te *Nijmegen*. J. PRINS, te *Oud-Beijerland*. P. MOLENAAR, te *Nieuw-Loosdrecht*. D. M. KAKEBEEN, te *'s Hertogenbosch*. J. S. VAN STAVEREN, te *Haarlem*, en A. TER HOEVEN, te *Leeuwarden*.

En daar uit den 8sten dito dit 6tal.

DD. J. P. N. COX, J. G. VELTMAN, J. PRINS, J. A. PLUIJGERS, H. H. DONKER CURTIUS, en TH. M. VAN GULPEN.

Den 15den dito, dit drietal:

DD. TH. M. VAN GULPEN, H. H. DONKER CURTIUS, en J. A. PLUIJGERS.

En is daar uit den 17den dito beroepen:

D. J. A. PLUIJGERS, Pred. te *Leijden*.

ROTTERDAM. Onze waardige en zeer geliefde Leeraar, Ds. J. C. VORSTMAN, beroepen te *Amsterdam*, heeft tot onze hartelijke blijdschap, na eenige dagen van beraad, vóór die beroeping beleefdelijk bedankt, en zal zich D. V. aanstaan-

den Zondag, den 19den Mei, op nieuw aan deze Gemeente verbinden. De Lezer verwachte hieromtrent nader berigt in de *Boekzaal* van Junij.

MAASSLUIS. Het geen wij niet hadden kunnen denken, of verwachten, is gebeurd. Op den 27sten April ontving onze geliefde Leeraar B. J. RESLER, gansch onverwacht eene beroeping naar *Nijkerk op de Veluwe*, waar van zijn Eerw. daags daar aan in eene voorafspraak, naar aanleiding van *Joh.* XIII: 13. aan ons de bekendmaking deed. Wij zouden volmaakt onverschillig moeten geweest zijn, indien wij daar bij hadden stil gezeten, alles heeft zich dan ook beijverd, Ambtgenooten, Regering, Kerkeraad, Kerkmeesters, Catechizanten en Gemeente, om de stoute poging van die van *Nijkerk*, te doen mislukken, hetwelk van die uitwerking was, dat onze Leeraar na een kort beraad, op den 3den Mei, ons het besluit mededeelde, van onder ons te zullen blijven, welk besluit is achtervolgd, met eene verhooging van jaarwedde uit de Kerk, en met vele liefde bewijzen der Gemeente. Den 12den heeft zijn Eerw. zich op nieuw aan ons verbonden, met 1 *Thess.* II: 8. en III: 12 en 13. Het gehoor was aanzienlijk, en de plegtigheid was tot algemeen genoegen. Wij wenschen, dat de Koning der Kerke, zijne pogingen benevens die zijner Ambtgenoten zegene, tot bevordering van ware Evangelische kennisse, redelijken Godsdienst, en algemeene verbetering van harten en zeden.

ZEVENHUIZEN, den 7den April 1816. Heden namiddag heeft alhier eene aandoenelijke en onder ons geheel ongewone plegtigheid plaats gehad.

Twee jonge dochters, die zich zoo door hare uitgebreide Godsdienstkennis, als inzonder-

dertheid ook door haar voorbeeldig gedrag, algemeenen lof verworven hebben, met namen KATHARINA VAN LEIJDEN en DINA KEIJZER, deden openbaar in de Kerk, in tegenwoordigheid eener talrijke Vergadering, belijdenis van het geloof. Na dat onze hartelijk geliefde Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. U. GRAAF, de vermaanles van Paulus aan Timotheus, 1 *Tim.* VI: 12. kortelijk had toegelicht, nam de plegtigheid zelve haren aanvang. Bij openbare en bijzondere onderwijzingen, door onzen waardigen Leeraar gevormd, gaven zij, met nederige vrijmoedigheid, gepaste antwoorden, op de menigvuldige en belangrijke vragen, welke aan haar gedaan wierden. Gelijk zij zich, bij het doen dezer belijdenis, zorgvuldiglijk onthielden van ſcholastieke uitdrukkingen, door welke onze ſchoone kerkleer vaak ontluisterd is, en zich eeniglijk bedienden, van zoodanige woorden, onder welke ons de waarheden van onzen gezegenden Godsdienst, in den Bijbel worden voorgedragen, zoo ſtaafden zij ook de beledene waarheden, alleen met zulke Bijbelplaatſen, als met regt voor voldingend mogen gehouden worden. Het uitgebreid onderzoek afgeloopen zijnde, hoorden wij haar, nevens nog tien andere Leerlingen, die, des weeks te voren, hunne belijdenis voor eene Commiſſie uit den Kerkeraad hadden afgelegd, de bekende beloften afleggen, waarna allen, op eene aandoenelijke wijze, tot Leden onzer Gemeente werden aangenomen. Hierop zongen wij, in vereeniging met onze nieuwe Broeders en Zusters, niet zonder dankbare en Gode geheiligde vreugd, eenige verſen uit het XCIXſte der Evangeliſche Gezangen.

Het Gezang geëindigd zijnde, maakte onze Leeraar, in het ander deel zijner Leerrede,

van de opgehelderde vermaning aan *Tim.* een meer vrij en naar tijdsgelegenheid gepast gebruik: onze nieuwe Leden met liefderijken ernst opwekkende, om den goeden strijd des geloofs te strijden, en naar het eeuwig leven te grijpen, om dat zij daar toe geroepen waren, en daar van voor de Onderlingen der Gemeente, of nu voor vele getuigen belijdenis gedaan hadden: welke opwekking, vervolgens meer algemeen werd uitgestrekt, en naar onze onderscheidene betrekkingen gewijzigd. Deze aangename plegtigheid werd eindelijk, door onzen Leeraar, met welgemeende heilbeden besloten, en door de eerstgenoemde Leerlinge, met dankbetuiging voor het ontvangen onderwijs, en met een' wederkeerigen zegenwensch, uit aller naam beantwoord. Dat onze Leeraar zich steeds in zulke vlijtige en Godsdienstige Leerlingen verheuge, en dat de *Zevenhuisische* Gemeente, door onze nieuwe Leden, op den avond van des Heeren dag, in openbare Catechisatien, moge gesticht worden, is onze vurige wensch.

HOOGVLIET, den 10den Mei 1816. Heden is hier, ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het vertrek van onzen geliefden Leeraar L. VALK, naar *Steenbergen*, ten overstaan van de Moderatoren der Classis van *Rotterdam*, DD. J. SCHARP, Ridder, Theol. Doct. en Pred. te *Rotterdam*, en D. J. VAN BRANDENBURG, Pred. te *Delftshaven*, gemaakt het volgende zestal:

DD. H. STEINFERT KROESE, Propp. onder de Classis van *Gorinchem*. H. MAANDAG, onder dezelfde Classis. G. HARLEES, onder de Classis van *Leijden* en *Nederrhijnland*. P. HAGOORT, waarnemende den predikdienst te *Amsterdam*. H. DE GRAAF, onder de Classis van *Delft* en *Delftsland*. en G. J. DUIJSER, onder de Classis van *Gorinchem*.

Waar

Waarvan de drie eerstgenoemden gebragt zijn op het drietal, en daar uit met eenparigheid van stemmen beroepen: D. H. STEINFERT KROESE, Prop. onder de Classis van *Gorinchem*, aan wien deze beroeping is toegezonden, en die dezelve, in de vreeze des Heeren, onder inwachting van de approbatie van Z. M. onzen geliefden Koning, en van het Klassikaal Moderamen, heeft aangenomen.

HILLEGONDSBERG. Onze waardige en zeer geliefde Leeraar, Ds. A. F. VAN DER SCHEER, heeft eene beroeping ontvangen, naar de Gemeente van *Hattem*, wij wenschen harteIijk en bidden, dat God zijn Eerw. harte neige om bij ons te blijven.

SCHIEDAM Walsche Kerk vakant. Zie December 1814.

MOERKAPELLE staat vakant te worden. Zie April 1816.

LEIJDEN.

KATWIJK AAN DEN RHIJN, den 9den Mei. Heden is alhier, na verzochte en verkregene handopening op dispectie van de Hoog Welgeborene Vrouwe, Douariere VAN WASSENAAR, geboren VAN ISSELMUIDEN, Vrouwe van beide de *Katwijken* en *het Zand*, *Valkenburg*, *Spanbroek* en *Echteld*, door den Kerkeraad, ten overstaan van Consulenten, beroepen de Wel Eerw. en zeer geleerde Heer J. VAN DER FELTZ, veel geacht Pred. te *Spangen*, en aan zijn Wel Eerw. daar van dadelijk kennis gegeven. Wij leven dus in het blij vooruitzigt, dat deze talrijke Gemeente, welke door het overlijden van haren Leeraar, meer dan een jaar is vakant geweest, nu weldra van eenen anderen Herder en Leeraar zal verzorgd worden.

ZWAMMERDAM, den 19den Mei 1816. On-

ze Gemeente heeft het streelend genoegen genoten, dat onze beroepen Leeraar, Ds. A. VAN WEIJ, Az.; Wihr. ex fr. Nep. Bern. et Sam. Gegn in zijn heilig Dienstwerk, heden plegtelijk werd ingezegend, en bevestigd door zijnen Aanverwant en Vriend, den Wel Eerw. zeer gel. Heer B. VAN WEIJ, Pred. in 's Gravenhage, bij vriendelijken afstand van Ds. VAN STEEDEN, Pred. te Noorden, naar aanleiding van Paulus taal 1 Cor. XIV: 12. *Alzoo ook gij, dewijl gij ijverig zijt naar geestelijke gaven, zoo zoekt dat gij moogt overvloedig zijn tot stichtinge der Gemeente.* Betoogende in eene schoone manmelijke redevoering, overeenkomstig de behoefte van onzen tijd, dat de stichting der Gemeente het edele doel der Evangelie-prediking, door Leeraar en Gemeente beide te behartigen zij. De handoplegging geschiedde, behalven door den Heer Bevestiger, door DD J. W. SIEVERTS, Pred. te *Alphen.* M. VAN DER BURGH, te *Oudshoorn.* J. E. FOUACHE, te *Zoeterwoude.* DD. H. VAN MEETEN, J. STEMKOM, W. G. VAN DOORNE, te *Gouda.* S. GREGOOR, te *Zwolle.* H. HUIJZER, te *Langeraar.* J. A. WIEDEMAN, te *Waddinxveen.* E. NIEKERK, te *Aarlanderveen.* G. ROMIJN, te *Bodegraven.* H. VAN STEEDEN, te *Noorden.* W. WINDBETTER, te *Nieuwkoop*, en J. C. VAN DOORNE, te *Rheewijk.*

Onze nieuwe Leeraar, aanvaardde zijne gewigtige betrekking tot ons, met de woorden van Paulus, *Hebr.* XIII: 14. *Want wij hebben hier geene blijvende Stad, maar wij zoeken de toekomende*, aanwijzende met deze woorden, „dat onze Christelijke bestemming de redelijke grondslag van onze nieuwe verbindtenis is.” met algemeen genoegen en bijzondere vreugde is deze Gemeente gesticht, en geleerd door deze Leerredenen, die het schoone doel van dezen dag

dig zoo uitmuntend bestuurden. — In een dankbaar opzien tot den liefderijken God, gevoelen wij ons verpligt, openlijk onzen welmeenenden dank te betuigen, aan den Hoog Welgeboren Heere, den Heere W. F. VAN HEMERT, representerend Heere van den Dorpe en Lande van *Veskol*, dat hij onze wezenlijke behoefte heeft gelieven te vervullen, door zulk eenen Leeraar, die zijnen stand en betrekking eere aandoet, en zoo veel van zich verwachten laat.

ZEVENHOVEN vakant. Zie Maart 1816.

D O R D R E C H T.

DORDRECHT. Onze geliefde Leeraar, de Wel Eerw. zeer geleerde Heer A. LENS, beroepen te *'s Gravenhage*, heeft den 5den Mei, van ons een hartelijk en zegenend afscheid genomen, met eene Leerrede over 2 *Joan. vs. 8. Ziet toe voor u zelven, dat wij niet verliezen, 't gene wij gearbeid hebben, maar eenen vollen loon mogen ontvangen.*

HEINENOORD. Alhier gunstige handopening verleend zijnde, ter vervulling van de vakature, veroorzaakt door het overlijden van den Wel Eerw. Heer J. LA VERGE; zoo worden de Heeren Propp. uitgenoodigd, om ten spoedigste hunne gaven te laten hooren; zullende zij echter vooraf hunne bewijzen van toelating, aan eenen der Heeren Predd. van *Oud-Beijerland*, gelieven te vertoonen.

OTTOLAND EN NEDER-BLOKLAND vakant. Zie Nov. 1815.

ALBLASSERDAM. Zie April 1816.

G O U D A.

LANGERAK OVER DE LEK, den 21sten April. Heden hadden wij het bijzonder genoegen, dat onze Leeraar G. BOLDES onder ons bevestigd werd. Bij vrijwilligen afstand van Ds. BRAUSAR

Pred. te *Grootammers*, die anders als lid des Rings in zijne vakatuurbeurt dit werk had moeten verrigten, is de bevestigingsrede geschied door Ds. J. W. DOEDES Pred. te *'s Gravendeel*, die zijnen eenigen Zoon in eene schoone en doelmatige Leerrede, het werk der heilige Bediening op het harte bond, met de woorden uit 2 *Tim.* II: 1. *Gij dan mijn Zoone, word gesterkt in de genade die in Christo Jezu is;* de oplegging der handen is geschied: door den Heer bevestiger, alsmede door de H. H. M. S. VAN HEIJNSBERGEN, J. M. PETIT, A. T. BEAUSAR, J. S. BOONDERS MOLENAAR en G. VERBEEK, Predd. te *Ameide* en *Tienhoven*, in *de Nieuwpoort*, te *Grootammers*, *Puttershoek* en *Goudriaan*: onze bevestigde Leeraar maakte des namiddags een aanvang van zijnen Predikdienst en nam tot grondslag zijner redevoering, 1 *Cor.* I: 23*a*. *Doch wij prediken Christum den gekruisigden*, en droeg, wegens zijn oordeelkundig voorstel en aangename gaven, aller goedkeuring weg."

LEKSMOND, den 6den Mei. Daar de Wel Eerw. Heer W. W. VAN BEUSEKOM, bij missive verklaard heeft, zich verpligt te achten voor de beroeping alhier te moeten bedanken; zoo heeft de Kerkeraad op den 19 April onder directie van DD. BROEKMAN en VAN DUIJL, Predd. te *Heikop* en *Vianen*, als Consulenten, en ingevolgen de acte van collatie van den Weled. geb. Heer Mr. A. H. VAN DEN BERG, Ambachtsheer van *Leksmond*, enz. met eenparige stemmen beroepen, den Weleerw. Heer J. LAMMERÉE, Pred. te *Drumpt*: wij kunnen hier bij het voor ons verblijdend berigt voegen, dat zijn Weleerw., na eenige dagen van beraad, de beroeping, in de vreeze des Heeren, heeft aangenomen, in verwachting van de approbatie van Z. M. onzen ge-

geëerbiedigden Koning, en zien zijne overkomst die, zoo wij hoopen, spoedig zijn zal, met blijdschap te gemoet.

BERGAMBACHT, den 14den Mei, 1816. Onze geachte Vriend en Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. MARTIJN, die bijna 17 jaren met ijver en getrouwheid den Evangeliedienst onder ons waarnam, maakte op den 3den Maart l. l. aan de Gemeente bekend, dat hij wettig en langs eenen onvoorzienen weg, beroepen was naar de Gemeente te *Lage Zwaluwe*, thans behoorende onder de Classis van *Breda*.

Meer dan eens aanbiedingen van beroepingen, hebbende van de hand gewezen, scheen er wel eenige hope te zijn, dat zijn Wel Eerw. zich van dierbare aanverwanten, en ware vrienden niet zou losmaken, maar bij de Gemeente blijven; edoch onze vreeze, welke wij bij de dringendste aanzoeken, om te blijven, waar mede een aanzienelijk aantal uit de Gemeente zich vereenigde, niet bewimpelen konden, is tot onze smart en tot leedwezen van alle weldenkenden, maar al te zeer bevestigd geworden; toen wij op den 31sten Maart l. l. vernamen, dat zijn Wel Eerw. na een allerernstigst beraad, om voor hem voldoende redenen, zich in gemoede verpligt gevonden had, de roeping naar eene aan wet en orde zich onderwerpende Gemeente, aan te nemen, onder approbatie van Z. M. onzen geliefden Koning.

Deze approbatie onlangs ingekomen zijnde, zullen wij onzen Leeraar verliezen, en staat alzoo op den 1sten Pinksterdag, den bepaalden dag van het afscheid, *Berg-Ambacht* vakant te worden.

BRIELLE.

De Correspondent is verzocht, om het volgende te doen plaatsen.

NIEUWENHOORN. De Kerkeraad, voornemens zijnde, na het vertrek van onzen Leeraar, en verkregene handopening, spoedig tot een beroep over te gaan, noodigt de Heeren Propp. uit; om hunne gaven aldaar te laten hooren, en daar toe met vriendelijke brieven aanzoek te doen, bij den Predikant dezer plaats.

OOLTGENSPLAAT. Zie Maart 1816.

HERKINGEN. Zie April 1816.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

AMSTERDAM, den 20sten Meij. Onze hartelijk geliefde Leeraar, C. G. S. [illegible], is ons door den dood ontrukt. Na dat hij in onderscheidene Gemeenten, onvermoeid en niet zonder vrucht gearbeid had, verkondigde hij ook onder ons, een reeks van jaren, het Evangelium van zijnen Heer Jesus Christus. Den gekruisten en verheerlijkten Zaligmaker, te prediken, als den eenigen naam, onder den hemel gegeven, om zalig te worden, dit was zijn lust en leven, in hem geloofde hij met zijn hart, hem beleed hij met zijnen mond en daden. — Onvermoeid was hij in het werk, hem onder ons opgedragen, en steeds bereid om zijne Ambtgenooten te helpen, hij werkte getrouw, zoo lang het dag was, tot dat de nacht voor hem kwam, daar hij door eene volslagene blindheid en zwakte, buiten staat gesteld om langer te arbeiden, zijn Emeritusschap moest verzoeken, dat hem dan ook, door onzen goeden Koning, op de vereerendste wijze werd toegestaan.

Niet

Niet lang echter had hij genot van deze welverdiende rust, eene korte ziekte nam hem weg, en zijn lijk was nog niet ten grave gedragen, toen zijnen geliefden Zoon, aan het sterfhuis, de tijding gebragt werd, dat hij tot opvolger van zijnen braven Vader, door den Eerw. Kerkeraad gekozen was. — Ook dit genoegen, dat nog eenige balzem voor zijn doorwond hart zou geweest zijn, mogt hij niet smaken; zijn Heer, die hem door veelvuldig lijden, hier gelouterd had, had hem reeds tot zich geroepen.

Droefenissen en wederwaardigheden van allerlei aard, die hij, door Jesus Godsdienst ondersteund, met Christelijke onderwerping gedragen had, hadden hem rijp gemaakt, voor een beter leven, waar geene tranen vallen, geen rouw of verdriet gekend wordt. Zijne diepbedrukte weduwe, verliest in hem den besten man, zijne bedroefde kinderen den braafsten Vader, zijne Ambtgenooten eenen opregten Vriend en hulpvaardigen Broeder, en de Gemeente een Godvruchtigen Voorganger.

Geen wonder dus, dat bij het bekendmaken van zijn overlijden, 't welk met de grootste hartelijkheid, door alle zijne, hem beminnende Ambtgenooten geschiedde, de droefheid op elks gelaat te lezen was.

AMSTERDAM, den 21sten Mei. Ds. VORSTMAN verkiezende te *Rotterdam* te blijven, heeft de Eerw. Kerkeraad, heden op nieuws gemaakt dit zestal:

DD. W. G. VAN DOORNE, Predd. te *Gouda*. C. VAN EPEN, te *Delfzijl*. W. ZIMMERMAN, te *Ouddorp* en *Oterleek*. C. VAN DER VEN, te *Edam*. P. SCHIFF, te *Weesp*. S. BOORDA VAN EISINGA, te *Westzaan*.

Drie-

Drietal:

DD. VAN DOORNE, VAN EPEN en ZIMMERMAN.

AMSTERDAM, Walfche Kerk vakant. Zie Febr. 1811.

HAARLEM.

BENNEBROEK, den 12den Mei. Heden nam onze hartelijk geliefde Leeraar, de Wel Eerw. Heer D. P. FARRET, een liefderijk bemoedigend en zegenend affcheid van ons, predikende over 2 *Thesf.* II: 16 en 17. *En onze Heere Jefus Christus zelve, en onze God en Vader, die ons heeft lief gehad, en gegeven heeft eene eeuwige vertroostinge, en goede hope in genade, vertrooste uwe harten, en verfterke u, in alle goede woorde en werke.* Wij betreuren zijn verlies, zijn dienst worde in de Gemeente van *Harlingen* gezegend, en God zorge voor deze, thans herderlooze Gemeente!

KOOG AAN DE ZAAN, den 14den April. De voorloopige tijding, welke wij in de voorgaande week ontvingen, werd ons heden in het openbaar bevestigd, daar onze geliefde Predikant, de Wel Eerw. en zeer gel. Heer E. BEGEMANN, berigtte, dat zijn Wel Eerw. door den Eerw. grooten Kerkeraad der aanzienlijke Gemeente te *Amfterdam*, als Hoogduitsch Predikant, in de plaats van zijnen Vader beroepen was. Reeds voor dat de beroeping op zijn Wel Eerw. was uitgebragt, gaven wij door de grootfte en gulfte aanbiedingen, ons hartelijk verlangen te kennen, om het verblijf van onzen Leeraar en Vriend, bij en onder ons te willen verzekeren. Maar treffend was voor ons de bekendmaking, van het dadelijk op zijn Eerw. uitgebragte beroep, met openhartige verklaring, dat hij door de dringendfte redenen, in afwachting van de noodige approbatie, zich verpligt gevoelde, om die roepftem te volgen. Bemoe-

moedigend was ons de Leerrede over 's Heilands belofte, *Matth.* XXVIII: 20. *Ziet ik ben met ulieden, al de dagen tot de voleinding der wereld!* Deelnemende tranen hebben wij mede gestort, bij de roerende voorstelling van onzen Leeraar, hoe hem zijn geliefde Vader, weinige dagen voor de beroeping, door den dood ontrukt was. Hoe gaarne wij dan ook onzen Vriend, die ons door zijne prediking en verkeering van ruim 8 jaren, dierbaar was geworden, langer onder ons hadden willen houden, — wij berusten nu in de bestelling van den Koning der Kerk; biddende, dat zijn Wel Eerw. in zijnen aanstaanden nieuwen en grooten werkkring, tot een' uitgebreiden zegen moge gesteld worden. God make ook zijn overig verblijf alhier gezegend, en voorzie ons op zijnen tijd van eenen anderen waardigen Evangeliedienaar.

HAARLEM Walsche Kerk vakant. Zie November 1811.

OOSTZAAN vakant. Zie April 1816.

A L K M A A R.

KOEDIJK. Na bekomene handopening van Z. M. den Koning, is op den 5den April, alhier ten overstaan der Consulenten, DD. G. VAN DER GROOT, Præses van het Klassikaal Bestuur van *Alkmaar*, en N. DE GRAAF, gemaakt het volgend drietal van Proponenten:

DD. H. GALLOIS, Prop. onder de Classis van *Overveluwe*. TH. VAN SPALL, Prop. onder de Classis van *Utrecht*. G. HARLEES, Prop. onder de Classis van *Leijden*.

Uit welk drietal den 15den daaraan volgende, met eene groote meerderheid van stemmen, tot Pred. dezer Gemeente beroepen is, de Wel Eerw. Heer TH. VAN SPALL, Prop. te *Utrecht*, die deze beroeping, tot onze blijdschap, in de vreeze des Heeren, heeft aangenomen.

ALK-

ALKMAAR, den 1sten Mei, 1818. Heden hadden wij hier weder, volgens onze oude gewoonte, de statelijke plegtigheid van de openbare aanneming tot leden der Gemeente op het Koor der Groote Kerk van hen, die belijdenis des geloofs hadden afgelegd. Dan heden waren er onder dezelve drie bejaarden, welke ook des avonds bij den Voorbereidings-Godsdienst den H. Waterdoop ontvingen, en van deze een, met name MOZES JACOB ELZAS, welke, na een behoorlijken tijd van onderwijs en beproeving, uit de Besnijdenis tot de Christelijke Kerke was overgegaan. Mogt hij deze zijne belijdenis bezegelen met een onwrikbaar, een standvastig geloof, en met eenen heiligen wandel, opdat ook andere Israëliten tot nadenken gebragt, en bewogen worden, om den Gekruisten van Nazareth te erkennen en aantenemen, als den waren Messias! zoo werde dagelijks die bede vervuld: *uw Koningrijk kome!*

BERGEN, den 5den Mei. Deze dag was voor onze Gemeente een ware Feestdag. Na vele worstelingen zagen wij heden tot onze groote blijdschap, onzen beroepen Leeraar tot den dienst in onze Gemeente inhuldigen. De Wel Eerw. zeer geleerde Heer J. NOORDINK, Pred. te *Zutphen*, (aan wien de Wel Eerw. zeer geleerde Heer A. PIERSON, Pred. te *Alkmaar*, deze beurt gedienstig had afgestaan) verrigtte, als Vriend, het werk der bevestiging, predikende bij deze gelegenheid over *Openb.* I: 17, 18. *En doe ik hem zag viel ik als dood aan zijne voeten: en hij leide zijne regterhand op mij, zeggende tot mij: en vreest niet: Ik ben de eerste en de laatste: En die leve, en ik ben dood geweest; en ziet ik ben levendig in alle eeuwigheid. Amen. En ik heb de sleutels der helle en des doods.*

De oplegging der handen geschiedde; behalven

ven door den Bevestiger, door de Wel Eerw. en zeer geleerde Heeren: P. P. VAN EIJKEN, A. BASSON, W. ZIMMERMAN, J. W. H. DEURSEN, A. SJOEMIS, P. D. WELTER, A. C. MEEVERS, SCHOLTE, L. J. VAN DAM, T. H. BLOM, en A. P. W. NOORDINK, Jo. Fil., Predd. te *Zuid-Scharwoude* en *Broek*, *Alkmaar*; *Oudorp* en *Oterleek*, *Egmond Binnen* en *den Hoef*, *Petten*, *Heilo*, *Egmond aan Zee*, *Schoorl*, *Groet* en *Kamp*, rustend van *Jisp*, en te *Stolwijk*.

Des namiddags aanvaardde onze ingezegende Leeraar, J. DIESEL, zijn dienstwerk met de heilvolle Evangelie boodschap *Jes.* LII: 7. *Hoe lieflijk zijn op de bergen de voeten des geenen, die het goede boodschapt, die den vrede doet hooren; des geenen, die goede boodschap brengt van het goede, die heil doet hooren; des geenen, die tot Zion zegt, U God is Koning.*

Het werk van den geheelen dag, is tot algemeen genoegen van eene aanzienlijke schare verrigt; de Heere zegene den dienst van dezen onzen Leeraar met vele, met gewenschte vruchten!

HARINGKARSPEL EN DIRKSHORN, staat vakant te worden. Zie Febr. 1816.

HOORN.

HOORN, den 10den Mei. Van hier is verzuimd te melden, dat in onze buitengewone Vergadering, belegd op den 26sten Maart l. l., om derzelver werkzaamheden regelmatig te eindigen, peremptoir geëxamineerd is: de Wel Eerw Heer DIRK SCHOEN, Prop. onder de Eerw. Classis van *Leijden* en *Nederrijnland*, maar beroepen Pred. te *Scharwoude*, door den Wel Eerw. zeer geleerden Heer B. HARTMAN, Pred. te *Grosthuijzen* en *Avenhorn*, met dit gunstig gevolg, dat de Examinator voor zijn welingezien onderzoek werd bedankt, en de geëxamineer-

neerde aan de hem roepende Gemeente, met zegenbede toegewezen.

SCHARWOUDE, den 5den Mei, 1816. Heden is onze beroepen Leeraar Ds. D. SCHOEN, onder ons in den Dienst van het Evangelie bevestigd, door den Wel Eerwaardigen zeer Gel. Heere B. LOOSE, Pred. te *Ursem*, bij eene doelmatige Leerrede, over *Hebr.* XIII: 17*b*. *Want zij waken voor uwe ziele als die rekenschap zullen geven: op dat zij dat doen mogen, met vreugde en niet al zuchtende, want dat is u niet nuttig*, de oplegging der handen geschiedde, behalven door den Heer Bevestiger, door D. P. T. AVINCK DU PRÉ, Pred. te *Hoorn*, als daartoe door het Klassikaal bestuur gecommitteerd, als mede door DD. GROET, Pred. te *Berkhout*, VAN WILLIS, te *Beets*. BORN, te *Zwaag*. HOUTKAMP, te *Etershem* en *Schardam*. HARTMAN, te *Grosthuizen*, en *Avenhorn*, en LETTE, te *Driehuizen* en *Zuidschermer*. Nadenmiddag maakte onze Bevestigde Leeraar, een begin van zijn dienstwerk onder ons, met de woorden van den Apostel Paulus, 1 *Cor.* I: 17 *en* 18. *Want Christus heeft mij niet gezonden om te doopen, maar om het Evangelium te verkondigen niet met wijsheid van woorden, op dat het kruis van Christus niet verijdeld wordt. Want het woord des kruises is wel den genen, die verloren gaan dwaasheid; maar ons die behouden worden, is het een kracht Gods.*

Het werk van den geheelen dag, is tot stichtinge afgeloopen, zoo wel van de Gemeente, als van een groot aantal toehoorders, van andere plaatsen zaamgekomen.

WOGNUM EN WADWAIJ, den 12den Mei. De beroeping alhier uitgebragt, op den Wel Eerw. Heer C. J. SCHEURLEER, is door zijn Wel Eerw., onder inwachting van de Koningklijke goed-

goedkeuring tot onze blijdschap volvaardig aangenomen.

AARDSWOUD. Zie Maart 1816.

HAUWAART. Zie April 1816.

E D A M.

MIDLIE. Zie April 1816.

Z E E L A N D.

MIDDELBURG.

OOSTBURG, Walsche Kerk vak. Zie Jan. 1796.

VLISSINGEN, Walsche Kerk, twee Predikantsplaatsen en dus geheel vakant. Zie Dec. 1803. en Aug. 1808.

BRESKENS vakant. Zie Dec. 1809.

VEERE Walsche Kerk vakant. Zie Aug. 1811.

VLISSINGEN vijf Leeraarsplaatsen vakant. Zie Sept. 1814.

WISSEKERKE. Zie Jan. 1816.

SINT KRUIS vakant. Zie Febr. 1816.

AAGTEKERKE. Zie Febr. 1816.

ZIERIKZEE.

KERKWERVE, den 21sten April. Onze waardige Leeraar, de Wel Eerw. zeer geleerde Heer K. HERINGA, nam heden van eene talrijke schaar van Toehoorders, die van alle zijden waren zamengevloeid, een treffend afscheid, met de woorden van Mozes *Deut.* XXX: 19: *Ik neem heden tegen u tot getuige den hemel en de aarde* enz.

De Heer vergezelle zijn Eerw. op zijne reize naar *Herwijnen*, zelke zijn dienstwerk in die Gemeente tot eenen uitgebreiden zegen, en zorge in liefde ook voor ons. —

SEROOSKERKE vakant. Zie April 1816.

BURGT. Zie April 1816.

ST. ANNALAND. Den 1sten Mei 1815, mogten wij ons hartelijk verblijden, toen onze ge-

liefde Leeraar J. SJOERNIS, voor de beroeping naar *Bergen op Zoom* bedankte, heden werden wij op nieuw bevreesd, zijn Eerw.te zullen verliezen, daar hij ons bekend maakte eene eenparige en geheel ongezochte beroeping ontvangen te hebben, naar de Gemeente van *Feijnaart* en *Heiningen*, en dezelve door hem in ernstige overweging genomen was. Hoe zeer wij ons dezen tijd ten nutte maakten, en geene pogingen onbeproefd lieten, om zijn Eerw. tot een langer verblijf onder ons te bewegen; onze pogingen bleken bij de uitkomst vruchteloos geweest te zijn, den 22sten daar aanvolgende moesten wij tot onze grievende smart hooren, dat zijn Eerw. niettegenstaande onzen liefdedrang, zich in gemoede had verpligt gevonden, de op hem uitgebragte beroeping, in de vreeze des Heeren, aan te nemen. Zijn Eerw. vervolgens van zijne betrekking tot de Eerw. Classis van *Tholen* en *Bergen op den Zoom*, en van deze Gemeente behoorlijk en onder wederkeerige zegenbede ontslagen zijnde, heeft den 27sten Aug. onder vele aandoeningen van Spreker en Hoorders een zegenend affcheid genomen, leggende ten grond zijner Verhandeling 2 *Cor.* VII: 3*b*. en 4*a*. *Want ik heb te voren gezegd, dat gij in onze harten zijt om zamen te sterven en zamen te leven. Ik heb veel vrijmoedigheid in het spreken tegen u, ik heb veel roems over u, ik ben vervuld met vertroostingen.*

Den 12den September, is, na verkregene Kerkelijke en Politieke handopening, ter vervulling dezer vakature geformeerd, dit twaalftal van Predikanten:

DD. J. DAGEVOS, Predd. te *Ouwerkerk* in *Duiveland*. J. U. GRAAF, te *Zevenhuizen*. J. B. SWALUE, te *Numansdorp* gezegd *Buitensluis*. B. VAN VEEN, te *Aalburg* en *Heesbeen*. H. SJOERNIS, te *Pet-*

Petten. J. C. VAN RHEE, te Poortvliet. S. LUIJMES, te Nieuw-Vossemeer. H. J. VAN INGEN, te 's Heerjansland. K. HERINGA, te Kerkwerve. P. SIX DIJKSTRA, te Kapelle, en G. W. BISSCHOP, te Veen.

Waar uit dit zestal:

DD. DAGEVOS, GRAAF en VAN RHEE, SJOERNIS, VAN VEEN en BISSCHOP.

En dit drietal:

DD. DAGEVOS, GRAAF en VAN RHEE.

Waaruit met eenparigheid van stemmen beroepen is, de Wel Eerw. Heer J. DAGEVOS, Pred. te Ouwerkerk in Duiveland, die echter na veertien dagen beraad vriendelijk bedankt heeft.

Den 5den Februarij 1816. is het Collegium Qualificatum, overgegaan tot het doen eener nieuwe beroeping, en heeft ten dien einde het volgende twaalftal van Predd. geformeerd:

DD. P. SIX DIJKSTRA, Predd. te Capelle. J. VERSPRILLE, te Kruiningen. J. U. GRAAF, te Zevenhuizen. J. C. VAN RHEE, te Poortvliet. G. J. LETTE, te 's Heer Abts- en Sinoutskerke. A. M. VAN GENDEREN, te 's Gravenzande. A. FAASSEN, te 's Gravenmoer. J. LEIJDS, Loon op 't Zand. L. VOERMAN, te Scherpenisse. H. J. VAN INGEN, 's Heerjansland. C. P. WINCKEL, te Halsteren en J. W. KÖNIG, te Bath.

Waar uit dit zestal:

DD. VERSPRILLE, DIJKSTRA, GRAAF, VAN RHEE, WINCKEL en VOERMAN.

En dit drietal:

DD. VERSPRILLE, DIJKSTRA en GRAAF.

Uit het welk met eenparigheid van stemmen beroepen is, de Wel Eerw. zeer geleerde Heer J. VERSPRILLE, Pred. te Kruiningen, die dit beroep na 14 dagen beraad, tot onze blijdschap, in de vreeze des Heeren, heeft aangenomen.

Den 10den April, onze beroeping uitgebragt

op den Wel Eerw. zeer geleerde Heer J. VERSPRILLE, Pred. te *Kruiningen*. is door de Eerw. Classis van *Tholen* en *Bergen op Zoom*, den 8sten Maart, en door Z. M. den Koning, den 19den daaraanvolgende goedgekeurd, en de Beroepene van zijne betrekkingen op de Classis van *Goes*, en de Gemeente van *Kruiningen* behoorlijk ontslagen, zal D. V. den 5den Mei aanstaande onder ons bevestigd worden

Den 5den Mei. Heden hadden wij het genoegen, dat onze nieuwe Leeraar in zijn Heilig Dienstwerk onder ons bevestigd werd, door zijn Behuwdbroeder, de Wel Eerw. zeer gel. Heer C. GILTAIJ, Pred. te *Kattendijke* (aan wien de Director de Wel Eerw. zeer gel. Heer J. HOOGENDORP, Pred. te *St. Maartensdijk*, die beurt gedienstig had afgestaan,) met eene Leerrede over *Hand.* VIII: 5, 6*a*. *En Philippus kwam af in de stad van Samaria, en predikte hun Christus, en de scharen hielden zich eendragtiglijk aan het geen van Philippus gezegd wierd.* De Bevestigde deed zijne Intrede met eene Leerrede, over *Rom.* I: 15 *Alzoo het geen in mij is, dat is volvaardig om ook u die te Romen zijt het Evangelie te verkondigen.*

Deze plegtigheid werd door eene talrijke schare bijgewoond, en is tot genoegen en blijdschap van Sprekers en Hoorders afgeloopen.

GOES, den 27sten Maart 1816. Overeenkomstig het besluit van Z. M. onzen beminden Koning, de Wel Eerw. Heeren C. COLMSCHATE. J. BERKERS, D. A. BUIJT, C. VAN DEN BRINK en J. POPPE, Predd. te *Goes*, 's *Heeren Arendskerke*, *Nisse*, *Krubbendijke* en *Cortgene*, en J. DE KANTER, Oud Ouderling te *Goes*, zijnde de door Z. K. M. benoemde Leden, voor het Klassikaal Bestuur van *Goes*, gelijk ook de Scriba

de

de Wel Eerw. Heer H. CATS, Pred. te *Goes*, in de Consistoriekamer alhier, door den Præses G. BLAAUWBEEN, Pred. te *Goes*, heden samengeroepen, en vergaderd zijnde, werden dezelve door zijn Wel Eerw. geinstalleerd, en alzoo hetzelve Bestuur geconstitueerd. De Præses deed vervolgens eene heilwenschende en aanmoedigende aanspraak, en opende deze eerste zitting met een plegtig gebed, waarop de Vergaderinge hare werkzaamheden begon.

GOES, den 9den April. In eene extraordinaire Vergadering van het Klassikaal Bestuur, stond binnen de Wel Eerw. zeer gel. Heer J. HOOGENDORP, Pred. te *St. Maartensdijk*, als gevolmagtigde van de Nederduitsche Gemeente te *St. Annaland*, met zegenbede verzoekende, de losmaking van den aldaar beroepenen Wel Eerw. zeer gel. Heer J. VERSPILLE, Pred. te *Kruiningen*, en dat ten dien einde ook Gedeputeerden in loco mogten gezonden worden. Aan dit verzoek werd, met wederkeerige zegenbede, voldaan, en zijn Gedeputeerden ter bevordering van zijn Wel Eerw. ontslag, bij zijne Gemeente benoemd, waarop zijn Wel Eerw. een liefderijk afscheid van deze Vergadering nam.

KRUININGEN, den 28sten April 1816. Heden heeft de Wel Eerw. zeer geleerde Heer J. VERSPRILLE, een liefderijk vermanend en zegenend afscheid, van de Gemeente alhier genomen met eene Leerrede, over de woorden van Paulus 2 Cor. VI: 1. *En wij [als] medearbeidende bidden [u] ook, dat gij de genade Gods, niet te vergeefs en moogt ontvangen hebben.* Zoo dat

KRUININGEN vakant is.

KLOETINGEN, den 5den Mei. De beroeping door het Wel Edel en Wel Eerw. Col. Qual. uitgebragt, op den Wel Eerw. zeer gel.

Heer A. J. BUIJS BALLOT, Pred. te *Stand daar Buiten*, door de Zuidbevelandsche Classis, en Z. M. onzen geliefden Koning, goedgekeurd zijnde, zagen wij heden onzen wensch vervuld, door de inhuldiging en intrede van onzen beroepenen Leeraar.

De Bevestiger, de Wel Eerw. zeer gel. Heer A. VAN DEINSE, Pred. te *Middelburg*, aan wien Ds. G. VAN DEN BRINK, Pred. te *Krabbendijke*, deze beurt gedienstig had afgestaan, predikte bij deze gelegenheid voor den middag, over *Matth.* XXVIII: 18*b*. *Mij is gegeven alle magt in hemel en op aarde.* De Bevestigde bepaalde ons na den middag, bij het Goddelijk bevel, *Matth.* XVII: 5. 't laatste gedeelte. *Hoort hem.* Beide deze belangrijke en doelmatige Leerredenen, werden door eene aanzienlijke en talrijke Vergadering, met stille aandacht, en genoegen aangehoord.

GOES Walsche Kerk vakant. Zie Maart 1814.

BAARLAND vakant. Zie Jan. 1816.

HEINKENSZANDE. Zie April 1816.

IJZENDIJKE.

IJZENDIJKE, den den 27sten Maart 1816. Heden is alhier het Klassikaal Bestuur van *IJzendijke*, overeenkomstig de dispositie, van Zijn Excellentie den Commissaris Generaal, provisioneel belast met de Zaken van de Hervormde Kerk, plegtig geinstalleerd.

HOEK. Den 16den Maart 1816, ontving onze Leeraar C. MEEUSE, eene eenparige beroeping naar *Baarland*, wij hielden hem gaarne bij ons, en hebben onze genegenheid, jegens zijn Eerw. door daadzaken getoond; tot onze innige blijdschap heeft hij ook, na eenigen tijd van beraad, voor *Baarland* bedankt, en zich op nieuws aan ons verbonden, met Paulus woorden *Filipp.* III: 14.

UTRECHT.

UTRECHT.

UTRECHT.

TER AA. Op den 21sten April is de Wel Eerw. Heer J. J. NEUMAN, alhier in den heil. dienst bevestigd, door den Wel Eerw. Heer J. VOGEL, Pred. te *Assendelft*, bij vrijwilligen afstand van den Wel Eerw. Heer R. VAN OOSTERHOUT, Pred. te *Abkoude*, aan wien, als lid van het Klassikaal Bestuur van *Utrecht*, dit werk was opgedragen. — De Bevestiger predikte 's voormiddags over *Matth.* IV: 19*a*. *En hij zeide tot haar, volgt mij na*; en de Bevestigde deed 's namiddags zijne intrede, met *Luc.* II: 10*b*. *Ziet! ik verkondige u groote blijschap, die alle de volke wezen zal.* — De oplegging der handen is geschied, behalven door den Heer Bevestiger, mede door de Wel Eerw. Heeren R. VAN OOSTERHOUT, G. BURCK en J. W. VAN DOLDER, Predd. te *Abkoude*, *Vinkeveen* en *Nederlangbroek*. — Wij verblijden ons over de vervulling der vakatuur, en bidden, dat onze nieuwe Leeraar, ten uitgebreiden zegen voor ons zij.

JUTPHAAS. Op den 12den Mei hadden wij het genoegen, onzen beroepenen Leeraar, den Wel Eerw. Heer M. P. MEELBOOM, van *Odijk*, tot ons overgekomen, in den h. dienst te hooren bevestigen, door den Hoog Eerw. Hooggel. Heer H. ROOIJAARDS, Professor in de H. Godgel. en Akademie-prediker te *Utrecht*, aan wien de Wel Eerw. Heer H. J. SCHIPPERS, Pred. *aan de Meeren*, als Lid van het Klassikaal Bestuur, deze beurt vrijwillig had afgestaan. — De bevestiger predikte over 2 *Cor.* IV: 7. *Maar wij hebben dezen schat in aarden vaten, op dat de uitnementheid der kracht zij Gode, en niet uit ons*; en de Bevestigde maakte 's namiddags een aanvang van zijn werk onder ons,

 met

met de taal van Paulus, *Rom.* X: 15. *Hoe zullen zij prediken, indien zij niet gezonden worden? gelijk geschreven is, hoe liefelijk zijn de voeten der genen, die vrede verkondigen, der genen, die het goede verkondigen!* — Het werk van deze dag, is tot veel genoegen der talrijke en aanzienlijke Vergadering, die daar tegenwoordig was, afgelopen, en 't is onze hartelijke wensch, dat de tot ons gezondene Evangeliedienaar, die ons het goede, en den vrede zal verkondigen, veel vrucht op zijnen arbeid zien zal, en wij ons met hem daarin verblijden.

BENSCHOP, den 28sten April. Heden was voor ons een dag van gemengde droefheid, daar onze waardige Leeraar, de Wel Eerw. en zeer gel. Heer T. BÜSSINGH, goedgunstiglijk door onzen geliefden Koning, honore cum stipendio, Emeritus verklaard, op zijn 79sten verjaardag, van ons een hartelijk en welmeenend afscheid nam, met de nadrukkelijke woorden van Paulus, *Hand.* XX: 26 en 27. *Daarom betuig ik ulieden enz.* Hij was ons lief geworden, wegens zijn 39sten jarig verblijf, in ons midden, zijne trouwe herderlijke zorg, en standvastigen ijver voor waarheid en deugd, die met de grootste naauwlettendheid, de regten van Kerk en armen voorstond, zonder aanzien des persoons. Wij berusten in Gods weg, daar hij rusten mag, wegens zijnen 55tigjarigen dienst, in de Gemeente van *Huesen*, *Prinsland* of *Dinteloord* en alhier. God doe de overige dagen van onzen geliefden Leeraar, in den schoot zijner kinderen vergenoegd doorbrengen, rekke zijne levensjaren, en doe hem eenmaal het loon van zijne getrouwe knechten ondervinden, dewijl wij hopen, dat eerlang onze Gemeente, met eenen waardigen Leeraar, van onzen geliefden Koning mag verzorgd worden.

LAN-

LANGERAK BEZUIDEN DE LEK. Zie Maart 1816.

THAMEN AAN DEN UITHOORN. Zie April 1816.

A M E R S F O O R T.

WOUDENBERG. Vernamen wij den 15den April, uit den mond van onzen Leeraar, den Wel Eerw. Heer W. H. VAN GRIETHUISEN, dat zijn Eerw. den 11den April, te *Thamen aan den Uithoorn*, eenparig tot Herder en Leeraar beroepen was, en dat zijn Eerw. die beroeping, voor eenigen tijd in beraad had genomen; wij bevlijtigden ons, door liefde tot onzen Leeraar en Vriend gedrongen, om zijn Eerw. tot een langer verblijf onder ons te bewegen: dan, hoe zeer onze pogingen op zijn hart, naauw aan ons verbonden, eenen diepen indruk maakten, ontvingen wij eindelijk het ons zeer bedroevend berigt, dat zijn Eerw. zich verpligt had gevonden, die roeping op te volgen. God stelle onzen Leeraar voor *Thamen*, ten uitgebreiden zegen, en zorge in gunst voor onze Gemeente!

BLAAUWKAPEL vakant. Zie Maart 1816.

NEDERHORST (DEN BERG). Zie Maart 1816.

NICHTEVECHT. Zie April 1816.

MAARTENSDIJK staat vakant te worden. Zie April 1816.

W IJ K.

'T WAAL, den 26sten April. Onze geliefde Leeraar, de Wel Eerw. Heer A. ZUBERTI AUGUSTINI, nam Zondag l. l. den 21sten dezer, ten aanhooren eener talrijke schare, liefderijk dankend en zegenend afscheid, ingevolge de roeping naar 's *Hertogenbosch*, in Januarij dezes jaars, op denzelven uitgebragt, en door ons me-

medegedeeld, bij eene vorige gelegenheid. Wanneer God gereed schijnt, eene nieuwe loopbaan in te leiden, natuurlijk, dat men als dan aan het tijdperk denke, 't welk laatst voorafgaat, en, ziet men dit, en met hetzelve een aanmerkelijk gedeelte van het leven geëindigd, natuurlijk, dat men dan aan het einde denke, van geheel het leven, gelijk, bij elke verplaatsing van Gemeente naar Gemeente, aan de groote verplaatsing, die allen aanstaande is. Door deze gedachte liet zich dan ook onze vertrokkene Leeraar, besturen in de keuze van zijn onderwerp, en predikte over *Ps.* CXIX: 19*a*. *Ik ben een vreemdeling op der aarde.* Na ontvouwing der redenen, van de stille smart, die door deze woorden in ons werd verwekt, werden wij aan de vertroostingen herinnerd, van het woord van God, om de hooge waarde van hetzelve en van dat gene, wat, dien overeenkomstig, wordt gepredikt, ten slotte, nog te doen gevoelen. — Onze wenschen en gebeden, vergezellen onzen Vriend, met wien wij in eensgezindheid hebben geleefd, en van wien wij, met gevoel, zijn gescheiden.

NEDERLANGBROEK, den 28sten April. Deze dag was voor deze Gemeente bijzonder aangenaam. Onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. W. VAN DOLDER, werd heden alhier, in den Evangeliedienst ingezegend, door zijnen Vader, den Wel Eerw. Heer V. VAN DOLDER, waardigen Evangeliedienaar te *IJssel-monde*, met eene Leerrede over I *Cor.* IV: 1—5. *Alzoo houde ons een* [*ieder*] *mensche, als dienaars Christi, en uitdeelers der verborgentheden Gods enz.* 's namiddags begon onze bevestigde Leeraar zijn gewigtig dienstwerk onder ons, predikende over I *Cor.* I: 23*a*. *Doch wij prediken Christum den gekruizigden.*

Het

Het werk van dezen dag is zeer gelukkig, en tot algemeen en zeer groot genoegen van eene groote schare verrigt. — God zegene den dienst van onzen waardigen Leeraar, tot ons eeuwig heil!

WERKHOVEN, den 7den Mei. Dikwijls waren wij, sedert dat onze geëerbiedigde Koning, over de Nederlanden regeert, (daar dit ook invloed maakte, op het verplaatst worden van vele Predikanten,) in vreeze, dat wij ook onzen waardigen Leeraar, zouden moeten missen; en ach! voor eenigen tijd ondervonden wij in nadruk, dat onze vreeze niet dan al te gegrond geweest zij; onze lieve Vriend toch, de Wel Eerw. Heer W. S. DE VISSER, ontving eene beroeping naar de zeer groote en voordeelige Gemeente van *Zaamslag*, bij *Axel*. Lang aarzelde zijn Wel Eerw. in zijne keuze, lang dobberden wij tusschen hoop en vrees, ook vleiden wij ons nog, hem, die ons dierbaar is, te zullen behouden; dan op den 10den Maart maakte hij ons bekend, dat hij zich verpligt gevoelde, de banden, die hem aan ons bonden, te verbreken, en de roepstem van *Zaamslag*, onder inwachting der Koninglijke approbatie, op te volgen, welke op den 17den April is ontvangen, en het afscheid van zijn Wel Eerw. op den 26sten Mei bepaalde. Eerlang zullen wij dus herderloos worden, en van hem, die altijd voor alle onze belangen waakte, in wien wij in alles eenen helper en raadsman hadden, en wien wij nooit zullen vergeten, moeten scheiden.

De Opperste Herder geleide zijn Wel Eerw. op zijnen weg, en heele onze breuk, door ons spoedig eenen anderen waardigen Leeraar te schenken!

ODIJK, den 5den Mei. Heden vloeide eene talrijke menigte van menschen, (waar onder vier sa-

naburige Predikanten,) bijeen, om de laatste Leerrede van den Wel Eerw. Heer H. F. [illegible]BOOM, welke hij, als Leeraar dezer Gemeente, doen zou, te hooren. Zijn Wel Eerw. nam met de bede des Heilands, voor zijne jongeren, Evang. *Joh.* XVII: 17. *Heilig ze in uwe waarheid; uw woord is de waarheid*, dan ook biddende en zegenende van ons afscheid. — Hem nu, die ons dierbaar geworden was, te moeten missen, valt ons smartelijk, en wij hopen, door zijne laatste vermaningen ter harte te nemen, te toonen dat hij ons onvergetelijk blijven zal, maar wenschen echter in Gods wil te berusten. Ja! wij bidden dat de Koning der Gemeenten, zijnen dienst te *Jutphaas*, tot zegen doe zijn voor velen, en daar wij reeds vrijheid verkregen hebben, om eenen anderen Leeraar te mogen beroepen, hopen wij dat zijn gemis ons zal vergoed worden, door eenen opvolger, die in zijne voetstappen treedt!

FRIESLAND.

LEEUWARDEN.

GARIJP. Zie April 1816.

HARLINGEN.

BOLSWARD, den 15den April. Heden had hier des namiddags plaats, het aandoenlijk afscheid van den Wel Eerw. Heere J. A. VOET VAN CAMPEN, met de woorden, genomen uit 1 *Petr.* II: 6. het laatste gedeelte, *Die in hem gelooft zal niet beschaamd worden.*

Hierdoor verliezen wij een kundig, vriendelijk en verdienstelijk Leeraar; en treurende, zal hij bij ons nog lang in gedachtenis blijven, de groote Heer zijner Kerke, zorge voordeelig ten beste voor onze Gemeente.

KU-

KUBAARD, den 17den Maart. Heden gaf onze geliefde Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. Z. RUGERSMA, in de voorafspraak ons kennis, dat zijn Wel Eerw. eene wettige beroeping van de Gemeente te *Balk*, ontvangen, en dezelve 14 dagen in beraad genomen had. Dezen tijd besteededen wij, om van onzen kant alles aan te wenden, wat mogelijk was, om onzen liefgeworden Leeraar te bewegen, bij ons te blijven. Dit is ons gelukt. Jezus, de Koning zijner Kerke, heeft het hart van zijn Wel Eerw. gunstig geneigd, om voor de beroepinge beleefdelijk te bedanken. Dus is onze vreeze in dezen verdwenen, en wij wenschen dat wij nog veel zegen onder zijnen ons aangenamen dienst genieten, en dat Jezus voor de Gemeente van *Balk* gunstig zorge moge.

HARLINGEN. Zie Jan. 1816.

SNEEK.

SLOTEN, den 28sten April. Onze waardige Leeraar Ds. J. NOBELMAN, maakte den 7den dezer ons bekend, eene schriftelijke verzekering van beroeping ontvangen te hebben, tot tweeden Leeraar, in de Gemeente van *Emmelenkamp*, in het voormalig *Graafschap Bentheim*, (volgens plaatselijk gebruik aldaar) Wij maakten ons dan tijd van beraad ten nutte, en Gode zij dank, ook niet vergeefs, daar zijn Eerw. den 21sten dezer ons, tot onze groote blijdschap bekend maakte, dat hij, op onzen aandrang besloten had, verder bij ons te blijven; verbindende zich heden plegtig aan ons, met eene Leerrede over 1 *Thess.* III: 11—13. *Doch onze God en Vader zelve, en onze Heere Jezus Christus, rigte onzen weg tot u* enz.

IJLST vakant. Zie April 1815.

BALK vakant. Zie April 1816.

HEEG vakant. Zie April 1816.

DOK-

DOKKUM.

DOKKUM. Zie Maart 1816.

DROGEHAM ſtaat vakant te worden. Zie Maart 1816.

HEERENVEEN.

BEETSTERZWAAG. Den 4den Maart l. l., maakte onze achtenswaardige Leeraar, de Wel Eerw. Heer M. GOUVERNEUR ons bekend, dat hij eene wettige en eenparige beroeping naar *Groningen* had ontvangen. Dit berigt verontrustte ons zeer, dan wij hoopten zijn Eerw. gedurende den tijd van beraad te bewegen, om dit beroep, gelijk hij meer aanbiedingen gedaan had, van de hand te wijzen. Op heden den 24ſten echter maakte hij ons, tot ons hartelijk leedwezen bekend, dat hij de roepſtem naar *Groningen*, na ernſtig beraad, en onder opzien tot God, dacht op te volgen.

Ten gevolge hier van, zijn wij in de onaangename noodzakelijkheid te berigten, dat onze Gemeente eerlang weder vakant zal worden.

WOLVEGA, den 28ſten April. Heden, nam onzen geliefden Leeraar, de Heer C. VAN EPEN, van ons een zeer ernſtig, maar tevens zegenend afſcheid, met de woorden des Engels, *Matth.* XXVIII: *7b. Ziet ik heb het ulieden gezegd*, ten aanhooren van eene zeer talrijke ſchare.

God vergezelle zijnen Dienstknecht, naar zijne nieuwe Gemeente, te *Delfzijl*, make ook daar zijnen Evangeliedienst dienstbaar, aan de zaligheid van vele menſchen, en zorge ook op de beste wijze, voor deze nu Herderlooze Gemeente, terwijl wij met leedwezen, nu melden moeten, dat

WOLVEGA vakant is.

GORDIJK vakant. Zie Maart 1816.

SCHERPENZEEL, SPANGEN, MUNNEKEBUREN EN NIJETRIJNEN. Zie April 1816.

OVER-

OVER-IJSSEL

ZWOLLE.

HASSELT. Zie Febr. 1816.

HARDENBERG vakant. Zie April 1816.

DEVENTER.

DIEPENHEIM, den 7den April, 1816. Heden werd onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. J. ROMENIJ, plegtig en hartelijk bevestigd, door zijnen Broeder den Wel Eerw. Heer J. B. ROMENIJ, Pred. te *Hal*, (aan wien de Wel Eerw. Heer H. W. STROINK, deze beurt vriendelijk had afgestaan), met de woorden van *Matth.* XX: 28. *Gelijk de Zoone des menschen niet niet en is gekomen om gedient te worden.*

De oplegging der handen geschiedde door voornoemden Heer Bevestiger, en de Wel Eerw. Heer H. W. STROINK, en J. TER MEULEN, Predd. te *Marculo* en *Gelzelaar*. Des namiddags begon de bevestigde Leeraar onder ons zijn heilig dienstwerk, met eene gepaste Leerrede over *Rom.* I: 16*a*. *Want ik schame mij des Evangeliums Christi niet.*

De gewigtige plegtigheid van dezen dag is tot algemeen en groot genoegen afgeloopen, de Heere schenke verder zijnen zegen.

VRIESEVEEN vakant. Zie Maart 1816.

KAMPEN.

WILSUM, den 7den April. Mogten wij ons bijna den tijd van twee jaren verblijden, in het bezit van onzen zeer geliefden Leeraar, den Wel Eerw. zeer geleerde Heer A. VISCH, die door leer en voorbeeld, door vermaningen en vertroostingen aller harten dierbaar was geworden, wie beseft dan niet, hoe smartelijk het ons viel te moeten vernemen, dat ook eene naburige Gemeente den Evangeliedienst van dezen onzen

getrouwen Voorganger, in het werk van geloof en bekeering, met drift begeerde.

Zijn Wel Eerw. maakte ons heden, met veel aandoening bekend, dat zijn Wel Eerw. vóór het aangaan der voormiddag Godsdienstoefening de zeer vereerende Collatie van den Hoog Wel geboren Heer Baron BENTINCK VAN BUCKHORST, Heer van *Zalk* en *Vecaten* enz. enz. ontvangen had, met sterken aandrang, om zijn Eerw. te bewegen, tot de Gemeente van *Zalk* en *Vecaten* over te komen; — dan wij vermeenen ook niets onbeproefd gelaten te hebben, om zijn Eerw. te bewegen, om ons niet te verlaten. Wij verkeerden eenige dagen tusschen vrees en hoop — dan, geloofd zij God, die onze verzuchtingen verhoorde! — onze Leeraar heeft, na een ernstig en rijp beraad besloten, bij ons te blijven, en voor die zoo vereerende Collatie te bedanken.

Onze verhoogde Heer en Zaligmaker, zette op deze keus het stempel zijner goedkeuring. Hij doe het verder verblijf onzes waardigen Leeraars onder ons, strekken tot vermeerdering van echte Evangelische kennis, en tot opbouw in het geloof. — Hij zorge ook genadig voor de Gemeente van *Zalk*, en schenke haar eerlang eenen waardigen Leeraar! —

De Gemeente van *Zalk*, onder de Classis van *Kampen*, eerlang staande vakant te worden, zoo worden H. H. Proponenten verzocht, zoo eerder zoo beter, aldaar hunne gaven te laten hooren, — alzoo de Hoog Welgeboren Heer Collator dier Gemeente, reeds handopening bekomen hebbende, verlangt de Gemeente ten spoedigsten van eenen nieuwen Leeraar te voorzien.

GRO-

GRONINGEN.

GRONINGEN.

HAREN, den 12den Mei. Heden had hier eene plegtigheid plaats, welke in meer dan een opzigt merkwaardig was. — Onze hartelijk geliefde Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel. Heer W. HOLWERDA, vierde heden de plegtige gedachtenis van zijnen vijf en twintig jaren vervulden Evangeliedienst. Deze plegtigheid, was te meer merkwaardig, daar zijn Wel Eerw. juist ter gelijker tijd vijf en twintig jaren, in den aangenaamsten Echt geleefd, en den ouderdom van vijftig jaren bereikt had; bij dit alles kwam het streelend genoegen, dat zijn Wel Eerw's. oudste Zoon, die met allen lof deszelfs Studien volbragt, aan de Hooge School te *Groningen*, voor de eerste maal den Predikstoel beklom, om de Gemeente zijnes beminden Vaders te stichten. Dit laatste had des namiddags plaats; terwijl onze geliefde Leeraar des voormiddags eene Leerrede hield, over 2 *Sam.* VII: 20. *Wat zal David nog meer tot u spreken? want gij kent uwen knecht Heere, Heere!* Uit deze woorden, nam zijn Wel Eerw. aanleiding om de voorregten als mensch, als Echtgenoot en Vader, en vooral als Evangeliedienaar genoten, en waaraan de herinnering zich thans zoo treffend vereenigde, met ootmoedige dankbaarheid, en gevoelige vreugde te vermelden; zijn Wel Eerw. maakte ons tevens tot getuigen, van zijne hartelijke belijdenis wegens beschamende tekortkomingen, en van den vurigsten wensch, om den overigen tijd zijnes levens onbepaald toe te wijden, aan het welzijn van zijn Huis en Gemeente, en aan de eer van zijnen Grooten Zender! Wij deelden in de gewaarwordingen van onzen geachten Voorganger, wij vereenigen ons gaarne

met zijnen wensch, en onze welmeenende liefde voegt er de bede bij, dat deze onvergetelijke dag, zijn Eerw. nog lange een genoegelijk aandenken oplevere, en dat God het overige zijnes levens niet minder vrugtbaar make in zegeningen van het goede, dan het verlopen tijdperk was, waarop zijn Wel Eerw. met dankbaarheid en vreugde terugziet.

WINSCHOTEN.

WINSCHOTEN, den 26ften Maart. In de op heden gehoudene laatfte gewone Vergadering van de Clasfis van het *Oldambt* en *Westerwoldingerland*, fisteerde zich de Wel Eerw. zeer gel. Heer F. J. ABRESCH, verzoekende, als bevestigd Pred. te *Veendam*, ftem en zitting in deze Vergadering, het welk zijn Eerw. onder zegenbede werd toegeftaan.

Voorts werd in de zelfde Vergadering, door DD. G. H. HEIN en A. VAN LAER DINCKGREVE, Predd. te *Bellingwolde* en *Boertange*, geëxamineerd, de Student P. ZUIDEMA, welke, na eerst eenige proeven gegeven te hebben van zijne Predikgaven over *Joh.* I: 16. naauwkeurig onderzocht is geworden, in het Hebreeuwsch over *Ps.* III: en in het Grieksch over het Tekstkapittel; vervolgens over de Theologifche wetenfchappen, zoo veel voor een préparatoir examen vereischt wordt, met dat gevolg, dat dezelve, na deliberatie, is opgenomen onder het getal der Prop., en als zodanig is toegelaten tot den Predikdienst, na de formulieren van eenigheid te hebben onderteekend.

Op heden heeft de Correspondens eindelijk berigt ontvangen, dat te

WAGENBORGEN den 3den October, 1815. In het H. Dienstwerk voor deze Gemeente bevestigd is, de Wel Eerw. zeer gel. Heer D. B. ANSINGH. De Bevestigingsrede gefchiedde door W. PALMER, Pred. te *Termunten* en *Borgsweer*,

weer, die te dier gelegenheid predikte over *Filip.* I: 29. De plegtigheid van de oplegging der handen is verrigt door D. L. E. VAN DER TUUK, Pred. te *Noordbroek.* Des namiddags deed de Bevestigde Leeraar zijne plegtige Intreê Rede; over de woorden van Paulus 2 *Cor.* V: 19. *God was in Christus enz.* Beide deze Leeredenen, zijn met veel genoegen en stichting, door de zamengevloeide schare aangehoord, waarover de Heere zijnen zegen gebiede.

WINSCHOTEN, den 27sten Maart. Op heden werd het door Z. Maj. den Koning, bij Besluit van den 6den Februarij 1816, N°. 42. benoemd Klassikaal Bestuur van *Winschoten*, bestaande uit:

DD. H. CANNEGIETER, Præses, B. NIEUWOLD, Adsessor, M. J. ADRIANI, Scriba, M. CORSTIUS. F. A. BEGEMANN, R. ENGELS en W. J. KOPPIUS, Predd. te *Winschoten*, *Zuidbroek*, *Oude Pekela*, *Beerta*, *Midwolde*, *Nieuwolde* en *Blijham*, benevens den Heer H. MOLANUS A DOEDENS, Oud Ouderling te *Oude Pekela*, plegtig door den Heer Praeses geinstalleerd, met eene sierlijke doeltreffende redevoering en plegtig gebed, waarna dit Collegie, aldus geconstitueerd, zitting nam, en deszelfs werkzaamheden begon.

De Classis, dezelfde blijvende in Leden, als voorheen, verwisselt alleen van naam, en draagt nu dien van *Winschoten*, zijnde verdeeld in 3 ringen, dien van *Winschoten*, *Midwolde* en *Bellingwolde*.

TER APEL vakant. Zie Maart 1816.

APPINGEDAM.

DELFZIJL, den 5den Mei. Heden hadden wij het genoegen, dat onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel. Heer C. VAN EPEN, in den H. dienst dezer Gemeente, plegtig wierd

bevestigd. De bevestigingsrede geschiedde door D. J. CANNEGIETER, Pred. te *Solwert*, met de woorden van Paulus *Hand.* XIII: 38. *Zoo zij u dan bekend.* — De hand van Broederschap werd, onder uitboezeming van de welmeenendste zegenwenschen, toegereikt door H. EDELINCK, Pred. te *Holwierda.* 's Namiddags maakte de Bevestigde een aangenaam begin, met zijn dienstwerk onder ons, leggende ten grondslag, het zeggen van Nehemia, *Neh.* II: 20*b*. *God van den Hemel, die zal het ons doen gelukken, en wij zijne knechten zullen ons opmaken en bouwen.* Talrijk was de menigte bij deze blijde plegtigheid tegenwoordig, groot het genoegen, hetwelk een ieder over het verrigte werk wegdroeg. De Heere gebiede verder zijnen zegen, over onzen Leeraar, en het werk zijner bediening.

APPINGEDAM vakant. Zie Mei 1811.

HELLUM vakant. Zie Junij 1815.

UITWIERDA vakant. Zie Nov. 1815.

MIDDELSTUM.

MIDDELSTUM, den 27sten Maart. De Classis *de Marne*, volgens de nieuwe verdeeling, vereenigd zijnde met deze, onder den naam Classis van *Middelstum*, had op heden hier als de Hoofdplaats, de installatie van het Klassikaal Bestuur van *Middelstum*, plaats, en begon dat Bestuur zijne werkzaamheden.

EENRUM, den 28sten April. Heden heeft de Wel Eerw. Hooggel. Heer J. A. UILKENS, sedert den 14den April 1799, onze Leeraar, thans benoemd tot gewoon Hoogleeraar in het vak der Wis- en Natuurkunde, aan de Hooge School te *Groningen*, ons vaarwel gezegd. — Talrijk was bij deze gelegenheid de Vergadering, van alle kanten was men zaamgekomen, om deze plegtigheid bij te wonen. Alle de Leeraars,

aars, behoorende onder de voormalige Classis *de Marne*, twee slechts uitgezonderd, gelijk ook een en ander, uit nabuurige Classen, waren mede tegenwoordig, zijn Wel Eerw. had ten tekst gekozen, *Ps.* XXVI: 8. *Heere! ik heb lief de woning uwes huizes, en de plaats des tabernakels uwer eer.* Alles liep in de beste orde af, wij missen dan nu onzen waardigen Leeraar, onzen hooggeschatten vriend. — Hartelijk wenschen wij, dat hij, in zijne nieuwe betrekking, tot uitgebreid nut strekken, en wij eerlang eenen waardigen Leeraar en Voorganger, in zijne plaats weder mogen erlangen. Dus

EENRUM vakant.

BELLINGEWEER EN RANUM vakant. Zie Sept. 1814.

HORNHUIZEN EN KLOOSTERBUREN vakant. Zie Mei 1815.

NOORD-BRABAND.

's HERTOGENBOSCH.

'S HERTOGENBOSCH, Walsche Kerk vakant. Zie December 1810.

'S HERTOGENBOSCH. Zie Jan. 1816.

DRUNEN EN NIEUWKUIK. Zie Febr. 1816

EINDHOVEN.

EINDHOVEN EN WOESEL. Zie April 1816.

DRENTHE.

ASSEN.

ASSEN, den 1sten Mai. Het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe*, heeft hier op heden peremptoir geëxamineerd, den Wel Eerw. Heer

ROB. ALBERTHOMA CHEVALLIER, PETR. FIL. Prop. onder de Classis van '*s Gravenhage*, en beroepen tot tweeden Pred. te *Koeverden*. Zijn Wel Eerw. predikte over *Joan* XII: 24, werd in het Grieksch onderzocht, uit *Joan*. XII: en in het Hebreeuwsch uit *Ps*. XXII: en voorts over de Godgeleerde Wetenschappen, met dat gevolg, dat hij met ruimte aan de Gemeente van *Koeverden*, is toegewezen. Hier van is zijn Eerw. attest gegeven, ten einde het Klassikaal Bestuur van *Koeverden*, zijne bevestiging in den dienst aldaar moge doen plaats hebben.

MEPPEL.

WAPSERVEEN vakant. Zie Oct. 1815.
MEPPEL vakant. Zie Jan. 1816.
MEPPEL vakant. Zie April 1816.

KOEVERDEN.

KOEVERDEN. Van de alhier uitgebragte beroeping, heeft de Redactie geen ander berigt ontvangen, dan alleen het bovenstaande onder *Assen*.

WESTVLAANDEREN.

OSTENDE, den 15den Mei 1816. Heden had alhier eene buitengewone plegtigheid plaats. J. STENT, oud 26 jaren, werd, na dat hij daags te voren, bij den Wel Eerw. Heer R. O. AITTON, provisioneel Leger Predikant alhier, de belijdenis zijn's geloofs, aangaande de waarheden van den Hervormden Godsdienst had afgelegd, door den Doop in de Christelijke Kerk ingelijfd, terwijl hij onmiddelijk daarop, zijn ruim eenjarig kind zelf ten doop hield. Deze plegtigheid werd verrigt, op het Stadshuis alhier; zijnde de plaats waar het garnisoen, en de

de Hervormden alhier woonagtig, ter uitoefening van den openbaren Godsdienst, tot nog toe gewoon zijn bijeen te komen. De Leeraar sprak bij die gelegenheid, over den doop der volwassenen, als de verzekering van hunne belangstelling, in de leer des Evangelies, naar aanleiding van *Hand.* VIII: 36. 't laatste gedeelte. *Ziet daar water, wat verhindert mij gedoopt te worden?*

OOST-FRIESLAND.

EMDEN. Op Zondag voormiddag, den 28sten dezer, geschiedde de plegtige, zoo Kerkelijke als politieke Bevestiging, en openbare instelling van onzen nieuws beroepen Leeraar, den Heer T. SLOT, tot hier toe veel geacht Pred. te *Meppel*, in het Nederlandsch Departement *Drenthe*, en wel beide, bij aanhoudende ligchaams zwakheid van onzen oudsten Predikant, door onzen tweeden Leeraar H. MEDER. De Bevestiger hield bij die gelegenheid vooraf eene Kerkelijke redevoering, naar aanleiding van Paulus gezegde *Efez.* IV: 11, 12. Terwijl onze nieuwe Leeraar, aan den avond van dienzelfden dag, een plegtig begin van zijn dienstwerk onder ons maakte, met eene Intree-Leerrede over Jezus bevel, en belofte bij *Matth.* XXVIII: 18—20. De Heere stelle zijnen dienst, benevens den dienst zijner Ambtgenooten, tot eenen uitgebreiden zegen voor deze Gemeente.

VELLAGE. Ter vervulling van de nog alhier openstaande Predikantsplaats, door het afsterven van den Wel Eerw. Heer H. W. CUP, in de lente des vorigen jaars veroorzaakt, is den 4den

Januarij l. l., uit eene vooraf gemaakte nominatie, waarop gesteld waren:

DD. G. EVERTS, Pred. *op het Logummervoorwerk.* L. PANNENBORG, Cand. te *Weender.* H. STROMAN, Cand. te *Eilsum.* en S. KNOTTNERUS CRAMER, Cand. te *Emden.*

de eerstgenoemde met eenparigheid verkoren, tot Leeraar in deze Gemeente, die ook, na eenigen tijd van beraad, in de vreeze des Heeren, dit beroep heeft aangenomen.

VELLAGE, den 21sten April l. l. Op heden had onze Gemeente het genoegen, dat onze nieuw beroepen Leeraar, Ds. G. EVERTS, van het *Logummervoorwerk*, herwaarts overgekomen, plegtig in den heiligen dienst wierd ingezegend, door Ds. H. BROUWER, Superintendent en Pred. te *Weender*, die een ernstig voorstel deed over *Col.* IV: 17*b*. *Zie op de bediening, welke gij aangenomen hebt in den Heere, dat gij die vervullet.* Waarop onze jeugdige voorganger, terstond een begin maakte van zijnen Evangeliearbeid onder ons, met eene weldoorwrochte Leerrede over 1 *Cor.* III: 11. *Niemand kan een ander fondament leggen, dan het geen enz.*

STAPELMOER. Van hier is tot dus verre verzuimd te melden, dat onze Gemeente herderloos geworden is, door het vroegtijdig verlies van onzen geachten Leeraar, den Wel Eerw. zeer gel. Heer H. G. BERKHUIS, HERM. FIL. ALB. WILH. en JOAN. FR., die, na eene langdurige ongesteldheid en bijkomend verval van krachten, onder de bemoedigende hoop op eene zalige verwisseling, den 13den Februarij l. l., in het 41ste jaar zijnes nuttigen levens, door den dood uit onzer midden werd weggerukt. Het ontzielde lijk is den 20sten, in het koor onzer Kerk, plegtig ter aarde besteld, en op Zondag, den 25sten daaraanvolgende, de lijkrede gehouden,

door

door 's mans veeljarigen Vriend, den Eerw. J. FRIESEMAN VIETOR, Pred. te *Wijmeer*, over 2 Cor. V: 1. *Wij weten, dat, zoo ons aardsche huis dezes tabernakels, enz.*

Onze overledene (om slechts dit weinige van hem te berigten,) is geboren te *Emden*, den 1sten Julij 1775, en werd in zijnen jeugdigen ouderdom, door zijnen geleerden Vader, den Eerw. H. BEEKHUIS, laatst Evangeliedienaar in het naburig *Banda*, (die ook zijne drie oudere Zonen aan den dienst der Kerk heeft overgegeven, doch welke nu reeds alle ten grave gedaald zijn,) tot het nuttig bijwonen van hooger onderwijs voorbereid. Door dit huisselijk onderrigt, met eene genoegzame taalkennis voorzien, vertrok hij naar de hooge school te *Groningen*, en verzamelde zich aldaar door vlijt in 4 wel besteede jaren, zoo vele kundigheden, dat hij, na het voleindigen zijner Akademische loopbane, bij het Klassikaal onderzoek naar zijne verkregene bekwaamheid, tot zijnen aanstaanden post, met welverdienden lof, op de lijst der Proponenten destijds wierd aangeschreven.

Niet lang bleef hij zonder eene vaste standplaats: want reeds ten jare 1799, begeerde de Gemeente te *Eppenhuizen*, onder de Classis van *Middelstum*, door hem gesticht te worden. Van daar vertrok hij 2 jaren later 1801, naar *Noordlaren*, onder de Classis van *Groningen*, en het *Coregt*, welke Gemeente ook door zijnen zaligen Vader, van 1761 tot 1769 bediend was. Hier, te *Stapelmoer*, in plaats van den Eerw. grijsaard J. PANNENBORG, den 15den Febr. 1808, tot deszelfs opvolger verkoren zijnde, maakte hij den 28sten April eenen aanvang, met het werk zijner bediening: en sedert dien tijd heeft hij alle de deelen van het Leeraarsambt, ook

zelfs onder menigvuldige zwakheden des ligchaams, en zoo lang hem dat nog in zijne laatste dagen mogelijk was, getrouwelijk onder ons waargenomen. Terwijl hij zoo ijverig in deze Gemeente arbeidde, wierd hem het beroep naar *Midlum* in *Neder-Reiderland*, opgedragen; doch, uit verkleefdheid aan ons, liet hij zich door ons aanzoek overhalen, om deze voordeelige verplaatsing, beleefdelijk van de hand te wijzen.

Nog te *Eppenhuizen* staande, trad hij den 17den Sept. 1801, in den echt met de Juffer ALBERTINA BUIJSING, dochter van den Wel Ed. Achtb. Heer R. BUIJSING, thans Burgemeester te *Leeuwarden*, die nu van de 8 kinderen, welke hij bij haar verwekt heeft, nog met 6 van dezelve, en waar van, op den sterfdag des waardigen Vaders, het jongste slechts 9 dagen oud was, als eene bitterlijk bedroefde Weduwe overblijft, en het vroeg verlies van haren beminden Echtgenoot, met heete tranen beweent. Zoo dat:

STAPELMOER vakant is.
CANHUIZEN } vakant.
KLEIN MIDLUM }

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

FREREN vakant. Zie Nov. 1815.
EMLENKAMP staat de tweede Predikantsplaats vakant te worden. Zie Maart 1816.
NIENHUIS. Zie April 1816.

De vakante Plaatsen van *Lingen*, *Wezel*, *Bremen*, en *Hanau*, zijn als in de vorige maand.

B E-

BERIGTEN.

De Leden der Classis van *Brielle*, worden verzocht, de jaarlijksche bijdrage tot de Weduwenbeurs, aan den ondergeteekenden, in den aanvang van Zomermaand toe te zenden, dewijl volgens het algemeen reglement voor het Bestuur der Hervormde Kerk, in het Koningrijk der Nederlanden, Art. 65 en 67, N°. 2. op den laatsten Woensdag in die maand, de rekening moet gesloten worden.

PAUW,
Quæstor der Klassikale Weduwenbeurs.

Brielle, den 18den van Bloeim. 1816.

Het Provinciaal Kerkbestuur van *Friesland*, houdt deszelfs gewone Vergaderingen, in de Kosterij van de Groote Kerk te *Leeuwarden*, de eerste Woensdagen in Mei, Augustus en October. De genen, welke verlangen tot Friesche Kandidaten geëxamineerd te worden, moeten zich ten minsten vier weken te voren, met overlegging der vereischte getuigschriften, aanmelden bij den Secretaris G. VAN DER TUUK, Predikant te *Berlikum*. De Examina, zullen provisioneel, volgens de bepalingen der Vriesche Kerkeorde, doch in gewone Vergaderingen kosteloos geschieden. Brieven enz. moeten vrachtvrij bij den Secretaris worden ingezonden.

Op last van het Provinciaal Kerkbestuur van *Friesland*.
G. VAN TER TUUK,
Secretaris.

Van de Dichtstukjes *de Schijnvriend*, geteekend N. N., en *de Lente*, geteekend J. N., kan om *redenen* geen gebruik worden gemaakt, kunnende de zenders dezelve, des begeerende, terug bekomen bij de Uitgevers dezes.

LET-

LETTER-NIEUWS.

P. Nijhoff, Boekverkooper te *Arnhem*, geeft uit en heeft alom verzonden:

Leerredenen van H. H. DONKER CURTIUS, Theol. Doct., Predikant te *Arnhem*, 2 Stukken compleet. Deze geheel compleete bundel bevat twaalf Leerredenen, welke het bepaalde doel hebben, om uit de Geschiedenis van den Verlosser, het verhevene en goddelijke van zijn gemoedsbestaan aan te toonen, en te doen zien, dat men, om door de beschouwing van het schoone en verhevene genoegen te smaken, niet anders te doen heeft, dan de denkwijze en het gedrag van JEZUS, met deszelfs beweegredenen en bedoelingen, aandachtig na te gaan. — Zie hier de stoffen, waar over deze met dit doel geschrevene Leerredenen handelen: I. *Joh.* I: vs. 47*b*. II. *Joh.* IV: vs. 7—26. III. *Joh.* IV: vs. 34. IV. *Lukas* X: vs. 24*a*. V. *Matth.* XV: vs. 21—28. VI. *Matth.* XXI: vs 23—32. VII. *Matth.* XV: vs. 12—14. VIII. *Lukas* X: vs. 38—42. IX. *Joh.* XXI: vs. 15—19. X. *Joh.* XI: vs. 5. XI. *Joh.* XIX: vs. 25—27. XII. *Lukas* XXII: vs 19*b*.

Dezelve zijn mede in getallen te bekomen, te *Amsterdam*, bij de Gebroeders van Cleef, W. Brave en C. Timmer, te *Leijden*, bij Hazenberg, te *Dordrecht*, bij A. Blussé en Zoon. — De prijs der beide Stukken is *f* 3 : 10 : —

Ook zijn bij deazelven nog eenige Exemplaren te bekomen, van het volgende:

I. *Leerrede ter gelegenheid van Nederlands bevrijding uitgesproken door* H. H. DONKER CURTIUS, *Theol. Doct. Predikant te Arnhem.* — Deze op eene der allereerste dagen na de heuchelijke Verlossing van Nederland, en het stormenderhand innemen van *Arnhem*, uitgesprokene Leerrede, zou even daardoor te meer belangwekkend zijn, zoo zij niet reeds op zich zelve de grootste waarde bezat. De prijs is 11 stuivers.

II. DU VOISIN, *Evangelisch Betoog.* — Dit veel bevattend en allerovertuigendst geschreven boekje bevat, na eene Inleiding, over het onderzoek naar de waarheid van het Christendom, in het algemeen, de volgende Hoofdstukken: I. Gedachten aangaande de wonderwerken. II. Echtheid der boeken van het N. Testament. III. Ka-

rak-

rakter van JEZUS CHRISTUS. IV. Karakter der Apostelen. V. Wonderwerken van JEZUS CHRISTUS. VI. Opstanding van JESUS CHRISTUS. VII Wonderwerken der Apostelen. VIII. Aanmerkingen over de grondvesting van het Christendom. IX. Tegenwerpingen en Antwoorden. X. Besluit. — De prijs is 1 Gulden.

Verder debiteert dezelfde Boekverkooper met succes:

I. *Uitbreiding van de Bijbelsche Historievragen, tot gebruik van Catechizatien en Christelijke Huisgezinnen*, door A. VAN DEN BERG. — Dit Werkje werd door den Eerw. opsteller opzettelijk bestemd, om door de Jeugd, in derzelver voorbereiding tot de Katechizatien gebruikt te worden, en bewijst als zoodanig in vele Gemeenten de uitmuntendste diensten. — De prijs is *f* 1 : 14 : —

II. *Korte Vragen uit de Kerkelijke Historien, ter vervolge op de Bijbelsche Historievragen*, door A. VAN DEN BERG. — De prijs is 6 stuivers.

III. *Kort Onderwijs in de Leere van de Christelijken Godsdienst, getrokken uit de Bijbelsche Historien*, door A. VAN DEN BERG. — De prijs is 5 stuivers.

IV. *De Heidelbergsche Catechismus gesplitst in kortere Vragen en Antwoorden*, tot gebruik van Catechizatien en Christelijke Huisgezinnen. — De prijs is 3 stuivers.

V. *Het kort Begrip der Christelijke Religie gesplitst in kortere Vragen en Antwoorden.* — De prijs is 2½ stuivers.

Bij den Boekverkooper G. van Dijk, in de Warmoesstraat, N°. 122, te *Amsterdam*.

Zijn nog eenige weinige Exemplaren te bekomen, van de uitmuntende en fraaije Leerredenen op het Paasch-, Hemelvaart- en Pinksterfeest. Door J STEENMEIJER, in leven Predikant te *Vlaardingen* a *f* 2 : 8 : —

Als ook nog eenige weinige Exemplaren van de Berigten van den Predikant KICHERER aangaande zijnen Zending tot de Heidenen, met deszelfs Pourtret, en dat van drie bekeerde Hottentotten, voor de prijs van 12 stuiv. in plaats van *f* 1 : 5 : —

Akademische Redevoering, over de regte wijze waarop het Beoefenen der Leerstellige Godgeleerdheid behoort geregeld te worden, door A. IJPEIJ, Hoogleeraar te *Groningen*, a 8 stuivers.

Bij

Bij A. B. Saakes, op 't Rok-in, te *Amsterdam*, is heden gedrukt en alom verzonden:

Naamlijst der Predikanten en Ouderlingen, door Z. M. den Koning benoemd tot het *Sijnode*, der *Provinciale Kerkbesturen* en het *Klassikaal Bestuur* der *Hervormde Kerk*, in het Koningrijk der *Nederlanden*. Benevens de nieuwe verdeeling der *Classen* in *Ringen*. In klein Zak-Formaat, ten gemakke voor alle Kerkelijken en belangrijk voor alle Ledematen. De prijs is 8 stuivers. — Voorts: twee Leerredenen, waar van de eene een *Dank-* en *Bededagsrede*, gehouden den 5den Julij 1815, door D°. C. VAN EPEN, Pred. te *Delfzijl*, à 11 stuivers.

Bij W. Brave, Boekverkooper op den Nieuwendijk, bij de Ramskooij, te *Amsterdam*, word heden uitgegeven.

Memorie en Bezwaren, overhandigd door eene Commissie uit de Clasfis van *Amsterdam*, bestaande uit de Wel Eerw. en zeer geleerde Heeren VISCH, VAN ROSSEM en ZWEIJGHOLT, respective Predikanten te *Amsterdam*, *Muiden* en *Loenen*. Aan Zijne Majesteit den Koning, tegen het Algemeen Reglement, voor het Bestuur der Hervormde Kerk in het Koningrijk der Nederlanden, en Brief tot Antwoord aan de Clasfis van *Amsterdam*, geschreven door Zijne Excellentie, den Commisfaris Generaal voor het onderwijs van Kunsten en Wetenschappen, Provisioneel belast met de zaak der Hervormden, in gr. 8vo. a 6 stuivers. Van het Plan zelfs en de benoemingen der Leden, te vinden in de *Bijdragen* N°. 1. zijn nog eenige Exemplaren van voorhanden, a 26 stuivers. Zoo ook van de

Vijf Brieven, over het Plan van Organisatie a 9 stuivers.

J. van der Heij, Boekverkooper te *Amsterdam*, geeft uit en heeft alom verzonden:

Gedichten van C. LOOTS, *Ridder der orde van den Nederlandsche Leeuw*, en *Lid van het Koninklijk Instituut*, 1e Deel, gr. 8vo. met gegraveerden titel en vignet en geplaatdrukte blaauwkartonne banden. De prijs is *f* 3: 12: — In dezen bundel komen onder anderen voor: *De Lof van den Burgerstand*, *Overwinning der Nederlanders bij Chattam*, *Eeuwzang*,

zang, *Lofdicht op* H. BOERHAVE, *Lijkzang op* J. F. HELMERS, de *Slavenhandel* en meer anderen.

Het tweede Deel is ter persse, en zal spoedig volgen.

Korte Aardrijkskundige Beschrijving van het *Koningrijk der Nederlanden*, met eene genommerde Kaart, door den Heer C. COVENS, geteekend, zeer geschikt voor het onderwijs op de scholen; word heden a 14 st uitgegeven, te *Amsterdam*, bij de Boekverkoopers Mortier Covens en Zoon, en J. ten Brink, Gz. de in dit werkje voorkomende Kaart, meer volledig met de namen er ingesneden, om afzonderlijk, of bij het zelve gebruikt te worden: als ook eene uitgave van het werkje in de Fransche taal, zal eerlang bij genoemde uitgevers te bekomen zijn.

'S MENSCHEN GROOTSTE SCHAT.

De Gezondheid, die menigmaal door onkunde, vooroordeel en roekeloosheid op de onverantwoordelijkste wijze onwederkrijgbaar verloren gaat, is van te veel belang, om geene behoorelijke zorg voor derzelver behoud te dragen. Velen slaan tot dit behoud den verkeerden weg in, door het onberaden en ontijdig gebruik van Geneesmiddelen op raad van onkundigen, en halen zich alzoo vele ziekten en kwalen op den hals, even door die verkeerde middelen en voorzorgen, waar door men waant zich voor dezelve te beveiligen. Immers geen *dwalingen* zijn menigvuldiger en algemeener onder alle klassen van menschen verspreid dan *omtrent de gezondheid*. De Heer I. D. T. DE BIENVILLE heeft een allerbelangrijkst Werk van circa 300 bladz. in gr. 8vo. daaromtrent geschreven, waar in hij niet alleen de gewone *dwalingen* in de *opvoeding*, in de *zorg voor ons Ligchaam*, in het *opvolgen van het voorbeeld* van *kwaade gewoonten*, zoo wel als omtrent de *Artsen*, *geneesmiddelen* en *heilzame ziekten*, mitsgaders in de *keus van spijs en drank*, ten duidelijksten aantoont, maar tevens verscheiden nuttige raadgevingen en waarschuwingen mededeelt, aangaande alles wat den mensch dienstig en schadelijk is. Wie ondertusschen dit Werk leest en de daar in vervatte raadgevingen getrouw opvolgt, kan verzekerd zijn van gezond en lang te zullen leven. Een klein getal Exemplaren is nog voorhanden, à 18 Stuivers, te *Amsterdam*, bij N. Geijsbeek, Boekverkooper op de Westermarkt over de Waag, N°. 23.

I N H O U D.

BOEKBESCHOUWING.

MENGELWERK.

BOEKZAAL
DER
GELEERDE WERELD,
OF
TIJDSCHRIFT
VOOR
LETTERKUNDIGEN,
Voor JUNIJ 1816.

Te AMSTERDAM, bij
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal en de
Bergstraat, N°. 320.
MDCCCXVI.

De Prijs is 6 Stuivers.

BOEKBESCHOUWING.

De voortreflijkheid van de Leer der Roomsch-Katholijke Kerk geschetst, *door* J. G. LE SAGE TEN BROEK, *Notaris te* Naaldwijk.

Wij zijn geen kunstig verdichte Fabelen gevolgd.
PETRUS.

Tweede verbeterde Druk. Te Amsterdam, *bij* Geijsbeek *en* Comp, 1816. *Met Goedkeuring.* 132 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 14 —

Verschillend waren de aandoeningen, met welk wij dit boekje, deze misgeboorte, gelezen hebben. Nu eens werd ons medelijden opgewekt, met den zoo geheel verbijsterden vader, van dit op eenen hoogen toon gesteld Stukje, en dan vervulde eene heilige verontwaardiging ons hart, van wegen de listige pogingen, booze bedoelingen, jammerlijke verdraaijingen van de H. Schrift en openbare onwaarheden, waarmede hetzelve is opgevuld. — In de Voorrede van omtrent vier bladzijden, geeft J. G. LE SAGE TEN BROEK te kennen, dat hij te voren een zeer ijverig Protestant was, en dat hij, met de uitgave van dit Stukje, vooral ten doele heeft, om de voortreflijkheid van de Katholijke Kerk boven de Leere der Protestanten te doen zien, door ook eenige van de Leerstukken dier Kerk te ontwikkelen, en met den Bijbel te bevestigen, en om op eene openbare wijze, aan Roomschen en Onroomschen, plegtig te betuigen, dat hij den Katholijken Godsdienst uit volle overtuiging omhelsd

 heeft.

heeft. — Hij begint met de vraag: *hoe is 't mogelijk, dat een verstandig mensch van Protestant Roomsch wordt?* — Dat houden wij voor onmogelijk, ten ware dat iemands verstand verduisterd zij, zoo dat hij zijn oordeel niet meer kan gebruiken, of de duisternis liever heeft dan het licht; en wij zijn, door de lezing van deze weinige bladz., zoo mogelijk, hier van nog sterker overtuigd geworden. *Ik zou*, dus gaat hij voort, *te voren dezelfde vraag aan allen even ernstig gedaan hebben, aan allen, die den Protestantschen Godsdienst verlieten, om den Katholijken te omhelzen.* Wie waren die *allen*, die zich zoo onverstandig betoonden? of heeft de Schrijver *vele* zulke verlichte menschen gekend? Of moet men, voor allen, *iemand* lezen? De Schrijver schijnt in den waan te verkeeren, dat het een groot werk is, de Roomsche Leer te leeren kennen; kan men zich dan geen Vraagboekje tot dat einde, geenen *kleinen* of *grooten Catholijken Catechismus* aanschaffen? En hoe is hij dan, die maar pas nog de deur is ingetreden, in staat, om in deze zaak, welke, naar zijn betuigen, door zoo weinigen grondig onderzocht en gekend wordt, reeds anderen te onderrigten? — Hij spreekt van de Protestantsche als eene *altoos weifelende*, *onzekere* en *veranderlijke* leer, en schijnt dus noch de Geschiedenis der Pausen, der Bullen, Besluiten en bepalingen der Roomsche Kerk te kennen, noch te weten, dat de Bijbel bij de Protestanten de eenige *lapis lijdius* is. 't Is ook in deze Voorrede nog opmerkelijk, dat de Schrijver hier bekentenis doet van *hoogmoed*, *ijdelheid* en *losheid*, en spreekt van de *ergernis door zijn leven gegeven*, en van zijne *krankheid*, en evenwel de Vraagbaak en wegwijzer van anderen zijn wil. — Ja, maar hij wil ook alleen maar Protestanten overtuigen, en

daar-

daarom zich alleen bepalen tot de H. Schrift, om uit dezelve de gegrondheid der Katholijke Leer te bewijzen, waar uit dan van zelve volgen zal, dat wij haar gehoorzamen moeten; iets 't welk misschien door vele geleerde en kundige mannen niet genoeg in 't oog gehouden is! (deze zijn 's mans eigen' woorden.)

Over 't algemeen moeten wij verklaren, dat de man alles behalven gelukkig geslaagd is, en dat de Roomsch-Catholijken, naar deze proeve te oordeelen, geene groote reden hebben, om zich op dezen Profelijt en verdediger te beroemen. In de eerste afdeeling, wordt van het *paren van het moedig paard, met den tragen ezel* gesproken, zoo dat het, *difficile est, sat: non dicere.* Om te bewijzen, dat voor den eenvoudigsten de Goddelijkheid eener openbaring en *zending* blijkbaar wordt, 't zij door wonderen, 't zij in eene geregelde door God bepaalde wettige *opvolging*, wordt gesproken over de Zonen van AARON en de *Leviten*. Hoe gelijk aan de Roomsche Geestelijken; men denke slechts aan het Coelibaat!

De nederige, ootmoedige JEZUS (die zulke trotsche opvolgers, zoogenaamde Stedehouders op aarde had) verkoos twaalf Apostelen, en *gaf*, zegt de Schrijver, aan PETRUS en zijne Ambtgenooten, het bestuur zijner Kerk, en het *verzorgen* zijner kudde, bij zijn vertrek van hier *over*: Voorzeker eene vertroostende leer, en geschikt, om ons veel te doen verwachten, van JEZUS voorzorg en hulp! Hoe heerlijk komt dat ook overeen, met de leere des Bijbels!

Nadat bladz. 9, van de *Priesters* (NB.) (1) van

(1) ἐπισκπόους staat er. Nu dient men toch te weten, dat ἐπίσκοπος niet hetzelfde is met ἱερευς!

van de Gemeente te *Epheze* gesproken was, wordt verder geleerd, dat de geloovigen door allerlei wind van leering zouden hebben moeten geslingerd worden, indien de magt, om in JEZUS naam te zenden, te leeren en te bevelen, in den onbepaalden zin, waarin het hier genomen is, niet van de Apostelen op hunne Opvolgers ware overgegaan, en dus eene duidelijke onwaarheid gesproken; daar de Discipelen door redevoeringen, brieven en verordeningen, onder het opzigt van JEZUS, den Eenigen Heer der Kerke, moesten werkzaam zijn, opdat men, na hunnen dood ook, de ware leer ter zaligheid kennen, gelooven en betrachten zou; terwijl het werk van Leeraars naderhand zijn moest, om daarbij de aandacht te bepalen, daar aan te herinneren, daarmede bekend te maken. Eigendunkelijk mogen zij in het Godsdienstige niets bepalen.

Dit wordt vervolgens zelfs ook hier eenigzins toegestemd, als gezegd wordt, dat ze *niet leeren mogen hetgeen hen niet bevolen is*. Maar door wie? Door de Kerk, is het verkeerde antwoord, terwijl het zijn moest: door het Evangelie, door de leer van JEZUS en van zijne Apostelen. — Van de groote Hervormers wordt gezegd, dat zij geleerd hebben, *dat de Kerk dwaalde*. Juist, zij hebben bewezen, dat zij die de Meesters wilden zijn, en voor onfaalbaar doorgaan, jammerlijk waren afgeweken van de eenvoudigheid die in CHRISTUS JEZUS is. Zij *weken* af, zegt hij, van den hun gegevenen last; — maar deze mogt geen andere zijn, dan om naar het voorschrift van het Evangelie te handelen, en juist omdat zij zich daaraan alleen getrouw wilden houden, beschouwde men hen als *Heidenen* en *Tollenaars*. Neen, dit is nog veel te zwak uitgedrukt, er is vergeten bij te voegen: daarom werden zij te vuur en te zwaard vervolgd, gesmaad, vermoord,

woord, juist in den geest van het H. Evangelie!! Men denke verder aan de verschrikkelijke inquisitie, Bartholomeus-nacht, — *Martelaars Geschied.* bepalingen van het Trentsche Sijnode! — De Hervormers hadden door wonderen moeten bevestigen, dat JEZUS hen tot Hervormers had aangesteld? — Neen! maar die vermetelen, welke onbeschaamd genoeg waren, om zich eene magt tegen hen aan te matigen, en hen zoo wreedelijk te vervolgen, hadden dit moeten doen. — Zij, die brave Hervormers, verklaarden immers, en moesten daarom lijden, dat zij zich alleen wilden houden aan het Heilig woord van God, en het Evangelie van CHRISTUS, eens door wonderwerken ook zoo onloochenbaar bevestigd.

De vermetelheid van den Schrijver gaat nu zoo ver, dat hij de woorden van PAULUS (*Gal.* I: 9.) den vloek uitsprekende over degenen, die het Evangelie verbasteren, durft aanhalen tegen de Protestanten. Tegen 't geen bladz. 15, en verder gezegd wordt, over de Belijdenissen en Formulieren, stelle men eens de verschillende bepalingen, besluiten en verordeningen der Pausen, Bisschoppen, en Conciliën over! — Om over den hatelijken uitval, tegen het antwoord op de 80ste Vraag van den Heidelbergschen Catechismus naar waarheid te oordeelen, moet men vergelijken, het antwoord aldaar gegeven, met den Kerkregel der Vergadering van *Trente*, over het offer der Misse: „indien iemand zegt, dat de offerande der Misse, alleenlijk lof en dankzegging of eene bloote gedachtenisviering is van de offerande aan het kruis volbragt, en geene zoenofferande; of dat zij alleen nuttig is voor die haar gebruikt, en dat zij niet voor levenden en dooden, voor zonden, straffen, genoegdoeningen en andere behoeften moet geofferd worden,

den; die zij Anathema, een ban en vervloeking." — en met hunne verklaring, dat het H. Sacrament, moet aangebeden worden met die eer der aanbidding, welke aan God toekomt.

De Schrijver spreekt smadelijk van de handelwijze der vroegere Regenten in ons Vaderland, en schijnt dus de geschiedenis van ons Vaderland ook niet te kennen, noch te weten, dat Nederland altoos de toevlugt was, voor allen die om den Godsdienst vervolgd werden, en dat wijze verordeningen alleen de zulken hinderlijk waren, welke andere Christenen zoo gaarne verdrukken, vervolgen en van alles berooven wilden.

Hij beklaagt zich, over de verbittering van de Aanhangers en Predikers der Hervorming, en vraagt, of dat nu het werk van den Goddelijken Geest was? Durft dit een Roomsche vragen, die uitdrukkelijk hier leert, dat de ware Christen niet *verdraagzaam* zijn mag, tegen zulken die de waarheid anders meenen te kennen? Kan dit een man schrijven, die zich voordoet, als met de Kerkelijke Geschiedenis wel bekend, ja in staat te zijn, anderen daar uit te leeren?

Scheutig is LE SAGE TEN BROEK, in het gebruiken van vriendelijke Epitheta. Nu eens is het: *verstandige Gereformeerden*, dan *Lieve Protestanten!* — *Hervormde Vrienden! Broeders!* — *Lieve Broeders!* — *Lieve Vrienden!* — *Lieve Hervormden!* — *Lieve Protestantsche Broeders!* — En dat tegen menschen, die in opstand zijn tegen JEZUS en zijne Kerk! — Zulke onregtzinnige, van alle zaligheid uitgeslotene onmenschen, tegen welke men, volgens uwe leer, onverdraagzaam zijn moet, en die men onherroepelijk veroordeelt (p. 20) lief en beminnenswaardig te noemen, waar gaat uw nieuw geloof nu heen? Of zoekt gij den onnozelen dus te bedriegen?

Dat

Dat de Roomschen thans meer verlicht zijn, wil de Schrijver volstrekt niet gezegd hebben; hoe strookt dit met bladz. 39? (1) Neen, zegt hij: die eer willen wij niet hebben, wij zijn zelfs bevreesd voor het zoo geliefkoosd woord *verlichting*. — Wel dit zij dan zoo, naar uwe meening, en dan beklagen wij hen te meer; maar hij neme ons evenwel niet kwalijk, dat wij om betere redenen gelooven, dat er onder de Roomschen wel andere meer verlichte lieden, ook onder de Geestelijken, gevonden worden. Voór de verlichting beven alleen dwingelanden, en die bang zijn, dat de verlichting de oogen des volks openen zal. Eene schande is het althans voor eenen LE SAGE TEN BROEK, die de leer van het onfeilbaar Evangelie gehoord heeft, eene belijdenis af te leggen, als hier voorkómt: „ *wij offeren nog dagelijks het lijden en sterven van* JEZUS *aan zijnen Hemelschen Vader op in de Mis*, (verg. *Hebr.* VII: 27.) *nog aanbidden wij Hem daarin als wezenlijk tegenwoórdig, even als toen uw Katechismus werd opgesteld*, (verg. *Joan.* XVI: 7. *en* 1 *Kor.* XI: 26.) *nog even vurig en vertrouwend verzoeken wij de voorbidding der Heiligen, Engelen en andere goede menschen.* (verg. 1 *Tim.* II: 5. 1 *Joan.* II: 1. *Hebr.* IV: 16. VII: 25.) *nog met denzelfden eerbied vereeren wij den Zaligmaker, en zijne vrienden in hunne heel-*

(1) Daar staat: zij (de Protestanten) zouden ronduit zeggen: „ wij gelooven niet meer alles, wat in deze opstellen (Belijdenissen, Confessiën, Formulieren enz.) gezegd wordt, wij houden ons daar zoo stipt niet aan: dit is ook niet noodig, dewijl het menschelijke schriften zijn: wij hebben ze wel is waar niet afgeschaft noch herroepen, maar de daarin voorkomende spreekwijzen worden bij de verklaring merkelijk verzacht. *Dit is waarheid ook ten onzen aanzien*, dit is met ons Roomschen ook het geval."

beelden, (verg. *Joan.* IV: 24. *Matth.* VII: 21. *Luk.* VI: 46.)

Op bladz. 20. wil de man *eens toegeven*, dat Gods woord alleen rigter zijn moet, in het gewigtig verschil, tusschen de Roomschen en Protestanten. Hoe kan de man dit, die alleen, aan de magthebbende onfeilbare Kerk, alle gezag toekent? Maar hij heeft op zich genomen, uit den Bijbel te bewijzen, de voortreffelijkheid van den Roomschen Godsdienst boven dien der Protestanten. Kort daarop echter wordt de Bijbel verklaard met zich zelven te strijden, en dat dezelve dus niet beslissen kan? — Wat dunkt u Geëerde Lezer! van zulke inconsequentiën? — Den man volgende, moet dus dit het besluit zijn: de Sceptici, Deïsten, en Rationalisten zijn alleen wijs; daar de Bijbel met zich zelven strijdt, en de besluiten der Kerk ook verschillen, gelijk elk lezen kan. (1) Over de echtheid des Bijbels,

(1) Daar wij slechts even aanstippen kunnen, herinneren wij alleen nu maar, aan de Vergadering der Bisschoppen, ten jare 1682, te *Parijs* gehouden (onder LODEWIJK XIV, in welke de leer der Gallicaansche Kerk, op nieuw in vier Stellingen begrepen, aangenomen en aan het gansche Ligchaam der Geestelijkheid, en aan alle de Hooge Scholen door het gansche (Fransche) Rijk voorgedragen werd, als *heilig* en *onschendbaar*, en aan de wijze, waarop Paus INNOCENTIUS DE XIde, zich hier tegen verzet heeft. Om dat dit misschien nog al belangrijk voor zal komen, in onzen tijd, getroosten wij ons gaarne de moeite, deze vier Artikelen hier woordelijk te plaatsen.

1.) Dat noch PETRUS, noch zijne Opvolgers, van God eenige magt hadden ontvangen, om, het zij onmiddelijk of middelijk, de handen te steken in zaken, die de tijdelijke belangen van Vorsten, en onafhangelijke Staten betreffen: dat Koningen en Prinsen niet kunnen afgezet worden, door Kerkelijk Gezag, noch hunne Onderdanen ontslagen worden, van de geheiligde verpligtingen van getrouwheid en on-

bels, laat hij zich verder uit op eene wijze, welke ons verbaasd doet staan over 's mans onwetendheid en onverschoonlijke oneerbiedigheid. — Hij verklaart, dat de Leeraars der Protestanten geene *wettige zending* hebben. Hij wete dan: — zij verkondigen geene nieuwe leer, maar prediken over en naar de Leere van het Evangelie, — zij voeren geene heerschappij, maar zijn medewerkers der blijdschap, 2 *Kor.* I: 24. Hunne wettiging bestaat: in de bewijzen van bekwaamheid vooraf gegeven, — in de verbindtenis om de leere van het Evangelie zuiver te verkondigen, zonder menschelijke bijvoegselen — in eene behoorlijke beroeping, en plegtige inhuldiging in- en toewijding tot den dienst der Gemeente, in 's Heeren naam, bij oplegging der handen. Bij welke gelegenheid de Leeraar belooft en verzekert, dat hij zijne pligten, als verkondiger van het Evangelie, hem ernstig en plegtig voorgesteld, naar vermogen in de vreeze des Heeren zal zoeken te vervullen. Dat noemen wij *wettig*, en dat weet de *Notaris* niet! Hoe ellendig ziet het er dan met zijn denkbeeld van wettig uit! Maar de man spreekt ook, van bij *toeval eenen*

uit-

onderdanigheid, door de magt der Kerke, of de Bullen van den Roomschen Paus.

2.) Dat de besluiten der Kerkvergadering van *Constans*, welke het gezag van Algemeene Kerkvergaderingen, als boven dat der Pausen, in *Geestelijken* zaken verheven, beweerde, van de Gallicaansche Kerk goedgekeurd en aangenomen worden.

3.) Dat de regels, gewoonten, instellingen en verrigtingen, door de Gallicaansche Kerk aangenomen, ongeschonden moeten behouden worden.

4.) Dat de beslissingen der Pausen, in zaken des geloofs, niet onfeilbaar zijn, of zij moeten met de toestemming der Kerke, gepaard gaan.

uitnoodigingsbrief van eenen Vorst op straat te zien liggen. — Het eene is zoo verstandig, als het andere.

Op den uitval, dat sommigen onder de Protestantsche Leeraars, vermetel genoeg geweest zijn, om voorzeggingen uit den Bijbel door eene valsche uitlegging af te leiden, en gemeen te maken, merken wij alleen op, dat deze daadzaak even min iets afdoet, ten nadeele van de H. Schrift, als dat het allerschandelijkst gedrag van vele Roomsche Geestelijken, en de vervolgingen, geschied in den naam der Heilige Drieeenheid, gelijk ook de aflaatkraam van eenen TETZEL, het nadeelige bewijzen van den Christelijken Godsdienst. Maar hier is nog een aanmerkelijk onderscheid; te weten, de Protestant laat zulke onbedachte en bij de uitkomst gelogenstrafte verklaringen voor rekening van derzelver uitvinder, terwijl de Roomsche Leek de uitspraken van zijnen faalbaren onderwijzer en zielezorger aannemen moet.

De Schrijver maakt als Roomschgezinde gewag, van de *duisterheid* der H. Schrift; maar zal dan niet de waarheid en Goddelijkheid der Evangelieleer, den vriend der waarheid, bij het onderzoek, van zelf blijken? Hij toetse alles wat Gods woord ons gebiedt, aan de regels van het gezond verstand, en aan de leere der ervaring, en hij zal ontdekken, dat de Heere JEZUS met reden verklaarde: *Zoo iemand wil Gods wille doen, die zal van deze leer bekennen, of zij uit God is, dan of ik van mij zelven spreke.*

De bedenking uit de verschillende gevoelens der Protestanten ontleend, waarmede de Roomschen zoo gaarne schermen, levert alleen een bewijs op van de menschelijke onvolkomenheid; maar zou men nu daaruit durven besluiten tot nadeel van de H. Schrift? Dat zou ver-

schrik-

ſchrikkelijk zijn! — Slechts *één der verſchillende ſekten*, zegt hij: *kan gelijk hebben.* Maar dit behoeft nog niet eens toegeſtemd te worden; — want geen der ſekten heeft den geest van onfaalbaarheid. Dit is alleen zeker, dat zij 't meest zijn afgeweken, die over de gewetens van anderen heerſchen willen, en eigendunkelijke bepalingen durven maken, welke openbaar met den geest van den Bijbel, bijzonder van het N. Testament ſtrijden, — uit hoofde van de individuele verſcheidenheid der menſchen, gelijk van alles in de natuur, is 't niet mogelijk, dat alle menſchen in alles gelijk denken. Dit is ook niet noodig. Wij bewonderen ook hierin de wijsheid Gods! Men denke aan de Apostelen zelve! Maar in de hoofdzaken, bij voorbeeld: de Bijbel het eenig Goddelijk Boek; — het Evangelie de toetſteen der waarheid in alle geloofszaken; — de Zedeleer van het Evangelie de regel van ons leven; — JEZUS de eenige Heiland der wereld: — Geen menſchelijk gezag in de Kerk te dulden, ten opzigte der leere: — op de uitſpraken van het N. Testament zich te verlaten; — wel met kracht van redenen vriendelijk te overtuigen, maar nimmer door bedreigingen of met geweld iemand noodzaken dit of dat te gelooven; — geloof en deugd te vereenigen; — zijn geloof door de liefde werkzaam te betoonen; — in zulke *necesſaria* moet er éénheid plaats hebben, onder hen die Christenen heeten willen. — De Schrijver bedenke verder eens, waarom JEZUS eens verklaarde: *de wijsheid wordt geëerbiedigd van hare kinderen!* — waarom gelooven de Joden in JEZUS niet? waarom liet een FARAÖ zich niet overtuigen? Hoe komt de Zoon van een verlicht Predikant zoo blind? — Hij denke hierop na, en hij zal, hopen wij, inzien erlangen van 't ongerijmde der

vra

vragen, door hem met zulk een verkeerd oogmerk voorgesteld!

De Catholijken, zegt hij, vreezen geene mistasting, en met zeker regt. Want zij laten alles voor rekening van hunne Geestelijken. Verklaren dezen, dat men op vastendagen geen vleesch, maar wel otters, geen vet maar wel boter gebruiken mag, 't is hun wel, zij zijn lijdelijk, zij verloochenen hunne redelijkheid. Betalen zij den Zielzorger goed, en ontvangen zij daarvoor de absolutie, dan zijn ze gerust; met het hoe? hebben zij zich niet te kwellen. — Wil men hen onder 't oog brengen, dat eens een iegelijk ontvangen zal, 't geen hij gedaan heeft, dat moeten de Geestelijken weten!

Op bladz. 28, wordt het Evangelie de *grondwet* genoemd *van het Rijk van* CHRISTUS. Zeer goed, maar hoe komt daarmede nu overeen, het overige hier ter nedergesteld? Hoe durft de Roomsche Kerk er dan zoo openlijk van afwijken, door bij voorbeeld: faalbare menschen voor onfaalbaar te verklaren, aan menschen een gezag toe te kennen, 't welk alleen aan JEZUS en zijne Apostelen mag worden toegekend, — tegen de grondwet der liefde, — en strijdig te handelen met den geest der leere in de gelijkenis van het onkruid en de tarwe, en met de verklaring van JEZUS, de Vader heeft al het oordeel den Zoon gegeven?

Dat er een zeker Bestuur in de Kerk op aarde behoort te zijn, spreekt wel geen Protestant tegen, noch ook dat een Genootschap, of hoe men het noemen wil, zekere bepalingen naar deszelfs beste weten en inzien maken kan, maar dezelve verbinden alleen hem die er zich aan verkiest te onderwerpen, en er een lid van zijn wil. Het mag anderen weren, uit het Genootschap namelijk, maar niet uitsluiten uit de Kerk.

Dat

Dat is geene zaak van menfchen, zij die dit durven doen, verloochenen met er daad het Christendom. De Leeraars en Opzieners moeten den boozen zeggen, dat het hem kwalijk zal gaan. — Zij mogen en moeten ook flechten, die openbare ergernis geven, van het H. Avondmaal weren, maar alleen omdat het Evangelie dit gebiedt, om ergernis en ontftichting voor te komen, niet om hen te ftraffen. — Zij zijn verpligt den boetvaardigen de leer der vergeving van zonden te prediken, maar mogen daar geen geld voor vorderen, noch zich op den ftoel van JEZUS plaatfen.

Op bladz. 29 en 30, wordt als een bewijs, ten nadeele van de H. Schrift, en bepaaldelijk van het Evangelie bijgebragt, dat twee menfchen, namelijk R. KIST, van *Dordrecht*, en de Recenfent in de Letteroefeningen, in zekere bepalingen niet overeenkomen; ten nadeele NB. van de grondwet dus, 't geen men zoo even toegeftemd heeft, waar uit men alleen kan weten wat Christendom is. De wet zal niet deugen, omdat er een *Notaris* gevonden wordt, die in de explicatie en toepasfing van anderen verfchilt? Wat dunkt u, Heer *Notaris!* van zulk een befluit? De hoofdzaak is weder: niet de rede, niet het gezag, of de Kerk, neen maar het Evangelie moet beflisfen. Hield men dit in 't algemeen vast, en liet men het veroordeelen meer achter, dan zou het fpoediger zijn: *in necesfariis unitas.* De Geestelijken zouden dan, gelijk zij op hunne verantwoordelijkheid verpligt zijn, meer de menfchen tot het *onderzoek der H. Schrift* opwekken, en het als hunne hoofdzaak toonen te befchouwen, de Jeugd met den inhoud des Bijbels bekend te maken. — Dan leeren zij zich zelve befturen, dan kunnen zij met nut goede Christelijke Leerredenen aanhoo-

hooren, — dan wast men op in de kennis der heerlijke genadeleer, — dan wordt JEZUS en in hem God verheerlijkt, — dan wordt het heil der Kerke bevorderd.

De in Art. 29. der Nederlandsche Geloofsbelijdenis opgenoemde kenmerken der Kerke, worden ter toetse gebragt, maar hoe? Laat ons hooren! De reine prediking van het Evangelie behoort niet tot de ware Kerk, is er geen volstrekt vereischte van; want sommige verlichte en Hooggeleerde Protestanten verklaren, dat men in den waren zin van eene of andere plaats mis kan tasten, en allen kunnen geen geleerden zijn, vooral niet die armen, eenvoudigen en kleinen, welke zoo bij uitstek de vrienden van JEZUS waren! — Maar behoorde dan iemand, die anderen onderrigten wil, niet te weten; 1.) dat JEZUS en zijne Apostelen, onze onfeilbare Leidslieden, gedurig hebben aangedrongen, op de zuivere verkondiging van het Evangelie, en dat het N. Testament alleen ons de zuivere Evangelie leer doet kennen, dat dit de eenige zekere bron is? 2.) dat er zoo veel geleerdheid niet toe vereischt wordt, om den Bijbel tot zijne verlichting, verbetering en zaligheid te gebruiken, om te zien wat van ons gevorderd wordt, om zalig te worden? 3.) dat die *kleinen* waarvan de H. Schrift spreekt, geheel andere menschen waren, dan LE SAGE TEN BROEK toont te meenen? namelijk bij de Joden verachte Christenen, en vooral Leeraars, en niet domme verwaarloosde menschen. — Maar hoe zij, vraagt LE SAGE TEN BROEK, die niet lezen kunnen? Zulke jammerlijk verwaarloosde menschen behooren die eenvoudige konst nog te leeren, daar zij toch ook verstandelijke wezens zijn, en het hen in ons Vaderland aan de gelegenheid daartoe, zoo zij lust hebben, niet wel ontbreken

ken kan; en om den lust daartoe op te wekken, behooren alle Verkondigers van het Evangelie, zoo wel als de School-onderwijzers, met de Geëerbiedigde Regering, al hunnen invloed te gebruiken. Wee de Duisterlingen, die hunne medemenschen zoo gaarne dom houden, om ze dus te gemakkelijker te beheerschen en te bedriegen!

Vleijend, noemt de man het, voor „*de eigenliefde, zelfs te mogen onderzoeken niet alleen, gelijk de Katholijken op eene redelijke wijze toch ook mogen, maar ook zelfs te oordeelen, zich wijzer dan anderen te wanen.*" — Hoe dat *onderzoeken op eene redelijke wijze* den Katholijken geoorloofd kan genoemd worden, verstaan wij niet. Vooral niet, hoe iemand dat schrijven kan, die gedurig doet begrijpen, dat men aan de Kerk zich onderwerpen, en het vonnis en de bevelen van de Roomsche Geestelijken gehoorzamen moet. De uitdrukking: *zich wijzer te wanen dan anderen*, komt hier ook weder geheel niet te pas, of weet de wijze LE SAGE TEN BROEK niet, dat men niet kiezen kan, zonder daardoor van hun die anders kiezen te verschillen? In het krijgswezen komt, bij den grooten hoop, blinde gehoorzaamheid te pas, maar 't is God en menschen onteerend, dezelve in het Godsdienstige te vorderen. De man misbruikt vervolgens jammerlijk, ten einde zijne schoone leer te aannemelijker te doen schijnen, 's Heilands liefderijke betuiging: dat men, *als een kindeken 't Koninkrijk Gods ontvangen moet. Matth.* XVIII: 2, 3. vergel met *Luk.* XVIII: 17. Hij stelle hier tegen eens over, den Papa van *Rome*, de trotschheid en heerschzucht der Roomsche Geestelijkheid, en derzelver hier verdedigd willekeurig gezag, zelfs van onfaalbaarheid! — Niet uit de hoogte op de Leeken ne-

neder te zien, niet zich boven anderen te verheffen, niet zich een gezag aan te matigen, dat alleen aan den Aanbiddelijken, en zijn Heilig woord mag en moet worden toegekend; maar zich naar den Bijbel geheel te schikken, de leere van het Evangelie als het eenig rigtsnoer te erkennen, met dankbare tevredenheid te doen, 't geen de Heer van ons vordert, in heiligheid en Godsvrucht te trachten uit te munten, zich niet te verheffen, maar de genade Gods in CHRISTUS te roemen, en zelfs den geringsten als zijnen naasten en broeder te behandelen, — daardoor moet zich een waardig lid van 's Heeren Gemeente onderscheiden. —

Nopens het tweede opgegeven kenmerk der Kerk, de *bediening* namelijk *der Sacramenten, naar de instelling van* CHRISTUS, heeft LE SAGE TEN BROEK, pogen te doen zien, dat het niet verdedigbaar is; maar 't is zoo ellendig uitgevallen, dat wij zeer twijfelen, of hij zelf geweten heeft, wat hij eigenlijk zeggen wilde. Hij schijnt niet eens bedacht te hebben, dat de Protestanten, wanneer zij het ingeslopen basterdwoord *Sacramenten* bezigen, daarmede den H. Doop en het H. Avondmaal uitdrukken. Edoch dit is eene kleinigheid, in zulk een schrander opgesteld boekje. Maar wat zal men zeggen, wanneer onze zeer Geleerde Roomschgezinde hier schrijft: „De meeste verstandige Hervormden en andere Protestanten, zouden ronduit zeggen: wij gelooven niet meer alles, wat in deze Opstellen (Belijdenissen, Formulieren en Katechetische onderwijzingen) gezegd wordt, wij houden ons daar zoo stipt niet aan; dit is ook niet noodig, dewijl het menschelijke schriften zijn: wij hebben ze wel is waar niet afgeschaft noch herroepen, maar de daarin voorkomende spreekwijzen worden bij de verklaring derzelve merke-

kelijk verzacht. *Dit is waarheid. ook ten onzen aanzien.*"

En dit is, met goedkeuring van eenen *Aartspriester*, openlijk gezegd!!! De Roomsche Kerk komt dan wel in een groot gevaar! Dan begint de grondslag te waggelen, van het meer en meer bouwvallig gesticht; — maar wij vreezen, dat het nog al eenige jaren duren zal, eer dat de verlichting in de Roomsche Kerk, zoo verre is doorgedrongen, dat men algemeen het onderscheid leert opmerken, tusschen menschelijke en Goddelijke bepalingen. — Laat ons echter aanhouden met bidden, dat onze zoo zeer afgedwaalde broeders en zusters, van tijd tot tijd meer de oogen openen, en de heerlijkheid Gods in het aangezigt van CHRISTUS leeren te aanschouwen! — Er is in onze dagen hier aangaande ook al het een en andere gebeurd, dat grond geeft om te hopen.

Bij deze zelfde gelegenheid, volgt eene allerliefste aanspraak aan de Protestanten. „ *Neen Broeders! Gij geloof niet meer, dat de Katholijke Kerk eene valsche Kerk, het rijk van den Antichrist is.* — Eigenlijk Heer *Notaris!* is er geene *valsche* Kerk, zoo min als *valsch* goud; maar wij Protestanten kennen aan de Roomschen geene bijzondere Kerk toe, — wel een Kerkgenootschap. Wij zijn er van overtuigd, dat de Roomschen onder alle Christenen 't meest zijn afgeweken, omdat zij verscheidene leerstellingen en gebruiken verdedigen en houden, die volstrekt strijden met het woord van God, en welke men Antichristisch noemen moet.

Gij geloof niet meer dat wij afgoderij plegen, enz. Wij gelooven nog, dat men ongelukkig van uliedEn ook thans zeggen moet, in de Roomsche Kerk hebben zulke hinderlijke gebruiken plaats, welke waarlijk op Afgoderij nederkomen,

 men,

men, en in den grond weinig of niet er van verschillen. Ons hindert verbazend, dat ergerlijk aanroepen der heiligen, en dat vereeren van beelden; daar wij weten dat JEZUS Godsdienst redelijk en geestelijk is; dat geene gouden en zilveren Goden in de heilige plaatsen der Christenen voegen, — dat men God aanbidden moet in geest en waarheid — dat de Apostelen zelve duidelijk geleerd hebben, dat men niet hen vereeren, maar voor JEZUS zijne knieën buigen moet — dat JEZUS onze Voorbidder is bij den Vader, aan wien alleen alle Christenen genoeg hebben, — en dat Hij zelf zoo sterk als mogelijk is heeft doen zien, dat men de brave MARIA zoo niet vereeren mag, als de Roomschen doen. Men behoeft slechts te lezen *Luk.* II: 49. *Matth.* XII: 47—50. *Joan.* II: 4. XIX: 26, 27. en *Luk.* XI: 28. De Protestant blijft u dan beklagen, heeft een walg van uwe onchristelijke gebruiken, maar zal zich wel wachten de Roomschen te verdoemen, gelijk zij voor honden, heidenen en verdoemden allen verklaren, die geene Roomschen willen zijn.

Vervolgens wordt nu, naar de heerlijk logische orde van dit boekje, geleerd, dat alle Protestanten jammerlijk dwalen, die het oppergezag van PETRUS boven zijne Mede-Apostelen niet willen erkennen, noch dus ook den nederigen PIUS van onzen tijd, als den Stedehouder van CHRISTUS eerbiedigen. De wijze ondertusschen waarop dit hier geschiedt, is zoo onbeduidend, dat het der moeite niet waardig is, om het te wederleggen. De man schijnt waarlijk niet te weten wat hij doet. Hij vangt hier met eene onwaarheid aan, daar hij schrijft, dat SIMON PETRUS de *eerste* geweest is, die de belijdenis aflegde: dat JEZUS de Zoon des levendigen God is. — Om dit te zien, vergelijke hij slechts met *Matth.* XVI: 16. VIII: 29. en *Mark.* V: 7. —

Joan.

Joan. XXI: 21. zal de vraag van PETRUS betrekkelijk JOANNES, *Heere maar wat zal deze?* (οὗτος δὲ τί;) beteekenen: *Heer! moet ik ook boven dezen zijn? Hoe is het mogelijk, dat gij den herdersstaf niet aan dezen geeft, daar gij hem zoo teeder bemint?* Wat dunkt u, Lezer! Hebt gij ooit meer eene zoo schoone natuurlijke verklaring gelezen? — LE SAGE TEN BROEK weet zeer wel, dat ook de andere Apostelen eene aanstelling van JEZUS hadden, maar PETRUS heeft evenwel alleen de *sleutelen* ontvangen! — Jammer maar, dat de geleerde *Notaris* vergeten heeft, ons te zeggen, welke sleutelen dat geweest zijn, en welk gebruik hij daarvan, boven de andere Apostelen, gelast geweest is te maken? Hij heeft ons zelfs niet eens gezegd, wie of de sleutels 't eerst van PETRUS overgenomen, of geërfd heeft. Maar, in 't Evangelie van den Heer LE SAGE TEN BROEK zal staan, dat niet JOANNES, maar PETRUS de langstlevende der Apostelen geweest is!! — De waardige PIUS DE VIIde ontvangt hier ook eene kinderlijk geloovige aanspraak, tot besluit van dit artikel; niet omdat hij zoo bereidvaardig geweest is, om eene lange reis te doen, ten einde den Usurpateur te kroonen, — om zijne vleijende brieven aan dezen Geliefden Zoon der Kerke geschreven, aan zijn volgend weifelend gedrag, noch ook om de banbliksems tegen den *Korsikaan*, toen hij zijn oogmerk met hem, niet bereiken kon, die ook Z. H. wilde bedriegen; — niet ook van wegen zijne strenge bevelen, om het gruwelijk mishandelen van de Protestanten, in het Zuiden van *Frankrijk*, te doen ophouden, noch om de pogingen welke door Z. H. worden aangewend, om het van tijd tot tijd natuurlijk afnemend gezag, en vooral ook het tijdelijk vermogen weder magtig te worden; — maar als *de algemeene Vader der ge-*

loovigen, wiens gewijde handen den door JEZUS *aan* PETRUS *toevertrouwde herdersstaf en sleutels zijner Kerk voeren.*

Als een heerlijk bewijs voor de zekerheid der alleen ware Roomsche Kerk, wordt hier aangevoerd: *dat God aan alle oorden op dezelfde wijze en in* DEZELFDE TAAL *gediend en vereerd wordt;* en daarop gevraagd: *Gevoelt gij u door dit tafereel niet getroffen, lieve dwalende Broeders? Hebt gij er wel ooit zoo op nagedacht?* — Wij moeten bekennen, dat dit alles zoo overtuigend en roerend geschied is, dat men moeite heeft, om het verheven vernuft van den *Notaris* niet te vergoden. Niet allen weten misschien, dat CHATEAUBRIANT, het gebruiken eener *vreemde taal* bij den Godsdienst, voortreffelijk verdedigd heeft, met aan te merken, dat de eerbied ophoudt (de *begoocheling* een einde neemt) wanneer het volk alles verstaat. Dat is nu juist het fijne van de mis. — Zoo kan men 't best heerschen! En hoe leert en verbetert dat niet!

Tegen het slot van deze eerste afdeeling, wordt, in de hartelijke toespraak aan ons Protestanten, onder andere gezegd: *Uwe leer Broeders, veroordeelt immers het onderzoeken niet!* Dit is voorzeker nog al opmerkelijk! Wie zou geloofd hebben, dat een zoo *subliem* verstand uit het oog kan verliezen, dat juist dat onderzoeken der Protestanten, en dat verwerpen van alle gezag, behalve dat des Bijbels, het graven kan genaamd worden, aan het graf van de Roomsche dwaasheden; en dat men dus den Roomschgezinden geen grooteren ondienst kan doen, dan door tot verstandig en Christelijk onderzoek de leeken op te wekken?

Wij zijn nu gevorderd tot de Tweede Afdee-

deeling, waarvan tot eene zedige inleiding onder andere gezegd wordt: „*Wij zullen bewijzen, dat de Roomsche Kerk alleen het is, die de woorden van* JEZUS *hoort en* NAAR DEZELVE DOET: *dat zij alleen onderhoudt wat de Apostelen bevolen hebben, dat hare leer alleen voor alle tijden, personen en omstandigheden berekend is; dat het hare leer alleen is, welke ons tot echte leerlingen van* JEZUS *maakt.*" Dit alles geschiedt in 70 bladzijden! Er wordt gehandeld: over den doop, — het vormsel of de bevestiging, — de wezenlijke tegenwoordigheid van JEZUS CHRISTUS in het allerheiligste Sacrament, — de biecht, — het olijsel, — het huwelijk, — het vasten, en de onthouding van spijs en des huwelijks, — de Heiligen, hunne overblijfselen en beelden, — de plaats der zuivering, — de goede werken, — de overleveringen, — het nut der ketterijen, — verdraagzaamheid, — en het geloof. Men kan dus voorlopig reeds bemerken, welk een volledig stuk men hier tot zijn onderrigt ontvangt. Ondertusschen is het beste nog, dat men er, behoudens een goed geweten, van zeggen kan, dit: dat men spoedig met de lezing aan het einde is. Bij het artikel van den Doop, heeft de man er niet aan gedacht, dat de eerste eeuwig onvergetelijke Hervormers, waar aan *Europa* zoo veel verpligt is, (1) uit de Roomsche zoo schrikkelijk bedorvene Kerk zijn uitgegaan, omdat hun geweten hen vermaande, hun verstand hen overtuigde, en zij hoe langer zoo beter inzagen, dat de Roomsche Geestelijken afweken van, en zij dus *niet meer volhardeden in de leer der Apostelen. Luk.* II: 42.

Over

(1) Maar wanneer het u om waarheid te doen is, lees dan eens de Prijsverhandeling van CHAR. VILLERS.

Over het *Vormsel* handelt de afgewekene zoo, dat hij schijnt vergeten te hebben, wat de Leeraars der Protestanten zeggen, bij de toelating der Leerlingen tot het gebruik van het H. Avondmaal, en op welk eene wijze zij de woorden van 2 *Kor.* XIII: 13. bezigen, als de Godsdienstige Vergadering het Huis des Heeren verlaten zal. Vergeten blijkt hem ook het antwoord op vrag. 53, vergeleken met dat op vrag. 32, van den Catechismus, en als nog blind vertoont hij zich voor de duidelijke wenken, welke er ter zijner genezing liggen opgesloten, in het door hem aangehaalde Hoofdstuk van de *Hand.* (VIII: 9—24.) — Over het *Avondmaal* spreekt LE SAGE TEN BROEK zoo, dat men met zijn verstand medelijden moet hebben, daar hij in goeden ernst schijnt te gelooven, dat het dagelijks, ten minste gedurig, *eigenlijk* gezegd *eeten* van 's Heilands ligchaam, veroorzaakt dat de Roomschen in JEZUS en JEZUS in de Roomschen blijven, dat ze nooit door de zonde en het vleesch verleid worden — en uitmunten in zelfsverloochening, ootmoed, zachtmoedigheid, — broederlijke liefde — liefde jegens vijanden; dat met één woord, het beoefenen van alle Christelijke deugden, de uitwerkselen zijn van dit brood des levens. — Pleeg eens, verdwaasde mensch! met de ervaring raad. — Vraag u zelven eens af, welk denkbeeld het is, dat dit brood des levens zoo spoedig verteerd wordt, dat men het gedurig weer gebruiken moet? — Hoe dit met uw nieuw geloof overeenkomt, nopens de gedurige biecht en noodzakelijke absolutie? — of de Discipelen zoo dwaas konden zijn, van te meenen, dat JEZUS, die ligchamelijk tegenwoordig was, bij de instelling van het H. Avondmaal, waarlijk hen wilde diets maken, dat het stukje brood, 't welk

't welk Hij in handen had, zijn eigen vleesche-lijk ligchaam was? waarom Apostel PAULUS het H. Avondmaal een *verkondigen van* JEZUS *dood* genoemd heeft? — wat de uitdrukkingen: *die tot mij komt. — Hem te zien en niet te gelooven, in Hem te gelooven — die in mij gelooft heeft het Eeuwige leven*, *Joan.* VI: 35. 36, 37 en 45, toch zullen beteekenen; — en waarom de Apostelen, (zie *Hand.* XVI: 30, 31.) de heilbegeerigen, welke vraagden: wat zij doen moesten om zalig te worden? niet antwoordden: gij moet terstond en gedurig JEZUS ligchaam opeten, 't welk wij, zoo gij wilt, terstond bezorgen en bereiden zullen?

Bij de behandeling der *biecht* is de man ook zeer in de war, van wegen zijne grove onkunde, inderdaad onverschoonlijk in een man, die zoo goed in de gelegenheid geweest is, om wijzer te worden. De troostrijke leer der vergeving van zonden, wordt door het Evangelie geleerd, in het Avondmaal verzekerd, en door de verkondigers van het Evangelie, in alle Christen-Gemeenten der Protestanten gepredikt, onder voorwaarde van geloof en bekeering. (indachtig b. v. aan *Rom.* VI.) Maar dit goede en groote heeft de Roomsche Kerk ook al verbasterd en bedorven, door geld te vorderen, eigenmagtig vergiffenis te schenken en alzoo de menschen te bedriegen. — Men moet zijne zonden belijden, zegt ons Gods woord, maar hoe, voor wie, en wanneer? Hier heerscht weder een allerslechts misbruik bij de Roomschen. — De Geestelijken arrogeren zich eene magt, welke zij met niets verdedigen kunnen. Zelfs de Apostelen hebben niet gedaan, 't geen zij durven doen. Zegt men, dat hadden zij niet noodig, blijkens de gebeurtenis met ANANIAS en SAPPHIRA, SIMON den Tooveraar, en an-

 de-

dere; dan leere men te gelijk inzien, dat men het vonnis heeft uitgesproken tegen de Roomsche Kerkleer, dat de Geestelijken namelijk een Apostolisch gezag zouden hebben.

Het gezegde over het olijfsel, is eene uitweiding ten voordeele van de Roomsche Kerkleer, van eene goede ziel gelijk men spreekt, of van eenen bedrieger. Wij willen niet beslissen, maar het weinige goede dat hier voorkomt, behoort niet tot de Roomsche leer, maar tot die van het Evangelie. — Dat is vertroostend voor allen die het gelooven, en ook zoeken te beleven, gelijk LE SAGE TEN BROEK zeker, in zijne jongere jaren, wel gehoord en geleerd zal hebben, hij denke maar aan de eerste vraag, en het antwoord in den Heidelbergschen Katechismus. — Het onderscheidende van de Roomsche leer is, in dezen, alles bedrog. — Volgens deze toch hangt de troost en de zaligheid bij het sterven af, van faalbare zondige menschen, — volgens deze, althans zoo als zij hier is voorgesteld, gaan alle Roomschen, of zij moeten in den oorlog of op zee, waar geen Priester bij de hand is, sterven, naar den Hemel en alle onroomschen naar de hel. Het verschilt niet, hoe of de menschen geleefd hebben, als zij maar gebiecht en het olijfsel ontvangen hebben, wanneer de Priester hen maar zalig spreekt, dan zullen geene ondeugden, of zwakheden, noch onvoldane boeten, hen hinderlijk zijn in de zaligheid. -- Hoe durft men nog zulk eene leer openlijk voordragen! — Schaamteloos is ook de uitval hier tegen de Protestanten, en in onze oogen verschrikkelijk de beschuldiging tegen de Predikanten. 't Is waar, dat de Protestanten weten, dat het den stervenden zondaar niets baten zal, al spraken ook alle verkondigers van het Evangelie hem vrij en zalig; maar

maar 't is onwaar, dat de Leeraars, of den kranken, die hunne toespraak en voorbede verlangt, dit weigeren, of alleen de rijken bezoeken, en de armen aan vaak niets wetende Krankbezoekers overlaten. Weldenkende Leeraars onder ons, zullen althans deze verschrikkelijke beschuldiging zich niet waardig maken. Neen, zelfs in den nacht zullen zij, al zijn het ook de allerarmsten, al waren zij ook in hunne oogen 't meest schuldig, geroepen zijnde, zich gereed betoonen, om ongelukkigen bij te staan, ja, al ging er ook wezenlijk *gevaar* mede gepaard.

Over het *Priesterschap* handelende, wordt aan de Roomsche Priesters grooter magt toegekend, dan de Apostelen zelve gebezigd hebben; deze toch baden om den H. Geest, en gaven hunne vreugde te kennen, wanneer zij zagen, dat hun gebed verhoord was, maar leerden ook den Heer daarvoor alleen de eere toe te brengen.

Onder het lezen der weinige regelen over het *Huwelijk*, stelt men natuurlijk in zijne gedachten daar tegen over, het schandelijk Coelibaat, gelijk tegen PETRUS (die toch getrouwd was) den Roomschen Paus.

Bij de behandeling van het *Vasten* enz. — is weder eene fout, uit onkunde hopen wij, ingeslopen. bladz. 80. laatsten regel; er staat toch: voor iedere Kerk *Priesters* gesteld hebbende, en het moest zijn *Leeraars*, of *Ouderlingen*, *Opzieners* (πρεσβυτέρους). LE SAGE TEN BROEK is een zeer ijverig voorstander van het vasten, maar heeft zeker vergeten, dit met het voorbeeld en de leere van JEZUS, of met de bevelen der Apostelen te bevestigen. — toont met den duidelijken geest van het Evangelie niet bekend te zijn, — en is het bewijs schuldig gebleven

bleven, dat de Leeraars de vrijheid zouden hebben, om, gelijk de Farizeërs, de leden der Gemeente met eigendunkelijke bepalingen en kwellingen te belasten. Om de onthouding van het huwelijk als loffelijk te doen voorkomen, en vooral als noodzakelijk voor de Geestelijken, heeft zich de Schrijver op *Matth.* XIX: 12. beroepen!!! Hij heeft 1 *Kor.* VII, uit het 28—31ste vers, niet weten te verklaren, hoe duidelijk dit anders ook zij. Maar hij leze dan toch eens de Apostolische bepaling 1 *Tim.* III: 2. deze zal hij immers kunnen verstaan!

Onder het lezen van het geschrevene, over *de heiligen, hunne overblijfsels en beelden,* dachten wij, dat de gelijkenis van den verloren Zoon, en die van den rijken man en LAZARUS, den Schrijver zeker niet levendig geweest zijn, en is hij het betoog schuldig gebleven, — terwijl hij de voorbiddingen der levenden voor de levenden verwart met de voorbiddingen van afgestorvene heiligen voor hen die op aarde zijn, — dat en hoe de voorbiddingen van, en het verzoek daartoe, aan eene reeks van zoogenaamde en wezenlijke heiligen gedurig te herhalen, is overeen te brengen, met de leere van het Evangelie, volgens welke JEZUS CHRISTUS is onze *algenoegzame* Zaligmaker, en onze voorbidder bij den Vader, en de Christenen verpligt zijn, *alleen in den naam van* JEZUS te bidden? — Daar het bijgeloof geheel 's mans zinnen blijkt verblind te hebben, verwonderen wij ons geheel niet, hier te lezen: *Ja, wij durven het openlijk zeggen, nog zelfs in onze dagen geschieden er vele wonderen door denzelven,* (de overblijfselen der Vrienden van JEZUS) *en deze zouden nog overvloediger zijn, indien veler ongeloof het niet verhinderde. Immers* JEZUS *zelve kon in zijn vaderland geene wonderen doen, uit hoofde*

de der ongeloovigheid des volks. Matth. XIII: 58. (1).

Het eerbiedigen van het Kruisbeeld, is hier wat zwak verdedigd, maar de *Notaris* zal gedacht hebben, dat allen den *Kleinen Catholijken Catechismus* kennen, en dus ook vrag. 8, 9 en 10, welke deze zijn:

VIII. Vrag. *Wat is het teeken van een Christen mensch?*

Antw. *Het teeken des H. Kruis.*

IX. Vrag. *Hoe maakt gij het teeken des H. Kruis?*

Antw. *In tweederlei manieren: ten eersten, met den duim op 't voorhoofd,* ✠ *zeggende: in den naam des Vaders; daarna op den mond,* ✠ *zeggende: en des Zoons; en voorts op den borst, zeggende ende des H. Geest. Amen. Ende dat tegen alle kwaade woorden, werken, en gedachten. Ten tweede, met de geheele hand, stellende die eerst op mijn voorhoofd,* ✠ *zeggende: in den naam des Vaders, ende daarna onder mijn borst,* ✠ *zeggende: ende des Zoons; ende van mijne slinkerzijde tot de regterzijde,* ✠ *zeggende: en des H. Geest, Amen.*

X. Vrag. *Waarom wordt het teken des H. Kruis aldus gemaakt?*

Antw. *Om daardoor in 't kort te belijden twee groote Mijsterien, de een van de H. Drievuldigheid, de ander van de menschwordinge Christi, dewelke nedergedaald is uit den Hemel, ende mensch geworden is in 't Maagdelijk ligchaam van*

(1) Om niet uit te weiden over zulke ongerijmdheden, herinneren wij aan D. IX. N°. 1; van den *Recensent ook der Recensenten*, bl. 50. bij de beschouwing van *de Roomsch-Catholijken, aan den Recensent, wegens de zeldzame verschijnsels, welke plaats hebben bij* ANNA CATHARINA EMMERICK, *en wegens hun gelooven aan Mirakelen, in de* XIX*de Eeuw.*

van Maria, heeft ons door het Kruis overgezet, van de slinkerzijde tot de regterzijde, dat is van de verdoemenis tot de zaligheid."

Welke andere kenmerken hebben JEZUS en zijne Apostelen opgegeven!

Het vagevuur wordt schrander verdedigd, uit 2 *Sam.* XII: 1-14. *Matth.* XII: 32. 1 *Kor.* III: 13. en *Matth.* V: 7. en dus ook niets gezegd, van de eigenlijke leer der H. Sacramenten, nopens 't geen de mensch na den dood te wachten, of te duchten heeft. — Maar hoe zou dan ook de leugenleer niet zijn voor den dag gekomen!

Bij het artikel van *goede werken*, heeft de *Notaris* weder eene groote onachtzaamheid gehad. Hij heeft het kenmerkende van de Roomsche leer op dit artikel *niet* opgegeven, waarin deze zich van die des Bijbels, en daarom ook van die der Protestanten, onderscheidt. De vraag is hier niet, of goede werken nuttig en noodzakelijk zijn? — Ook niet of de Heere zoo goed is, van dezelve als verdienstelijk te willen aanmerken en beloonen? Maar wat goede werken zijn, en hoe wij ze moeten verrigten? — Daaromtrent had hij de Roomsche leer moeten opgeven; maar dan zou de zaak weder duidelijk hebben moeten worden!

Het artikel van *Overleveringen* is zoo behandeld, dat het eene volmaakte beschuldiging is, tegen de H. Schrift. — Het heeft God behaagd, ons eenen onvolkomenen duisteren Bijbel te geven, opdat wij de behoefte gevoelen zouden, van de Overleveringen der Roomsche Kerk; voor die laatste moeten wij dus vooral dankbaar zijn, en er getrouw, (dat is: blindelings) gebruik van maken. — Onwederlegbaar dus!

Het getuigenis van den Franschen Anonijmus, waarmede het Hoofdstuk over het nut der Ketterijen aanvangt, kan na genoeg worden omgekeerd,

keerd, en van den Christelijken Godsdienst, dien de Protestanten belijden, gebruikt worden, of de geschiedenis spreekt logen. Wat heeft men niet dikwijls Hemel en Aarde als bewogen, om de Protestantsche belijdenis te doen ophouden, en hare belijders uit te roeijen, en evenwel zijn ze staande gebleven en toegenomen, en vermeerderen nog van tijd tot tijd. Zelfs ook de pogingen van eenen LE SAGE TEN BROEK zullen, tot bevordering der groote en goede zaak van het menschdom, dierbaar zijn. — Dit verward, en overal ten nadeele van de verdedigde slechte zaak zoo merkbaar getuigend boekje, zal de verontwaardiging over het bedrog te meer gaande maken, eenen heiligen ijver ontsteken, en het gebed in 't openbaar ook te vuriger maken, om de bekeering van zoo vele dwalenden, en om de uitbreiding van kennis en geloof, tot afbreuk van het rijk der duisternisse, beide des on en bijgeloofs. Wij houden dit voor ons voor zeker, en twijfelen niet, of de betuiging van JOZEF zal ook hierop, van achteren, door ons kunnen worden toegepast. — De zaak der Protestanten, de heilige zaak van het reine Christendom en des gewetens, de zaak van den Grooten Kerkkoning, vreest geene banbliksems uit *Italië*, geene vervolgingen van de Helsche Inquisitie, geene listen der Jesuïten, geene bedreigingen van een nietig zondig mensch, al poogt hij ook met de sleutels des Hemelrijks den wereldlijken schepter te vereenigen. Zij wint steeds meer, naar mate men haar meer onderzoekt, en de pogingen van het bijgeloof, — niet minder voorzeker in 't oog te houden, dan die van het ongeloof, — zullen, in spijt van allen die dezelve aanwenden, de heiligste zaak meer en meer doen triumferen. — Geene vloeken, listen en vervolgin-

gingen, maar geestelijk zijn onze wapenen, en op dezelve volgt de zegen en het wenschelijkst heil van Hem, die alle magt heeft in Hemel en op Aarde, en die de zulken bespot, welke opgeblazen van hoogmoed, zich eene eer durven aanmatigen, welke alleen Hem toekomt. —

Over de *Verdraagzaamheid* handelende, leert onze afgevallen broeder, dat de Roomsche Kerkleer geene tolerantie kent, en poogt derzelver onverdraagzaamheid te verdedigen, door dezelve te doen voorkomen als het kenmerk der echte herders, waartoe hij zelfs de Apostolische vermaning durft misbruiken (hij krijge berouw, op dat de Heere hem zijne verkeerdheid niet toerekene!) welke voorkomt *Hand.* XX: 28—31. en die de Protestantsche Leeraars, ook nu vooral niet uit het oog moeten verliezen, ten aanzien van de verleiders, en derzelver schadelijke schriften. — Dit hoofdstukje is nog al merkwaardig, om dat daarin de vreeze openlijk wordt voorgesteld, van de Roomschgezinden, voor de meerdere verbroedering van de Protestanten, voor de steeds toenemende aanhaling van de liefde, dien band der volkomenheid, onder hen — voor de meerdere verspreiding van den Bijbel, onder alle classen en volkeren der wereld. — Die vreeze erlange hoe langer zoo meer grond, opdat de Roomschgezinden zelve, ook van tijd tot tijd meer verlicht, de oogen voor het Evangelie des Vredes, der liefde en der zaligheid, hoe langer zoo meer mogen openen! 't Verblijdt ons, den *Notaris* te kunnen berigten, dat hij zich zeer vergist heeft, met te schrijven, *dat er nergens Roomsch-Katholijke Geestelijken Leden van de Bijbelgenootschappen geworden zijn.*

Dat de ware verlichting meer en meer doorbreke, door de meerdere gemeenmaking des

dier-

erbaren Bijbels, en de nu nog blind gehoorzame mede - christenen zullen het harde juk van alve afschudden, het bedrog ontdekken, en ves hunne Christelijke vrijheid zich met ons erblijden. Dan zullen zij met ons zien, dat ehoorzaamheid aan de Kerk onzin is, maar ehoorzaamheid aan JEZUS en zijne alleen onfeilbare Apostelen, eene redelijke en heilzame verpligting. Merkwaardig is, eindelijk, hier ook enigzins, de verklaring: *Gij vervolgt wel de Roomsche Kerk niet openlijk, Broeders! (Protestanten) maar gij ondermijnt haar, gij doet haar eer nadeel, dan immer eenige vervolging deed.* — Het eerste is waar, want het Christendom leert ns liefde, en het tweede eene natuurlijke en elukkige daadzaak, omdat wij op het onderzoek van Gods woord aandringen, en de leer er zaligheid alleen uit den Bijbel putten willen, — omdat de leere der waarheid dit, boven e der misleiding, voor uit heeft; dat zij zich n vriend der waarheid meer en meer moet prijzen.

In de behandeling van het laatste Artikel, erscht al weder dezelfde verstandelooze verwarring van de leer van JEZUS en der Apostelen, et die van het Roomsche Kerkgenootschap. De alende man heeft er niet aan gedacht, dat Heilige Waterdoop de menschen inlijft in de rk, en dat men dus verpligt is, die allen or leden der Christelijke Kerk aan te mern, welke gedoopt zijn, in zoo verre ze natlijk niet openlijk het Christendom verzaken, or de verloochening van JEZUS en het verten van zijne Heilige Instellingen, van de ddelijke bepalingen en voorschriften van het rbaar Evangelie; terwijl geen Leeraar, of e hij ook genoemd mag worden, de vrijheid eft, om te verdoemen en te veroordeelen.

 Men

Men denke aan de gelijkenis van het onkruid en de Tarwe op den zelfden akker, of van het vischnet. Hij alleen die gezegd heeft: *Niet een iegelijk dit tot mij zegt: Heere Heere! zal ingaan in het Koninkrijk der Hemelen, maar die daar doet den wil des Hemelschen Vaders*, zal eenmaal het kaf van het koorn, het onkruid van de tarwe afzonderen. — Hij zal oordeelen, gelijk dit Hem alleen toekomt, zoo leert ons het Evangelie. — Hij heeft er de magt en het verstand toe. De vraag zal, in dien grooten dag, niet zijn, of wij Roomsch, Luthersch, Gereformeerd, Doopsgezind, Remonstrantsch, of Hernhuttersch geweest zijn, maar of wij als Christenen, naar het Evangelie, in de vreeze des Heeren hebben zoeken te denken en te leven? Dit is het dus, waarnaar wij allen streven moeten, en hierin moeten wij ons door geen bedrog, list, smaad, of menschelijke bepalingen, zelfs niet door vervolgingen, laten verhinderen. Toonen moeten wij, dat wij den Heere meer vreezen, dan alle menschen zamen genomen, dat wij ons door geene menschen in den Godsdienst willen laten dwingen, daar alleen Gods woord ons rigtsnoer, onze wet, en de regel is voor ons geloof en leven — dat één onze Heer en Meester is, en dat wij, als Christenen, op de belofte van het Evangelie ons geheel verlatende, met zekerheid wachten op die heerlijke erfenis, welke onze Heiland en Regter in dien grooten dag allen schenken zal, die zijne verschijning hebben lief gehad.

Dit Stukje was van eenen te bijzonderen aard, en het bestreden onderwerp te heilig, dan dat wij het noodig zouden keuren, aan onze lezers verschooning te vragen, dat wij zoo veel langer bij een boekje van maar ruim honderd bladzijden hebben stil gestaan, dan onze ruimte ons

ag-

anders toelaat. Wij hebben in lang echter niet alles gezegd, maar wij wilden ook slechts wenken geven, en alzoo tegen het bedrog waarschuwen, en aan de wereld even doen zien, hoe men over dit boekje, zoo brommend aangekondigd, oordeelen moet; — wij wijzen voorts op 2 *Tim.* III: 8, 9. Mogt de Schrijver wijs worden, zijne dwalingen openlijk bekennen, en als een Christen leeren, naar het Evangelie, God in CHRISTUS te verheerlijken, door belijdenis en gedrag!

DAGBOEK van eenen Duitſchen Officier; over zijnen Veldtocht (togt) in Spanje, *in het jaar* 1808. *Uitgegeven door* P. J. REHFUES, *Hofraad van den Kroonprins van* Wurtemberg. *Uit het Hoogduitsch vertaald. Te* Groningen, *Bij* W. Zuidema, 1815. 236 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 1: 16: —

Dit werkje bevat, in een niet onbevalligen vorm, eenige berigten over *Spanje*, gedurende het eerste jaar van dien heilloozen Oorlog, welken de nieuwe ATTILA, de geeſel der Volken, hetzelve ter voldoening zijner eer- en hebzucht aandeed. De Officier die daarin voorkomt, (en wiens naam wij uit de Voorrede zien, dat GROLMAN geweest is,) behoorde tot de hulpbende, die de Groot-Hertog van *Baden* verpligt was, als lid van het *Rhijnverbond*, aan zijnen Opperheer te leveren. Overal ſtralen nogtans menſchelijk gevoel, en edele gewaarwordingen door; ſchoon het in den Schrijver, als *Militair*, niet bevreemden kan, dat hij NAPOLEON, voor wien toen ieder knielde, met zekere hoogachting beſchouwt, die hem de beweegredenen van den

stroodren inval in *Spanje* deed uit het oog verliezen. Hij scheen er bijzonder opgesteld, door hem te *Madrid* gemonsterd te worden, en treedt omtrent dien heirschouw in bijzonderheden, die weder bijdragen zijn tot den grilligen aard des dwingelands. Schoon de *Duitsche* troepen slechts *hulpbenden* waren, waarvan de bevordering tot hoogeren rang aan hunne Souvereinen, als betaalsheeren, stond, deed echter NAPOLEON, „met veronderstelde toestemming van den *Duitschen* Souverein, verscheidene *promotien.*" Doch ook hier aan bekwamen zij geen deel, die, niettegenstaande den besten wil, en de moeijelijkste togten, niet dadelijk medegestreden, niet dadelijk bloed hadden kunnen vergieten, zelfs voor gekwetsten en zieken die uitgemunt hadden, kon men geene belooning erlangen. Waartoe toch? in allen gevalle waren die menschen *op dit* oogenblik nutteloozе, en die hij niet *dadelijk* gebruiken kon, waartoe zou hij die beloonen? „Zoo," (deze aanmerking ontsnapt den Schrijver) „zoo weet deze enkele mensch alles van zich afhankelijk te maken." Te vergeefs laat de Hemel zijne zon schijnen, daar de zijne zich verdonkert. Dikwijls zou men zeggen, dat de Hemel hem ook toebehoorde, en dat de natuur zich ook kleedde in het gewaad, het welk hij telkens gebruikt." (bladz., 117.)

De Schrijver deelt ons het verhaal der oorlogs gebeurtenissen mede, die den intogt van NAPOLEON in *Spanje*, in 1808, vergezelden. Deze drong toen uit het Zuidwesten van *Frankrijk*, door de Landschappen *Biscaije*, *Alave* en *Oud-Kastilien* naar *Madrid* vooruit. Tot hier toe verzellen wij dan ook den Schrijver, en beschouwen met hem de treurige bloed- en moordtooneelen, door de *Franschen* en de verbitterde ingezetenen, tegen elkander geopend, wel-

welke dit oord zoo jammerlijk verwoest hebben. Altijd nogtans verpoost ons de denkende en kundige Schrijver, (want voor eenen Krijgsman, bezat hij wezenlijk vele kundigheden) met eene wijsgeerige bedenking, zoo als over de nuttigheid en noodzakelijkheid der zucht, om zich te wagen, of de *behoefte van gevaar*, die in den mensch zou liggen, (eene aanmerking, die wel in den stand des Schrijvers vooral te passe komt, maar nogtans ook in zekeren zin hare algemeen ware zijde heeft,) en met bijzonderheden wegens de landschappen, door hem bezocht, in 't bijzonder van de groote Steden *Valladolid* en *Segovia*, thans zoo deerlijk in verval. Te *Madrid* rustte hij eenigzins uit, en geeft ons eene omstandige, zeer levendige beschrijving dier Hoofdstad. Wil men weten, hoe de *Franschen* daar ontvangen werden! Men leze het volgende:

„ Wij waren intusschen te Madrid ook niet in den schitterendsten toestand. De dienst was, wegens de ontblooting der landstreek van troepen, bijzonder hard; vooral daar dagelijks een derde gedeelte der personen gekommandeerd werden, om te arbeiden aan de verschanzingen, die men bij Retiro aanlegde. De levensmiddelen waren duur, wegens het bezwaarlijke van den toevoer uit eene nabuurschap, die deels verwoest, deels in opstand was. De inwoners legden hunnen haat tegen ons onverholen aan den dag; aan verkeering met hen was niet te denken. Het schoone geslacht sloot zich in het binnenste der familien op; alleen nu en dan zag men in eenen grooten ouden wagen, van slechtgekleede domestieken omgeven, door twee hooge mulas (muilezels) getrokken, een zwartoogige Donna zich van het eene huis naar het andere begeven. Alleen de laagste klasse zocht

onzen omgang, die ongelukkige verworpenen, welker getal te Madrid altijd groot moet geweest zijn, en door de algemeene ellende dagelijks toenam. Niettegenstaande alle voorzigtigheid, werden verscheidene onzer lieden een offer van deze verpeste ellendigen. Verscheidene werden, door eene Sijrene, in een afgelegen huis gelokt, aldaar vermoord, en dan in eene straat geworpen. Er waren Spanjaards, die op het gezigt van eenen Franschman zoo woedend werden, dat zij hem op de straat den dolk zonder bijzondere aanleiding in het hart stootten. Velen werden op de plaats zelve gegrepen, en lieten zich dan gewoonlijk ophangen, zonder de houding van stomme verachting af te leggen. Velen ontkwamen het ook op den helderen dag, want als zij maar eene bijstraat bereikten, dan waren zij zeker gered. Een Spanjaard werd gehangen, om dat hij eenen Franschman omgebragt had. Een chasseur, die aan zoo *iets niet* denkt, gaat er voorbij, blijft staan, en beschouwt het bruingekleede lijk met gebondene armen. Een burger van Madrid komt ook langs dien weg, ergert zich over de nieuwsgierigheid van dien Franschman, steekt denzelven op de plaats dood, en wordt door de politie te vergeefs vervolgd, om dat hij dadelijk in een huis verdwijnt."

De levenswijze van den Schrijver, te midden van zoo vele gevaren, was die van eenen *Chef de Bataillon*, te midden van 800 zieken, eerst in een Klooster, en daarna in het wel eer zoo prachtige, doch toen jammerlijk verwoeste Kasteel van *Retiro* gehuisvest. Doch laat ons hem zelven hooren.

„Ik vond echter een middel, om mij regt aardig te logeren. Ik had eene kleine alcove, en een langwerpige kamer aan dezelve, die be-

stemd was voor de eetzaal der Officieren. Ik liet alles weder met stroomatten beleggen. Onder eenen hoop van gebrokene meubels, die in den kleinen tuin lagen, alwaar de schoone beeldzuil van Philips IV. staat, vond ik ook nog een paar dozijn goede schilderijen uit de Nederlandsche School, en versierde daar mede mijne zaal. Ik ontdekte ook nog eenen roozeboom, met blaadjes en knoppen, die ook tot mij overkwam. Daarbij had ik eenen Schoorsteen, een ware zeldzaamheid in Spanje, voor welken ik dikwijls verdord hout in het park liet steelen. Dus was mijn toestand benijdenswaardig; want ook de vriendschap schiep mij bloemen. Kundigheden, moed, gevoel en een zeer week hart kenschetsen mijnen Oversten. Zijn hart hong aan zijne Echtgenoote en kinderen. Ik verzachtte zijn heimwee, door te schijnen van er in te deelen, en hief hem uit hem zelven omhoog, als hij te week werd. Op het Kersfeest ging ik met groot vermaak op de groote marktplaats (*plaza major*) rond, om die velerlei schitterende zaken te zien, die voor het Christkindje ten toon gesteld waren. Het is zoo aangenaam, verre verwijderd van het Vaderland, deszelfs vriendelijkste zeden weder te vinden! Ik kocht allerlei kleinigheden bij een, sierde mijne kleine celle des avonds met lichtjes op, en liet den Oversten het Christkindje geschenken brengen."

Van *Madrid* werd de Schrijver, nog dien elfden winter, naar *Talavere* aan den *Taag* verplaatst. Lazen wij, in het vroegere gedeelte, van den ijsselijken volkshaat der *Spanjaarden* tegen de *Franschen*, dezelve vindt zijne volkomene oplossing in de gruwelen, door dezen gepleegd, en waarvan ons de Schrijver hartverscheurende bijzonderheden mededeelt. Eene derzelven kun-

 nen

nen wij niet voorbij, onze Lezeren nog voor te houden, ten einde hun tot een staaltje van het gedrag der beulsknechten van BUONAPARTE in *Spanje* te dienen.

„ Nimmer zal ik de hooge, schoone vrouwelijke gedaante vergeten, die ik in mijne woning vond. Haar zwart groot oog hing met een half gebluscht vuur melancholisch over haren zuigeling, die zich voor mij aan den moederlijderlijken boezem verborg. Een grootere knaap behandelde mij met angst en trotschheid, en wilde zich, niettegenstaande mijne liefkozingen, niet aan mij gewennen. Ik hoorde van de oude, die het huis toekwam, dat de schoone treurende hare dochter, en moeder der kinders was, die sedert kort wezen geworden waren. De jonge vlood, met tranen in de oogen, in het naaste kabinet. In de volgende dagen werd zij omtrent mijne vriendelijke deelneming minder onverschillig, en verhaalde mij eindelijk hare jammerlijke geschiedenis aldus:"

„ Een bekwaam Chirurgijn had hare liefde gewonnen, en zich tot haar genoegen, na dat zij gehuwd waren, te Belvis neergezet. Hij had veel werk en een goed bestaan, daar hij de eenige Arts in eenen grooten omtrek was, en op zijn muildier, dan hier henen dan daar henen, goeden raad en zelfs vervaardigde artsenijen bragt. Toen de Fransche dragonders het eerst te Belvis kwamen, was hij juist verre weg naar de Tietar henen, om eene barende bij te staan. Ondertusschen werd er hier slecht huis gehouden. Zijn huis vond wel eenige bescherming, om dat de kommanderende Officier zich daar in legde, maar naauwelijks had deze de bloeijende vrouw gezien, of hij nam het besluit, om haar tot bevrediging zijner begeerten te gebruiken, Evenwel miste hem dit. De deugd der schoone

vrouw,

vouw, de liefde tot haren man, zegepraalden over list en geweld. Woedend keert de Officier naar Naval Moral terug. Daar vindt hij een Arts in arrest. Niets kwaads vermoedende, vertrouwende op zijne voor de lijdende menschheid zoo nuttige kunst, was hij in de voorposten gereden, en als spion gevat, mishandeld, en van zijn muildier en zijne pistolen beroofd. „ Zijt gij het, spitsboef," riep de Officier, „ ik kenne u! gij zijt de beruchte spion uit Belvis." — En zonder meer werd de ongelukkige doodgeschoten! Wie kan het mij kwalijk nemen, dat ik de tranen der ongelukkige weduwe, de vloeken van het wees geworden kind, de getuigenissen der inwoners van Belvis meer geloove, dan de betuigingen van eenen verwilderden wellustiging, te midden van een met roof en bloed bevlekt rot? Wie kan het de inwoners van Belvis kwalijk nemen, dat zij ons in het begin ontvloden, gelijk de lammeren den moordsnuivenden tijger? Als het kind niet gehoorzamen wilde, dan behoefde de grootmoeder maar te zeggen: „ ik late eenen van de vijanden komen," en sidderend verborg het zich in haren schoot. Mij mogt hij ook niet lijden, en de moeder bragt hem met veel moeite alleen daar door voor een oogenblik bij mij, dat zij zeide: „ deze Heer is een Duitscher, hij is een goede Heer." Ik heb uwe smart geëerd, ongelukkigste der vrouwen! Het medelijden van eenen vijand scheen u wel te doen. En waarom toch van eenen vijand? hield de krijg tegen weerlooze vrouwen, of tegen artsen, die wonden heelen, en smarten stillen? — O neen, gij zijt mij nader door uwe naamlooze ellende, veel nader dan die onmensch, die mij kameraad noemt, en de hulpelooze onschuld in het stof treedt! Niet uwe

 heer-

heerlijke gestalte zal mij in een beeld vervolgen, maar uw handenwringen, en de gloeijende tranen, die uw lang zwart haar te vergeefs afdroogde. Mogt hen, die na mij komen, ten minste uw ongeluk heilig zijn, en u behoeden voor hunne bloedschendige omhelzingen!".

Naderhand werd nog een bloedig, en afgrijsselijk tooneel geopend, in het verbranden eener stad der opstandelingen, waarin eenige soldaten, tot het *Fransche* leger behoorende, vermoord waren. *En met deze, niet zeer eervolle, expeditie*, (zegt de Schrijver) *eindigde mijn veldtogt in Spanje.* Hij werd bij den Groot Hertog van *Baden*, zijnen Heer, terug geroepen, en uit alles blijkt, dat zijn hart, gelijk zijne handen, van de gruwelen die hij moest bijwonen, rein was gebleven. De Voorrede meldt ons, dat hij met zoo vele anderen het slagtoffer van den *Russischen* veldtogt geworden is.

Uit de bovenstaande door ons medegedeelde proeven, zullen onze Lezers genoegzaam de slordigheid der vertaling gezien hebben. —

Iets voor Zeevarenden, in Gesprekken over het onontbeerlijkste tot eene gelukkige Zeereize. Uit het Hoogduitsch vertaald. Te Hoorn, *bij* J. Vermande, 1815. 219 *Bladzz. In kl. 8vo. De prijs is f* 1 : 6 : —

Wij gelooven, dat de Opsteller, 't zij Hollandsche, 't zij Duitsche, een welmenend man is, die den Heere vreest, en voor ruwe, somtijds wel zeer ligtzinnige Matrozen gaarne nuttig zijn wil; maar zien uit dit Stukje ook duidelijk, dat het zijne zaak minder is, voor Zeevarenden te schrijven. — Dit boekje is toch niet wat

het

het wezen moest en zijn kon. Het Christelijk bestier hier overal gegeven, had meer eenvoudig Evangelisch kunnen zijn, en behoorde zachter en aannemelijker voorgesteld te worden. Ernstig raden wij den vervaardiger, om door het gedurig lezen van het Goddelijk woord, en het gebruik van de noodige hulpmiddelen, welke thans overvloedig voor handen zijn, zich verder te oefenen, ten einde dus in staat gesteld te worden, om ook voor anderen meer nuttig te zijn. Het verzoek, om *verschooning voor onopgemerkte* of *ingeslopene taal- en spelfouten*, was wel noodzakelijk.

Om onze Lezeren iets naders, van dit met een zeer stichtelijk oogmerk geschreven boekdeeltje, te doen weten, laten wij hier, uit het 15de Gesprek, dit volgen:

„HEER STARKE."

„Wij hebben tot hiertoe veel van onderscheidene Godsdiensten gesproken, welke in de wereld veld gewonnen hebben: vergun mij echter u nog eene vraag voor te leggen, en derzelver beantwoording te verzoeken. Worden wel alle menschen verdoemd, die in dit leven geen Christenen geweest zijn? Wil men deze vraag ontkennen, zoo schijnt het tot smaad van den Christelijken Godsdienst, die alleen zaligmakend wil genoemd worden, te strekken. Wil men ze toestemmen, zoo schijnt het gruwzaam te zijn, daar men buiten dien weet, dat er, ook buiten het Christendom, deugdzame menschen geweest zijn, en ook nog zijn."

„SCHEEPSKAPITEIN."

„Mij dunkt, dat de Christenen beter deden, wanneer zij voor hunne eigene zaligheid ernstig bezorgd waren. Wat gaan hun de Onchristenen aan? Moet dan alles gevraagd, moet alles beantwoord en beslist worden? Zalig maken en ver-

verdoemen is een Majesteits-Regt van God. Wij kunnen even zoo wel mistasten, als wij ligtzinnig zalig roemen, als wanneer wij hatelijk verdoemen; en bovendien heeft geen van beide eene met het regt bestaande waardigheid."

„HEER REINHORST."

„Dewijl die Heer, die deze vraag heeft opgeworpen, van deugdzame Onchristenen gewaagd heeft, zal hij mij wel veroorloven, eene tegenvraag te doen: zijn zulke lieden wel zoo deugdzaam als de rijke man in de hel geweest is, of overtreffen zij hem?"

„HEER VAN VREUGDENBERG."

„Wat zegt gij? — De rijke man — deugdzaam — in de hel?"

„HEER REINHORST."

„Was hij dan in de hel niet menschlievend jegens zijne Broeders, en bescheiden jegens Vader ABRAHAM? Bad hij dezen niet, om LAZARUS naar zijne Broeders te zenden, opdat ook zij niet komen mogten in de plaats der pijniging? Gunde hij derhalve zijnen Broeders niet iets goeds? en wel op eene belanglooze wijze? Gij kunt hieruit besluiten, dat eene natuurlijke goedhartigheid, of eene enkel menschelijke gezindheid en neiging, welke zich boven het dierlijke en duivelsche verheft, nog niet voor de hel beveiligt. Ik weet wel, dat de rijke man, als Jood wordt voorgesteld, en van GOD scherper dan een Heiden geoordeeld zal worden. Maar, wanneer onze Christenen met hunne natuurlijke goedhartigheid pralen, en daarmede bij elk Christelijk Genootschap, er goed hopen af te komen, of wel een ieder die dit bezit, zalig roemen; als dan bedriegen zij zich zeer. Men kan, met zoo veel deugd, als de rijke man bezat, ook ter helle varen. Maar daarenboven is de roem der menschelijke

deugd

ugd verdagt. Men houdt dikwijls een winig gezwets van de deugd voor de deugd ve. Een weinig aardigheid, vriendelijkheid, ogtigheid en barmhartigheid, daar men zijn en naam en roem zocht, zijn vijgebladeren, er welken dikwijls grove ondeugden en heilijke gruwelen voor de menschen moeten lekt worden. Is men rijk of vermogend, zoo erschreeuwt somwijlen de lof der pluimstrijs de zuchten van velen, die men beledigd eft. Omtrent den Naasten wil men deugd oefenen, omdat hij die met lof, dank en derdiensten spoedig betalen kan. Maar God t men voor niets. Hem eert men niet, om te behagen doet men niets. Zijne genade toekomende vergelding acht men niet."

„ HEER VAN VREUGDENBERG."

„ Wanneer gij zoo scherp oordeelt, dan moet het van vele Christenen ook daarvoor hou-, dat zij verdoemd worden."

„ HEER REINHORST."

„ Ik oordeele niet scherper dan de Bijbel. Ja bereik zelfs zijne scherpte met mijne gechten en woorden niet; want in denzelven Regten Gods beschreven, van welken de ker van den 119 Psalm zegt: *dat hij voor elve vreesde, zoo dat het haar zijnes vleesches berge gerezen was, van verschrikking voor den ere, en dat hij gevreesd had voor zijne oorlen* (*). Voorts, ik spreek over geen mensch oordeel der verdoemenis uit, en wensch ieder, dat hij door de genade van onzen er JEZUS CHRISTUS, in deze en in de ane wereld moge worden, hetgene hij worden et."

De

(*) „ Vers 120."

De RIDDER *van de* WAARHEID. *Naar het Hoogduitsch van* A. F. E. LANGBEIN. *In twee Deelen. Te* Leeuwarden, *bij* Steenbergen van Goor, *Eerste Deel*, 228 *Bladz. Tweede Deel*, 212 *Bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 4: 16: —

De Heer LANGBEIN geniet, in *Duitschland*, den naam van een' geestig Romanschrijver. Wij twijfelen echter zeer sterk, of *deze* Roman hem dien tijtel verworven hebbe. Dat een Romanschrijver *carricaturen* (in 't goed *Hollandsch fratsen*) onder zijne karakters laat loopen, is wel, en kan er door. FIELDING heeft dit ook wel gedaan. Maar daarbij moet men toch altijd in 't oog houden, dat, volgens, dien *Vorst en Groot-Hertog der Romanschrijvers*, *de menschelijke Natuur*, de eenige schotel moet wezen, welke dat eerzame gilde mag opdisschen (1), en, hoe velerlei soorten van toebereiding dezelve ook moge ondergaan, *iets anders*, 't geen buiten het bereik van alle geloofbaarheid gaat, voegt niet den Romanschrijver, maar des noods (mits veredeld) den Dichter. Eene opeenstapeling dus van onwaarschijnlijkheden, zonder schrandere inwikkeling en ontwarring van eenen knoop, eene menigte van karakters, die niet uit de bestaande menschelijke natuur geput, maar eerder *gepersonificeerde* dwaasheden schijnen, met eene goede mate van uitwendige leelijkheid opgeschikt: dit alles voegt den goeden Schrijver niet, en mag goed zijn, om aan onbedrevenen eenige oogenblikken te doen lagchen: de verstandige, die in deze vreemde zamenstelling geens-

(1) TOM JONES, Bladz. I. Chap. I.

geenszins de trekken van den Meester herkent, zal zich bij de lezing vervelen.

De naam van *Waarheids Ridder*, werd aan den jongen WILLEM FRANK, als eene *toekomstige* benaming gegeven, bij gelegenheid, dat zijn Vader hem, wegens het snoepen van peperkoek, waarvan hij de kat de schuld wilde geven, met de karwats tot Ridder sloeg. — De eigenlijke bedoeling van het boek, is namelijk eene *Satire*, op het misbruik der waarheid, dat tot onbeschoftheid vervalt; en deze hekeling, gelijk doorgaans, doet den Schrijver, wel eens van den gulden middelweg naar de andere zijde afdwalen, zoo dat men bijna zou denken, als of hij die vriendelijke, inschikkelijke en — dubbelhartige lieden voorsprak, die, *om geene kwade vrienden te maken*, zoo als zij het noemen, elk naar den mond spreken, en op welke men dus volstrekt geen' staat kan maken.

Bij de waarheidlievende, of veel eer onbeschofte opvoedingswijze van den Heer FRANK, kwam nog deszelfs doodelijke afkeer voor boeken, zoo dat zijn Heer Zoon op zijn negende jaar nog *geen begin gemaakt had*, met het lezen te leeren. De Moeder nogtans, die meer verstand bezit, dan haar schatrijke en domme Gemaal, zorgt dan toch eindelijk, dat de jongen bij den Schoolmeester van het Dorp komt, die te voren in Krijgsdienst Wachtmeester geweest was, en nu ook nog veel meer van een soldaat, dan van een' Onderwijzer had, zoodat hij zelfs met den Predikant en het Kerkbestuur wel eens overhoop lag. (Met die onwetendheid, strijdt toch een weinig, dat hij met een' vreemdeling, om van de boeren niet verstaan te worden, eene *Latijnsche Conversatie* houdt, al was het ook niet eene *Ciceroniaansche*). Bij dezen Drilmeester zou WILLEM FRANK, nu in de aller-

eer-

eerste beginselen der letteren onderwijs ontvangen. Maar in den haat geraakt, bij zijne boersche medescholieren, ware hij bijna door hem verdronken, zonder de hulp van LOUISE, de dochter des Schoolmeesters, hetwelk aanleiding geeft tot eene gevestigde liefde dier twee jonge lieden. Daar echter de Generaal VON TURK, Oom van Mevrouw FRANK, er op aandringt, dat de jongen eenen Huis-onderwijzer moet hebben, en er den Ouderen werkelijk een' op het dak zendt, zoo geeft dit weder aanleiding tot grappige tooneelen. *Magister* TRUFFELIUS, een misselijk *Carricatuur*, opgepropt met geleerdheid, doch dood arm aan menschenkennis, komt ten huize van FRANK, en verlieft ook voor het eerst in zijn leven, op de schoone LOUISE. WILLEM, wien dit begint te vervelen, zoekt den gekken *pedant*, door eene bijeenkomst in den tuin te foppen, doch dit breekt hem zuur op, daar zijn Vader bij die gelegenheid, door den benaauwden *Magister* het minnarijtje van zijn Zoon verneemt. Nu is goede raad duur. Men zoekt LOUISE aan TRUFFELIUS te koppelen, en bezorgt hem ten dien einde eene Predikantsplaats: doch het gelukt niet, LOUISE bedankt voor deze vereeniging; haar Vader wil geen geweld gebruiken, en er is dus niets op, dan den Zoon te verwijderen, die echter overal LOUISE in 't harte met zich draagt. Daar die geheele boek eene galerij van gekken en zottinnen is, zoo baart het geene verwondering, dat ook Mevrouw VAN ALFANZ, de moeder der bruid, welke de teedere Mevrouw FRANK voor haar Zoontje bestemd had, eene klap van den molen weg heeft, doch het loopt geheel buiten de grenzen van het waarschijnlijke, (en dus ook, volgens onze bovengemaakte aanmerking, buiten de palen, die de Ro-

Romanschrijver moet in het oog houden), dan een dikke schommel, die zich *Excellentie* laat noemen, met een' mageren scharminkel van een' huisvriend de *Grieksche* zeden zoo zal na apen, dat zij op beddekens liggende eten; en zelfs te zamen alléén, bij een groot gezelschap op Mevrouws verjaardag, eenen *Olijmpischen* wedloop doen, en den *Discus* werpen, waarbij de Mevrouw en de *Graculus*, zoo als van zelve spreekt, meer dan eens in 't voetzand rollen. Wij gelooven wel, dat helaas! de *Græcomanie* (die hemelsbreedte van den *Griekschen* smaak verschilt) in *Duitschland* thans veler hoofden deerlijk of kluchtig op hol brengt: en in dat gedeelte van WOLLWLOOV's portret, waarin hij voorgesteld wordt, als uitsluitend aanbidder van SHAKESPEAR en GÖTHE, herkennen wij eene zeer magtige, en zeer talrijke *æsthetische* sekte in *Duitschland*, doch deze is dan tevens niet zoo uitsluitend met de *Grieken* ingenomen, maar vereert ook de zoogenaamde *romantische* poëzij. Ook de historie van de broek, waarin zich een hond en eene kat nestelden, is waarlijk geen fijne *attische* scherts. (bl. 51, en verv.) Vervolgens krijgt WILLEM twist met zekeren Lieutenant van SCHIRRLING, een oude, maar geene goede kennis, en zij worstelen op eene bovenkamer met een' degen, die eindelijk uit het venster valt, en loodregt den sleep van drie ellen doorboort, waarmede eene *Keukenmeid* de straat veegt. Zoo iets behoort tot de reizen van den Baron VAN MUNCHHAUSEN, en moet het eene *Satire* zijn, op de lange sleepen, (men zou hieruit bijna besluiten, dat deze Roman niet nieuw kon zijn) zoo trekt zich die gewis, om de buitensporigheid, niemand aan. — Hoe het zij, deze sleepen-historie veroorzaakt 's Jongelings vertrek uit de Academiestad, waar hij nog andere malle avonturen ge-

had heeft, te veel om te melden. Thans wil zijne Moeder hem, op dat hij toch de Schoolmeesters Dochter zou uit het hoofd zetten, aan de schoone dochter van den bijgeloovigen Burgemeester van *Rockenwitz* koppelen. In dit *Rockenwitz* nu, heeft hij dadelijk in de herberg weder eene reeks gevallen, die tot de geschiedenis volstrekt niet toe- of afdoen, maar ons weder eene partij zotskappen leeren kennen, hoewel van een minder buitensporigen, en dus meer waarschijnlijken aard, dan de tot hiertoe beschouwde, (de historie van den *Weerwolf*, nogtans op bl. 86, is het *non plus ultra* der ongeloofbaarheid). Anders zijn de karakters van den ontvanger SCHNEPPER, den invaliden Kapitein, en Luitenant WOLDEMAR, vooral echter van den maaltijd in de Herberg, waarop zoo vele grage magen vlamden, niet onaardig geteekend. Het verbonds-maal der waarheid, op hetwelk de gasten in onbeschoftheid wedijveren, en den voorsteller SCHNEPPER razend maken, strookt met de bedoeling van dit boek. WILLEM fopt den gekken Burgemeester (doch waartoe deze hekeling van het woord *gek?* het is aan alle menschen in dit boek, behalven WILLEM, zijn Meisje, zijne Moeder, en zekeren ANTONIO, dien wij eerst met apen en honden zien reizen, gemeen,) de dochter van dien Monarch van *Rockenwitz*, wordt door eene waarlijk ook al heel zonderlinge list met haren geliefden WOLDEMAR vereenigd; en kort daarna WILLEM naar huis ontboden, waar intusschen zijn Vader, verraderlijk door Luitenant VAN SCHIERLING aangevallen, door den Schoolmeester ontzet wordt, die juist met zijne dochter het dorp verlaten wilde, ten gevolge zijner afzetting, door kuiperijen van dien zelfden *waarheidlievenden* FRANK bewerkt. (Heet dit niet een weinig *inconsequent* verdichten!) Dat WIL-

LEM

em nu de hand van LOUISE bekwam, spreekt an zelve. En hier zal nu de lezer waarschijnlijk denken, dat het boek, volgens oud en offelijk gebruik, met den maagdelijken staat der eldin een einde neemt? Toch niet de bovengenoemde Goochelaar, naderhand Boekverkooper, ANTONIO, die tusschen beiden gezegd, aan VILLEM het buikspreken geleerd, en door het pzeggen van een vers de eer van een meisje p het dorp gered had, – deze Goochelaar dan noet ook nog geholpen, en de gemoedsknaingen van Mevrouw FRANK, over de gemeenurgerlijke afkomst harer Schoondochter, uit en weg geruimd worden. Dit alles wordt nu ereikt door een slotverhaal, waarin de Schrijer, die vermoedelijk ook gemoedsknagingen ad over de vele zotternijen, aan zijne Lezers pgedischt, zich nu hartig uit alle magt haast, em nog op een *Desfert* van stiefmoederlijken at, pogingen tot bloedschande, tot vergiftiing, kinderroof, mishandeling door paardrijers, en eene menigte andere zeer ernstige onturen onthaalt. Om kort te gaan, de Schooleester is een Edelman, ALEXANDER VAN WINIG, het slagtoffer van dien Stiefmoederlijken at, ANTONIO zijn halve broeder, die hij eens r den *Rhijn*, heen en weder dravende, in gras heeft laten zitten (!), en die toen door n' troep paardrijders opgenomen is. Hij wordt ıdelijk erfgenaam van zijn' verharden mees-. Het overige raadt de Lezer van zelve.

Wie dus *vele* gevallen voor zijn geld beert, moet dit boek zekerlijk koopen, doch r de *hoedanigheid* moet hij niet vragen. De taling is vloeijend, hier en daar zelfs wel t *trivïaal*, ('t geen echter wel in den geest s werks valt,) doch niet van dien aard, dat begrijpen, den Lezer dezelve door uittreks te moeten doen kennen.

DIATRIBE de notis Scribendi Compendiariis in Usum Studiosorum, Auctore P. VAN EIJK, *J. U. D. et Gijmn. Sylvad. Conrect. Emerito, Amstelaedami, apud* A. B. Saakes, *Bibliopolam*, CIↃIↃCCCXV. 18 *pag. Format Octavo min Constat 7 ass.*

Een nuttig geschenkje voor onze Nederlandsche Studerende Jongelingschap. De rustende Conrector van *'s Hertogenbosch*, geeft toch hier, na eene korte historische inleiding, het voornaamste op: dat men, om naauwkeurig, verstaanbaar en spoedig bij verkorting, het voorgezegde in de Latijnsche Taal op te schrijven, behoort in aanmerking te nemen. De Schrijver verklaart zelf, geene nieuwe verkortings teekenen en regelen uitgedacht, maar alleen die verzameld en hier geleverd te hebben, welke hem de *geschikste* voorkwamen, ten gebruike vooral voor de Studenten op de Hooge Scholen. Tot grooter gemak, heeft hij deze aanwijzing besloten, met, in eene Alphabetische orde, eenige woorden eerst voluit, en daar tegen over, zoo als men ze bij verkorting behoort te schrijven, te laten volgen. Bij de vergelijking is 't ons gebleken, dat eerstbeginnenden deze handleiding met een goed gevolg gebruiken kunnen, en dat de Heer VAN EIJK dus voor dezen dienst hunnen dank verdient. Op bladz. 9 heeft de Zetter of Corrector niet naauwkeurig genoeg de lijnen in aanmerking genomen, bij de verklaring en aanwijzing van het gebruik der teekenen in de daar tegen over geplaatste woorden; waarom men nu verpligt is, dit gebrek door stipjes te verhelpen. Wanneer de Hoogleeraars niet te schielijk voorlezen, en de Studenten het Latijn wel verstaan, zal het gebruik van dit Stukje hen in staat stellen, om met te meer nut voor 't vervolg de Collegiën bij te wonen.

MEN-

MENGELWERK.

TREKKEN UIT HET LEVEN DER HEDENDAAGSCHE EGIJPTENAREN (1).

1.

Wanneer iemand in *Egijpte* eenen slapenden wakker wil maken, zal hij zich wel wachten, in zijne nabijheid gedruisch te maken, of hem te schudden; veeleer treedt zijne vrouw, dienstmaagd of negerin dan zachtkens naar hem toe, en kittelt hem zoo lang aan de voetzolen, tot dat door de zachte beweging, welke men hem hierdoor veroorzaakt, de slaap verdreven wordt.

2.

In de Militaire Hospitalen van verscheidene plaatsen in *Egijpte*, had men Turksche Doodgravers aangesteld, die de ligchamen der Christenen, op eene afgezonderde plaats van het Kerkhof der Muzulmannen, begraven moesten. Door hen werden de gestorvene Franschen, meer dan eens, niet gelijk de lijken der Muzulmannen op den rug, maar op den buik gelegd; en als men eenen dier doodgraveren eens naar de reden hier voor vraagde, verklaarde hij, dat dit geschiedde, om dat aan de zielen der ongeloovigen na den dood een onderaardsche verblijfplaats aangewezen wierd,

(1) *Memorie Ed. Opuscoli del Dottore Savaresi*, Napoli 1808. Deze Geleerde heeft de beruchte Expeditie naar *Egijpte* ook mede bijgewoond.

wierd, terwijl daar en tegen de zielen der geloovigen ten Hemel ſtijgen; waarom het dus doelmatig ware, de ligchamen op twee ongelijke wijzen, en wel zoo in 't graf te leggen, dat de reis aan beide partijen vergemakkelijkt wierd.

3.

Wanneer de Egijptiſche Vrouwen van de gemeene Volksklasſe, met elkander in ſtrijd geraken, dan wordt dezelve al ſpoedig hevig. Zij nemen malkander bij de haren, trekken die de eene de andere uit, en in plaats van met de handen te ſlaan, zijn zij met de tanden werkzaam, en bijten elkander als woedende honden, zoo dat de ſtrijd vaak niet zonder aanmerkelijk nadeel afloopt.

4.

Het Egijptiſche Volk merkt de *Nijl*, en den *Palmboom* aan, als de twee hoofdzuilen van deszelfs beſtaan. Vol dankbare gevoelens voor 't geen deze hun verſchaffen, zorgen zij wel dat men hen geen gebrek aan achting jegens geene van beiden ten laste kan leggen, en ſpreken van dezelve niet anders, dan met eerbied en met hoog klinkende lofsverheffingen. Ook zal een Egijptenaar, als hij eenen Europeaan ziet, zelden in gebreke blijven, hem te vragen: of men in *Europa* ook een *Nijl*, of men daar ook Dadelboomen vindt; en hoe 't mogelijk is, daar, bij gebrek aan deze goederen, te leven. Daarbij is de Vrager gemeenlijk zoo verbazend onkundig, dat hij 't zich niet kan voorſtellen, hoe men op zulke naïve vragen verſtandig zou kunnen antwoorden.

5.

De Egijptenaren ſchrijven aan den nijd eenen zeer aanmerkelijken invloed op alle aangelegenheden des levens toe, en beſchouwen dien in ze-

zekeren opzigte, als eene tweede Godheid. Gaan hunne handelbezigheden niet voordeelig, dan is de nijd hunner Correspondenten daarvan de schuld; blijven hunne vrouwen onvruchtbaar, dan wordt dit op rekening van nijdige vriendinnen geschreven: sterft hun een kind af, dan is de nijd hunner naburen de oorzaak van dit ongeluk; wanneer zij van krankheden overvallen worden, of in den bloei hunner jaren wegteeren, zoo hebben elendige benijders hun lijden veroorzaakt, enz. Dit vooroordeel is zoo algemeen, en staat in zulk een aanzien, dat men zich, wanneer men zijne verwondering over iets aan den dag wil leggen, om niet onder de verdenking van nijd te vallen, van zekere omschrijvingen bedient, en zich op eene wijze uitdrukt, welke doet gelooven, dat men voor zijn eigen persoon zeer geringe waarde hecht aan datgene, 't welk men als voorregt of eigendom van eenen anderen roemen zou.

6.

De Egijptische en Arabische Muziek, is eene geweldige, voor elk fijn gevoelend oor onverdragelijke barijtonie. De Egijptische Vrouwen vinden dezelve evenwel onvergelijkelijk schoon, en noemen daar en tegen de muziek der Europeanen afschuwelijk. Het gebeurt niet zelden, dat men Vrouwen, van wegen het ruw en onmelodisch geluidmaken van eenen blinden, lammen en, gelijk zij het allen zijn, walgelijken zanger, niet alleen in verrukking, maar zelfs in onmagt ziet vallen, (1) of bij het geklank van twee tot drie zeldzame, belagchelijke en kwalijk zamenstemmende werktuigen van toonkunst, eene

(1) Hiervan is de Schrijver dezer waarnemingen, zelf ooggetuige geweest.

eene uitgelatene vreugde openbaren. De zanggeresfen behooren grootendeels tot de geringste volksklasfe, en hebben valfche zeer onaangename ftemmen. Een algemeen verfpreide waan, fchrijft haar een uitmuntend dichterlijk talent toe.

7.

Dikwerf hoort men, in de Koffijhuizen van *Kaïre*, de Egijptifche Volksdichters over onderwerpen uit de Arabifche of Oosterfche Gefchiedenis, zoo als zij hun van hunne Toehoorderen worden opgegeven, improviferen. Deze improvifatoren, (die voor de vuist, *ex tempore* heeten te dichten en te zingen) *declameren* zeer langzaam, nu zittende, dan ftaande, fomwijlen ook al gaande, en maken daarbij vele gesten. Altoos zijn ze, van eenen talrijken kring van opmerkzame vrienden van zoodanige onderhoudingen, omgeven. Lieden, die 't Arabisch zeer goed verftaan, beweren, dat het zulke voordragten dezer dichteren menigwerf, noch aan belangrijkheid noch aan geest en bevalligheid mangelt.

8.

Een Muzulman, dien men ziet eten, zal zeldzaam nalaten te verzoeken, om mede van den maaltijd gebruik te maken. Deze noodigingen gefchieden zeer bevallig, en zijn niet zelden zeer dringend. Deze reeds van de vroegfte tijden in 't gansche Oosten gebruikelijke gewoonte, wordt jegens iedereen, van welk geflacht of Godsdienst hij zij, gehouden. Wanneer de Chefs der Mamelukken elkander ter maaltijd verzoeken, komen zij nooit anders dan gewapend tezamen, en plaatfen zich ook met hunne wapens aan tafel. Dit barbaarsch gebruik is gegrond, op de zoo dikwerf onder hen voorvallende verraderijen, daar men niet zelden zich van de gelegenheid van een groot festijn bedient, om zich van eenen vijand te ontdoen.

9.

9.

De Franschen droegen in *Egijpte*, meest lederen mutsen. Dit gaf den Muzulmannen aanleiding om te spotten. De Franschen, zeiden zij, scheuren hunne afgedragene schoenen in stukken, om zich het hoofd daarmede te bedekken. Het hoofd, voegden zij er bij, is het edelste deel van het menschelijk ligchaam, daarom moest men het ook op 't schoonst, rijkst en kostbaarst opsieren; gelijk zij met er daad gewoon zijn te doen, daar zij het met hunne prachtige *Schwals* omwinden. Die zoo spraken, bedachten niet, dat de helft der bewoonderen van *Egijpte* zich met ellendige wollen mutsen vergenoegen moet, die in lange na niet zoo veel waardig zijn, als de slechtste lederen mutsen en meest afgesleetene vilten hoeden.

10.

Den slaap hebben de *Egijptenaars* tot hunne bestendige beschikking, ook slapen zij op alle uren van den dag. Bij de Fellas (boeren) gaat de magt der gewoonte zoo ver, dat zij zich op den heeten grond, en in de brandende middagzon, welke de Europeaan naauwelijks in 't voorbijgaan in staat is te verdragen, te slapen leggen.

11.

Wanneer de *Egijptenaren* twisten, dan geschiedt dit meest uit belang, om een enkel stukje geld zijn zij in staat verscheidene uren lang misbaar te maken, als of zij dol waren. 't Geen hierbij opmerking verdient, is, dat het, al zijn zij ook nog zoo toornig, toch zeer zeldzaam tot slaan komt. Ook is het tweegevecht hun onbekend.

12.

De Fellas verbergen hunne *Medins* in waskogels, of indien zij geen was hebben, dan zoeken hunne vrouwen dezelve of in de zoo-

men harer lange hembden, welke haar op den grond naslepen, of in hare haarvlechten, voor de roofzucht van de trawanten der *Cachef's* (1) of der *Mouctesim* (2) te bewaren. Maar zelden evenwel gelukt het hun, hunnen kleinen schat, door zulke voorzigtigheids maatregelen te redden. Deze zelfde landlieden bewaren na den oogst hunne linzen, tarw, garst en granen, welke in den om dezen tijd dorren, harden en veelvuldig geberstten grond gegraven worden. *Deze groeven worden met stroo, en die weder met een laag van aarde, op de hoogte van den grond toegedekt, op dat men niet bemerke, dat men er gegraven heeft. Zoo heeft de rampzalige dwingelandij, deze ongelukkige boeren gedwongen, om zich onderaardsche Magazijnen aan te leggen, ten einde zich in zekerheid te stellen, tegen de afpersingen van mondbehoeften, welke zij voor hun ongelukkig bestaan volstrekt niet ontberen kunnen! (3)

(1) De Repræsentanten van den Beij, in de Egijptische Provinciën.

(2) De naam van den Chef, der onder de bevelen van den Cachef staande gewapende magt, die de zulken, welke de belastingen moeten invorderen, met militairen voorziet.

(3) Ziet daarin, gelukkige Landlieden! voor welk verschrikkelijk lot gij bloot zoudt hebben gestaan, indien de Heere ons niet verlost, en de verfoeijelijke plans van den Aartstijran van *Europa* niet in rook had doen verdwijnen.

NOG IETS, BEHOORENDE TOT HET BIJZONDER EIGENE DER HEDENDAAGSCHE EGIJPTENAREN.

(*Naar* SAVARES.)

Als een *Egijptenaar* zijnen *Shawl* in de geheele lengte, om het hoofd gewonden, en onder

der

der de kin gebonden draagt, zoo dat de einden daarvan achter over de schouders neerhangen, dan is dit een teeken van rouw en diepe droefheid.

Den knorrebaard laten de jonge *Egijptenaren* groeijen, en snijden dien alleen af, wanneer eenig ongemak aan de lippen hen daartoe noopt. De baard daar en tegen wordt tot den tijd dat zij trouwen afgenomen. Van dien tijd af laat men hem groeijen, evenwel dragen ook oude Vrouwenhaters en de Scheiks van allerlei ouderdom, offchoon dan ongehuwd, lange baarden.

Iets 't welk de *Egijptenaren* volstrekt niet kunnen, en waarover zij groote verwondering betuigen, als zij 't van de *Europeaanen* zien doen, is het fluiten met de lippen.

Muzulmannen, Joden en Christenen, plegen wederkeerig, doch alleen om voor zich gezondheid, of voor hunne vrouwen vruchtbaarheid af te smeeken, de heiligen van die Godsdiensten aan te roepen, waartoe zij niet behooren.

Als er eenen *Egijptenaar* aangelegen is, eene belangrijke daadzaak, waarvan hij vermoeden kan dat ze betwijfeld wordt, te doen gelooven, dan zweert hij bij het leven, de ziel, of de gedachtenis zijner verstorvene Ouderen.

De tot de viering der Bruiloften bij de Muzulmannen bestemde tijd, wordt gerekend van het zwellen der *Nijl*, (het algemeen zeinteeken voor alle festiviteiten) tot aan de maand *Ramaddan*, welke voor alle Mahomedaansche Secten, *Carneval* en *Vasten* te gelijk is.

OVER DE TWEEGEVECHTEN BIJ DE OUDE SCANDINAVIERS.

Het *tweegevecht*, deze heillooze smet onzer latere Eeuwen, welke daaromtrent zoo ongunstig bij die der *Grieken* en *Romeinen* afsteken, wel verre van het gewrocht van een fijn gevoel van eer en schande te zijn, is integendeel zijnen oorsprong aan de grofste barbaarschheid, niet eens der Middeleeuwen, maar onzer nog geheel ruwe en wilde voorouders verschuldigd. In de oude overblijfselen der *Noordsche* volksverhalen, vindt men daarvan de blijkbaarste sporen. —

De woeste *Noorman*, was zeer fijn gevoelig op zijn *punt van eer*, veel gevoeliger dan de beschaafde en verstandige *Griek* uit de beste tijden. Hadden zij twist, zoo moest aanstonds het zwaard beslissen. Bij hunne *Kæmpe* (Kampvechters) was het geheele leven eene opeenvolging van tweegevechten, zelfs Koningen ontzagen zich daarin geenszins. Volgens het Volksverhaal (*Saga*) zou Koning ALE de Stoute, elf dagen achtereen tegen zijne partijen gevochten hebben, den eersten dag tegen een', 's anderendaags tegen twee, dan tegen drie, en zoo achtervolgens tot elf toe, die hij allen in 't stof deed bijten. (Ook zag hij er zoo wreed uit, dat zijne veroverde Bruid driemaal in onmagt viel, wanneer zij hem zag) KETILRAUM behaalde de zege in 24 tweegevechten, en OTULFAKSE, in 80. Het was een ongeluk voor een geslacht, schatten of rijke en deugdzame dochters te bezitten, want als dan zag men al spoedig een' *Kæmper* opdagen, die den Vader slechts de keuze liet, tusschen afstand zijner dochter

met

met eene goede huwelijksgift, — of een tweegevecht. Zoo zeide eens HAREK FERNHANS tot een Koning, wiens dochter beroemd was om schoonheid: „ Ik wil, dat gij mij uwe dochter, land en lieden geeft, iedereen zal toestemmen, dat ik beter regeren zal dan gij, die een oud zwak man zijt. Laat gij mij regeren, dan zal ik u de gunst bewijzen, van uwe dochter te trouwen, doch weigert gij zulks, dan neem ik uw Koningrijk toch, en HUNSOR tot mijne bijzit." De goede Koning was zeer verlegen, wat in deze zaak te doen, doch eindelijk kwam er nog een Kampioen, die hem van den onbeschaamden eischer verloste, door dezen den kop te kloven, en daar voor de Konings dochter tot belooning kreeg.

De echte *Kampe* bereikte den hoogsten trap, wanneer hij een *Berserke* werd. Deze knapen waren een soort van *Wilden*, (in den stelligsten zin), die in plaats van eten, verslonden, in stede van aanvallen, alles op hunnen weg omverre wierpen, en zelfs nu en dan hunne makkers niet verschoonden. De zeven Zonen van den rebel SIVELD, waren zulke woestaards; zij aten raauw vleesch, slikten gloeijende kolen door, beten in hunne schilden, en liepen door het vuur heen. Niettemin werden zij bedwongen door den *Deenschen* Koning HALFDAN, die in het woud eenen eik bij den wortel uitrukte, daarvan eene knods maakte, de zeven *Berserke's* aanviel, en een voor een afmaakte. Toen zich nog een nieuwe, namens HARTBEN, opdeed, die om den Koning eenen voorsmaak te geven, van het geen hij waagde, met tegen hem te vechten, zes zijner eigene makkers doodsloeg, zoo nam HALFDAN een grooten hamer, en sloeg er den gelukzoeker het hoofd mede in. —

Wanneer de strijders beleedigd waren, liet

men zich niet in woorden, in; de wapenen alleen beslechtten het geschil: „In geval van twist tusschen twee personen," zeggen de wetten van Koning FRODE, ons door SAXO GRAMMATICUS nagelaten, „zal de tweestrijd beslissen, want het is eerlijker zich met de vuist, dan met den mond te verdedigen." De beslissing van zulk een tweegevecht werd voor heilig geacht, niemand dacht er aan, zich daartegen te verzetten, en de bloedverwanten des overwonnenen zagen koelbloedig den overwinnaar de goederen, de Vrouw en dochter zijner tegenpartij wegnemen; doch zij vervolgden strengelijk den schender van de Regten der herbergzaamheid.

HOGNI, een Koningje in Jutland, had op eene reis in Noorwegen kennis gemaakt met een' jongen held, namens HEDIN, wiens schoonheid, dapperheid, vlugheid en behendigheid algemeen geroemd werden. Na vele togten te zamen gedaan te hebben, bezocht HEDIN, bij gelegenheid dat beide gekwetst werden, zijnen vriend in deszelfs woonplaats Helgenæs. Hier zag hij de bekoorlijke HILDUR, diens dochter, en vroeg haar ten huwelijk. De Vader beloofde zulks met de heiligste plegtigheid, door zijn bloed met het bloed zijns vriends te mengen; en van toen af waren zij *fostbrædres*, dat is: *broederen des bloeds*. Doch HEDIN naar *Noorwegen* vertrokken, om zijne zaken in orde te brengen, werd door tegenwind naar *Jutland* te rug gedreven, en begaf zich naar de woning van zijn halsvriend: dan deze was van huis, en de schoone HILDUR alléén......

Toen haar Vader dit geheimzinnige bezoek vernomen had, ging hij op HEDIN toe, trok zijn zwaard, en riep uit: dit zwaard zij Regter tusschen u en mij! Gij zijt mijn' vijand; want

want gij hebt de kuisfche woning mijner dochter bezoedeld. Overal waar ik u vinden kan, zal ik u met de wapenen aantasten? HEDIN erkent zijne schuld, en verzoekt de bemiddeling des Konings van LEVIN, Leenheer van HOGNI. Vergeefs, deze loert met eene vloot op zijn ouden Vriend, die te vergeefs zelfs een tweegevecht voorslaat, waarin nogtans HOGNI eindelijk bewilligt. Terwijl nu het volk in een' ronden kring gefchaard is, en de Regters gezeten zijn, treedt HOGNI de Kampplaats in, verzeld van zijnen voormaligen wapenbroeder. „ Kom, zegt hij, mijn Vriend! waar de eer ons roept, misfchien vinden wij elkander in WODAN's hemelsch oord, het zalige WALHALLA weder." Ziet eens, riep het volk uit, „ hoe zij als Vrienden en *broeders des bloeds*, ten strijde gaan?" Maar zal de jonge HEDIN de punt van zijn moordend staal, naar 't hart van HILDURS Vader rigten! Kan HOGNI den jongeling dooden, dien hij federt lang als zijnen Zoon aanmerkte? Doch de *eer* gebiedt dien moord, en deugd, en pligt, en alle gevoelens des harten zijn verstikt. Men begint te strijden, doch zoekt zijn' tegenstander meer in het zwaard te loopen, dan te treffen.. Schoon HEDIN gekwetst is, houdt HOGNI de eer zijner dochter nog niet voor genoegzaam gewroken.... Men tergt en fart de strijders: zij vernieuwen den strijd, op een onbewoond eiland van *Noorwegen*.. Gelijktijdig doorboort de lans van HOGNI het hart van zijn' jongen Vriend, en klieft deze met zijn houwer het hoofd van den Vader zijner Geliefde. De ongelukkige HILDUR deed nacht aan nacht, het land van hare klaagtoonen weêrgalmen.

Men ziet uit deze treurige Gefchiedenis, dat de beide helden zich op een *Eiland* begaven, om

om op leven of dood te vechten. Dit noemde men *Holmgang*, (1) of *Gang naar het Eiland*. Dit was het ware *regterlijke* tweegevecht, het welk van den blooten strijd, tusschen twee vijanden onderscheiden was. De *Holmgang* was dikwerf het gevolg van de uitspraak eener volks-vergadering, die in de opene lucht gehouden werd. Men schortte, om die openlijke en plegtige voldoening te ontvangen, zijne wraak wel eens maanden, ja zelfs geheele jaren op. Hij, wiens bloed het eerst vloeide, werd voor overwonnen gehouden, en betaalde aan zijne partij eene somme gelds; doorgaans drie mark zilver, omtrent 70 of 80 guldens.

Goede zwaarden, waren een artikel van het uiterste belang voor den Kampvechter. Men had er, die van Vader tot Zoon overgingen, en wier roem en naam door het geheele land verspreid was. Van daar de overleveringen van den degen *Durindane* en anderen; van den grooten ROELAND, door ARIOSTO bezongen, enz. Een Kampioen, met zulk een' zwaard toegerust, daagde niet alleen zijn' tegenstander, maar ook alle deszelfs makkers uit, hoe veel er ook waren, somtijds gingen de strijders in eene groote ton zitten, met zwaarden of stokken gewapend; men dekte de ton toe, en liet de woedenden aan hun lot over. Dit noemde men *Kargang*, doch de *Sagas*, behelzen daarvan slechts één voorbeeld. —

(1) *Holm* Zweedsch voor *Eiland*. Van daar, *Stockholm*, d. i. *Eiland met houten (huizen)*. Voorheen toch waren alle huizen van hout.

DE ONTVREEMDE RING.

(*Uit het Hoogduitsch.*)

Hier en daar iets verkort.

(*Vervolg en Slot van Bladz.* 606.)

Het eenvoudigst middel was hem in het Slot te sluiten, en dit was zeer mogelijk; dewijl poort steeds gesloten was, en niemand zon- hulp van den Portier er uit kon.

Hij had twee sleutels, den eenen droeg hij eds bij zich, den anderen hing in zijn ka- rtje aan eenen spijker, en zijne vrouw opende rmede de poort, als hij er niet was.

k gebruikte den ouden man meermalen om odschappen te doen, het kwam hem dus niet emd voor, toen ik hem nu ook iets te doen , waartoe hij ten minsten anderhalf uur noo- had. Terwijl hij zich nu daartoe klaar maak- nam ik den tegenhanger van den sleutel, die altoos bij zich droeg, van de muur, en liet n stilletjes in de ruime rokzak van den ouden len. Mijne eerlijke hand zidderde bij deze elmenstreek, maar de donkerheid van den avond, in het kamertje heerschte, deed die volko- n gelukken, — en mijn bode ging trouwhar- met beide sleutels heen.

poedig verliet ik nu de poort, en plaatste mij ven aan een venster, dat op het voorplein tag. — Naauwlijks was ik daar, of de Kapel- ester, wiens gegalloneerd kleed ook in de kerheid glinsterde, kwam stommelende over plein en spoedde naar de poort. Gebiedend hij den Portier, en herhaalde met verdub- de kracht zijn geroep, terwijl de oude Portier- , den van mij weggenomen sleutel zocht.

Met eene lantaarn in de hand, kwam zij eindelijk al klagende uit haar kamertje. De Kapelmeester begon vreesselijk te vloeken, en met de woede van eenen beer, die eenen boom, waarvan de lompe vlegel gevallen is, daar voor tuchtigen en ontrukken wil, liep hij storm op de poort. Spoedig werd mijn naam genoemd — straks hijgde de Kapelmeester terug, over het plein, en ik, op zijn bezoek verdacht, sloop in mijne kamer.

Hij overviel mij, zonder aan te kloppen, met een hevig verwijt, dat ik den man, wiens post aan de poort was, naar Oost en West zond. Ik antwoordde, dat het jammer was, dat hij mij dat gisteren niet verboden had, dan zou het niet geschied zijn, maar dat ik hem ried om de Portierster de deur open te laten maken. *Zoo wijs ben ik zelf wel*, voer hij uit, *maar er is geen sleutel, de oude droomer heeft ze beide medegenomen.* Verheugd, dat hij op mij geene gedachten had, wees ik hem de deur, toen hij voortgaan wilde om mij uit te schelden.

De poortklok sloeg juist acht uur, — hij liep als of hem het hoofd brandde, naar de poort terug. Ik stond weder op de loer, en hoorde dat hij in het Portiers kamertje geweldig raasde. Kort daarna ontstond er eene stilte, die een minuut of vijf duurde. Maar daarop verhief hij een geschreeuw, als of zijn leven in gevaar was. De oude Vrouw liep angstig over het plein naar de Wachtkamer, waar uit het slot-garnisoen, dat uit twaalf oude soldaten bestond, dagelijks drie man de wacht hadden. Geduurende dien tijd, schreeuwde de Kapelmeester nog erger. Het was christen-pligt hem te hulp te komen.

Ik zag een belagchelijk ongeluk. Mijn gevangene had zijne vrijheid willen zoeken, door het eenige kleine venster, dat de woning van

den Portier, die gelijks gronds was, behoeftig verlichte, en was daarin blijven steken, gelijk een kurk in de fles. De beenen hingen in de lucht, het borststuk was in de kamer. Zoo hield hij zich, op redding hopende, in evenwigt, maar dit werd, gelijk dikwerf in het politieke, op de vijandigste wijze gestoord. — Buiten, namelijk, onder het venster stond er een, die de weerlooze rugzijde van den Kapelmeester onophoudelijk met zijnen stok teisterde, en zich noch door zijn wringen, noch door zijn schreeuwen, in deze bezigheid liet stooren.

Ik was buiten staat den lijdenden te helpen, — hij was zoo vast in 't raam geklemd, dat ik er hem niet uittrekken kon. — Even zoo min kon ik den onvermoeiden Tuchtmeester terug houden, dewijl des tuchtelings breede ligchaamsgestalte het geheele venster vervulde. Doch dra kwam er hulp. De Portierster had de gezamentlijke wachtdoende manschap opontboden, en toen deze zich mede voorspanden, trokken wij den afgeklopten man gelukkig uit de klem.

Werda, riep ik spoedig uit het venster. Goed vriend! antwoordde de ruwe basstem van den Opperbevelhebber van het Garnifoen.

Deze oude Krijgsman, voorheen Pruisisch Onder-officier, had zich in de Stad wat te goed gedaan, — toen hij nu bij nacht, en in het hoofd wat beneveld thuis komt, ziet hij een paar beenen uit het venster hangen, en in de verbeelding, dat die aan een kwaadwilligen toebehooren, geeft hij zich het lang ontbeerde genoegen, om zijnen Corporaals stok, gelijk wel eer in de goede oude tijden, te gebruiken. Dat hoorde ik naderhand van hem, want nu verwijderde ik mij zonder vertoeven, om eene

 nieu-

nieuwe woordenwisseling met den Kapelmeester voor te komen.

Spoedig daarop kwam de Portier, en bragt mij berigt. Hij beschuldigde zich zelven, dat hij uit overhaasting de beide sleutels had medegenomen. Ik vond het niet raadzaam hem uit den droom te helpen, maar verheugde hem door zulk eene rijkelijke belooning, dat hij zich weinig stoorde aan de toorn van den Kapelmeester, die terstond bij de opening der poort, als een wild zwijn, er doorgelopen was.

Gij zijt een kostelijk man, riep FAITSJE, toen ik haar bezocht. Ons spel is gewonnen! Laat ik het u verhalen.

LOTJE en de Nicht, gingen gelukkig nog voor acht uren naar de Waarzegster. — Zij leide de kaarten, en de dikke man vertoont zich overal als den Bruidegom, wiens echt met LOTJE in den hemel gesloten is. Het arme kind maakt zich nu gereed, de gehate gedaante ook in den spiegel te zien. — Nu klinkt de schel in het voorhuis, dit was het, tusschen de Waarzegster en hare meid, afgesproken teeken, dat de Spiegelgeest aangekomen, en in de kamer gebragt was. Hierop maakt de Toveres allerlei grimassen om den spiegel, grijpt eindelijk twee lichten en roept met eene plegtige stem: gij, die aan deze edele Jonkvrouw tot Gemaal bestemd zijt, verschijn! verschijn! — Ziet daar staat ELBING. — LOTJE juicht, — de bezweerster laat van schrik beide lichten vallen, de Nicht word doodbleek. Intusschen springt ELBING uit het huis. Spoedig daarop verlaten ook LOTJE en hare Nicht, de nog geheel ontstelde Waarzegster.

Deze verhoort nu haar meisje, de slimme deern houdt staande, dat zij den Kapelmeester, die volgens afspraak om acht uren gekomen was, in de kamer gebragt had. Nu, dan is de booze vij-

ʃand in het ſpel, zeide de Oude; en werd
)o bang, dat zij niet in de kamer alleen wilde
ijven.

Kort naderhand ſtortte de Kapelmeester, buiten
lem in huis. Hij hoort met ontſteltenis, dat
: zaak voorbij is, en overlaadt de Waarzegſter
et verwijtingen. Zij zeide: wat kan ik het
elpen, dat de Satan er zijne handen in heeft;
ı dan eens uwe, dan eens ELBINGS gedaante
aneemt. — Hij noemt dat gekſcheren, ſchelt
ar uit voor eene bedriegſter, ſlaat de Tover-
iegel aan ſtukken, zij ſmijt hem de potten naar
et hoofd en dwingt hem de vlugt te nemen.

Mijne Vriendin is nu geheel gelukkig, zoo
ſluit FRITSJE haar verhaal, ik ontdekte haar
den den geheelen zamenhang. Maar de Nicht
udt ELBINGS verſchijning, tot op het oogen-
ik nog, voor eene ſpokerij der Geesten. Zij
ert zich dus niet meer, en maakt reeds ge-
edheid tot de gewenschte verloving van
TJE.

De Kapelmeester kon het mij niet vergeven,
t hij door mij eene rijke bruid verloren en
ag gekregen had; hij ſprak hier over wel
et met mij; maar waar ik hem ontmoette,
nkelden zijne oogen van toorn.

Toen Vrouw VAN BÄRWALD eens uitgegaan
s, liet mij LEENTJE door hare Kamenier ver-
eken, of ik in den tuin wilde komen, waar
mij iets te zeggen had. Vrolijk en verlegen
le ik derwaarts. Zij verwachtte mij aan eenen
rd, waar wij uit de venſters van het Slot
t konden gezien worden, en op een toon
: hartelijkſte vriendſchap, zeide zij: mijne
ikbaarheid verbindt mij u iets onaangenaams
ontdekken: gij hebt vijanden in het Slot,
: zoeken u bij den Vorst den voet te lichten.'
Ik dank u voor deze waarſchouwing, gena-

dige Freule! antwoordde ik, maar mijn leven is zonder misdaad, en mijne trouw jegens den Vorst onwankelbaar, wat heb ik dan te vreezen? Ik ben integendeel mijne vijanden zeer verpligt, dat zij mij dit bewijs van uwe welwillendheid, mijn waarde Freule! bezorgen.

O ik ben nog diep in uwe schuld, zeide zij zuchtend, — gij verdedigdet mijn leven, en ik — gaf u eene half verwelkte roos? Ik betuigde, dat deze roos eene onvergankelijke waarde voor mij had, en snel mijn zakboek openende, bewees ik de heilige bewaring van die rustende bloem der liefde, tusschen twee papieren. Getroffen reikte mij LEENTJE de hand: wij blijven Vrienden, sprak zij hartelijk, maar verlaat mij nu, lieve WALLAND! niemand moet van onze zamenkomst weten, en in zulke gevallen moet men vreezen, dat de boomen oogen en ooren hebben.

Gelukkig, gelijk een God, ging ik heenen. Eenige dagen later, toen ik des morgens naar het bevel van den Vorst wilde vernemen, hoorde ik in het voorvertrek: dat hij ziek was en niemand toeliet. 's Middags kwam hij niet aan tafel, ook LEENTJE en de Tante niet, — ik at met mijne drie tegenpartijders alleen. — Een ware giftmaaltijd, — zij spraken onder elkander, voor mij onverstaanbare afgebrokene woorden, en lachten tusschenbeiden onophoudelijk. — Ik wist niet of ik verraden, of verkocht was. 's Namiddags werd ik bij den Vorst geroepen. Buitengewoon bleek zat hij tusschen kussens in eenen leuningstoel, en zeide met eene zwakke stem: neem plaats, het spreken valt mij moeijelijk, maar een wonderbaar voorval noodzaakt mij met u te spreken.

Ik weet niet, voer hij voort, of gij reeds gehoord hebt, dat dit slot op de fondamenten van een

een monnikeklooster, dat voorheen hier stond, gebouwd is. — Het laatste Opperhoofd van hetzelve was een ingekleede Abt, met name Nikodemus, van wien de geschiedenis zegt, dat hij een man van eene buitengewone gestrengheid, en bijna reusachtige grootte zoude geweest zijn, — hierop grondt zich ook de oude vertelling, dat zijn geest nog somwijlen als zedemeester in deze muren rondwandelt.

Maar hoe kan ik dit nog vertelling noemen, ging hij zuchtend voort, het is waarheid. Ik hoorde zijne donderende stem in den voorgaanden nacht, zij riep voor de deur van mijne slaapkamer: ARENMAIN, de Abt Nikodemus spreekt met u. Ik heb een welbehagen aan uwe vroomheid, maar de Onchristen, die voor twee maanden, als of hij uit de lucht kwam vallen, in uwen dienst trad, en uw vertrouwen geniet, is mij een gruwel, werp op den volgenden dag dezen slang uit uwen boezem, slinger hem over de grenzen van uw gebied, anders verschijn ik vreesselijk aan u in den volgenden nacht, en dood en verderf vergezellen mij. Zoo sprak de schrikkelijke stem, en hoe kan ik voor mij zelven verbergen, tegen wien zij ijverde!

Tegen mij, genadige Heer! zeide ik onverschrokken, de tijd van mijne aanstelling in uwen dienst, zet dit buiten twijfel, maar de Abt Nikodemus kent mij niet, en was hij geen heilig persoon, dan zou ik hem een lasteraar noemen. Zacht zacht, viel angstig de Vorst mij in de rede, beantwoord mij zoo getrouw, en waar als of gij voor God stond, deze vraag: zijt gij een christen?

Ik ben het, sprak ik zonder aarzelen, en zag hem onbeschroomd in het gezigt.

Dat stelt mij gerust, zeide hij, een goed

geweten spreekt uit uw gelaat, — God alleen ziet in het hart, zelfs voor Engelen en Heiligen is dit bedekt, daarom zal mij het woord van den Geest in mijn vertrouwen op u niet doen wankelen. Ik zal hem moedig afwachten, en uwe zaak tegen hem verdedigen. Ik verliet den Vorst met het voornemen, om hem deze verdediging te bespaaren, en het gedreigde bezoek van hem aftewenden. Gemakkelijk kunnende raden, waarvan de Heer Abt kwam, besloot ik hem den weg af te snijden, maar daar hij, volgens de vertelling, eene reus zou zijn, zoo was een handgemeenschap met hem, zonder bijstand, gevaarlijk. Ik zocht dan eenen rustigen kampvechter tot bijstand op, mijne keus viel op den Vorstelijken lijfkoetsier, dat was een kerel, waarop ik staat kon maken.

Tegen middernacht bezetten wij in *alle stilte* den uitgang van eene lange gewelfde zaal, die de Heer Abt door moest, wanneer hij in de slaapkamer van den Vorst wilde spoken, hij liet ons naauwlijks tien minuten wachten, zware stappen, die van de andere zijde der zaal klonken, kondigden ons zijne komst aan, wij roerden ons niet, tot dat het spook slechts eenige schreden van ons verwijderd was.

Nu trad ik plotsling met twee verborgen gehoudene lichten te voorschijn, en zag eene buitengewone door een hooge bisschopsmuts nog vergroote gedaante, welker vreeselijk mom mij bijna verschrikte. Bekleed met een lang zwart gewaad, droeg hij in de linker hand een boek, en in de regter den kromgebogen bisschopsstaf. Hij pronkte dus met alle bisschoppelijke eereteekenen. Ik zeide echter tot hem, zonder onwegen: goeden avond Heer Abt, waar gaat gij heen?

Brom-

Brommend als een beer, ging hij met kleine schreden een weinig terug, toen ik hem echter nadrong en zijn leelijk gezigt met de hoog gehouden lichten verlichtte, keerde hij zich spoedig om en ging sneller weg. Mijn secundant had den kortswijl, achter hem met de sweep te klappen. De hoogwaardige verschrikte, en deed zulk eenen geweldigen sprong, dat, o wonder! de kop ruggelings van de schouderen stortte en nevens den vlugtenden romp ijlings wegsneide.

Ik kon van lagchen den aan stuk gevallen reus niet vervolgen, maar de koetsier geleide hem met zijne klappende zweep tot het einde der zaal. Dat is schelmenpak, riep hij, toen hij terug keerde. De dwerg zat op den schouder van den Kapelmeester. Ik bad hem van het gebeurde te zwijgen. En toen de Vorst den volgenden dag zijne verwondering betuigde, dat de Geest niet verschenen was, zweeg ik ook.

De beide brokken van den heiligen NIKODEMUS, ontweken mij vervolgens zoo veel zij konden, maar ontkwamen echter hunne straf niet.

De Kapelmeester en zijne partij waren groote liefhebbers van den wijn, en hielden dikwijls in het slot nachtelijke zuippartijen, waarbij zij gaarne een krachtig drinklied zongen. Dat moest zeker met niet te luide stem geschieden, dewijl de Vorst wel tamelijk ver, maar echter nabij genoeg sliep, om het gezang der Bacchuskinderen te kunnen hooren. Dat gebeurde ook wezentlijk eens. Des morgens maakten de Kapelmeester en lijfarts te gelijk hunne opwachting bij hem. — Hij vraagde wat de klanken, die hij slechts gehoord had, beduiden. — Wij hielden biduur, zeiden zij. Dat behaagde hem, hij verwonderde zich slechts over de geheel ongewone zang-

 wijs,

wijs, maar die slimmen antwoordden: de afstand zou hem waarschijnlijk bedrogen hebben, en daarbij bleef het.

Zij hielden dit echter in gedachten, en de lijfarts, een bekwaam poeet, kwam op den inval, een paar vrolijke drinkliederen naar geestelijke zangwijzen te dichten, om daardoor niet alleen eene komieke uitwerking te bedoelen, maar ook voornál om den luisterenden Vorst te bedriegen; deze belachelijke dingen waren spoedig klaar, en met satijrieke luimen rijkelijk gekruid. De dichter maakte met eigen hand hiervan eenige afschriften, en ging daarmede in de drinkkamer.

Zijne drie vrienden, want ook de dwerg was een medelid van de zuipbroederschap, juichen over die heerlijke liederen, heffen die vrolijk op, toen hun de wijn in het hoofd geklommen was, en zingen zonder vrees of dwang, want zoo het de Vorst al hoort, wat zegt dat, er wordt biduur gehouden!

De Vorst had juist een slapeloozen nacht, luisterend verheugde hij zich over de aandacht van zijne getrouwen, de melodie van een lievelingslied streelde vooral zijn oor, hierdoor verrukt staat hij op, hij wil met de vrome menschen bidden en zingen.

Zij, die eer het instorten van den hemel, als deze ongewone nachtwandeling vermoedden, hadden de deur niet toegesloten, en in het gedruisch hoorden zij de zachte stappen van den Vorst niet. Plotsling staat hij voor hen, met ontsteltenis springen zij op, houden zich, daar zij op hunne voeten niet meer staan kunnen, aan de tafel vast en de geschudde drinkwaten stoten om. De Vorst verstomt, alles schijnt hem tooverspel, maar als hij de dronke lieden, die hem met glaze oogen aanstaren, ondervraagt, en zij nu hen-

huichelachtige uitvlugten met aanſlaande tongen beginnen te ſtameren, toen erkent hij aan die trekken wie zij waren, legt hun ſtilzwijgen op, maakt zich meester van eenige exemplaren der gezongene liederen, en gaat terug naar zijne kamer. Hier leest hij de poëſien van zijnen lijfarts, welks handſchrift hij kent, zij ſtromen over van onbetamelijkheden en ſpotternijen op priesters, en oefeninghouders. Daardoor aan de gevoeligſte zijde aangetast en gewond, beſloot de Vorst de ontmaskerde huichelaars, hals over kop uit zijnen dienst te ontſlaan.

De dag was naauwlijks aangebroken, of hij liet mij roepen, met droefheid verhaalde hij mij, hoe hij de valschheid en ſlechtheid zijner dienaren ontdekt had, en gaf mij daarop het onaangenaam bevel, den Juſtitie Directeur, den Lijfarts, den Kapelmeester en den Dwerg hun afſcheid te geven. Hij overhandigde mij tevens vier verzegelde rollen met gouden ſtukken, ik ſchonk er ieder van hen een zeide hij, als de volle bezolding van dit vierendeel jaars. Gebied hun echter binnen drie uren het ſlot te verlaten, en nooit meer onder mijn oog te komen.

Ik voltrok het ontvangen bevel met alle mogelijke zachtheid, dewijl ik hunne wanhoop vreesde, maar de Heeren verwachtten reeds het vonnis, dat ik hun aanzeide, en vonden de pil zoo veel te minder bitter, dewijl de milde hand van den Vorst die verguld had. Wij hadden reeds lang beſloten, zeiden zij, hier niet te verzuren, wij kunnen met onze wetenſchappen en talenten alom meer geluk maken. De dwerg alleen beleed, dat hij niets geleerd had als brood eten, maar als niets gelukken wil, zeide hij, dan laat ik mij voor geld zien. Met dezen bedelaars

trots

trots namen zij terstond den staf in handen en gingen heen.

Ook ik moest den volgenden dag reizen, doch niet als afgezet, maar voor de belangens van mijnen Vorst, hij zond mij na eene rijkstad van het Duitsche Rijk, om een proces, dat hij daar had, en dat op de lange baan geschoven was, voort te zetten. Tevens kreeg ik het bevel, om een kundig Doctor en bekwaam Kapelmeester op te zoeken, en de voorwaarden met hen te sluiten. — Een geschikte Justitie Director, was reeds in de nabijheid gevonden, en de post van den dwerg werd niet vervuld.

Voor mijn vertrek had ik nog toevallig het geluk, met LEENTJE, zonder getuigen te mogen spreeken. — Dat geluk duurde wel maar vijf minuten, maar ik had die niet tegen even *zoo* veel levensjaren willen verruilen, want *ieder* woord en ieder blik der innig beminde, *ontdekte* mij onwillekeurig het zoet geheim, van hare wederliefde. Dronken van genoegen wierp ik mij in den wagen, en de eenige gedachte op mijne lange eenzame reis, was LEENTJE.

Ik was twee maanden afwezend. Toen ik terug kwam, en bij de Pastorij voorbij reed, rukte FRITSJE het venster open en riep: houd een oogenblik stil! ik heb u iets belangrijks te zeggen? Ik ging in huis, vrolijk huppelde zij mij te gemoet en zeide: o welke verandering zult gij in het slot vinden. Sedert vier weken is er een jongen Heer aangekomen, van wien men elkander in het oor luistert, dat hij de zoon van den Vorst is, hij heeft ten minsten alles te zeggen, en men zegt algemeen, dat hij met freule LEENTJE trouwen zal.

Ik verschrikte zoo, dat ik dacht op den grond neder te stuan, maar ik herstelde mij met geweld, en noem-

noemde het verhaalde nieuws een stadspraatje, en ijlde, als door een vertelseltje voor den gek gehouden, snel voort. Ongelukkige Amadis, gij hebt uwe Princes verloren, riep FRITSJE, mij spottend na, toen ik half bewustloos in den wagen sprong.

In 't Slot zag ik noch regts noch links, en vermijde op weg naar den Vorst elk gesprek, om mijne, met moeite verkregene tegenwoordigheid van geest, ten minsten zoo lang te behouden, tot ik het berigt van mijne reis afgelegd had.

In 't begin ging dat zeer goed, maar dra verloor ik den draad; mijn stand voor den Vorst was zoo, dat ik een rij van kamers kon overzien, die achter zijnen rug open gemaakt waren. De deur van de laatste dezer kamers ging open, LEENTJE trad binnen en boog tegen mij. Maar naauwlijks had zij een paar schreden voorwaarts gedaan, als door dezelve deur een jong Heer, eenen dans neurende, binnen trad, LEENTJE omvatte, en hoe zeer zij zich verzette, door twee kamers, al walzende, met zich voortsleepte. Zoo al nader bij mij komende, herkende ik hem — hij was RICHARD — mijn ring blinkte aan zijnen vinger. — Ik sidderde van woede, en kon mij naauwlijks inhouden om op hem aan te vallen.

In dit oogenblik werd hij mij gewaar, — hij ontstelde hevig, liet de Freule los, bedekte de doodsbleekheid van zijn gezigt met zijnen zakdoek, en ging den weg, dien hij daar even gekomen was, met bevende kniën terug en verdween door de laatste deur. De Vorst en LEENTJE zagen hem met verwondering na, daarop wendde hij zich tot mij, en vraagde: kent gij hem?

Ja,

Ja, genadige Heer, antwoordde ik; maar nog naauwkeuriger ken ik den ring, dien hij draagt — deze ring is mij ontstolen.

Onmogelijk, riep de Vorst, — de ring, dien gij u op zulk eene vreemde wijze toeëigent, was voorheen mijn eigendom, en de jonge man kreeg hem door de tweede hand van mij.

Hoogst verwonderd zag ik hem aan, en zeide: genadige Heer! ik koom in een doolhof van raadselen. De eenige uitkomst geeft mogelijk mijne levensgeschiedenis, wilt gij zoo goed zijn, die aan te hooren.

Zeer gaarne, zeide hij: en wenkte LEENTJE ons te verlaten, die dan ook in eene andere kamer ging.

Ik verhaalde nu den dood van mijne Moeder, en hoe ik daarop, van de eene Graafschap naar de andere getrokken was, om mijnen ring te laten zien.

Gij zegt mij niets nieuws, viel mij de Vorst in de rede, dat alles verhaalde mij reeds die jonge man, als zijne eigene geschiedenis. Dit kon hij gemakkelijk doen, antwoordde ik, want ik was helaas zoo dwaas, hem mijne geheimen te ontdekken, — hij maakte zich daarop van mijnen ring meester en verdween.

Zwijgend dacht de Vorst hier over na. Eindelijk vraagde hij mij, of ik uit de nalatenschap van mijne Moeder ook eenen brief bezat, waarin van dien ring gesproken werd. Ik zeide ja, en haalde hem spoedig uit mijn kamer. De Vorst zag die naauwlijks in, of hij sprong op, omhelsde mij en riep uit: gij zijt mijn Zoon! die andere is een bedrieger.

Mijne aandoeningen hierbij, gaan alle uitdrukkingen te boven. Een Paradijs deed zich voor mij open. Maar plotsling viel mij in, en

en ik herinnerde er den Vorst ook aan, dat mijne Moeder gezegd had, dat mijn Vader een Graaf was.

Ik was nog Graaf toen ik dezen brief fchreef, antwoordde de Vorst. Eerst later werd ik, bij gelegenheid van het, mij opgedragen Gezantfchap aan het Spaanfche Hof, tot Vorst benoemd. Gedurende dien tijd had uwe Moeder hare verblijfplaats verlaten, en met opzet verzwegen, waar zij heen ging. Ik konde, hoezeer ik ook onderzoek deed, hare verblijfplaats niet ontdekken; en ook ik was haar, door mijne verandering van ftand, die haar onbekend fchijnt gebleven te zijn, vreemd geworden. Na mijne terugkomst van *Madrid*, werd ik dodelijk ziek, kwam tot inzien van mijne zonden en wendde mij tot God. Maar over dit alles fpreken wij op eenen anderen tijd. Thans willen wij eens hooren, wat de Avonturier tot zijne verdediging te zeggen heeft.

Er werd een bediende tot hem gezonden, maar die kwam met de tijding terug, dat de jonge Heer zich op een paard geworpen, en met losfen teugel weggereden was.

Wat hebben wij meer bewijzen noodig, dat hij een bedrieger was? zeide mijn Vader.

Hij wilde hem met fteekbrieven vervolgen laten, maar ik bad voor hem. Zoo flecht deze mensch is, zeide ik tot hem, zoo deed hij mij toch eenen grooten dienst. Ik zelf zou mijnen ring nooit aan eenen Vorst vertoond hebben, dewijl ik eenen Graaf zocht, en zoo zou ik mogelijk geheel mijn leven door vaderloos gebleven zijn.

Gij hebt gelijk, zeide mijn Vader, de ftraf van dezen boozen mensch zij dan, dat hij tegen zijnen wil iets goeds gefticht heeft.

De-

De edele Grijsäard, liet hierop de geheele Hofhouding zamenroepen, en stelde mij als zijnen Zoon voor.

Niemand nam aan de vrolijke wending, die deze zaak genomen had, harteliјker deel, als LEENTJE, die den onbeschaamden Vagebond van het eerste oogenblik af aan, gehaat en vermijd had. Mijn goede Vader gaf mij, met goedkeuring van den Landsheer, alle regten van eenen wettigen Zoon, en ik werd de gelukkige man van LEENTJE.

Ook het lieve FRITSJE bleef niet onbeloond. De nieuwe door mij opgezochte Lijf-Arts, was een beminnenswaardig man, dien zij, toen ik hem met haar bekend maakte, geenszins zoo ontweek, als zijnen leelijken Voorganger, die haar op het grasperk zoo rondjaagde. Die jonge lieden kwamen integendeel, niet tegenstaande het laat in den Herfst was, veel meer vertrouwelijk daar bij elkanderen, en eer nog de eerste sneeuw viel, waren zij aan elkanderen verloofd. Mijn Vader nam de huwelijks gift der Bruid over zich, en gaf aan zijnen Arts en mij, op denzelfden dag, de bruiloft. Deze Eere bezorgde ik aan FRITSJE, dewijl ik aan haar, in zeker opzigt, de vinding van mijn tegenwoordig geluk te danken had. Indien zij toch niet, op dien noodlottigen dag, toen ik van de berghoogte in het land van belofte nederzag, den inval gehad had, om MARIA STUART in het groen te lezen, dan zou ik den dorpel van mijn's Vaders huis nooit betreden hebben, en LEENTJE zou voor altoos voor mij verloren geweest zijn.

PRO-

PROGRAMMA.

VAN DE MAATSCHAPPIJ TER BEVORDERING VAN DEN LANDBOUW, TE AMSTERDAM OPGERIGT.

1816.

De MAATSCHAPPIJ *ter bevordering van den* LANDBOUW, opgerigt te *Amsterdam*, heeft den 15den Mei dezes jaars, hare Groote Vergadering gehouden, waarvan het volgende verslag aan 't publiek wordt medegedeeld.

In het Programma van 't jaar 1811 was, ter beantwoording, voorgesteld de volgende Vraag:

„ Daar de behandeling van het Hakhout, met „ betrekking tot den tijd en de wijze van het „ hakken, op onderscheidene plaatsen, zeer „ verschillende is, en het voor zeer waarschijn„ lijk, zoo al niet voor zeker mag gehouden „ worden, dat ook de gevolgen van deze on„ derscheidene behandeling min of meer voor„ deelig of schadelijk zijn: — Zoo vraagt de „ Maatschappij wat men, bij het kappen van de „ onderscheidene soorten van hakhout, behoort „ in acht te nemen, ten einde, niet slechts de „ meest voordeelige inzameling te doen, maar „ ook het insterven der tronken of stoven, zoo „ veel mogelijk, voor te komen, en het weder „ uitloopen of uitstoelen derzelve te bevorde„ ren?"

De Maatschappij heeft het genoegen gehad, eene voldoende beantwoording dezer Vraag te vinden, in de Verhandeling aan haar toegezonden, onder de Zinspreuk:

Alles heeft een' bestemden tijd.

SALOMO.

Aan den Schrijver van welke Verhandeling de Maatschappij, de uitgeloofde premie, — haare GOUDEN MEDAILLE — heeft toegewezen. Bij het openen van het verzegeld briefje, met de genoemde Spreuk geteekend, is gebleken de Schrijver te zijn:

EGBERT JOOSTEN,
te Logchem.

Nog heeft de Maatschappij met veel genoegen ontvangen een vervolg op het berigt, in des verleden jare, aan haar toegezonden, over zekere soort van Tarwe, *Triticum compositum* of ook wel *Wonderkoorn* genaamd, (benevens monsters van hetzelve Zaad, op Zand- en Kleigrond geteeld) onder de Zinspreuk:

Ik zoek het nut in 't Zand, enz.

Uit dit vervolg heeft de Maatschappij kunnen bemerken, dat de Schrijver voortgegaan *is met* proeven over dit Gewas, in grootere *hoeveelheid*, te nemen, zelfs is aan de *Maatschappij* gebleken, dat, van deze soort van Tarwe, zeer goed brood kan gebakken worden; dienvolgens heeft de Maatschappij, aan den Inzender, eene vereering van ZES DUKATEN toegelegd, overeenkomstig de belofte, die, jaarlijks, in 't Programma herhaald wordt, van eene gepaste belooning te schenken aan den genen, die eene nuttige ontdekking den Landbouw betreffende, der Maatschappij zou mededeelen. Het verzegeld briefje geopend zijnde, is gebleken de Schrijver van dit berigt te zijn, het Corresponderend Lid der Maatschappij.

GERRIT BUIJS,
Bouwman in de Vogelenzang.

Nog heeft de Maatschappij, uit denzelfden hoofde, eene gelijke vereering toegewezen aan den Inzender van een Berigt, over eene proeve, gedaan met eene weinig bekende soort van

Garst,

Garst, (*Hordeum Hexastichon majus*) welke, ingevolge het getuigenis des Schrijvers, de eigenschap heeft van buitengemeen te vermenigvuldigen, daar eene uitgestrektheid van 30 roeden gronds, 3 zakken zaads had opgeleverd. Bij de opening van het verzegelde Naambriefje is gebleken, dat de Schrijver was de evengenoemde

GERRIT BUIJS,

Correspondérend Lid der Maatschappij.

Wijders is, door de Maatschappij, ter beantwoording uitgeschreven de volgende Vraag:

Daar de Duinen, welke zich, langs de kust van Holland, uitstrekken, en vele duizenden Morgen Gronds beslaan, wel voor een groot gedeelte zijn onvruchtbare, en tot den Landbouw ongeschikte Zandhoogten; maar echter ook in zich vele zeer groote vlakten of valleijen bevatten, die, tot nu toe, slechts hierom nutteloos en onbebouwd liggen, of zonder vrucht zijn bebouwd geworden, wijl, aan dezelve, zoo de vereischte afzakking van het water, als een gemakkelijke toegang naar de voor- of landzijde ontbreekt, en het, aan de bijzondere eigenaars, ten uiterste moeijelijk, zoo niet onmogelijk valt, deze zwarigheden genoegzaam uit den weg te ruimen; zoo vraagt de Maatschappij:

„ Welke zijn de plaatsen aan de voor- of land-
„ zijde der Hollandsche Zeeduinen, op welke
„ men, met de minste kosten, en meest over-
„ eenkomstig met het algemeene belang, een
„ geschikten toegang tot de binnenwaartsche
„ Duinvalleijen zoude kunnen openen, ten ein-
„ de, door deze opening, het water der vlak-
„ ten af te leiden, en het vervoeren der vruch-
„ ten en noodwendigheden, van- en naar de-
„ zelve, gemakkelijk te maken? — Op welke
„ wijze behoort men, bij het maken der ope-
„ ningen — het doordelven of slechten der

„ Duinen — het aanleggen der wegen en het gra-
„ ven der vaarten, sloten of waterleidingen te
„ werk te gaan, en wat moet men in acht ne-
„ men om, aan dit werk, vereischte duurzaam-
„ heid bij te zetten, vooral om verzanding en
„ verstuiving voor te komen? — Welke zijn —
„ indien de kosten voor bijzondere eigenaars te
„ hoog zouden loopen, of de eigenaar, op
„ wiens grond, een der toegangen zoude moe-
„ ten geopend worden, zelf geen — of weinig
„ belang bij de onderneming had, ja veelligt een,
„ met dezelve strijdig, belang, de middelen
„ om, in alle deze zwarigheden, te voorzien?
„ Op welke eene wijze zoude 's lands rege-
„ ring hiertoe kunnen behulpzaam zijn, het zij
„ door het helpen dragen der kosten, onder bil-
„ lijke voorwaarden, — het zij door het maken
„ van verordeningen, geschikt om het algemeen
„ belang, in deze, boven het bijzondere te
„ handhaven, zonder echter dat het bijzondere
„ daardoor benadeeld worde?"

De Maatschappij verlangt, bij de beantwoor-
ding van het eerste gedeelte der Vraag, duidelijke
aanwijzing van de bedoelde plaatsen, wegen,
wateraf leidingen en vlakten, op eene daartoe ge-
schikte kaart, en ook, zoo veel mogelijk, be-
grooting der onkosten tot ieder werk vereischt.

De Maatschappij in aanmerking nemende, zoo-
wel het groot belang der zaak, als de meerdere
moeite en onkosten, welke, ter rigtige beant-
woording dezer Prijsvraag, zullen gevorderd
worden, belooft aan den Schrijver der beste,
mits voldoende Verhandeling over dit onder-
werp, — behalve Hare gewoone GOUDEN ME-
DAILLE, ter waarde van VIJFTIG DUKATEN, of
dezelfde som in geld, benevens eene ZILVEREN
MEDAILLE, ter keuze van den Schrijver), — eene
buitengewone beloning van HONDERD DUKATEN.

De Verhandelingen zullen moeten ingezonden worden *voor den laatsten Januarij* 1817.

Nog worden, bij deze, herhaald de volgende Voorstellen, van vroegere jaren, waarop Antwoorden verwacht worden:

„ De Maatschappij belooft eene Premie van ZES DUKATEN aan den genen, die (gelijk zulks met goed gevolg door LEENDERT NEEBER bij *Dokkum* is ondernomen, en waarvan een Berigt bij den Boekverkoper W. BRAVE, te *Amsterdam* wordt uitgegeven) gedurende den Winter, eene uitgestrektheid van *ten minste één Morgen*, met Chineesch Radijszaad, zal bezaaid hebben, zoodanig dat hetzelve in 't midden van den Zomer tot rijpheid zal zijn gekomen, en, door het dorschen op eenen der heetste zomerdagen, gebleken zal zijn: in hoe ver, door de hitte, de moeijelijkheid van 't dorschen is weggenomen, mits, omtrent de behandeling van dit gewas, den aard van den grond, als ook wegens de kosten en voordeelen, en voldoend Verslag, des noods, met genoegzame getuigenissen gestaafd, benevens monsters van Olij en Koeken *vóór* of *op den laatsten December* 1816, zal zijn ingezonden." Van deze Premien zullen er, tot *drie* toe, worden uitgereikt.

„ De Maatschappij belooft eene Premie van ZES DUKATEN aan den genen, die, ten minsten zes volwassen Runderbeesten des Winters op Stal houdende, voldoende kan aantoonen, door middel van het voeren van Mangel- of andere Wortelen, Rapen, Aardappelen of ander soort van Voer, *in de landstreek van dien Landman niet algemeen gebruikelijk*, (waarom de zoogenaamde Borstel, als genoegzaam in gebruik, wordt uitgezonderd) meerder Vee, en dat in beter staat te houden, dan hij, bij 't gebruiken van enkel Hooi en Water, zou hebben kun-

nen doen. Het Berigt, behelzende, niet alleen eene opgave der kosten van het Voeder, maar ook een Verslag wegens den staat van het Vee daarmede gevoerd, als ook wegens de hoedanigheid van 't Zuivel daarvan verkregen, met voldoende getuigschriften gestaafd, zal moeten worden ingezonden *vóór- of op den laatsten December* 1816." Van deze Premien worden er *zes* uitgeloofd.

„ Daar het verbouwen van Klaver, hoezeer in sommige streken van ons Vaderland in gebruik, echter niet zoo algemeen is, als hetzelve, ten nutte van den Landbouw, wel zou kunnen wezen, belooft de Maatschappij eene Premie van ACHT DUKATEN aan den genen, die, op *Zand-* of *Veengrond*, in een oord, alwaar het Klaverzaaijen, niet algemeen gebruikelijk is, *ten minsten één Morgen* met Klaver zal hebben bezaaid, en, van zijne wijze van werken, de kosten, den uitslag en opbrengst daarvan, een voldoend Berigt, met genoegzame getuigschriften gestaafd, zal hebben ingezonden *vóór- of op den laatsten December* 1818. Van zulke Premien worden er *zes* uitgeloofd, waaronder begrepen, eene verhoogde Premie van ZESTIEN DUKATEN (in plaats der gewone van ACHT) voor den genen, die het meeste Land (mits niet *minder dan twee Morgen*) met den besten uitslag bezaaid, en daarvan het meest voldoende Berigt zal ingeleverd hebben."

Indien geen der ingekomen Antwoorden, op eene door de Maatschappij opgegeven' Vraag, naar Haar oordeel, den Prijs verdiend heeft, behoudt Zij aan zich het regt, deze Vraag nog eens, of niet weder op te geven. Daarentegen, wanneer er meer dan één Antwoord Haar voorkomt eenige Aanmerking te verdienen, zal Zij een ACCESSIT, in eene ZILVEREN MEDAILLE be-

staan-

staande, of eenig ander blijk van goedkeuring, aan den Schrijver van het naast aan het beste komende Antwoord aanbieden, en hem dit besluit, vóór dat het verzegelde briefje, bij zijne Verhandeling gevoegd, geopend wordt, door de openbare nieuwspapieren bekend maken.

De Schrijvers, die naar den Prijs dingen, zullen, bij hunne Antwoorden, een verzegeld briefje moeten zenden, *inhoudende hunnen Naam en Woonplaats*, en van buiten geteekend met dezelfde Zinspreuk, die, aan het einde hunner Verhandeling, zal gevonden worden. Voorts zijn de Wetten, waarop de Maatschappij naar een' Prijs laat dingen, in het Voorberigt van het Eerste Deel Harer Verhandelingen geplaatst.

De Antwoorden zullen in het Nederduitsch, Latijn, Fransch, Engelsch of Hoogduitsch opgesteld, in 't laatste geval met eene *Italiaansche* of *Latijnsche* Letter, en allen met eene leesbare hand, *doch niet door den Inzender zelven*, geschreven (*op welke voorwaarde de Maatschappij uitdrukkelijk wil gelet hebben*) en, gelijk alle andere aan de Maatschappij toe te zenden Stukken, *vrachtvrij* moeten bezorgd worden, aan één der Secretarissen, Mr. H. CALKOEN, Advokaat, op de Keizersgracht, bij de Beerenstraat, of Mr. I. P. HORUFFT, op de Heerengracht, bij de Reguliersgracht, N°. 579.

Eindelijk herinnert de Maatschappij aan Hare gewoonte, om eene ZILVEREN MEDAILLE, of andere gepaste belooning, te schenken aan degenen, welke Haar eenige nuttige ondekkingen, omtrent den Landbouw, mededeelen, met verdere beloften, om de bevordering dezer ontdekkingen, naar bevind van zaken, te ondersteunen.

SCHOOL-NIEUWS.

ARNHEM.

Den 21 Maart 1816. Nadat vooraf het gewone halfjarige onderzoek, naar de gemaakte vorderingen der Latijnsche Schooljeugd, alzoo was afgeloopen, dat zij voldoende blijken gaf, haren tijd tot groot nut voor zich zelve te hebben besteed: werd heden de plegtige bevordering derzelve gevierd, en zeer fraaije lettergeschenken onder dezelve uitgedeeld. Vooraf hield de Heer en Mr. W. TERPSTRA, Rector onzer Scholen, eene korte voorafspraak, waarin hij trachtte te bewijzen, dat, ofschoon aanmoediging tot werkzaamheid, en het voorbeeld daarvan door Onderwijzers gegeven, bij Leerlingen zeer veel afdoen, het voorbeeld *hierin* door Vaders gegeven; en hunne raad hierop gegrond, van de meeste uitwerking op de harten der kinderen zijn. Hierop werden, uit de aankomelingen, tot de eerste klasse bevorderd, de vijf uitstek werkzame leerlingen, H. J. KRONENBERG en J. TERPSTRA, uit de eerste tot de tweede GERH. JAC. GELDERMAN en H. REIJERS; uit de tweede tot de derde C. H. THIEBOUT, J. GERRITSEN en G. HAMMINK; uit de vierde tot de vijfde J. M. SLOTHOUBER en A. BLAAUW, en uit de vijfde tot de zesde H. SLOTHOUBER.

Met prijzen werden begiftigd, de uitmuntende Jongelingen C. B. DUTRIJ VAN HAEFTEN en W. L. F. C. VAN RAPPARD, welke beiden van de zesde klasse oefeningshalve eene in waarheid door hen zelve opgestelde Redevoering hielden; de eerste verdedigde, in zeer goed Latijn, HANNIBAL *tegen den blaam door sommigen op*

zijn

zijn karakter als Mensch en Veldheer geworpen: de tweede sprak, in dezelfde taal, zeer gepast, en goed, *over het nut der Grieksche Taal in het algemeen, en bijzonder voor hem, welke zich op de Regtsgeleerdheid toelegt.* Hierna deden in verssen en in prosa, de volgende zeer leerzame Jongelingen, hunne dankzeggingen voor de ontvangene belooningen, op eene zeer behagelijke wijze, H. SLOTHOUBER, uit de vijfde klasse, J. W. BODD, uit dezelfde, J. M. SLOTHOUBER, A. BLAAUW, J. B. C. RUS, uit de derde klasse, C. H. THIBBOUT, J. GERRITSEN, G. HAMMINK, en W. COOLHAAS, uit de tweede klasse, benevens G. J. GELDERMAN, van de aankomelingen H. J. KRONENBERG en J. TERPSTRA. Waarop deze plegtigheid, welke met het uiterste genoegen door velen werd bijgewoond, door den Rector, met eene aanspraak aan de Leerlingen, besloten werd.

E L B U R G.

Den 14den Junij 1816. Nadat op den 7den en 8sten dezer, het examen der Leerlingen, in de, aan het alhier bloeijende Instituut, onderwezen wordende Talen, Kunsten en Wetenschappen, voor Heeren Curatoren was afgelopen, had, op den 10den daarop volgende, de plegtige promotie der Kweekelingen, naar hoogere Classen en Scholen, en de uitdeeling der eereprijzen plaats, ter belooning van aangewende vlijt, uitmuntende vorderingen en goede zeden, in het afgelopen Leerjaar.

Ter dier gelegenheid, deden drie naar de Hooge Scholen bevorderd wordende Kweekelingen, redevoeringen in het latijn, en wel A. SNOECK HIJSINGH, over HORATIUS, beschouwd als een uitmuntend Leermeester, om een gerust en gelukkig leven te genieten, G. ANDRAE, over Homerus, beschouwd als het oudste en beste voor-

 beeld

beeld van ware dichtkunde, en A. J. KRUDOP, over de genoegens en voordeelen van het landleven. Terwijl vier in de levendige talen bedrevene jongelingen, het spreekgestoelte beklimmende, spraken: als P. WEIJMAR, in de Engelsche taal, over den tegenwoordigen bloeijenden staat van *Engeland*, beschouwd als een gevolg der bescherming, door deszelfs Gouvernement, aan de beoefening der Kunsten en Wetenschappen verleend, A. J. STOOP, in de Hollandsche Taal, over de gebeurtenissen die het verval des Vaderlands hebben berokkend, J. J. SPENGLER, in de Fransche Taal, over de voornaamste evenementen, die ons Vaderland tot het toppunt van bloei en geluk gebragt hebben; en J. J. SLOT, in de Hoogduitsche Taal, over de opregtheid vergeleken met valschheid. De overige Kweekelingen, die de eerste prijzen of medailles ontvingen, bedankten daar voor in verschillende Talen, op eene treffende wijze, zijnde met eere prijzen begiftigd, voor vorderingen in de Griekfche Taal, G. ANDRAE, wonende te *Leeuwarden*, voor vorderingen in de Latijnsche Taal; op de Rectors School A. J. KRUDOP, van *Elburg*, H. J. VAN ENGELEN, van *Zwoll*, op de Preceptors School W. A. VOS, van *Elburg*, E. VAN EENDE, van *Oosterwolde*, P. FIERS VAN SMEDING, van *Haarlem*, en H. VOS, van *Asfen*; in de Engelsche Taal, A. VAN PESCH, van *Utrecht*, E. BAAK, van *Amsterdam*, in de Fransche Taal, 1ste klasse P. WEIJMAR, van *Amsterdam*, 2de klasse, W. P. WILKES, van *Suriname*, B. GIJZELMAN, van *Amsterdam*, 3de klasse, B. WEIJMAR, van *Amsterdam*, N. J. TEN BOSCH, van *Vlaardingen*, F. J. JAMIN, van *Amsterdam*, in de 4de klasse, J. D. TEN BOSCH, van *Thiel*, A. VAN LOON, van *Amsterdam*, in de Hoogduitsche Taal, 1ste klasse, J. A. HOOG, van *Elburg*, J. J. L.

GRAAF-

GRAAFLAND, van *Steinfurt*, 2de klasse, J. WIJNVELT, van *Zutphen*, 3de klasse, J. G. TEN KUILE, van *Enschede*, in de Hollandsche Taal, J. WEIJMAR, van *Amsterdam*, W. COLLING, van *London*, A. VAN LINDEN VAN DEN HEUVEL, van *Vlaardingen*, in de Rekenkunde, C. L. DORPER, van *Amsterdam*, P. L. J. QUANT, van '*s Hage*, P. C. VAN GURTZGEN, van *Amsterdam*, in de Vaderlandsche Geschiedenis, W. G. GRAAFLAND, van *Amsterdam*, C. F. ENGELEN, van '*s Hage*, in de Aardrijkskunde, J. M. STOOP, van *Dortrecht*, R. H. DE VOS VAN STEENWIJK, bij *Meppelt*, C. A. VEREUL, van *Amsterdam*, in de Meetkunde, F. J. J. MACHEN, van *Gorichem*, A. WALRAVEN ENGELEN, van '*s Hage*, in de Stelkunde, J. P. BÖHMER SPANGENBERG, van *Berbice*, in de Natuurlijke Historie, J. J. SLOT, van *Meppel*, in de Natuurkunde, A. J. STOOP, van *Dortrecht*, in den Godsdienst, P. D. MOUCHET, van *Lissabon*, R. J. G. BOURICIUS, van *Arnhem*, J. T. NYSINGH, bij *Meppelt*, in de Redekunde, J. SPENGLER, van *Amsterdam*, in de Muzijk, C. G. KLAMBERG, van *Elburg*, H. J. L. F. VAYNES VAN BRAKELL, van *Doesburg*, J. F. NOBEL, van *Nijmegen*, in 't Teekenen, P. VAN LOON, van *Amsterdam*, J. COLLING, van *London*, wegens buitengewone naarstigheid W. GIJZELMAN, van *Amsterdam*. Verder is J. A. G. DE VOS, van STEENWYK, wonende op den huize *Haviks horst*, bij *Meppelt*, tot eene bijzondere onderscheiding, wegens aanhoudende uitmuntende vorderingen in onderscheidene vakken, vereenigd met een voorbeeldig gedrag, in de Klasse van Eer, geplaatst, waar toe het bezitten van drie Eeremedailles word gevordert; en aan A. SNORCK NIJSINGH, wonende op den huize *Schiphorst*, bij *Meppelt*, aan wien deze onderscheiding, om dezelfde reden, 't vorige jaar was te beurt gevallen, bij zij-

zijn nu op handen zijnde vertrek van dit kweekschool, wegens de voortduring van zijne voorbeeldigen vlijt en braaf gedrag, een bijzonder getuigschrift openlijk voorgelezen en overhandigd; voor welke eer deze verdienstelijke jongelingen op eene gepaste wijze bedankten, — van welke gelegenheid de waardige stichter van 't Instituut gebruik maakte, om zoo wel deze Jongelingen den verdienden lof toe te zwaaijen, als om de talrijke Kweekelingen aan te sporen, om het voetspoor van deze hunne medeleerlingen te volgen.

Deze plegtigheid, die, zoo wel als 't examen, voortreffelijke bewijzen opleverde, van de uitmuntende vorderingen der Kweekelingen, voldeed aan de opofferingen, die Zijn Excellentie de Lieutenant Admiraal van KINGSBERGEN, onophoudelijk daar voor besteedt, zoo dat de Edele Ridder, door zijne tegenwoordigheid daarvan overtuigd, goed vond den dag met concert en bal vrolijk te eindigen.

KERK-NIEUWS.

GELDERLAND.

ARNHEM.

WAGENINGEN, den 15den Mei. Onze oudste Pred. D. S. VAN EMDRE, door zwakheid, ontstaande uit eene soort van beroerte des vorigen jaars, buiten staat om zijn dienstwerk langer waar te nemen, is op deszelfs verzoek, door Zijne Koninglijke Majesteit, den 7den Mei laatstleden gunstig Emeritus verklaard, *salvo honore et stipendio.*

Wij kunnen aan zijn Eerw. dit getuigenis geven, dat hij gedurende den tijd van 28 jaren, wel-

welke zijn Eerw. alhier het Herder- en Leeraarambt bediend heeft, het zelve met de meeste getrouwheid waargenomen, en door veelvuldigen arbeid de belangen dezer Gemeente heeft trachten te bevorderen, gelijk zijne onderscheidene geschriften bewijzen, door welke hij ook buiten zijne Gemeente, aan de uitbreiding van redelijken Godsdienst, kennis en Godzaligheid, allézins heeft medegewerkt. In zijn gedrag en levenswijze betoonde hij zich steeds een waardig Leeraar te zijn, van het Evangelie onzes Heeren JEZUS CHRISTUS. Hoe gaarne wij anders door zijn Eerw. nog in het openbaar hadden gewenscht gesticht te worden, gunnen wij hem echter in zijnen ouderdom, na eenen 38 jarigen dienst, ook in de Gemeente te *Hoornaar*, die rust. welke hem nog lang aangenaam en gezegend zij.

WAGENINGEN, den 4den Junij. De Kerkeraad, heeft ter vervulling der vakature na verkregen handopening, deze navolgende groote Nominatie van Predd. gemaakt:

DD. O. J. VAN GRIETHUIJSEN, te *Voorburg*. H. VAN ZADELHOFF, te *Werkendam*. J. DE WAAL, te *Garderen*. A. BONEBAKKER, te *Rozendaal*. H. J. WUNDER, te *Renkum* en *Helsum*. H. TIMMERS, te *Avezathen*. J. G. H. TEN DALL, te *Eemnes Binnensdijk*. J. J. DUMENIE, te *Scherpenzeel*. B. MOORREES, te *Wijk* bij *Neer Heusden*. J. D. SCHUURING, te *Rokanje*. D. RIJKE, te *Hemmen*. P. A. C. DE HAAN HUGENHOLTZ, te *Leersum*. W. H. VAN GRIETHUIJSEN beroepen Pred. te *Thamen*. J. VAN BROEKHUIZEN, te *Opheusden*. W. A. VAN EEDEN, te *Opijnen* en *Heesselt*. J. VAN GORKOM, te *Bennekum*. G. D. SCHOTHORST, te *Eede*. G. H. ARNTZEN, te *Ermello*. A. JENTINK, te *Steenwijkerwold*. G. W. MAN, te *Otterloo*. A. FRANKE, te *Slijk Ewijk*. B. BRUINS, te *Hoevelaken*. J. S. WOR

te *Randwijk*. J. H. OOSTERDIJK, te *Lunteren*. J. H. LAMMERS, te *Keppel*.

Waarop dit twaalftal gemaakt is:

DD. O. J. VAN GRIETHUIJZEN, BONEBAKKER, TIMMERS, TEN DALL, WUNDER, MOORREES, HUGENHOLTZ, ZADELHOFF, DE WAAL, DUMENIE, RIJKE, SCHUURING.

Hier uit dit zestal:

DD. O. J. VAN GRIETHUIJZEN, BONEBAKKER, TIMMERS, TEN DALL, WUNDER, MOORREES.

Met eenparigheid van ſtemmen, is uit dit zestal beroepen de Wel Eerw. Heer O. J. VAN GRIETHUIJZEN, Pred. te *Voorburg*, onder de Claſſis van *'s Gravenhage*; welk beroep aan zijn Wel Eerw. is toegezonden.

TWELLO, den 3den Junij. Nadat onze waardige en zeer geliefde Leeraar J. R. BÖTTICHIUS MEURS, reeds drie weken geleden, ons het aandoenlijk berigt gaf, van door Zijn M. den Koning, met de Collatie van eene der vakante Predikantsplaatſen te *Meppel*, vereerd te zijn, eene Collatie, ook kort daarna, door de Kerkelijke beroeping achtervolgd, zoo verkeerden wij eenigen tijd, tusſchen hoop en vreeze, doch vleiden ons nog ſteeds, dat de tijd van beraad door zijn Eerw. genomen, naar onze wenſchen mogt uitvallen, en dat wij den bekwamen, en braven man, in wiens licht wij ons zoo langen tijd mogten verblijden, en die zijne gehechtheid aan ons, meer dan eens, door andere aanzoeken van de hand te wijzen, had aan den dag gelegd, tot een langer verblijf onder ons hadden mogen overhalen. Dan heden vernamen wij met ontroering uit zijnen mond, dat deze hoop geheel is afgeſneden; dat, welke beweegredenen er ook mogten voorhanden zijn, om onze Gemeente en dezen oord, alwaar veelvuldige betrekkingen hem verbonden, niet te verlaten, die

ech-

echter alle moesten wijken voor de overweging van, in den veel ruimeren werkkring in de talrijke Gemeente van *Meppel*, aan het Koningrijk van onzen Heer, meer bevorderlijk te kunnen zijn. — Tot deze bekendmaking eenigzins voorbereid, in eene Leerrede over *Matth.* VI: 10*a*., door zijn Eerw. in dezen morgen gehouden, konden wij niet anders dan zijne keuze, hoe smertelijk ook voor ons, billijken. De groote Koning zijner Kerk achtervolge dezelve, met zijne zegenende goedkeuring, make het overige van zijn Dienstwerk nuttig voor onze zielen, en zorge in liefde voor onze Gemeente, die dus eerlang staat vakant te worden.

HALL, den 26sten Mei. Onze waardige Leeraar en Vriend, M. B. ROMENIJ, van hier beroepen naar *Grootebroek*, onder de Classis van *Enkhuizen*, nam dezen middag een plegtig en hartelijk afscheid van de Halsche Gemeente. De woorden van Paulus *Philip.* I: 27*a*. *Alleen wandelt waardig het Evangelie van Christus*, maakten het voorname denkbeeld van zijne laatste Leerrede onder ons uit, die, gelijk zijn Eerw. dezelve met aandoening uitsprak, ook door ons met ontroering aangehoord wierd.

God beware en zegene hem verder, en zorge ook liefderijk voor ons!

APELDOORN vakant. Zie April 1816.

ZUTPHEN.

GENDRINGEN. Dewijl de Kerkeraad der Gemeente van *Gendringen*, voornemens is, om, na verzochte en verkregene handopening van onzen geliefden Koning, ten spoedigsten tot het werk der beroeping van eenen nieuwen Leeraar over te gaan, zoo worden de Heeren Proponenten, die genegenheid hebben om hier hunne gaven te laten hooren, verzocht, zoo dra mogelijk, zich daartoe met vrachtvrije brieven

aan

aan te melden, aan den Consulent. Ds. D. HUENDER, Pred. te *Sinvold*.

EIJBERGEN, den 20sten Mei 1816. Op heden is alhier, ten overstaan van twee Leden uit het Klassikaal Bestuur van *Zutphen*, door den Eerw. Kerkeraad Kerkelijk beroepen, de Heer A. J. GOOSZEN, Prop. onder de Eerw. Classis van *Middelstum*, aan wien onze geëerbiedigde Koning, op ons verzoek, als Heer der Heerlijkheid van *Borculo*, de Collatie van onze Predikantsplaats wel had gelieven te geven. Voornoemde Heer deze beroeping, onder opzien tot God hebbende aangenomen, heeft zich reeds aan het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland* aangeboden, tot het ondergaan van het Examen peremptoir, op deszelfs gewone Vergadering, den eersten Woensdag in de maand Augustus aanstaande. Wij hopen dus onze smertelijke breuke, door het Emeritaat van onzen alleszins braven en eerbiedwaardigen Leeraar B. SMITS, veroorzaakt, spoedig hersteld te zien, en bidden God, dat hij dezen jongen Leeraar, door zijnen goeden geest moge bekwaam maken, om het werk der bediening van onze talrijke Gemeente zoodanig op te vatten, dat hetzelve van de heilrijkste uitwerking zij, ter bevordering van kennis, geloof en Godzaligheid, overeenkomstig de troostvolle leer van het Evangelie, van onzen dierbaren Verlosser JEZUS CHRISTUS.

AALTEN vakant. Zie Jan. 1816.

TIEL.

ASCH, den 9den Junij. Met veel genoegen, hoorden wij heden onzen nieuwen Leeraar L. M. LOBRIJ, eene Leerrede houden, ter aanvaarding van zijn dienstwerk onder ons, over *Spr.* XVI: 20a. *Die op het woord verstandiglijk let, zal het goede vinden*, na dat hij, door zijnen Vader, den Wel Eerw. Heer N. LOBRIJ, Pred. te

te *Leeuwarden*, (aan wien de Wel Eerw. Heer P. VAN DER WILLIGEN, Pred. te *Tiel*, de Bevestigingsbeurt wel had willen afstaan,) bevestigd was, en Hem, behalven deze Heeren, de handen hadden opgelegd, de Predikanten, REPELIUS, van *Echteld*, TIMMERS, van *Avezathen*, VAN GOGH, van *Ochten*, J. LAMMERÉE, van *Drumpt*, VAN VLOTEN, van *Erichem*, VOORTHUIJSEN, van *Zoelmond*, BOUVIN, van *Beusichem*, VAN DIEST, van *Buuren*, W. LAMMERÉE, van *Geldermalsen*, STERK, van *Meteren*, KROM, van *Gouda*, OOSTVEEN, van *Nieuwerkerk aan den IJssel*, van STEDEN, van *Noorden*, TR. DE BRUIN, van *Wommels* en *Hijdaard*, en BRESSER, van *'t Hogeveen*. —

Met veel aandoening hoorde men den Vader zijnen Zoon, naar aanleiding van *Ps.* CXIX: 9. *Waarmede enz.*, het woord van God aanprijzen, als ook voor den jongen Leeraar noodig en voldoende, om Hem zijn pad zuiver te doen houden. — God schenke over dit zoo schoon vergrigte, — over het werk van dezen ganschen dag, zijnen zegen!

DRUMPT, staat vakant te worden. Zie Mei 1816.

MAURIK vakant. Zie Mei 1816.

B O M M E L.

NEDERHEMERT staat vakant te worden. Zie Mei 1816.

H A R D E R W IJ K.

HATTEM, den 6den Junij. D. A. F. VAN DER SCHEER, Pred. te *Hillegondsberg*, voor de beroeping alhier vriendelijk bedankt hebbende, is uit een grostal van Predd.

Dit twaalftal gemaakt:

DD. J. J. HIEBINK, Predd. te *Heino*. J. LOHSE, te *Vorgten*, J. G. H. TEN DALL, te *Eemnes Binnen*. J. Z. NAUMAN VAN DER BORST, te *Warmen-*

huizen. J. G. HOOGKLIMMER, te Osch, Hees en Berghem. A. BOOIJMAN, te Wijchel. J. B. IMMINK, te Muiderberg. J. H. VAN DIEST, te Bathmen. J. DE BOUTER, te Nunspeet. J. H. WEIJERS, te Spaarnwoude en Spaarndam. P. A. J. MOERREL, te Voorthuizen. A. GULDENARM, te Oosthem, Abbega en Folsgare.

En hier uit dit zestal gemaakt zijnde:

DD. TEN DALL, BOOIJMAN, VAN DIEST, MOERREL, IMMINK en HIEBINK.

En werden op het drietal geplaatst:

DD. BOOIJMAN, MOERREL en HIEBINK.

Uit welke tot Pred. beroepen is J. J. HIEBINK, Pred. te Heino.

HATTEM, den 15den Junij. Ter vervulling der aanstaande vakature, door het vertrek van D. M. JORISSEN, naar IJsselstein, is het volgende twaalftal geformeerd:

DD. J. Z. NAUMAN VAN DER KOEST, Pred. te Warmenhuizen. J. H. WEIJERS, te Spaarnwoude en Spaarndam. P. A. DE BRUIJN, te Eck en Wiel. J. G. HOOGKLIMMER, te Osch, Hees en Berghem. J. B. IMMINK, te Muiderberg. A. BOOIJMAN, te Wijchel. J. DE BOUTER, te Nunspeet. J. G. H. TEN DALL, te Eemnes Binnen. A. GULDENARM, te Oosthem enz. J. LOHSE, te Vorgten. J. VAN DER WILLIGEN, te Simonshaven en Biert, en A. VISCH, te Wilsem.

HARDERWIJK, Walsche Kerk vakant. Zie Aug. 1813.

ZUID-HOLLAND.

'SGRAVENHAGE.

DELFT Walsche Kerk vakant. Zie Junij 1814.

NOOTDORP vakant. Zie Dec. 1815.

WASSENAAR vakant. Zie Mei 1816.

ROTTERDAM.

ROTTERDAM. Ds. J. C. VORSTMAN, naar *Amsterdam*, beroepen zijnde, verkoos te *Rotterdam* te blijven, doch niet, zonder gewigtige redenen voor die keuze te hebben. Zijn Wel Eerw. nam die beroeping in ernstige en gemoedelijke overweging, en stelde daar tegen de verbindtenis, waarin hij sedert twee jaren tot de *Rotterdamsche* Gemeente stond, — gevoelde de opregte achting en liefde, welke de Gemeente hem toedraagt, en welke hij ook wederkeerig voor haar had opgevat, — vernam bij die gelegenheid, dat hij niet zonder vrucht onder ons arbeidde, — en rekende zich verpligt, op den sterken aandrang der Gemeente, voor als nog bij haar te blijven. Zijn Wel Eerw. maakte ons dit, tot onze blijdschap, bekend op den 19den Mei, bij gelegenheid van het alhier in gebruik zijnde Avondgebed, nemende tot zijn voorafspraak voor het gebed, het gezegde van den Apostel PAULUS, omtrent de Macedoniers, 2 Cor. VIII: 5b. *Zij gaven zich zelven eerst aan den Heere, en daar na aan ons, door den wille Gods.* De Gemeente heeft ook, op meer dan eene wijze, hare dankbare erkentenis aan zijn Eerw. betoond, en bij deze gelegenheid een bewijs gegeven van hare Leeraarlievende gezindheid; en hoe veel zij dezelve acht om hunnes werks wille.

ROTTERDAM, den 19den Junij 1816. Daags na de beroeping van den Wel Eerw. zeer geleerden Heer J. A. PLUIJGERS, (Zie de *Boekzaal* van Mei) kwam in, een brief van den Wel Eerw. zeer geleerden Heer TH. M. VAN GULPEN, Pred. te *Nijmegen*, waar bij zijn Eerw. vriendelijk bedankte voor het drietal, en verzocht geene verdere aandacht op zijn persoon te slaan. Dan de-

deze brief te laat komende, kon geen effect sorteren.

Ondertusschen heeft de beroepen Leeraar, Ds. J. A. PLUIJGERS, die hier zoo hartelijk en ernstig begeerd wierd, niettegenstaande den sterken aandrang van deze Gemeente, zich verpligt gevonden, om voor onze beroeping te bedanken, en voor als nog te *Leijden* te blijven.

Ten gevolge hier van, heeft de Groote Kerkeraad dezer Gemeente wederom, op den 12den Junij, geformeerd, dit twaalftal:

DD. J. P. N. COX, Predd. te *Schoonhoven*. D. C. HARMSEN, te *Maastricht*. W. OVERDUIN, te *Arnhem*. D. M. KAKEBEEN, te *'s Hertogenbosch*. J. PRINS, te *Oud-Beijerland*. J. KORTENHOEF SMITH, te *Schiedam*. J. A. VAN STAVEREN, te *Haarlem*. D. MOLENAAR, te *Nieuw-Loosdrecht*. B. NIEUWOLD, te *Zuidbroek* en *Muntendam*. A. TER HORVEN, te *Leeuwarden*. J. A. PLUIJGERS, te *Leijden*, en P. H. NAHUIJS, te *Haarlem*.

Den 14den, dit zestal:

DD. D. C. HARMSEN, J. P. N. COX, J. A. PLUIJGERS, P. H. NAHUIJS, W. OVERDUIN en D. M. KAKEBEEN.

En den 19den, dit drietal:

DD. D. C. HARMSEN, J. A. PLUIJGERS, en W. OVERDUIN.

HILLEGONDSBERG. Het geen wij zoo hartelijk gewenscht, zoo vuriglijk van God gesmeekt hebben, is tot onze innige blijdschap genadig verhoord en vervuld. Onze waardige, en zoo algemeen, als hartelijk beminde Leeraar Ds. A. P. VAN DER SCHEER, die ons, zoo door zijnen aangenamen en nuttigen Evangelie-dienst, als door zijn liefderijk en Christelijk verkeer onder ons, dierbaar geworden was, heeft, na rijpe en gemoedelijke overweging, vrijheid gevon-

vonden, om op onzen liefdedrang voor de beroeping naar *Hattem* te bedanken. Zijn Eerw. gaf ons daar van kennis, op den 2den Junij, in eene Leerrede over *Phil.* I: 8—11. *Want God is mijn getuige, hoe zeer ik begeerig ben na u allen, met innerlijke bewegingen Jezu Christi. — tot heerlijkheid en prijs Godes.* God drukke het stempel zijner hooge goedkeuring op deze gedane keuze, en make zijn Eerw's. Dienstwerk verder voor deze Gemeente gezegend. De Kerkeraad heeft niet alleen zijn Eerw's. Tractement edelmoedig verhoogd; maar ook de Gemeente, oud en jong, rijk en arm, hebben de treffendste en welmenendste bewijzen gegeven van hunne blijdschap en vergenoeging.

MOERKAPELLE, den 26sten Mei. Heden namiddag nam onze innig geliefde en voor ons hart altijd onvergetelijke Leeraar, de Wel Eerw. Heer P. J. Z[illegible]EN, in tegenwoordigheid eener talrijke Vergadering, een vertroostend en Evangelisch afscheid van ons, met de vermaningen en zegenbeden van Paulus, welke gelezen worden 2 *Thess.* II; 15—17. en Hoofddeel III: 1. *Zoo dan, Broeders! staat [vast] en houdt de inzettingen, die u geleerd zijn, het zij door ons woord, het zij door onzen zendbrief. En onze Heere Jesus Christus, en onze God en Vader, die ons heeft lief gehad, en gegeven heeft eene eeuwige vertroosting, en goede hope in genade, vertrooste uwe harten, en versterke u in allen goeden woord en werk! Voorts Broeders! bidt voor ons, op dat 't woord des Heeren zijnen loop hebbe, en verheerlijkt worde gelijk ook bij u.*

Niettegenstaande zijn vertrek ons tranen kost, wenschen wij echter in den aanbiddelijken weg, welken de Koning zijner Kerk met ons houdt, stil te berusten.

God, bidden wij, zal onzen dierbaren Vriend, in wiens uitlokkende prediking en liefderijk verkeer, wij ons slechts twee en een half jaar hebben mogen verheugen, op zijnen weg geleiden, hem in zijnen meer uitgebreiden werkkring ondersteunen, zijnen graag getrouwen Evangelie-arbeid in de aanzienlijke Gemeente van *Vlissingen*, rijkelijk zegenen, en hem onder hen die achting en liefde doen genieten, welke hij zoo algemeen onder ons had en steeds behouden heeft, en ons op zijnen tijd eenen anderen waardigen Leeraar in zijne plaats schenken! Wij moeten dan met weedom melden, dat

MOERKAPELLE vakant is.

Intusschen heeft deze Gemeente, bij gunstige dispositie van Zijne Excellentie, den Commissaris Generaal, provisioneel belast met de zaken der Hervormde Kerk, enz. de dato 14den Junij l. l. No. $\frac{1692}{771}$. handopening verkregen, om een beroep te doen; en dus kunnen de H. H. Propp., die daar toe genegen zijn, hunne gaven alhier laten hooren, mits zich vooraf, met hunne Doopcéduls en Klasfikale Getuigschriften, daartoe aangevende bij de Klasfikale Moderatoren voor dezen Ring, Ds. A. DE VRIES, Pred. te *Rotterdam*, of Ds. S. KAM, Pred. te *Berkel*.

RHOON, den 26sten Mei vierde alhier onze geliefde Leeraar L. VOGELENSANK, staatplegtig de 25ste verjaring van zijnen Evangeliedienst, met de veel beduidende woorden van Jesus, *Joh.* VIII: 29*a*. *En die mij gezonden heeft is met mij*, tot erkentenis der Goddelijke hulp, welke zijn Eerw. zoo in zijne vorige liefwaardige Gemeente van *Nederhemert*, als onder ons, al dien tijd ontvangen had. Onder eene talrijke zamenkomst van hoorderen, is deze plegtige

dag,

dag, die ook ons zoo vele lessen herinnerde, genoegelijk afgeloopen. God doe onzen waardigen Leeraar, nog lange onder ons arbeiden, bekroone zijn Evangeliewerk met eenen rijken zegen, en doe ons door eene gestadige en vlijtige opkomst gevoelen, van welk een belang de verkondiging van het eeuwig Evangelium voor ons is, en van ons erkend wordt te zijn.

SCHIEDAM Walsche Kerk vakant. Zie December 1814.

ROTTERDAM Engelsche Presbijteriaansche Gemeente vakant. Zie Mei 1816.

HOOGVLIET. Zie Mei 1816.

L E IJ D E N.

LEIJDEN. Bij het Klassikaal-Bestuur, alhier den 29sten Mei Vergaderd, is de beroeping, te *Katwijk aan den Rhijn*, uitgebragt op Ds. JACOBUS VAN DER VELTZ, als nog veel geacht Predikant te *Sprang*, Kerkelijk goedgekeurd.

LEIJDEN, den 29sten Mei. De Hoogleeraar aan de Leijdsche Universiteit in de H. Godgeleerdheid en Kerkelijke Historie, JONA WILLEM TE WATER, door een gunstig besluit van Zijne Majesteit, onzen hoogst geëerbiedigden Koning, Emeritus verklaard zijnde, en, gerekend van den eersten Junij dezes jaars, ontslagen van de waarneming van den halven predikdienst, bij de Gemeente in deze stad, heeft heden als haar gewoon Herder en Leeraar, een liefderijk afscheid van die Gemeente genomen, met dezelfde woorden van Paulus, *Eph*, IV: 11—15. *En dezelve heeft gegeven enz.* waarmede hij, den eersten Mei 1785, insgelijks weinige dagen na de feestviering van Jesus Hemelvaart, zich aan ons verbonden had. Evenwel is zijn voornemen, om deze Gemeente, van tijd tot tijd, zoo lang zijne geestvermogens en ligchaamskrachten zulks toelaten, te helpen opbouwen in de kennis van

het Evangelie der zaligheid, hetwelk hij, sedert het jaar 1761, en tot in zijn 76ste levensjaar, met lust en dankbaarheid voor de Goddelijke hulpe, heeft mogen verkondigen.

Insignis pietate senex! Cui debeo multa:
Praemia digna Tibi praebeat Ipse Deus!

NICOLAAS SCHOTSMAN, Pred. te *Leijden.*

LEIJDEN, den 10den Junij. Op den 17den Mei outving onze geachte Leeraar, Ds. JOHANNES ARNOLDUS PLUIJGERS, eene wettige beroepinge naar *Rotterdam*, en nam dezelve eenigen tijd in beraad. De vriendelijke aandrang der Commissiën uit de Stadsregering, Kerkeraad, Armenbezorgers en van velen uit de Gemeente heeft, staande den tijd van beraad, dien invloed op zijn hart gehad, dat zijn Wel Eerw. voor de toegezondene beroeping bedankt, en zich op den 9den Junij, in eene daartoe ingerigte *Leerrede*, wederom aan ons verbonden heeft. God stelle zijn verblijf en dienstwerk onder ons tot eenen uitgebreiden zegen!

KATWIJK AAN DEN RHIJN. Zie hier boven onder *Leijden.*

DORDRECHT.

DORDRECHT. Na gunstig verkregene handopening, is alhier den 10den Junij l. l., ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het vertrek van den Wel Eerw. Heer A. LENS, naar *'s Gravenhage*, door den grooten Kerkeraad, dit twaalftal van Predikanten gemaakt:

DD. J. L. NIJHOFF, te *Oosterbeek.* R. NIEUWOLD, te *Zuidbroek.* B. F. TIJDEMAN, te *Harlingen.* W. J. CROL, te *Driel.* S. GREGOOR, te *Zwolle.* J. LA LAU, te *Bergen op Zoom*, W. VAN VOLKOM, te *Breda.* A. LEDEBOER, te *Oud Bijerland.* J. VAN KUIJK, te *Rijsoort.* D. M. KAKEBEEN, te *'s Hertogenbosch.* B. VAN DEN FEEN, te *Noordwijk binnen.* L. L. H. GAUKES, te *Baarn*,

de

de laatste met het lot tegen J. P. N. COX, te *Schoonhoven*, en H. CATS, te *Goes*.

Op het zestal zijn geplaatst:

DD. J. L. NIJHOFF, B. NIEUWOLD, B. F. TIJDEMAN, S. GREGOOR, W. J. CROL en J. LA LAU.

Op het drietal:

DD. B. NIEUWOLD, B. F. TIJDEMAN en J. L. NIJHOFF.

Waaruit met eenparigheid van stemmen beroepen is, de Wel Eerw. zeer gel. Heer B. NIEUWOLD, Pred te *Zuidbroek*. Dit beroep, door de Gecommitteerden van het Klassikaal Bestuur van *Dordrecht*, Kerkelijk goedgekeurd zijnde, is aan zijn Eerw. met den post toegezonden.

VLEUTEN. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer W. SCHOLTEN, maakte ons, op Zondag den 28sten April, van den Predikstoel bekend, dat door den Wel Ed. Gestr. Heer Mr. E. R. VAN NIS, Ambachtsheer van *Meerkerk*, de Collatie van de Predikantsplaats bij de Hervormde Gemeente van *Meerkerk*, op den 26sten dier maand, op zijn Eerw. was uitgebragt. Hoezeer het nu voor ons waarschijnlijk was, dat zijn Eerw. de roeping naar eene zoo aanzienlijke Gemeente, als die van *Meerkerk*, zoude volgen, werden wij echter, op Hemelvaartsdag den 23sten Mei l. l. aangenaam verrast, toen wij, bij het einde der Godsdienstoefening, uit zijnen mond vernamen, dat zijn Eerw. om voor zijn hart voldoende redenen, gemeend had, de op hem uitgebragte Collatie niet te moeten aannemen, en dus andermaal onder ons zoude blijven. — De Heere stelle zijnen dienst, onder ons, tot eenen uitgebreiden zegen, en verblijde zijn Eerw. in de door hem gedane keuze.

OUD BEIJERLAND, den 19den Mei. Heden werden wij op nieuws verontrust, daar onze jongste en veelgeliefde Leeraar J. PRINS,

ons bekend maakte, dat zijn Eerw. andermaal met eenparigheid van stemmen naar *Dokkums* Gemeente, was geroepen. Dan dezelfde liefdedrang, om bij ons te blijven, als bij het eerste beroep, had, Gode zij dank, dezelfde heilzame uitwerking; zoodat onze waardige Voorganger, ons, op den 22sten Mei, bekend maakte, andermaal voor deze beroeping te hebben bedankt, en bij ons te zullen blijven. Deze dus bevestigde keuze onzes Leeraars, drage op nieuw het kenmerk der Goddelijke goedkeuring, gelijk zij ons en onzen Oudsten Leeraar hartelijk verheugt. Lange arbeide deze waardige man nog dan de bevordering onzer kennis, geloof en hoop, en van gewenschter uitslag zij de beroeping eenes anderen Leeraars, voor de Gemeente van *Dokkum*.

SPIJK. Onze geliefde Leeraar W. VERVOORN, ontving dezer dagen eene wettige en eenparige beroeping naar de Gemeente van *Philippen Land*; alle de aangewende pogingen, gedurende den tijd van zijn beraad, door ons bij hem aangewend, zijn te vergeefs geweest. Wij zullen hem dus eerlang moeten missen, die ons sedert 1811, door woord en wandel stichtte, en zijn deswegen bedroefd.

OTTOLAND EN NEDER-BLOKLAND vakant. Zie Nov. 1815.

ALBLASSERDAM. Zie April 1816.

HEINENOORD vakant. Zie Mei 1816.

GOUDA.

GOUDA, den 27sten Maart 1816, heeft Ds. J. H. KROM, Pred. te *Gouda*, en Lid van het provinciaal Kerkbestuur van *Zuidholland*, ingevolge dispositie van zijn Exc. den Commissaris Generaal, provisioneel belast met de zaken der Hervormde Kerk enz. het Klassikaal bestuur van *Gouda* geïnstalleerd; zijnde tot hetzelve bene-

vens

vens hem Præses, door Z. M. den Koning benoemd DD. J. P. N. COX, Pred. te *Schoonhoven*, addessor, W. G. VAN DOORNE, Pred. te *Gouda*, Scriba, H. VAN MEERTEN, Pred. te *Gouda*, G. J. ROOJERS, Pred. te *Leerdam*, A. T. BEAUSAR, Pred. te *Groot Ammers* en H. DONKER, Pred. te *Ouderkerk* en *Crimpen aan den IJssel*, met en benevens den Heer DROOGLEEVER, Oud Ouderling te *Gouda*.

De Classis van *Gouda*, in vier ringen verdeeld zijnde, zijn ook deze Rings-Vergaderingen, den 9den April geïnstalleerd: de ring van *Gouda*, door Ds. KROM, bij welken ring tot Prætor benoemd is: Ds. J. DE VISSCHER, Pred. te *Gouda*, en tot Scriba, K. KLINKENBERG, Pred. te *Sluipwijk*; de ring van *Schoonhoven*, door Ds. COX, hebbende die ring aangesteld tot Prætor, Ds. H. DONKER, Pred. te *Ouderkerk* en *Crimpen aan den IJssel*, en tot Scriba, Ds. P. LIETAERT, Pred. te *Gouderak*; de ring van *Vianen* door Ds. BEAUSAR, in welken ring verkoren is tot Prætor Ds. M. S. VAN HEIJNSBERGEN, Pred. te *Ameide* en *Tienhoven*, tot Scriba, Ds. P. BROEKMAN, Pred. te *Heicop* en *Boeicop*; de ring van *Leerdam*, door Ds. ROOIJERS, en is daar voorgesteld tot Prætor Ds. J. HOOLBOOM, Pred. te *Asperen*, tot Scriba, Ds. B. VAN WILLES, Pred. te *Nieuwland*.

Allen die aan het Klassikaal Bestuur van *Gouda* iets te berigten of te verzoeken hebben, worden verzocht, het zelve franko aan deszelfs Scriba in te zenden.

Den 25sten Mei, is de beroeping te *Leksmond*, uitgebragt op Ds. J. LAMMERÉE, Pred. te *Drumpt*, met de Klassikale goedkeuring, namens het moderamen bekragtigd en ter bekoming van de Koninglijke approbatie, door hetzelve, aan den Commissaris Generaal opgezonden.

Ook

Ook is door zijn Excel. den Commissaris Generaal gunstig handopening verleend, aan die van *Meerkerk*, om in plaats van hunnen geliefden Leeraar VAN TRICHT, eerlang naar *Enkhuizen* zullende vertrekken, eenen anderen Pred. te beroepen.

Door den Bevestigden Pred. Ds. T. VAN SCHULLENBURGH, te *Waarden*, deszelfs Kerkelijke en Klassikale Acten van Dimissien, bij het Klassikaal Bestuur ingezonden, en in orde bevonden zijnde, is dezelve als Lid der Classis van *Gouda* erkend en aangenomen.

BERG-AMBACHT, heden den 2den Junij 1816, heeft onze geachte Leeraar, Ds. J. MARTIJN, na dat zijn Eerw. door Ds. H. DONKER, als Lid van het Klassikaal Bestuur van *Gouda*, daar toe behoorlijk gekwalificeerd, van zijne betrekking als Leeraar onder ons was losgemaakt, en eene vereerende Acte van Dimissie, als *Lid* van de Classis van *Gouda*, aan hem door *den Scriba* moderatorum was ter hand gesteld, ons op eene hartelijke en vriendelijke wijze vaarwel gezegd, met de woorden uit *Hand.* XVIII: 21*a*. *Maar hij nam afscheid van haar.* Dus is

BERG-AMBACHT thans vakant.

KEDICHEM, den 4den Junij 1816. Volgens gunstig besluit van Zijne Koninglijke Majesteit, is aan onzen waardigen en geliefden Leeraar Ds. G. SPIJKER, het Emeritaat verleend: waar door onze Gemeente is vakant geworden.

De Kerkeraad heeft reeds gunstig toestemming ontvangen, tot het beroepen van eenen Leeraar, wenscht zulks ten spoedigste te doen, noodigt hierom de H. H. Proponenten uit, om hoe eer zoo beter alhier hunne gaven te laten hooren.

BRIELLE.

OOLTGENSPLAAT, den 5den Mei. Onze van *Almskerk* alhier beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer L. A. MEIJER, werd op heden alhier

hier in den H. Dienst ingezegend, door den Wel Eerw. Heer J. J. LE ROIJ, gel. Pred. te *Oudetonge*, met de woorden 1 *Thessal.* II: 3-8. *Want onze vermaning — lief geworden waart.* De bevestigde deed des namiddags zijne intrerede, met de betuiging van Paulus, *Philipp.* IV: 13. *Ik vermag alle dingen door Christus die mij kracht geeft.*

BRIELLE, den 19den van Bloeimaand. De Wel Eerw. Heer H. PAUW, Ridder van den *Nederlandschen Leeuw*, en Pred. alhier, maakte op den 8sten dezer ons bekend, dat Zijn Wel Eerw. de aanstelling van onzen geëerbiedigden Koning tot Predikant bij de Nederduitsche Protestantsche Gemeente te *Brussel*, ontvangen had. Werden de vereerende benoemingen te *Minnerstga* en *Maastricht*, door onzen geachten Leeraar, uit genegenheid voor ons, te voren van de hand gewezen, heden vernamen wij tot onze droefenis, dat zijn Wel Eerw. deze benoeming in de vreeze des Heeren had aangenomen, ondanks onzen liefdedrang, en de aanbieding om 's mans Jaarwedde bij vernieuwing op eene aanmerkelijke wijze te verhoogen; zoo zal dan eerlang eene der Leeraarsplaatsen alhier vakant worden.

HERKINGEN. Zie April 1816.

NIEUWENHOORN. Zie Mei 1816.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

AMSTERDAM. Uit de beide drietallen, geformeerd door de Wel Eerw. Heeren Predd. en Ouderlingen, den 21sten Mei 1816, en door de Eerw. Heeren Diakenen, den 28sten Mei 1816, is

is door den Eerw. Grooten Kerkeraad, den 4den Junij 1816, uitgebragt dit zestal.

DD. C. VAN EPEN, Predd. te *Delfzijl*. W. ZIMMERMAN, te *Oudorp* en *Oterleek*. W. G. VAN DOORNE, te *Gouda*. G. VAN DUIJL, te *Vianen*. D. VAN DER LOO, te *Montfoort*. J. L. NIJHOFF, te *Oosterbeek*.

Drietal.

DD. W. G. VAN DOORNE, C. VAN EPEN en J. L. NIJHOFF.

En ten zelfden dage daar uit beroepen.

D. W. G. VAN DOORNE, Pred. te *Gouda*.

AMSTERDAM, den 9den Junij 1816. Onze waardige en zeer geachte Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. RIETVELD, heeft heden plegtige gedachtenis gevierd van zijnen vervulden vijfentwintigjarigen Predikdienst in onze Gemeente, met eene Leerrede over 1 *Cor.* II: 2. *Want ik hebbe niet voorgenomen iet te weten onder u, dan* JEZUS CHRISTUS *en die gekruist*.

AMSTERDAM, Walsche Kerk vakant. Zie Febr. 1811.

HAARLEM.

HAARLEM Walsche Kerk vakant. Zie November 1811.

OOSTZAAN vakant. Zie April 1816.

BENNEBROEK vakant. Zie Mei 1816.

KOOG AAN DE ZAAN staat vakant te worden. Zie Mei 1816.

ALKMAAR.

ALKMAAR, den 27sten Maart 1816, is het Klassikaal Bestuur, bestaande uit de Wel Eerw. Heeren G. VAN DER GOOT, Præses, A. PIERSON, Secundus, W. A. OCKERSE, Scriba, en F. E. DER KINDEREN, W. ZIMMERMAN, J. BEST, A. R. MAURER, Predd. te *Noordscharwoude*, *Alkmaar*, *Limmen*, *Alkmaar*, *Oudorp* en *Oterleek*, *Schermer* en *Grootschermer*, nevens den Heer J. WELDIJK, Ouderling te *Limmen*, door deszelfs Præses, plegtiglijk geinstalleerd. Ver-

Vervolgens zijn op den 3den April, door Gecommitteerden uit het Klassikaal Bestuur, de Ringsvergaderingen geïnstalleerd, en in de respective ringen benoemd tot Prætoren en Scriba's: in den ring van *Alkmaar*, DD. A. A. WOESTHOFF en A. C. MEEVERS SCHOLTE, Predd. te *Alkmaar* en *Egmond aan Zee*; in den ring van *Scharwoude*, P. P. VAN EIJKEN, en N. DE GRAAF, Predd. te *Zuidscharwoude* en *Broek*, en te *Oudkarspel*; in den ring van de *Zijpe*, A. GREIDANUS en S. D. DE KEIZER, Predd. te *Zuidzijpe* en *Eenigenburg*, en te *Schagen*; in den ring der Eilanden, of van *Burg* op *Texel*, H. SCHUTTE en J. VOS, Predd. aan den *Hoorn*, en te *Ouden Schilt* op *Texel*.

ALKMAAR, den 29sten Mei 1816. Heden heeft het Klassikaal Bestuur, deszelfs tweede Vergadering gehouden.

In deze Vergadering is, na deliberatie over de aanschrijving van Zijne Excellentie den Heer Commissaris Generaal, tot de zaken der Hervormde Kerk, in dato 17den Mei l. l., wegens de Vrijheid der Klassikale Besturen, om de Classen in Junij dezes jaars al of niet zaam te roepen, besloten: de Classis van *Alkmaar*, voor dit jaar niet te doen Vergaderen, waarvan aan alle de ringen behoorlijk is kennis gegeven.

Vervolgens werd Ds. J. DIESEL, die in tegenwoordigheid van eenen Gecommitteerden uit het Klassikaal Bestuur, den 5den Mei l. l., te *Bergen* bevestigd was, als Lid der Classis aangenomen.

Wijders is, op zijn Wel Eerw. verzoek, na vertoonden wettigen door Z. M. geapprobeerden Beroepbrief, van den Kerkeraad van *Aarswoude*, en van behoorlijke dimisfie bij den Kerkeraad van deszelfs tegenwoordige Gemeente, onder directie van eenen Gecommitteerden uit dit Bestuur,

stuur, van deszelfs betrekking, en tot de Classis van *Alkmaar*, en tot den ring van *Scharwoude*, ontslagen: Ds. J. A. DE HOLLANDER, tot heden Predikant te *Haringkarspel* en *Dirkshorn*.

Nog is Kerkelijk geapprobeerd, de beroeping van Ds. TH. VAN SPALL, Prop. onder de Classis van *Utrecht*, tot Pred. in de Gemeente van *Koedijk*, ring van *Scharwoude*, hebbende dezelve reeds de Koninglijke bekrachtiging bekomen.

Verder is aan den Eerw. Kerkeraad van *Haringkarspel* en *Dirkshorn*, ring van *Scharwoude*, op vertoond bewijs van door Z. M. den Koning verleende handopening, deszelfs verzoek aan deze Vergadering toegestaan, om onder directie van Ds. G. VAN DER GOOT, als daartoe van dit Bestuur Gecommitteerd, met het werk der nominatie en beroeping te mogen voortgaan.

Te dezer gelegenheid, worden de Kerkeraden van wegen het Klassikale Bestuur uitgenoodigd, om zich in hunne Correspondentie tot Præses en Scriba te bepalen, en tot het doen van alle verzoeken, door eene personele Commissie te sisteren, voor het Klassikaal Bestuur, op deszelfs gewone, of des begeerende, ten hunnen koste belegde, buitengewone Vergaderingen.

Eindelijk worden de Ringsvergaderingen en Kerkeraden verwittigd, dat, tot het houden der Correspondentie met den Uitgever van de Boekzaal, door het Klassikaal Bestuur Gecommitteerd is, hun Medelid F. L. DER KINDEREN, Pred. te *Alkmaar*.

HARINGKARSPEL, den 6den Junij 1816. Heden is alhier, onder directie van Ds. G. VAN DER GOOT, als Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Alkmaar*, na verkregene handopening van Z. M. onzen Koning, en van den

Wel

Wel Ed. Geb. Vrijheer van *Haringkarspel*, door den Kerkeraad geformeerd het volgende zestal van Predikanten:

DD. J. METZ, Pred. te *Huisduinen*. A. HOUTKAMP, te *Etershem* en *Schardam*. A. VAN DER SLOOT, te *St. Maarten* en *Valkoog*. C. MOS, te *Warder*. W. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, te *Zijbekarspel*. J. M. LE COULTRE, te *Colhorn*.

Daaruit zijn terstond op het drietal gebragt:

DD. METZ, HOUTKAMP en VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, de laatste met het lot tegen VAN DER SLOOT.

HARINGKARSPEL EN DIRKSHORN, staat vakant te worden. Zie Febr. 1816. en hier boven.

KOEDIJK. Zie Mei 1816.

HOORN.

AARDSWOUD, den 9den Junij, is de Bevestigings plegtigheid, alhier met veel genoegen gevierd. — In 't bijzijn van een groot aantal zoo Predikanten binnen en buiten den ring, als van toehoorders van allerlei stand en plaats, heeft Ds. W. C. VAN CAMPEN, Pred. te *Winkel*, bij vriendelijke afstand van Ds. J. B. VAN DEN BERG, Pred. te *Andijk*, de gelegendheids Leerrede gedaan, over 2 *Cor.* III: 9. *Want indien de bediening der verdoemenis heerlijkheid geweest is, veel meer is de bediening der regtvaardigheid overvloedig in heerlijkheid.* — Namens het Klassikaal Bestuur, heeft de Wel Eerw. Heer G. D. SWANENBURG, Pred. te *Medemblik*, bij de handgeving, den gewonen zegen gegeven, des namiddags deed de Bevestigde Ds. J. A. DE HOLLANDER, zijne intrede bij zijne nieuwe Gemeente, met 2 *Cor.* II: 16. het laatste gedeelte. *En wie is tot deze dingen bekwaam?*

GROOTEBROEK, den 9den Junij. Heden is onze zoo vurig begeerden Leeraar den Wel Eerw. Heer M. B. ROMMENIJ, in den Dienst de-

zer Gemeente plegtig ingehuldigd. De bevestigingsrede geschiedde door zijnen Vriend, den Wel Eerw. Heer A. VERWIJS, Pred. te *Langeen Kortezwaag*, in de Provincie *Friesland*, bij vriendelijken afstand van, en schikking met Ds. J. H. MOLENGRAAFF, Pred. te *Hijdenesse* en *Oosterbeek*. De Bevestigde deed een voortreffelijk voorstel over *Hand*. II: 37—42. *En als zij dit hoorden, wierden zij verslagen in 't herte — en in de Gebeden.* De inzegening geschiedde, onder het geven van de hand van broederschap, door Ds. J. DOZIJ, Lid en Adsessor van het Klassikaal Bestuur van *Hoorn*, als daartoe verzocht en gevolmagtigd, terwijl de Bevestigde zijnen dienst onder ons aanvaardde, met een bevallig voorstel, over JEZUS woorden, *Matth.* II: 2—8b. *Ik zal u ruste geven.*

HAUWAART. Zie April 1816.

WOGNUM EN WADWAIJ. Zie Mei 1816.

E D A M.

MIDLIE. Na bekomene handopening van Z. M. den Koning, is op den 7den Junij 1816 alhier, ten overstaan van de Consulent Ds. S. TIMMERMAN HUBERT, Pred. te *Kwadijk*, gemaakt het volgend 6tal:

DD. H. DE GRAAF, Prop. onder de Eerw. Classis van *Delft* en *Delftsland*, G. J. DUIJSER, Prop. onder de Eerw. Classis van *Gorinchem*, A. GRAAF, Prop. onder de Eerw. Classis van *Woerden* en *Nederrhijnland*, W. C. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODEN, Pred. te *Zijbekarspel*, S. TIMMERMAN HUBERT, Pred. te *Kwadijk*, A. HOUTKAMP, Pred. te *Etershem* en *Schardam*.

Waar uit op het drietal zijn geplaatst:

DD. H. DE GRAAF, G. J. DUIJSER, A. GRAAF, met het lot tegen W. C. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODEN, Pred. te *Zijberkarspel*.

Uit welk drietal met algemeene stemmen beroe-

roepen is, de Wel Eerw. Heer H. DE GRAAF, Prop. onder de Eerw. Classis van *Delft* en *Delftsland*.

Welke deze Beroeping volvaardig, in de vreeze des Heeren, onder inwachting van de Kerkelijke en Koninglijke approbatie, tot onze blijdschap heeft aangenomen.

Z E E L A N D.

MIDDELBURG.

VLISSINGEN, Walsche Kerk vakant. Zie Aug. 1808.

VEERE Walsche Kerk vakant. Zie Aug. 1811.

VLISSINGEN kan niet meer vakant gerekend worden, daar er vijf Leeraarsplaatsen gemortificeerd geworden zijn, eerlang, evenwel zal men zich daar, over het bezit van eenen derden Leeraar kunnen verblijden, daar het beroep, op D. J. P. ZIJNEN uitgebragt, door zijn Eerw. aangenomen en met de goedkeuring van Z. M. onzen geliefden Koning, bekrachtigd geworden is.

AAGTERKERKEN. Zie Februarij, 1816. Doch daar is reeds een en andermaal een beroep geschied, waar van de Correspondens de berigten verwacht.

ZIERIKZEE.

ZIERIKZEE, den 27sten Maart 1816. Op heden zijn de door Zijnen Majesteit den Koning, bij Hoogstdeszelfs besluit van den 6den Febr. 1816. N°. 42. benoemde Moderatoren voor de Classis van *Zierikzee*, DD. F. PLEIJTE en J. A. DOMPELING, Predd. te *Zierikzee*, J. SLOTEMAKER, Pred. te *Tholen*, A. UIJTENHOOVEN, Pred. te *Brouwershaven*, J. HOOGENDORP, Pred. te *St. Maartensdijk*, H. W. LE SAGE TEN BROEK, Pred. te *Haamstede*, A. K. ROMSWINCKEL, Pred. te

Nieuwerkerk in Duiveland, en M. DE RIJCKE, Ouderling te *Zierikzee*, op aanschrijving van Ds. F. PLEIJTE, als benoemd Praeses der Vergadering, in de Consistorie der Groote Kerk te *Zierikzee*, zamengekomen, en ingevolge de dispositie van Zijne Excellentie den Commissaris Generaal, Provisioneel belast met de Zaken der Hervormde Kerk, enz. van den 14den Febr. 1816. N°. 1. Art. 6. door gemelden Ds. F. PLEIJTE, als Lid dezer Classis in het Provinciaal Kerkbestuur, plegtig geinstalleerd. Zijn Wel Eerw. deed bij die gelegenheid eene zeer gepaste aanspraak, ten betooge van de voortreffelijkheid der nieuwe inrigting van het Kerkbestuur, boven die, welke tot hiertoe stand greep, en grondde daarop eene liefderijke opwekking, tot ijver en getrouwheid aan de dure verpligtingen, welke onze nieuwe betrekking *ons oplegt*; ten einde alzoo aan de *weldadige bedoelingen* van Zijne Majesteit te *voldoen*, en onder Gods zegen, den bloei der Gemeenten, onzer Herderlijke zorg, bijzonder aanbevolen, te helpen bevorderen. Deze aanspraak gevolgd zijnde, door het bereidvaardig antwoord van alle de leden, om zoo veel in hen is onder Gods zegen mede te werken, aan de heilzame bedoelingen der posten, hen bij Zijner Majesteits besluit opgedragen, zoo werd de Vergadering door den Wel Eerw. Heer PLEIJTE, verklaard te zijn geinstalleerd en geconstitueerd, waarna dezelve met het gebed geopend zijnde, dadelijk tot hare werkzaamheden is overgegaan, zijnde bij voormeld besluit van Zijne Majesteit aangesteld, tot Praeses Ds. F. PLEIJTE, tot Assessor J. SLOTEMAKER, en tot Scriba, Ds. J. A. DOMPELING.

De Classis van *Zierikzee*, vervolgens bij dispositie van Zijne Excellentie den Commissaris Generaal, provisioneel belast met de Zaken der

Her-

Hervormde Kerk, enz. van den 15den Maart 1816. N°. 1. verdeeld zijnde in drie ringen, zijn ook de Vergaderingen dezer ringen, op den 9den April, door de daartoe bij het Klassikaal Bestuur benoemde moderatoren, plegtig geinstalleerd, namelijk de Ringsvergadering van *Zierikzee*, bestaande uit de vier Predikanten van *Zierikzee*, en den Walschen Predikant aldaar, de Predikanten van *Oosterland*, *Bruinisse*, *Nieuwerkerk*, *Ouwerkerk*, *'s Heerjansland* en *Kerkwerve*, door Ds. A. K. ROMSWINCKEL. En is in dezelve verkoren tot Praetor Ds. A. K. ROMSWINCKEL, en tot Scriba Ds. PLEIJTE.

De Ringsvergadering van *Brouwershaven*, bestaande uit de twee Predikanten van *Brouwershaven*, de Predikanten van *Haamstede*, *Renisse* en *Noordwelle*, *Burg*, *Serooskerke*, *Dreijschor*, *Noordgouwe*, *Zonnemaire* en *Elkerzee*, door Ds. A. UIJTTENHOOVEN. En zijn in dezelve benoemd tot Praetor Ds. A. UIJTTENHOOVEN, en tot Scriba Ds. H. W. LE SAGE TEN BROEK.

De Ringsvergadering van *Tholen*, waartoe behooren de twee Predikanten van *Tholen*, de Predikanten van *St. Maartensdijk*, *Scherpenisse*, *Poortvliet*, *Stavenisse*, *Oud Vossemeer*, *St. Annaland* en *St. Philipsland*, door Ds. J. SLOTEMAKER; en is het Praetoraat in dezelve opgedragen aan Ds. J. SLOTEMAKER, en het Scribaat aan Ds. B. FRIDERICHS, beiden Predikanten te *Tholen*.

ZIERIKZEE. Onze geliefde Leeraar, de Wel Eerw. Heer N. STELT, heeft op den 26sten Mei laatstleden, plegtig gedachtenis gevierd van zijnen vijf en twintig-jarigen Evangeliedienst in deze Gemeente, met eene Leerrede over *Hebr.* XIII: 8, JEZUS CHRISTUS *is gisteren en heden dezelve, en in der Eeuwigheid.*

BROUWERSHAVEN. Den 26sten dezer maand Mei, hield de Wel Eerw. zeer geleerde Heer

W. VAN IRHOVEN COTIUS, eene plegtige en stichtelijke Leerrede, ter gedachtenis van zijne volbragte vijf en twintigjarigen Evangelie-dienst, bij deze Gemeente, naar aanleiding van *Psalm* LXXI: 16, 17 *en* 18. *Ik zal heen gaan in de mogenheden des Heeren Heere; ik zal uwe geregtigheid vermelden, uwe alleen. O God! gij hebt mij geleerd van mijne jeugd aan, en tot nog toe verkondig ik uwe wonderen. Daarom ook, terwijl de ouderdom en grijsheid daar is, verlaat mij niet, o God! tot dat ik dezen geslachte verkondige uwen arm; allen nakomelingen, uwe magt.*

De Schare van Toehoorders, zoo uit deze Stad als van onderscheiden Dorpen dezes Eilands *Schouwen* toegevloeid, was aanzienlijk. Bij deze gelegenheid gedacht zijn Wel Eerw. den nu zaligen P. KAAS, in leven Pred. te *Rotterdam*, en bevorens geliefd Evangelie-dienaar, bij deze Gemeente. De Heere schenke onzen Leeraar deszelfs licht en hulp, om den tijd, hem nog overig, zijner roeping waardig en tot bevordering der zaligheid onzer zielen te mogen arbeiden.

BURGT, den 10den Junij 1816, gisteren hadden wij het voorregt en genoegen, onzen beroepen Herder en Leeraar, den Wel Eerw. zeer geleerden Heer A. SOETERMEER, Prop. onder de voormalige Classis van *Schieland*, op eene zeer gepaste, hartelijke en nadrukkelijke wijze, in den dienst dezer Gemeente te zien bevestigen, door den Wel Eerw. zeer geleerden Heer T. HOOG, Pred. te *Rotterdam*, bij vriendelijke afstand van den Director, den Wel Eerw. zeer geleerden Heer H. W. LE SAGE TEN BROEK, Pred. te *Haamstede*. De Bevestiger deed bij die gelegenheid eene doelmatige en treffende redevoering over *Luc.* XII: 37*a*. *Zalig zijn die Dienstknechten, welke de Heer als hij komt, zal wa-*

ken-

kende vinden. De oplegging der handen geschiedde door den Bevestiger en de Heeren: Predd. N. STEIN, te *Zierikzee*, O. JORISSEN, te *Renesse*, P. VAN EXTER, te *Noordgouwen*, H. W. LE SAGE TEN BROEK, te *Haamstede*, en A. K. ROMSWINCKEL, te *Nieuwerkerk*. De bevestigde verbond zich nadenmiddag plegtig aan deze zijne Gemeente met de betuiging van Paulus *Rom.* I: 16a. *Want ik schame mij des Evangeliums Christi niet*. Het werk van den geheelen dag is ten genoegen van eene talrijke menigte afgeloopen, en de eerstelingen van onzen jongen Leeraar doen ons hopen, en verwachten, dat hij als hij als een ijverig en getrouw Dienstknecht van JEZUS CHRISTUS onder ons arbeiden, en bevoorderlijk zijn zal aan de ware belangen dezer Gemeente, en aan den bloei van het Rijk van waarheid en godsvrucht, waartoe zijn grooten zender hem zijnen genadigen bijstand en zegen verleene.

ST. PHILIPSLAND. Ter vervulling der vakature kwam het Wel Edel en Wel Eerw. Collegium Qualificatum, na gunstig verkregen handopening, zoo van de Eerw. Clasfis van *Tholen* en *Bergen op den Zoom*, als van Zijne Excellentie den Heer Commissaris Generaal Provisioneel belast met de zaken van de Hervormde Kerk, op den 21sten Dec. 1815, alhier bij een, en formeerde dit zestal van Predd.:

DD. WANROOIJ, Predd. te *Bruinisse*. KROM, te *Schelluinen*. HERINGA, te *Kerkwerve*. SCHUTTE, te *Oostkapelle*. V. D. BRINK, te *Krabbendijke*, en AUGUSTINI, te *Waal* en *Hondswijk*.

De drie eerste Heeren op het drietal geplaatst zijnde, wierd uit het zelve beroepen:

Ds J. WANROOIJ, Pred. te *Bruinisse*; dan deze kon goedvinden eindelijk, tegen verwachting, te bedanken.

Op den eersten Mei dezes jaars, hervatte het Collegium Qualificatum het werk met beter succes, toen wierden genomineerd:

DD. VERVOORN, Predd. te *Spijk* VAN OOSTVEEN, te *Nieuwerkerk aan den IJssel*. VI DE BRINK, te *Krabbendijke*. LUIMES, te *Nieuw Kossemeer*. ZWIJGHUIZEN GROENEWOUD, te *Hoog-Blokland*, en GILTAIJ, te *Kattendijke*.

Het drietal deed men uit de drie eerstgenoemde Heeren bestaan, en beriep daar uit volkomen eenstemmig Ds. W. VERVOORN, Pred. te *Spijk*, die na eenig beraad, dit beroep op favorable conditien, in 's Heeren vreeze, onder inwachting van Classis en Konings goedkeuring, tot aller blijdschap aannam.

WISSEKERKE. Zie Jan. 1816.

SEROOSKERKE vakant. Zie April 1816.

KERKWERVE vakant. Zie Mei 1816.

G O E S.

'S HEERENABTS EN SINOUTSKERKE, den 26sten Mei 1816. Heden voor drie weken, den 5den dezer, wierden wij voor de derdemaal, in den tijd van een half jaar verontrust, door 't berigt, dat onze geliefde Leeraar, de Wel Eerw. Heer G. J. LETTE, 's avonds te voren op 't alleronverwachtst, eene wettige, gansch ongezochte, en eenparige beroeping na de Gemeente van *Sint Kruis*, onder de Eerw. Classis van *IJzendijke*, had ontvangen, en zich deswegens zoude beraden. —

Veel had onze Leeraar bijzonder in dit geval noodig, om eene gemoedelijke, verstandige en onberouwelijke keuze te doen; daar zijn Eerw. nu tot drie reizen toe, zoo kort op elkanderen beroepen, zich nu geroepen vond tot eene Gemeente, omtrend welke hij; daar zij de eerste standplaats was geweest van zijnen Vader; en steeds geroemd word, wegens hare Leeraarslie-

ven-

gende gezindheid, gansch niet onverschillig kon denken; maar ook wijl zijne verplaatsing derwaards geene wezentlijke bevordering, en hij niet los was van onze Gemeente, welke hem bemind; waar aan hij zich nu reeds tweemaal nog maar zoo kort geleden, bij vernieuwing verbonden, en bij welke hij telkens zulke aanhoudende proeven van gehechtheid aan zijn persoon en dienst had bespeurd, en nog tot op dit heden, door sprekende daden, mogt ondervinden.

Dit een en ander bragt onzen Leeraar, in een moeijelijken tweestrijd: intusschen verzochten wij hem ook weder dringend, ons nog niet te willen verlaten, en mogten ook ditmaal onzen algemeenen wensch bereiken; daar zijn Eerw. ons heden voormiddag, in zijne voorafspraak, tot onzer aller blijdschap berigtte, dat hij op onzen liefdedrang, en wegens voor hem voldoende redenen, niet had kunnen besluiten, om de roepstem naar *Sint Kruis* op te volgen, maar zich had voorgenomen voor als nog, zoo kort of lang zulks zijn moge, bij ons te blijven.

Mogt deze keus van onzen Leeraar, hem nimmer berouwen, en God daar over zegen gebiedende, in gunst en liefde zorgen voor de Godsdienstige belangen van de *Sint Kruissche* Gemeente, welke eenen waardigen Leeraar verdient.

GOES, den 29sten Mei 1816. In de Vergadering van het Klassikaal Bestuur op heden, zijn na overlegging van alle de vereischte Stukken, tot Leden van de Classis van *Goes* verklaard, de bevestigde Predd. van *Wissekerke* (in *Noord-Beveland*,) en *Kloetingen*, de Wel Eerw. zeer geleerde Heeren J. P. LANDSKNEGT, en A. J. BUIJS BALLOT.

In dezelfde Vergadering verzochten de Gecommitteerden van het Wel Edel en Wel Eerw. Collegium Qualificatum van *IJzerdikke*, de Ker-

 ke-

kelijke goedkeuring op het beroep, uitgebragt op den Wel Eerw. Heer G. KOOL, Prop. onder de voormalige Classis van *Overveluwe*. Alle de Stukken *in debitâ forma* bevonden zijnde, werd dit verzoek toegestaan; en zal hetzelve ter goedkeuring aan Z. M. onzen Koning, worden opgezonden.

HEINKENSZANDE, den 9den Junij 1816. Heden werd onze van *Zuidzande* beroepen Leeraar, de Wel Eerw. zeer geleerde Heer J. J. STORIJ, onder ons bevestigd, door den Wel Eerw. zeer geleerde Heer C. COLMSCHATE, Pred. te *Goes*, met de vermaning van Paulus, 1 *Thesf.* V: 12, 13*a*. *Wij bidden u broeders, erkent de genen, die onder u arbeiden, en uwe voorstanders zijn in den Heere, en u vermanen: en acht ze zeer veel in liefde, om huns werks wil.*

Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijne bediening onder ons, met den wensch van denzelfden Apostel: *Col.* III: 16*a*. *Het woord van* CHRISTUS *wone rijkelijk in u, in alle wijsheid!*

KRUININGEN den 15den Mei 1816. Het Collegium Qualificatum alhier, heden na eene overmachtse weete vergaderd, heeft onder het bestuur van den Wel Eerw. zeer geleerde Heer P. J. CONRADI, Pred. te *Schore* en *Vlake*, tot vervulling der vakature, ontstaan door het vertrek van den Wel Eerw. zeer geleerde Heer J. VERSPRILLE, naar *St. Annaland*, gemaakt het volgende twaalftal:

DD. A. TREFFERS, Predd. te *Waspik*. P. J. CONRADI, te *Schore* en *Vlake*. P. SIX. DIJKSTRA, te *Capelle*. J. DE LEPELAAR, te *Waarden*. C. VAN DEN BRINK, te *Krabbendijke*. J. BOLDERMAN, te *Biezelingen*. C. GILTAIJ, te *Kattendijke*. C. LE FÈVRE, te *Wemeldingen*. A. J. BUIJS BALLOT, te *Kloetingen*. J. F. HENRIJ, te *Ovezande* en *Drie-*
we-

wegen. VERLOUW, te *Wolphaartsdijk.* DE RAPPER, te *Hoedekenskerke.*

De zes eerste zijn op het zestal geplaatst:
En de drie eerste op het drietal:
DD. TREFFERS, CONRADI en SIX DIJKSTRA.

Waaruit dadelijk met algemeene stemmen beroepen is, de Wel Eerw. zeer geleerde Heer A. TREFFERS, Pred. te *Waspik.*

GOES Walsche Kerk vakant. Zie Maart 1814.

BAARLAND vakant. Zie Jan. 1816.

IJERSIKKE. Zie hier boven.

IJ Z E N D IJ K E.

SINT KRUIS, den 26sten Maart 1815. Onze waardige Leeraar VAN AUIVEN, beroepen naar *Westsoubure*, nam heden van ons afscheid. Zijn tekst was 2 *Tim.* II: 19. *Evenwel het vaste fondament Gods staat, hebbende dezen zegel, de Heere kent de gene die zijne zijn: en, een iegelijk die den name Christi noemt sta af van ongeregtigheid.* na eenige vergeefsche pogingen, ter vervulling van onze vakatuur, hervatte men den 26sten April 1816, het beroepingswerk, op de nominatie wierden gesteld, de Wel Eerw. Heeren G. J. LETTE, L. F. W. VAN EERTEN en J. A. U. DRESSELHUIS, respective Predikanten 's *Heeren Abts* en *Sinoutskerke*, *Nieuwvliet* en de *Hoofdplaat*, eenparig verkozen wij Ds. G. J. LETTE, die ook, tot ons leedwezen, voor deze beroeping, beleefdelijk heeft bedankt.

CADZAND. In plaats van onzen geliefden Herder H. L. DE JONGE, wiens leer en voorbeeldige wandel, ons eenige jaren stichtte, werd op ons verlangen, door de, in dien tijd, Eerw. Consistoriale Vergadering van *Sluis*, beroepen: de Proponent de Wel Eerw. zeer gel. Heer W. J. BERGHUIS, hij werd, in zijn dienstwerk, op den 24sten Sept. 1815 bevestigd, door Ds. DE LIGNIJ, Predikant te *Veere*, bij vriendelijken afstand

ſtand van Ds. VAN EERTEN, Pred. te *Nieuwvlied*. De beveſtiger predikte bij die gelegenheid over *Tit.* II: 11—14. De Intreleerrede ging over 2 *Cor.* XIII: 9b. Beide voorſtellen, met genoegen gehoord, toonden de bekwaamheden van de Sprekers, de handoplegging geſchiedde door de Heeren WARMELO, DE JONGE, STORIJ, en VAN EERTEN, Predikanten te *Vlisſingen*, *Oostſouburg*, *Zuidzande* en *Nieuwvlied*.

RETRANCHEMENT. De komst der Franſchen was het ongeluk van deze Gemeente, onze Leeraar vertrok, en men benam ons de vrijheid een' anderen te beroepen. Indien de Republikeinen het wel gemeend hadden, met het heil der menſchen, waarom liet men ons dan niet een geordend perſoon, die ons verlicht, verbeterd, troost, de pligten aanwijst jegens Overheid en Vaderland? nevens de duizenden ondervonden, ook wij de ijdelheid dier hoogklinkende voorgevens, met welke men de wereld geblinddoekt heeft, — beter denkt onze Koning: Zijne Majeſteit, eere zij het Vorstelijk hart! gunde ons de vrijdom, een eigen Herder te mogen verkiezen. Op den 24ſten Sept. 1815. werd onder ons beveſtigd, de Wel Eerw. zeer gel. Heer J. P. JONGENEEL, door Ds. HONDIUS, Pred. te *Arnemuiden*, aan wien dit werk de Heer J. P. P. CLINGHE, Pred. te *Oostburg*, des verzocht, had afgeſtaan. De Beveſtiger behandelde *Pred.* IX: 10. De Beveſtigde 1 *Cor.* VI: 20. Wij, met de talrijke, van elders gekomene, menigte, hoorden die voorſtellen niet zonder deelneming, en gevoel.

ZUIDZANDE. De Wel Eerw. zeer gel. Heer J. J. STORIJ, van hier beroepen naar *Heinkenszande*, Clasſis *Goes*, had het plan, om den 26ſten Mei zijne affcheidsrede te houden, dit belette hem eene ligchaamsongeſteldheid; wijl zijn

zijn Eerw. alle schikkingen gemaakt had, tot zijn vertrek, is hij van ons gegaan, zonder afscheid te nemen.

ZAAMSLAG, den 8sten Mei, 1816. Heden hadden wij het genoegen, dat ons fraai Orgel alhier plegtig werd ingewijd. Hetzelve is aan onze Gemeente geschonken, door de weldadigheid van den Heer M. J. ORNEE, wiens gedachtenis door deze liefdedaad, benevens die der Heeren Kerkmeesteren, die hunne ijverige pogingen hebben aangewend, om hetzelve in ons Kerkgebouw te doen plaatsen, onder ons in zegeninge zal blijven.

Het Orgel, hetwelke door deszelfs aangename welluidenheid en genoegzamen klank, om de Gemeente te leiden, ons allen voldeed, werd op de plegtigste wijze, onder eene groote menigte van Toehoorders, aan den dienst van God gewijd, door den Wel Eerw. zeer geleerden Heere H. WESSELINK, Pred. te *Axel*, die tot grondslag van zijne redevoering leide, de woorden uit den CIV *Psalm*, *vs.* 33, en 34. Waaruit zijn Eerw. aantoonde, dat de Christenen, den gegeloovigen Dichter van dezen *Psalm* behoorden natevolgen, om door Zang en Orgel, God te verheerlijken in hun leven, en hem hier met blijdschap des harten *Psalm* te zingen, terwijl zij op aarde zijn.

De proeven der Psalmen, als *Ps.* CL: XXXII: 6. CXXXIV: en CIII: 1. en 11. zijn door onderscheidene Organisten, hier tegenwoordig, op de treffendste wijze uitgevoerd, zoo dat het plegtig werk van dit uur, tot onzer aller genoegen is afgeloopen.

YZENDYKE, den 2den Junij. Door de vrijwillige bijdragen van eenige Leden dezer Gemeente, hebben wij het genoegen, dat in onze Kerk gesticht is een nieuw Orgel, op Zondag

dag den 2de Junij werd het plegtig ingewijd; onze Leeraar deed bij die gelegenheid een voorstel over *Ps.* LXXXIV: ten betooge, hoe betamelijk het is, dat een Kerk, bij eenvoudigheid, eene gepaste achtbaarheid en luister hebbe, hij vermeldde den billijken lof en van de milde gevers, en van de Heeren Kerkmeesters wegens hunne zorge voor ons Godshuis. — Zonder eene omstandige beschrijving aan het Orgel te geven, melden wij alleen: dat het zelve is van eene nieuwe vinding; dat het uitmuntend aan alle de Hoorders, bijzonderlijk ook aan de Kunstkenners voldeed; dat het dus ter eere verstrekt van den Heere J. DE VOLDERE, Orgelmaker te *Gend*.

ZAAMSLAG, den 9den Junij. Heden hadden wij het genoegen, om onzen beroepen Leeraar, den Wel Eerw. Heer W. S. DE VISSER, uit de Gemeente van *Werkhoven*, tot ons overgekomen, een begin van zijn dienstwerk onder ons te hooren maken. De bevestiging werd verrigt, bij vrijwilligen afstand van de Director, den Wel Eerw. Heer D. M. HAAK, thans nog geliefd Predikant te *Houtenisse*, door den Schoonbroeder onzes Leeraars, den Wel Eerw. Heer J. STEENMEIJER, Pred. te *Leijmuiden*, die eene schoone Leerrede hield over *Matth.* XXVIII: 19. De Bevestigde had ten tekst *Exod.* IV: 12. Beide redevoeringen zijn met zeer veel genoegen gehoord. Wij danken den grooten Koning zijner Kerk, dat wij een Leeraar meenen gekregen te hebben, van wiens Evangeliearbeid, wij ons alles goeds beloven.

HOUTENISSE, den 5den Mei. Onze geliefde Leeraar, de Wel Eerw. Heer D. M. HAAK, maakte ons in de week voor Paaschen bekend, dat hij eene, door Heeren Collatoren, op hem uitgebragte, beroeping had ontvangen, naar de

Ge-

Gemeente *Oldenhoven*, Classis *Groningen*, in weerwil van onze pogingen, om zijn Eerw. bij ons te houden, vond hij zich, om bijzondere redenen, verpligt, die beroeping, in afwachting der approbatie van Zijne Majesteit, onzen hoogst geëerbiedigden Koning, aan te nemen, zijn Eerw., die ons, gedurende een verblijf van acht jaren, dierbaar geworden was, zal ons, denkelijk eerlang verlaten.

OOSTBURG, Walsche Kerk vak. Zie Jan. 1796.

BRESKENS vakant. Zie Dec. 1809.

U T R E C H T.

UTRECHT.

UTRECHT, den 29sten Mei. Door het Klassikaal Bestuur van *Utrecht*, is de beroeping van den Wel Eerw. Heer H. W. VAN GRIETHUIZEN, tot Pred. te *Thamen aan den Uithoorn*, Kerkelijk geapprobeert.

UTRECHT, den 5den Junij 1816. Door het Provinciale Kerkbestuur, zijn heden geëxamineerd: peremptoir, de Heeren H. J. HATTINCK, Prop. onder de Eerw. Classis van *Amsterdam*, en beroepen tot Pred. te *Nichtevecht*, onder de Eerw. Classis van *Amersfoort*; W. STROES JANSSEN, Prop. onder de Eerw. (Classis van *Amsterdam*, en beroepen tot Pred. te *Nederhorst* (*den Berg*), onder de Eerw. Classis van *Amersfoort*; en A. RADIJS, Prop. onder de Eerw. Classis van *Meppel* en beroepen tot Pred. te *Blaauwkapel*, mede onder de Eerw. Classis van *Amersfoort*, en *præparatoir*, in eene andere zitting, Jonkheer B. R. DE GEER, van *Utrecht*, Candidaat in de Wijsbegeerte enz., en Doctor in de Godgeleerdheid.

De Getuigschriften dezer Heeren alleszins lofselijk bevonden, en de Examina (overéénkomstig

ftig de Kerkelijke wetten ingerigt,) zeer goed afgeloopen zijnde, zijn na onderteekening der Formulieren van éénigheid en aflegging der vereischte beloften, met volle ruimte, eenparigheid, blijdfchap en zegenbede, de drie eersten, elk aan zijne roepende Gemeente toegewezen, en de laatste tot den openbaren Predikdienst toegelaten, en zeer loffelijke Acten van Admissie, aan de drie eersten als Predd., en aan den laatsten als Prop. verleend.

BENSCHOP vakant. 2ie Mei 1816.

A M E R S F O O R T.

BAARN, den 28sten van Grasmaand, 1816. In den avond van dezen dag, waren wij getuigen van eene zoo aangename als nuttige plegtigheid, die ons al te zeer gesticht heeft, dan dat wij dezelve niet openlijk vermelden zouden. Eene achtingswaardige Leerling, CATHARINE AGNES MARIE BARREVELD, leidde openlijk, voor eene talrijke schare, belijdenis hares geloofs af. Eene betamelijke vrijmoedigheid en meer dan gewone kunde, deden haar de voorgestelde vragen, op de uitmuntendste wijze beantwoorden. Elk verblijdde zich over de treffende bewijzen, hoe deze Leerling met lust en ijver de waarheden van eenen dierbaren Godsdienst had onderzocht en grondig kende: elk was met eerbied vervuld, toen zij op eene hartsverteerende wijze betuigde, ook verder hare belijdenis door haren wandel te willen staven! en wij allen wenschten biddend, dat het plegtige werk van dezen avond onze jeugd opwekke tot betamelijken naijver, en de lessen en opwekkingen, bij het einde van dit Werk aangehoord, eenen zoo duurzamen als gezegenden indruk mogen achterlaten.

AMERSFOORT. Ter vergadering van het Klassikaal Bestuur van *Amersfoort*, den 29sten van Bloeimaand, alhier gehouden, verscheen de

Wel

Wel Eerw. Heer H. J. RIJKMANS, Pred. te *Maartensdijk*, doch beroepen te *Alblasserdam*. Na van zijne Gemeente behoorlijk losgemaakt te zijn, werd zijn Eerw. ook van zijne betrekking tot de Classis van *Amersfoort* loffelijk ontslagen, en nam zijn Eerw. onder wederzijdsche hartelijke zegenwenschen, afscheid van deze Vergadering.

KORTENHOEF, den 17den van Zomermaand. Onze geliefde Leeraar, T. SANDERS, maakte ons, den 4den dezer, bekend, dat zijn Eerw. den 28sten van Bloeimaand, eene beroeping naar de Gemeente te *Balk* ontvangen had. Zijn Eerw. had veertien dagen tot beraad genomen, en tot onze hartelijke blijdschap kunnen wij thans melden, dat wij, boven aller verwachting, gisteren hoorden, dat zijn Eerw. voor die beroeping bedankt had, bij ons bleef, en zich, bij die gelegenheid, voor de tweede reis, in de bediening van het Evangelie, aan ons toewijdde, met de woorden van Paulus, 2 *Cor.* XII: 14*b*. *Want ik zoek niet het uwe, maar u.* Daar onze geliefde Leeraar, den tijd van drie en een half jaar, ons de duidelijkste bewijzen gaf, dat hij niet het onze, maar ons zelve zocht, en hierin verder wenscht voort te gaan, zoo geve God, dat zijn verblijf onder ons van dat gevolg zij, dat wij ons eenmaal, door zijne bediening onder ons, mogen laten vinden, en CHRISTUS toegevoegd worden. Onze gezegende Heiland zorge in liefde voor de Gemeente van *Balk*.

BLAAUWKAPEL vakant. Zie Maart 1816.

NEDERHORST (DEN BERG). Zie Maart 1816.

NICHTEVECHT. Zie April 1816.

En hier boven onder *Utrecht*.

MAARTENSDIJK staat vakant te worden. Zie April 1816.

WIJK.

WIJK BIJ DUURSTEDE, den 27sten Maart l. l., heeft alhier de plegtige Installatie plaats gehad, van het nieuwe Klassikale Bestuur, bestaande, volgens de benoeming van Z. M., onzen geëerbiedigden Koning, uit de navolgende Heeren:

Praeses A. LUBERTI AUGUSTINI, Pred. te *'t Waal* en *Hondswijk*. Adsessor M. P. MEELBOOM, Pred. te *Odijk*. Scriba J. VAN DOESBURGH, Pred. te *Wijk bij Duurstede*. Gecommitteerden B. TAAIJ, Pred. te *Rhenen*, en C. W. KERSTEN, Pred. te *Driebergen*, benevens den Heer Mr. NOORDBEEK, Ouderling te *Wijk bij Duurstede*.

De Installatie is door den Heere Praeses op eene zeer gepaste wijze, en met nadrukkelijke zegenbede geschied, en vervolgens heeft het bovengemeld Collegie, deszelfs werkzaamheden begonnen, welken de verhoogde *Koning zijner* Kerk, voorspoedig make.

ODIJK, den 20sten Mei. Door de Mansledematen, die tegenwoordig waren, is, ten overstaan van H. H. Gecommitteerden van het Klassikale Bestuur van *Wijk*, het volgende drietal alhier gemaakt:

DD. J. VAN OCHTEN, Predd. te *Zijderveld*, en J. D. C. KOCH, te *Heeze* en *Leende*, alsmede J. C. VAN DE VELDE, Proponent onder de Eerw. Classis van *Amersfoort*.

Waar uit door de H. H. Leden van het Klassikale Bestuur, tot groot genoegen der Gemeente, eenparig is beroepen, Ds. J. C. VAN DE VELDE, Prop. onder de Eerw. Classis van *Amersfoort*.

'T WAAL vakant. Zie Mei 1816.

WERKHOVEN staat vakant te worden. Zie Mei 1816.

FRIES-

FRIESLAND.

LEEUWARDEN.

LEEUWARDEN. De Koninklijke approbatie op het beroep te *Garijp*, cum ann. ingekomen zijnde, is de Wel Eerw. Heer C. WITTEVEEN, door de Klassikale Moderatoren, van zijne tegenwoordige Gemeente, behoorlijk gedimitteerd, en daar door

BOORNBERGUM vakant.

Van het affcheid en de intrede van den Heer WITTEVEEN, heeft de Correspondent nog geen berigt.

HARLINGEN.

BOLSWARD. Heden den 19den April 1816, is hier door den Eerw. Kerkeraad gemaakt, een twaalftal 6 en 3tal Predikanten, met daarop volgend beroep:

DD. D. RIJCKE, te *Hemmen*. A. VAN SCHILFGAARDEN, te *Maasdam*. H. VAN HAGEN, te *Oudwoude* en *Westergeest*. A. TIMMERS, te *Avezathen*. J. H. WEIJERS, te *Spaarndam*. S. DE KEIZER, te *Schagen*. C. BARENDS, te *Vollenhoven*. VAN DER LOO, te *Montfoordt*. VAN RHEE, te *Eenrum*. K. R. ROMSWINKEL, te *Nieuwerkerk*. J. CAHAIS, te *Witmaarsum*. A. GULDENARM, te *Oosthem*.

Zestal:

DD. RIJCKE, VAN SCHILFGAARDEN, VAN HAGEN, TIMMERS, WEIJERS en DE KEIZER.

Drietal:

DD. RIJCKE, VAN SCHILFGAARDEN en VAN HAGEN

Waar uit beroepen is H. VAN HAGEN, te *Oudwoude* en *Westergeest*.

HARLINGEN, den 26sten Mei 1816. Wij hadden heden avond het voorregt, onzen gewenschten en verlangden Leeraar, voor het eerst onder ons te zien optreden. De Wel Eerw.

zeer gel. Heer D. P. FARRET, ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het Emeritaat van onzen geliefden Leeraar A. R. MENTES, van *Bennenbroek*, tot ons overgekomen, predikte bij die gelegenheid voor eene zeer talrijke schare, gepast en treffend, en tot aller stichting en genoegen, over de woorden van Paulus, 1. *Cor.* I: 23*a*. *Wij prediken Christus den gekruisigden.* — De Heere verheuge ons langen tijd in het licht van dezen bekwamen Leeraar, geve door zijne prediking eenen ruimen zegen, en zorge in liefde voor de Gemeente, tot onze eer en ten onzen voordeele, door hem verlaten.

SNEEK.

SNEEK. Na dat de Wel Eerw. Heer S. VAN ANDRINGA, Predikant te *Workum*, bij gunstig besluit van Z. Maj. den Koning, van den 22sten Maart l. l. No. 659 en 361, is verklaard *Emeritus* salvo honore et stipendio, en hiervan aan het Klassikaal Bestuur is kennis gegeven, bij missive van Z. E. den Commissaris Generaal, Provisioneel belast met de zaken der Hervormde Kerk enz., van den 2den April j. l., is aan Z. Wel Eerw., na bij den Kerkeraad zijner Gemeente, het Kerkelijk ontslag bekomen te hebben, op den 29sten Mei l. l. het Klassikaal ontslag verleend.

De God en Vader van onzen Heere Jesus Christus, schenke dezen waardigen en meer dan tachtig jarigen grijsaard, na een Evangelie arbeid van zes en vijftig en een half jaar; eene genoegelijke ruste op den laten avond zijns levens, tot dat de nacht komt, waarin hij zacht en zalig insluimerd! Dus is

WORKUM vakant.

BALK. Na dat alhier reeds twee gedane beroepingen vruchteloos zijn afgelopen. Zie Boekzalen van Febr. en April l. l. is men hier ten der-

derdenmaal bijeengekomen, den 6den Mei l. l. om een drietal Predikanten te benoemen, 't welk bestond uit de Eerw. Heeren TH. ADAMA, Pred. te *Konduin*, J. MANOEL, Pred. te *Hantum*, TH. SANDERS, Pred. te *Kortenhoef*, onder de Classis van *Amersfoort*. — Op den 27sten Mei l. l., verkoos hier uit de Wel Eerw. Gestr. Heer Schout, den Wel Eerw. Heere TH. SANDERS, Pred. te *Kortenhoef*, aan wien dit beroep is toegezonden.

IJLST vakant. Zie April 1815.

HEEG vakant. Zie April 1816.

DOKKUM.

Het Klassikaal Bestuur van *Dokkum*, is den 27sten Maart behoorlijk geinstalleerd, de Praeses deed, bij die gelegenheid eene zeer gepaste aanspraak, welke met vuur en hartelijkheid door den Adsessor werdt beantwoord.

Het Klassikaal ressort, is zoo gebleven als het was. Alleen zijn de beide Gemeenten van het Eiland *Ameland*, te weten: *Hollum* en *Ballum*, die gecombineerd zijn, en *Nes*, bij de Classis van *Dokkum*, gevoegd.

De Classis, die haar naam behouden heeft, is verdeeld in 3 ringen, 1 *Dokkum*, hier toe behoren 19 Predikanten, 2 *Collum*. 11, *Holwerd*, met uitsluiting van de 3 Predikanten der beide Eilanden 15.

Deze 3 ringen, zijn op Woensdag den 3den April, door de daartoe gequalificeerde Gecommitteerden, van het Klassikaal Bestuur, behoorlijk geinstalleerd, en zullen in den zomer, meestal maandelijks zamenkomen.

De Leden van het Klassikaal Bestuur, zijn de volgende:

Ds. P. BROUWER, PZ. Pred. te *Buja*, Praeses, J. P. B. RIEDEL, te *Collum*, Adsessor, A. ADRIANI, te *Dokkum*, Scriba. Voorts Gecommitteerden T. C. KOCK BRILANUS, te *Paesens*, F. BEKIUS,

 te

te *Dantumawoude*, D. J. MACKAIJ, te *Twijsel*, en H. VAN HAGEN, te *Oudwoude*, benevens de Heer E. FOCKEMA, Ouderling te *Dokkum*.

DOKKUM. Daar Ds. A. W. HASELAAR, Pred. te *Zevenbergen*, na rijp beraad, voor onze beroeping op hem uitgebragt, heeft bedankt, zoo heeft de Eerw. Kerkeraad der Hervormde Gemeente, den 12den Mei 1816, gemaakt het volgende 12tal:

DD. A. VERWIJS, Predd. te *Lange Zwaag*. F. K. BROUWER, te *Joure*. J. PRINS, te *Oud Beijerland*. H. A. VERFF, te *Hindelopen*. J. D. MACKAIJ, te *Twijsel*. C. WITTEVEEN, te *Garijp*. W. J. CROL, te *Driel*. J. P. B. RIEDEL, te *Callum*. O. J. VAN GRIETHUIZEN, te *Voorburg*. H. CATS, te *Goes*. H. N. VERFF, te *Bergum*. G. B. CLEMENT, te *Brielle*.

Het 6tal:

DD. VERWIJS, PRINS, BROUWER, CATS, WITTEVEEN, CROL, de laatste met het lot tegen GRIETHUIZEN.

De 3 eersten zijn op het 3tal gebragt.

Ds. J. PRINS, is daar uit met éénparigheid van stemmen beroepen, dan, na beraad van een grooten week, heeft Z. Eerw. beleefdelijk bedankt.

OUDWOUDE EN WESTERGEEST. Onze Gemeente zal spoedig vakant worden, Ds. H. VAN HAGEN, is beroepen te *Bolsward*, en heeft, niettegenstaande onze liefdedrang, om dien waardigen Leeraar langer te houden, dat beroep aangenomen.

HOLWERT, den 22sten April 1816. Heden is alhier in den hoogen ouderdom van 87 jaren, één maand en achttien dagen, aan een langzaam verval van krachten, overleden, de Wel Eerw. en zeer geleerde Heer A. VAN VLIET, die, den tijd van ruim 62 jaren, het Leeraar-ambt bekleed had, in de naburige Gemeente van *Waaxens* en *Brandgum*.

Zijn

Zijn Wel Eerw. was geboren te *Leeuwarden*, den 4den Maart 1729. Zijn Vader was de Heer E. VAN VLIET, in leven Commandant Kapitein van de Friesche Garde, zijne Moeder Mejuffrouw CATHARINA THIELEN.

Van zijne vroege Jeugd opgeleid tot den gewigtigen post, welken hij naderhand zoo lang en met zoo veel eer bekleede, verkreeg hij de daar toe voorbereidende kundigheden, in zijne geboortestad. Op de Latijnsche Scholen muntte hij steeds uit, door zijne uitstekende vlijt en bekwaamheid.

Wel voorbereid, en inzonderheid de Latijnsche taal, die echte sleutel om tot hooger kennisse te geraken, volkomen magtig, trad hij de loopbaan der Akademische Studiën in, aan de destijds bloeijende Hoogeschool te *Franeker*, waar hij zijne uitstekende vermogens met zulk een vlijt en ijver oefende, dat hij op den 5den September 1752, bij de Classis van *Leeuwarden*, met lof onder het getal der Friesche Kandidaten wierd aangenomen.

Reeds den 25sten Julij van het volgende jaar, werd zijn Eerw. beroepen in de gecombineerde Gemeente van *Waaxens* en *Brandgum*; dit beroep is door de Classis van *Dokkum*, op den 6den Augustus geapprobeerd, en zijn Eerw. aldaar in den H. Dienst bevestigd, door de Wel Eerw. Heeren S. HALBETSMA en F. BORNÆUS, destijds waardige Leeraars te *Holwert* en *Foudgum*. De plegtige aanvaarding van zijnen dienst, geschiedde op den 7den October 1753, uit *Ps.* CXIX: 9.

In deze aangename en niet onvoordeelige standplaats, bragt hij zijn leven gelukkig door, zoo dat het hem gebeuren mogt, niet alleen de gedachtenisse van zijn vijftigjarigen Predikdienst in die Gemeente te vieren, op den 11den Octo-

ber 1808, maar ook, 't welk uiterst zeldzaam is een zestigjarige Leerrede, met een voor zijne hooge jaren buitengewone levendigheid en vuur te doen, op den 3den Oct. 1813. uit 2 *Tim.* IV: 7, 8.

In het begin van 1815, noodzaakten afnemende ligchaamskrachten en geestvermogens zijn Eerw., om door een Kandidaat zijn dienst te doen waarnemen, en vervolgens het Emeritaat te verzoeken. Geredelijk werd dit den waardigen grijsaard verleend, na dat Z. M. Neêrlands geliefde Koning, hem het wel verdiend Stipendium Emeritorum had toegestaan. Sedert sleet hij zijne weinige levensdagen alhier, tot hij onder den last des ouderdoms bezweek.

Op den 28sten April werden de stoffelijke overblijfzelen van den waardigen man te *Brantgum* ten grave geleid; wanneer de Wel Eerw. Heer P. BROUWER PZ., Pred. te *Blijd*, die meer dan 43 jaren, de vriendschap, het vertrouwen en den leerzamen omgang des overledenen genoten had, aan den rand van het graf het levendig gevoel zijner hoogachting uitboezemde, en vervolgens, daar toe dringend verzocht, meer opzettelijk de nagedachtenisse van zijnen Vriend vereerde, in eene Lijkrede over 1 *Cor.* XV: 55. gehouden te *Brantgum*, den 12 Mei, 1816.

Zoo daalde, des levens verzadigd, ten grave, een man, die, zoo iemand, op de eerste lijst der kundige, regtschapene, en door leer en wandel hun gewigtig ambt versierende Godsdienstleeraars, verdient geplaatst te worden.

De groote Schenker van alle goede gaven, hadt hem niet te vergeefs met een vlug verstand, scherp oordeel en vast geheugen begiftigd, blonk hij op School en Akademie door Vlijt en Naarstigheid uit, als Pred. nam hij niet alleen alle de deelen van zijn Dienstwerk met hartelijken ijver en getrouwheid waar; maar hij

be-

besteedde ook den overschietende tijd, tot in den hoogsten Ouderdom, zoo lang Ziels en Ligchaamskrachten zulks eenigzins gedoogden, in het uitbreiden van den kring zijner kundigheden, zich vooral bevlijtigende, om steeds meer en dieper intedringen in het regte verstand der gewijde Schriften.

Zijne verkeering was niet alleen nuttig voor zijne Gemeente, maar ook aangenaam en leerzaam voor zijne naburige ambtgenooten; met alle zijne Broeders leefde hij steeds in vrede, met verscheiden in eene onafgebroken meer bijzondere Vriendschap. Hoe opgeruimd en vrolijk ook zijn omgang en gesprekken waren, eene behoedzame voorzigtigheid verliet hem nooit. Voorts bezat hij een bijzonder beleid en bekwaamheid, om de allereenvoudigste, zoo wel als meer kundigen van verkeerde bevattingen en vooroordeelen, op eene zachte en bijkans onmerkbare wijze, te rug te brengen.

Bij een levendig geloof in dat Evangelie, 't welk hij predikte, blonk steeds een onberispelijk levensgedrag uit, en droeg hij een onbesmetten naam tot aan het graf.

Niemand verbeelde zich hier een opgesmukt levensberigt, eene overdrevene lofuiting te lezen; elk, die den waardigen man maar eenigzins kende, zal er de edele trekken van zijn beeld, onopgesierd in vinden.

DROGEHAM staat vakant te worden. Zie Maart 1816.

HEERENVEEN.

GORDIJK vakant. Zie Maart 1816.

SCHERPENZEEL, SPANGEN, MUNNEKEBUREN en NIJETRIJNEN. Zie April 1816.

WOLVEGA vakant. Zie Mei 1816.

BEESTERZWAAG staat vakant te worden. Zie Mei 1816.

OVERIJSSEL.

ZWOLLE.

OMMEN. Den 25sten Mei l. l., verjaarde voor de 50ste maal de dag, waarop onze geliefde Leeraar W. CHEVALLERAU, voor het eerst in den Evangeliedienst bevestigd werd, in de Gemeente van *Diepenheim*. Na 15 jaren aldaar, vervolgens 8 jaren te *Reeuwijk*, en 27 jaren in onze Gemeente, en dus eene halve eeuw, in drie onderscheidene Gemeenten, het Evangelie der Zaligheid, niet zonder vrucht verkondigd te hebben, vond zijn Eerw. het pligmatig, op den 26sten Mei, aan die gebeurtenis, in het openbaar, met dankzegging aan zijnen Goddelijken Weldoener te gedenken, en verder ondersteuning in zijnen 77 jarigen ouderdom, van zijnen God af te smeeken, naar aanleiding van de woorden, in het 17 en 18 vers van den LXXI: *Ps. o God! gij hebt mij geleerd van mijnen jeugd af aan, en tot nog toe verkondig ik uwe wonderen. — Daarom ook, terwijl de ouderdom en de grijsheid daar is, verlaat mij niet, o God!* — God gunne aan onze Gemeente nog eenigen tijd het genot des onderwijs, van onzen ouden Leeraar. — Hij sterke hem in zijne hooge jaren, en bekroone zijn werk tot ons wezenlijk nut, met eenen gewenschten zegen!

HASSELT, den 9den Junij 1816. Deze dag was voor ons een dag van vreugde en blijdschap; daar onze tweede, van *Emlenkamp*, hier beroepen Leeraar, onder ons in den H. Dienst werd ingezegend, door zijnen Ambtgenoot, onzen oudsten Leeraar T. A. VISCH.

De Bevestiger stelde ons voor de naauwkeurige kennis, welke de Heere Jezus van Leeraren en Gemeenten heeft, en zulks naar aanleiding van *Openb.* II: 2a. *Ik weet uwe werken.*

De

De Bevestigde begon zijn dienstwerk onder ons, met de liefderijke betuiging van Ap. Paulus, 1 *Thess.* III: 11 en 12. *Doch onzen God en Vader zelve, en onzen Heere Jezus Christus rigtte onzen weg tot u; en de Heere vermeerdere u, en make u overvloedig in de liefde tegen malkanderen en tegen allen, gelijk wij ook zijn tegen u.*

God ſtelle onze beide Leeraren nog lange onder ons, tot eenen uitgebreiden zegen!

HEINO, den 16den Junij. Onze algemeen beminde Vriend en Leeraar J. J. HIEBINK, ontving onlangs eene wettige, ongezochte, en eenparige beroeping, naar de talrijke Gemeente van *Hattem*, met rede bevreesd, dat wij onzen braven Voorganger, nu niet langer zouden kunnen behouden, daar zijn Eerw. dadelijk alle aanbiedingen hoegenaamd van de hand wees, maakten de aanzienlijken en geringen onder ons, kortom elk Lid dezer Gemeente, van den korten tijd van beraad, dien zijn Eerw. genomen had, gebruik, om hem, het zij mondelijk, het zij ſchriftelijk, tot een langer verblijf onder ons, te bewegen: en Gode zij dank! onze begeerte is wederom vervuld? Gedrongen door de ondubbelzinnigſte bewijzen, der hartelijke en ongeveinsde hoogachting, die hij zoo onophoudelijk alhier geniet, en hoe langer hoe meer ziet toenemen, bedankte hij, naar aller wensch, voor de hem opgedragene beroeping, en deelde ons daar van, op heden, de blijde tijding mede.

De goede Hemelvader, die ons zoo veel goeds door het ſchenken van dezen Leeraar toezond, zegene deze keuze! en zorge ook voor de Gemeente van *Hattem*!

HARDENBERG vakant. Zie April 1816.

D E V E N T E R.

ALMELO. Onze hartelijk geliefde Leeraar, de

de Wel Eerw. zeer gel. Heer H. HESSELINK, maakte ons, op den 23den Mei bekend; dat hij eene wettige beroeping, naar *Nijkerk*, op de *Veluwe*, ontvangen had; wij beijverden ons om strijd om zijn Wel Eerw. te bewegen, om onder ons te verblijven: zijn geliefde Ambtgenoot, de Eerw. Kerkeraad, en de Gemeente wendde alle pogingen aan, om de keuze tot haar genoegen te doen uitloopen: en bij de uitkomst is gebleken, dat de aandrang der Gemeente heeft te weeg gebragt, dat zijn Wel Eerw. ons op Pinksterzondag, den 2den Junij bekend maakte, voornemens te zijn, onder ons te verblijven. Hierna verbond hij zich met eene doelmatige Leerrede, naar aanleiding van Paulus betuiging, *Philipp.* I: 9—11. bij vernieuwing aan de Gemeente: deze heeft ook met daden getoond, dat het verblijf haar aangenaam was, en *blijft* bidden, dat de Koning zijner Kerk, het *stempel* zijner hooge goedkeuring mag drukken *op deze* keuze, het verblijf van zijn Wel Eerw. onder ons, nevens dat zijner hooggeschatte Ambtgenoot, doe strekken, tot vermeerdering van Evangelische kennis en tot opbouw in de liefde; terwijl hij in gunst voorzie, in de behoefte van *Nijkerk.*

VRIESEVEEN vakant. Zie Maart 1816.

KAMPEN.

KAMPEN. De gewezene Classis van *Kampen*, *Vollenhoven* en *Steenwijk*, te zamen gecombineerd zijnde, en nu den naam dragende van Classis van *Kampen*, — is het Klassikaal Bestuur dezer Classis, op den 27sten Maart geïnstalleerd, — zijnde van het zelve de navolgende Heeren tot Leden benoemd, J. A. STRESO, Pred. te *Kampen*, Praeses, W. VAN VLOTEN te *Kampen*, Assessor, W. SANDERS, J. F. BARENDS, beiden te *Vollenhove*, J. WILBRINK, te *Steenwijk*, — Onder-

ling

ting ...... A. S. ALTING, Pred. te *Kampen*, Scriba.

Het voornoemde Klassikaal Bestuur van *Kampen*, verzoekt allen die iets aan het zelve te vragen, of te berigten hebben, zich met vrachtvrije brieven daarover te adresseren aan voornoemde Scriba, A. S. ALTING, Pred. te *Kampen*.

De Classis van *Kampen*, in twee ringen verdeeld zijnde — den ring van *Kampen*, en dien van *Vollenhove*, — zijn deze ringen den 3den April geïnstalleerd, — en zijn in den ring van *Kampen* benoemd tot Praetor, Ds. A. S. ALTING, en tot Scriba N. S. HOEK, Predd. te *Kampen*, — in den ring van *Vollenhove* zijn benoemd tot Praetor Ds. A. MIDDENDORP, en tot Scriba Ds. J. WILBRINK, Predd. te *Steenwijk*.

ZALK, den 9den Junij. Nadat onze geliefde Leeraar G. WALLER, door de Wel Eerw. Heeren A. S. ALTING, en W. VAN VLOTEN, als Gecommitteerden van het Klassikaal bestuur van *Kampen*, van zijne betrekking tot onze Gemeente, behoorlijk losgemaakt was, heeft zijn Eerw. heden van ons een hartelijk en aandoenlijk afscheid genomen, met de woorden van den Zaligmaker, *Joh.* XIV: 30a. *Ik zal niet meer veel met u spreken.* — Onze beste wenschen zullen zijn Eerw. volgen. In zijne nieuwe Gemeente van *Apeldoorn*, hopen wij, zal hij tot eenen wezentlijken zegen arbeiden.

Wij hopen intusschen, dat onze Gemeente niet lang herderloos blijven zal. — Onze waardige en algemeen beminde Ambachtsheer, van Zijne Excellentie den Commissaris Generaal, provisioneel belast met de zaken der Hervormde Kerk, handopening bekomen hebbende, heeft daarvan zoo spoedig mogelijk gebruik gemaakt, en de Collatie gegeven aan den Wel Eerw. Heer DE HAAN HUGENHOLTZ, Prop. onder de Eerw. Classis van *Amsterdam*, die deze beroeping volvaardig aangenomen heeft.

KAM-

KAMPEN, den 11den Junij. Het Klassikaal Bestuur, den Wel Eerw. Heer G. WALLER, beroepen naar *Apeldoorn*, honorabel ontslagen hebbende van zijne betrekking tot deze Classis, heeft heden door deszelfs Praeses en Scriba, geapprobeerd de Collatie door den Hoog Welgeboren Heer Baron BENTINCK tot *Bukhorst*, Heer van *Zalk* en *Vecaten*, — gegeven aan den Wel Eerw. Heer DE HAAN HUGENHOLTZ, Prop. onder de Eerw. Classis van *Amsterdam*, — die op de eerstkomende Vergadering van het Provinciaal Kerkbestuur van *Overijssel*, D. V. geëxamineerd zal worden.

GRONINGEN.

GRONINGEN.

OLDENHOVE, den 27sten Maart l. l., is alhier, in plaats van onzen naar *Oostermeer* in *Friesland* vertrokkenen Leeraar, D. J. W. BEKKING, door de Collatoren en Gequalificeerden tot Pred. dezer Gemeente beroepen, D. D. M. HAAK, Pred. te *Hontenisse* en *Ossenisse*, in *West-Vlaanderen*, welke dat beroep heeft aangenomen: voorts is het zelve door het Klassikaal Bestuur van *Groningen*, in deszelfs Vergadering van den 30sten Mei l. l. Kerkelijk geapprobeerd, en aan het Ministerie van Kerkelijke Zaken in *'s Hage* overgezonden, met verzoek en ten einde door Z. M. onzen waardigen Koning, te worden geapprobeerd; zullende de Beroepenen na ingekomene approbatie, door het Klassikaal Bestuur in zijnen dienst worden bevestigd.

MIDWOLDE EN DE LEEK vakant. Zie December 1815.

WIN-

WINSCHOTEN.

TER APEL vakant. Zie Maart 1816.

APPINGEDAM.

APPINGEDAM, den 27sten Maart. De Classis van *Appingedam*, bij dispositie van Zijne Excellentie den Commissaris-Generaal, provisioneel belast met de zaken der Hervormde Kerk, enz. van den 15den Febr. l. l. No. 1. zamengesteld zijnde, uit de Classis van *Appingedam* en *Lopperfum*; en bij besluit van Zijne Majesteit, van den 6den Febr. l. l. No. 42, tot Gecommitteerden van hetzelve benoemd zijnde, de Wel Eerw. Heeren L. M. BROUWER, Pred. te *Garmerwolde*, H. W. HEMMES, Pred. te *Slochteren*, M. MOLTMAKER, Pred. te *Garsthuizen*, R. WARMOLTS, Pred. op het *Zand*, benevens J. CANNEGIETER, Pred. te *Solwert*, tot Scriba, werden heden als zoodanig, plegtig geinstalleerd, door het eerste Lid dezer Classis, in het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*, den Wel Eerw. Heer T. F. UILKENS, Pred. te *Lopperfum*; tot wiens Asfessor benoemd is, de Wel Eerw. Heer N. WESTENDORP, Pred. te *Losdorp*.

SCHARMER, den 26sten Mei. Onze waardige Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel. Heer A. VAN DER LAAN, nam heden van ons een zegenend affcheid, met de woorden van Paulus *Eph.* VI: 24. *De genade zij met alle de genen, die onzen Heere Jesus Christus lief hebben, in onverderfelijkheid*, zijn Wel Eerw. betuigde ons en eene groote zaamgevloeide menigte, dat het Z. M onzen geëerbiedigden Koning, goedgunstiglijk behaagd had, hem, na eenen bijna 56 jarigen dienst, onder ons waargenomen te hebben, op zijn verzoek, salvo honore et stipendio, emeritus te verklaren.

Treffend voor ons was de nadere ontwikkeling der wel gekozene tekstwoorden, als waar uit

zijn

zijn Wel Eerw. gepaste aanleiding nam, om ons zijn langdurig dienstwerk te herinneren: roerend waren inzonderheid de welmeenende aanspraken, en hartelijk de ongekunstelde uitboezemingen van heilwenschen, welke de achtenswaardige grijsaard over ons uitstortte.

Eerbiedig smeken wij onzen Hemelschen Vader, dat de ijverige pogingen, door zijn Eerw. aangewend, om in ons de liefde tot onzen Heere Jesus Christus te verwekken en aan te kweken, deszelfs bekroonenden zegen mogen wegdragen, en de edele, aan onze harten dierbare grijsaard, in de herinnering, van een bevorderaar der liefde tot onzen Heere Jesus Christus geweest te zijn, onder het zalig herdenken van deszelfs onvermoeiden en waarlijk voorbeeldigen ijver, de blijdste rust op zijnen arbeid moge smaken, en de overige dagen van zijnen leeftijd, in de armen zijner kinderen genoegelijk doorbrengen: en bidden vurig, dat hij eenmaal in de staat der volmaaktheid zich moge verlustigen, in eene vuriger, standvastiger, en onverdeelder liefde tot onzen Heere Jesus Christus, in onverderflijkheid.

APPINGEDAM vakant. Zie Mei 1811.

HELLUM vakant. Zie Junij 1815.

UITWIERDA vakant. Zie Nov. 1815.

MIDDELSTUM.

BELLINGEWEER EN RANUM vakant. Zie Sept. 1814.

HORNHUIZEN EN KLOOSTERBUREN vakant. Zie Mei 1815.

EENRUM vakant. Zie Mei 1816.

NOORD-BRABAND.

'S HERTOGENBOSCH.

RAVENSTEIN, den 21sten April. Twee lof-

Iofwaardige Leerlingen van onzen zeer geliefden Leeraar, den Wel Eerw. en zeer gel. Heer D. M. VAN DER BANK, met namen CORNELIS MAURITS VAN DER GOES en MARIA OTTELINA VAN ECK, zoon en dochter van de Wel Ed. Geftr. Heeren F. VAN DER GOES en A. VAN ECK, alhier woonachtig, gaven op heden op eene voor onze Gemeente en voor vele tegenwoordigen, ook van eene andere gezindheid, regt ftichtelijke en aandoenlijke wijze, proeven van derzelver gemaakte vorderingen, in de kennis van onze Hervormde leer, door in 't openbaar in ons Kerkgebouw van dezelve belijdenis af te leggen. De gelegenheid daartoe wierdt hun door onzen zeer geliefden Leeraar bovengenoemd, zoo doelmatig gegeven, en door hem zoo eerbiedwekkend en gepast gebruikt, dat het gansche werk, beiden ons verftand verlichtte, en ons hart zeer diep roerde; en dat de geheele fchare der aanwezenden, ten hoogften voldaan, over de zorg onzes Leeraars, in de vorming dezer jonge aankomelingen, en zich innig vereenigende met zijnen vurigen wensch voor hun wezenlijk heil, naar hare woning terug ging. —

VIERLINGSBEEK, den 12den Mei. Heden had alhier eene plegtigheid plaats, welke voor geheel de Hervormde Kerk, doch bijzonder voor de daarbij het meest belanghebbende Gemeente, ten uiterften heugelijk was. De Gemeente van *Boxmeer*, welke nog nooit eenen Hervormden Leeraar gehad had, ontving door de vaderlijke zorg van onzen geëerbiedigden Koning er zoo eenen in den perfoon van den Wel Eerw. en zeer geleerden Heer F. W. RAPPARD, Prop. onder de Clasfis van *Nijmegen*; wordende dezelve bevestigd in de Kerk van *Vierlingsbeek*, door zijnen waardigen Schoonvader, den Wel Eerw. zeer gel. Heer T. A. VISCH;

 met

met de veelomvattende belofte des Zaligmakers, *Matth.* XVIII: 20. *Waar twee of drie in mijnen naam vergaderd zijn, daar ben ik in het midden van hun;* — en houdende dezelve daarna zijne Intree-redevoering, over het gewigtig verzoek van Paulus, 1 *Thess.* V: 25. *Broeders bidt voor ons.* — De oplegging der handen geschiedde behalven door den Heer Bevestiger, ook door den Wel Eerw. en zeer gel. Heer VAN BRONKHORST, Predikant dezer plaatse. Het geheele werk droeg de goedkeuring weg van alle de toehoorders. Elk zegende dezen blijden dag, en vereenigde zich hartelijk met den wensch, naar een eerlang voor haar te hopen eigen Kerkgebouw, van de Boxmeersche Gemeente. —

'S HERTOGENBOSCH, den 5den Mei. Onze thans oudste Pred. H. H. TEN OEVER, bij gunstige dispositie van Z. M. onzen hooggeliefden Koning Emeritus verklaard zijnde, gelijk den Boekzaallezer reeds is medegedeeld, maakte heden voormiddag een einde aan zijnen bijna dertigjarigen Dienst onder ons, waarbij teveus zijn opvolger de Heer A. LUBERTI AUGUSTINI, in zijne plaats door ons beroepen, gelijk mede reeds vermeld is, door hem wierd ingezegend. Het onderwerp zijner redevoering tot deze twee verrigtingen was *Hand.* XIV: 23. *En als zij ens.* Van welke woorden het eerste deel hem aanleiding bood, om van het ophouden zijner betrekking als onzen Leeraar te spreken, en vervolgens zijnen plaatsbekleeder dien post over te dragen; terwijl hij uit het laatste deel van dien Tekst ruime stoffe ontleende, voor de opwekkingen en zegenwenschen, met welke hij ons vaarwel zeide. 's Mans voordracht ademde daar bij, die opregte belangstelling in ons, welke hij, ook door het afwijzen van meer dan eene aanbieding hem gedaan, om naar elders verplaatst

te worden, heeft aan den dag gelegd, en aan zijn gevoel beantwoordde het onze, ook te dezer gelegenheid.

Nadenmiddag aanvaardde onze verlangde nieuwen Leeraar AUGUSTINI, de plaats van zijnen Voorganger, met eene Intrerede over *Matth.* VI: 10. eerste Lid *u Koningrijk kome.* waarvan de inhoud ons hart aan zijn persoon en dienstwerk reeds zeer naauw verbonden heeft, en onder den Goddelijke zegen, de aangenaamste gevolgen doed verwachten.

De talrijkheid der aanwezige Hoorderen, heeft aan beide deze plegtigheden geen gering aanzien bijgezet.

'S HERTOGENBOSCH, Walsche Kerk vakant. Zie December 1810.

DRUNEN EN NIEUWKUIK. Zie Febr. 1810.

B R E D A.

STAND DAAR BUITEN, den 21sten April. Deze Gemeente verliest door het vertrek van haren beminden, en algemeen geachten Vriend, BUIJS BALLOT, eenen kundigen ijverigen en getrouwen Leeraar, die met leer en wandel slechts anderhalf jaar ons gesticht heeft. Gaarne had de Gemeente en zijne Ambtsbroederen, dezen man langer in hun midden behouden. Maar de Gemeente van *Kloetingen*, onder de Eerw. Classis van *Goes*, zoo veel aanzienlijker dan deze, zijn Wel Eerw. beroepen hebbende, zagen wij onze pogingen mislukken, om hem langer aan ons te verbinden. Aandoenlijk was zijne afscheidsrede over de betuiging van Paulus, aan de *Ephesen Hand.* XX: 27, 28*a. Ik heb niet achter gehouden, dat ik u niet zou verkondigd hebben allen den raad Gods. Zoo hebt dan acht op u zelven!* Met zegen, hopen wij, dat dit laatste woord nog gehoord zij. Onze wenschen vervulle de Heer in ruime mate, dat zijn dienst-

werk in die nieuwe Gemeente ook niet onvruchtbaar zij, en voorts, dat wij eerlang eenen hem waardigen Opvolger in de bediening mogen ontvangen.

OUDENBOSCH EN BUKPHEN. Van de beroeping, hier ter plaatse uitgebragt, heeft de Correspondent nog geen berigt ontvangen.

LAGE ZWALUWE. Van de Bevestiging en Intrede, die hier heeft plaats gehad, is er mede bij den Correspondens nog geen legaal berigt ingekomen.

HEUSDEN.

SPRANG, den 10den Mei 1816. Onze waardige en geliefde Leeraar, J. VAN DER FELTZ, ontving eenige dagen geleden de tijding; dat hij door de Hoog Welgeborene Vrouwe, Baronesse van *Wassenaar* enz. enz., gedespicieerd was tot Pred. te *Katwijk aan den Rhijn.* — Hij deelde deze tijding aan onzen Kerkeraad mede, het gerucht daarvan verspreidde zich spoedig door deze Gemeente. — Allen vreesden wij onzen waardigen Leeraar te zullen verliezen. — Onze vrees was ook niet ongegrond! heden maakte hij ons van den Predikstoel bekend; dat hij door den Kerkeraad van *Katwijk aan den Rhijn*, op boven vermelde dispectie, tot Pred. beroepen was; en dat hij, om voor zijn hart voldoende redenen, dit beroep aangenomen had. — Schoon wij zijne redenen moeten billijken, zien wij echter met veel leedwezen, zijn kort op handen zijnde vertrek te gemoet.

EINDHOVEN.

EINDHOVEN EN WOENSEL. Zie April 1816.

DRENTHE.

MEPPEL.

MEPPEL, den 4den Junij 1816. Voor eenige da-

dagen ontving het Klassikaal Bestuur van *Meppel*, het berigt van Z. Excellentie, den Heer Commissaris Generaal, provisioneel belast met de zaken der Hervormde Kerk enz. dat Ds. BÖTTICHIUS MEURS, tot hier toe Pred. te *Twello*, op voordragt van Z. Exc genoemden Heer Commissaris Generaal, door Z. Maj. den Koning, bij Hoogst deszelfs besluit, van den 16den April 1816. benoemd is tot Pred. van *Meppel*, in de plaats van Ds. T. SLOT vertrokken naar *Emden*.

Op dit berigt ook door den Kerkeraad van *Meppel*, ter gelijker tijd ontvangen, heeft gemelde Kerkeraad dadelijk aan den Heer BÖTTICHIUS MEURS, de Kerkelijke beroeping toegezonden, die, na eenigen tijd van beraad, deze beroeping heeft aangenomen.

WAPSERVEEN vakant. Zie Oct. 1815.

MEPPEL vakant. Zie April 1816.

KOEVERDEN.

KOEVERDEN, den 19den Mei. De openstaande tweede Leeraarsplaats dezer Gemeente, werd op heden weder vervuld: de Wel Eerw. zeer geleerde Heer P. CHEVALLIER, waardig Leeraar bij de Walsche Gemeente te *Amsterdam*, bevestigde zijnen Zoon R. ALBERTHOMA CHEVALLIER, tot hier toe Prop. bij de Clasfis van *'s Gravenhage*, op eene wijze, die aller goedkeuring wegdroeg; leggende tot een onderwerp zijner redevoering, de moed-inboezemende en troost opleverende belofte, van den Zaligmaker aan zijne Jongeren gedaan; *Ziet ik ben met* enz. *Matth.* XXVIII: 20. bij de oplegging der handen, voerde de Wel Eerw. Heere J. P. AMSHOFF, waardig Leeraar te *Emmen*, het woord. Namiddag trad de jonge Leeraar op, en maakte een aangenaam begin van zijn Dienstwerk, met 2 *Cor.* I: 24. het midden: *Wij zijn medewerkers uwer blijdschap*, beiden, Vader en Zoon, waren op

dezen dag dit, 't welk deze Tekst bevat. De eerste proeven, welke de nieuwe Leeraar gaf, leveren de beste uitzigten ook voor de toekomst op.

OOST-FRIESLAND.

HAMSWERUM, den 12den April. Heden had alhier eene, voorheen noch niet voorgevallene treffende plegtigheid plaats. Een aantal van 16 personen, 9 gehuwden, 4 jongelingen en 3 jonge dochters, leiden in het openbaar voor de volle Gemeente, belijdenis des geloofs af, en werden als Leden der Christelijke Kerk aangenomen, bij welke gelegenheid onze geliefde Leeraar, de Wel Eerw. Heer T. L. POEL, naar aanleiding van Paulus vermaning aan Timotheus, 2 *Tim.* I: 13, *Houdt het voorbeeld der gezonde woorden, enz.* een kort en treffend voorstel deed, hetwelk met gepaste aanspraken, aan de nieuw aangenomen Leden, en vervolgens aan de Gemeente, aan de ouders en naastbestaande, en verdere zaamgekomene toehoorders besloten werd. God verleene hierop zijnen zegen, op dat de indrukken, hier door verwekt, lange bewaard, en de zucht tot navolging dezer plegtigheid, ook in andere Gemeenten opgewekt worden.

CANHUIZEN } vakant.
KLEIN MIDLUM }

STAPELMOER vakant. Zie Mei 1816.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

De Corresponden heeft het navolgend eigenhandig Berigt van Ds. L. BOSCH, ontvangen, met

met ernstig verzoek, om het zoo spoedig mogelijk in de Boekzaal te doen plaatsen.

BRANDLIGT, den 19den Mei. Heden had in onze Gemeente eene bijzondere plegtigheid plaats.

Eenige jonge menschen, die belijdenis des geloofs wenschten af te leggen, werden bekwaam geoordeeld, dit voor de geheele Gemeente te doen.

Onze geliefde Leeraar, de Wel Eerw. Heer L. BOSCH, deed bij die plegtigheid, in onze namiddag Godsdienstoefening, een kort voorstel, over de woorden van Jesus, aan zijne leerlingen, *Matth.* X: 32. Eene talrijke schaar van menschen, ook van elders te zamengevloeid, was getuige van de vaardige en gepaste antwoorden, die deze jonge menschen op de voorgestelde vragen onzes Leeraars deden. Die plegtigheid liep zoo gelukkig af, dat niet slechts onze geliefde Leeraar zelf, maar alle die deze plegtigheid bijwoonden, ten hoogsten voldaan waren.

Zondag daar op volgende, sprak onze Leeraar, eene Leerrede uit, geschikt voor hun, die belijdenis des geloofs hadden afgelegt, naar aanleiding van Paulus vermaning aan Timotheus, 1 *Tim.* VI: 12. Hartelijk wenschen wij met onzen geliefden Leeraar, dat die goede belijdenis welke deze jonge menschen, voor vele getuigen hebben afgelegt, dien invloed op hun hebbe, dat zij den goeden strijd des geloofs mogen strijden, en aan het doen hunner belijdenis beantwoorden.

NIENHUIS, den 20sten Mei. Heden werd alhier in eene buitengewone Klassikale Vergadering, peremptoir geëxamineerd, de tot Adjunct Predikant, in deze Gemeente beroepene Candidaat, J. B. T. HUGENHOLTZ, waardige en eenige Zoon van onzen geachtten Medebroeder D. HU-

BERIGT.

De geene die Jaarlijks van de *Weduwen Beurs*, der Eerw. Classis van *Deventer*, iets te vorderen hebben, en anderen die begeeren zouden, dat eenig *Kerk-*, *Akademie-*, en *School-Nieuws*, in de Boekzaal der *Geleerde Wereld* geplaatst wierd, moeten zoo hunne *Brieven* met *Quitantien* en *Attesten*, als hunne *Brieven* met *Berigten*, den ondergeteekenden *Franco* doen toekoomen, zullende anders de *Brievenporten* worden afgehouden, van het geene te ontvangen is, en de overgezondene *Berigten* niet geplaatst worden.

Ook zullen zij, die zoo van vroegere Jaren, als van *het Jaar* 1816. *Quota aan de Weduwe Beurs* verschuldigt zijn, verpligt zijn, om dezelve met den eersten, den ondergeteekende te betalen; en de Buiten-Leden hun verschuldigde *Franco* moeten overzenden, ten einde niet alleen de Weduwe Beurs niet *bezwaard* worde door *onnoodige uitgaven*, maar ook *Weduwen* en *Wezen*, ten allen tijde op zijn tijd kunnen betaald worden; en zij, die *in de laatste Jaren Weduwen* geworden zijn, het *Extraordinaire*, haar bij het overlijden van hare Mannen, door de Eerw. Classis toegelegt, ontvangen mogen.

Deventer 18 $\frac{6}{15}$ 16. JOHANNES HOOGEWAL.

Correspondent, en Quæstor der Classis Weduwen Beurs.

Hoe zeer den loffelijken ijver roemende, van den Schrijver der Misfive, gedagteekend 8 Junij 1816, P. kan men echter, aan het beleefd verzoek ter plaatsing in het Mengelwerk van dit Tijdschrift niet voldoen.

LET-

LETTER-NIEUWS.

Zoo belangrijk het is de vaste gronden des echten Christendoms ongeschonden te bewaren, van even zoo veel belang is het de geheime bedoelingen en kunstgreepen te leeren kennen, die onder voorwendsel van het Christendom te hervormen, eene strekking hebben, om, door eene verbroedering van alle gezindheden, elk derzelve van hare eigendommelijke grondwaarheden te berooven en zoo het wezen des Christendoms van lieverlede te verbannen. — Deze listige poogingen ontdekt men in een Werk, nu onlangs onder den titel: *Christendom en Hervorming*, te *Groningen* uitgegeven, en, die zich overtuigen wil, dat deze aanvallen op het Christendom slechts eene navolginge zijn van de duitsche Neologie, leze en overdenke het Boekje: *de Kunstgreepen waar van het hedendaagsche ongeloof zich bedient om den Godsdienst door den Bijbel, en den Bijbel door den Godsdienst te bestrijden*, en vooral de belangrijke Voorrede, door den Wel Eerw. Heer N. SCHOTSMAN, Predikant te *Leijden*, voor het zelve geplaatst. Dit Stukje is gedrukt te *Leijden*, bij J. van Thoir, en alom voor 12 stuivers te bekomen.

Bij W. Brave, op den Nieuwendijk, te *Amsterdam*, is van de Pers gekomen:

I. *Bijdragen tot de Theologische Wetenschappen*, 4de deel, Nº. 3. Men vind in dit deel belangrijke opheldering en van eenige plaatsen van het O. en N. Testament, ook eenige intresfante beoordeelingen, alsmede het Reglement van Zuid Holland, en de benoemingen van het Bestuur aldaar.

II. *Aanmerkingen omtrend de Wet op het Hooger Onderwijs en de oefening op de Latijnsche Schoolen*, volgens Reglement van 20 April 1816, à 4 stuivers.

J. van der Heij, Boekverkooper te *Amsterdam*, heeft onlangs uitgegeven en alom verzonden:

I. Mr. J. M. KEMPER, *Redevoering bij de Inhuldiging der Leijdsche Universiteit*, gr. 8vo. *f* 1:5.

II. C. LOOTS, *Gedichten*, eerste Deel, met gegraveerde Titel en Vignet, gr. 8vo. *f* 3:12. Het 2de Deel is ter Persse.

III. F. EHRENBERG, LOUISES *genoegelijke uuren op het Land*, gr. 8vo., met gegraveerde Titel en Vignet, *f* 1:16.

IV. *St.*

IV. *St. Clair en Olivia*, een Roman; door MISS. OWENSON; uit het Engelsch vertaald door Ds. VAN TEUTEM, gr. 8vo. met gegraveerde Titel, Vignet en Plaat, à *f* 3:12. In een Deel compleet.

V. J. L. EWALD, *Korte Handleiding tot het Onderwijs der Jeugd*, in de lagere scholen, 2de veel verbeterde en geheel omgewerkte Druk, door de Heeren PRINSEN en ANSLIJN, gr. 8vo. *f* 1:5.

VI. B. KONING, *Nodig Berigt aan de Nederlanders*, wegens een nieuw verbeterde wijze van Kunstverlichting, door middel van vlamvatbaar Gas uit Steenkoolen, voorgedragen bij wijze eener Verhandeling, en waarvan de proeven onlangs genomen zijn in het Oude Mannen- en Vrouwen-Huis, te *Amsterdam*, gr. 8vo., à 16 stuivers.

VII. *Gesprekken over den Watersnood* in 1815, of Bedenkingen over den staat onzer Rivieren, zeer nuttig voor de bewoners van derzelver Oevers, gr. 8vo., 8 stuivers.

VIII. *De Recensent, ook der Recensenten*, IX Deel voor 1816, N°. 1—5. wordt maandelijks met een Nommer vervolgd.

IX. *De Herkaauwer*, N°. 1—3, voor 1816, wordt om de twee maanden met een Nommer vervolgd, zullende No. 4, den 1sten Julij 1816 worden uitgegeven. Van het I Deel dezes Werks over 1815, zijn nog eenige Exemplaren te bekomen.

Te *Amsterdam*, bij P. G. Geijsbeek, Boekverkooper op de Lelijgragt, N°. 21, zijn nog een gering getal van Exemplaren te bekomen van het allernuttigst Werk: *De ware Christen in de Eenzaamheid*, tweede druk; behelzende onder anderen de volgende Bespiegelingen: Gedachten over den Christen in zijn eenzaamheid, Brief eenes stervende Vader aan zijn Zoon, Morgen Gedachten, Avond Gedachten, Gedachten ter Middernacht, het Avondmaal van Jezus, de eenzame uuren van Jezus, grootmoedigheid der Beleideren van Jezus, aandoeningen bij het Kruis van Jezus, bij het Graf van Jezus, bij de Grafsteden en aandoeningen bij Donder Weder en op eene Lente morgen &c. &c. 2 Deelen in gr 8vo., voor de geringe prijs van 18 stuivers, om het klein getal kunnen dezelve niet in commissie verzonden worden.

I N-

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

MENGELWERK.

RE-

REGISTER

DER VOORNAAMSTE

ZAKEN,

voorkomende in de BOEKBESCHOUWING *van de* BOEKZAAL DER GELEERDE WERELD, *of* TIJDSCHRIFT VOOR LETTERKUNDIGEN, *voor de zes eerste Maanden des Jaars* 1816.

A.

B.

C.

C.

D.

E.

F.

G.

GOD-

L.

L.

M.

N.

O.

SLOT.

R E-

REGISTER

DER VOORNAAMSTE

ZAKEN,

voorkomende in het MENGELWERK *van de* BOEKZAAL DER GELEERDE WERELD, *of* TIJDSCHRIFT VOOR LETTERKUNDIGEN, *voor de zes eerste Maanden des Jaars* 1816.

E.

E.

F.

G.

H.

J.

K.

L.

M.

N.

N.

O.

P.

R.

S.

T.

REGISTER.

U.

V.

W.

Z.

RE-

REGISTER

VAN HET

AKADEMIE- SCHOOL- EN KERK-NIEUWS,

voorkomende in de BOEKZAAL DER GELEERDE WERELD *of* TIJDSCHRIFT VOOR LETTERKUNDIGEN, *voor de zes eerste Maanden des Jaars* 1816.

A.

BERG,

CLERQ,

Erdin

F.

G.

G.

H.

J.

K.

L.

LOEF.

R.

R.

S.

V.

W.

